නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

ඛුද්දකනිකායෙ

ථෙරගාථා-අට්ඨකථා

(පඨමො භාගො)

ගන්ථාරම්භකථා

මහාකාරුණිකං **නාථං,** ඤෙය්‍යසාගරපාරගුං;
වන්දෙ නිපුණගම්භීර-විචිත්‍රනයදෙසනං.

විජ්ජාචරණසම්පන්නා, යෙන නිය්‍යන්ති ලොකතො;
වන්දෙ තමුත්තමං **ධම්මං,** සම්මාසම්බුද්ධපූජිතං.

සීලාදිගුණසම්පන්නො, ඨිතො මග්ගඵලෙසු යො;
වන්දෙ **අරියසඞ්ඝං** තං, පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං අනුත්තරං.

වන්දනාජනිතං පුඤ්ඤං, ඉති යං රතනත්තයෙ;
හතන්තරායො සබ්බත්ථ, හුත්වාහං තස්ස තෙජසා.

යා තා සුභූතිආදීහි, කතකිච්චෙහි තාදිහි;
ථෙරෙහි භාසිතා ගාථා, ථෙරීහි ච නිරාමිසා.

උදානනාදවිධිනා, ගම්භීරා නිපුණා සුභා;
සුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තා, අරියධම්මප්පකාසිකා.

ථෙරගාථාති නාමෙන, **ථෙරීගාථාති** තාදිනො;
යා ඛුද්දකනිකායම්හි, සඞ්ගායිංසු මහෙසයො.

තාසං ගම්භීරඤාණෙහි, ඔගාහෙතබ්බභාවතො;
කිඤ්චාපි දුක්කරා කාතුං, **අත්ථසංවණ්ණනා** මයා.

සහසංවණ්ණනං යස්මා, ධරතෙ සත්ථු සාසනං;
පුබ්බාචරියසීහානං, තිට්ඨතෙව විනිච්ඡයො.

තස්මා තං අවලම්බිත්වා, ඔගාහෙත්වාන පඤ්චපි;
නිකායෙ උපනිස්සාය, පොරාණට්ඨකථානයං.

සුවිසුද්ධං අසංකිණ්ණං, නිපුණත්ථවිනිච්ඡයං;
මහාවිහාරවාසීනං, සමයං අවිලොමයං.

යාසං අත්ථො දුවිඤ්ඤෙය්‍යො, අනුපුබ්බිකථං විනා;
තාසං තඤ්ච විභාවෙන්තො, දීපයන්තො විනිච්ඡයං.

යථාබලං කරිස්සාමි, අත්ථසංවණ්ණනං සුභං;
සක්කච්චං ථෙරගාථානං, ථෙරීගාථානමෙව ච.

ඉති ආකඞ්ඛමානස්ස, සද්ධම්මස්ස චිරට්ඨිතිං;
තදත්ථං විභජන්තස්ස, නිසාමයථ සාධවොති.

කා පනෙතා **ථෙරගාථා ථෙරීගාථා** ච, කථඤ්ච පවත්තාති, කාමඤ්චායමත්ථො ගාථාසු වුත්තොයෙව පාකටකරණත්ථං පන පුනපි වුච්චතෙ – තත්ථ ථෙරගාථා තාව සුභූතිත්ථෙරාදීහි භාසිතා. යා හි තෙ අත්තනා යථාධිගතං

මග්ගඵලසුඛං පච්චවෙක්ඛිත්වා කාචි උදානවසෙන, කාචි අත්තනො සමාපත්තිවිහාරපච්චවෙක්ඛණවසෙන, කාචි පුච්ඡාවසෙන, කාචි පරිනිබ්බානසමයෙ සාසනස්ස නිය්‍යානිකභාවවිභාවනවසෙන අභාසිංසු, තා සබ්බා සඞ්ගීතිකාලෙ එකජ්ඣං කත්වා ‘‘ථෙරගාථා’’ඉච්චෙව ධම්මසඞ්ගාහකෙහි සඞ්ගීතා. ථෙරීගාථා පන ථෙරියො උද්දිස්ස දෙසිතා.

තා පන විනයපිටකං, සුත්තන්තපිටකං අභිධම්මපිටකන්ති තීසු පිටකෙසු සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නා. දීඝනිකායො, මජ්ඣිමනිකායො, සංයුත්තනිකායො, අඞ්ගුත්තරනිකායො, ඛුද්දකනිකායොති පඤ්චසු නිකායෙසු ඛුද්දකනිකායපරියාපන්නා, සුත්තං, ගෙය්‍යං, වෙය්‍යාකරණං, ගාථා, උදානං, ඉතිවුත්තකං , ජාතකං, අබ්භුතධම්මං, වෙදල්ලන්ති නවසු සාසනඞ්ගෙසු ගාථඞ්ගසඞ්ගහං ගතා.

‘‘ද්වාසීති බුද්ධතො ගණ්හිං, ද්වෙසහස්සානි භික්ඛුතො;
චතුරාසීතිසහස්සානි, යෙ මෙ ධම්මා පවත්තිනො’’ති.

එවං ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන පටිඤ්ඤාතෙසු චතුරාසීතියා ධම්මක්ඛන්ධසහස්සෙසු කතිපයධම්මක්ඛන්ධසඞ්ගහං ගතා.

තත්ථ ථෙරගාථා තාව නිපාතතො එකනිපාතො එකුත්තරවසෙන යාව චුද්දසනිපාතාති චුද්දසනිපාතො සොළසනිපාතො වීසතිනිපාතො තිංසනිපාතො චත්තාලීසනිපාතො පඤ්ඤාසනිපාතො සට්ඨිනිපාතො සත්තතිනිපාතොති එකවීසතිනිපාතසඞ්ගහා. නිපාතනං නික්ඛිපනන්ති නිපාතො. එකො එකෙකො ගාථානං නිපාතො නික්ඛෙපො එත්ථාති එකනිපාතො. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ එකනිපාතෙ ද්වාදස වග්ගා. එකෙකස්මිං වග්ගෙ දස දස කත්වා වීසුත්තරසතං ථෙරා, තත්තිකා එව ගාථා. වුත්තඤ්හි –

‘‘වීසුත්තරසතං ථෙරා, කතකිච්චා අනාසවා;
එකකම්හි නිපාතම්හි, සුසඞ්ගීතා මහෙසිභී’’ති.

දුකනිපාතෙ එකූනපඤ්ඤාස ථෙරා, අට්ඨනවුති ගාථා; තිකනිපාතෙ සොළස ථෙරා, අට්ඨචත්තාලීස ගාථා; චතුක්කනිපාතෙ තෙරස ථෙරා, ද්වෙපඤ්ඤාස ගාථා; පඤ්චකනිපාතෙ ද්වාදස ථෙරා, සට්ඨි ගාථා; ඡක්කනිපාතෙ චුද්දස ථෙරා, චතුරාසීති ගාථා; සත්තකනිපාතෙ පඤ්ච ථෙරා, පඤ්චතිංස ගාථා; අට්ඨකනිපාතෙ තයො ථෙරා, චතුවීසති ගාථා; නවකනිපාතෙ එකො ථෙරො, නව ගාථා; දසනිපාතෙ සත්ත ථෙරා, සත්තති ගාථා; එකාදසනිපාතෙ එකො ථෙරො, එකාදස ගාථා; ද්වාදසනිපාතෙ ද්වෙ ථෙරා, චතුවීසති ගාථා; තෙරසනිපාතෙ එකො ථෙරො, තෙරස ගාථා; චුද්දසනිපාතෙ ද්වෙ ථෙරා, අට්ඨවීසති ගාථා; පන්නරසනිපාතො නත්ථි, සොළසනිපාතෙ ද්වෙ ථෙරා, ද්වත්තිංස ගාථා; වීසතිනිපාතෙ දස ථෙරා, පඤ්චචත්තාලීසාධිකානි ද්වෙ ගාථාසතානි; තිංසනිපාතෙ තයො ථෙරා, සතං පඤ්ච ච ගාථා; චත්තාලීසනිපාතෙ එකො ථෙරො, ද්වෙචත්තාලීස ගාථා; පඤ්ඤාසනිපාතෙ එකො ථෙරො, පඤ්චපඤ්ඤාස ගාථා; සට්ඨිනිපාතෙ එකො ථෙරො, අට්ඨසට්ඨි ගාථා; සත්තතිනිපාතෙ එකො ථෙරො, එකසත්තති ගාථා. සම්පිණ්ඩෙත්වා පන ද්වෙසතානි චතුසට්ඨි ච ථෙරා, සහස්සං තීණි සතානි සට්ඨි ච ගාථාති. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘සහස්සං හොන්ති තා ගාථා, තීණි සට්ඨි සතානි ච;
ථෙරා ච ද්වෙ සතා සට්ඨි, චත්තාරො ච පකාසිතා’’ති.

ථෙරීගාථා පන එකනිපාතො එකුත්තරවසෙන යාව නවනිපාතාති නවනිපාතො එකාදසනිපාතො, ද්වාදසනිපාතො, සොළසනිපාතො, වීසතිනිපාතො, තිංසනිපාතො, චත්තාලීසනිපාතො, මහානිපාතොති සොළසනිපාතසඞ්ගහා. තත්ථ එකනිපාතෙ අට්ඨාරස ථෙරියො, අට්ඨාරසෙව ගාථා; දුකනිපාතෙ දස ථෙරියො, වීසති ගාථා; තිකනිපාතෙ අට්ඨ ථෙරියො, චතුවීසති ගාථා; චතුක්කනිපාතෙ එකා ථෙරී, චතස්සො ගාථා; පඤ්චකනිපාතෙ ද්වාදස ථෙරියො සට්ඨි ගාථා; ඡක්කනිපාතෙ අට්ඨ ථෙරියො අට්ඨචත්තාලීස ගාථා; සත්තනිපාතෙ තිස්සො ථෙරියො, එකවීසති ගාථා; අට්ඨ නිපාතතො පට්ඨාය යාව සොළසනිපාතා එකෙකා ථෙරියො තංතංනිපාතපරිමාණා ගාථා; වීසතිනිපාතෙ පඤ්ච ථෙරියො, අට්ඨාරසසතගාථා; තිංසනිපාතෙ එකා ථෙරී, චතුත්තිංස ගාථා; චත්තාලීසනිපාතෙ එකා ථෙරී, අට්ඨචත්තාලීස ගාථා; මහානිපාතෙපි එකා ථෙරී, පඤ්චසත්තති ගාථා. එවමෙත්ථ නිපාතානං ගාථාවග්ගානං ගාථානඤ්ච පරිමාණං වෙදිතබ්බං.

නිදානගාථාවණ්ණනා

එවං පරිච්ඡින්නපරිමාණාසු පනෙතාසු ථෙරගාථා ආදි. තත්ථාපි –

‘‘සීහානංව නදන්තානං, දාඨීනං ගිරිගබ්භරෙ;
සුණාථ භාවිතත්තානං, ගාථා අත්ථූපනායිකා’’ති.

අයං පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ ආයස්මතා ආනන්දෙන තෙසං ථෙරානං ථොමනත්ථං භාසිතා ගාථා ආදි. තත්ථ **සීහානන්ති** සීහසද්දො ''සීහො, භික්ඛවෙ, මිගරාජා''තිආදීසු (අ. නි. 4.33) මිගරාජෙ ආගතො. ''අථ ඛො සීහො සෙනාපති යෙන භගවා තෙනුපසඞ්කමී''තිආදීසු (අ. නි. 5.34) පඤ්ඤත්තියං. ''සීහොති ඛො, භික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙතං අධිවචනං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සා''තිආදීසු (අ. නි. 5.99; 10.21) තථාගතෙ. තත්ථ යථා තථාගතෙ සදිසකප්පනාය ආගතො, එවං ඉධාපි සදිසකප්පනාවසෙනෙව වෙදිතබ්බො, තස්මා **සීහානංවාති** සීහානං ඉව. සන්ධිවසෙන සරලොපො ''එවංස තෙ''තිආදීසු (ම. නි. 1.22) විය. තත්ථ **ඉවාති** නිපාතපදං. **සුණාථාති** ආඛ්‍යාතපදං. ඉතරානි නාමපදානි. **සීහානංවාති** ච සම්බන්ධෙ සාමිවචනං. කාමඤ්චෙත්ථ සම්බන්ධී සරූපතො න වුත්තො, අත්ථතො පන වුත්තොව හොති. යථා හි ''ඔට්ඨස්සෙව මුඛං එතස්සා''ති වුත්තෙ ඔට්ඨස්ස මුඛං විය මුඛං එතස්සාති අයමත්ථො වුත්තො එව හොති, එවමිධාපි ''සීහානංවා''ති වුත්තෙ සීහානං නාදො වියාති අයමත්ථො වුත්තො එව හොති. තත්ථ මුඛසද්දසන්නිධානං හොතීති චෙ, ඉධාපි ''නදන්තාන''න්ති පදසන්නිධානතො, තස්මා **සීහානංවාති** නිදස්සනවචනං. **නදන්තානන්ති** තස්ස නිදස්සිතබ්බෙන සම්බන්ධදස්සනං. **දාඨීනන්ති** තබ්බිසෙසනං. **ගිරිගබ්භරෙති** තස්ස පවත්තිට්ඨානදස්සනං. **සුණාථාති** සවනෙ නියොජනං. **භාවිතත්තානන්ති** සොතබ්බස්ස පභවදස්සනං. **ගාථාති** සොතබ්බවත්ථුදස්සනං. **අත්තූපනායිකාති** තබ්බිසෙසනං. කාමඤ්චෙත්ථ ''සීහානං නදන්තානං දාඨීන''න්ති පුල්ලිඞ්ගවසෙන ආගතං, ලිඞ්ගං පන පරිවත්තෙත්වා ''සීහීන''න්තිආදිනා ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙනාපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. එකසෙසවසෙන වා සීහා ච සීහියො ච සීහා, තෙසං සීහානන්තිආදිනා සාධාරණා හෙතා තිස්සො නිදානගාථා ථෙරගාථානං ථෙරීගාථානඤ්චාති.

තත්ථ සහනතො හනනතො ච සීහො. යථා හි සීහස්ස මිගරඤ්ඤො බලවිසෙසයොගතො සරභමිගමත්තවරවාරණාදිතොපි පරිස්සයො නාම නත්ථි, වාතාතපාදිපරිස්සයම්පි සො සහතියෙව, ගොචරාය පක්කමන්තොපි තෙජුස්සදතාය මත්තගන්ධහත්ථිවනමහිංසාදිකෙ සමාගන්ත්වා අභීරු අඡම්භී අභිභවති, අභිභවන්තො ච තෙ අඤ්ඤදත්ථු හන්ත්වා තත්ථ මුදුමංසානි භක්ඛයිත්වා සුඛෙනෙව විහරති, එවමෙතෙපි මහාථෙරා අරියබලවිසෙසයොගෙන සබ්බෙසම්පි පරිස්සයානං සහනතො, රාගාදිසංකිලෙසබලස්ස අභිභවිත්වා හනනතො පජහනතො තෙජුස්සදභාවෙන කුතොචිපි අභීරු අඡම්භී ඣානාදිසුඛෙන විහරන්තීති සහනතො හනනතො ච සීහා වියාති සීහා. සද්දත්ථතො පන යථා කන්තනත්ථෙන ආදිඅන්තවිපල්ලාසතො තක්කං වුච්චති, එවං හිංසනට්ඨෙන සීහො වෙදිතබ්බො. තථා සහනට්ඨෙන. පිසොදරාදිපක්ඛෙපෙන නිරුත්තිනයෙන පන වුච්චමානෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි.

අථ වා යථා මිගරාජා කෙසරසීහො අත්තනො තෙජුස්සදතාය එකචාරී විහරති, න කඤ්චි සහායං පච්චාසීසති, එවමෙතෙපි තෙජුස්සදතාය විවෙකාභිරතියා ච එකචාරිනොති එකචරියට්ඨෙනපි සීහා වියාති සීහා, තෙනාහ – භගවා ''සීහංවෙකචරං නාග''න්ති (සං. නි. 1.30; සු. නි. 168).

අථ වා අසන්තාසනජවපරක්කමාදිවිසෙසයොගතො සීහා වියාති සීහා, එතෙ මහාථෙරා. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ''ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, අසනියා ඵලන්තියා න සන්තසන්ති, කතමෙ ද්වෙ? භික්ඛු ච ඛීණාසවො සීහො ච මිගරාජා''ති (අ. නි. 2.60).

ජවොපි සීහස්ස අඤ්ඤෙහි අසාධාරණො, තථා පරක්කමො. තථා හි සො උසභසතම්පි ලඞ්ඝිත්වා වනමහිංසාදීසු නිපතති, පොතකොපි සමානො පභින්නමදානම්පි මත්තවරවාරණානං පටිමානං භින්දිත්වා දන්තකළීරංව ඛාදති. එතෙසං පන අරියමග්ගජවො ඉද්ධිජවො ච අඤ්ඤෙහි අසාධාරණො, සම්මප්පධානපරක්කමො ච නිරතිසයො. තස්මා **සීහානංවාති** සීහසදිසානං විය. සීහස්ස චෙත්ථ හීනූපමතා දට්ඨබ්බා, අච්චන්තවිසිට්ඨස්ස සහනාදිඅත්ථස්ස ථෙරෙස්වෙව ලබ්භනතො.

නදන්තානන්ති ගජ්ජන්තානං. ගොචරපරක්කමතුට්ඨිවෙලාදීසු හි යථා සීහා අත්තනො ආසයතො නික්ඛමිත්වා විජම්භිත්වා සීහනාදං අභීතනාදං නදන්ති, එවං එතෙපි විසයජ්ඣත්තපච්චවෙක්ඛණඋදානාදිකාලෙසු ඉමං අභීතනාදං නදිංසු. තෙන වුත්තං – ''සීහානංව නදන්තාන''න්ති. **දාඨීනන්ති** දාඨාවන්තානං. පසට්ඨදාඨීනං, අතිසයදාඨානන්ති වා අත්ථො. යථා හි සීහා අතිවිය දළ්හානං තික්ඛානඤ්ච චතුන්නං දාඨානං බලෙන පටිපක්ඛං අභිභවිත්වා අත්තනො මනොරථං මත්ථකං පූරෙන්ති, එවමෙතෙපි චතුන්නං අරියමග්ගදාඨානං බලෙන අනාදිමති සංසාරෙ අනභිභූතපුබ්බපටිපක්ඛං අභිභවිත්වා අත්තනො මනොරථං මත්ථකං පාපෙසුං. ඉධාපි දාඨා වියාති දාඨාති සදිසකප්පනාවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ගිරිගබ්භරෙති පබ්බතගුහායං, සමීපත්ථෙ භුම්මවචනං. ''ගිරිගව්හරෙ''ති කෙචි පඨන්ති. පබ්බතෙසු වනගහනෙ වනසණ්ඩෙති අත්ථො. ඉදං පන නෙසං විරොචනට්ඨානදස්සනඤ්චෙව සීහනාදස්ස යොග්‍යභූමිදස්සනඤ්ච. නදන්තානං ගිරිගබ්භරෙති යොජනා. යථා හි සීහා යෙභුය්‍යෙන ගිරිගබ්භරෙ අඤ්ඤෙහි දුරාසදතාය ජනවිවිත්තෙ වසන්තා අත්තනො දස්සනෙන උප්පජ්ජනකස්ස ඛුද්දකමිගසන්තාසස්ස පරිහරණත්ථං ගොචරගමනෙ සීහනාදං නදන්ති, එවමෙතෙපි අඤ්ඤෙහි දුරාසදගිරිගබ්භරසදිසෙව සුඤ්ඤාගාරෙවසන්තා ගුණෙහි ඛුද්දකානං පුථුජ්ජනානං තණ්හාදිට්ඨිපරිත්තාසපරිවජ්ජනත්ථං වක්ඛමානගාථාසඞ්ඛාතං අභීතනාදං නදිංසු. තෙන වුත්තං ''සීහානංව නදන්තානං, දාඨීනං ගිරිගබ්භරෙ''ති.

සුණාථාති සවනාණත්තිකවචනං, තෙන වක්ඛමානානං ගාථානං සන්නිපතිතාය පරිසාය සොතුකාමතං උප්පාදෙන්තො සවනෙ ආදරං ජනෙති, උස්සාහං සමුට්ඨාපෙන්තො ගාරවං බහුමානඤ්ච උපට්ඨපෙති. අථ වා ‘‘සීහාන’’න්තිආදීනං පදානං සදිසකප්පනාය විනා මුඛ්‍යවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. තස්මා දළ්හතික්ඛභාවෙන පසට්ඨාතිසයදාඨතාය දාඨීනං ගිරිගබ්භරෙ නදන්තානං සීහගජ්ජිතං ගජ්ජන්තානං සීහානං මිගරාජූනං විය තෙසං අභීතනාදසදිසා ගාථා සුණාථාති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – ‘‘යථා සීහනාදං නදන්තානං සීහානං මිගරාජූනං කුතොචිපි භයාභාවතො සො අභීතනාදො තදඤ්ඤමිගසන්තාසකරො, එවං භාවිතත්තානං අප්පමත්තානං ථෙරානං සීහනාදසදිසියො සබ්බසො භයහෙතූනං සුප්පහීනත්තා අභීතනාදභූතා, පමත්තජනසන්තාසකරා ගාථා සුණාථා’’ති.

භාවිතත්තානන්ති භාවිතචිත්තානං. චිත්තඤ්හි ‘‘අත්තා හි කිර දුද්දමො (ධ. ප. 159) යො වෙ ඨිතත්තො තසරංව උජ්ජු’’ති (සු. නි. 217) ච ‘‘අත්තසම්මාපණිධී’’ති (ඛු. පා. 5.4; සු. නි. 263) ච එවමාදීසු අත්තාති වුච්චති, තස්මා අධිචිත්තානුයොගෙන සමථවිපස්සනාභිවඩ්ඪිතචිත්තානං සමථවිපස්සනාභාවනාමත්ථකං පාපෙත්වා ඨිතානන්ති අත්ථො. අථ වා **භාවිතත්තානන්ති** භාවිතසභාවානං, සභාවභූතසීලාදිභාවිතානන්ති අත්ථො. ගීයතීති **ගාථා,** අනුට්ඨුභාදිවසෙන ඉසීහි පවත්තිතං චතුප්පදං ඡප්පදං වා වචනං. අඤ්ඤෙසම්පි තංසදිසතාය තථා වුච්චන්ති. අත්තත්ථාදිභෙදෙ අත්ථෙ උපනෙන්ති තෙසු වා උපනියන්තීති **අත්ථූපනායිකා.**

අථ වා **භාවිතත්තානන්ති** භාවිතත්තාභාවානං, අත්තභාවො හි ආහිතො අහං මානො එත්ථාති ‘‘අත්තා’’ති වුච්චති, සො ච තෙහි අප්පමාදභාවනාය අනවජ්ජභාවනාය භාවිතො සම්මදෙව ගුණගන්ධං ගාහාපිතො. තෙන තෙසං කායභාවනා සීලභාවනා චිත්තභාවනා පඤ්ඤාභාවනාති චතුන්නම්පි භාවනානං පරිපුණ්ණභාවං දස්සෙති. ‘‘භාවනා’’ති ච සම්බොධිපටිපදා ඉධාධිප්පෙතා. යායං සච්චසම්බොධි අත්ථී, සා දුවිධා අභිසමයතො තදත්ථතො ච. සම්බොධි පන තිවිධා සම්මාසම්බොධි පච්චෙකසම්බොධි සාවකසම්බොධීති. තත්ථ සම්මා සාමං සබ්බධම්මානං බුජ්ඣනතො බොධනතො ච සම්මාසම්බොධි. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානං මග්ගඤාණං මග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං ‘‘සම්මාසම්බොධී’’ති වුච්චති. තෙනාහ –

> ‘‘බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භූ අනාචරියකො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣි, තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතං පත්තො බලෙසු ච වසීභාව’’න්ති (මහානි. 192; චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 97; පටි. ම. 1.161).

බොධනෙය්‍යබොධනත්ථො හි බලෙසු වසීභාවො. පච්චෙකං සයමෙව බොධීති පච්චෙකසම්බොධි, අනනුබුද්ධො සයම්භූඤාණෙන සච්චාභිසමයොති අත්ථො. සම්මාසම්බුද්ධානඤ්හි සයම්භූඤාණතාය සයමෙව පවත්තමානොපි සච්චාභිසමයො සානුබුද්ධො අපරිමාණානං සත්තානං සච්චාභිසමයස්ස හෙතුභාවතො. ඉමෙසං පන සො එකස්සාපි සත්තස්ස සච්චාභිසමයහෙතු න හොති. සත්ථු ධම්මදෙසනාය සවනන්තෙ ජාතාති සාවකා. සාවකානං සච්චාභිසමයො සාවකසම්බොධි. තිවිධාපෙසා තිණ්ණං බොධිසත්තානං යථාසකං ආගමනීයපටිපදාය මත්ථකප්පත්තියා සතිපට්ඨානාදීනං සත්තතිංසාය බොධිපක්ඛියධම්මානං භාවනාපාරිපූරීති වෙදිතබ්බා ඉතරාභිසමයානං තදවිනාභාවතො. න හි සච්ඡිකිරියාභිසමයෙන විනා භාවනාභිසමයො සම්භවති, සති ච භාවනාභිසමයෙ පහානාභිසමයො පරිඤ්ඤාභිසමයො ච සිද්ධොයෙව හොතීති.

යදා හි මහාබොධිසත්තො පරිපූරිතබොධිසම්භාරො චරිමභවෙ කතපුබ්බකිච්චො බොධිමණ්ඩං ආරුය්හ – ‘‘න තාවිමං පල්ලඞ්කං භින්දිස්සාමි, යාව න මෙ අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුච්චිස්සතී’’ති පටිඤ්ඤං කත්වා අපරාජිතපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො අසම්පත්තාය එව සඤ්ඣාවෙලාය මාරබලං විධමිත්වා පුරිමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණෙන අනෙකාකාරවොකාරෙ පුබ්බෙ නිවුත්ථක්ඛන්ධෙ අනුස්සරිත්වා මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුවිසොධනෙන චුතූපපාතඤාණඅනාගතංසඤාණානි අධිගන්ත්වා පච්ඡිමයාමෙ ‘‘කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො ජායති ච ජීයති ච මීයති ච චවති ච උපපජ්ජති ච, අථ ච පනිමස්ස දුක්ඛස්ස නිස්සරණං නප්පජානාති ජරාමරණස්සා’’තිආදිනා (දී. නි. 2.57) ජරාමරණතො පට්ඨාය පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන විපස්සනං අභිනිවිසිත්වා මහාගහනං ඡින්දිතුං නිසදසිලායං ඵරසුං නිසෙන්තො විය කිලෙසගහනං ඡින්දිතුං ලොකනාථො ඤාණඵරසුං තෙජෙන්තො බුද්ධභාවාය හෙතුසම්පත්තියා පරිපාකං ගතත්තා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාධිගමාය විපස්සනං ගබ්භං ගණ්හාපෙන්තො අන්තරන්තරා නානාසමාපත්තියො සමාපජ්ජිත්වා යථාවවත්ථාපිතෙ නාමරූපෙ තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා අනුපදධම්මවිපස්සනාවසෙන අනෙකාකාරවොකාරසඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තො ඡත්තිංසකොටිසතසහස්සමුඛෙන සම්මසනවාරං විත්ථාරෙත්වා තත්ථ මහාවජිරඤාණසඞ්ඛාතෙ විපස්සනාඤාණෙ තික්ඛෙ සූරෙ පසන්නෙ වුට්ඨානගාමිනිභාවෙන පවත්තමානෙ යදා තං මග්ගෙන ඝටෙති, තදා මග්ගපටිපාටියා දියඩ්ඪකිලෙසසහස්සං ඛෙපෙන්තො අග්ගමග්ගක්ඛණෙ සම්මාසම්බොධිං අධිගච්ඡති නාම, අග්ගඵලක්ඛණතො පට්ඨාය අධිගතො නාම. සම්මාසම්බුද්ධභාවතො දසබලචතුවෙසාරජ්ජාදයොපි තස්ස තදා හත්ථගතායෙව හොන්තීති අයං තාව අභිසමයතො සම්මාසම්බොධිපටිපදා. තදත්ථතො පන මහාභිනීහාරතො පට්ඨාය යාව තුසිතභවනෙ නිබ්බත්ති, එත්ථන්තරෙ පවත්තං බොධිසම්භාරසම්භරණං. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං සබ්බාකාරසම්පන්නං චරියාපිටකවණ්ණනායං විත්ථාරතො වුත්තමෙවාති තත්ථ වුත්තනයෙනෙව ගහෙතබ්බං.

පච්චෙකබොධිසත්තාපි පච්චෙකබොධියා කතාභිනීහාරා අනුපුබ්බෙන සම්භතපච්චෙකසම්බොධිසම්භාරා තාදිසෙ කාලෙ චරිමත්තභාවෙ ඨිතා ඤාණස්ස පරිපාකගතභාවෙන උපට්ඨිතං සංවෙගනිමිත්තං ගහෙත්වා සවිසෙසං භවාදීසු

ආදීනවං දිස්වා සයම්භුඤාණෙන පවත්ති පවත්තිහෙතුං නිවත්ති නිවත්තිහෙතුඤ්ච පරිච්ඡින්දිත්වා ''සො 'ඉදං දුක්ඛ'න්ති යොනිසො මනසි කරොතී''තිආදිනා ආගතනයෙන චතුසච්චකම්මට්ඨානං පරිබ්‍රූහෙන්තා අත්තනො අභිනීහාරානුරූපං සඞ්ඛාරෙ පරිමද්දන්තා අනුක්කමෙන විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගපටිපාටියා අග්ගමග්ගං අධිගච්ඡන්තා පච්චෙකසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣන්ති නාම, අග්ගඵලක්ඛණතො පට්ඨාය පච්චෙකසම්බුද්ධා නාම හුත්වා සදෙවකස්ස ලොකස්ස අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යා හොන්ති.

සාවකා පන සත්ථු සබ්‍රහ්මචාරිනො වා චතුසච්චකම්මට්ඨානකථං සුත්වා තස්මිංයෙව ඛණෙ කාලන්තරෙ වා තජ්ජං පටිපත්තිං අනුතිට්ඨන්තා ඝටෙන්තා වායමන්තා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා, යදි වා පටිපදාය වඩ්ඪන්තියා, සච්චානි පටිවිජ්ඣන්තා අත්තනො අභිනීහාරානුරූපසිද්ධිඅග්ගසාවකභූමියා වා කෙවලං වා අග්ගමග්ගක්ඛණෙ සාවකසම්බොධිං අධිගච්ඡන්ති නාම. තතො පරං සාවකබුද්ධා නාම හොන්ති සදෙවකෙ ලොකෙ අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යා. එවං තාව අභිසමයතො පච්චෙකසම්බොධි සාවකසම්බොධි ච වෙදිතබ්බා.

තදත්ථතො පන යථා මහාබොධිසත්තානං හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදෙන චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි කප්පානං සතසහස්සඤ්ච බොධිසම්භාරසම්භරණං ඉච්ඡිතබ්බං මජ්ඣිමපරිච්ඡෙදෙන අට්ඨ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි කප්පානං සතසහස්සඤ්ච, උපරිමපරිච්ඡෙදෙන සොළස අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි කප්පානං සතසහස්සඤ්ච එතෙ ච භෙදා පඤ්ඤාධිකසද්ධාධිකවීරියාධිකවසෙන වෙදිතබ්බා. පඤ්ඤාධිකානඤ්හි සද්ධා මන්දා හොති පඤ්ඤා තික්ඛා, තතො ච උපායකොසල්ලස්ස විසදනිපුණභාවෙන නචිරස්සෙව පාරමියො පාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. සද්ධාධිකානං පඤ්ඤා මජ්ඣිමා හොතීති තෙසං නාතිසීඝං නාතිසණිකං පාරමියො පාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. වීරියාධිකානං පන පඤ්ඤා මන්දා හොතීති තෙසං චිරෙනෙව පාරමියො පාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. න එවං පච්චෙකබොධිසත්තානං. තෙසඤ්හි සතිපි පඤ්ඤාධිකභාවෙ ද්වෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි කප්පානං සතසහස්සඤ්ච බොධිසම්භාරසම්භරණං ඉච්ඡිතබ්බං, න තතො ඔරං. සද්ධාධිකවීරියාධිකාපි වුත්තපරිච්ඡෙදතො පරං කතිපයෙ එව කප්පෙ අතික්කමිත්වා පච්චෙකසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣන්ති, න තතියං අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යන්ති. සාවකබොධිසත්තානං පන යෙසං අග්ගසාවකභාවාය අභිනීහාරො, තෙසං එකං අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං කප්පානං සතසහස්සඤ්ච සම්භාරසම්භරණං ඉච්ඡිතබ්බං. යෙසං මහාසාවකභාවාය, තෙසං කප්පානං සතසහස්සමෙව, තථා බුද්ධස්ස මාතාපිතූනං උපට්ඨාකස්ස පුත්තස්ස ච. තත්ථ යථා –

> ''මනුස්සත්තං ලිඞ්ගසම්පත්ති, හෙතු සත්ථාරදස්සනං;
> පබ්බජ්ජා ගුණසම්පත්ති, අධිකාරො ච ඡන්දතා;
> අට්ඨධම්මසමොධානා, අභිනීහාරො සමිජ්ඣතී''ති. (බු. වං. 2.59) –

එවං වුත්තෙ අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙත්වා කතපණිධානානං මහාබොධිසත්තානං මහාභිනීහාරතො පභුති සවිසෙසං දානාදීසු යුත්තප්පයුත්තානං දිවසෙ දිවසෙ වෙස්සන්තරදානසදිසං මහාදානං දෙන්තානං තදනුරූපසීලාදිකෙ සබ්බපාරමිධම්මෙ ආචිනන්තානම්පි යථාවුත්තකාලපරිච්ඡෙදං අසම්පත්වා අන්තරා එව බුද්ධභාවප්පත්ති නාම නත්ථි. කස්මා? ඤාණස්ස අපරිපච්චනතො. පරිච්ඡින්නකාලෙ නිප්ඵාදිතං විය හි සස්සං බුද්ධඤාණං යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙනෙව වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජන්තං ගබ්භං ගණ්හන්තං පරිපාකං ගච්ඡතීති එවං –

> ''මනුස්සත්තං ලිඞ්ගසම්පත්ති, විගතාසවදස්සනං;
> අධිකාරො ඡන්දතා එතෙ, අභිනීහාරකාරණා''ති. (සු. නි. අට්ඨ. 1.ඛග්ගවිසාණසුත්තවණ්ණනා) –

ඉමෙ පඤ්ච ධම්මෙ සමොධානෙත්වා කතාභිනීහාරානං පච්චෙකබොධිසත්තානං ''අධිකාරො ඡන්දතා''ති ද්වඞ්ගසමන්නාගතාය පත්ථනාය වසෙන කතපණිධානානං සාවකබොධිසත්තානඤ්ච තත්ථ තත්ථ වුත්තකාලපරිච්ඡෙදං අසම්පත්වා අන්තරා එව පච්චෙකසම්බොධියා යථාවුත්තසාවකසම්බොධියා ච අධිගමො නත්ථි. කස්මා? ඤාණස්ස අපරිපච්චනතො. ඉමෙසම්පි හි යථා මහාබොධිසත්තානං දානාදිපාරමීහි පරිබ්‍රූහිතා පඤ්ඤාපාරමී අනුක්කමෙන ගබ්භං ගණ්හන්තී පරිපාකං ගච්ඡන්තී බුද්ධඤාණං පරිපූරෙති, එවං දානාදීහි පරිබ්‍රූහිතා අනුපුබ්බෙන යථාරහං ගබ්භං ගණ්හන්තී පරිපාකං ගච්ඡන්තී පච්චෙකබොධිඤාණං සාවකබොධිඤාණඤ්ච පරිපූරෙති. දානපරිචයෙන හෙතෙ තත්ථ තත්ථ භවෙ අලොභජ්ඣාසයතාය සබ්බත්ථ අසඞ්ගමානසා අනපෙක්ඛචිත්තා හුත්වා, සීලපරිචයෙන සුසංවුතකායවාචතාය සුපරිසුද්ධකායවචීකම්මන්තා පරිසුද්ධාජීවා ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරා භොජනෙ මත්තඤ්ඤුනො හුත්වා ජාගරියානුයොගෙන චිත්තං සමාදහන්ති, ස්වායං තෙසං ජාගරියානුයොගො ගතපච්චාගතිකවත්තවසෙන වෙදිතබ්බො.

එවං පන පටිපජ්ජන්තානං අධිකාරසම්පත්තියා අප්පකසිරෙනෙව අට්ඨ සමාපත්තියො පඤ්චාභිඤ්ඤා ඡළභිඤ්ඤා අධිට්ඨානභූතා පුබ්බභාගවිපස්සනා ච හත්ථගතායෙව හොන්ති. වීරියාදයො පන තදන්තොගධා එව. යඤ්හි පච්චෙකබොධියා සාවකබොධියා වා අත්ථාය දානාදිපුඤ්ඤසම්භරණෙ අබ්භුස්සහනං, ඉදං වීරියං. යං තදනුපරොධස්ස සහනං, අයං ඛන්ති. යං දානසීලාදිසමාදානාවිසංවාදනං, ඉදං සච්චං. සබ්බත්ථමෙව අචලසමාධානාධිට්ඨානං, ඉදං අධිට්ඨානං . යා දානසීලාදීනං පවත්තිට්ඨානභූතෙසු සත්තෙසු හිතෙසිතා, අයං මෙත්තා. යං සත්තානං කතවිප්පකාරෙසු අජ්ඣුපෙක්ඛනං, අයං උපෙක්ඛාති. එවං දානසීලභාවනාසු සීලසමාධිපඤ්ඤාසු ච සිජ්ඣමානාසු වීරියාදයො සිද්ධා එව හොන්ති. සායෙව පච්චෙකබොධිඅත්ථාය සාවකබොධිඅත්ථාය ච දානාදිපටිපදා තෙසං බොධිසත්තානං සන්තානස්ස

භාවනතො පරිභාවනතො භාවනා නාම. විසෙසතො දානසීලාදීහි ස්වාභිසඞ්ඛතෙ සන්තානෙ පවත්තා සමථවිපස්සනාපටිපදා, යතො තෙ බොධිසත්තා පුබ්බයොගාවචරසමුදාගමසම්පන්නා හොන්ති. තෙනාහ භගවා –

> ‘‘පඤ්චිමෙ, ආනන්ද, ආනිසංසා පුබ්බයොගාවචරෙ. කතමෙ පඤ්ච? ඉධානන්ද, පුබ්බයොගාවචරො දිට්ඨෙව ධම්මෙ පටිකච්ච අඤ්ඤං ආරාධෙති, නො චෙ දිට්ඨෙව ධම්මෙ පටිකච්ච අඤ්ඤං ආරාධෙති, අථ මරණකාලෙ අඤ්ඤං ආරාධෙති, අථ දෙවපුත්තො සමානො අඤ්ඤං ආරාධෙති, අථ බුද්ධානං සම්මුඛීභාවෙ ඛිප්පාභිඤ්ඤො හොති, අථ පච්ඡිමෙ කාලෙ පච්චෙකසම්බුද්ධො හොතී’’ති (සු. නි. අට්ඨ. 1.ඛග්ගවිසාණසුත්තවණ්ණනා).

ඉති පුබ්බභාගපටිපදාභූතාය පාරමිතාපරිභාවිතාය සමථවිපස්සනාභාවනාය නිරොධගාමිනිපටිපදාභූතාය අභිසමයසඞ්ඛාතාය මග්ගභාවනාය ච භාවිතත්තභාවා බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකා භාවිතත්තා නාම. තෙසු ඉධ බුද්ධසාවකා අධිප්පෙතා.

එත්ථ ච ‘‘සීහානංවා’’ති ඉමිනා ථෙරානං සීහසමානවුත්තිතාදස්සනෙන අත්තනො පටිපක්ඛෙහි අනභිභවනීයතං, තෙ ච අභිභුය්‍ය පවත්තිං දස්සෙති. ‘‘සීහානංව නදන්තානං…පෙ…. ගාථා’’ති ඉමිනා ථෙරගාථානං සීහනාදසදිසතාදස්සනෙන තාසං පරවාදෙහි අනභිභවනීයතං, තෙ ච අභිභවිත්වා පවත්තිං දස්සෙති. ‘‘භාවිතත්තාන’’න්ති ඉමිනා තදුභයස්ස කාරණං විභාවෙති. භාවිතත්තභාවෙන ථෙරා ඉධ සීහසදිසා වුත්තා, තෙසඤ්ච ගාථා සීහනාදසදිසියො. ‘‘අත්ථූපනායිකා’’ති ඉමිනා අභිභවනෙ පයොජනං දස්සෙති. තත්ථ ථෙරානං පටිපක්ඛො නාම සංකිලෙසධම්මො, තදභිභවො තදඞ්ගවික්ඛම්භනප්පහානෙහි සද්ධිං සමුච්ඡෙදප්පහානං. තස්මිං සති පටිපස්සද්ධිප්පහානං නිස්සරණප්පහානඤ්ච සිද්ධමෙව හොති, යතො තෙ භාවිතත්තාති වුච්චන්ති. මග්ගක්ඛණෙ හි අරියා අප්පමාදභාවනං භාවෙන්ති නාම, අග්ගඵලක්ඛණතො පට්ඨාය භාවිතත්තා නාමාති වුත්තොවායමත්ථො.

තෙසු තදඞ්ගප්පහානෙන නෙසං සීලසම්පදා දස්සිතා, වික්ඛම්භනප්පහානෙන සමාධිසම්පදා, සමුච්ඡෙදප්පහානෙන පඤ්ඤාසම්පදා, ඉතරෙන තාසං ඵලං දස්සිතං. සීලෙන ච තෙසං පටිපත්තියා ආදිකල්‍යාණතා දස්සිතා, ‘‘කො චාදි කුසලානං ධම්මානං? සීලඤ්ච සුවිසුද්ධං’’ (සං. නි. 5.369), ‘‘සීලෙ පතිට්ඨාය’’ (සං. නි. 1.23; විසුද්ධි. 1.1), ‘‘සබ්බපාපස්ස අකරණ’’න්ති (ධ. ප. 183; දී. නි. 2.90) ච වචනතො සීලං පටිපත්තියා ආදිකල්‍යාණංච අවිප්පටිසාරාදිගුණාවහත්තා. සමාධිනා මජ්ඣෙකල්‍යාණතා දස්සිතා, ‘‘චිත්තං භාවයං’’, ‘‘කුසලස්ස උපසම්පදා’’ති ච වචනතො සමාධිපටිපත්තියා මජ්ඣෙකල්‍යාණොව, ඉද්ධිවිධාදිගුණාවහත්තා. පඤ්ඤාය පරියොසානකල්‍යාණතා දස්සිතා, ‘‘සචිත්තපරියොදපනං’’ (ධ. ප. 183; දී. නි. 2.90), ‘‘පඤ්ඤං භාවය’’න්ති (සං. නි. 1.23; විසුද්ධි. 1.1) ච වචනතො පඤ්ඤා පටිපත්තියා පරියොසානංව, පඤ්ඤුත්තරතො කුසලානං ධම්මානං සාව කල්‍යාණා ඉට්ඨානිට්ඨෙසු තාදිභාවාවහත්තා.

> ‘‘සෙලො යථා එකඝනො, වාතෙන න සමීරති; (මහාව. 244);
> එවං නින්දාපසංසාසු, න සමිඤ්ජන්ති පණ්ඩිතා’’ති. (ධ. ප. 81) –

හි වුත්තං.

තථා සීලසම්පදාය තෙවිජ්ජභාවො දස්සිතො. සීලසම්පත්තිඤ්හි නිස්සාය තිස්සො විජ්ජා පාපුණන්ති. සමාධිසම්පදාය ඡළභිඤ්ඤාභාවො. සමාධිසම්පත්තිඤ්හි නිස්සාය ඡළභිඤ්ඤා පාපුණන්ති. පඤ්ඤාසම්පදාය පභින්නපටිසම්භිදාභාවො. පඤ්ඤාසම්පදඤ්හි නිස්සාය චතස්සො පටිසම්භිදා පාපුණන්ති. ඉමිනා තෙසං ථෙරානං කෙචි තෙවිජ්ජා, කෙචි ඡළභිඤ්ඤා, කෙචි පටිසම්භිදාපත්තාති අයමත්ථො දස්සිතොති වෙදිතබ්බං.

තථා සීලසම්පදාය තෙසං කාමසුඛානුයොගසඞ්ඛාතස්ස අන්තස්ස පරිවජ්ජනං දස්සෙති. සමාධිසම්පදාය අත්තකිලමථානුයොගසඞ්ඛාතස්ස, පඤ්ඤාසම්පදාය මජ්ඣිමාය පටිපදාය සෙවනං දස්සෙති. තථා සීලසම්පදාය තෙසං වීතික්කමප්පහානං කිලෙසානං දස්සෙති. සමාධිසම්පදාය පරියුට්ඨානප්පහානං , පඤ්ඤාසම්පදාය අනුසයප්පහානං දස්සෙති. සීලසම්පදාය වා දුච්චරිතසංකිලෙසවිසොධනං, සමාධිසම්පදාය තණ්හාසංකිලෙසවිසොධනං, පඤ්ඤාසම්පදාය දිට්ඨිසංකිලෙසවිසොධනං දස්සෙති. තදඞ්ගප්පහානෙන වා නෙසං අපායසමතික්කමො දස්සිතො. වික්ඛම්භනප්පහානෙන කාමධාතුසමතික්කමො, සමුච්ඡෙදප්පහානෙන සබ්බභවසමතික්කමො දස්සිතොති වෙදිතබ්බං.

‘‘භාවිතත්තාන’’න්ති වා එත්ථ සීලභාවනා, චිත්තභාවනා පඤ්ඤාභාවනාති තිස්සො භාවනා වෙදිතබ්බා කායභාවනාය තදන්තොගධත්තා. සීලභාවනා ච පටිපත්තියා ආදීති සබ්බං පුරිමසදිසං . යථා පන සීහනාදං පරෙ මිගගණා න සහන්ති, කුතො අභිභවෙ, අඤ්ඤදත්ථු සීහනාදොව තෙ අභිභවති එවමෙව අඤ්ඤතිත්ථියවාදා ථෙරානං වාදෙ න සහන්ති, කුතො අභිභවෙ, අඤ්ඤදත්ථු ථෙරවාදාව තෙ අභිභවන්ති. තං කිස්ස හෙතු? ‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා, සබ්බෙ සඞ්ඛාරා දුක්ඛා, සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා’’ති (ධ. ප. 277-279) ‘‘නිබ්බානධාතූ’’ති ච පවත්තනතො. න හි ධම්මතො සක්කා කෙනචි අඤ්ඤථා කාතුං අප්පටිවත්තනීයතො. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං පරතො ආවිභවිස්සති. එවමෙත්ථ සඞ්ඛෙපෙනෙව පඨමගාථාය අත්ථවිභාවනා වෙදිතබ්බා.

දුතියගාථායං පන අයං සම්බන්ධදස්සනමුඛෙන අත්ථවිභාවනා. තත්ථ යෙසං ථෙරානං ගාථා සාවෙතුකාමො, තෙ සාධාරණවසෙන නාමතො ගොත්තතො ගුණතො ච කිත්තෙතුං ''යථානාමා''තිආදි වුත්තං. අසාධාරණතො පන තත්ථ තත්ථ ගාථාස්වෙව ආවිභවිස්සති. තත්ථ **යථානාමාති** යංයංනාමා, සුභූති මහාකොට්ඨිකොතිආදිනා නයෙන නාමධෙය්‍යෙන පඤ්ඤාතාති අත්ථො. **යථාගොත්තාති** යංයංගොත්තා, ගොතමො කස්සපොතිආදිනා නයෙන කුලපදෙසෙන යාය යාය ජාතියා පඤ්ඤාතාති අත්ථො. **යථාධම්මවිහාරිනොති** යාදිසධම්මවිහාරිනො, පරියත්තිපරමතාය අට්ඨත්වා යථානුරූපං සමාපත්තිවිහාරිනො හුත්වා විහරිංසූති අත්ථො. අථ වා **යථාධම්මවිහාරිනොති** යථාධම්මා විහාරිනො ච, යාදිසසීලාදිධම්මා දිබ්බවිහාරාදීසු අභිණ්හසො විහරමානා යාදිසවිහාරා චාති අත්ථො. **යථාධිමුත්තාති** යාදිසඅධිමුත්තිකා සද්ධාධිමුත්තිපඤ්ඤාධිමුත්තීසු යංයංඅධිමුත්තිකා සුඤ්ඤතමුඛාදීසු වා යථා යථා නිබ්බානං අධිමුත්තාති යථාධිමුත්තා. ''නිබ්බානං අධිමුත්තානං, අත්ථං ගච්ඡන්ති ආසවා''ති (ධ. ප. 226) හි වුත්තං. උභයඤ්චෙතං පුබ්බභාගවසෙන වෙදිතබ්බං. අරහත්තප්පත්තිතො පුබ්බෙයෙව හි යථාවුත්තමධිමුච්චනං, න පරතො. තෙනාහ භගවා –

''අස්සද්ධො අකතඤ්ඤූ ච, සන්ධිච්ඡෙදො ච යො නරො''තිආදි. (ධ. ප. 97).

''යථාවිමුත්තා''ති වා පාඨො, පඤ්ඤාවිමුත්තිඋභතොභාගවිමුත්තීසු යංයංවිමුත්තිකාති අත්ථො. **සප්පඤ්ඤාති** තිහෙතුකපටිසන්ධිපඤ්ඤාය පාරිහාරිකපඤ්ඤාය භාවනාපඤ්ඤාය චාති තිවිධායපි පඤ්ඤාය පඤ්ඤවන්තො. **විහරිංසූති** තාය එව සප්පඤ්ඤතාය යථාලද්ධෙන ඵාසුවිහාරෙනෙව වසිංසු. **අතන්දිතාති** අනලසා, අත්තහිතපටිපත්තියං යථාබලං පරහිතපටිපත්තියඤ්ච උට්ඨානවන්තොති අත්ථො.

එත්ථ ච පන නාමගොත්තග්ගහණෙන තෙසං ථෙරානං පකාසපඤ්ඤාතභාවං දස්සෙති. ධම්මවිහාරග්ගහණෙන සීලසම්පදං සමාධිසම්පදඤ්ච දස්සෙති. ''යථාධිමුත්තා සප්පඤ්ඤා''ති ඉමිනා පඤ්ඤාසම්පදං . ''අතන්දිතා''ති ඉමිනා සීලසම්පදාදීනං කාරණභූතං වීරියසම්පදං දස්සෙති. ''යථානාමා''ති ඉමිනා තෙසං පකාසනනාමතං දස්සෙති. ''යථාගොත්තා''ති ඉමිනා සද්ධානුසාරීධම්මානුසාරීගොත්තසම්පත්තිසමුදාගමං, ''යථාධම්මවිහාරිනො''තිආදිනා සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිවිමුත්තිඤාණදස්සනං සම්පත්තිසමුදාගමං, ''අතන්දිතා''ති ඉමිනා එවං අත්තහිතසම්පත්තියං ඨිතානං පරහිතපටිපත්තිං දස්සෙති.

අථ වා ''යථානාමා''ති ඉදං තෙසං ථෙරානං ගරූහි ගහිතනාමධෙය්‍යදස්සනං සමඤ්ඤාමත්තකිත්තනතො. ''යථාගොත්තා''ති ඉදං කුලපුත්තභාවදස්සනං කුලාපදෙස කිත්තනතො. තෙන නෙසං සද්ධාපබ්බජිතභාවං දස්සෙති . ''යථාධම්මවිහාරිනො''ති ඉදං චරණසම්පත්තිදස්සනං සීලසංවරාදීහි සමඞ්ගීභාවදීපනතො . ''යථාධිමුත්තා සප්පඤ්ඤා''ති ඉදං නෙසං විජ්ජාසම්පත්තිදස්සනං ආසවක්ඛයපරියොසානාය ඤාණසම්පත්තියා අධිගමපරිදීපනතො. ''අතන්දිතා''ති ඉදං විජ්ජාචරණසම්පත්තීනං අධිගමූපායදස්සනං. ''යථානාමා''ති වා ඉමිනා තෙසං පකාසනනාමතංයෙව දස්සෙති. ''යථාගොත්තා''ති පන ඉමිනා පච්ඡිමචක්කද්වයසම්පත්තිං දස්සෙති. න හි සම්මාඅප්පණිහිතත්තනො පුබ්බෙ ච අකතපුඤ්ඤස්ස සද්ධානුසාරීධම්මානුසාරිනො ගොත්තසම්පත්තිසමුදාගමො සම්භවති. ''යථාධම්මවිහාරිනො''ති ඉමිනා තෙසං පුරිමචක්කද්වයසම්පත්තිං දස්සෙති. න හි අප්පතිරූපෙ දෙසෙ වසතො සප්පුරිසූපනිස්සයරහිතස්ස ච තාදිසා ගුණවිසෙසා සම්භවන්ති. ''යථාධිමුත්තා''ති ඉමිනා සද්ධම්මසවනසම්පදාසමායොගං දස්සෙති. න හි පරතොඝොසෙන විනා සාවකානං සච්චසම්පටිවෙධො සම්භවති. ''සප්පඤ්ඤා අතන්දිතා''ති ඉමිනා යථාවුත්තස්ස ගුණවිසෙසස්ස අබ්‍යභිචාරිහෙතුං දස්සෙති ඤායාරම්භදස්සනතො.

අපරො නයො – ''යථාගොත්තා''ති එත්ථ ගොත්තකිත්තනෙන තෙසං ථෙරානං යොනිසොමනසිකාරසම්පදං දස්සෙති යථාවුත්තගොත්තසම්පන්නස්ස යොනිසොමනසිකාරසම්භවතො. ''යථාධම්මවිහාරිනො''ති එත්ථ ධම්මවිහාරග්ගහණෙන සද්ධම්මසවනසම්පදං දස්සෙති සද්ධම්මසවනෙන විනා තදභාවතො. ''යථාධිමුත්තා''ති ඉමිනා මත්ථකප්පත්තං ධම්මානුධම්මපටිපදං දස්සෙති. ''සප්පඤ්ඤා''ති ඉමිනා සබ්බත්ථ සම්පජානකාරිතං. ''අතන්දිතා''ති ඉමිනා වුත්තනයෙන අත්තහිතසම්පත්තිං පරිපූරෙත්වා ඨිතානං පරෙසං හිතසුඛාවහාය පටිපත්තියං අකිලාසුභාවං දස්සෙති. තථා ''යථාගොත්තා''ති ඉමිනා නෙසං සරණගමනසම්පදා දස්සිතා සද්ධානුසාරීගොත්තකිත්තනතො. ''යථාධම්මවිහාරිනො''ති ඉමිනා සීලක්ඛන්ධපුබ්බඞ්ගමො සමාධික්ඛන්ධො දස්සිතො. ''යථාධිමුත්තා සප්පඤ්ඤා''ති ඉමිනා පඤ්ඤක්ඛන්ධාදයො. සරණගමනඤ්ච සාවකගුණානං ආදි, සමාධි මජ්ඣෙ, පඤ්ඤා පරියොසානන්ති ආදිමජ්ඣපරියොසානදස්සනෙන සබ්බෙපි සාවකගුණා දස්සිතා හොන්ති.

ඊදිසී පන ගුණවිභූති යාය සම්මාපටිපත්තියා තෙහි අධිගතා, තං දස්සෙතුං **''තත්ථ තත්ථ විපස්සිත්වා''**තිආදි වුත්තං. **තත්ථ තත්ථාති** තෙසු තෙසු අරඤ්ඤරුක්ඛමූලපබ්බතාදීසු විවිත්තසෙනාසනෙසු. තත්ථ තත්ථාති වා තස්මිං තස්මිං උදානාදිකාලෙ. **විපස්සිත්වාති** සම්පස්සිත්වා. නාමරූපවවත්ථාපනපච්චයපරිග්ගහෙහි දිට්ඨිවිසුද්ධිකඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධියො සම්පාදෙත්වා කලාපසම්මසනාදික්කමෙන පඤ්චමං විසුද්ධිං අධිගන්ත්වා පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධියා මත්ථකං පාපනවසෙන විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා **ඵුසිත්වාති** පත්වා සච්ඡිකත්වා. **අච්චුතං පදන්ති** නිබ්බානං. තඤ්හි සයං අචවනධම්මත්තා අධිගතානං අච්චුතිහෙතුභාවතො ච නත්ථි එත්ථ චුතීති ''අච්චුතං''. සඞ්ඛතධම්මෙහි අසම්මිස්සභාවතාය තදත්ථිකෙහි පටිපජ්ජිතබ්බතාය ච ''පද''න්ති ච වුච්චති. **කතන්තන්ති** කතස්ස අන්තං. යො හි තෙහි අධිගතො අරියමග්ගො, සො අත්තනො පච්චයෙහි උප්පාදිතත්තා කතො නාම. තස්ස පන පරියොසානභූතං ඵලං කතන්තොති අධිප්පෙතං. තං කතන්තං අග්ගඵලං. අථ වා පච්චයෙහි කතත්තා

නිප්ඵාදිතත්තා කතා නාම සඞ්ඛතධම්මා, තන්නිස්සරණභාවතො කතන්තො නිබ්බානං. තං කතන්තං. **පච්චවෙක්ඛන්තා**ති ''අධිගතං වත මයා අරියමග්ගාධිගමෙන ඉදං අරියඵලං, අධිගතා අසඞ්ඛතා ධාතූ''ති අරියඵලනිබ්බානානි විමුත්තිඤාණදස්සනෙන පටිපත්තිං අවෙක්ඛමානා. අථ වා සච්චසම්පටිවෙධවසෙන යං අරියෙන කරණීයං පරිඤ්ඤාදිසොළසවිධං කිච්චං අග්ගඵලෙ ඨිතෙන නිප්ඵාදිතත්තා පරියොසාපිතත්තා කතං නාම, එවං කතං තං පච්චවෙක්ඛන්තා. එතෙන පහීනකිලෙසපච්චවෙක්ඛණං දස්සිතං. පුරිමනයෙන පන ඉතරපච්චවෙක්ඛණානීති එකූනවීසති පච්චවෙක්ඛණානි දස්සිතානි හොන්ති.

ඉමමත්ථන්ති එත්ථ **ඉම**න්ති සකලො ථෙරථෙරීගාථානං අත්ථො අත්තනො ඉතරෙසඤ්ච තත්ථ සන්නිපතිතානං ධම්මසඞ්ගාහකමහාථෙරානං බුද්ධියං විපරිවත්තමානතාය ආසන්නො පච්චක්ඛොති ච කත්වා වුත්තං. **අත්ථ**න්ති ''ඡන්නා මෙ කුටිකා''තිආදීහි ගාථාහි වුච්චමානං අත්තූපනායිකං පරූපනායිකං ලොකියලොකුත්තරපටිසංයුත්තං අත්ථං. **අභාසිසු**න්ති ගාථාබන්ධවසෙන කථෙසුං, තංදීපනියො ඉදානි මයා වුච්චමානා තෙසං භාවිතත්තානං ගාථා අත්තූපනායිකා සුණාථාති යොජනා. තෙ ච මහාථෙරා එවං කථෙන්තා අත්තනො සම්මාපටිපත්තිපකාසනීහි ගාථාහි සාසනස්ස එකන්තනියානිකවිභාවනෙන පරෙපි තත්ථ සම්මාපටිපත්තියං නියොජෙන්තීති එතමත්ථං දීපෙති ආයස්මා ධම්මභණ්ඩාගාරිකො, තථා දීපෙන්තො ච ඉමාහි ගාථාහි තෙසං ථොමනං තාසඤ්ච තෙසං වචනස්ස නිදානභාවෙන ඨපනං ඨානගතමෙවාති දස්සෙතීති දට්ඨබ්බං.

නිදානගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. එකකනිපාතො

1. පඨමවග්ගො

1. සුභූතිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ඉදානි **ඡන්නා මෙ කුටිකා**තිආදිනයප්පවත්තානං ථෙරගාථානං අත්ථවණ්ණනා හොති. සා පනායං අත්ථවණ්ණනා යස්මා තාසං තාසං ගාථානං අට්ඨුප්පත්තිං පකාසෙත්වා වුච්චමානා පාකටා හොති සුවිඤ්ඤෙය්‍යා ච. තස්මා තත්ථ තත්ථ අට්ඨුප්පත්තිං පකාසෙත්වා අත්ථවණ්ණනං කරිස්සාමාති.

තත්ථ **ඡන්නා මෙ කුටිකා**තිගාථාය කා උප්පත්ති? වුච්චතෙ – ඉතො කිර කප්පසතසහස්සමත්ථකෙ අනුප්පන්නෙයෙව පදුමුත්තරෙ භගවති ලොකනාථෙ හංසවතීනාමකෙ නගරෙ අඤ්ඤතරස්ස බ්‍රාහ්මණමහාසාලස්ස එකො පුත්තො උප්පජ්ජි. තස්ස ‘‘නන්දමාණවො’’ති නාමං අකංසු. සො වයප්පත්තො තයො වෙදෙ උග්ගණ්හිත්වා තත්ථ සාරං අපස්සන්තො අත්තනො පරිවාරභූතෙහි චතුචත්තාලීසාය මාණවකසහස්සෙහි සද්ධිං පබ්බතපාදෙ ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා අට්ඨ සමාපත්තියො පඤ්ච ච අභිඤ්ඤායො නිබ්බත්තෙසි. අන්තෙවාසිකානම්පි කම්මට්ඨානං ආචික්ඛි. තෙපි න චිරෙනෙව ඣානලාභිනො අහෙසුං.

තෙන ච සමයෙන පදුමුත්තරො භගවා ලොකෙ උප්පජ්ජිත්වා හංසවතීනගරං උපනිස්සාය විහරන්තො එකදිවසං පච්චූසසමයෙ ලොකං වොලොකෙන්තො නන්දතාපසස්ස අන්තෙවාසිකජටිලානං අරහත්තූපනිස්සයං නන්දතාපසස්ස ච ද්වීහඞ්ගෙහි සමන්නාගතස්ස සාවකට්ඨානන්තරස්ස පත්ථනං දිස්වා පාතොව සරීරපටිජග්ගනං කත්වා පුබ්බණ්හසමයෙ පත්තචීවරමාදාය අඤ්ඤං කඤ්චි අනාමන්තෙත්වා සීහො විය එකචරො නන්දතාපසස්ස අන්තෙවාසිකෙසු ඵලාඵලත්ථාය ගතෙසු ‘‘බුද්ධභාවං මෙ ජානාතූ’’ති පස්සන්තස්සෙව නන්දතාපසස්ස ආකාසතො ඔතරිත්වා පථවියං පතිට්ඨාසි. නන්දතාපසො බුද්ධානුභාවඤ්චෙව ලක්ඛණපාරිපූරිඤ්ච දිස්වා ලක්ඛණමන්තෙ සම්මසිත්වා ‘‘ඉමෙහි ලක්ඛණෙහි සමන්නාගතො නාම අගාරං අජ්ඣාවසන්තො රාජා හොති චක්කවත්තී, පබ්බජන්තො ලොකෙ විවටච්ඡදො සබ්බඤ්ඤූ බුද්ධො හොති. අයං පුරිසාජානීයො නිස්සංසයං බුද්ධොති ඤත්වා පච්චුග්ගමනං කත්වා, පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා, ආසනං පඤ්ඤාපෙත්වා, අදාසි. නිසීදි භගවා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ. නන්දතාපසොපි අත්තනො අනුච්ඡවිකං ආසනං ගහෙත්වා එකමන්තං නිසීදි.

තස්මිං සමයෙ චතුචත්තාලීසසහස්සජටිලා පණීතපණීතානි ඔජවන්තානි ඵලාඵලානි ගහෙත්වා ආචරියස්ස සන්තිකං සම්පත්තා බුද්ධානඤ්චෙව ආචරියස්ස ච නිසින්නාසනං ඔලොකෙන්තා ආහංසු – ‘‘ආචරිය, මයං ‘ඉමස්මිං ලොකෙ තුම්හෙහි මහන්තතරො නත්ථී’ති විචරාම, අයං පන පුරිසො තුම්හෙහි මහන්තතරො මඤ්ඤෙ’’ති. නන්දතාපසො, ‘‘තාතා, කිං වදෙථ, සාසපෙන සද්ධිං අට්ඨසට්ඨියොජනසතසහස්සුබ්බෙධං සිනෙරුං උපමෙතුං ඉච්ඡථ, සබ්බඤ්ඤුබුද්ධෙන සද්ධිං මා මං උපමිත්ථා’’ති ආහ. අථ තෙ තාපසා ‘‘සචෙ අයං ඔරකො අභවිස්ස, න අම්හාකං ආචරියො එවං උපමං ආහරෙය්‍ය, යාව මහා වතායං පුරිසාජානීයො’’ති පාදෙසු නිපතිත්වා සිරසා වන්දිංසු. අථ තෙ ආචරියො ආහ – ‘‘තාතා, අම්හාකං බුද්ධානං අනුච්ඡවිකො දෙය්‍යධම්මො නත්ථි, භගවා ච භික්ඛාචාරවෙලායං ඉධාගතො, තස්මා මයං යථාබලං දෙය්‍යධම්මං දස්සාම, තුම්හෙ යං යං පණීතං ඵලාඵලං ආනීතං, තං තං ආහරථා’’ති වත්වා ආහරාපෙත්වා හත්ථෙ ධොවිත්වා සයං තථාගතස්ස පත්තෙ පතිට්ඨාපෙසි. සත්ථාරා ඵලාඵලෙ පටිග්ගහිතමත්තෙ දෙවතා දිබ්බොජං පක්ඛිපිංසු. තාපසො උදකම්පි සයමෙව පරිස්සාවෙත්වා අදාසි. තතො භොජනකිච්චං නිට්ඨාපෙත්වා නිසින්නෙ සත්ථරි සබ්බෙ අන්තෙවාසිකෙ පක්කොසිත්වා සත්ථු සන්තිකෙ සාරණීයං කථං කථෙන්තො නිසීදි. සත්ථා ‘‘භික්ඛුසඞ්ඝො ආගච්ඡතූ’’ති චින්තෙසි. භික්ඛූ සත්ථු චිත්තං ඤත්වා සතසහස්සමත්තා ඛීණාසවා ආගන්ත්වා සත්ථාරං වන්දිත්වා එකමන්තං අට්ඨංසු.

නන්දතාපසො අන්තෙවාසිකෙ ආමන්තෙසි – ‘‘තාතා, බුද්ධානං නිසින්නාසනම්පි නීචං, සමණසතසහස්සස්සපි ආසනං නත්ථි, තුම්හෙහි අජ්ජ උළාරං භගවතො භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච සක්කාරං කාතුං වට්ටති , පබ්බතපාදතො වණ්ණගන්ධසම්පන්නානි පුප්ඵානි ආහරථා’’ති. අචින්තෙය්‍යත්තා ඉද්ධිවිසයස්ස මුහුත්තෙනෙව වණ්ණගන්ධසම්පන්නානි පුප්ඵානි ආහරිත්වා බුද්ධානං යොජනප්පමාණං පුප්ඵාසනං පඤ්ඤාපෙසුං. අග්ගසාවකානං තිගාවුතං, සෙසභික්ඛූනං අඩ්ඪයොජනිකාදිභෙදං, සඞ්ඝනවකස්ස උසභමත්තං අහොසි. එවං පඤ්ඤත්තෙසු ආසනෙසු නන්දතාපසො තථාගතස්ස පුරතො අඤ්ජලිං පග්ගය්හ ඨිතො, ‘‘භන්තෙ, මය්හං දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය ඉමං පුප්ඵාසනං අභිරුහථා’’ති ආහ. නිසීදි භගවා පුප්ඵාසනෙ. එවං නිසින්නෙ සත්ථරි සත්ථු ආකාරං ඤත්වා භික්ඛූ අත්තනො අත්තනො පත්තාසනෙ නිසීදිංසු. නන්දතාපසො මහන්තං පුප්ඵඡත්තං ගහෙත්වා තථාගතස්ස මත්ථකෙ ධාරෙන්තො අට්ඨාසි. සත්ථා ‘‘තාපසානං අයං සක්කාරො මහප්ඵලො හොතූ’’ති නිරොධසමාපත්තිං සමාපජ්ජි. සත්ථු සමාපන්නභාවං ඤත්වා භික්ඛූපි සමාපජ්ජිංසු. තථාගතෙ සත්තාහං නිරොධං සමාපජ්ජිත්වා නිසින්නෙ අන්තෙවාසිකා භික්ඛාචාරකාලෙ සම්පත්තෙ වනමූලඵලාඵලං පරිභුඤ්ජිත්වා සෙසකාලෙ බුද්ධානං අඤ්ජලිං පග්ගය්හ තිට්ඨන්ති. නන්දතාපසො පන භික්ඛාචාරම්පි අගන්ත්වා පුප්ඵඡත්තං ධාරෙන්තො සත්තාහං පීතිසුඛෙනෙව වීතිනාමෙති.

සත්ථා නිරොධතො වුට්ඨාය අරණවිහාරිඅඞ්ගෙන දක්ඛිණෙය්‍යාඞ්ගෙන චාති ද්වීහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතං එකං සාවකං ‘‘ඉසිගණස්ස පුප්ඵාසනානුමොදනං කරොහී’’ති ආණාපෙසි. සො චක්කවත්තිරඤ්ඤො සන්තිකා පටිලද්ධමහාලාභො මහායොධො විය තුට්ඨමානසො අත්තනො විසයෙ ඨත්වා තෙපිටකං බුද්ධවචනං සම්මසිත්වා අනුමොදනං අකාසි. තස්ස දෙසනාවසානෙ සත්ථා සයං ධම්මං දෙසෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ සබ්බෙ චතුචත්තාලීසසහස්සතාපසා අරහත්තං පාපුණිංසු. සත්ථා ‘‘එථ, භික්ඛවො’’ති හත්ථං පසාරෙසි. තෙසං තාවදෙව කෙසමස්සු අන්තරධායි. අට්ඨ පරික්ඛාරා කායෙ පටිමුක්කාව අහෙසුං සට්ඨිවස්සත්ථෙරා විය සත්ථාරං පරිවාරයිංසු. නන්දතාපසො පන වික්ඛිත්තචිත්තතාය විසෙසං නාධිගච්ඡි. තස්ස කිර අරණවිහාරිත්ථෙරස්ස සන්තිකෙ ධම්මං සොතුං ආරද්ධකාලතො පට්ඨාය ‘‘අහො වතාහම්පි අනාගතෙ උප්පජ්ජනකබුද්ධස්ස සාසනෙ ඉමිනා සාවකෙන ලද්ධධුරං ලභෙය්‍ය’’න්ති චිත්තං උදපාදි. සො තෙන පරිවිතක්කෙන මග්ගඵලපටිවෙධං කාතුං නාසක්ඛි. තථාගතං පන වන්දිත්වා සම්මුඛෙ ඨත්වා ආහ – ‘‘භන්තෙ, යෙන භික්ඛුනා ඉසිගණස්ස පුප්ඵාසනානුමොදනා කතා, කො නාමායං තුම්හාකං සාසනෙ’’ති. ‘‘අරණවිහාරිඅඞ්ගෙ දක්ඛිණෙය්‍යඅඞ්ගෙ ච එතදග්ගං පත්තො එසො භික්ඛූ’’ති. ‘‘භන්තෙ, ය්වායං මයා සත්තාහං පුප්ඵඡත්තං ධාරෙන්තෙන සක්කාරො කතො, තෙන අධිකාරෙන න අඤ්ඤං සම්පත්තිං පත්ථෙමි, අනාගතෙ පන එකස්ස බුද්ධස්ස සාසනෙ අයං ථෙරො විය ද්වීහඞ්ගෙහි සමන්නාගතො සාවකො භවෙය්‍ය’’න්ති පත්ථනමකාසි.

සත්ථා ‘‘සමිජ්ඣිස්සති නු, ඛො ඉමස්ස තාපසස්ස පත්ථනා’’ති අනාගතංසඤාණං පෙසෙත්වා ඔලොකෙන්තො කප්පසතසහස්සං අතික්කමිත්වා සමිජ්ඣනකභාවං දිස්වා නන්දතාපසං ආහ – ‘‘න තෙ අයං පත්ථනා මොඝා භවිස්සති, අනාගතෙ කප්පසතසහස්සං අතික්කමිත්වා ගොතමො නාම බුද්ධො උප්පජ්ජිස්සති, තස්ස සන්තිකෙ සමිජ්ඣිස්සතී’’ති වත්වා ධම්මකථං කථෙත්වා භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො ආකාසං පක්ඛන්දි. නන්දතාපසො යාව චක්ඛුපථසමතික්කමා සත්ථාරං භික්ඛුසඞ්ඝඤ්ච උද්දිස්ස අඤ්ජලිං පග්ගය්හ අට්ඨාසි. සො අපරභාගෙ කාලෙන කාලං සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුණි. අපරිහීනජ්ඣානොව කාලඞ්කත්වා බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තො. තතො පන චුතො අපරානිපි පඤ්ච ජාතිසතානි පබ්බජිත්වා ආරඤ්ඤකො අහොසි. කස්සපසම්මාසම්බුද්ධකාලෙපි පබ්බජිත්වා ආරඤ්ඤකො හුත්වා ගතපච්චාගතවත්තං පූරෙසි. එතං කිර වත්තං අපරිපූරෙත්වා මහාසාවකභාවං පාපුණන්තා නාම නත්ථි. ගතපච්චාගතවත්තං පන ආගමට්ඨකථාසු වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. සො වීසතිවස්සසහස්සානි ගතපච්චාගතවත්තං පූරෙත්වා කාලඞ්කත්වා කාමාවචරදෙවලොකෙ තාවතිංසභවනෙ නිබ්බත්ති. වුත්තඤ්හෙතං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.3.151) –

‘‘හිමවන්තස්සාවිදූරෙ , නිසභො නාම පබ්බතො;
අස්සමො සුකතො මය්හං, පණ්ණසාලා සුමාපිතා.

‘‘කොසියො නාම නාමෙන, ජටිලො උග්ගතාපනො;
එකාකියො අදුතියො, වසාමි නිසභෙ තදා.

‘‘ඵලං මූලඤ්ච පණ්ණඤ්ච, න භුඤ්ජාමි අහං තදා;
පවත්තංව සුපාතාහං, උපජීවාමි තාවදෙ.

‘‘නාහං කොපෙමි ආජීවං, චජමානොපි ජීවිතං;
ආරාධෙමි සකං චිත්තං, විවජ්ජෙමි අනෙසනං.

‘‘රාගූපසංහිතං චිත්තං, යදා උප්පජ්ජතෙ මම;
සයංව පච්චවෙක්ඛාමි, එකග්ගො තං දමෙමහං.

‘‘රජ්ජසෙ රජ්ජනීයෙ ච, දුස්සනීයෙ ච දුස්සසෙ;
මුය්හසෙ මොහනීයෙ ච, නික්ඛමස්සු වනා තුවං.

‘‘විසුද්ධානං අයං වාසො, නිම්මලානං තපස්සිනං;
මා ඛො විසුද්ධං දූසෙසි, නික්ඛමස්සු වනා තුවං.

‘‘අගාරිකො භවිත්වාන, යදා පුත්තං ලභිස්සසි;
උභොපි මා විරාධෙසි, නික්ඛමස්සු වනා තුවං.

‘‘ඡවාලාතං යථා කට්ඨං, න ක්වචි කිච්චකාරකං;
නෙව ගාමෙ අරඤ්ඤෙ වා, න හි තං කට්ඨසම්මතං.

‘‘ඡවාලාතූපමො ත්වං සි, න ගිහී නාපි සඤ්ඤතො;
උභතො මුත්තකො අජ්ජ, නික්ඛමස්සු වනා තුවං.

‘‘සියා නු ඛො තව එතං, කො පජානාති තෙ ඉදං;

සද්ධාධුරං වහිසි මෙ, කොසජ්ජබහුලාය ච.

‘‘ජිගුච්ඡිස්සන්ති තං විඤ්ඤූ, අසුචිං නාගරිකො යථා;
ආකඩ්ඪිත්වාන ඉසයො, චොදයිස්සන්ති තං සදා.

‘‘තං විඤ්ඤූ පවදිස්සන්ති, සමතික්කන්තසාසනං;
සංවාසං අලභන්තො හි, කථං ජීවිහිසි තුවං.

‘‘තිධාපභින්නං මාතඞ්ගං, කුඤ්ජරං සට්ඨිහායනං;
බලී නාගො උපගන්ත්වා, යූථා නීහරතෙ ගජං.

‘‘යූථා විනිස්සටො සන්තො, සුඛං සාතං න වින්දති;
දුක්ඛිතො විමනො හොති, පජ්ඣායන්තො පවෙධති.

‘‘තථෙව ජටිලා තම්පි, නීහරිස්සන්ති දුම්මතිං;
තෙහි ත්වං නිස්සටො සන්තො, සුඛං සාතං න ලච්ඡසි.

‘‘දිවා වා යදි වා රත්තිං, සොකසල්ලසමප්පිතො;
දය්හති පරිළාහෙන, ගජො යූථාව නිස්සටො.

‘‘ජාතරූපං යථා කූටං, නෙව ඣායති කත්ථචි;
තථා සීලවිහීනො ත්වං, න ඣායිස්සසි කත්ථචි.

‘‘අගාරං වසමානොපි, කථං ජීවිහිසි තුවං;
මත්තිකං පෙත්තිකඤ්චාපි, නත්ථි තෙ නිහිතං ධනං.

‘‘සයං කම්මං කරිත්වාන, ගත්තෙ සෙදං පමොචයං;
එවං ජීවිහිසි ගෙහෙ, සාධු තෙ තං න රුච්චති.

‘‘එවාහං තත්ථ වාරෙමි, සංකිලෙසගතං මනං;
නානාධම්මකථං කත්වා, පාපා චිත්තං නිවාරයිං.

‘‘එවං මෙ විහරන්තස්ස, අප්පමාදවිහාරිනො;
තිංසවස්සසහස්සානි, විපිනෙ මෙ අතික්කමුං.

‘‘අප්පමාදරතං දිස්වා, උත්තමත්ථං ගවෙසකං;
පදුමුත්තරසම්බුද්ධො, ආගච්ඡි මම සන්තිකං.

‘‘තිම්බරූසකවණ්ණාභො, අප්පමෙය්‍යො අනූපමො;
රූපෙනාසදිසො බුද්ධො, ආකාසෙ චඞ්කමී තදා.

‘‘සුඵුල්ලො සාලරාජාව, විජ්ජූවබ්භඝනන්තරෙ;
ඤාණෙනාසදිසො බුද්ධො, ආකාසෙ චඞ්කමී තදා.

‘‘සීහරාජාවසම්භීතො, ගජරාජාව දප්පිතො;
ලාසිතො බ්‍යග්ඝරාජාව, ආකාසෙ චඞ්කමී තදා.

‘‘සිඞ්ගීනික්ඛසවණ්ණාභො, ඛදිරඞ්ගාරසන්නිභො;
මණි යථා ජොතිරසො, ආකාසෙ චඞ්කමී තදා.

‘‘විසුද්ධකෙලාසනිභො, පුණ්ණමායෙව චන්දිමා;
මජ්ඣන්හිකෙව සූරියො, ආකාසෙ චඞ්කමී තදා.

‘‘දිස්වා නභෙ චඞ්කමන්තං, එවං චින්තෙසහං තදා;
දෙවො නු ඛො අයං සත්තො, උදාහු මනුජො අයං.

‘‘න මෙ සුතො වා දිට්ඨො වා, මහියා එදිසො නරො;

අපි මන්තපදං අත්ථි, අයං සත්ථා භවිස්සති.

‘‘එවාහං චින්තයිත්වාන, සකං චිත්තං පසාදයිං;
නානාපුප්ඵඤ්ච ගන්ධඤ්ච, සන්නිපාතෙසහං තදා.

‘‘පුප්ඵාසනං පඤ්ඤාපෙත්වා, සාධුචිත්තං මනොරමං;
නරසාරථිනං අග්ගං, ඉදං වචනමබ්‍රවිං.

‘‘ඉදං මෙ ආසනං වීර, පඤ්ඤත්තං තවනුච්ඡවං;
හාසයන්තො මමං චිත්තං, නිසීද කුසුමාසනෙ.

‘‘නිසීදි තත්ථ භගවා, අසම්භීතොව කෙසරී;
සත්තරත්තින්දිවං බුද්ධො, පවරෙ කුසුමාසනෙ.

‘‘නමස්සමානො අට්ඨාසිං, සත්තරත්තින්දිවං අහං;
වුට්ඨහිත්වා සමාධිම්හා, සත්ථා ලොකෙ අනුත්තරො;
මම කම්මං පකිත්තෙන්තො, ඉදං වචනමබ්‍රවි.

‘‘භාවෙහි බුද්ධානුස්සතිං, භාවනානමනුත්තරං;
ඉමං සතිං භාවයිත්වා, පූරයිස්සසි මානසං.

‘‘තිංසකප්පසහස්සානි , දෙවලොකෙ රමිස්සසි;
අසීතික්ඛත්තුං දෙවින්දො, දෙවරජ්ජං කරිස්සසි;
සහස්සක්ඛත්තුං චක්කවත්තී, රාජා රට්ඨෙ භවිස්සසි.

‘‘පදෙසරජ්ජං විපුලං, ගණනාතො අසඞ්ඛියං;
අනුභොස්සසි තං සබ්බං, බුද්ධානුස්සතියා ඵලං.

‘‘භවාභවෙ සංසරන්තො, මහාභොගං ලභිස්සසි;
භොගෙ තෙ ඌනතා නත්ථි, බුද්ධානුස්සතියා ඵලං.

‘‘කප්පසතසහස්සම්හි, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘අසීතිකොටිං ඡඩ්ඩෙත්වා, දාසෙ කම්මකරෙ බහූ;
ගොතමස්ස භගවතො, සාසනෙ පබ්බජිස්සසි.

‘‘ආරාධයිත්වා සම්බුද්ධං, ගොතමං සක්‍යපුඞ්ගවං;
සුභූති නාම නාමෙන, හෙස්සසි සත්ථු සාවකො.

‘‘භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වා, දක්ඛිණෙය්‍යගුණම්හි තං;
තථාරණවිහාරෙ ච, ද්වීසු අග්ගෙ ඨපෙස්සති.

‘‘ඉදං වත්වාන සම්බුද්ධො, ජලජුත්තමනාමකො;
නභං අබ්භුග්ගමී වීරො, හංසරාජාව අම්බරෙ.

‘‘සාසිතො ලොකනාථෙන, නමස්සිත්වා තථාගතං;
සදා භාවෙමි මුදිතො, බුද්ධානුස්සතිමුත්තමං.

‘‘තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසං අගච්ඡහං.

‘‘අසීතික්ඛත්තුං දෙවින්දො, දෙවරජ්ජමකාරයිං;
සහස්සක්ඛත්තුං රාජා ච, චක්කවත්තී අහොසහං.

‘‘පදෙසරජ්ජං විපුලං, ගණනාතො අසඞ්ඛියං;
අනුභොමි සුසම්පත්තිං, බුද්ධානුස්සතියා ඵලං.

‘‘භවාභවෙ සංසරන්තො, මහාභොගං ලභාමහං;
භොගෙ මෙ ඌනතා නත්ථි, බුද්ධානුස්සතියා ඵලං.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධානුස්සතියා ඵලං.

‘‘පටිසම්භිදා චතස්සො, විමොක්ඛාපි ච අට්ඨිමෙ;
ඡළභිඤ්ඤා සච්ඡිකතා, කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති. –

ඉත්ථං සුදං ආයස්මා සුභූතිත්ථෙරො ඉමා ගාථායො අභාසිත්ථාති.

එවං පන සො තාවතිංසභවනෙ අපරාපරං උප්පජ්ජනවසෙන දිබ්බසම්පත්තිං අනුභවිත්වා තතො චුතො මනුස්සලොකෙ අනෙකසතක්ඛත්තුං චක්කවත්තිරාජා ච පදෙසරාජා ච හුත්වා උළාරං මනුස්සසම්පත්තිං අනුභවිත්වා අථ අම්හාකං භගවතො කාලෙ සාවත්ථියං සුමනසෙට්ඨිස්ස ගෙහෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස කනිට්ඨො හුත්වා නිබ්බත්ති **‘‘සුභූති’’**තිස්ස නාමං අහොසි.

තෙන ච සමයෙන අම්හාකං භගවා ලොකෙ උප්පජ්ජිත්වා පවත්තවරධම්මචක්කො අනුපුබ්බෙන රාජගහං ගන්ත්වා තත්ථ වෙළුවනපටිග්ගහණාදිනා ලොකානුග්ගහං කරොන්තො රාජගහං උපනිස්සාය සීතවනෙ විහරති. තදා අනාථපිණ්ඩිකො සෙට්ඨි සාවත්ථියං උට්ඨානකභණ්ඩං ගහෙත්වා අත්තනො සහායස්ස රාජගහසෙට්ඨිනො ඝරං ගතො බුද්ධුප්පාදං සුත්වා සත්ථාරං සීතවනෙ විහරන්තං උපසඞ්කමිත්වා පඨමදස්සනෙනෙව සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාය සත්ථාරං සාවත්ථිං ආගමනත්ථාය යාචිත්වා තතො පඤ්චචත්තාලීසයොජනෙ මග්ගෙ යොජනෙ යොජනෙ සතසහස්සපරිච්චාගෙන විහාරෙ පතිට්ඨාපෙත්වා සාවත්ථියං රාජමානෙන අට්ඨකරීසප්පමාණං ජෙතස්ස රාජකුමාරස්ස උය්‍යානභූමිං කොටිසන්ථාරෙන කිණිත්වා තත්ථ භගවතො විහාරං කාරෙත්වා අදාසි. විහාරපරිග්ගහණදිවසෙ අයං සුභූතිකුටුම්බිකො අනාථපිණ්ඩිකසෙට්ඨිනා සද්ධිං ගන්ත්වා ධම්මං සුණන්තො සද්ධං පටිලභිත්වා පබ්බජි . සො උපසම්පජ්ජිත්වා ද්වෙ මාතිකා පගුණා කත්වා කම්මට්ඨානං කථාපෙත්වා අරඤ්ඤෙ සමණධම්මං කරොන්තො මෙත්තාඣානපාදකං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. සො ධම්මං දෙසෙන්තො යස්මා සත්ථාරා දෙසිතනියාමෙන අනොදිස්සකං කත්වා ධම්මං දෙසෙති. තස්මා අරණවිහාරීනං අග්ගො නාම ජාතො. පිණ්ඩාය චරන්තොඝරෙ ඝරෙ මෙත්තාඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය භික්ඛං පටිග්ගණ්හාති ‘‘එවං දායකානං මහප්ඵලං භවිස්සතී’’ති. තස්මා දක්ඛිණෙය්‍යානං අග්ගො නාම ජාතො. තෙනාහ භගවා – ‘‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං අරණවිහාරීනං යදිදං සුභූති, දක්ඛිණෙය්‍යානං යදිදං සුභූතී’’ති (අ. නි. 1.198, 201). එවමයං මහාථෙරො අරහත්තෙ පතිට්ඨාය අත්තනා පූරිතපාරමීනං ඵලස්ස මත්ථකං පත්වා ලොකෙ අභිඤ්ඤාතො අභිලක්ඛිතො හුත්වා බහුජනහිතාය ජනපදචාරිකං චරන්තො අනුපුබ්බෙන රාජගහං අගමාසි.

රාජා බිම්බිසාරො ථෙරස්ස ආගමනං සුත්වා උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා ‘‘ඉධෙව, භන්තෙ, වසථා’’ති වත්වා ‘‘නිවාසනට්ඨානං කරිස්සාමී’’ති පක්කන්තො විස්සරි. ථෙරො සෙනාසනං අලභන්තො අබ්භොකාසෙ වීතිනාමෙසි. ථෙරස්ස ආනුභාවෙන දෙවො න වස්සති. මනුස්සා අවුට්ඨිතාය උපද්දුතා රඤ්ඤො නිවෙසනද්වාරෙ උක්කුට්ඨිමකංසු. රාජා ‘‘කෙන නු ඛො කාරණෙන දෙවො න වස්සතී’’ති වීමංසන්තො ‘‘ථෙරස්ස අබ්භොකාසවාසෙන මඤ්ඤෙ න වස්සතී’’ති චින්තෙත්වා තස්ස පණ්ණකුටිං කාරාපෙත්වා ‘‘ඉමිස්සා, භන්තෙ, පණ්ණකුටියා වසථා’’ති වත්වා වන්දිත්වා පක්කාමි. ථෙරො කුටිකං පවිසිත්වා තිණසන්ථාරකෙ පල්ලඞ්කෙන නිසීදි. තදා පන දෙවො ථොකං ථොකං ඵුසායති, න සම්මා ධාරං අනුප්පවෙච්ඡති. අථ ථෙරො ලොකස්ස අවුට්ඨිකභයං විසමිතුකාමො අත්තනො අජ්ඣත්තිකබාහිරවත්ථුකස්ස පරිස්සයස්ස අභාවං පවෙදෙන්තො –

1. ‘‘ඡන්නා මෙ කුටිකා සුඛා නිවාතා, වස්ස දෙව යථාසුඛං;
චිත්තං මෙ සුසමාහිතං විමුත්තං, ආතාපී විහරාමි වස්ස දෙවා’’ති. –

ගාථමාහ.

තත්ථ **ඡන්න**-සද්දො තාව ‘‘ඡන්නා සා කුමාරිකා ඉමස්ස කුමාරකස්ස’’ (පාරා. 296) ‘‘නච්ඡන්නං නප්පතිරූප’’න්තිආදීසු (පාරා. 383) පතිරූපෙ ආගතො. ‘‘ඡන්නං ත්වෙව, එග්ගුණ, ඵස්සායතනාන’’න්තිආදීසු වචනවිසිට්ඨෙ සඞ්ඛ්‍යාවිසෙසෙ. ‘‘ඡන්නමතිවස්සති, විවටං නාතිවස්සතී’’තිආදීසු (උදා. 45; චූළව. 385) ගහණෙ. ‘‘ක්‍යාහං තෙ නච්ඡන්නොපි කරිස්සාමී’’තිආදීසු නිවාසනපාරුපනෙ ‘‘ආයස්මා ඡන්නො අනාචාරං ආචරතී’’තිආදීසු (පාරා. 424) පඤ්ඤත්තියං. ‘‘සබ්බච්ඡන්නං සබ්බපරිච්ඡන්නං (පාචි. 52, 54), ඡන්නා කුටි ආහිතො ගිනී’’ති (සු. නි. 18) ච ආදීසු තිණාදීහි ඡාදනෙ. ඉධාපි තිණාදීහි ඡාදනෙයෙව දට්ඨබ්බො, තස්මා තිණෙන වා පණ්ණෙන වා ඡන්නා යථා න වස්සති වස්සොදකපතනං න හොති න ඔවස්සති, එවං සම්මදෙව ඡාදිතාති අත්ථො.

මෙ-සද්දො ‘‘කිච්ඡෙන මෙ අධිගතං, හලං දානි පකාසිතු’’න්තිආදීසු (මහාව. 8; දී. නි. 2.65; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 1.172) කරණෙ ආගතො, මයාති අත්ථො. ‘‘තස්ස මෙ, භන්තෙ, භගවා සංඛිත්තෙන ධම්මං දෙසෙතූ’’තිආදීසු (සං. නි. 3.182; අ. නි. 4.257) සම්පදානෙ, මය්හන්ති අත්ථො. ‘‘පුබ්බෙව මෙ, භික්ඛවෙ, සම්බොධා අනභිසම්බුද්ධස්ස

බොධිසත්තස්සෙව සතො''ආදීසු (ම. නි. 1.206; සං. නි. 4.14) සාමිඅත්ථෙ ආගතො. ඉධාපි සාමිඅත්ථෙ එව දට්ඨබ්බො, මමාති අත්ථො. කිඤ්චාපි ඛීණාසවානං මමායිතබ්බං නාම කිඤ්චි නත්ථි ලොකධම්මෙහි අනුපලිත්තභාවතො, ලොකසමඤ්ඤාවසෙන පන තෙසම්පි ''අහං මමා''ති වොහාරමත්තං හොති. තෙනාහ භගවා – ''කින්ති මෙ සාවකා ධම්මදායාදා භවෙය්‍යුං, නො ආමිසදායාදා''ති (ම. නි. 1.29).

කුටිකාති පන මාතුකුච්ඡිපි කරජකායොපි තිණාදිච්ඡදනො පතිස්සයොපි වුච්චති. තථා හි –

''මාතරං කුටිකං බ්‍රූසි, භරියං බ්‍රූසි කුලාවකං;
පුත්තෙ සන්තානකෙ බ්‍රූසි, තණ්හා මෙ බ්‍රූසි බන්ධන''න්ති. (සං. නි. 1.19) –

ආදීසු මාතුකුච්ඡි ''කුටිකා''ති වුත්තා.

''අට්ඨිකඞ්කලකුටිකෙ , මංසන්හාරුපසිබ්බිතෙ;
ධිරත්ථු පූරෙ දුග්ගන්ධෙ, පරගත්තෙ මමායසී''ති. (ථෙරගා. 1153) –

ආදීසු කෙසාදිසමූහභූතො කරජකායො. ''කස්සපස්ස භගවතො භගිනි කුටි ඔවස්සති'' (ම. නි. 2.291) ''කුටි නාම උල්ලිත්තා වා හොති අවලිත්තා වා''තිආදීසු (පාරා. 349) තිණඡදනපතිස්සයො. ඉධාපි සො එව වෙදිතබ්බො පණ්ණසාලාය අධිප්පෙතත්තා. කුටි එව හි කුටිකා, අපාකටකුටි ''කුටිකා''ති වුත්තා.

සුඛ-සද්දො පන ''විපිට්ඨිකත්වාන සුඛං දුඛඤ්ච, පුබ්බෙව ච සොමනස්සදොමනස්ස''න්තිආදීසු (සු. නි. 67) සුඛවෙදනායං ආගතො. ''සුඛො බුද්ධානමුප්පාදො, සුඛා සද්ධම්මදෙසනා''තිආදීසු (ධ. ප. 194) සුඛමූලෙ. ''සුඛස්සෙතං, භික්ඛවෙ, අධිවචනං යදිදං පුඤ්ඤානී''තිආදීසු (අ. නි. 7.62; ඉතිවු. 22) සුඛහෙතුම්හි. ''යස්මා ච, ඛො, මහාලි, රූපං සුඛං සුඛානුපතිතං සුඛාවක්කන්ත''න්තිආදීසු (සං. නි. 3.60) සුඛාරම්මණෙ, ''දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරා එතෙ, චුන්ද, අරියස්ස විනයෙ''තිආදීසු (ම. නි. 1.82) අබ්‍යාපජ්ජෙ. ''නිබ්බානං පරමං සුඛ''න්තිආදීසු (ම. නි. 2.215; ධ. ප. 203-204) නිබ්බානෙ. ''යාවඤ්චිදං, භික්ඛවෙ, න සුකරං අක්ඛානෙන පාපුණිතුං යාව සුඛා සග්ගා''තිආදීසු (ම. නි. 3.225) සුඛප්පච්චයට්ඨානෙ. ''සොවග්ගිකං සුඛවිපාකං සග්ගසංවත්තනික''න්තිආදීසු (දී. නි. 1.163; සං. නි. 1.130) ඉට්ඨෙ, පියමනාපෙති අත්ථො. ඉධාපි ඉට්ඨෙ සුඛප්පච්චයෙ වා දට්ඨබ්බො. සා හි කුටි අන්තො බහි ච මනාපභාවෙන සම්පාදිතා නිවාසනඵාසුතාය ''සුඛා''ති වුත්තා. තථා නාතිසීතනාතිඋණ්හතාය උතුසුඛසම්පත්තියොගෙන කායිකචෙතසිකසුඛස්ස පච්චයභාවතො.

නිවාතාති අවාතා, ඵුසිතග්ගළපිහිතවාතපානත්තා වාතපරිස්සයරහිතාති අත්ථො. ඉදං තස්සා කුටිකා සුඛභාවවිභාවනං. සවාතෙ හි සෙනාසනෙ උතුසප්පායො න ලබ්භති, නිවාතෙ සො ලබ්භතීති. **වස්සා**ති පවස්ස සම්මා ධාරං අනුප්පවෙච්ඡ. **දෙවා**ති අයං **දෙව**-සද්දො ''ඉමානි තෙ, දෙව, චතුරාසීති නගරසහස්සානි කුසවතීරාජධානිප්පමුඛානි, එත්ථ , දෙව, ඡන්දං ජනෙහි ජීවිතෙ අපෙක්ඛ''න්තිආදීසු (දී. නි. 2.266) සම්මුතිදෙවෙ ඛත්තියෙ ආගතො. ''චාතුමහාරාජිකා දෙවා වණ්ණවන්තො සුඛබහුලා''තිආදීසු (දී. නි. 3.337) උපපත්තිදෙවෙසු. ''තස්ස දෙවාතිදෙවස්ස, සාසනං සබ්බදස්සිනො''තිආදීසු විසුද්ධිදෙවෙසු . විසුද්ධිදෙවානඤ්හි භගවතො අතිදෙවභාවෙ වුත්තෙ ඉතරෙසං වුත්තො එව හොති. ''විද්ධෙ විගතවලාහකෙ දෙවෙ''තිආදීසු (ම. නි. 1.486; සං. නි. 1.110; ඉතිවු. 27) ආකාසෙ. ''දෙවො ච කාලෙන කාලං න සම්මා ධාරං අනුප්පවෙච්ඡතී''තිආදීසු (අ. නි. 4.70) මෙඝෙ පජ්ජුන්නෙ වා. ඉධාපි මෙඝෙ පජ්ජුන්නෙ වා දට්ඨබ්බො. වස්සාති හි තෙ ආණාපෙන්තො ථෙරො ආලපති. **යථාසුඛ**න්ති යථාරුචිං. තව වස්සනෙන මය්හං බාහිරො පරිස්සයො නත්ථි, තස්මා යථාකාමං වස්සාති වස්සූපජීවිසත්තෙ අනුග්ගණ්හන්තො වදති.

ඉදානි අබ්භන්තරෙ පරිස්සයාභාවං දස්සෙන්තො **''චිත්ත''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **චිත්තං මෙ සුසමාහිත**න්ති මම චිත්තං සුට්ඨු අතිවිය සම්මා සම්මදෙව එකග්ගභාවෙන ආරම්මණෙ ඨපිතං. තඤ්ච ඛො න නීවරණාදිවික්ඛම්භනමත්තෙන; අපි ච ඛො විමුත්තං ඔරම්භාගියඋද්ධංභාගියසඞ්ගහෙහි සබ්බසංයොජනෙහි සබ්බකිලෙසධම්මතො ච විසෙසෙන විමුත්තං, සමුච්ඡෙදප්පහානවසෙන පටිපස්සද්ධිප්පහානවසෙන තෙ පජහිත්වා ඨිතන්ති අත්ථො. **ආතාපීති** වීරියවා. ඵලසමාපත්තිඅත්ථං විපස්සනාරම්භවසෙන දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථඤ්ච ආරද්ධවීරියො හුත්වා විහරාමි, දිබ්බවිහාරාදීහි අත්තභාවං පවත්තෙමි, න පන කිලෙසප්පහානත්ථං, පහාතබ්බස්සෙව අභාවතොති අධිප්පායො. ''යථා පන බාහිරපරිස්සයාභාවෙන, දෙව, මයා ත්වං වස්සනෙ නියොජිතො, එවං අබ්භන්තරපරිස්සයාභාවෙනපී''ති දස්සෙන්තො පුනපි **''වස්ස, දෙවා''**ති ආහ.

අපරො නයො **ඡන්නා**ති ඡාදිතා පිහිතා. **කුටිකා**ති අත්තභාවො. සො හි ''අනෙකාවයවස්ස සමුදායස්ස අවිජ්ජානීවරණස්ස, භික්ඛවෙ, පුග්ගලස්ස තණ්හාසංයුත්තස්ස අයඤ්චෙව කායො සමුදාගතො, බහිද්ධා ච නාමරූප''න්තිආදීසු (සං. නි. 2.19) කායොති ආගතො. ''සිඤ්ච, භික්ඛු, ඉමං නාවං , සිත්තා තෙ ලහුමෙස්සතී''තිආදීසු (ධ. ප. 66) නාවාති ආගතො. ''ගහකාරක දිට්ඨොසි, ගහකූටං විසඞ්ඛත''න්ති (ධ. ප. 154) ච ආදීසු ගෙහන්ති ආගතො. ''සත්තො ගුහායං බහුනාභිඡන්නො, තිට්ඨං නරො මොහනස්මිං පගාළ්හො''තිආදීසු (සු. නි. 778) ගුහාති ආගතො. ''නෙලඞ්ගො සෙතපච්ඡාදො, එකාරො වත්තතී රථො''තිආදීසු (උදා. 65) රථොති ආගතො. ''පුන ගෙහං න කාහසී''තිආදීසු (ධ. ප. 154) ගෙහන්ති ආගතො. ''විවටා කුටි නිබ්බුතො ගිනී''තිආදීසු (සු. නි. 19) කුටීති ආගතො.

තස්මා ඉධාපි සො ‘‘කුටිකා’’ති වුත්තො. අත්තභාවො හි කට්ඨාදීනි පටිච්ච ලබ්භමානා ගෙහනාමිකා කුටිකා විය අට්ඨිආදිසඞ්ඛිතෙ පථවීධාතුආදිකෙ ඵස්සාදිකෙ ච පටිච්ච ලබ්භමානො ‘‘කුටිකා’’ති වුත්තො, චිත්තමක්කටස්ස නිවාසභාවතො ච. යථාහ –

> ‘‘අට්ඨිකඞ්කලකුටිචෙසා, මක්කටාවසථො ඉති;
> මක්කටො පඤ්චද්වාරාය, කුටිකාය පසක්කිය;
> ද්වාරෙනානුපරියාති, ඝට්ටයන්තො පුනප්පුන’’න්ති ච.

සා පනෙසා අත්තභාවකුටිකා ථෙරස්ස තිණ්ණං ඡන්නං අට්ඨන්නඤ්ච අසංවරද්වාරානං වසෙන සමති විජ්ඣනකස්ස රාගාදිඅවස්සුතස්ස පඤ්ඤාය සංවුතත්තා සම්මදෙව පිහිතත්තා ‘‘ඡන්නා’’ති වුත්තා. තෙනාහ භගවා – ‘‘සොතානං සංවරං බ්‍රූමි, පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ’’ති (සු. නි. 1041). වුත්තනයෙන ඡන්නත්තා එව කිලෙසදුක්ඛාභාවතො නිරාමිසසුඛසමඞ්ගිතාය ච **සුඛා** සුඛප්පත්තා, තතො එව ච **නිවාතා** නිහතමානමදථම්භසාරම්භතාය නිවාතවුත්තිකා. අයඤ්ච නයො ‘‘මය්හං න සංකිලෙසධම්මානං සංවරණමත්තෙන සිද්ධො, අථ ඛො අග්ගමග්ගසමාධිනා සුට්ඨු සමාහිතචිත්තතාය චෙව අග්ගමග්ගපඤ්ඤාය සබ්බසංයොජනෙහි විප්පමුත්තචිත්තතාය චා’’ති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘චිත්තං මෙ සුසමාහිතං විමුත්ත’’**න්ති. එවංභූතො ච ‘‘ඉදානාහං කතකරණීයො’’ති න අප්පොස්සුක්කො හොමි, අථ ඛො **ආතාපී විහරාමි,** සදෙවකස්ස ලොකස්ස හිතසුඛූපසංහාරෙ උස්සාහජාතො භික්ඛාචාරකාලෙපි අනුසරං බ්‍රහ්මවිහාරෙනෙව විහරාමි. තස්මා ත්වම්පි, **දෙව,** **පජ්ජුන්න** මය්හං පියං කාතුකාමතායපි වස්සූපජීවීනං සත්තානං අනුකම්පායපි **වස්ස** සම්මා ධාරං අනුප්පවෙච්ඡාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

එත්ථ ච ථෙරො ‘‘ඡන්නා මෙ කුටිකා සුඛා නිවාතා’’ති ඉමිනා ලොකියලොකුත්තරභෙදං අත්තනො අධිසීලසික්ඛං දස්සෙති. ‘‘චිත්තං මෙ සුසමාහිත’’න්ති ඉමිනා අධිචිත්තසික්ඛං. ‘‘විමුත්ත’’න්ති ඉමිනා අධිපඤ්ඤාසික්ඛං. ‘‘ආතාපී විහරාමී’’ති ඉමිනා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරං. අථ වා ‘‘ඡන්නා මෙ කුටිකා සුඛා නිවාතා’’ති ඉමිනා අනිමිත්තවිහාරං දස්සෙති කිලෙසවස්සපිධානමුඛෙන නිච්චාදිනිමිත්තුග්ඝාටනදීපනතො. ‘‘චිත්තං මෙ සුසමාහිත’’න්ති ඉමිනා අප්පණිහිතවිහාරං. ‘‘විමුත්ත’’න්ති ඉමිනා සුඤ්ඤතවිහාරං. ‘‘ආතාපී විහරාමී’’ති ඉමිනා තෙසං තිණ්ණං විහාරානං අධිගමූපායං. පඨමෙන වා දොසප්පහානං, දුතියෙන රාගප්පහානං, තතියෙන මොහප්පහානං. තථා දුතියෙන පඨමදුතියෙහි වා ධම්මවිහාරසම්පත්තියො දස්සෙති. තතියෙන විමුත්තිසම්පත්තියො. ‘‘ආතාපී විහරාමී’’ති ඉමිනා පරහිතපටිපත්තියං අතන්දිතභාවං දස්සෙතීති දට්ඨබ්බං.

එවං ‘‘යථානාමා’’ති ගාථාය වුත්තානං ධම්මවිහාරාදීනං ඉමාය ගාථාය දස්සිතත්තා තත්ථ අදස්සිතෙසු නාමගොත්තෙසු නාමං දස්සෙතුං **‘‘ඉත්ථං සුදං’’**න්තිආදි වුත්තං. යෙ හි ථෙරා නාමමත්තෙන පාකටා, තෙ නාමෙන, යෙ ගොත්තමත්තෙන පාකටා, තෙ ගොත්තෙන, යෙ උභයථා පාකටා, තෙ උභයෙනපි දස්සිස්ස’’න්ති. අයං පන ථෙරො නාමෙන අභිලක්ඛිතො, න තථා ගොත්තෙනාති **‘‘ඉත්ථං සුදං ආයස්මා සුභූතී’’**ති වුත්තං. තත්ථ **ඉත්ථ**න්ති ඉදං පකාරං, ඉමිනා ආකාරෙනාති අත්ථො. **සුදන්ති** සු ඉදං, සන්ධිවසෙන ඉකාරලොපො. **සූති** ච නිපාතමත්තං, ඉදං ගාථන්ති යොජනා. **ආයස්මාති** පියවචනමෙතං ගරුගාරවසප්පතිස්සවචනමෙතං. **සුභූතීති** නාමකිත්තනං. සො හි සරීරසම්පත්තියාපි දස්සනීයො පාසාදිකො, ගුණසම්පත්තියාපි. ඉති සුන්දරාය සරීරාවයවවිභූතියා සීලසම්පත්තියාදිවිභූතියා ච සමන්නාගතත්තා සුභූතීති පඤ්ඤායිත්ථ සීලසාරාදිපීරගුණයොගතො **ථෙරො. අභාසිත්ථාති** කථෙසි. කස්මා පනෙතෙ මහාථෙරා අත්තනො ගුණෙ පකාසෙන්තීති? ඉමිනා දීඝෙන අද්ධුනා අනධිගතපුබ්බං පරමගම්භීරං අතිවිය සන්තං පණීතං අත්තනා අධිගතං ලොකුත්තරධම්මං පච්චවෙක්ඛිත්වා පීතිවෙගසමුස්සාහිතඋදානවසෙන සාසනස්ස නිය්‍යානිකභාවවිභාවනවසෙන ච පරමප්පිච්ඡා අරියා අත්තනො ගුණෙ පකාසෙන්ති, යථා තං ලොකනාථො බොධනෙය්‍යාඅජ්ඣාසයවසෙන ‘‘දසබලසමන්නාගතො, භික්ඛවෙ, තථාගතො චතුවෙසාරජ්ජවිසාරදො’’තිආදිනා අත්තනො ගුණෙ පකාසෙති, එවමයං ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථා හොතීති.

පරමත්ථදීපනියා ථෙරගාථාසංවණ්ණනාය

සුභූතිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මහාකොට්ඨිකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

උපසන්තොති ආයස්මතො මහාකොට්ඨිකත්ථෙරස්ස ගාථා. තස්ස කා උප්පත්ති? අයම්පි ථෙරො පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ හංසවතීනගරෙ මහාභොගකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො මාතාපිතූනං අච්චයෙන කුටුම්බං සණ්ඨපෙත්වා ඝරාවාසං වසන්තො එකදිවසං පදුමුත්තරස්ස භගවතො ධම්මදෙසනාකාලෙ හංසවතීනගරවාසිකෙ ගන්ධමාලාදිහත්ථෙ යෙන බුද්ධො යෙන ධම්මො යෙන සඞ්ඝො, තන්නින්නෙ තප්පොණෙ තප්පබ්භාරෙ ගච්ඡන්තෙ දිස්වා මහාජනෙන සද්ධිං උපගතො සත්ථාරං එකං භික්ඛුං පටිසම්භිදාපත්තානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙන්තං දිස්වා ‘‘අයං කිර ඉමස්මිං සාසනෙ පටිසම්භිදාපත්තානං අග්ගො, අහො වතාහම්පි එකස්ස බුද්ධස්ස සාසනෙ අයං විය පටිසම්භිදාපත්තානං අග්ගො භවෙය්‍ය’’න්ති චින්තෙත්වා සත්ථු දෙසනාපරියොසානෙ වුට්ඨිතාය පරිසාය භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා, ‘‘භන්තෙ, ස්වෙ මය්හං භික්ඛං ගණ්හථා’’ති නිමන්තෙසි. සත්ථා අධිවාසෙසි. සො භගවන්තං

අභිවාදෙත්වා පදක්ඛිණං කත්වා සකනිවෙසනං ගන්ත්වා සබ්බරත්තිං බුද්ධස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච නිසජ්ජට්ඨානං ගන්ධදාමමාලාදාමාදීහි අලඞ්කරිත්වා පණීතං ඛාදනීයං භොජනීයං පටියාදාපෙත්වා තස්සා රත්තියා අච්චයෙන සකෙ නිවෙසනෙ භික්ඛුසතසහස්සපරිවාරං භගවන්තං විවිධයාගුඛජ්ජකපරිවාරං නානාරසසූපබ්‍යඤ්ජනං ගන්ධසාලිභොජනං භොජෙත්වා භත්තකිච්චපරියොසානෙ චින්තෙසි – ‘‘මහන්තං, ඛො, අහං ඨානන්තරං පත්ථෙමි න ඛො පන මය්හං යුත්තං එකදිවසමෙව දානං දත්වා තං ඨානන්තරං පත්ථෙතුං, අනුපටිපාටියා සත්ත දිවසෙ දානං දත්වා පත්ථෙස්සාමී’’ති . සො තෙනෙව නියාමෙන සත්ත දිවසෙ මහාදානානි දත්වා භත්තකිච්චපරියොසානෙ දුස්සකොට්ඨාගාරං විවරාපෙත්වා උත්තමං තිචීවරප්පහොනකං සුඛුමවත්ථං බුද්ධස්ස පාදමූලෙ ඨපෙත්වා භික්ඛුසතසහස්සස්ස ච තිචීවරං දත්වා තථාගතං උපසඞ්කමිත්වා, ‘‘භන්තෙ, යො සො භික්ඛු තුම්හෙහි ඉතො සත්තමදිවසමත්ථකෙ එතදග්ගෙ ඨපිතො, අහම්පි සො භික්ඛු විය අනාගතෙ උප්පජ්ජනකබුද්ධස්ස සාසනෙ පබ්බජිත්වා පටිසම්භිදාපත්තානං අග්ගො භවෙය්‍ය’’න්ති වත්වා සත්ථු පාදමූලෙ නිපජ්ජිත්වා පත්ථනං අකාසි. සත්ථා තස්ස පත්ථනාය සමිජ්ඣනභාවං දිස්වා ‘‘අනාගතෙ ඉතො කප්පසතසහස්සමත්ථකෙ ගොතමො නාම බුද්ධො ලොකෙ උප්පජ්ජිස්සති, තස්ස සාසනෙ තව පත්ථනා සමිජ්ඣිස්සතී’’ති බ්‍යාකාසි. වුත්තම්පි චෙතං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.54.221-250) –

‘‘පදුමුත්තරො නාම ජිනො, සබ්බලොකවිදූ මුනි;
ඉතො සතසහස්සම්හි, කප්පෙ උප්පජ්ජි චක්ඛුමා.

‘‘ඔවාදකො විඤ්ඤාපකො, තාරකො සබ්බපාණිනං;
දෙසනාකුසලො බුද්ධො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

‘‘අනුකම්පකො කාරුණිකො, හිතෙසී සබ්බපාණිනං;
සම්පත්තෙ තිත්ථියෙ සබ්බෙ, පඤ්චසීලෙ පතිට්ඨපි.

‘‘එවං නිරාකුලං ආසි, සුඤ්ඤතං තිත්ථියෙහි ච;
විචිත්තං අරහන්තෙහි, වසීභූතෙහි තාදිහි.

‘‘රතනානට්ඨපඤ්ඤාසං, උග්ගතො සො මහාමුනි;
කඤ්චනග්ඝියසඞ්කාසො, බාත්තිංසවරලක්ඛණො.

‘‘වස්සසතසහස්සානි, ආයු විජ්ජති තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

‘‘තදාහං හංසවතියං, බ්‍රාහ්මණො වෙදපාරගූ;
උපෙච්ච සබ්බලොකග්ගං, අස්සොසිං ධම්මදෙසනං.

‘‘තදා සො සාවකං වීරො, පභින්නමතිගොචරං;
අත්ථෙ ධම්මෙ නිරුත්තෙ ච, පටිභානෙ ච කොවිදං.

‘‘ඨපෙසි එතදග්ගම්හි, තං සුත්වා මුදිතො අහං;
සසාවකං ජිනවරං, සත්තාහං භොජයිං තදා.

‘‘දුස්සෙහච්ඡාදයිත්වාන, සසිස්සං බුද්ධිසාගරං;
නිපච්ච පාදමූලම්හි, තං ඨානං පත්ථයිං අහං.

‘‘තතො අවොච ලොකග්ගො, පස්සථෙතං දිජුත්තමං;
විනතං පාදමූලෙ මෙ, කමලොදරසප්පභං.

‘‘බුද්ධසෙට්ඨස්ස භික්ඛුස්ස, ඨානං පත්ථයතෙ අයං;
තාය සද්ධාය චාගෙන, සද්ධම්මස්සවනෙන ච.

‘‘සබ්බත්ථ සුඛිතො හුත්වා, සංසරිත්වා භවාභවෙ;
අනාගතම්හි අද්ධානෙ, ලච්ඡසෙතං මනොරථං.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘තස්ස ධම්මෙසු දායාදො, ඔරසො ධම්මනිම්මිතො;
කොට්ඨිකො නාම නාමෙන, හෙස්සති සත්ථු සාවකො.

‘‘තං සුත්වා මුදිතො හුත්වා, යාවජීවං තදා ජිනං;
මෙත්තචිත්තො පරිචරිං, සතො පඤ්ඤා සමාහිතො.

‘‘තෙන කම්මවිපාකෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසමගච්ඡහං.

‘‘සතානං තිණික්ඛත්තුඤ්ච, දෙවරජ්ජමකාරයිං;
සතානං පඤ්චක්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්තී අහොසහං.

‘‘පදෙසරජ්ජං විපුලං, ගණනාතො අසඞ්ඛියං;
සබ්බත්ථ සුඛිතො ආසිං, තස්ස කම්මස්ස වාහසා.

‘‘දුවෙ භවෙ සංසරාමි, දෙවත්තෙ අථ මානුසෙ;
අඤ්ඤං ගතිං න ගච්ඡාමි, සුචිණ්ණස්ස ඉදං ඵලං.

‘‘දුවෙ කුලෙ පජායාමි, ඛත්තියෙ අථ බ්‍රාහ්මණෙ;
නීචෙ කුලෙ න ජායාමි, සුචිණ්ණස්ස ඉදං ඵලං.

‘‘පච්ඡිමෙ භවෙ සම්පත්තෙ, බ්‍රහ්මබන්ධු අහොසහං;
සාවත්ථියං විප්පකුලෙ, පච්චාජාතො මහද්ධනෙ.

‘‘මාතා චන්දවතී නාම, පිතා මෙ අස්සලායනො;
යදා මෙ පිතරං බුද්ධො, විනයී සබ්බසුද්ධියා.

‘‘තදා පසන්නො සුගතෙ, පබ්බජිං අනගාරියං;
මොග්ගල්ලානො ආචරියො, උපජ්ඣා සාරිසම්භවො.

‘‘කෙසෙසු ඡිජ්ජමානෙසු, දිට්ඨී ඡින්නා සමූලිකා;
නිවාසෙන්තො ච කාසාවං, අරහත්තමපාපුණිං.

‘‘අත්ථධම්මනිරුත්තීසු, පටිභානෙ ච මෙ මති;
පභින්නා තෙන ලොකග්ගො, එතදග්ගෙ ඨපෙසි මං.

‘‘අසන්දිට්ඨං වියාකාසිං, උපතිස්සෙන පුච්ඡිතො;
පටිසම්භිදාසු තෙනාහං, අග්ගො සම්බුද්ධසාසනෙ.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං, භවා සබ්බෙ සමූහතා;
නාගොව බන්ධනං ඡෙත්වා, විහරාමි අනාසවො.

‘‘ස්වාගතං වත මෙ ආසි, මම බුද්ධස්ස සන්තිකෙ;
තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසනං.

‘‘පටිසම්භිදා චතස්සො, විමොක්ඛාපි ච අට්ඨිමෙ;
ඡළභිඤ්ඤා සච්ඡිකතා, කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

එවං සො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤඤාණසම්භාරං සම්භරන්තො අපරාපරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණමහාසාලකුලෙ නිබ්බත්ති. කොට්ඨිකොතිස්ස නාමං අකංසු. සො වයප්පත්තො තයො වෙදෙ උග්ගහෙත්වා බ්‍රාහ්මණසිප්පෙ නිප්ඵත්තිං ගතො එකදිවසං සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා උපසම්පන්නකාලතො පට්ඨාය විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පත්වා පටිසම්භිදාසු චිණ්ණවසී හුත්වා අභිඤ්ඤාතෙ අභිඤ්ඤාතෙ මහාථෙරෙ උපසඞ්කමිත්වා පඤ්හං පුච්ඡන්තොපි දසබලං උපසඞ්කමිත්වා පඤ්හං පුච්ඡන්තොපි පටිසම්භිදාසුයෙව පඤ්හං පුච්ඡි. එවමයං ථෙරො තත්ථ කතාධිකාරතාය චිණ්ණවසීභාවෙන ච පටිසම්භිදාපත්තානං අග්ගො ජාතො. අථ නං සත්ථා මහාවෙදල්ලසුත්තං (ම. නි. 1.449 ආදයො) අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා පටිසම්භිදාපත්තානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි – ‘‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං පටිසම්භිදාපත්තානං යදිදං මහාකොට්ඨිකො’’ති (අ. නි. 1.209, 218). සො අපරෙන සමයෙන විමුත්තිසුඛං පටිසංවෙදෙන්තො උදානවසෙන –

2. ‘‘උපසන්තො උපරතො, මන්තභාණී අනුද්ධතො;

ධුනාති පාපකෙ ධම්මෙ, දුමපත්තංව මාලුතො’’ති. –

ඉත්ථං සුදං ආයස්මා මහාකොට්ඨිකත්ථෙරො ගාථං අභාසි.

තත්ථ **උපසන්තොති** මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං උපසමනෙන නිබ්බිසෙවනභාවකරණෙන උපසන්තො. **උපරතොති** සබ්බස්මා පාපකරණතො ඔරතො විරතො. **මන්තභාණීති** මන්තා වුච්චති පඤ්ඤා, තාය පන උපපරික්ඛිත්වා භණතීති මන්තභාණී, කාලවාදීආදිභාවං අවිස්සජ්ජෙන්තොයෙව භණතීති අත්ථො. මන්තභණනවසෙන වා භණතීති මන්තභාණී, දුබ්භාසිතතො විනා අත්තනො භාසනවසෙන චතුරඞ්ගසමන්නාගතං සුභාසිතංයෙව භණතීති අත්ථො. ජාතිආදිවසෙන අත්තනො අනුක්කංසනතො න උද්ධතොති **අනුද්ධතො** අථ වා තිණ්ණං කායදුච්චරිතානං වූපසමනෙන තතො පටිවිරතියා උපසන්තො, තිණ්ණං මනොදුච්චරිතානං උපරමණෙන පජහනෙන උපරතො, චතුන්නං වචීදුච්චරිතානං අප්පවත්තියා පරිමිතභාණිතාය මන්තභාණී, තිවිධදුච්චරිතනිමිත්තඋප්පජ්ජනකස්ස උද්ධච්චස්ස අභාවතො අනුද්ධතො. එවං පන තිවිධදුච්චරිතප්පහානෙන සුද්ධෙ සීලෙ පතිට්ඨිතො, උද්ධච්චප්පහානෙන සමාහිතො, තමෙව සමාධිං පදට්ඨානං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා මග්ගපටිපාටියා **ධුනාති පාපකෙ ධම්මෙ** ලාමකට්ඨෙන පාපකෙ සබ්බෙපි සංකිලෙසධම්මෙ නිද්ධුනාති, සමුච්ඡෙදවසෙන පජහති . යථා කිං? **දුමපත්තංව මාලුතො,** යථා නාම දුමස්ස රුක්ඛස්ස පත්තං පණ්ඩුපලාසං මාලුතො වාතො ධුනාති, බන්ධනතො වියොජෙන්තො නීහරති, එවං යථාවුත්තපටිපත්තියං ඨිතො පාපධම්මෙ අත්තනො සන්තානතො නීහරති, එවමයං ථෙරස්ස අඤ්ඤාපදෙසෙන අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථාපි හොතීති වෙදිතබ්බා.

එත්ථ ච කායවචීදුච්චරිතප්පහානවචනෙන පයොගසුද්ධිං දස්සෙති, මනොදුච්චරිතප්පහානවචනෙන ආසයසුද්ධිං. එවං පයොගාසයසුද්ධස්ස ‘‘අනුද්ධතො’’ති ඉමිනා උද්ධච්චාභාවවචනෙන තදෙකට්ඨතාය නීවරණප්පහානං දස්සෙති. තෙසු පයොගසුද්ධියා සීලසම්පත්ති විභාවිතා, ආසයසුද්ධියා සමථභාවනාය උපකාරකධම්මපරිග්ගහො, නීවරණප්පහානෙන සමාධිභාවනා, ‘‘ධුනාති පාපකෙ ධම්මෙ’’ති ඉමිනා පඤ්ඤාභාවනා විභාවිතා හොති. එවං අධිසීලසික්ඛාදයො තිස්සො සික්ඛා, තිවිධකල්‍යාණං සාසනං, තදඞ්ගප්පහානාදීනි තීණි පහානානි, අන්තද්වයපරිවජ්ජනෙන සද්ධිං මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා පටිපජ්ජනං, අපායභවාදීනං සමතික්කමනුපායො ච යථාරහං නිද්ධාරෙත්වා යොජෙතබ්බා. ඉමිනා නයෙන සෙසගාථාසුපි යථාරහං අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා. අත්ථමත්තමෙව පන තත්ථ තත්ථ අපුබ්බං වණ්ණයිස්සාම. ‘‘ඉත්ථං සුදං ආයස්මා මහාකොට්ඨිකො’’ති ඉදං පූජාවචනං, යථා තං මහාමොග්ගල්ලානොති.

මහාකොට්ඨිකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කඞ්ඛාරෙවතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පඤ්ඤං ඉමං පස්සාති ආයස්මතො කඞ්ඛාරෙවතස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි ථෙරො පදුමුත්තරභගවතො කාලෙ හංසවතීනගරෙ බ්‍රාහ්මණමහාසාලකුලෙ නිබ්බත්තො. එකදිවසං බුද්ධානං ධම්මදෙසනාකාලෙ හෙට්ඨා වුත්තනයෙන මහාජනෙන සද්ධිං විහාරං ගන්ත්වා පරිසපරියන්තෙ ඨිතො ධම්මං සුණන්තො සත්ථාරං එකං භික්ඛුං ඣායීනං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙන්තං දිස්වා ‘‘මයාපි අනාගතෙ එවරූපෙන භවිතුං වට්ටතී’’ති චින්තෙත්වා දෙසනාවසානෙ සත්ථාරං නිමන්තෙත්වා හෙට්ඨා වුත්තනයෙන මහාසක්කාරං කත්වා භගවන්තං ආහ – ‘‘භන්තෙ, අහං ඉමිනා අධිකාරකම්මෙන අඤ්ඤං සම්පත්තිං න පත්ථෙමි, යථා පන සො භික්ඛු තුම්හෙහි ඉතො සත්තමදිවසමත්ථකෙ ඣායීනං අග්ගට්ඨානෙ ඨපිතො, එවං අහම්පි අනාගතෙ එකස්ස බුද්ධස්ස සාසනෙ ඣායීනං අග්ගො භවෙය්‍ය’’න්ති පත්ථනමකාසි. සත්ථා අනාගතං ඔලොකෙත්වා නිප්ඵජ්ජනභාවං දිස්වා ‘‘අනාගතෙ කප්පසතසහස්සාවසානෙ ගොතමො නාම බුද්ධො උප්පජ්ජිස්සති, තස්ස සාසනෙ ත්වං ඣායීනං අග්ගො භවිස්සසී’’ති බ්‍යාකරිත්වා පක්කාමි.

සො යාවජීවං කල්‍යාණකම්මං කත්වා කප්පසතසහස්සං දෙවමනුස්සෙසු සංසරිත්වා අම්හාකං භගවතො කාලෙ සාවත්ථිනගරෙ මහාභොගකුලෙ නිබ්බත්තො පච්ඡාභත්තං ධම්මස්සවනත්ථං ගච්ඡන්තෙන මහාජනෙන සද්ධිං විහාරං ගන්ත්වා පරිසපරියන්තෙ ඨිතො දසබලස්ස ධම්මකථං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා උපසම්පදං ලභිත්වා කම්මට්ඨානං කථාපෙත්වා ඣානපරිකම්මං කරොන්තො ඣානලාභී හුත්වා ඣානං පාදකං කත්වා අරහත්තං පාපුණි. සො යෙභුය්‍යෙන දසබලෙන සමාපජ්ජිතබ්බසමාපත්තිං සමාපජ්ජන්තො අහොරත්තං ඣානෙසු චිණ්ණවසී අහොසි. අථ නං සත්ථා ‘‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං ඣායීනං යදිදං කඞ්ඛාරෙවතො’’ති (අ. නි. 1.198, 204) ඣායීනං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි. වුත්තම්පි චෙතං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.55.34-53) –

‘‘පදුමුත්තරො නාම ජිනො, සබ්බධම්මෙසු චක්ඛුමා;
ඉතො සතසහස්සම්හි, කප්පෙ උප්පජ්ජි නායකො.

‘‘සීහහනු බ්‍රහ්මගිරො, හංසදුන්දුභිනිස්සනො;
නාගවික්කන්තගමනො, චන්දසූරාධිකප්පභො.

‘‘මහාමති මහාවීරො, මහාඣායී මහාබලො;

මහාකාරුණිකො නාථො, මහාතමපනූදනො.

‘‘ස කදාචි තිලොකග්ගො, වෙනෙය්‍යං විනයං බහුං;
ධම්මං දෙසෙසි සම්බුද්ධො, සත්තාසයවිදූ මුනි.

‘‘ඣායිං ඣානරතං වීරං, උපසන්තං අනාවිලං;
වණ්ණයන්තො පරිසතිං, තොසෙසි ජනතං ජිනො.

‘‘තදාහං හංසවතියං, බ්‍රාහ්මණො වෙදපාරගූ;
ධම්මං සුත්වාන මුදිතො, තං ඨානමභිපත්ථයිං.

‘‘තදා ජිනො වියාකාසි, සඞ්ඝමජ්ඣෙ විනායකො;
මුදිතො හොහි ත්වං බ්‍රහ්මෙ, ලච්ඡසෙ තං මනොරථං.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘තස්ස ධම්මෙසු දායාදො, ඔරසො ධම්මනිම්මිතො;
රෙවතො නාම නාමෙන, හෙස්සති සත්ථු සාවකො.

‘‘තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසමගච්ඡහං.

‘‘පච්ඡිමෙ ච භවෙ දානි, ජාතොහං කොලියෙ පුරෙ;
ඛත්තියෙ කුලසම්පන්නෙ, ඉද්ධෙ ඵීතෙ මහද්ධනෙ.

‘‘යදා කපිලවත්ථුස්මිං, බුද්ධො ධම්මමදෙසයි;
තදා පසන්නො සුගතෙ, පබ්බජිං අනගාරියං.

‘‘කඞ්ඛා මෙ බහුලා ආසි, කප්පාකප්පෙ තහිං තහිං;
සබ්බං තං විනයී බුද්ධො, දෙසෙත්වා ධම්මමුත්තමං.

‘‘තතොහං තිණ්ණසංසාරො, තදා ඣානසුඛෙ රතො;
විහරාමි තදා බුද්ධො, මං දිස්වා එතදබ්‍රවි.

‘‘යා කාචි කඞ්ඛා ඉධ වා හුරං වා, සවෙදියා වා පරවෙදියා වා;
යෙ ඣායිනො තා පජහන්ති සබ්බා, ආතාපිනො බ්‍රහ්මචරියං චරන්තා.

‘‘සතසහස්සෙ කතං කම්මං, ඵලං දස්සෙසි මෙ ඉධ;
සුමුත්තො සරවෙගොව, කිලෙසෙ ඣාපයිං මම.

‘‘තතො ඣානරත්තං දිස්වා, බුද්ධො ලොකන්තගූ මුනි;
ඣායීනං භික්ඛූනං අග්ගො, පඤ්ඤාපෙසි මහාමති.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං, භවා සබ්බෙ සමූහතා;
නාගොව බන්ධනං ඡෙත්වා, විහරාමි අනාසවො.

‘‘ස්වාගතං වත මෙ ආසි, මම බුද්ධස්ස සන්තිකෙ;
තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසනං.

‘‘පටිසම්භිදා චතස්සො, විමොක්ඛාපි ච අට්ඨිමෙ;
ඡළභිඤ්ඤා සච්ඡිකතා, කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

තථා කතකිච්චො පනායං මහාථෙරො පුබ්බෙ දීඝරත්තං අත්තනො කඞ්ඛාපකතචිත්තතං ඉදානි සබ්බසො විගතකඞ්ඛතඤ්ච පච්චවෙක්ඛිත්වා ‘‘අහො නූන මය්හං සත්ථුනො දෙසනානුභාවො, තෙනෙතරහි එවං විගතකඞ්ඛො අජ්ඣත්තං වූපසන්තචිත්තො ජාතො’’ති සඤ්ජාතබහුමානො භගවතො පඤ්ඤං පසංසන්තො **‘‘පඤ්ඤං ඉමං පස්සා’’**ති ඉමං ගාථමාහ.

3. තත්ථ **පඤ්ඤ**න්ති පකාරෙ ජානාති, පකාරෙහි ඤාපෙතීති ච පඤ්ඤා. වෙනෙය්‍යානං ආසයානුසයචරියාධිමුත්තිආදිප්පකාරෙ ධම්මානං කුසලාදිකෙ ඛන්ධාදිකෙ ච දෙසෙතබ්බප්පකාරෙ ජානාති, යථාසභාවතො පටිවිජ්ඣති, තෙහි ච පකාරෙහි ඤාපෙතීති අත්ථො. සත්ථු දෙසනාඤාණඤ්හි ඉධාධිප්පෙතං, තෙනාහ **''ඉම''**න්ති. තඤ්හි අත්තනි සිද්ධෙන දෙසනාබලෙන නයග්ගාහතො පච්චක්ඛං විය උපට්ඨිතං ගහෙත්වා **''ඉම''**න්ති වුත්තං. යදග්ගෙන වා සත්ථු දෙසනාඤාණං සාවකෙහි නයතො ගය්හති, තදග්ගෙන අත්තනො විසයෙ පටිවෙධඤාණම්පි නයතො ගය්හතෙව. තෙනාහ ආයස්මා ධම්මසෙනාපති – ''අපිච මෙ, භන්තෙ, ධම්මන්වයො විදිතො''ති (දී. නි. 2.146; 3.143). **පස්සාති** විම්හයප්පත්තො අනියමතො ආලපති අත්තනොයෙව වා චිත්තං, යථාහ භගවා උදානෙන්තො – ''ලොකමිමං පස්ස; පුථූ අවිජ්ජාය පරෙතං භූතං භූතරතං භවා අපරිමුත්ත''න්ති (උදා. 30). **තථාගතාන**න්ති තථා ආගමනාදිඅත්ථෙන තථාගතානං. තථා ආගතොති හි තථාගතො, තථා ගතොති තථාගතො, තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො, තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො, තථදස්සිතාය තථාගතො, තථවාදිතාය තථාගතො, තථාකාරිතාය තථාගතො, අභිභවනට්ඨෙන තථාගතොති එවං අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා තථාගතො. තථාය ආගතොති තථාගතො, තථාය ගතොති තථාගතො, තථලක්ඛණං ගතොති තථාගතො, තථානි ආගතොති තථාගතො, තථාවිධොති තථාගතො, තථා පවත්තිතොති තථාගතො, තථෙහි ආගතොති තථාගතො , තථා ගතභාවෙන තථාගතොති එවම්පි අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා තථාගතොති අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. විත්ථාරො පන පරමත්ථදීපනියා උදානට්ඨකථාය (උදා. අට්ඨ. 18) ඉතිවුත්තකට්ඨකථාය (ඉතිවු. අට්ඨ. 38) ච වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

ඉදානි තස්සා පඤ්ඤාය අසාධාරණවිසෙසං දස්සෙතුං **''අග්ගි යථා''**තිආදි වුත්තං. **යථා අග්ගී**ති උපමාවචනං. **යථා**ති තස්ස උපමාභාවදස්සනං. **පජ්ජලිතො**ති උපමෙය්‍යෙන සම්බන්ධදස්සනං. **නිසීථෙ**ති කිච්චකරණකාලදස්සනං. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – යථා නාම නිසීථෙ රත්තියං චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙ අන්ධකාරෙ වත්තමානෙ උන්නතෙ ඨානෙ පජ්ජලිතො අග්ගි තස්මිං පදෙසෙ තයගතං විධමන්තං තිට්ඨති, එවමෙව තථාගතානං ඉමං දෙසනාඤාණසඞ්ඛාතං සබ්බසො වෙනෙය්‍යානං සංසයතමං විධමන්තං පඤ්ඤං පස්සාති. යතො දෙසනාවිලාසෙන සත්තානං ඤාණමයං ආලොකං දෙන්තීති **ආලොකදා**. පඤ්ඤාමයමෙව චක්ඛුං දදන්තීති **චක්ඛුදදා**. තදුභයම්පි කඞ්ඛාවිනයපදට්ඨානමෙව කත්වා දස්සෙන්තො **''යෙ ආගතානං විනයන්ති කඞ්ඛ''**න්ති ආහ, **යෙ** තථාගතා අත්තනො සන්තිකං **ආගතානං** උපගතානං වෙනෙය්‍යානං ''අහොසිං නු ඛො අහමතීතමද්ධාන''න්තිආදිනයප්පවත්තං (ම. නි. 1.18; සං. නි. 2.20) සොළසවත්ථුකං, ''බුද්ධෙ කඞ්ඛති ධම්මෙ කඞ්ඛතී''තිආදිනයප්පවත්තං (ධ. ස. 1008) අට්ඨවත්ථුකඤ්ච **කඞ්ඛං** විචිකිච්ඡං **විනයන්ති** දෙසනානුභාවෙන අනවසෙසතො විධමන්ති විද්ධංසෙන්ති. විනයකුක්කුච්චසඞ්ඛාතා පන කඞ්ඛා තබ්බිනයෙනෙව විනීතා හොන්තීති.

අපරො නයො – යථා අග්ගි නිසීථෙ රත්තිභාගෙ පජ්ජලිතො පටුතරජාලො සමුජ්ජලං උච්චාසනෙ ඨිතානං ඔභාසදානමත්තෙන අන්ධකාරං විධමිත්වා සමවිසමං විභාවෙන්තො ආලොකදදො හොති. අච්චාසන්නෙ පන ඨිතානං තං සුපාකටං කරොන්තො චක්ඛුකිච්චකරණතො චක්ඛුදදො නාම හොති, එවමෙව තථාගතො අත්තනො ධම්මකායස්ස දූරෙ ඨිතානං අකතාධිකාරානං පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන මොහන්ධකාරං විධමිත්වා කායවිසමාදිසමවිසමං විභාවෙන්තො ආලොකදා භවන්ති, ආසන්නෙ ඨිතානං පන කතාධිකාරානං ධම්මචක්ඛුං උප්පාදෙන්තො චක්ඛුදදා භවන්ති. යෙ එවංභූතා අත්තනො වචීගොචරං ආගතානං මාදිසානම්පි කඞ්ඛාබහුලානං කඞ්ඛං විනයන්ති අරියමග්ගසමුප්පාදනෙන විධමන්ති, තෙසං තථාගතානං පඤ්ඤං ඤාණාතිසයං පස්සාති යොජනා. එවමයං ථෙරස්ස අත්තනො කඞ්ඛාවිතරණප්පකාසනෙන අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථාපි හොති. අයඤ්හි ථෙරො පුථුජ්ජනකාලෙ කප්පියෙපි කුක්කුච්චකො හුත්වා කඞ්ඛාබහුලතාය ''කඞ්ඛාරෙවතො''ති පඤ්ඤාතො, පච්ඡා ඛීණාසවකාලෙපි තථෙව වොහරයිත්ථ. තෙනාහ – ''ඉත්ථං සුදං ආයස්මා කඞ්ඛාරෙවතො ගාථං අභාසිත්ථා''ති. තං වුත්තත්ථමෙව.

කඞ්ඛාරෙවතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පුණ්ණත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සබ්භිරෙව සමාසෙථාති ආයස්මතො පුණ්ණත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස දසබලස්ස උප්පත්තිතො පුරෙතරමෙව හංසවතීනගරෙ බ්‍රාහ්මණමහාසාලකුලෙ නිබ්බත්තො අනුක්කමෙන විඤ්ඤුතං පත්තො සත්ථරි ලොකෙ උප්පජ්ජන්තෙ එකදිවසං බුද්ධානං ධම්මදෙසනාකාලෙ හෙට්ඨා වුත්තනයෙන මහාජනෙන සද්ධිං විහාරං ගන්ත්වා පරිසපරියන්තෙ නිසීදිත්වා ධම්මං සුණන්තො සත්ථාරං එකං භික්ඛුං ධම්මකථිකානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙන්තං දිස්වා ''මයාපි අනාගතෙ එවරූපෙන භවිතුං වට්ටතී''ති චින්තෙත්වා දෙසනාවසානෙ වුට්ඨිතාය පරිසාය සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා නිමන්තෙත්වා හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව මහාසක්කාරං කත්වා භගවන්තං එවමාහ – ''භන්තෙ, අහං ඉමිනා අධිකාරකම්මෙන නාඤ්ඤං සම්පත්තිං පත්ථෙමි. යථා පන සො භික්ඛු ඉතො සත්තමදිවසමත්ථකෙ ධම්මකථිකානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපිතො, එවං අහම්පි අනාගතෙ එකස්ස බුද්ධස්ස සාසනෙ ධම්මකථිකානං භික්ඛූනං අග්ගො භවෙය්‍ය''න්ති පත්ථනං අකාසි. සත්ථා අනාගතං ඔලොකෙත්වා තස්ස පත්ථනාය සමිජ්ඣනභාවං දිස්වා ''අනාගතෙ කප්පසතසහස්සමත්ථකෙ ගොතමො නාම බුද්ධො උප්පජ්ජිස්සති, තස්ස සාසනෙ ත්වං පබ්බජිත්වා ධම්මකථිකානං අග්ගො භවිස්සසී''ති බ්‍යාකාසි.

සො තත්ථ යාවජීවං කල්‍යාණධම්මං කත්වා තතො චුතො කප්පසතසහස්සං පුඤ්ඤඤාණසම්භාරං සම්භරන්තො දෙවමනුස්සෙසු සංසරිත්වා අම්හාකං භගවතො කාලෙ කපිලවත්ථුනගරස්ස අවිදූරෙ දොණවත්ථුනාමකෙ බ්‍රාහ්මණගාමෙ බ්‍රාහ්මණමහාසාලකුලෙ අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරස්ස භාගිනෙය්‍යො හුත්වා නිබ්බත්ති. තස්ස නාමග්ගහණදිවසෙ ‘‘පුණ්ණො’’ති නාමං අකංසු. සො සත්ථරි අභිසම්බොධිං පත්වා පවත්තවරධම්මචක්කෙ අනුපුබ්බෙන රාජගහං ගන්ත්වා තං උපනිස්සාය විහරන්තෙ අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා ලද්ධූපසම්පදො සබ්බං පුබ්බකිච්චං කත්වා පධානමනුයුඤ්ජන්තො පබ්බජිතකිච්චං මත්ථකං පාපෙත්වාව ‘‘දසබලස්ස සන්තිකං ගමිස්සාමී’’ති මාතුලත්ථෙරෙන සද්ධිං සත්ථු සන්තිකං අගන්ත්වා කපිලවත්ථුසාමන්තායෙව ඔහීයිත්වා යොනිසොමනසිකාරෙ කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. වුත්තම්පි චෙතං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.1.434-440) –

‘‘අජ්ඣායකො මන්තධරො, තිණ්ණං වෙදාන පාරගූ;
පුරක්ඛතොම්හි සිස්සෙහි, උපගච්ඡිං නරුත්තමං.

‘‘පදුමුත්තරො ලොකවිදූ, ආහුතීනං පටිග්ගහො;
මම කම්මං පකිත්තෙසි, සංඛිත්තෙන මහාමුනි.

‘‘තාහං ධම්මං සුණිත්වාන, අභිවාදෙත්වාන සත්ථුනො;
අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වාන, පක්කමිං දක්ඛිණාමුඛො.

‘‘සංඛිත්තෙන සුණිත්වාන, විත්ථාරෙන අභාසයිං;
සබ්බෙ සිස්සා අත්තමනා, සුත්වාන මම භාසතො.

‘‘සකං දිට්ඨිං විනොදෙත්වා, බුද්ධෙ චිත්තං පසාදයුං;
සංඛිත්තෙනපි දෙසෙමි, විත්ථාරෙන තථෙවහං.

‘‘අභිධම්මනයඤ්ඤූහං, කථාවත්ථුවිසුද්ධියා;
සබ්බෙසං විඤ්ඤාපෙත්වාන, විහරාමි අනාසවො.

‘‘ඉතො පඤ්චසතෙ කප්පෙ, චතුරො සුප්පකාසකා;
සත්තරතනසම්පන්නා, චතුදීපම්හි ඉස්සරා.

‘‘පටිසම්භිදා චතස්සො…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

තස්ස පන පුණ්ණත්ථෙරස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිතා කුලපුත්තා පඤ්චසතා අහෙසුං. ථෙරො සයං දසකථාවත්ථුලාභිතාය තෙපි දසහි කථාවත්ථූහි ඔවදි. තෙ තස්ස ඔවාදෙ ඨත්වා සබ්බෙව අරහත්තං පත්තා. තෙ අත්තනො පබ්බජිතකිච්චං මත්ථකප්පත්තං ඤත්වා උපජ්ඣායං උපසඞ්කමිත්වා ආහංසු – ‘‘භන්තෙ, අම්හාකං කිච්චං මත්ථකප්පත්තං, දසන්නඤ්චම්හ කථාවත්ථූනං ලාභිනො, සමයො, දානි නො දසබලං පස්සිතු’’න්ති. ථෙරො තෙසං වචනං සුත්වා චින්තෙසි – ‘‘මම දසකථාවත්ථුලාභිතං සත්ථා ජානාති අහං ධම්මං දෙසෙන්තො දස කථාවත්ථූනි අමුඤ්චිත්වාව දෙසෙමි, මයි ගච්ඡන්තෙ සබ්බෙපිමෙ භික්ඛූ මං පරිවාරෙත්වා ගච්ඡිස්සන්ති, එවං ගණසඞ්ගණිකාය ගන්ත්වා පන අයුත්තං මය්හං දසබලං පස්සිතුං, ඉමෙ තාව ගන්ත්වා පස්සන්තූ’’ති තෙ භික්ඛූ ආහ – ‘‘ආවුසො, තුම්හෙ පුරතො ගන්ත්වා තථාගතං පස්සථ, මම වචනෙන චස්ස පාදෙ වන්දථ, අහම්පි තුම්හාකං ගතමග්ගෙනාගමිස්සාමී’’ති. තෙ ථෙරා සබ්බෙපි දසබලස්ස ජාතිභූමිරට්ඨවාසිනො සබ්බෙ ඛීණාසවා සබ්බෙ දසකථාවත්ථුලාභිනො අත්තනො උපජ්ඣායස්ස ඔවාදං සම්පටිච්ඡිත්වා ථෙරං වන්දිත්වා අනුපුබ්බෙන චාරිකං චරන්තා සට්ඨියොජනමග්ගං අතික්කම්ම රාජගහෙ වෙළුවනමහාවිහාරං ගන්ත්වා දසබලස්ස පාදෙ වන්දිත්වා එකමන්තං නිසීදිංසු.

ආචිණ්ණං ඛො පනෙතං බුද්ධානං භගවන්තානං ආගන්තුකෙහි භික්ඛූහි සද්ධිං පටිසම්මොදිතුන්ති භගවා තෙහි සද්ධිං – ‘‘කච්චි, භික්ඛවෙ, ඛමනීය’’න්තිආදිනා නයෙන මධුරපටිසන්ථාරං කත්වා ‘‘කුතො ච තුම්හෙ, භික්ඛවෙ, ආගච්ඡථා’’ති පුච්ඡි . අථ තෙහි ‘‘ජාතිභූමිතො’’ති වුත්තෙ ‘‘කො නු ඛො, භික්ඛවෙ, ජාතිභූමියං ජාතිභූමකානං භික්ඛූනං සබ්‍රහ්මචාරීනං එවං සම්භාවිතො ‘අත්තනා ච අප්පිච්ඡො අප්පිච්ඡකථඤ්ච භික්ඛූනං කත්තා’’’ති (ම. නි. 1.252) දසකථාවත්ථුලාභිං භික්ඛුං පුච්ඡි. තෙපි ‘‘පුණ්ණො නාම, භන්තෙ, ආයස්මා මන්තාණිපුත්තො’’ති ආරොචයිංසු. තං කථං සුත්වා ආයස්මා සාරිපුත්තො ථෙරස්ස දස්සනකාමො අහොසි. අථ සත්ථා රාජගහතො සාවත්ථිං අගමාසි . පුණ්ණත්ථෙරොපි දසබලස්ස තත්ථ ආගතභාවං සුත්වා – ‘‘සත්ථාරං පස්සිස්සාමී’’ති ගන්ත්වා අන්තොගන්ධකුටියංයෙව තථාගතං සම්පාපුණි. සත්ථා තස්ස ධම්මං දෙසෙසි. ථෙරො ධම්මං සුත්වා දසබලං වන්දිත්වා පටිසල්ලානත්ථාය අන්ධවනං ගන්ත්වා අඤ්ඤතරම්හි රුක්ඛමූලෙ දිවාවිහාරං නිසීදි.

සාරිපුත්තත්ථෙරොපි තස්සාගමනං සුත්වා සීසානුලොකිකො ගන්ත්වා ඔකාසං සල්ලක්ඛෙත්වා තං රුක්ඛමූලෙ නිසින්නං උපසඞ්කමිත්වා ථෙරෙන සද්ධිං සම්මොදිත්වා, තං සත්තවිසුද්ධික්කමං පුච්ඡි. ථෙරොපිස්ස පුච්ඡිතපුච්ඡිතං බ්‍යාකරොන්තො රථවිනීතූපමාය චිත්තං ආරාධෙසි, තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස සුභාසිතං සමනුමොදිංසු. අථ සත්ථා

අපරභාගෙ භික්ඛුසඞ්ඝමජ්ඣෙ නිසින්නො ථෙරං ‘‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං ධම්මකථිකානං යදිදං පුණ්ණො’’ති (අ. නි. 1.188, 196) ධම්මකථිකානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි. සො එකදිවසං අත්තනො විමුත්තිසම්පත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා ‘‘සත්ථාරං නිස්සාය අහඤ්චෙව අඤ්ඤෙ ච බහූ සත්තා සංසාරදුක්ඛතො විප්පමුත්තා, බහූපකාරා වත සප්පුරිසසංසෙවා’’ති පීතිසොමනස්සජාතො උදානවසෙන පීතිවෙගවිස්සට්ඨං **‘‘සබ්භිරෙව සමාසෙථා’’**ති ගාථං අභාසි.

4. තත්ථ **සබ්භිරෙවා**ති සප්පුරිසෙහි එව. සන්තොති පනෙත්ථ බුද්ධාදයො අරියා අධිප්පෙතා. තෙ හි අනවසෙසතො අසතං ධම්මං පහාය සද්ධම්මෙ උක්කංසගතත්තා සාතිසයං පසංසියත්තා ච විසෙසතො ‘‘සන්තො සප්පුරිසා’’ති ච වුච්චන්ති. **සමාසෙථා**ති සමං ආසෙථ සහ වසෙය්‍ය. තෙ පයිරුපාසන්තො තෙසං සුස්සූසන්තො දිට්ඨානුගතිඤ්ච ආපජ්ජන්තො සමානවාසො භවෙය්‍යාති අත්ථො. **පණ්ඩිතෙහත්ථදස්සිභී**ති තෙසං ථොමනා. **පණ්ඩා** වුච්චති පඤ්ඤා, සා ඉමෙසං සඤ්ජාතාති **පණ්ඩිතා**. තතො එව අත්තත්ථාදිභෙදං අත්ථං අවිපරීතතො පස්සන්තීති **අත්ථදස්සිනො**. තෙහි පණ්ඩිතෙහි අත්ථදස්සීහි සමාසෙථ. කස්මාති චෙ? යස්මා තෙ සන්තො පණ්ඩිතා, තෙ වා සම්මා සෙවන්තා එකන්තහිතභාවතො මග්ගඤාණාදීහෙව අරණීයතො **අත්ථං,** මහාගුණතාය සන්තතාය ච **මහන්තං,** අගාධභාවතො ගම්භීරඤාණගොචරතො ච **ගම්භීරං,** හීනච්ඡන්දාදීහි දට්ඨුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා ඉතරෙහි ච කිච්ඡෙන දට්ඨබ්බත්තා **දුද්දසං** , දුද්දසත්තා සණ්හනිපුණසභාවත්තා නිපුණඤාණගොචරතො ච **නිපුණං,** නිපුණත්තා එවං සුඛුමසභාවතාය **අණුං** නිබ්බානං, අවිපරීතට්ඨෙන වා පරමත්ථසභාවත්තා **අත්ථං,** අරියභාවකරත්තා මහත්තනිමිත්තතාය **මහන්තං,** අනුත්තානසභාවතාය **ගම්භීරං,** දුක්ඛෙන දට්ඨබ්බං න සුඛෙන දට්ඨුං සක්කාති **දුද්දසං,** ගම්භීරත්තා දුද්දසං, දුද්දසත්තා **ගම්භීරන්**ති චතුසච්චං, විසෙසතො **නිපුණං අණුං,** නිරොධසච්චන්ති එවමෙතං චතුසච්චං **ධීරා සමධිගච්ඡන්ති** ධිතිසම්පන්නතාය ධීරා චතුසච්චකම්මට්ඨානභාවනං උස්සුක්කාපෙත්වා සම්මදෙව අධිගච්ඡන්ති. **අප්පමත්තා**ති සබ්බත්ථ සතිඅවිප්පවාසෙන අප්පමාදපටිපත්තිං පූරෙන්තා. **විචක්ඛණා**ති විපස්සනාභාවනාය ඡෙකා කුසලා. තස්මා සබ්භිරෙව සමාසෙථාති යොජනා. පණ්ඩිතෙහත්ථදස්සීහීති වා එතං නිස්සක්කවචනං. යස්මා පණ්ඩිතෙහි අත්ථදස්සීහි සමුදායභූතෙහි ධීරා අප්පමත්තා විචක්ඛණා මහන්තාදිවිසෙසවන්තං අත්ථං සමධිගච්ඡන්ති, තස්මා තාදිසෙහි සබ්භිරෙව සමාසෙථාති සම්බන්ධො. එවමෙසා ථෙරස්ස පටිවෙධදීපනෙන අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථාපි අහොසීති.

පුණ්ණත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. දබ්බත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යො දුද්දමියොති ආයස්මතො දබ්බත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පදුමුත්තරබුද්ධකාලෙ හංසවතීනගරෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව ධම්මදෙසනං සුණන්තො සත්ථාරං එකං භික්ඛුං සෙනාසනපඤ්ඤාපකානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙන්තං දිස්වා අධිකාරකම්මං කත්වා තං ඨානන්තරං පත්ථෙත්වා සත්ථාරා බ්‍යාකතො යාවජීවං කුසලං කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරිත්වා කස්සපදසබලස්ස සාසනොසක්කනකාලෙ පබ්බජි. තදා තෙන සද්ධිං අපරෙ ඡ ජනාති සත්ත භික්ඛූ එකචිත්තා හුත්වා අඤ්ඤෙ සාසනෙ අගාරවං කරොන්තෙ දිස්වා – ‘‘ඉධ කිං කරොම එකමන්තෙ සමණධම්මං කත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සාමා’’ති නිස්සෙණිං බන්ධිත්වා උච්චං පබ්බතසිඛරං ආරුහිත්වා, ‘‘අත්තනො චිත්තබලං ජානන්තා නිස්සෙණිං නිපාතෙන්තු, ජීවිතෙ සාලයා ඔතරන්තු, මා පච්ඡානුතප්පිනො අහුවත්ථා’’ති වත්වා සබ්බෙ එකචිත්තා හුත්වා නිස්සෙණිං පාතෙත්වා – ‘‘අප්පමත්තා හොථ, ආවුසො’’ති අඤ්ඤමඤ්ඤං ඔවදිත්වා චිත්තරුචිකෙසු ඨානෙසු නිසීදිත්වා සමණධම්මං කාතුං ආරභිංසු.

තත්‍රෙකො ථෙරො පඤ්චමෙ දිවසෙ අරහත්තං පත්වා, ‘‘මම කිච්චං නිප්ඵන්නං, අහං ඉමස්මිං ඨානෙ කිං කරිස්සාමී’’ති ඉද්ධියා උත්තරකුරුතො පිණ්ඩපාතං ආහරිත්වා, ‘‘ආවුසො, ඉමං පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජථ, භික්ඛාචාරකිච්චං මමායත්තං හොතු, තුම්හෙ අත්තනො කම්මං කරොථා’’ති ආහ. ‘‘කිං නු ඛො මයං, ආවුසො, නිස්සෙණිං පාතෙන්තා එවං අවොචුම්හ – ‘යො පඨමං ධම්මං සච්ඡිකරොති, සො භික්ඛං ආහරතු, තෙනාභතං සෙසා පරිභුඤ්ජිත්වා සමණධම්මං කරිස්සන්තී’’’ති. ‘‘නත්ථි, ආවුසො’’ති. තුම්හෙ අත්තනො පුබ්බහෙතුනා ලභිත්ථ, මයම්පි සක්කොන්තා වට්ටස්සන්තං කරිස්සාම, ගච්ඡථ තුම්හෙති. ථෙරො තෙ සඤ්ඤාපෙතුං අසක්කොන්තො ඵාසුකට්ඨානෙ පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජිත්වා ගතො . අපරො ථෙරො සත්තමෙ දිවසෙ අනාගාමිඵලං පත්වා තතො චුතො සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තො. ඉතරෙ ථෙරා තතො චුතා එකං බුද්ධන්තරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරිත්වා තෙසු තෙසු කුලෙසු නිබ්බත්තා. එකො ගන්ධාරරට්ඨෙ තක්කසිලානගරෙ රාජගෙහෙ නිබ්බත්තො, එකො මජ්ඣන්තිකරට්ඨෙ පරිබ්බාජිකාය කුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තො, එකො බාහියරට්ඨෙ කුටුම්බියගෙහෙ නිබ්බත්තො, එකො භික්ඛුනුපස්සයෙ ජාතො.

අයං පන දබ්බත්ථෙරො මල්ලරට්ඨෙ අනුපියනගරෙ එකස්ස මල්ලරඤ්ඤො ගෙහෙ පටිසන්ධිං ගණ්හි. තස්ස මාතා උපවිජඤ්ඤා කාලමකාසි, මතසරීරං සුසානං නෙත්වා දාරුචිතකං ආරොපෙත්වා අග්ගිං අදංසු. තස්සා අග්ගිවෙගසන්තත්තං උදරපටලං ද්වෙධා අහොසි. දාරකො අත්තනො පුඤ්ඤබලෙන උප්පතිත්වා එකස්මිං දබ්බත්ථම්භෙ නිපති. තං දාරකං ගහෙත්වා අය්‍යිකාය අදංසු. සා තස්ස නාමං ගණ්හන්තී දබ්බත්ථම්භෙ පතිත්වා ලද්ධජීවිතත්තා ‘‘දබ්බො’’තිස්ස නාමං අකාසි. තස්ස ච සත්තවස්සිකකාලෙ සත්ථා භික්ඛුසඞ්ඝපරිවාරො මල්ලරට්ඨෙ චාරිකං චරමානො අනුපියම්බවනෙ විහරති. දබ්බකුමාරො සත්ථාරං දිස්වා දස්සනෙනෙව පසීදිත්වා පබ්බජිතුකාමො හුත්වා ‘‘අහං දසබලස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිස්සාමී’’ති අය්‍යිකං ආපුච්ඡි. සා ‘‘සාධු, තාතා’’ති දබ්බකුමාරං ආදාය සත්ථු

සන්තිකං ගන්ත්වා, ‘‘භන්තෙ, ඉමං කුමාරං පබ්බාජෙථා’’ති ආහ. සත්ථා අඤ්ඤතරස්ස භික්ඛුනො සඤ්ඤං අදාසි – ‘‘භික්ඛු ඉමං දාරකං පබ්බාජෙහී’’ති. සො ථෙරො සත්ථු වචනං සුත්වා දබ්බකුමාරං පබ්බාජෙන්තො තචපඤ්චකකම්මට්ඨානං ආචික්ඛි. පුබ්බහෙතුසම්පන්නො කතාභිනීහාරො සත්තො පඨමකෙසවට්ටියා වොරොපනක්ඛණෙ සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහි, දුතියාය කෙසවට්ටියා ඔරොපියමානාය සකදාගාමිඵලෙ, තතියාය අනාගාමිඵලෙ, සබ්බකෙසානං පන ඔරොපනඤ්ච අරහත්තඵලසච්ඡිකිරියා ච අපච්ඡා අපුරෙ අහොසි. සත්ථා මල්ලරට්ඨෙ යථාභිරන්තං විහරිත්වා රාජගහං ගන්ත්වා වෙළුවනෙ වාසං කප්පෙසි.

තත්‍රායස්මා දබ්බො මල්ලපුත්තො රහොගතො අත්තනො කිච්චනිප්ඵත්තිං ඔලොකෙත්වා සඞ්ඝස්ස වෙය්‍යාවච්චකරණෙ කායං යොජෙතුකාමො චින්තෙසි – ‘‘යංනූනාහං සඞ්ඝස්ස සෙනාසනඤ්ච පඤ්ඤාපෙය්‍යං භත්තානි ච උද්දිසෙය්‍ය’’න්ති. සො සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා අත්තනො පරිවිතක්කං ආරොචෙසි. සත්ථා තස්ස සාධුකාරං දත්වා සෙනාසනපඤ්ඤාපකත්තඤ්ච භත්තුද්දෙසකත්තඤ්ච සම්පටිච්ඡි. අථ නං ‘‘අයං දබ්බො දහරොව සමානො මහන්තෙ ඨානෙ ඨිතො’’ති සත්තවස්සිකකාලෙයෙව උපසම්පාදෙසි. ථෙරො උපසම්පන්නකාලතො පට්ඨාය රාජගහං උපනිස්සාය විහරන්තානං සබ්බභික්ඛූනං සෙනාසනානි ච පඤ්ඤාපෙති, භික්ඛඤ්ච උද්දිසති. තස්ස සෙනාසනපඤ්ඤාපකභාවො සබ්බදිසාසු පාකටො අහොසි – ‘‘දබ්බො කිර මල්ලපුත්තො සභාගසභාගානං භික්ඛූනං එකට්ඨානෙ සෙනාසනානි පඤ්ඤාපෙති, ආසන්නෙපි දූරෙපි සෙනාසනං පඤ්ඤාපෙති, ගන්තුං අසක්කොන්තෙ ඉද්ධියා නෙතී’’ති.

අථ නං භික්ඛූ කාලෙපි විකාලෙපි – ‘‘අම්හාකං, ආවුසො, ජීවකම්බවනෙ සෙනාසනං පඤ්ඤාපෙහි, අම්හාකං මද්දකුච්ඡිස්මිං මිගදායෙ’’ති එවං සෙනාසනං උද්දිසාපෙත්වා තස්ස ඉද්ධිං පස්සන්තා ගච්ඡන්ති. සොපි ඉද්ධියා මනොමයෙ කායෙ අභිසඞ්ඛරිත්වා එකෙකස්ස ථෙරස්ස එකෙකං අත්තනා සදිසං භික්ඛුං දත්වා අඞ්ගුලියා ජලමානාය පුරතො ගන්ත්වා ‘‘අයං මඤ්චො ඉදං පීඨ’’න්තිආදීනි වත්වා සෙනාසනං පඤ්ඤාපෙත්වා පුන අත්තනො වසනට්ඨානමෙව ආගච්ඡති . අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරතො පනිදං වත්ථු පාළියං ආගතමෙව. සත්ථා ඉදමෙව කාරණං අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා අපරභාගෙ අරියගණමජ්ඣෙ නිසින්නො ථෙරං සෙනාසනපඤ්ඤාපකානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි – ‘‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං සෙනාසනපඤ්ඤාපකානං යදිදං දබ්බො මල්ලපුත්තො’’ති (අ. නි. 1.209; 214). වුත්තම්පි චෙතං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.54, 108-149) –

‘‘පදුමුත්තරො නාම ජිනො, සබ්බලොකවිදූ මුනි;
ඉතො සතසහස්සම්හි, කප්පෙ උප්පජ්ජි චක්ඛුමා.

‘‘ඔවාදකො විඤ්ඤාපකො, තාරකො සබ්බපාණිනං;
දෙසනාකුසලො බුද්ධො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

‘‘අනුකම්පකො කාරුණිකො, හිතෙසී සබ්බපාණිනං;
සම්පත්තෙ තිත්ථියෙ සබ්බෙ, පඤ්චසීලෙ පතිට්ඨපි.

‘‘එවං නිරාකුලං ආසි, සුඤ්ඤතං තිත්ථියෙහි ච;
විචිත්තං අරහන්තෙහි, වසීභූතෙහි තාදිහි.

‘‘රතනානට්ඨපඤ්ඤාසං, උග්ගතො සො මහාමුනි;
කඤ්චනග්ඝියසඞ්කාසො, බාත්තිංසවරලක්ඛණො.

‘‘වස්සසතසහස්සානි, ආයු විජ්ජති තාවදෙ;
තාවතා තිට්ඨමානො සො, තාරෙසි ජනතං බහුං.

‘‘තදාහං හංසවතියං, සෙට්ඨිපුත්තො මහායසො;
උපෙත්වා ලොකපජ්ජොතං, අස්සොසිං ධම්මදෙසනං.

‘‘සෙනාසනානි භික්ඛූනං, පඤ්ඤාපෙන්තං සසාවකං;
කිත්තයන්තස්ස වචනං, සුණිත්වා මුදිතො අහං.

‘‘අධිකාරං සසඞ්ඝස්ස, කත්වා තස්ස මහෙසිනො;
නිපච්ච සිරසා පාදෙ, තං ඨානමභිපත්ථයිං.

‘‘තදාහ ස මහාවීරො, මම කම්මං පකිත්තයං;
යො සසඞ්ඝමභොජෙසි, සත්තාහං ලොකනායකං.

‘‘සොයං කමලපත්තක්ඛො, සීහංසො කනකත්තචො;

මම පාදමූලෙ නිපති, පත්ථයං ඨානමුත්තමං.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘සාවකො තස්ස බුද්ධස්ස, දබ්බො නාමෙන විස්සුතො;
සෙනාසනපඤ්ඤාපකො, අග්ගො හෙස්සතියං තදා.

‘‘තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසමගච්ඡහං.

‘‘සතානං තීණික්ඛත්තුඤ්ච, දෙවරජ්ජමකාරයිං;
සතානං පඤ්චක්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්තී අහොසහං.

‘‘පදෙසරජ්ජං විපුලං, ගණනාතො අසඞ්ඛියං;
සබ්බත්ථ සුඛිතො ආසිං, තස්ස කම්මස්ස වාහසා.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, විපස්සී නාම නායකො;
උප්පජ්ජි චාරුදස්සනො, සබ්බධම්මවිපස්සකො.

‘‘දුට්ඨචිත්තො උපවදිං, සාවකං තස්ස තාදිනො;
සබ්බාසවපරික්ඛීණං, සුද්ධොති ච විජානිය.

‘‘තස්සෙව නරවීරස්ස, සාවකානං මහෙසිනං;
සලාකඤ්ච ගහෙත්වාන, ඛීරොදනමදාසහං.

‘‘ඉමම්හි භද්දකෙ කප්පෙ, බ්‍රහ්මබන්ධු මහායසො;
කස්සපො නාම ගොත්තෙන, උප්පජ්ජි වදතං වරො.

‘‘සාසනං ජොතයිත්වාන, අභිභුය්‍ය කුතිත්ථියෙ;
විනෙය්‍යෙ විනයිත්වාච, නිබ්බුතො සො සසාවකො.

‘‘සසිස්සෙ නිබ්බුතෙ නාථෙ, අත්ථමෙන්තම්හි සාසනෙ;
දෙවා කන්දිංසු සංවිග්ගා, මුත්තකෙසා රුදම්මුඛා.

‘‘නිබ්බායිස්සති ධම්මක්ඛො, න පස්සිසාම සුබ්බතෙ;
න සුණිස්සාම සද්ධම්මං, අහො නො අප්පපුඤ්ඤතා.

‘‘තදායං පථවී සබ්බා, අචලා සා චලාචලා;
සාගරො ච සසොකොව, විනදී කරුණං ගිරං.

‘‘චතුද්දිසා දුන්දුභියො, නාදයිංසු අමානුසා;
සමන්තතො අසනියො, ඵලිංසු ච භයාවහා.

‘‘උක්කා පතිංසු නභසා, ධූමකෙතු ච දිස්සති;
සධූමා ජාලවට්ටා ච, රවිංසු කරුණං මිගා.

‘‘උප්පාදෙ දාරුණෙ දිස්වා, සාසනත්ථඞ්ගසූචකෙ;
සංවිග්ගා භික්ඛවො සත්ත, චින්තයිම්හ මයං තදා.

‘‘සාසනෙන විනාම්හාකං, ජීවිතෙන අලං මයං;
පවිසිත්වා මහාරඤ්ඤං, යුඤ්ජාම ජිනසාසනෙ.

‘‘අද්දසම්හ තදාරඤ්ඤෙ, උබ්බිද්ධං සෙලමුත්තමං;
නිස්සෙණියා තමාරුය්හ, නිස්සෙණිං පාතයිම්හසෙ.

‘‘තදා ඔවදි නො ථෙරො, බුද්ධුප්පාදො සුදුල්ලභො;

සද්ධාතිදුල්ලභා ලද්ධා, ඨොකං සෙසඤ්ච සාසනං.

“නිපතන්ති ඛණාතීතා, අනන්තෙ දුක්ඛසාගරෙ;
තස්මා පයොගො කත්තබ්බො, යාව ඨාති මුනෙ මතං.

“අරහා ආසි සො ථෙරො, අනාගාමී තදානුගො;
සුසීලා ඉතරෙ යුත්තා, දෙවලොකං අගම්හසෙ.

“නිබ්බුතො තිණ්ණසංසාරො, සුද්ධාවාසෙ ච එකකො;
අහඤ්ච පක්කුසාති ච, සභියො බාහියො තථා.

“කුමාරකස්සපො, චෙව, තත්ථ තත්ථූපගා මයං;
සංසාරබන්ධනා මුත්තා, ගොතමෙනානුකම්පිතා.

“මල්ලෙසු කුසිනාරායං, ගබ්භෙ ජාතස්ස මෙ සතො;
මාතා මතා චිතාරුළ්හා, තතො නිප්පතිතො අහං.

“පතිතො දබ්බපුඤ්ජම්හි, තතො දබ්බොති විස්සුතො;
බ්‍රහ්මචාරීබලෙනාහං, විමුත්තො සත්තවස්සිකො.

“ඛීරොදනබලෙනාහං , පඤ්චහඞ්ගෙහුපාගතො;
ඛීණාසවොපවාදෙන, පාපෙහි බහු චොදිතො.

“උභො පුඤ්ඤඤ්ච පාපඤ්ච, වීතිවත්තොම්හි දානිහං;
පත්වාන පරමං සන්තිං, විහරාමි අනාසවො.

“සෙනාසනං පඤ්ඤාපයිං, හාසයිත්වාන සුබ්බතෙ;
ජිනො තස්මිං ගුණෙ තුට්ඨො, එතදග්ගෙ ඨපෙසි මං.

“කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං, භවා සබ්බෙ සමූහතා;
නාගොව බන්ධනං ඡෙත්වා, විහරාමි අනාසවො.

“ස්වාගතං වත මෙ ආසි, බුද්ධසෙට්ඨස්ස සන්තිකෙ;
තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසනං.

“පටිසම්භිදා චතස්සො…පෙ….කතං බුද්ධස්ස සාසන”න්ති.

එවංභූතං පන තං යෙන පුබ්බෙ එකස්ස ඛීණාසවත්ථෙරස්ස අනුද්ධංසනවසෙන කතෙන පාපකම්මෙන බහූනි වස්සසතසහස්සානි නිරයෙ පච්චි, තාය එව කම්මපිලොතිකාය චොදියමානා මෙත්තියභූමජකා භික්ඛූ “ඉමිනා මයං කල්‍යාණභත්තිකස්ස ගහපතිනො අන්තරෙ පරිභෙදිතා”ති දුග්ගහිතගාහිනො අමූලකෙන පාරාජිකෙන ධම්මෙන අනුද්ධංසෙසුං. තස්මිඤ්ච අධිකරණෙ සඞ්ඝෙන සතිවිනයෙන වූපසමිතෙ අයං ථෙරො ලොකානුකම්පාය අත්තනො ගුණෙ විභාවෙන්තො **“යො දුද්දමියො”**ති ඉමං ගාථං අභාසි.

5. තත්ථ **යොති** අනියමිතනිද්දෙසො, තස්ස “සො”ති ඉමිනා නියමත්තං දට්ඨබ්බං. උභයෙනපි අඤ්ඤං විය කත්වා අත්තානමෙව වදති. **දුද්දමියොති** දුද්දමො, දමෙතුං අසක්කුණෙය්‍යො. ඉදඤ්ච අත්තනො පුථුජ්ජනකාලෙ දිට්ඨිගතානං විසූකායිකානං කිලෙසානං මදාලෙපචිත්තස්ස විප්ඵන්දිතං ඉන්ද්‍රියානං අවූපසමනඤ්ච චින්තෙත්වා වදති. **දමෙනාති** උත්තමෙන අග්ගමග්ගදමෙන, තෙන හි දන්තො පුන දමෙතබ්බතාභාවතො “දන්තො”ති වත්තබ්බතං අරහති, න අඤ්ඤෙන. අථ වා **දමෙනාති** දමකෙන පුරිසදම්මසාරථිනා දමිතො . **දබ්බොති** ද්‍රබ්‍යො, භබ්බොති අත්ථො. තෙනාහ භගවා ඉමමෙව ථෙරං සන්ධාය – “න ඛො, දබ්බ, දබ්බා එවං නිබ්බෙඨෙන්තී”ති (පාරා. 384; චූළව. 193) . **සන්තුසිතොති** යථාලද්ධපච්චයසන්තොසෙන ඣානසමාපත්තිසන්තොසෙන මග්ගඵලසන්තොසෙන ච සන්තුට්ඨො. **විතිණ්ණකඞ්ඛොති** සොළසවත්ථුකාය අට්ඨවත්ථුකාය ච කඞ්ඛාය පඨමමග්ගෙනෙව සමුග්ඝාටිතත්තා විගතකඞ්ඛො. **විජිතාවීති** පුරිසාජානීයෙන විජෙතබ්බස්ස සබ්බස්සපි සංකිලෙසපක්ඛස්ස විජිතත්තා විධමිතත්තා විජිතාවී. **අපෙතභෙරවොති** පඤ්චවීසතියා භයානං සබ්බසො අපෙතත්තා අපගතභෙරවො අභයූපරතො . පුන **දබ්බොති** නාමකිත්තනං. **පරිනිබ්බුතොති** ද්වෙ පරිනිබ්බානානි කිලෙසපරිනිබ්බානඤ්ච, යා සඋපාදිසෙසනිබ්බානධාතු, ඛන්ධපරිනිබ්බානඤ්ච, යා අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතු. තෙසු ඉධ කිලෙසපරිනිබ්බානං අධිප්පෙතං, තස්මා පහාතබ්බධම්මානං මග්ගෙන සබ්බසො පහීනත්තා කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බුතොති අත්ථො. **ඨිතත්තොති** ඨිතසභාවො අචලො ඉට්ඨාදීසු තාදිභාවප්පත්තියා ලොකධම්මෙහි අකම්පනීයො. **හීති** ච හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො, තෙන

යො පුබ්බෙ දුද්දමො හුත්වා ඨිතො යස්මා දබ්බත්තා සත්ථාරා උත්තමෙන දමෙන දමිතො සන්තුසිතො විතිණ්ණකඞ්ඛො විජිතාවී අපෙතභෙරවො, තස්මා සො දබ්බො පරිනිබ්බුතො තතොයෙව ච ඨිතත්තො, එවංභූතෙ ච තස්මිං චිත්තපසාදොව කාතබ්බො, න පසාදඤ්ඤථත්තන්ති පරනෙය්‍යබුද්ධිකෙ සත්තෙ අනුකම්පන්තො ථෙරො අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි.

දබ්බත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සීතවනියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යො සීතවනන්ති ආයස්මතො සම්භූතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? ඉතො කිර අට්ඨාරසාධිකස්ස කප්පසතස්ස මත්ථකෙ අත්ථදස්සී නාම සම්බුද්ධො ලොකෙ උප්පජ්ජිත්වා සදෙවකං ලොකං සංසාරමහොඝතො තාරෙන්තො එකදිවසං මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධිං ගඞ්ගාතීරං උපගච්ඡි. තස්මිං කාලෙ අයං ගහපතිකුලෙ නිබ්බත්තො තත්ථ භගවන්තං පස්සිත්වා පසන්නමානසො උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා ''කිං, භන්තෙ, පාරං ගන්තුකාමත්ථා''ති පුච්ඡි. භගවා ''ගමිස්සාමා''ති අවොච. සො තාවදෙව නාවාසඞ්ඝාටං යොජෙත්වා උපනෙසි. සත්ථා තං අනුකම්පන්තො සහ භික්ඛුසඞ්ඝෙන නාවං අභිරුහි. සො සයම්පි අභිරුය්හ සුඛෙනෙව පරතීරං සම්පාපෙත්වා භගවන්තං භික්ඛුසඞ්ඝඤ්ච දුතියදිවසෙ මහාදානං පවත්තෙත්වා අනුගන්ත්වා පසන්නචිත්තො වන්දිත්වා නිවත්ති. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරිත්වා ඉතො තෙරසාධිකකප්පසතස්ස මත්ථකෙ ඛත්තියකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා රාජා අහොසි චක්කවත්තී ධම්මිකො ධම්මරාජා. සො සත්තෙ සුගතිමග්ගෙ පතිට්ඨාපෙත්වා තතො චුතො එකනවුතිකප්පෙ විපස්සිස්ස භගවතො සාසනෙ පබ්බජිත්වා ධුතධම්මෙ සමාදාය සුසානෙ වසන්තො සමණධම්මං අකාසි. පුන කස්සපස්ස භගවතො කාලෙපි තස්ස සාසනෙ තීහි සහායෙහි සද්ධිං පබ්බජිත්වා වීසතිවස්සසහස්සානි සමණධම්මං කත්වා එකං බුද්ධන්තරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරිත්වා ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ බ්‍රාහ්මණමහාසාලස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති. තස්ස ''සම්භූතො''ති නාමං අකංසු. සො වයප්පත්තො බ්‍රාහ්මණසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගතො. භූමිජො ජෙය්‍යසෙනො අභිරාධනොති තීහි සහායෙහි සද්ධිං භගවතො සන්තිකං ගතො ධම්මදෙසනං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජි. යෙ සන්ධාය වුත්තං –

> ''භූමිජො ජෙය්‍යසෙනො ච, සම්භූතො අභිරාධනො;
> එතෙ ධම්මං අභිඤ්ඤාසුං, සාසනෙ වරතාදිනො''ති.

අථ සම්භූතො භගවතො සන්තිකෙ කායගතාසතිකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා නිබද්ධං සීතවනෙ වසති. තෙනෙවායස්මා ''සීතවනියො''ති පඤ්ඤායිත්ථ. තෙන ච සමයෙන වෙස්සවණො මහාරාජා කෙනචිදෙව කරණීයෙන ජම්බුදීපෙ දක්ඛිණදිසාභාගං උද්දිස්ස ආකාසෙන ගච්ඡන්තො ථෙරං අබ්භොකාසෙ නිසීදිත්වා කම්මට්ඨානං මනසිකරොන්තං දිස්වා විමානතො ඔරුය්හ ථෙරං වන්දිත්වා, ''යදා ථෙරො සමාධිතො වුට්ඨහිස්සති, තදා මම ආගමනං ආරොචෙථ, ආරක්ඛඤ්චස්ස කරොථා''ති ද්වෙ යක්ඛෙ ආණාපෙත්වා පක්කාමි. තෙ ථෙරස්ස සමීපෙ ඨත්වා මනසිකාරං පටිසංහරිත්වා නිසින්නකාලෙ ආරොචෙසුං. තං සුත්වා ථෙරො ''තුම්හෙ මම වචනෙන වෙස්සවණමහාරාජස්ස කථෙථ, භගවතා අත්තනො සාසනෙ ඨිතානං සතිආරක්ඛා නාම ඨපිතා අත්ථි, සායෙව මාදිසෙ රක්ඛති, ත්වං තත්ථ අප්පොස්සුක්කො හොහි, භගවතො ඔවාදෙ ඨිතානං එදිසාය ආරක්ඛාය කරණීයං නත්ථී''ති තෙ විස්සජ්ජෙත්වා තාවදෙව විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා විජ්ජාත්තයං සච්ඡාකාසි. තතො වෙස්සවණො නිවත්තමානො ථෙරස්ස සමීපං පත්වා මුඛාකාරසල්ලක්ඛණෙනෙවස්ස කතකිච්චභාවං ඤත්වා සාවත්ථිං ගන්ත්වා භගවතො ආරොචෙත්වා සත්ථු සම්මුඛා ථෙරං අභිත්ථවන්තො –

> ''සතිආරක්ඛසම්පන්නො, ධිතිමා වීරියසමාහිතො;
> අනුජාතො සත්ථු සම්භූතො, තෙවිජ්ජො මච්චුපාරගූ''ති. –

ඉමාය ගාථාය ථෙරස්ස ගුණෙ වණ්ණෙසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.21.15-20) –

> ''අත්ථදස්සී තු භගවා, ද්විපදින්දො නරාසභො;
> පුරක්ඛතො සාවකෙහි, ගඞ්ගාතීරමුපාගමි.
>
> ''සමතිත්ති කාකපෙය්‍යා, ගඞ්ගා ආසි දුරුත්තරා;
> උත්තාරයිං භික්ඛුසඞ්ඝං, බුද්ධඤ්ච ද්විපදුත්තමං.
>
> ''අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
> දුග්ගතිං නාභිජානාමි, තරණාය ඉදං ඵලං.
>
> ''තෙරසෙතො කප්පසතෙ, පඤ්ච සබ්බොභවා අහුං;
> සත්තරතනසම්පන්නා, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘පච්ඡිමෙ ච භවෙ අස්මිං, ජාතොහං බ්‍රාහ්මණෙ කුලෙ;
සද්ධිං තීහි සහායෙහි, පබ්බජිං සත්ථු සාසනෙ.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අථායස්මා සම්භූතො භගවන්තං දස්සනාය ගච්ඡන්තෙ භික්ඛූ දිස්වා ‘‘ආවුසො, මම වචනෙන භගවතො පාදෙ සිරසා වන්දථ, එවඤ්ච වදෙථා’’ති වත්වා ධම්මාධිකරණං අත්තනො සත්ථු අවිහෙඨිතභාවං පකාසෙන්තො **‘‘යො සීතවන’’**න්ති ගාථමාහ. තෙ භික්ඛූ භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා සම්භූතත්ථෙරස්ස සාසනං සම්පවෙදෙන්තා, ‘‘ආයස්මා, භන්තෙ, සම්භූතො භගවතො පාදෙ සිරසා වන්දති, එවඤ්ච වදතී’’ති වත්වා තං ගාථං ආරොචෙසුං, තං සුත්වා භගවා ‘‘පණ්ඩිතො, භික්ඛවෙ, සම්භූතො භික්ඛු පච්චපාදි ධම්මස්සානුධම්මං, න ච මං ධම්මාධිකරණං විහෙඨෙති. වෙස්සවණෙන තස්සත්ථො මය්හං ආරොචිතා’’ති ආහ.

6. යං පන තෙ භික්ඛූ සම්භූතත්ථෙරෙන වුත්තං **‘‘යො සීතවන’’**න්ති ගාථං සත්ථු නිවෙදෙසුං. තත්ථ **සීතවනන්ති** එවංනාමකං රාජගහසමීපෙ මහන්තං භෙරවසුසානවනං. **උපගාති** නිවාසනවසෙන උපගච්ඡි. එතෙන භගවතා අනුඤ්ඤාතං පබ්බජිතානුරූපං නිවාසනට්ඨානං දස්සෙති. **භික්ඛූති** සංසාරභයස්ස ඉක්ඛනතො භින්නකිලෙසතාය ච භික්ඛු. **එකොති** අදුතියො, එතෙන කායවිවෙකං දස්සෙති. **සන්තුසිතොති** සන්තුට්ඨො. එතෙන චතුපච්චයසන්තොසලක්ඛණං අරියවංසං දස්සෙති. **සමාහිතත්තොති** උපචාරප්පනාභෙදෙන සමාධිනා සමාහිතචිත්තො, එතෙන චිත්තවිවෙකභාවනාමුඛෙන භාවනාරාමං අරියවංසං දස්සෙති. **විජිතාවීති** සාසනෙ සම්මාපටිපජ්ජන්තෙන විජෙතබ්බං කිලෙසගණං විජිත්වා ඨිතො, එතෙන උපධිවිවෙකං දස්සෙති. භයහෙතූනං කිලෙසානං අපගතත්තා **අපෙතලොමහංසො,** එතෙන සම්මාපටිපත්තියා ඵලං දස්සෙති. **රක්ඛන්ති** රක්ඛන්තො. **කායගතාසතින්ති** කායාරම්මණං සතිං, කායගතාසතිකම්මට්ඨානං පරිබ්‍රූහනවසෙන අවිස්සජ්ජෙන්තො. **ධිතිමාති** ධීරො, සමාහිතත්තං විජිතාවිභාවතං වා උපාදාය පටිපත්තිදස්සනමෙතං. අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – සො භික්ඛු විවෙකසුඛානුපෙක්ඛාය එකො සීතවනං උපාගමි, උපාගතො ච ලොලභාවාභාවතො සන්තුට්ඨො ධිතිමා කායගතාසතිකම්මට්ඨානං භාවෙන්තො තථාධිගතං ඣානං පාදකං කත්වා ආරද්ධවිපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අධිගතෙන අග්ගමග්ගෙන සමාහිතො විජිතාවී ච හුත්වා කතකිච්චතාය භයහෙතූනං සබ්බසො අපගතත්තා අපෙතලොමහංසො ජාතොති.

සීතවනියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. හල්ලියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යොපානුදීති ආයස්මතො හල්ලියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ සුමනස්ස නාම පච්චෙකබුද්ධස්ස පසන්නචිත්තො ඵලාඵලං දත්වා සුගතීසු එව සංසරන්තො සිඛිස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස කාලෙ අරුණවතීනගරෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තො ‘‘සිඛිස්ස භගවතො පඨමාභිසම්බුද්ධස්ස උජිත, ඔජිතා නාම ද්වෙ සත්ථවාහපුත්තා පඨමාහාරං අදංසූ’’ති සුත්වා අත්තනො සහායකෙන සද්ධිං භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා ස්වාතනාය නිමන්තෙත්වා මහාදානං පවත්තෙත්වා පත්ථනං අකංසු – ‘‘උභොපි මයං, භන්තෙ, අනාගතෙ තුම්හාදිසස්ස බුද්ධස්ස පඨමාහාරදායකා භවෙය්‍යාමා’’ති. තෙ තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤකම්මං කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තා කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ ගොපාලකසෙට්ඨිස්ස පුත්තා භාතරො හුත්වා නිබ්බත්තා. බහූනි වස්සානි භික්ඛුසඞ්ඝං ඛීරභොජනෙන උපට්ඨහිංසු. අම්හාකං පන භගවතො කාලෙ පොක්ඛරවතීනගරෙ සත්ථවාහස්ස පුත්තා භාතරො හුත්වා නිබ්බත්තා. තෙසු ජෙට්ඨො තපුස්සො නාම, කනිට්ඨො හල්ලියො නාම, තෙ පඤ්චමත්තානි සකටසතානි භණ්ඩස්ස පූරෙත්වා වාණිජ්ජාය ගච්ඡන්තා භගවති පඨමාභිසම්බුද්ධෙ සත්තසත්තාහං විමුත්තිසුඛධම්මපච්චවෙක්ඛණාහි වීතිනාමෙත්වා අට්ඨමෙ සත්තාහෙ රාජායතනමූලෙ විහරන්තෙ රාජායතනස්ස අවිදූරෙ මහාමග්ගෙන අතික්කමන්ති, තෙසං තස්මිං සමයෙ සමෙපි භූමිභාගෙ අකද්දමොදකෙ සකටානි නප්පවත්තිංසු, ‘‘කිං නු, ඛො, කාරණ’’න්ති ච චින්තෙන්තානං පොරාණසාලොහිතා දෙවතා රුක්ඛවිටපන්තරෙ අත්තානං දස්සෙන්තී ආහ – ‘‘මාදිසා, අයං භගවා අචිරාභිසම්බුද්ධො සත්තසත්තාහං අනාහාරො විමුත්තිසුඛපටිසංවෙදී ඉදානි රාජායතනමූලෙ නිසින්නො, තං ආහාරෙන පටිමානෙථ, යදස්ස තුම්හාකං දීඝරත්තං හිතාය සුඛායා’’ති. තං සුත්වා තෙ උළාරං පීතිසොමනස්සං පටිසංවෙදෙන්තා, ‘‘ආහාරසම්පාදනං පපඤ්ච’’න්ති මඤ්ඤමානා මන්ථඤ්ච මධුපිණ්ඩිකඤ්ච භගවතො දත්වා ද්වෙවාචිකසරණං ගන්ත්වා කෙසධාතුයො ලභිත්වා අගමංසු. තෙ හි පඨමං උපාසකා අහෙසුං. අථ භගවති බාරාණසිං ගන්ත්වා ධම්මචක්කං පවත්තෙත්වා අනුපුබ්බෙන රාජගහෙ විහරන්තෙ තපුස්සහල්ලියා රාජගහං උපගතා භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා එකමන්තං නිසීදිංසු. තෙසං භගවා ධම්මං දෙසෙසි. තෙසු තපුස්සො සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාය උපාසකොව අහොසි. හල්ලියො පන පබ්බජිත්වා ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.48.66-70) –

‘‘සුමනො නාම සම්බුද්ධො, තක්කරායං වසී තදා;
වල්ලිකාරඵලං ගය්හ, සයම්භුස්ස අදාසහං.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අථෙකදිවසං මාරො හල්ලියත්ථෙරස්ස හිංසාපනත්ථං භයානකං රූපං දස්සෙසි. සො අත්තනො සබ්බභයාතික්කමං පකාසෙන්තො **‘‘යොපානුදී’’**ති ගාථමභාසි.

7. තත්ථ **යොපානුදීති** යො අපානුදි ඛිපි පජහි විද්ධංසෙසි. **මච්චුරාජස්සාති මච්චු** නාම මරණං ඛන්ධානං භෙදො, සො එව ච සත්තානං අත්තනො වසෙ අනුවත්තාපනතො ඉස්සරට්ඨෙන **රාජාති** මච්චුරාජා, තස්ස. **සෙනන්ති** ජරාරොගාදිං, සා හිස්ස වසවත්තනෙ අඞ්ගභාවතො සෙනා නාම, තෙන හෙස මහතා නානාවිධෙන විපුලෙන ‘‘මහාසෙනො’’ති වුච්චති. යථාහ – ‘‘න හි නො සඞ්ගරං තෙන, මහාසෙනෙන මච්චුනා’’ති (ම. නි. 1.272; ජා. 2.22.121; නෙත්ති. 103). අථ වා ගුණමාරණට්ඨෙන ‘‘මච්චූ’’ති ඉධ දෙවපුත්තමාරො අධිප්පෙතො, තස්ස ච සහායභාවූපගමනතො කාමාදයො සෙනා. තථා චාහ –

‘‘කාමා තෙ පඨමා සෙනා, දුතියා අරති වුච්චති;
තතියා ඛුප්පිපාසා තෙ, චතුත්ථී තණ්හා පවුච්චති.

‘‘පඤ්චමී ථිනමිද්ධං තෙ, ඡට්ඨා භීරූ පවුච්චති;
සත්තමී විචිකිච්ඡා තෙ, මානො මක්ඛො ච අට්ඨමී’’ති. (සු. නි. 438-439; මහානි. 28;චූළනි. නන්දමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 47);

නළසෙතුංව සුදුබ්බලං මහොඝොති සාරවිරහිතතො නළසෙතුසදිසං අතිවිය අබලභාවතො සුට්ඨු දුබ්බලං සංකිලෙසසෙනං නවලොකුත්තරධම්මානං මහාබලවභාවතො මහොඝසදිසෙන අග්ගමග්ගෙන යො අපානුදි විජිතාවී අපෙතභෙරවො දන්තො, සො පරිනිබ්බුතො ඨිතත්තොති යොජනා. තං සුත්වා මාරො ‘‘ජානාති මං සමණො’’ති තත්ථෙවන්තරධායීති.

හල්ලියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. වීරත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යො දුද්දමියොති ආයස්මතො වීරත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ විපස්සිස්ස භගවතො වසනආවාසං පටිජග්ගි. එකදිවසඤ්ච සින්ධුවාරපුප්ඵසදිසානි නිග්ගුණ්ඨිපුප්ඵානි ගහෙත්වා භගවන්තං පූජෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉතො පඤ්චතිංසෙ කප්පෙ ඛත්තියකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා මහාපතාපො නාම රාජා අහොසි චක්කවත්තී. සො ධම්මෙන සමෙන රජ්ජං කාරෙන්තො සත්තෙ සග්ගමග්ගෙ පතිට්ඨාපෙසි. පුන ඉමස්මිං කප්පෙ කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ මහාවිභවො සෙට්ඨී හුත්වා කපණද්ධිකාදීනං දානං දෙන්තො සඞ්ඝස්ස ඛීරභත්තං අදාසි. එවං තත්ථ තත්ථ දානමයං පුඤ්ඤසම්භාරං කරොන්තො ඉතරඤ්ච නිබ්බානත්ථං සම්භරන්තො දෙවමනුස්සෙසු සංසරිත්වා ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථිනගරෙ රඤ්ඤො පසෙනදිස්ස අමච්චකුලෙ නිබ්බත්ති, ‘‘වීරො’’තිස්ස නාමං අකංසු. සො වයප්පත්තො නාමානුගතෙහි පත්තබලජවාදිගුණෙහි සමන්නාගතො සඞ්ගාමසූරො හුත්වා මාතාපිතූහි නිබන්ධවසෙන කාරිතෙ දාරපරිග්ගහෙ එකංයෙව පුත්තං ලභිත්වා පුබ්බහෙතුනා චොදියමානො කාමෙසු සංසාරෙ ච ආදීනවං දිස්වා සංවෙගජාතො පබ්බජිත්වා ඝටෙන්තො වායමන්තො නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.21.21-24) –

‘‘විපස්සිස්ස භගවතො, ආසිමාරාමිකො අහං;
නිග්ගුණ්ඨිපුප්ඵං පග්ගය්හ, බුද්ධස්ස අභිරොපයිං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘පඤ්චවීසෙ ඉතො කප්පෙ, එකො ආසිං ජනාධිපො;
මහාපතාපනාමෙන, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

එවං පන අරහත්තං පත්වා ඵලසමාපත්තිසුඛෙන වීතිනාමෙන්තං ථෙරං පුරාණදුතියිකා උප්පබ්බාජෙතුකාමා අන්තරන්තරා නානානයෙහි පලොභෙතුං පරක්කමන්තී එකදිවසං දිවාවිහාරට්ඨානං ගන්ත්වා ඉත්ථිකුත්තාදීනි දස්සෙතුං ආරභි. අථායස්මා වීරො ‘‘මං පලොභෙතුකාමා සිනෙරුං මකසපක්ඛවාතෙන චාලෙතුකාමා විය යාව බාලා වතායං ඉත්ථී’’ති තස්සා කිරියාය නිරත්ථකභාවං දීපෙන්තො **‘‘යො දුද්දමියො’’**ති ගාථං අභාසි.

8. තත්ථ **යො දුද්දමියොති**ආදීනං පදානං අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. ඉදං පනෙත්ථ යොජනාමත්තං **යො** පුබ්බෙ අදන්ත කිලෙසතාය පච්චත්ථිකෙහි වා සඞ්ගාමසීසෙ දමෙතුං ජෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතායදුද්දමියො, ඉදානි පන

උත්තමෙන දමෙන දන්තො චතුබ්බිධසම්මප්පධානවීරියසම්පත්තියා **වීරො,** වුත්තනයෙනෙව සන්තුසිතො විතිණ්ණකඞ්ඛො විජිතාවී අපෙතලොමහංසො **වීරො** වීරනාමකො අනවසෙසතො කිලෙසපරිනිබ්බානෙන **පරිනිබ්බුතො,** තතො එව ඨිතසභාවො, න තාදිසානං සතෙනපි සහස්සෙනපි චාලනීයොති. තං සුත්වා සා ඉත්ථී – ‘‘මය්හං සාමිකෙ එවං පටිපන්නෙ කො මය්හං ඝරාවාසෙන අත්ථො’’ති සංවෙගජාතා භික්ඛුනීසු පබ්බජිත්වා නචිරස්සෙව තෙවිජ්ජා අහොසීති.

වීරත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පිලින්දවච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ස්වාගතන්ති ආයස්මතො පිලින්දවච්ඡත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරබුද්ධකාලෙ හංසවතීනගරෙ මහාභොගකුලෙ නිබ්බත්තො හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුණන්තො සත්ථාරං එකං භික්ඛුං දෙවතානං පියමනාපභාවෙන අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙන්තං දිස්වා තං ඨානන්තරං පත්ථෙත්වා යාවජීවං කුසලං කත්වා තතො චුතො දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො සුමෙධස්ස භගවතො කාලෙ මනුස්සලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා භගවති පරිනිබ්බුතෙ සත්ථු ථූපස්ස පූජං කත්වා සඞ්ඝෙ ච මහාදානං පවත්තෙත්වා තතො චුතො දෙවමනුස්සෙසු එව සංසරන්තො අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ චක්කවත්තී රාජා හුත්වා මහාජනං පඤ්චසු සීලෙසු පතිට්ඨාපෙත්වා සග්ගපරායණං අකාසි. සො අනුප්පන්නෙයෙව අම්හාකං භගවති සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණගෙහෙ නිබ්බත්ති. ‘‘පිලින්දො’’තිස්ස නාමං අකංසු. වච්ඡොති පන ගොත්තං . තෙන සො අපරභාගෙ ‘‘පිලින්දවච්ඡො’’ති පඤ්ඤායිත්ථ. සංසාරෙ පන සංවෙගබහුලතාය පරිබ්බාජකපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා චූළගන්ධාරං නාම විජ්ජං සාධෙත්වා තාය විජ්ජාය ආකාසචාරී පරචිත්තවිදූ ච හුත්වා රාජගහෙ ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තො පටිවසති.

අථ යදා අම්හාකං භගවා අභිසම්බුද්ධො හුත්වා අනුක්කමෙන රාජගහං උපගතො, තතො පට්ඨාය බුද්ධානුභාවෙන තස්ස සා විජ්ජා න සම්පජ්ජති, අත්තනො කිච්චං න සාධෙති. සො චින්තෙසි – ‘‘සුතං ඛො පන මෙතං ආචරියපාචරියානං භාසමානානං ‘යත්ථ මහාගන්ධාරවිජ්ජා ධරති, තත්ථ චූළගන්ධාරවිජ්ජා න සම්පජ්ජතී’ති, සමණස්ස පන ගොතමස්ස ආගතකාලතො පට්ඨාය නායං මම විජ්ජා සම්පජ්ජති, නිස්සංසයං සමණො ගොතමො මහාගන්ධාරවිජ්ජං ජානාති, යංනූනාහං තං පයිරුපාසිත්වා තස්ස සන්තිකෙ තං විජ්ජං පරියාපුණෙය්‍යා’’න්ති. සො භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා එතදවොච – ‘‘අහං, මහාසමණ, තව සන්තිකෙ එකං විජ්ජං පරියාපුණිතුකාමො, ඔකාසං මෙ කරොහී’’ති. භගවා ‘‘තෙන හි පබ්බජා’’ති ආහ. සො ‘‘විජ්ජාය පරිකම්මං පබ්බජ්ජා’’ති මඤ්ඤමානො පබ්බජි. තස්ස භගවා ධම්මං කථෙත්වා චරිතානුකූලං කම්මට්ඨානං අදාසි. සො උපනිස්සයසම්පන්නතාය නචිරස්සෙව විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. යා පන පුරිමජාතියං තස්සොවාදෙ ඨත්වා සග්ගෙ නිබ්බත්තා දෙවතා, තං කතඤ්ඤුතං නිස්සාය සඤ්ජාතබහුමානා සායං පාතං ථෙරං පයිරුපාසිත්වා ගච්ඡන්ති. තස්මා ථෙරො දෙවතානං පියමනාපතාය අග්ගතං පත්තො. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.2.55-67) –

‘‘නිබ්බුතෙ ලොකනාථම්හි, සුමෙධෙ අග්ගපුග්ගලෙ;
පසන්නචිත්තො සුමනො, ථූපපූජං අකාසහං.

‘‘යෙ ච ඛීණාසවා තත්ථ, ඡළභිඤ්ඤා මහිද්ධිකා;
තෙහං තත්ථ සමානෙත්වා, සඞ්ඝභත්තං අකාසහං.

‘‘සුමෙධස්ස භගවතො, උපට්ඨාකො තදා අහු;
සුමෙධො නාම නාමෙන, අනුමොදිත්ථ සො තදා.

‘‘තෙන චිත්තප්පසාදෙන, විමානං උපපජ්ජහං;
ඡළාසීතිසහස්සානි, අච්ඡරායො රමිංසු මෙ.

‘‘මමෙව අනුවත්තන්ති, සබ්බකාමෙහි තා සදා;
අඤ්ඤෙ දෙවෙ අභිභොමි, පුඤ්ඤකම්මස්සිදං ඵලං.

‘‘පඤ්චවීසම්හි කප්පම්හි, වරුණො නාම ඛත්තියො;
විසුද්ධභොජනො ආසිං, චක්කවත්තී අහං තදා.

‘‘න තෙ බීජං පවප්පන්ති, නපි නීයන්ති නඞ්ගලා;
අකට්ඨපාකිමං සාලිං, පරිභුඤ්ජන්ති මානුසා.

‘‘තත්ථ රජ්ජං කරිත්වාන, දෙවත්තං පුන ගච්ඡහං;
තදාපි එදිසා මය්හං, නිබ්බත්තා භොගසම්පදා.

‘‘න මං මිත්තා අමිත්තා වා, හිංසන්ති සබ්බපාණිනො;
සබ්බෙසම්පි පියො හොමි, පුඤ්ඤකම්මස්සිදං ඵලං.

‘‘තිංසකප්පසහස්සම්හි , යං දානමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ගන්ධාලෙපස්සිදං ඵලං.

‘‘ඉමස්මිං භද්දකෙ කප්පෙ, එකො ආසිං ජනාධිපො;
මහානුභාවො රාජාහං, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘සොහං පඤ්චසු සීලෙසු, ඨපෙත්වා ජනතං බහුං;
පාපෙත්වා සුගතිංයෙව, දෙවතානං පියො අහුං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං...පෙ.... කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

තථා දෙවතාහි අතිවිය පියායිතබ්බභාවතො ඉමං ථෙරං භගවා දෙවතානං පියමනාපභාවෙන අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි – ‘‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං දෙවතානං පියමනාපානං යදිදං පිලින්දවච්ඡො’’ති (අ. නි. 1.209, 215) සො එකදිවසං භික්ඛුසඞ්ඝමජ්ඣෙ නිසින්නො අත්තනො ගුණෙ පච්චවෙක්ඛිත්වා තෙසං කාරණභූතං විජ්ජානිමිත්තං භගවතො සන්තිකෙ ආගමනං පසංසන්තො **‘‘ස්වාගතං නාපගත’’**න්ති ගාථං අභාසි.

9. තත්ථ **ස්වාගතන්ති** සුන්දරං ආගමනං, ඉදං මමාති සම්බන්ධො. අථ වා **ස්වාගතන්ති** සුට්ඨු ආගතං, මයාති විභත්ති විපරිණාමෙතබ්බා. **නාපගතන්ති** න අපගතං හිතාභිවුද්ධිතො න අපෙතං. **නයිදං දුමන්තිතං මමාති** ඉදං මම දුට්ඨු කථිතං, දුට්ඨු වා වීමංසිතං න හොති. ඉදං වුත්තං හොති – යං භගවතො සන්තිකෙ මමාගමනං, යං වා මයා තත්ථ ආගතං, තං ස්වාගතං, ස්වාගතත්තායෙව න දුරාගතං. යං ‘‘භගවතො සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පබ්බජිස්සාමී’’ති මම මන්තිතං ගදිතං කථිතං, චිත්තෙන වා වීමංසිතං ඉදම්පි න දුම්මන්තිතන්ති. ඉදානි තත්ථ කාරණං දස්සෙන්තො **‘‘සංවිභත්තෙසූ’’**තිආදිමාහ. **සංවිභත්තෙසූති** පකාරතො විභත්තෙසු. **ධම්මෙසූති** ඤෙය්‍යධම්මෙසු සමථධම්මෙසු වා, නානාතිත්ථියෙහි පකතිආදිවසෙන, සම්මාසම්බුද්ධෙහි දුක්ඛාදිවසෙන සංවිභජිත්වා වුත්තධම්මෙසු. **යං සෙට්ඨං තදුපාගමින්ති** යං තත්ථ සෙට්ඨං, තං චතුසච්චධම්මං, තස්ස වා බොධකං සාසනධම්මං උපාගමිං, ‘‘අයං ධම්මො අයං විනයො’’ති උපගච්ඡිං. සම්මාසම්බුද්ධෙහි එව වා කුසලාදිවසෙන ඛන්ධාදිවසෙන යථාසභාවතො සංවිභත්තෙසු සභාවධම්මෙසු යං තත්ථ සෙට්ඨං උත්තමං පවරං, තං මග්ගඵලනිබ්බානධම්මං උපාගමිං, අත්තපච්චක්ඛතො උපගච්ඡිං සච්ඡාකාසිං, තස්මා ස්වාගතං මම න අපගතං සුමන්තිතං න දුම්මන්තිතන්ති යොජනා.

පිලින්දවච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පුණ්ණමාසත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

විහරි අපෙක්ඛන්ති ආයස්මතො පුණ්ණමාසත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ චක්කවාකයොනියං නිබ්බත්තො භගවන්තං ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො අත්තනො මුඛතුණ්ඩකෙන සාලපුප්ඵං ගහෙත්වා පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉතො සත්තරසෙ කප්පෙ අට්ඨක්ඛත්තුං චක්කවත්තී රාජා අහොසි. ඉමස්මිං පන කප්පෙ කස්සපස්ස භගවතො සාසනෙ ඔසක්කමානෙ කුටුම්බියකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා පබ්බජිත්වා සමණධම්මං කත්වා තතො චුතො දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථිනගරෙ සමිද්ධිස්ස නාම බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති. තස්ස ජාතදිවසෙ තස්මිං ගෙහෙ සබ්බා රිත්තකුම්භියො සුවණ්ණමාසානං පුණ්ණා අහෙසුං. තෙනස්ස **පුණ්ණමාසොති** නාමං අකංසු. සො වයප්පත්තො බ්‍රාහ්මණවිජ්ජාසු නිප්ඵත්තිං පත්වා විවාහකම්මං කත්වා එකං පුත්තං ලභිත්වා උපනිස්සයසම්පන්නතාය ඝරාවාසං ජිගුච්ඡන්තො භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා ලද්ධූපසම්පදො පුබ්බකිච්චසම්පන්නො චතුසච්චකම්මට්ඨානෙ යුත්තප්පයුත්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.7.13-19) –

‘‘සින්ධුයා නදියා තීරෙ, චක්කවාකො අහං තදා;
සුද්ධසෙවාලභක්ඛොහං, පාපෙසු ච සුසඤ්ඤතො.

‘‘අද්දසං විරජං බුද්ධං, ගච්ඡන්තං අනිලඤ්ජසෙ;
තුණ්ඩෙන සාලං පග්ගය්හ, විපස්සිස්සාභිරොපයිං.

‘‘යස්ස සද්ධා තථාගතෙ, අචලා සුප්පතිට්ඨිතා;
තෙන චිත්තප්පසාදෙන, දුග්ගතිං සො න ගච්ඡති.

‘‘ස්වාගතං වත මෙ ආසි, බුද්ධසෙට්ඨස්ස සන්තිකෙ;

විහඞ්ගමෙන සන්තෙන, සුබීජං රොපිතං මයා.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘සුචාරුදස්සනා නාම, අට්ඨෙතෙ එකනාමකා;
කප්පෙ සත්තරසෙ ආසුං, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අථස්ස පුරාණදුතියිකා තං පලොභෙතුකාමා අලඞ්කතපටියත්තා පුත්තෙන සද්ධිං උපගන්ත්වා පියාලාපහාවාදිකෙහි භාවවිවරණකම්මං නාම කාතුං ආරභි. ථෙරො තස්සා කාරණං දිස්වා අත්තනො කත්ථචිපි අලග්ගභාවං පකාසෙන්තො **‘‘විහරි අපෙක්ඛ’’**න්ති ගාථං අභාසි.

10. තත්ථ **විහරී**ති විසෙසතො හරි අපහරි අපනෙසි. **අපෙක්ඛ**න්ති තණ්හං. **ඉධා**ති ඉමස්මිං ලොකෙ අත්තභාවෙ වා. **හුර**න්ති අපරස්මිං අනාගතෙ අත්තභාවෙ වා. **ඉධා**ති වා අජ්ඣත්තිකෙසු ආයතනෙසු. **හුර**න්ති බාහිරෙසු . **වා**-සද්දො සමුච්චයත්ථො ‘‘අපදා වා ද්විපදා වා’’තිආදීසු (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34; 5.32) විය. **යො**ති අත්තානමෙව පරං විය දස්සෙති. **වෙදගූ**ති වෙදෙන ගතො මග්ගඤාණෙන නිබ්බානං ගතො අධිගතො, චත්තාරි වා සච්චානි පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියාභාවනාභිසමයවසෙන අභිසමෙච්ච ඨිතො. **යතත්තො**ති මග්ගසංවරෙන සංයතසභාවො, සම්මාවායාමෙන වා සංයතසභාවො. **සබ්බෙසු ධම්මෙසු අනූපලිත්තො**ති සබ්බෙසු ආරම්මණෙසු ධම්මෙසු තණ්හාදිට්ඨිලෙපවසෙන න උපලිත්තො, තෙන ලාභාදිලොකධම්මෙ සමතික්කමං දස්සෙති. **ලොකස්සා**ති උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකස්ස. තඤ්හි ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකො. **ඤඤ්ඤා**ති ජානිත්වා. **උදයබ්බයඤ්චා**ති උප්පාදඤ්චෙව වයඤ්ච, එතෙන යථාවුත්තගුණානං පුබ්බභාගපටිපදං දස්සෙති. අයං පනෙත්ථ අත්ථො – යො සකලස්ස ඛන්ධාදිලොකස්ස සම්පඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි උදයබ්බයං ජානිත්වා වෙදගූ යතත්තො කත්ථචි අනුපලිත්තො, සො සබ්බත්ථ අපෙක්ඛං විනෙය්‍යා සන්තුසිතො තාදිසානං විප්පකාරානං න කිඤ්චි මඤ්ඤති, තස්මා ත්වං අන්ධබාලෙ යථාගතමග්ගෙනෙව ගච්ඡාහි. අථ සා ඉත්ථී ‘‘අයං සමණො මයි පුත්තෙ ච නිරපෙක්ඛො, න සක්කා ඉමං පලොභෙතු’’න්ති පක්කාමි.

පුණ්ණමාසත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පරමත්ථදීපනියා ථෙරගාථාසංවණ්ණනාය

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. චූළවච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පාමොජ්ජබහුලොති ආයස්මතො චූළවච්ඡත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ දලිද්දකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා පරෙසං භතියා ජීවිකං කප්පෙන්තො භගවතො සාවකං සුජාතං නාම ථෙරං පංසුකූලං පරියෙසන්තං දිස්වා පසන්නමානසො උපසඞ්කමිත්වා වත්ථං දත්වා පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන තෙත්තිංසක්ඛත්තුං දෙවරජ්ජං කාරෙසි. සත්තසත්තතික්ඛත්තුං චක්කවත්තී රාජා අහොසි. අනෙකවාරං පදෙසරාජා. එවං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො කස්සපස්ස භගවතො සාසනෙ ඔසක්කමානෙ පබ්බජිත්වා සමණධම්මං කත්වා එකං බුද්ධන්තරං දෙවමනුස්සගතීසු අපරාපරං පරිවත්තන්තො අම්හාකං භගවතො කාලෙ කොසම්බියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්ති. **චූළවච්ඡො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො බ්‍රාහ්මණසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගතො බුද්ධගුණෙ සුත්වා පසන්නමානසො භගවන්තං උපසඞ්කමි, තස්ස භගවා ධම්මං කථෙසි. සො පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා ලද්ධූපසම්පදො කතපුබ්බකිච්චො චරිතානුකූලං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා භාවෙන්තො විහරි. තෙන ච සමයෙන කොසම්බිකා භික්ඛූ භණ්ඩනජාතා අහෙසුං. තදා චූළවච්ඡත්ථෙරො උභයෙසං භික්ඛූනං ලද්ධිං අනාදාය භගවතා දින්නොවාදෙ ඨත්වා විපස්සනං බ්‍රූහෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.50.31-40) –

‘‘පදුමුත්තරභගවතො, සුජාතො නාම සාවකො;
පංසුකූලං ගවෙසන්තො, සඞ්කාරෙ චරතී තදා.

‘‘නගරෙ හංසවතියා, පරෙසං භතකො අහං;
උපඩ්ඪදුස්සං දත්වාන, සිරසා අභිවාදයිං.

‘‘තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසමගච්ඡහං.

‘‘තෙත්තිංසක්ඛත්තුං දෙවින්දො, දෙවරජ්ජමකාරයිං;
සත්තසත්තතික්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්තී අහොසහං.

‘‘පදෙසරජ්ජං විපුලං, ගණනාතො අසඞ්ඛියං;
උපඩ්ඪදුස්සදානෙන, මොදාමි අකුතොභයො.

‘‘ඉච්ඡමානො චහං අජ්ජ, සකානනං සපබ්බතං;
ඛොමදුස්සෙහි ඡාදෙය්‍යං, අඩ්ඪදුස්සස්සිදං ඵලං.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, යං දානමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, අඩ්ඪදුස්සස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අථ චූළවච්ඡත්ථෙරො අරහත්තං පත්වා තෙසං භික්ඛූනං කලහාභිරතියා සකත්ථවිනාසං දිස්වා ධම්මසංවෙගප්පත්තො, අත්තනො ච පත්තවිසෙසං පච්චවෙක්ඛිත්වා පීතිසොමනස්සවසෙන **‘‘පාමොජ්ජබහුලො’’**ති ගාථං අභාසි.

11. තත්ථ **පාමොජ්ජබහුලොති** සුපරිසුද්ධසීලතාය විප්පටිසාරාභාවතො අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු අභිරතිවසෙන පමොදබහුලො. තෙනෙවාහ **‘‘ධම්මෙ බුද්ධප්පවෙදිතෙ’’**ති. තත්ථ **ධම්මෙති**. සත්තතිංසාය බොධිපක්ඛියධම්මෙ නවවිධෙ වා ලොකුත්තරධම්මෙ. සො හි සබ්බඤ්ඤුබුද්ධෙන සාමුක්කංසිකාය දෙසනාය පකාසිතත්තා සාතිසයං බුද්ධප්පවෙදිතො නාම. තස්ස පන අධිගමූපායභාවතො දෙසනාධම්මොපි ඉධ ලබ්භතෙව. **පදං සන්තන්ති** නිබ්බානං සන්ධාය වදති. එවරූපො හි භික්ඛු සන්තං පදං සන්තං කොට්ඨාසං සබ්බසඞ්ඛාරානං උපසමභාවතො **සඞ්ඛාරූපසමං** පරමසුඛතාය **සුඛං** නිබ්බානං අධිගච්ඡති වින්දතියෙව. පරිසුද්ධසීලො හි භික්ඛු විප්පටිසාරාභාවෙන පාමොජ්ජබහුලො සද්ධම්මෙ යුත්තප්පයුත්තො විමුත්තිපරියොසානා සබ්බසම්පත්තියො පාපුණාති. යථාහ – ‘‘අවිප්පටිසාරත්ථානි ඛො , ආනන්ද, කුසලානි සීලානි, අවිප්පටිසාරො පාමොජ්ජත්ථායා’’තිආදි (අ. නි. 10.1). අථ වා **පාමොජ්ජබහුලොති** සම්මාසම්බුද්ධො භගවා, ස්වාක්ඛාතො ධම්මො, සුප්පටිපන්නො සඞ්ඝොති රතනත්තයං සන්ධාය පමොදබහුලො. තත්ථ පන සො පමොදබහුලො කිං වා කරොතීති ආහ ‘‘ධම්මෙ බුද්ධප්පවෙදිතෙ’’තිආදි. සද්ධාසම්පන්නස්ස හි සප්පුරිසසංසෙවනසද්ධම්මස්සවනයොනිසොමනසිකාරධම්මානුධම්මපටිපත්තීනං සුඛෙනෙව සම්භවතො සම්පත්තියො හත්ථගතා එව හොන්ති, යථාහ – ‘‘සද්ධාජාතො උපසඞ්කමති, උපසඞ්කමන්තො පයිරුපාසතී’’තිආදි (ම. නි. 2.183).

චූළවච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මහාවච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පඤ්ඤාබලීති ආයස්මතො මහාවච්ඡත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච පානීයදානමදාසි. පුන සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ උපාසකො හුත්වා විවට්ටූපනිස්සයං බහුං පුඤ්ඤකම්මං අකාසි, සො තෙහි පුඤ්ඤකම්මෙහි තත්ථ තත්ථ සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ මගධරට්ඨෙ නාළකගාමෙ සමිද්ධිස්ස නාම බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති. තස්ස **මහාවච්ඡොති** නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස භගවතො සාවකභාවං සුත්වා ‘‘සොපි නාම මහාපඤ්ඤො. යස්ස සාවකත්තං උපාගතො, සො එව මඤ්ඤෙ ඉමස්මිං ලොකෙ අග්ගපුග්ගලො’’ති භගවති සද්ධං උප්පාදෙත්වා සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා කම්මට්ඨානං අනුයුඤ්ජන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.50.51-56) –

‘‘පදුමුත්තරබුද්ධස්ස, භික්ඛුසඞ්ඝෙ අනුත්තරෙ;
පසන්නචිත්තො සුමනො, පානීයඝටමපූරයිං.

‘‘පබ්බතග්ගෙ දුමග්ගෙ වා, ආකාසෙ වාථ භූමියං;
යදා පානීයමිච්ඡාමි, ඛිප්පං නිබ්බත්තතෙ මම.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, යං දානමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, දකදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. භවා සබ්බෙ සමූහතා;

ඵලභිඤ්ඤා සච්ඡිකතා, කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

එවං පන අරහත්තං පත්වා විමුත්තිසුඛං අනුභවන්තො සාසනස්ස නිය්‍යානිකභාවවිභාවනෙන සබ්‍රහ්මචාරීනං උස්සාහජනනත්ථං **''පඤ්ඤාබලී''**ති ගාථං අභාසි.

12. තත්ථ **පඤ්ඤාබලී**ති පාරිහාරියපඤ්ඤාය විපස්සනාපඤ්ඤාය ච වසෙන අභිණ්හසො සාතිසයෙන පඤ්ඤාබලෙන සමන්නාගතො. **සීලවතූපපන්නො**ති උක්කංසගතෙන චතුපාරිසුද්ධිසීලෙන, ධුතධම්මසඞ්ඛාතෙහි වතෙහි ච උපපන්නො සමන්නාගතො. **සමාහිතො**ති උපචාරප්පනාභෙදෙන සමාධිනා සමාහිතො. **ඣානරතො**ති තතො එව ආරම්මණූපනිජ්ඣානෙ ලක්ඛණූපනිජ්ඣානෙ ච රතො සතතාභියුත්තො. සබ්බකාලං සතියා අවිප්පවාසවසෙන **සතිමා. යදත්ථීය**න්ති අත්ථතො අනපෙතං අත්ථීයං, යෙන අත්ථීයං යදත්ථීයං. යථා පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්තස්ස පරිභුඤ්ජනං අත්ථීයං හොති, තථා **භොජනං භුඤ්ජමානො**. සාමිපරිභොගෙන හි තං අත්ථීයං හොති දායජ්ජපරිභොගෙන වා, න අඤ්ඤථා භොජනන්ති ච නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. භුඤ්ජියති පරිභුඤ්ජියතීති වා භොජනං, චත්තාරො පච්චයා. ''යදත්ථික''න්ති වා පාඨො. යදත්ථං යස්සත්ථාය සත්ථාරා පච්චයා අනුඤ්ඤාතා, තදත්ථං කායස්ස ඨිතිආදිඅත්ථං, තඤ්ච අනුපාදිසෙසනිබ්බානත්ථං. තස්මා අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථං භොජනපච්චයෙ භුඤ්ජමානො තතො එව **කඞ්ඛෙථ කාලං** අත්තනො අනුපාදාපරිනිබ්බානකාලං ආගමෙය්‍ය. **ඉධ** ඉමස්මිං සාසනෙ **වීතරාගො**. බාහිරකස්ස පන කාමෙසු වීතරාගස්ස ඉදං නත්ථීති අධිප්පායො.

මහාවච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. වනවච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

නීලබ්භවණ්ණාති ආයස්මතො වනවච්ඡත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර අත්ථදස්සිනො භගවතො කාලෙ කච්ඡපයොනියං නිබ්බත්තො විනතාය නාම නදියා වසති. තස්ස බුද්ධකනාවප්පමාණො අත්තභාවො අහොසි. සො කිර එකදිවසං භගවන්තං නදියා තීරෙ ඨිතං දිස්වා, ''පාරං ගන්තුකාමො මඤ්ඤෙ භගවා''ති අත්තනො පිට්ඨියං ආරොපෙත්වා නෙතුකාමො පාදමූලෙ නිපජ්ජි. භගවා තස්ස අජ්ඣාසයං ඤත්වා තං අනුකම්පන්තො ආරුහි. සො පීතිසොමනස්සජාතො සොතං ඡින්දන්තො ජියාය වෙගෙන ඛිත්තසරො විය තාවදෙව පරතීරං පාපෙසි. භගවා තස්ස පුඤ්ඤස්ස ඵලං එතරහි නිබ්බත්තනකසම්පත්තිඤ්ච බ්‍යාකරිත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො අනෙකසතක්ඛත්තුං තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා අරඤ්ඤවාසීයෙව අහොසි. පුන කස්සපබුද්ධකාලෙ කපොතයොනියං නිබ්බත්තිත්වා අරඤ්ඤෙ විහරන්තං මෙත්තාවිහාරිං එකං භික්ඛුං දිස්වා චිත්තං පසාදෙසි.

තතො පන චුතො බාරාණසියං කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො සංවෙගජාතො පබ්බජිත්වා විවට්ටූපනිස්සයං බහුං පුඤ්ඤකම්මං උපචිනි. එවං තත්ථ තත්ථ දෙවමනුස්සෙසු සංසරිත්වා ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කපිලවත්ථුනගරෙ වච්ඡගොත්තස්ස නාම බ්‍රාහ්මණස්ස ගෙහෙ පටිසන්ධිං ගණ්හි. තස්ස මාතා පරිපක්කගබ්භා අරඤ්ඤං දස්සනත්ථාය සඤ්ජාතදොහළා අරඤ්ඤං පවිසිත්වා විචරති, තාවදෙවස්සා කම්මජවාතා චලිංසු, තිරොකරණිං පරික්ඛිපිත්වා අදංසු. සා ධඤ්ඤපුඤ්ඤලක්ඛණං පුත්තං විජායි. සො බොධිසත්තෙන සහ පංසුකීළිකසහායො අහොසි. ''වච්ඡො''තිස්ස නාමඤ්ච අහොසි. වනාභිරතියා වසෙන **වනවච්ඡො**ති පඤ්ඤායිත්ථ. අපරභාගෙ මහාසත්තෙ මහාභිනික්ඛමනං නික්ඛමිත්වා මහාපධානං පදහන්තෙ, ''අහම්පි සිද්ධත්ථකුමාරෙන සහ අරඤ්ඤෙ විහරිස්සාමී''ති නික්ඛමිත්වා තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා හිමවන්තෙ වසන්තො අභිසම්බුද්ධභාවං සුත්වා භගවතො සන්තිකං උපගන්ත්වා පබ්බජිත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරඤ්ඤෙ වසමානො නචිරස්සෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං සච්ඡාකාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.49-148-163) –

''අත්ථදස්සී තු භගවා, සයම්භූ ලොකනායකො;
විනතානදියා තීරං, උපගච්ඡි තථාගතො.

''උදකා අභිනික්ඛම්ම, කච්ඡපො වාරිගොචරො;
බුද්ධං තාරෙතුකාමොහං, උපෙසිං ලොකනායකං.

''අභිරූහතු මං බුද්ධො, අත්ථදස්සී මහාමුනි;
අහං තං තාරයිස්සාමි, දුක්ඛස්සන්තකරො තුවං.

''මම සඞ්කප්පමඤ්ඤාය, අත්ථදස්සී මහායසො;
අභිරූහිත්වා මෙ පිට්ඨිං, අට්ඨාසි ලොකනායකො.

''යතො සරාමි අත්තානං, යතො පත්තොස්මි විඤ්ඤුතං;
සුඛං මෙ තාදිසං නත්ථි, ඵුට්ඨෙ පාදතලෙ යථා.

‘‘උත්තරිත්වාන සම්බුද්ධො, අත්ථදස්සී මහායසො;
නදිතීරම්හි ඨත්වාන, ඉමා ගාථා අභාසථ.

‘‘යාවතා වත්තතෙ චිත්තං, ගඞ්ගාසොතං තරාමහං;
අයඤ්ච කච්ඡපො රාජා, තාරෙසි මම පඤ්ඤවා.

‘‘ඉමිනා බුද්ධතරණෙන, මෙත්තචිත්තවතාය ච;
අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, දෙවලොකෙ රමිස්සති.

‘‘දෙවලොකා ඉධාගන්ත්වා, සුක්කමූලෙන චොදිතො;
එකාසනෙ නිසීදිත්වා, කඞ්ඛාසොතං තරිස්සති.

‘‘යථාපි භද්දකෙ ඛෙත්තෙ, බීජං අප්පම්පි රොපිතං;
සම්මාධාරෙ පවෙච්ඡන්තෙ, ඵලං තොසෙති කස්සකං.

‘‘තථෙවිදං බුද්ධඛෙත්තං, සම්මාසම්බුද්ධදෙසිතං;
සම්මාධාරෙ පවෙච්ඡන්තෙ, ඵලං මං තොසයිස්සති.

‘‘පධානපහිතත්තොම්හි, උපසන්තො නිරූපධි;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, විහරාමි අනාසවො.

‘‘අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, තරණාය ඉදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

එවං පන අරහත්තං පත්වා භගවති කපිලවත්ථුස්මිං විහරන්තෙ තත්ථ ගන්ත්වා සත්ථාරං වන්දිත්වා භික්ඛූහි සමාගතො පටිසන්ථාරවසෙන ‘‘කිං, ආවුසො, අරඤ්ඤෙ ඵාසුවිහාරො ලද්ධො’’ති පුට්ඨො ‘‘රමණීයා, ආවුසො, අරඤ්ඤෙ පබ්බතා’’ති අත්තනා වුට්ඨපබ්බතෙ වණ්ණෙන්තො **‘‘නීලබ්භවණ්ණා’’**ති ගාථං අභාසි.

13. තත්ථ **නීලබ්භවණ්ණා**ති නීලවලාහකනිභා නීලවලාහකසණ්ඨානා ච. **රුචිරා**ති රුචියා සකිරණා පභස්සරා ච. **සීතවාරී**ති සීතලසලිලා. **සුචින්ධරා**ති සුචිසුද්ධභූමිභාගතාය සුද්ධචිත්තානං වා අරියානං නිවාසනට්ඨානතාය සුචින්ධරා. ගාථාසුඛත්ථඤ්හි සානුනාසිකං කත්වා නිද්දෙසො. ‘‘සීතවාරිසුචින්ධරා’’තිපි පාඨො, සීතසුචිවාරිධරා සීතලවිමලසලිලාසයවන්තොති අත්ථො. **ඉන්දගොපකසඤ්ඡන්නා**ති ඉන්දගොපකනාමකෙහි පවාළවණ්ණෙහි රත්තකිමීහි සඤ්ඡාදිතා පාවුස්සකාලවසෙන එවමාහ. කෙචි පන ‘‘ඉන්දගොපකනාමානි රත්තතිණානී’’ති වදන්ති. අපරෙ ‘‘කණිකාරරුක්ඛා’’ති. **සෙලා**ති සිලාමයා පබ්බතා, න පංසුපබ්බතාති අත්ථො. තෙනාහ – ‘‘යථාපි පබ්බතො සෙලො’’ති (උදා. 24). **රමයන්ති මන්**ති මං රමාපෙන්ති, මය්හං විවෙකාභිරත්තිං පරිබ්රූහෙන්ති. එවං ථෙරො අත්තනො චිරකාලපරිභාවිතං අරඤ්ඤාභිරතිං පවෙදෙන්තො තිවිධං විවෙකාභිරතිමෙව දීපෙති. තත්ථ උපධිවිවෙකෙන අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං දීපිතමෙව හොතීති.

වනවච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සිවකසාමණෙරගාථාවණ්ණනා

උපජ්ඣායොති සිවකස්ස සාමණෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ වෙස්සභුස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තො එකදිවසං කෙනචිදෙව කරණීයෙන අරඤ්ඤං පවිට්ඨො තත්ථ පබ්බතන්තරෙ නිසින්නං වෙස්සභුං භගවන්තං දිස්වා පසන්නචිත්තො උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා අඤ්ජලිං පග්ගය්හ අට්ඨාසි. පුන තත්ථ මනොහරානි කාසුමාරිකඵලානි දිස්වා තානි ගහෙත්වා භගවතො උපනෙසි, පටිග්ගහෙසි භගවා අනුකම්පං උපාදාය. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො කස්සපස්ස භගවතො සාසනෙ මාතුලෙ පබ්බජන්තෙ තෙන සද්ධිං පබ්බජිත්වා බහුං විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං උපචිනිත්වා ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ වනවච්ඡත්ථෙරස්ස භාගිනෙය්‍යො හුත්වා නිබ්බත්තො, **සිවකො**තිස්ස නාමං අහොසි. තස්ස මාතා අත්තනො ජෙට්ඨභාතිකෙ වනවච්ඡෙ සාසනෙ පබ්බජිත්වා පබ්බජිතකිච්චං මත්ථකං පාපෙත්වා අරඤ්ඤෙ විහරන්තෙ තං පවත්තිං සුත්වා පුත්තං ආහ – ‘‘තාත සිවක, ථෙරස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා ථෙරං උපට්ඨහ, මහල්ලකො දානි ථෙරො’’ති. සො මාතු එකවචනෙනෙව ච පුබ්බෙ කතාධිකාරතාය ච මාතුලත්ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා පබ්බජිත්වා තං උපට්ඨහන්තො අරඤ්ඤෙ වසති.

තස්ස එකදිවසං කෙනචිදෙව කරණීයෙන ගාමන්තං ගතස්ස ඛරො ආබාධො උප්පජ්ජි. මනුස්සෙසු භෙසජ්ජං කරොන්තෙසුපි න පටිප්පස්සම්භි. තස්මිං චිරායන්තෙ ථෙරො ‘‘සාමණෙරො චිරායති, කිං නු ඛො කාරණ’’න්ති තත්ථ

ගන්ත්වා තං ගිලානං දිස්වා තස්ස තං තං කත්තබ්බයුත්තකං කරොන්තො දිවසභාගං වීතිනාමෙත්වා රත්තිභාගෙ බලවපච්චූසවෙලායං ආහ – ''සිවක, න මයා පබ්බජිතකාලතො පට්ඨාය ගාමෙ වසිතපුබ්බං, ඉතො අරඤ්ඤමෙව ගච්ඡාමා''ති. තං සුත්වා සිවකො ''යදිපි මෙ, භන්තෙ, ඉදානි කායො ගාමන්තෙ ඨිතො, චිත්තං පන අරඤ්ඤෙ, තස්මා සයානොපි අරඤ්ඤමෙව ගමිස්සාමී''ති, තං සුත්වා ථෙරො තං බාහායං ගහෙත්වා අරඤ්ඤමෙව නෙත්වා ඔවාදං අදාසි. සො ථෙරස්ස ඔවාදෙ ඨත්වා විපස්සිත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.38.53-58) –

''කණිකාරංව ජොතන්තං, නිසින්නං පබ්බතන්තරෙ;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, ලොකජෙට්ඨං නරාසභං.

''පසන්නචිත්තො සුමනො, කිරෙ කත්වාන අඤ්ජලිං;
කාසුමාරිකමාදාය, බුද්ධසෙට්ඨස්සදාසහං.

''එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං...පෙ.... කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

සො අරහත්තං පත්වා උපජ්ඣායෙන අත්තනා ච වුත්තමත්ථං සංසන්දිත්වා අත්තනො විවෙකාභිරතිකතං කතකිච්චතඤ්ච පවෙදෙන්තො **''උපජ්ඣායො මං අවචා''**ති ගාථං අභාසි.

14. තත්ථ **උපජ්ඣායො**ති වජ්ජාවජ්ජං උපනිජ්ඣායති හිතෙසිතං පච්චුපට්ඨපෙත්වා ඤාණචක්ඛුනා පෙක්ඛතීති උපජ්ඣායො. **මන්ති** අත්තානං වදති. **අවචා**ති අභාසි. **ඉතො ගච්ඡාම සිවකා**ති වුත්තාකාරදස්සනං, සිවක, ඉතො ගාමන්තතො අරඤ්ඤට්ඨානමෙව එහි ගච්ඡාම, තදෙව අම්හාකං වසනයොග්ගන්ති අධිප්පායො. එවං පන උපජ්ඣායෙන වුත්තො සිවකො භද්‍රො අස්සාජානීයො විය කසාභිහතො සඤ්ජාතසංවෙගො හුත්වා අරඤ්ඤමෙව ගන්තුකාමතං පවෙදෙන්තො –

''ගාමෙ මෙ වසති කායො, අරඤ්ඤං මෙ ගතං මනො;
සෙමානකොපි ගච්ඡාමි, නත්ථි සඞ්ගො විජානත''න්ති. –ආහ;

තස්සත්ථො – යස්මා ඉදානි යදිපි මෙ ඉදං සරීරං ගාමන්තෙ ඨිතං, අජ්ඣාසයො පන අරඤ්ඤමෙව ගතො, තස්මා සෙමානකොපි ගච්ඡාමි ගෙලඤ්ඤෙන ඨානනිසජ්ජාගමනෙසු අසමත්ථතාය සයානොපි ඉමිනා සයිතාකාරෙන සරීසපො විය සරීසපන්තො, එථ, භන්තෙ, අරඤ්ඤමෙව ගච්ඡාම, කස්මා? **නත්ථි සඞ්ගො විජානතන්ති**, යස්මා ධම්මසභාවා කාමෙසු සංසාරෙ ච ආදීනවං, නෙක්ඛම්මෙ නිබ්බානෙ ච ආනිසංසං යාථාවතො ජානන්තස්ස න කත්ථචි සඞ්ගො, තස්මා එකපදෙනෙව උපජ්ඣායස්ස ආණා අනුයීතාති, තදපදෙසෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි.

සිවකසාමණෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. කුණ්ඩධානත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පඤ්ච ඡින්දෙ පඤ්ච ජහෙති ආයස්මතො කුණ්ඩධානත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ හංසවතීනගරෙ කුලගෙහෙ උප්පන්නො වයප්පත්තො හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුණන්තො සත්ථාරා එකං භික්ඛුං පඨමං සලාකං ගණ්හන්තානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපියමානං දිස්වා තං ඨානන්තරං පත්ථෙත්වා තදනුරූපං පුඤ්ඤං කරොන්තො විචරි. සො එකදිවසං පදුමුත්තරස්ස භගවතො නිරොධසමාපත්තිතො වුට්ඨාය නිසින්නස්ස මනොසිලාචුණ්ණපිඤ්ජරං මහන්තං කදලිඵලකණ්ණිකං උපනෙසි, තං භගවා පටිග්ගහෙත්වා පරිභුඤ්ජි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන එකාදසක්ඛත්තුං දෙවෙසු දෙවරජ්ජං කාරෙසි. චතුවීසතිවාරෙ රාජා අහොසි චක්කවත්තී. එවං සො පුනප්පුනං පුඤ්ඤානි කත්වා අපරාපරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො කස්සපබුද්ධකාලෙ භුම්මදෙවතා හුත්වා නිබ්බත්ති. දීඝායුකබුද්ධානඤ්ච නාම න අන්වද්ධමාසිකො උපොසථො හොති. තථා හි විපස්සිස්ස භගවතො ඡබ්බස්සන්තරෙ ඡබ්බස්සන්තරෙ උපොසථො අහොසි. කස්සපදසබලො පන ඡට්ඨෙ ඡට්ඨෙ මාසෙ පාතිමොක්ඛං ඔසාරෙසි. තස්ස පාතිමොක්ඛස්ස ඔසාරණකාලෙ දිසාවාසිකා ද්වෙ සහායකා භික්ඛූ ''උපොසථං කරිස්සාමා''ති ගච්ඡන්ති.

අයං භුම්මදෙවතා චින්තෙසි – ''ඉමෙසං ද්වින්නං භික්ඛූනං මෙත්ති අතිවිය දළ්හා, කිං නු ඛො, භෙදකෙ සති භිජ්ජෙය්‍ය, න භිජ්ජෙය්‍යා''ති, සා තෙසං ඔකාසං ඔලොකයමානා තෙසං අවිදූරෙනෙව ගච්ඡති. අථෙකො ථෙරො එකස්ස හත්ථෙ පත්තචීවරං දත්වා සරීරවළඤ්ජනත්ථං උදකඵාසුකට්ඨානං ගන්ත්වා ධොතහත්ථපාදො හුත්වා ගුම්බසමීපතො නික්ඛමති භුම්මදෙවතා තස්ස ථෙරස්ස පච්ඡතො උත්තමරූපා ඉත්ථී හුත්වා කෙසෙ විධුනිත්වා සංවිධාය සම්බන්ධන්තී විය පිට්ඨියං පංසුං පුඤ්ඡමානා විය සාටකං සංවිධාය නිවාසයමානා විය ච හුත්වා ථෙරස්ස පදානුපදිකා හුත්වා ගුම්බතො නික්ඛන්තා. එකමන්තෙ ඨිතො සහායකත්ථෙරො තං කාරණං දිස්වාව දොමනස්සජාතො ''නට්ඨො දානි මෙ ඉමිනා භික්ඛුනා සද්ධිං දීඝරත්තානුගතො සිනෙහො, සචාහං එවංවිධභාවං ජානෙය්‍යං, එත්තකං අද්ධානං

ඉමිනා සද්ධිං විස්සාසං න කරෙය්‍යා''න්ති චින්තෙත්වා ආගච්ඡන්තස්සෙවස්ස, ''හන්දාවුසො, තුය්හං පත්තචීවරං, තාදිසෙන පාපෙන සද්ධිං එකමග්ගං නාගච්ඡාමී''ති ආහ. තං කථං සුත්වා තස්ස ලජ්ජිභික්ඛුනො හදයං තිඛිණසත්තිං ගහෙත්වා විද්ධං විය අහොසි. තතො නං ආහ – ''ආවුසො, කිං නාමෙතං වදසි, අහං එත්තකං කාලං දුක්කටමත්තම්පි ආපත්තිං න ජානාමි. ත්වං පන මං අජ්ජ 'පාපො'ති වදසි, කිං තෙ දිට්ඨ''න්ති. ''කිං අඤ්ඤෙන දිට්ඨෙන, කිං ත්වං එවංවිධෙන අලඞ්කතපටියත්තෙන මාතුගාමෙන සද්ධිං එකට්ඨානෙ හුත්වා නික්ඛන්තො''ති. ''නත්ථෙතං, ආවුසො, මය්හං, නාහං එවරූපං මාතුගාමං පස්සාමී''ති. තස්ස යාවතතියං කථෙන්තස්සාපි ඉතරො ථෙරො කථං අසද්දහිත්වා අත්තනා දිට්ඨකාරණංයෙව භූතත්තං කත්වා ගණ්හන්තො තෙන සද්ධිං එකමග්ගෙන අගන්ත්වා අඤ්ඤෙන මග්ගෙන සත්ථු සන්තිකං ගතො. ඉතරොපි භික්ඛු අඤ්ඤෙන මග්ගෙන සත්ථු සන්තිකංයෙව ගතො.

තතො භික්ඛුසඞ්ඝස්ස උපොසථාගාරං පවිසනවෙලාය සො භික්ඛු තං භික්ඛුං උපොසථග්ගෙ සඤ්ජානිත්වා, ''ඉමස්මිං උපොසථග්ගෙ එවරූපො නාම පාපභික්ඛු අත්ථි, නාහං තෙන සද්ධිං උපොසථං කරිස්සාමී''ති නික්ඛමිත්වා බහි අට්ඨාසි. අථ භුම්මදෙවතා ''භාරියං මයා කම්මං කත''න්ති මහල්ලකඋපාසකවණ්ණෙන තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා ''කස්මා, භන්තෙ, අය්‍යො ඉමස්මිං ඨානෙ ඨිතො''ති ආහ. ''උපාසක, ඉමං උපොසථග්ගං එකො පාපභික්ඛු පවිට්ඨො, 'නාහං තෙන සද්ධිං උපොසථං කරොමී'ති බහි ඨිතොම්හී''ති. ''භන්තෙ, මා එවං ගණ්හථ, පරිසුද්ධසීලො එස භික්ඛු. තුම්හෙහි දිට්ඨමාතුගාමො නාම අහං, මයා තුම්හාකං වීමංසනත්ථාය 'දළ්හා නු ඛො ඉමෙසං ථෙරානං මෙත්ති, නො දළ්හා'ති භිජ්ජනාභිජ්ජනභාවං ඔලොකෙන්තෙන තං කම්මං කත''න්ති. ''කො පන, ත්වං සප්පුරිසා''ති? ''අහං එකා භුම්මදෙවතා, භන්තෙ''ති දෙවපුත්තො කථෙන්තො දිබ්බානුභාවෙන ඨත්වා ථෙරස්ස පාදෙසු නිපතිත්වා ''මය්හං, භන්තෙ, ඛමථ, එතං දොසං ථෙරො න ජානාති, උපොසථං කරොථා''ති ථෙරං යාචිත්වා උපොසථග්ගං පවෙසෙසි. සො ථෙරො උපොසථං තාව එකට්ඨානෙ අකාසි, මිත්තසන්ථවවසෙන පන පුන තෙන සද්ධිං න එකට්ඨානෙ අහොසීති. ඉමස්ස ථෙරස්ස කම්මං න කථීයති, චුදිතකත්ථෙරො පන අපරාපරං විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො අරහත්තං පාපුණි.

භුම්මදෙවතා තස්ස කම්මස්ස නිස්සන්දෙන එකං බුද්ධන්තරං අපායභයතො න මුච්චිත්ථ. සචෙ පන කිස්මිඤ්චි කාලෙ මනුස්සත්තං ආගච්ඡති, අඤ්ඤෙන යෙන කෙනචි කතො දොසො තස්සෙව උපරි පතති. සො අම්හාකං භගවතො කාලෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්ති. ''ධානමාණවො''තිස්ස නාමං අකංසු. සො වයප්පත්තො තයො වෙදෙ උග්ගණ්හිත්වා මහල්ලකකාලෙ සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජි, තස්ස උපසම්පන්නදිවසතො පට්ඨාය එකා අලඞ්කතපටියත්තා ඉත්ථී තස්මිං ගාමං පවිසන්තෙ සද්ධිංයෙව ගාමං පවිසති, නික්ඛමන්තෙ නික්ඛමති. විහාරං පවිසන්තෙපි සද්ධිං පවිසති, තිට්ඨන්තෙපි තිට්ඨතීති එවං නිච්චානුබන්ධා පඤ්ඤායති. ථෙරො තං න පස්සති. තස්ස පුන පුරිමකම්මනිස්සන්දෙන සා අඤ්ඤෙසං උපට්ඨාති. ගාමෙ යාගුං භික්ඛඤ්ච දදමානා ඉත්ථියො ''භන්තෙ, අයං එකො යාගුඋළුඞ්කො තුම්හාකං, එකො ඉමිස්සා අම්හාකං සහායිකාය්‍යා''ති පරිහාසං කරොන්ති. ථෙරස්ස මහතී විහෙසා හොති. විහාරගතම්පි නං සාමණෙරා චෙව දහරා භික්ඛූ ච පරිවාරෙත්වා ''ධානො කොණ්ඩො ජාතො''ති පරිහාසං කරොන්ති. අථස්ස තෙනෙව කාරණෙන **කුණ්ඩධානත්ථෙරොති** නාමං ජාතං. සො උට්ඨාය සමුට්ඨාය තෙහි කරියමානං කෙළිං සහිතුං අසක්කොන්තො උම්මාදං ගහෙත්වා ''තුම්හෙ කොණ්ඩා, තුම්හාකං උපජ්ඣායො කොණ්ඩො, ආචරියො කොණ්ඩො''ති වදති. අථ නං සත්ථු ආරොචෙසුං ''කුණ්ඩධානො, භන්තෙ, දහරසාමණෙරෙහි සද්ධිං එවං ඵරුසවාචං වදතී''ති. සත්ථා තං පක්කොසාපෙත්වා ''සච්චං කිර ත්වං, ධාන, සාමණෙරෙහි සද්ධිං ඵරුසවාචං වදසී''ති වත්වා තෙන ''සච්චං භගවා''ති වුත්තෙ ''කස්මා එවං වදෙසී''ති ආහ. ''භන්තෙ, නිබද්ධං විහෙසං අසහන්තො එවං කථෙමී''ති. ''ත්වං පුබ්බෙ කතකම්මං යාවජ්ජදිවසා ජීරාපෙතුං න සක්කොසි, පුන එවරූපං ඵරුසං මාවදී භික්ඛූ''ති වත්වා ආහ –

''මාවොච ඵරුසං කඤ්චි, වුත්තා පටිවදෙය්‍යු තං;
දුක්ඛා හි සාරම්භකථා, පටිදණ්ඩා ඵුසෙය්‍යු තං.

''සචෙ නෙරෙසි අත්තානං, කංසො උපහතො යථා;
එස පත්තොසි නිබ්බානං, සාරම්භො තෙ න විජ්ජතී''ති. (ධ. ප. 133-134);

ඉමඤ්ච පන තස්ස ථෙරස්ස මාතුගාමෙන සද්ධිං විචරණභාවං කොසලරඤ්ඤොපි කථයිංසු. රාජා ''ගච්ඡථ, භණෙ, වීමංසථා''ති පෙසෙත්වා සයම්පි මන්දෙනෙව පරිවාරෙන ථෙරස්ස වසනට්ඨානං ගන්ත්වා එකමන්තෙ ඔලොකෙන්තො අට්ඨාසි. තස්මිං ඛණෙ ථෙරො සූචිකම්මං කරොන්තො නිසින්නො හොති, සාපි ඉත්ථී අවිදූරෙ ඨානෙ ඨිතා විය පඤ්ඤායති. රාජා දිස්වා ''අත්ථිදං කාරණ''න්ති තස්සා ඨිතට්ඨානං අගමාසි. සා තස්මිං ආගච්ඡන්තෙ ථෙරස්ස වසනපණ්ණසාලං පවිට්ඨා විය අහොසි. රාජාපි තාය සද්ධිං තමෙව පණ්ණසාලං පවිසිත්වා සබ්බත්ථ ඔලොකෙන්තො අදිස්වා ''නායං මාතුගාමො, ථෙරස්ස එකො කම්මවිපාකො''ති සඤ්ඤං කත්වා පඨමං ථෙරස්ස සමීපෙන ගච්ඡන්තොපි ථෙරං අවන්දිත්වා තස්ස කාරණස්ස අභූතභාවං ඤත්වා ආගම්ම ථෙරං වන්දිත්වා එකමන්තං නිසින්නො ''කච්චි, භන්තෙ, පිණ්ඩකෙන න කිලමථා''ති පුච්ඡි. ථෙරො ''වට්ටති, මහාරාජා''ති ආහ. ''ජානාමහං, භන්තෙ, අය්‍යස්ස කථං, එවරූපෙන පරික්කිලෙසෙන සද්ධිං චරන්තානං තුම්හාකං කෙ නාම පසීදිස්සන්ති, ඉතො පට්ඨාය වො කත්ථචි ගමනකිච්චං නත්ථි, අහං චතූහි පච්චයෙහි තුම්හෙ උපට්ඨහිස්සාමි, තුම්හෙ යොනිසො මනසිකාරෙ මා පමජ්ජිත්ථා''ති නිබද්ධභික්ඛං පට්ඨපෙසි. ථෙරො රාජානං උපත්ථම්භකං ලභිත්වා භොජනසප්පායෙන එකග්ගචිත්තො හුත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තතො පට්ඨාය සා ඉත්ථී අන්තරධායි.

තදා මහාසුභද්දා උග්ගනගරෙ මිච්ඡාදිට්ඨිකකුලෙ වසමානා ‘‘සත්ථා මං අනුකම්පතූ’’ති උපොසථං අධිට්ඨාය නිරාමගන්ධා හුත්වා උපරිපාසාදතලෙ ඨිතා ‘‘ඉමානි පුප්ඵානි අන්තරෙ අට්ඨත්වා දසබලස්ස මත්ථකෙ විතානං හුත්වා තිට්ඨන්තු, දසබලො ඉමාය සඤ්ඤාය ස්වෙ පඤ්චහි භික්ඛුසතෙහි සද්ධිං මය්හං භික්ඛං ගණ්හතූ’’ති සච්චකිරියං කත්වා අට්ඨ සුමනපුප්ඵමුට්ඨියො විස්සජ්ජෙසි. පුප්ඵානි ගන්ත්වා ධම්මදෙසනාවෙලාය සත්ථු මත්ථකෙ විතානං හුත්වා අට්ඨංසු. සත්ථා තං සුමනපුප්ඵවිතානං දිස්වා චිත්තෙනෙව සුභද්දාය භික්ඛං අධිවාසෙත්වා පුනදිවසෙ අරුණෙ උට්ඨිතෙ ආනන්දත්ථෙරං ආහ – ‘‘ආනන්ද, මයං අජ්ජ දූරං භික්ඛාචාරං ගමිස්සාම, පුථුජ්ජනානං අදත්වා අරියානංයෙව සලාකං දෙහී’’ති. ථෙරො භික්ඛූනං ආරොචෙසි – ‘‘ආවුසො, සත්ථා අජ්ජ දූරං භික්ඛාචාරං ගමිස්සති, පුථුජ්ජනා මා ගණ්හන්තු, අරියාව සලාකං ගණ්හන්තූ’’ති. කුණ්ඩධානත්ථෙරො ‘‘ආහර, ආවුසො සලාක’’න්ති පඨමංයෙව හත්ථං පසාරෙසි. ආනන්දො ‘‘සත්ථා තාදිසානං භික්ඛූනං සලාකං න දාපෙති, අරියානංයෙව දාපෙතී’’ති විතක්කං උප්පාදෙත්වා ගන්ත්වා සත්ථු ආරොචෙසි. සත්ථා ‘‘ආහරාපෙන්තස්ස සලාකං දෙහී’’ති ආහ. ථෙරො චින්තෙසි – ‘‘සචෙ කුණ්ඩධානස්ස සලාකා දාතුං න යුත්තා, අථ සත්ථා පටිබාහෙය්‍ය, භවිස්සති එත්ථ කාරණ’’න්ති ‘‘කුණ්ඩධානස්ස සලාකං දස්සාමී’’ති ගමනං අභිනීහරි. කුණ්ඩධානො තස්ස පුරෙ ආගමනා එව අභිඤ්ඤාපාදකං චතුත්ථජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා ඉද්ධියා ආකාසෙ ඨත්වා ‘‘ආහරාවුසො, ආනන්ද, සත්ථා මං ජානාති, මාදිසං භික්ඛුං පඨමං සලාකං ගණ්හන්තං න සත්ථා නිවාරෙතී’’ති හත්ථං පසාරෙත්වා සලාකං ගණ්හි. සත්ථා තං අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා ථෙරං ඉමස්මිං සාසනෙ පඨමං සලාකං ගණ්හන්තානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි. යස්මා අයං ථෙරො රාජානං උපත්ථම්භකං ලභිත්වා සප්පායාහාරලාභෙන සමාහිතචිත්තො විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො උපනිස්සයසම්පන්නතාය ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.4.1-16) –

‘‘සත්තාහං පටිසල්ලීනං, සයම්භුං අග්ගපුග්ගලං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, බුද්ධසෙට්ඨං උපට්ඨහිං.

‘‘වුට්ඨිතං කාලමඤ්ඤාය, පදුමුත්තරං මහාමුනිං;
මහන්තිං කදලීකණ්ණිං, ගහෙත්වා උපගච්ඡහං.

‘‘පටිග්ගහෙත්වා භගවා, සබ්බඤ්ඤූ ලොකනායකො;
මම චිත්තං පසාදෙන්තො, පරිභුඤ්ජි මහාමුනි.

‘‘පරිභුඤ්ජිත්වා සම්බුද්ධො, සත්ථවාහො අනුත්තරො;
සකාසනෙ නිසීදිත්වා, ඉමා ගාථා අභාසථ.

‘‘යෙ ච සන්ති සමිතාරො, යක්ඛා ඉමම්හි පබ්බතෙ;
අරඤ්ඤෙ භූතභබ්‍යානි, සුණන්තු වචනං මම.

‘‘යො සො බුද්ධං උපට්ඨාසි, මිගරාජංව කෙසරිං;
තමහං කිත්තයිස්සාමි, සුණාථ මම භාසතො.

‘‘එකාදසඤ්චක්ඛත්තුං සො, දෙවරාජා භවිස්සති;
චතුවීසතික්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්තී භවිස්සති.

‘‘කප්පසතසහස්සම්හි, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘අක්කොසිත්වාන සමණෙ, සීලවන්තෙ අනාසවෙ;
පාපකම්මවිපාකෙන, නාමධෙය්‍යං ලභිස්සති.

‘‘තස්ස ධම්මෙ සුදායාදො, ඔරසො ධම්මනිම්මිතො;
කුණ්ඩධානොති නාමෙන, සාවකො සො භවිස්සති.

‘‘පවිවෙකමනුයුත්තො, ඣායී ඣානරතො අහං;
තොසයිත්වාන සත්ථාරං, විහරාමි අනාසවො.

‘‘සාවකෙහි පරිවුතො, භික්ඛුසඞ්ඝපුරක්ඛතො;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වා, සලාකං ගාහයී ජිනො.

‘‘එකංසං චීවරං කත්වා, වන්දිත්වා ලොකනායකං;
වදතං වරස්ස පුරතො, පඨමං අග්ගහෙසහං.

‘‘තෙන කම්මෙන භගවා, දසසහස්සිකම්පකො;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වා, අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි මං.

‘‘වීරියං මෙ ධුරධොරය්හං, යොගක්ඛෙමාධිවාහනං;
ධාරෙමි අන්තිමං දෙහං, සම්මාසම්බුද්ධසාසනෙ.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

එවංභූතස්සපි ඉමස්ස ථෙරස්ස ගුණෙ අජානන්තා යෙ පුථුජ්ජනා භික්ඛූ තදා පඨමං සලාකග්ගහණෙ ‘‘කිං නු ඛො එත’’න්ති සමචින්තෙසුං. තෙසං විමතිවිධමනත්ථං ථෙරො ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා ඉද්ධිපාටිහාරියං දස්සෙත්වා අඤ්ඤාපදෙසෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො **‘‘පඤ්ච ඡින්දෙ’’**ති ගාථං අභාසි.

15. තත්ථ **පඤ්ච ඡින්දෙති** අපායූපපත්තිනිබ්බත්තනකානි පඤ්චොරම්භාගියානි සංයොජනානි පාදෙ බන්ධනරජ්ජුකං විය පුරිසො සත්ථෙන හෙට්ඨිමමග්ගත්තයෙන ඡින්දෙය්‍ය පජහෙය්‍ය. **පඤ්ච ජහෙති** උපරිදෙවලොකූපපත්තිහෙතුභූතානි පඤ්චුද්ධම්භාගියසංයොජනානි පුරිසො ගීවාය බන්ධනරජ්ජුකං විය අරහත්තමග්ගෙන ජහෙය්‍ය, ඡින්දෙය්‍ය වාති අත්ථො. **පඤ්ච චුත්තරි භාවයෙති** තෙසංයෙව උද්ධම්භාගියසංයොජනානං පහානාය සද්ධාදීනි පඤ්චින්ද්‍රියානි උත්තරි අනාගාමිමග්ගාධිගමතො උපරි භාවෙය්‍ය අග්ගමග්ගාධිගමවසෙන වඩ්ඪෙය්‍ය. **පඤ්චසඞ්ගාතිගොති** එවංභූතො පන පඤ්චන්නං රාගදොසමොහමානදිට්ඨිසඞ්ගානං අතික්කමනෙන පහානෙන පඤ්චසඞ්ගාතිගො හුත්වා. **භික්ඛු ඔඝතිණ්ණොති වුච්චතීති** සබ්බථා භින්නකිලෙසතාය භික්ඛූති, කාමභවදිට්ඨිඅවිජ්ජොඝෙ තරිත්වා තෙසං පාරභූතෙ නිබ්බානෙ ඨිතොති ච වුච්චතීති අත්ථො.

කුණ්ඩධානත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. බෙලට්ඨසීසත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යථාපි භද්දො ආජඤ්ඤොති ආයස්මතො බෙලට්ඨසීසත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තො භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා සමණධම්මං කරොන්තො උපනිස්සයසම්පත්තියා අභාවෙන විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි. විවට්ටූපනිස්සයං පන බහුං කුසලං උපචිනිත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ වෙස්සභුං භගවන්තං පස්සිත්වා පසන්නචිත්තො මාතුලුඞ්ගඵලං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවෙසු නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතිතො සුගතිං උපගච්ඡන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තො භගවතො අභිසම්බොධියා පුරෙතරමෙව උරුවෙලකස්සපස්ස සන්තිකෙ තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා අග්ගිං පරිචරන්තො උරුවෙලකස්සපදමනෙ **ආදිත්තපරියායදෙසනාය** (මහාව. 54; සං. නි. 4.28) පුරාණජටිලසහස්සෙන සද්ධිං අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.68-73) –

‘‘කණිකාරංව ජොතන්තං, පුණ්ණමායෙව චන්දිමං;
ජලන්තං දීපරුක්ඛංව, අද්දසං ලොකනායකං.

‘‘මාතුලුඞ්ගඵලං ගය්හ, අදාසිං සත්ථුනො අහං;
දක්ඛිණෙය්‍යස්ස වීරස්ස, පසන්නො සෙහි පාණිභි.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

එවං අධිගතාරහත්තො ආයස්මතො ධම්මභණ්ඩාගාරිකස්ස උපජ්ඣායො අයං ථෙරො එකදිවසං ඵලසමාපත්තිතො උට්ඨාය තං සන්තං පණීතං නිරාමිසං සුඛං අත්තනො පුබ්බයොගඤ්ච පච්චවෙක්ඛිත්වා පීතිවෙගවසෙන **‘‘යථාපි භද්දො ආජඤ්ඤො’’**ති ගාථං අභාසි.

16. තත්ථ **යථාපීති** ඔපම්මපටිපාදනත්ථෙ නිපාතො. **භද්දොති** සුන්දරො ථාමබලසමත්ථජවපරක්කමාදිසම්පන්නො. **ආජඤ්ඤොති** ආජානීයො ජාතිමා කාරණාකාරණානං ආජානනකො. සො තිවිධො උසභාජඤ්ඤො අස්සාජඤ්ඤො හත්ථාජඤ්ඤොති. තෙසු උසභාජඤ්ඤො ඉධාධිප්පෙතො. සො ච ඛො ජෙකකසනකිච්චෙ නියුත්තො, තෙනාහ **‘‘නඞ්ගලාවත්තනී’’**ති. නඞ්ගලස්ස ඵාලස්ස ආවත්තනකො, නඞ්ගලං ඉතො චිතො ච ආවත්තෙත්වා ඛෙත්තෙ කසනකොති අත්ථො. නඞ්ගලං වා ආවත්තයති එත්ථාති නඞ්ගලාවත්තං , ඛෙත්තෙ නඞ්ගලපථො, තස්මිං නඞ්ගලාවත්තනි. ගාථාසුඛත්ථඤ්හෙත්ථ ‘‘වත්තනී’’ති දීඝං කත්වා වුත්තං. **සිඛීති** මත්ථකෙ අවට්ඨානතො සිඛාසදිසතාය සිඛා, සිඞ්ගං. තදස්ස අත්ථීති සිඛී. අපරෙ පන ‘‘කකුධං ඉධ ‘සිඛා’ති අධිප්පෙත’’න්ති වදන්ති, උභයථාපි පධානඞ්ගකිත්තනමෙතං ‘‘සිඛී’’ති. **අප්පකසිරෙනාති** අප්පකිලමථෙන. **රත්තින්දිවාති** රත්තියො දිවා

ච, එවං මමං අප්පකසිරෙන ගච්ඡන්තීති යොජනා. ඉදං වුත්තං හොති – යථා ‘‘භද්දො උසභාජානීයො කසනෙ නියුත්තො සනතිණමූලාදිකෙපි නඞ්ගලපථෙ තං අගණෙන්තො අප්පකසිරෙන ඉතො චිතො ච පරිවත්තෙන්තො ගච්ඡති, යාව කසනතිණානං පරිස්සමං දස්සෙති, එවං මමං රත්තින්දිවාපි අප්පකසිරෙනෙව ගච්ඡන්ති අතික්කමන්තී’’ති. තත්ථ කාරණමාහ **‘‘සුඛෙ ලද්ධෙ නිරාමිසෙ’’**ති. යස්මා කාමාමිසලොකාමිසවට්ටාමිසෙහි අසම්මිස්සං සන්තං පණීතං ඵලසමාපත්තිසුඛං ලද්ධං, තස්මාති අත්ථො. පච්චත්තෙ චෙතං භුම්මවචනං යථා ‘‘වනප්පගුම්බෙ’’ (ඛු. පා. 6.13; සු. නි. 236) ‘‘තෙන වත රෙ වත්තබ්බෙ’’ති (කථා. 1) ච. අථ වා තතො පභුති රත්තින්දිවා අප්පකසිරෙන ගච්ඡන්තීති විචාරණාය ආහ – ‘‘සුඛෙ ලද්ධෙ නිරාමිසෙ’’ති, නිරාමිසෙ සුඛෙ ලද්ධෙ සති තස්ස ලද්ධකාලතො පට්ඨායාති අත්ථො.

බෙලට්ඨසීසත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දාසකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

මිද්ධී යදාති ආයස්මතො දාසකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ අනුප්පන්නෙ තථාගතෙ අජිතස්ස නාම පච්චෙකබුද්ධස්ස ගන්ධමාදනතො මනුස්සපථං ඔතරිත්වා අඤ්ඤතරස්මිං ගාමෙ පිණ්ඩාය චරන්තස්ස මනොරමානි අම්බඵලානි අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ සාසනෙ පබ්බජිත්වා විවට්ටූපනිස්සයං බහුං පුඤ්ඤං අකාසි. එවං කුසලකම්මප්පසුතො හුත්වා සුගතිතො සුගතිං උපගච්ඡන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං කුලගෙහෙ නිබ්බත්ති. **දාසකො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො අනාථපිණ්ඩිකෙන ගහපතිනා විහාරපටිජග්ගනකම්මෙ ඨපිතො සක්කච්චං විහාරං පටිජග්ගන්තො අභිණ්හං බුද්ධදස්සනෙන ධම්මස්සවනෙන ච පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජි. කෙචි පන භණන්ති – ‘‘අයං කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො අඤ්ඤතරං ඛීණාසවත්ථෙරං උපට්ඨහන්තො කිඤ්චි කම්මං කාරාපෙතුකාමො ථෙරං ආණාපෙසි. සො තෙන කම්මෙන අම්හාකං භගවතො කාලෙ සාවත්ථියං අනාථපිණ්ඩිකස්ස දාසියා කුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තො වයප්පත්තො සෙට්ඨිනා විහාරපටිජග්ගනෙ ඨපිතො වුත්තනයෙනෙව පටිලද්ධසද්ධො අහොසි. මහාසෙට්ඨි තස්ස සීලාචාරං අජ්ඣාසයඤ්ච ඤත්වා භුජිස්සං කත්වා ‘යථාසුඛං පබ්බජා’ති ආහ. තං භික්ඛූ පබ්බාජෙසු’’න්ති. සො පබ්බජිතකාලතො පට්ඨාය කුසීතො හීනවීරියො හුත්වා න කිඤ්චි වත්තපටිවත්තං කරොති, කුතො සමණධම්මං, කෙවලං යාවදත්ථං භුඤ්ජිත්වා නිද්දාබහුලො විහරති. ධම්මස්සවනකාලෙපි එකං කොණං පවිසිත්වා පරිසපරියන්තෙ නිසින්නො සුරුසුරුපස්සාසී නිද්දායතෙව. අථස්ස භගවා පුබ්බූපනිස්සයං ඔලොකෙත්වා සංවෙගජනනත්ථං **‘‘මිද්ධී යදා හොති මහග්ඝසො චා’’**ති ගාථං අභාසි.

17. තත්ථ **මිද්ධී**ති ථිනමිද්ධාභිභූතො, යඤ්හි මිද්ධං අභිභවති, තං ථිනම්පි අභිභවතෙව. **යදාති** යස්මිං කාලෙ. **මහග්ඝසොති** මහාභොජනො, ආහරහත්ථකඅලංසාටකතත්ථවට්ටකකාකමාසකභුත්තවමිතකානං අඤ්ඤතරො විය. **නිද්දායිතාති** සුපනසීලො. **සම්පරිවත්තසායීති** සම්පරිවත්තකං සම්පරිවත්තකං නිපජ්ජිත්වා උභයෙනපි සෙය්‍යාසුඛං පස්සසුඛං මිද්ධසුඛං අනුයුත්තොති දස්සෙති. **නිවාපපුට්ඨොති** කුණ්ඩකාදිනා සූකරභත්තෙන පුට්ඨො හරිතො. සරසූකරො හි බාලකාලතො පට්ඨාය පොසියමානො ථූලසරීරකාලෙ ගෙහා බහි නික්ඛමිතුං අලභන්තො හෙට්ඨාමඤ්චාදීසු සම්පරිවත්තෙත්වා සම්පරිවත්තෙත්වා සයතෙව. ඉදං වුත්තං හොති – යදා පුරිසො මිද්ධී ච හොති මහග්ඝසො ච නිවාපපුට්ඨො මහාවරාහො විය අඤ්ඤෙන ඉරියාපථෙන යාපෙතුං අසක්කොන්තො නිද්දායනසීලො සම්පරිවත්තසායී, තදා සො ‘‘අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා’’ති තීණි ලක්ඛණානි මනසිකාතුං න සක්කොති. තෙසං අමනසිකාරා මන්දපඤ්ඤො පුනප්පුනං ගබ්භං උපෙති, ගබ්භාවාසතො න පරිමුච්චතෙවාති. තං සුත්වා දාසකත්ථෙරො සංවෙගජාතො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං සච්ඡාකාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.74, 80-84) –

‘‘අජිතො නාම සම්බුද්ධො, හිමවන්තෙ වසී තදා;
චරණෙන ච සම්පන්නො, සමාධිකුසලො මුනි.

‘‘සුවණ්ණවණ්ණෙ සම්බුද්ධෙ, ආහුතීනං පටිග්ගහෙ;
රථියං පටිපජ්ජන්තෙ, අම්බඵලමදාසහං.

‘‘එකනවුතෙ ඉතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ථෙරො ඉමාය ගාථාය මං භගවා ඔවදි, ‘‘අයං ගාථා මය්හං අඞ්කුසභූතා’’ති තමෙව ගාථං පච්චුදාහාසි. තයිදං ථෙරස්ස පරිවත්තාහාරනයෙන අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං ජාතං.

දාසකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සිඞ්ගාලපිතුත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අහු බුද්ධස්ස දායාදොති සිඞ්ගාලකපිතුත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර ඉතො චතුනවුතෙ කප්පෙ සතරංසිං නාම පච්චෙකසම්බුද්ධං පිණ්ඩාය චරන්තං දිස්වා පසන්නමානසො වන්දිත්වා අත්තනො හත්ථගතං තාලඵලං අදාසි. තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ මනුස්සයොනියං නිබ්බත්තො සාසනෙ පටිලද්ධසද්ධො හුත්වා පබ්බජිත්වා අට්ඨිකසඤ්ඤං භාවෙසි. පුන ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො දාරපරිග්ගහං කත්වා එකං පුත්තං ලභිත්වා තස්ස ''සිඞ්ගාලකො''ති නාමං අකාසි. තෙන නං **සිඞ්ගාලකපිතා**ති වොහරන්ති. සො අපරභාගෙ ඝරබන්ධනං පහාය සාසනෙ පබ්බජි. තස්ස භගවා අජ්ඣාසයං ඔලොකෙන්තො අට්ඨිකසඤ්ඤාකම්මට්ඨානං අදාසි. සො තං ගහෙත්වා භග්ගෙසු විහරති සුසුමාරගිරෙ භෙසකළාවනෙ, අථස්ස තස්මිං වනෙ අධිවත්ථා දෙවතා උස්සාහජනනත්ථං ''භාවනාඵලං නචිරස්සෙව හත්ථගතං කරිස්සතී''ති ඉමමත්ථං අඤ්ඤාපදෙසෙන විභාවෙන්තී **''අහු බුද්ධස්ස දායාදො''**ති ගාථං අභාසි.

18. තත්ථ **අහූ**ති හොති, වත්තමානත්ථෙ හි ඉදං අතීතකාලවචනං. **බුද්ධස්සා**ති සබ්බඤ්ඤුබුද්ධස්ස. **දායාදො**ති ධම්මදායාදො නවවිධස්ස ලොකුත්තරධම්මදායස්ස අත්තනො සම්මාපටිපත්තියා ආදායකො ගණ්හනකො. අථ වා **අහූ**ති අහොසි. එවංනාමස්ස බුද්ධස්ස දායාදභාවෙ කොචි විබන්ධො ඉදානෙව භවිස්සතීති අධිප්පායො. තෙනාහ **''මඤ්ඤෙහං කාමරාගං සො, ඛිප්පමෙව වහිස්සතී''**ති. **භෙසකළාවනෙ**ති භෙසකෙන නාම යක්ඛෙන ලභිතත්තා පරිග්ගහිතත්තා, භෙසකළානං වා කට්ඨාදීනං බහුලතාය ''භෙසකළාවන''න්ති ලද්ධනාමෙ අරඤ්ඤෙ. තස්ස භික්ඛුනො බුද්ධස්ස දායාදභාවෙ කාරණං වදන්තො **''කෙවලං අට්ඨිසඤ්ඤාය, අඵරී පථවිං ඉම''**න්ති ආහ. තත්ථ **කෙවලන්ති** සකලං අනවසෙසං. **අට්ඨිසඤ්ඤායා**ති අට්ඨිකභාවනාය. **අඵරී**ති ''අට්ඨී''ති අධිමුච්චනවසෙන පත්ථරි. **පථවින්ති** අත්තභාවපථවිං. අත්තභාවො හි ඉධ ''පථවී''ති වුත්තො ''කො ඉමං පථවිං විචෙස්සතී''තිආදීසු විය. **මඤ්ඤෙහන්ති** මඤ්ඤෙ අහං. ''මඤ්ඤාහ''න්තිපි පාඨො. **සො**ති සො භික්ඛු. **ඛිප්පමෙව** නචිරස්සෙව කාමරාගං පහිස්සති පජහිස්සතීති මඤ්ඤෙ. කස්මා? අට්ඨිකසඤ්ඤාය කාමරාගස්ස උජුපටිපක්ඛභාවතො. ඉදං වුත්තං හොති – යො එකස්මිං පදෙසෙ ලද්ධාය අත්ථිකසඤ්ඤාය සකලං අත්තනො සබ්බෙසං වා අත්තභාවං ''අට්ඨී''ත්වෙව ඵරිත්වා ඨිතො, සො භික්ඛු තං අට්ඨිකඣානං පාදකං කත්වා විපස්සන්තො නචිරෙනෙව අනාගාමිමග්ගෙන කාමරාගං , සබ්බං වා කාමනට්ඨෙන ''කාමො'', රඤ්ජනට්ඨෙන ''රාගො''ති ච ලද්ධනාමං තණ්හං අග්ගමග්ගෙන පජහිස්සතීති. ඉමං ගාථං සුත්වා සො ථෙරො ''අයං දෙවතා මය්හං උස්සාහජනනත්ථං එවමාහා''ති අප්පටිවානවීරියං අධිට්ඨාය විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.85-90) –

''සතරංසී නාම භගවා, සයම්භූ අපරාජිතො;
විවෙකා උට්ඨහිත්වාන, ගොචරායාභිනික්ඛමි.

''ඵලහත්ථො අහං දිස්වා, උපගච්ඡිං නරාසභං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, තාලඵලමදාසහං.

''චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා තාය දෙවතාය වුත්තවචනං පතිමානෙන්තො තමෙව ගාථං උදානවසෙන අභාසි. තදෙවස්ස ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසීති.

සිඞ්ගාලපිතුත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. කුලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

උදකඤ්හි නයන්තීති ආයස්මතො කුලත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර ථෙරො පුබ්බෙපි විවට්ටූපනිස්සයං බහුං කුසලං උපචිනිත්වා අධිකාරසම්පන්නො විපස්සිං භගවන්තං ආකාසෙ ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො නාළිකෙරඵලං දාතුකාමො අට්ඨාසි. සත්ථා තස්ස චිත්තං ඤත්වා ඔතරිත්වා පටිග්ගණ්හි. සො අතිවිය පසන්නචිත්තො හුත්වා තෙනෙව සද්ධාපටිලාභෙන සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා පබ්බජ්ජං යාචි, සත්ථා අඤ්ඤතරං භික්ඛුං ආණාපෙසි – ''ඉමං පුරිසං පබ්බාජෙහී''ති. සො පබ්බජිත්වා ලද්ධූපසම්පදො සමණධම්මං කත්වා තතො චුතො ඡපි බුද්ධන්තරානි දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්ති. **කුලො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො සාසනෙ ලද්ධප්පසාදො භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා වික්ඛෙපබහුලතාය විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි. අථෙකදිවසං ගාමං පිණ්ඩාය පවිසන්තො අන්තරාමග්ගෙ භූමිං ඛණිත්වා උදකවාහකං කත්වා ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානෙ උදකං නෙන්තෙ පුරිසෙ දිස්වා තං සල්ලක්ඛෙත්වා ගාමං පවිට්ඨො අඤ්ඤතරං උසුකාරං උසුදණ්ඩකං උසුයන්තෙ පක්ඛිපිත්වා අක්ඛිකොටියා ඔලොකෙත්වා උජුං කරොන්තං දිස්වා තම්පි සල්ලක්ඛෙත්වා ගච්ඡන්තො පුරතො ගන්ත්වා අරනෙමිනාභිආදිකෙ රථචක්කාවයවෙ තච්ඡන්තෙ තච්ඡකෙ දිස්වා තම්පි සල්ලක්ඛෙත්වා විහාරං පවිසිත්වා කතභත්තකිච්චො පත්තචීවරං පටිසාමෙත්වා දිවාවිහාරෙ නිසින්නො අත්තනා

දිට්ඨනිමිත්තානි උපමාභාවෙන ගහෙත්වා අත්තනො චිත්තදමනෙ උපනෙන්තො ‘‘අචෙතනං උදකම්පි මනුස්සා ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානං නයන්ති තථා අචෙතනං වඞ්කම්පි සරදණ්ඩං උපායෙන නමෙන්තො උජුං කරොන්ති , තථා අචෙතනං කට්ඨකළිඞ්ගරාදිං තච්ඡකා නෙමිආදිවසෙන වඞ්කං උජුඤ්ච කරොන්ති. අථ කස්මා අහං සකචිත්තං උජුං න කරිස්සාමී’’ති චින්තෙත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා ඝටෙන්තො වායමන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.91-99) –

‘‘නගරෙ බන්ධුමතියා, ආරාමිකො අහං තදා;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, ගච්ඡන්තං අනිලඤ්ජසෙ.

‘‘නාළිකෙරඵලං ගය්හ, බුද්ධසෙට්ඨස්සදාසහං;
ආකාසෙ ඨිතකො සන්තො, පටිග්ගණ්හි මහායසො.

‘‘විත්තිසඤ්ජනනො මය්හං, දිට්ඨධම්මසුඛාවහො;
ඵලං බුද්ධස්ස දත්වාන, විප්පසන්නෙන චෙතසා.

‘‘අධිගච්ඡිං තදා පීතිං, විපුලඤ්ච සුඛුත්තමං;
උප්පජ්ජතෙව රතනං, නිබ්බත්තස්ස තහිං තහිං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘දිබ්බචක්ඛු විසුද්ධං මෙ, සමාධිකුසලො අහං;
අභිඤ්ඤාපාරමිප්පත්තො, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

එවං යානි නිමිත්තානි අඞ්කුසෙ කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි, තෙහි සද්ධිං අත්තනො චිත්තදමනං සංසන්දිත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො **‘‘උදකඤ්හි නයන්ති නෙත්තිකා’’**ති ගාථං අභාසි.

19. තත්ථ **උදකං හීති** හි-සද්දො නිපාතමත්තං. **නයන්තීති** පථවියා තං තං ථලට්ඨානං ඛණිත්වා නින්නට්ඨානං පූරෙත්වා මාතිකං වා කත්වා රුක්ඛදොණිං වා ඨපෙත්වා අත්තනො ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානං නෙන්ති. තථා තෙ නෙන්තීති **නෙත්තිකා. තෙජනන්ති** කණ්ඩං. ඉදං වුත්තං හොති – නෙත්තිකා අත්තනො රුචියා ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානං උදකං **නයන්ති, උසුකාරාපි** තාපෙත්වා තෙජනං **නමයන්ති** උජුං කරොන්ති. නමනවසෙන **තච්ඡකා** නෙමිආදීනං අත්ථාය තච්ඡන්තා **දාරුං නමයන්ති** අත්තනො රුචියා උජුං වා වඞ්කං වා කරොන්ති. එවං එත්තකං ආරම්මණං කත්වා **සුබ්බතා** යථාසමාදින්නෙන සීලාදිනා සුන්දරවතා ධීරා සොතාපත්තිමග්ගාදීනං උප්පාදෙන්තා **අත්තානං දමෙන්ති,** අරහත්තං පන පත්තෙසු එකන්තදන්තා නාම හොන්තීති.

කුලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අජිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

මරණෙ මෙ භයං නත්ථීති ආයස්මතො අජිතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර එකනවුතෙ කප්පෙ විපස්සිං භගවන්තං පස්සිත්වා පසන්නචිත්තො කපිත්ථඵලං අදාසි. තතො පරම්පි තං තං පුඤ්ඤං කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං කප්පෙ අනුප්පන්නෙ එව අම්හාකං සත්ථරි සාවත්ථියං මහාකොසලරඤ්ඤො අග්ගාසනියස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති. තස්ස **අජිතොති** නාමං අහොසි. තස්මිඤ්ච සමයෙ සාවත්ථිවාසී බාවරී නාම බ්‍රාහ්මණො තීහි මහාපුරිසලක්ඛණෙහි සමන්නාගතො තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ සාවත්ථිතො නික්ඛමිත්වා තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා ගොධාවරීතීරෙ කපිත්ථාරාමෙ වසති. අථ අජිතො තස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිතො අත්ථකාමාය දෙවතාය චොදිතෙන බාවරිනා සත්ථු සන්තිකං පෙසිතො තිස්සමෙත්තෙය්‍යාදීහි සද්ධිං භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා මනසාව පඤ්හෙ පුච්ඡිත්වා තෙසු විස්සජ්ජිතෙසු පසන්නචිත්තො සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.52.7-11) –

‘‘සුවණ්ණවණ්ණං සම්බුද්ධං, ආහුතීනං පටිග්ගහං;
රථියං පටිපජ්ජන්තං, කපිත්ථං අදදිං ඵලං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං දදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්තො සීහනාදං නදන්තො **‘‘මරණෙ මෙ භයං නත්ථී’’**ති ගාථං අභාසි.

20. තත්ථ **මරණෙති** මරණනිමිත්තං මරණහෙතු. **මෙති** මය්හං, භයං නත්ථි උච්ඡින්නභවමූලතාය පරික්ඛීණජාතිකත්තා . අනුච්ඡින්නභවමූලානඤ්හි ‘‘කීදිසී නු ඛො මය්හං ආයතිං උප්පත්තී’’ති මරණතො භයං භවෙය්‍ය. **නිකන්තීති** අපෙක්ඛා තණ්හා, සා නත්ථි ජීවිතෙ සුපරිමද්දිතසඞ්ඛාරතාය උපාදානක්ඛන්ධානං දුක්ඛාසාරකාදිභාවෙන සුට්ඨු උපට්ඨහනතො. එවංභූතො චාහං **සන්දෙහං** සරීරං, සකං වා දෙහං දෙහසඞ්ඛාතං දුක්ඛභාරං **නික්ඛිපිස්සාමි** ඡඩ්ඩෙස්සාමි, නික්ඛිපන්තො ච ‘‘‘ඉමිනා සරීරකෙන සාධෙතබ්බං සාධිතං, ඉදානි තං එකංසෙන ඡඩ්ඩනීයමෙවා’ති පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තියා **සම්පජානො** සතිවෙපුල්ලප්පත්තියා **පටිස්සතො** නික්ඛිපිස්සාමී’’ති. ඉමං පන ගාථං වත්වා ථෙරො ඣානං සමාපජ්ජිත්වා තදනන්තරං පරිනිබ්බායීති.

අජිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියවග්ගො

1. නිග්‍රොධත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

නාහං භයස්ස භායාමීති ආයස්මතො නිග්‍රොධත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර ඉතො අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ බ්‍රාහ්මණමහාසාලකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො කාමෙසු ආදීනවං නෙක්ඛම්මෙ ච ආනිසංසං දිස්වා ඝරබන්ධනං පහාය අරඤ්ඤායතනං පවිසිත්වා අඤ්ඤතරස්මිං සාලවනෙ පණ්ණසාලං කත්වා තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා වනමූලඵලාහාරො වසති. තෙන සමයෙන පියදස්සී නාම සම්මාසම්බුද්ධො ලොකෙ උප්පජ්ජිත්වා සදෙවකස්ස ලොකස්ස ධම්මාමතවස්සෙන කිලෙසසන්තාපං නිබ්බාපෙන්තො එකදිවසං තාපසෙ අනුකම්පාය තං සාලවනං පවිසිත්වා නිරොධසමාපත්තිං සමාපන්නො. තාපසො වනමූලඵලත්ථාය ගච්ඡන්තො භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො පුප්ඵිතසාලදණ්ඩසාඛායො ගහෙත්වා සාලමණ්ඩපං කත්වා තං සබ්බත්ථකමෙව සාලපුප්ඵෙහි සඤ්ඡාදෙත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා පීතිසොමනස්සවසෙනෙව ආහාරත්ථායපි අගන්ත්වා නමස්සමානො අට්ඨාසි. සත්ථා නිරොධතො වුට්ඨාය තස්ස අනුකම්පාය ‘‘භික්ඛුසඞ්ඝො ආගච්ඡතූ’’ති චින්තෙසි, ‘‘භික්ඛුසඞ්ඝෙපි චිත්තං පසාදෙස්සතී’’ති. තාවදෙව භික්ඛුසඞ්ඝො ආගතො. සො භික්ඛුසඞ්ඝම්පි දිස්වා පසන්නමානසො වන්දිත්වා අඤ්ජලිං පග්ගය්හ අට්ඨාසි. සත්ථා සිතස්ස පාතුකරණාපදෙසෙන තස්ස භාවිනිං සම්පත්තිං පකාසෙන්තො ධම්මං කථෙත්වා පක්කාමි සද්ධිං භික්ඛුසඞ්ඝෙන. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසුයෙව සංසරන්තො විවට්ටූපනිස්සයං බහුං කුසලං උපචිනිත්වා ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණමහාසාලකුලෙ නිබ්බත්ති, **නිග්‍රොධොතිස්ස** නාමං අහොසි. සො ජෙතවනපටිග්ගහණදිවසෙ බුද්ධානුභාවදස්සනෙන සඤ්ජාතප්පසාදො පබ්බජිත්වා විපස්සනං ආරභිත්වා නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.49.190-220) –

‘‘අජ්ඣොගාහෙත්වා සාලවනං, සුකතො අස්සමො මම;
සාලපුප්ඵෙහි සඤ්ඡන්නො, වසාමි විපිනෙ තදා.

‘‘පියදස්සී ච භගවා, සයම්භූ අග්ගපුග්ගලො;
විවෙකකාමො සම්බුද්ධො, සාලවනමුපාගමි.

‘‘අස්සමා අභිනික්ඛම්ම, පවනං අගමාසහං;
මූලඵලං ගවෙසන්තො, ආහින්දාමි වනෙ තදා.

‘‘තත්ථද්දසාසිං සම්බුද්ධං, පියදස්සිං මහායසං;
සුනිසින්නං සමාපන්නං, විරොචන්තං මහාවනෙ.

‘‘චතුදණ්ඩෙ ඨපෙත්වාන, බුද්ධස්ස උපරී අහං;
මණ්ඩපං සුකතං කත්වා, සාලපුප්ඵෙහි ඡාදයිං.

‘‘සත්තාහං ධාරයිත්වාන, මණ්ඩපං සාලඡාදිතං;
තත්ථ චිත්තං පසාදෙත්වා, බුද්ධසෙට්ඨමවන්දහං.

‘‘භගවා තම්හි සමයෙ, වුට්ඨහිත්වා සමාධිතො;
යුගමත්තං පෙක්ඛමානො, නිසීදි පුරිසුත්තමො.

‘‘සාවකො වරුණො නාම, පියදස්සිස්ස සත්ථුනො;
වසීසතසහස්සෙහි, උපගච්ඡි විනායකං.

‘‘පියදස්සී ච භගවා, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වා, සිතං පාතුකරී ජිනො.

‘‘අනුරුද්ධො උපට්ඨාකො, පියදස්සිස්ස සත්ථුනො;
එකංසං චීවරං කත්වා, අපුච්ඡිත්ථ මහාමුනිං.

‘‘කො නු ඛො භගවා හෙතු, සිතකම්මස්ස සත්ථුනො;
කාරණෙ විජ්ජමානම්හි, සත්ථා පාතුකරෙ සිතං.

‘‘සත්තාහං සාලච්ඡදනං, යො මෙ ධාරෙසි මාණවො;
තස්ස කම්මං සරිත්වාන, සිතං පාතුකරිං අහං.

‘‘අනොකාසං න පස්සාමි, යත්ථ පුඤ්ඤං විපච්චති;
දෙවලොකෙ මනුස්සෙ වා, ඔකාසොව න සම්මති.

‘‘දෙවලොකෙ වසන්තස්ස, පුඤ්ඤකම්මසමඞ්ගිනො;
යාවතා පරිසා තස්ස, සාලච්ඡන්නා භවිස්සති.

‘‘තත්ථ දිබ්බෙහි නච්චෙහි, ගීතෙහි වාදිතෙහි ච;
රමිස්සති සදා සන්තො, පුඤ්ඤකම්මසමාහිතො.

‘‘යාවතා පරිසා තස්ස, ගන්ධගන්ධී භවිස්සති;
සාලස්ස පුප්ඵවස්සො ච, පවස්සිස්සති තාවදෙ.

‘‘තතො චුතොයං මනුජො, මානුසං ආගමිස්සති;
ඉධාපි සාලච්ඡදනං, සබ්බකාලං ධරිස්සති.

‘‘ඉධ නච්චඤ්ච ගීතඤ්ච, සම්මතාළසමාහිතං;
පරිවාරෙස්සන්ති මං නිච්චං, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘උග්ගච්ඡන්තෙ ච සූරියෙ, සාලවස්සං පවස්සතෙ;
පුඤ්ඤකම්මෙන සංයුත්තං, වස්සතෙ සබ්බකාලිකං.

‘‘අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම නාමෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘තස්ස ධම්මෙ සුදායාදො, ඔරසො ධම්මනිම්මිතො;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, නිබ්බායිස්සතිනාසවො.

‘‘ධම්මං අභිසමෙන්තස්ස, සාලච්ඡන්නං භවිස්සති;
චිතකෙ ඣායමානස්ස, ඡදනං තත්ථ හෙස්සති.

‘‘විපාකං කිත්තයිත්වාන, පියදස්සී මහාමුනි;
පරිසාය ධම්මං දෙසෙසි, තප්පෙන්තො ධම්මවුට්ඨියා.

‘‘තිංසකප්පානි දෙවෙසු, දෙවරජ්ජමකාරයිං;
සට්ඨි ච සත්තක්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්තී අහොසහං.

‘‘දෙවලොකා ඉධාගන්ත්වා, ලභාමි විපුලං සුඛං;
ඉධාපි සාලච්ඡදනං, මණ්ඩපස්ස ඉදං ඵලං.

‘‘අයං පච්ඡිමකො මය්හං, චරිමො වත්තතෙ භවො;
ඉධාපි සාලච්ඡදනං, හෙස්සති සබ්බකාලිකං.

‘‘මහාමුනිං තොසයිත්වා, ගොතමං සක්‍යපුඞ්ගවං;
පත්තොම්හි අචලං ඨානං, හිත්වා ජයපරාජයං.

‘‘අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, යං බුද්ධමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං, භවා සබ්බෙ සමූහතා;
නාගොව බන්ධනං ඡෙත්වා, විහරාමි අනාසවො.

‘‘ස්වාගතං වත මෙ ආසි, බුද්ධසෙට්ඨස්ස සන්තිකෙ;
තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසනං.

‘‘පටිසම්භිදා චතස්සො, විමොක්ඛාපි ච අට්ඨිමෙ;
ඡළභිඤ්ඤා සච්ඡිකතා, කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

එවං පන ඡළභිඤ්ඤො හුත්වා ඵලසුඛෙන වීතිනාමෙන්තො සාසනස්ස නිය්‍යානිකභාවවිභාවනත්ථං අඤ්ඤාබ්‍යාකරණවසෙන **‘‘නාහං භයස්ස භායාමී’’**ති ගාථං අභාසි.

21. තත්ථ භායන්ති එතස්මාති **භයං,** ජාතිජරාදි. **භයස්සාති** නිස්සක්කෙ සාමිවචනං, භයතො භායිතබ්බනිමිත්තං ජාතිජරාමරණාදිනා හෙතුනා නාහං භායාමීති අත්ථො. තත්ථ කාරණමාහ **‘‘සත්ථා නො අමතස්ස කොවිදො’’**ති. අම්හාකං සත්ථා අමතෙ කුසලො වෙනෙය්‍යානං අමතදානෙ ඡෙකො. **යත්ථ භයං නාවතිට්ඨතීති** යස්මිං නිබ්බානෙ යථාවුත්තං භයං න තිට්ඨති ඔකාසං න ලභති. **තෙනාති** තතො නිබ්බානතො. **වජන්තීති** අභයට්ඨානමෙව ගච්ඡන්ති. නිබ්බානඤ්හි අභයට්ඨානං නාම. කෙන පන වජන්තීති ආහ **‘‘මග්ගෙන වජන්ති භික්ඛවො’’**ති, අට්ඨඞ්ගිකෙන අරියමග්ගෙන සත්ථු ඔවාදකරණා භික්ඛූ සංසාරෙ භයස්ස ඉක්ඛනකාති අත්ථො. **යත්ථාති** වා යං නිමිත්තං යස්ස අරියමග්ගස්ස අධිගමහෙතු අත්තානුවාදාදිකං පඤ්චවීසතිවිධම්පි භයං නාවතිට්ඨති පතිට්ඨං න ලභති, තෙන අරියෙන මග්ගෙන වජන්ති අභයට්ඨානං සත්ථු සාසනෙ භික්ඛූ, තෙන මග්ගෙන අහම්පි ගතො, තස්මා නාහං භයස්ස භායාමීති ථෙරො අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි.

නිග්‍රොධත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. චිත්තකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

නීලාසුගීවාති ආයස්මතො චිත්තකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරබුද්ධකාලතො පට්ඨාය විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං ආචිනන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ මනුස්සයොනියං නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො විපස්සිං භගවන්තං පස්සිත්වා පසන්නමානසො පුප්ඵෙහි පූජං කත්වා වන්දිත්වා ‘‘සන්තධම්මෙන නාම එත්ථ භවිතබ්බ’’න්ති සත්ථරි නිබ්බානෙ ච අධිමුච්චි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන තතො චුතො තාවතිංසභවනෙ නිබ්බත්තො අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ විභවසම්පන්නස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති **චිත්තකො** නාම නාමෙන. සො භගවති රාජගහං ගන්ත්වා වෙළුවනෙ විහරන්තෙ සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා චරියානුකූලං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරඤ්ඤායතනං පවිසිත්වා භාවනානුයුත්තො ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා ඣානපාදකං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා නචිරෙනෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.50.1-7) –

‘‘කණිකාරංව ජොතන්තං, නිසින්නං පබ්බතන්තරෙ;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, විපස්සිං ලොකනායකං.

‘‘තීණි කිඞ්කණිපුප්ඵානි, පග්ගය්හ අභිරොපයිං;
සම්බුද්ධං අභිපූජෙත්වා, ගච්ඡාමි දක්ඛිණාමුඛො.

‘‘තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසං අගච්ඡහං.

‘‘එකනවුතෙ ඉතො කප්පෙ, යං බුද්ධමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා සත්ථාරං වන්දිතුං රාජගහං උපගතො තත්ථ භික්ඛූහි ''කිං, ආවුසො, අරඤ්ඤෙ අප්පමත්තො විහාසී''ති පුට්ඨො අත්තනො අප්පමාදවිහාරනිවෙදනෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො **''නීලාසුගීවා''**ති ගාථං අභාසි.

22. තත්ථ **නීලාසුගීවා**ති නීලසුගීවා, ගාථාසුඛත්ථඤ්හෙත්ථ දීඝො කතො, රාජිවන්තතාය සුන්දරාය ගීවාය සමන්නාගතොති අත්ථො. තෙ යෙභුය්‍යෙන ච නීලවණ්ණතාය **නීලා**. සොභනකණ්ඨතාය **සුගීවා. සිඛිනො**ති මත්ථකෙ ජාතාය සිඛාය සස්සිරිකභාවෙන **සිඛිනො. මොරා**ති මයූරා. **කාරම්භියන්**ති කාරම්බරුක්ඛෙ. **කාරම්භියන්**ති වා තස්ස වනස්ස නාමං. තස්මා කාරම්භියන්ති කාරම්භනාමකෙ වනෙති අත්ථො. **අභිනදන්ති**ති පාවුස්සකාලෙ මෙඝගජ්ජිතං සුත්වා කෙකාසද්දං කරොන්තා උතුසම්පදාසිද්ධෙන සරෙන හංසාදිකෙ අභිභවන්තා විය නදන්ති. **තෙ**ති තෙ මොරා. **සීතවාතකීළිතා**ති සීතෙන මෙඝවාතෙන සඤ්ජාතකීළිතා මධුරවස්සිතං වස්සන්තා. **සුත්තන්**ති හත්ථසම්මද්දවිනොදනත්ථං සයිතං, කායකිලමථපටිපස්සම්භනාය වා අනුඤ්ඤාතවෙලායං සුපන්තං. **ඣායන්**ති සමථවිපස්සනාඣානෙහි ඣායනසීලං භාවනානුයුත්තං. **නිබොධෙන්ති**ති පබොධෙන්ති. ''ඉමෙපි නාම නිද්දං අනුපගන්ත්වා ජාගරන්තා අත්තනා කත්තබ්බං කරොන්ති, කිමඞ්ගං පනාහ''න්ති එවං සම්පජඤ්ඤුප්පාදනෙන සයනතො වුට්ඨාපෙන්තීති අධිප්පායො.

චිත්තකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ගොසාලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අහං ඛො වෙළුගුම්බස්මින්ති ආයස්මතො ගොසාලත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං ආචිනන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ අඤ්ඤතරස්මිං පබ්බතෙ රුක්ඛසාඛාය ඔලම්බමානං පච්චෙකබුද්ධස්ස පංසුකූලචීවරං දිස්වා ''අරහද්ධජො වතාය''න්ති පසන්නචිත්තො පුප්ඵෙහි පූජෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන තාවතිංසභවනෙ නිබ්බත්තො . තතො පට්ඨාය දෙවමනුස්සෙසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ මගධරට්ඨෙ ඉබ්භකුලෙ නිබ්බත්තො **ගොසාලො** නාම නාමෙන. සොණෙන පන කොටිකණ්ණෙන කතපරිචයත්තා තස්ස පබ්බජිතභාවං සුත්වා ''සොපි නාම මහාවිභවො පබ්බජිස්සති , කිමඞ්ගං පනාහ''න්ති සඤ්ජාතසංවෙගො භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා චරියානුකූලං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සප්පායං වසනට්ඨානං ගවෙසන්තො අත්තනො ජාතගාමස්ස අවිදූරෙ එකස්මිං සානුපබ්බතෙ විහාසි. තස්ස මාතා දිවසෙ දිවසෙ භික්ඛං දෙති. අථෙකදිවසං ගාමං පිණ්ඩාය පවිට්ඨස්ස මාතා මධුසක්ඛරාභිසඞ්ඛතං පායාසං අදාසි. සො තං ගහෙත්වා තස්ස පබ්බතස්ස ඡායායං අඤ්ඤතරස්ස වෙළුගුම්බස්ස මූලෙ නිසීදිත්වා පරිභුඤ්ජිත්වා ධොවිතපත්තපාණී විපස්සනං ආරභි. භොජනසප්පායලාභෙන කායචිත්තානං කල්ලතාය සමාහිතො උදයබ්බයඤාණාදිකෙ තික්ඛෙ සූරෙ වහන්තෙ අප්පකසිරෙනෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගපටිපාටියා භාවනං මත්ථකං පාපෙන්තො සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං සච්ඡාකාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.50.8-14) –

''හිමවන්තස්ස අවිදූරෙ, උදඞ්ගණො නාම පබ්බතො;
තත්ථද්දසං පංසුකූලං, දුමග්ගම්හි විලම්බිතං.

''තීණි කිඞ්කණිපුප්ඵානි, ඔචිනිත්වානහං තදා;
හෙට්ඨා පහට්ඨෙන චිත්තෙන, පංසුකූලං අපූජයිං.

''තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසං අගච්ඡහං.

''එකනවුතෙ ඉතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පූජිත්වා අරහද්ධජං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන අධිගන්ත්වා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථං පබ්බතසානුමෙව ගන්තුකාමො අත්තනො පටිපත්තිං පවෙදෙන්තො **''අහං ඛො වෙළුගුම්බස්මි''**න්ති ගාථං අභාසි.

23. තත්ථ **වෙළුගුම්බස්මින්**ති වෙළුගච්ඡස්ස සමීපෙ, තස්ස ඡායායං. **භුත්වාන මධුපායසන්**ති මධුපසිත්තපායාසං භුඤ්ජිත්වා. **පදක්ඛිණන්**ති පදක්ඛිණග්ගාහෙන, සත්ථු ඔවාදස්ස සම්මා සම්පටිච්ඡනෙනාති අත්ථො. **සම්මසන්තො ඛන්ධානං උදයබ්බයන්**ති පඤ්චන්නං උපාදානක්ඛන්ධානං උදයබ්බයඤ්ච විපස්සන්තො, යදිපි ඉදානි කතකිච්චො, ඵලසමාපත්තිං පන සමාපජ්ජිතුං විපස්සනං පට්ඨපෙන්තොති අධිප්පායො. **සානුං පටිගමිස්සාමී**ති පුබ්බෙ මයා වුත්ථපබ්බතසානුමෙව උද්දිස්ස ගච්ඡිස්සාමි. **විවෙකමනුබ්‍රූහයන්**ති පටිපස්සද්ධිවිවෙකං ඵලසමාපත්තිකායවිවෙකඤ්ච පරිබ්‍රූහයන්තො, තස්ස වා පරිබ්‍රූහනහෙතු ගමිස්සාමීති. එවං පන වත්වා ථෙරො තත්ථෙව ගතො, අයමෙව ච ඉමස්ස ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථා අහොසි.

ගොසාලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සුගන්ධත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අනුවස්සිකො පබ්බජිතොති ආයස්මතො සුගන්ධත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර ඉතො ද්වානවුතෙ කප්පෙ තිස්සස්ස නාම සම්මාසම්බුද්ධස්ස කාලෙ මනුස්සයොනියං නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො මිගබ්‍යාධනෙන අරඤ්ඤෙ විචරති. සත්ථා තස්ස අනුකම්පාය පදවළඤ්ජං දස්සෙත්වා ගතො. සො සත්ථු පදචෙතියානි දිස්වා පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරතාය ''සදෙවකෙ ලොකෙ අග්ගපුග්ගලස්ස ඉමානි පදානී''ති පීතිසොමනස්සජාතො කොරණ්ඩකපුප්ඵානි ගහෙත්වා පූජං කත්වා චිත්තං පසාදෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චුතො අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ කුටුම්බිකො හුත්වා සත්ථු භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච මහාදානං පවත්තෙත්වා ගන්ධකුටිං මහග්ඝගොසිතචන්දනං පිසිත්වා තෙන පරිභණ්ඩං කත්වා පත්ථනං පට්ඨපෙසි – ''නිබ්බත්තනිබ්බත්තට්ඨානෙ මය්හං සරීරං එවංසුගන්ධං හොතූ''ති. එවං අඤ්ඤානිපි තත්ථ තත්ථ භවෙ බහූනි පුඤ්ඤකම්මානි කත්වා සුගතීසු එව පරිවත්තමානො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං විභවසම්පන්නස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස ගෙහෙ නිබ්බත්ති. නිබ්බත්තස්ස ච තස්ස මාතුකුච්ඡිගතකාලතො පට්ඨාය මාතු සරීරං සකලම්පි ගෙහං සුරභිගන්ධං වායති. ජාතදිවසෙ පන විසෙසතො පරමසුගන්ධං සාමන්තගෙහෙසුපි වායතෙව. තස්ස මාතාපිතරො ''අම්හාකං පුත්තො අත්තනාව අත්තනො නාමං ගහෙත්වා ආගතො''ති **සුගන්ධො**ත්වෙව නාමං අකංසු. සො අනුපුබ්බෙන වයප්පත්තො මහාසෙලත්ථෙරං දිස්වා තස්ස සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො සත්තාහබ්භන්තරෙ එව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.50.15-24) –

''වනකම්මිකො පුරෙ ආසිං, පිතුමාතුමතෙනහං;
පසුමාරෙන ජීවාමි, කුසලං මෙ න විජ්ජති.

''මම ආසයසාමන්තා, තිස්සො ලොකග්ගනායකො;
පදානි තීණි දස්සෙසි, අනුකම්පාය චක්ඛුමා.

''අක්කන්තෙ ච පදෙ දිස්වා, තිස්සනාමස්ස සත්ථුනො;
හට්ඨො හට්ඨෙන චිත්තෙන, පදෙ චිත්තං පසාදයිං.

''කොරණ්ඩං පුප්ඵිතං දිස්වා, පාදපං ධරණීරුහං;
සකොසකං ගහෙත්වාන, පදසෙට්ඨං අපූජයිං.

''තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසමගච්ඡහං.

''යං යං යොනුපපජ්ජාමි, දෙවත්තං අථ මානුසං;
කොරණ්ඩකඡවී හොමි, සුප්පභාසො භවාමහං.

''ද්වෙනවුතෙ ඉතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පදපූජායිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං...පෙ.... කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො **''අනුවස්සිකො පබ්බජිතො''**ති ඉමං ගාථං අභාසි.

24. තත්ථ **අනුවස්සිකොති** අනුගතො උපගතො වස්සං අනුවස්සො, අනුවස්සොව අනුවස්සිකො. **පබ්බජිතොති** පබ්බජ්ජං උපගතො, පබ්බජිතො හුත්වා උපගතවස්සමත්තො එකවස්සිකොති අත්ථො. අථ වා අනුගතං පච්ඡාගතං අපගතං වස්සං අනුවස්සං, තං අස්ස අත්ථීති අනුවස්සිකො. යස්ස පබ්බජිතස්ස වස්සං අපරිපුණ්ණතාය න ගණනූපගතං, සො එවං වුත්තො, තස්මා අවස්සිකොති වුත්තං හොති. **පස්ස ධම්මසුධම්මත**න්ති තව සත්ථු ධම්මස්ස සුධම්මභාවං ස්වාක්ඛාතතං එකන්තනිය්‍යානිකතං පස්ස, යත්ථ අනුවස්සිකො තුවං පබ්බජිතො. පුබ්බෙනිවාසඤාණං දිබ්බචක්ඛුඤාණං ආසවක්ඛයඤාණන්ති **තිස්සො විජ්ජා** තයා **අනුප්පත්තා** සච්ඡිකතා, තතො එව **කතං බුද්ධස්ස සාසනං** සම්මාසම්බුද්ධස්ස සාසනං අනුසිට්ඨි ඔවාදො අනුසික්ඛිතොති කතකිච්චතං නිස්සාය පීතිසොමනස්සජාතො ථෙරො අත්තානං පරං විය කත්වා වදතීති.

සුගන්ධත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. නන්දියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ඔභාසජාතන්ති ආයස්මතො නන්දියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ චෙතියෙ චන්දනසාරෙන වෙදිකං කාරෙත්වා උළාරං පූජාසක්කාරං පවත්තෙසි. තතො පට්ඨාය අජ්ඣාසයසම්පන්නො හුත්වා තත්ථ තත්ථ විවට්ටූපනිස්සයං බහුං පුඤ්ඤකම්මං ආචිනිත්වා දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කපිලවත්ථුස්මිං සක්‍යරාජකුලෙ නිබ්බත්ති. තස්ස මාතාපිතරො නන්දිං ජනෙන්තො ජාතොති **නන්දියොති** නාමං අකංසු. සො වයප්පත්තො අනුරුද්ධාදීසු සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජන්තෙසු සයම්පි පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො කතාධිකාරතාය නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.15.15-20) –

‘‘පදුමුත්තරො නාම ජිනො, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො;
ජලිත්වා අග්ගික්ඛන්ධොව, සම්බුද්ධො පරිනිබ්බුතො.

‘‘නිබ්බුතෙ ච මහාවීරෙ, ථූපො විත්ථාරිකො අහු;
දූරතොව උපට්ඨෙන්ති, ධාතුගෙහවරුත්තමෙ.

‘‘පසන්නචිත්තො සුමනො, අකං චන්දනවෙදිකං;
දිස්සති ථූපඛන්ධො ච, ථූපානුච්ඡවිකො තදා.

‘‘භවෙ නිබ්බත්තමානම්හි, දෙවත්තෙ අථ මානුසෙ.
ඔමත්තං මෙ න පස්සාමි, පුබ්බකම්මස්සිදං ඵලං.

‘‘පඤ්චදසකප්පසතෙ, ඉතො අට්ඨ ජනා අහුං;
සබ්බෙ සමත්තනාමා තෙ චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අනුරුද්ධත්ථෙරාදීහි සද්ධිං පාචීනවංසමිගදායෙ විහරන්තෙ ඉමස්මිං ථෙරෙ එකදිවසං මාරො පාපිමා භිංසාපෙතුකාමො තස්ස භෙරවරූපං දස්සෙති. ථෙරො තං ‘‘මාරො අය’’න්ති ඤත්වා ‘‘පාපිම, යෙ මාරධෙය්‍යං වීතිවත්තා, තෙසං තව කිරියා කිං කරිස්සති, තතොනිදානං පන ත්වං එව විඝාතං අනත්ථං පාපුණිස්සසී’’ති දස්සෙන්තො **‘‘ඔභාසජාතං ඵලග’’**න්ති ගාථං අභාසි.

25. තත්ථ **ඔභාසජාතන්ති** ඤාණොභාසෙන ජාතොභාසං අග්ගමග්ගඤාණස්ස අධිගතත්තා. තෙන අනවසෙසතො කිලෙසන්ධකාරස්ස විහතවිද්ධංසිතභාවතො අතිවිය පභස්සරන්ති අත්ථො. **ඵලගන්ති** ඵලං ගතං උපගතං, අග්ගඵලඤාණසහිතන්ති අධිප්පායො. **චිත්තන්ති** ඛීණාසවස්ස චිත්තං සාමඤ්ඤෙන වදති. තෙනාහ **‘‘අභිණ්හසො’’**ති. තඤ්හි නිරොධනින්නතාය ඛීණාසවානං නිච්චකප්පං අරහත්තඵලසමාපත්තිසමාපජ්ජනතො ‘‘ඵලෙන සහිත’’න්ති වත්තබ්බතං අරහති. **තාදිසන්ති** තථාරූපං, අරහන්තන්ති අත්ථො. **ආසජ්ජාති** විසොධෙත්වා පරිභූය්‍ය. **කණ්හාති** මාරං ආලපති, සො හි කණ්හකම්මත්තා කණ්හාභිජාතිතාය ච ‘‘කණ්හො’’ති වුච්චති. **දුක්ඛං නිගච්ඡසීති** ඉධ කුච්ඡිඅනුප්පවෙසාදිනා නිරත්ථකං කායපරිස්සමං දුක්ඛං, සම්පරායෙ ච අප්පතිකාරං අපායදුක්ඛං උපගමිස්සසි පාපුණිස්සසි. තං සුත්වා මාරො ‘‘ජානාති මං සමණො’’ති තත්ථෙවන්තරධායීති.

නන්දියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අභයත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සුත්වා සුභාසිතං වාචන්ති ආයස්මතො අභයත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො සාසනෙ පබ්බජිත්වා ධම්මකථිකො හුත්වා ධම්මකථනකාලෙ පඨමං චතූහි ගාථාහි භගවන්තං අභිත්ථවිත්වා පච්ඡා ධම්මං කථෙසි. තෙනස්ස පුඤ්ඤකම්මබලෙන කප්පානං සතසහස්සං අපායපටිසන්ධි නාම නාහොසි. තථා හි වුත්තං –

‘‘අභිත්ථවිත්වා පදුමුත්තරං ජිනං, පසන්නචිත්තො අභයො සයම්භුං;
න ගච්ඡි කප්පානි අපායභූමිං, සතසහස්සානි උළාරසද්ධො’’ති. (අප. ථෙර 2.55.221)

ඛෙත්තසම්පත්තියාදීහි තස්ස ච පුබ්බපච්ඡිමසන්නිට්ඨානචෙතනානං අතිවිය උළාරභාවෙන සො අපරිමෙය්‍යො පුඤ්ඤාභිසන්දො කුසලාභිසන්දො තාදිසො අහොසි. ‘‘අචින්තියෙ පසන්නානං, විපාකො හොති අචින්තියො’’ති (අප. ථෙර 1.1.82) හි වුත්තං. තත්ථ තත්ථ හි භවෙ උපචිතං පුඤ්ඤං තස්ස උපත්ථම්භකමහොසි. තථා හි සො විපස්සිස්ස භගවතො කෙතකපුප්ඵෙහි පූජමකාසි. එවං උළාරෙහි පුඤ්ඤවිසෙසෙහි සුගතීසු එව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රඤ්ඤො බිම්බිසාරස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති. **අභයොතිස්ස** නාමං අහොසි. තස්ස උප්පත්ති පරතො ආවි භවිස්සති. සො නිගණ්ඨෙන නාටපුත්තෙන උභතොකොටිකං පඤ්හං සික්ඛාපෙත්වා ‘‘ඉමං පඤ්හං පුච්ඡිත්වා සමණස්ස ගොතමස්ස වාදං ආරොපෙහී’’ති විස්සජ්ජිතො භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා තං පඤ්හං පුච්ඡිත්වා තස්ස පඤ්හස්ස

අනෙකංසබ්‍යාකරණභාවෙ භගවතා කථිතෙ නිගණ්ඨානං පරාජයං, සත්ථු ච සම්මාසම්බුද්ධභාවං විදිත්වා උපාසකත්තං පටිවෙදෙසි. තතො රඤ්ඤෙ බිම්බිසාරෙ කාලඞ්කතෙ සඤ්ජාතසංවෙගො සාසනෙ පබ්බජිත්වා තාලච්ඡිග්ගළූපමසුත්තදෙසනාය සොතාපන්නො හුත්වා පුන විපස්සනං ආරභිත්වා අරහත්තං සච්ඡාකාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.52.17-22) –

''විනතානදියා තීරෙ, විහාසි පුරිසුත්තමො;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, එකග්ගං සුසමාහිතං.

''මධුගන්ධස්ස පුප්ඵෙන, කෙතකස්ස අහං තදා;
පසන්නචිත්තො සුමනො, බුද්ධසෙට්ඨමපූජයිං.

''එකනවුතෙ ඉතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො පටිපත්තිකිත්තනෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො **''සුත්වා සුභාසිතං වාච''**න්ති ගාථං අභාසි.

26. තත්ථ **සුත්වා**ති සොතං ඔදහිත්වා, සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරෙත්වා. **සුභාසිත**න්ති සුට්ඨු භාසිතං, සම්මදෙව භාසිතං, සම්මාසම්බුද්ධභාවතො මහාකාරුණිකතාය ච කිඤ්චි අවිසංවාදෙත්වා යථාධිප්පෙතස්ස අත්ථස්ස එකන්තතො සාධනවසෙන භාසිතං චතුසච්චවිභාවනීයධම්මකථං. න හි සච්චවිනිමුත්තා භගවතො ධම්මදෙසනා අත්ථි. **බුද්ධස්සා**ති සබ්බඤ්ඤුබුද්ධස්ස. **ආදිච්චබන්ධුනො**ති ආදිච්චවංසෙ සම්භූතත්තා ආදිච්චො බන්ධු එතස්සාති ආදිච්චබන්ධු, භගවා. තස්ස ආදිච්චබන්ධුනො. ආදිච්චස්ස වා බන්ධූති ආදිච්චබන්ධු, භගවා. තස්ස භගවතො ඔරසපුත්තභාවතො. තෙනාහ භගවා –

''යො අන්ධකාරෙ තමසී පභඞ්කරො, වෙරොචනො මණ්ඩලී උග්ගතෙජො;
මා රාහු ගිලී චරමන්තලික්ඛෙ, පජං මමං රාහු පමුඤ්ච සූරිය''න්ති. (සං. නි. 1.91);

පච්චබ්‍යධින්ති පටිවිජ්ඣිං. **හී**-ති නිපාතමත්තං. **නිපුණ**න්ති සණ්හං පරමසුඛුමං, නිරොධසච්චං, චතුසච්චමෙව වා. **හී**-ති වා හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො. යස්මා පච්චබ්‍යධිං නිපුණං චතුසච්චං, තස්මා න දානි කිඤ්චි පටිවිජ්ඣිතබ්බං අත්ථීති අත්ථො. යථා කිං පටිවිජ්ඣීති ආහ **''වාලග්ගං උසුනා යථා''**ති. යථා සත්තධා භින්නස්ස වාලස්ස කොටිං සුසික්ඛිතො කුසලො ඉස්සාසො උසුනා කණ්ඩෙන අවිරජ්ඣන්තො විජ්ඣෙය්‍ය, එවං පච්චබ්‍යධිං නිපුණං අරියසච්චන්ති යොජනා.

අභයත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ලොමසකඞ්ගියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

දබ්බං කුසන්ති ආයස්මතො ලොමසකඞ්ගියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ විපස්සිං භගවන්තං පස්සිත්වා පසන්නමානසො නානාපුප්ඵෙහි පූජෙත්වා තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො පුන අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො කස්සපස්ස භගවතො සාසනෙ පබ්බජිත්වා සමණධම්මං කරොති. තෙන ච සමයෙන සත්ථාරා භද්දෙකරත්තපටිපදාය කථිතාය අඤ්ඤතරො භික්ඛු භද්දෙකරත්තසුත්තවසෙන තෙන සාකච්ඡං කරොති. සො තං න සම්පායාසි. අසම්පායන්තො ''අහං අනාගතෙ තුය්හං භද්දෙකරත්තං කථෙතුං සමත්ථො භවෙය්‍ය''න්ති පණිධානං අකාසි, ඉතරො ''පුච්ඡෙය්‍ය''න්ති. එතෙසු පඨමො එකං බුද්ධන්තරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරිත්වා අම්හාකං භගවතො කාලෙ කපිලවත්ථුස්මිං සාකියරාජකුලෙ නිබ්බත්ති. තස්ස සුඛුමාලභාවෙන සොණස්ස විය පාදතලෙසු ලොමානි ජාතානි, තෙනස්ස **ලොමසකඞ්ගියො**ති නාමං අහොසි. ඉතරො දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා **චන්දනො**ති පඤ්ඤායිත්ථ. ලොමසකඞ්ගියො අනුරුද්ධාදීසු සක්‍යකුමාරෙසු පබ්බජන්තෙසු පබ්බජිතුං න ඉච්ඡි. අථ නං සංවෙජෙතුං චන්දනො දෙවපුත්තො උපසඞ්කමිත්වා භද්දෙකරත්තං පුච්ඡි. ඉතරො ''න ජානාමී''ති. පුන දෙවපුත්තො ''අථ කස්මා තයා 'භද්දෙකරත්තං කථෙය්‍ය'න්ති සඞ්ගරො කතො, ඉදානි පන නාමමත්තම්පි න ජානාසී''ති චොදෙසි. ඉතරො තෙන සද්ධිං භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා, ''මයා කිර, භන්තෙ, පුබ්බෙ 'ඉමස්ස භද්දෙකරත්තං කථෙස්සාමී'ති සඞ්ගරො කතො''ති පුච්ඡි. භගවා ''ආම, කුලපුත්ත, කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ තයා එවං කත''න්ති ආහ. ස්වායමත්ථො උපරිපණ්ණාසකෙ ආගතනයෙන විත්ථාරතො වෙදිතබ්බො. අථ ලොමසකඞ්ගියො ''තෙන හි, භන්තෙ, පබ්බාජෙථ ම''න්ති ආහ. භගවා ''න, ඛො, තථාගතා මාතාපිතූහි අනනුඤ්ඤාතං පුත්තං පබ්බාජෙන්තී''ති පටික්ඛිපි. සො මාතු සන්තිකං ගන්ත්වා ''අනුජානාහි මං, අම්ම, පබ්බජිතුං, පබ්බජිස්සාමහ''න්ති වත්වා, මාතරා ''තාත, සුඛුමාලො ත්වං කථං පබ්බජිස්සසී''ති වුත්තෙ, ''අත්තනො පරිස්සයසහනභාවං පකාසෙන්තො **''දබ්බං කුසං පොටකිල''**න්ති ගාථං අභාසි.

27. තත්ථ **දබ්බන්ති** දබ්බතිණමාහ, යං ''සද්දූලො''තිපි වුච්චති. **කුසන්ති** කුසතිණං, යො ''කාසො''ති වුච්චති. **පොටකිලන්ති** සකණ්ටකං අකණ්ටකඤ්ච ගච්ඡං. ඉධ පන සකණ්ටකමෙව අධිප්පෙතං. උසීරාදීනි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානි. දබ්බාදීනි තිණානි බීරණතිණානි පාදෙහි අක්කන්තස්සාපි දුක්ඛජනකානි ගමනන්තරායකරානි ච, තානි ච පනාහං **උරසා පනුදිස්සාමි** උරසාපි අපනෙස්සාමි. එවං අපනෙන්තො තං නිමිත්තං දුක්ඛං සහන්තො අරඤ්ඤායතනෙ ගුම්බන්තරං පවිසිත්වා සමණධම්මං කාතුං සක්ඛිස්සාමි. කො පන වාදො පාදෙහි අක්කමනෙති දස්සෙති. **විවෙකමනුබ්‍රූහයන්ති** කායවිවෙකං චිත්තවිවෙකං උපධිවිවෙකඤ්ච අනුබ්‍රූහයන්තො. ගණසඞ්ගණිකඤ්හි පහාය කායවිවෙකං අනුබ්‍රූහයන්තස්සෙව අට්ඨතිංසාය ආරම්මණෙසු යත්ථ කත්ථචි චිත්තං සමාදහන්තස්ස චිත්තවිවෙකො, න සඞ්ගණිකාරතස්ස. සමාහිතස්සෙව විපස්සනාය කම්මං කරොන්තස්ස සමථවිපස්සනඤ්ච යුගනද්ධං කරොන්තස්ස කිලෙසානං ඛෙපනෙන උපධිවිවෙකාධිගමො, න අසමාහිතස්ස. තෙන වුත්තං ''විවෙකමනුබ්‍රූහයන්ති කායවිවෙකං චිත්තවිවෙකං උපධිවිවෙකඤ්ච අනුබ්‍රූහයන්තො''ති. එවං පන පුත්තෙන වුත්තෙ මාතා ''තෙන හි, තාත, පබ්බජා''ති අනුජානි. සො භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා පබ්බජ්ජං යාචි. තං සත්ථා පබ්බාජෙසි. තං පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරඤ්ඤං පවිසන්තං භික්ඛූ ආහංසු – ''ආවුසො, ත්වං සුඛුමාලො කිං සක්ඛිස්සසි අරඤ්ඤෙ වසිතු''න්ති. සො තෙසම්පි තමෙව ගාථං වත්වා අරඤ්ඤං පවිසිත්වා භාවනං අනුයුඤ්ජන්තො නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.52.23-27) –

''සුවණ්ණවණ්ණං සම්බුද්ධං, ආහුතීනං පටිග්ගහං;
රථියං පටිපජ්ජන්තං, නානාපුප්ඵෙහි පූජයිං.

''එකනවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ථෙරො අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො තංයෙව ගාථං අභාසීති.

ලොමසකඞ්ගියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ජම්බුගාමියපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

කච්චි නො වත්ථපසුතොති ආයස්මතො ජම්බුගාමියපුත්තත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො හුත්වා තත්ථ තත්ථ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං ආචිනන්තො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ වෙස්සභුස්ස භගවතො කාලෙ එකදිවසං කිංසුකානි පුප්ඵානි දිස්වා තානි පුප්ඵානි ගහෙත්වා බුද්ධගුණෙ අනුස්සරන්තො භගවන්තං උද්දිස්ස ආකාසෙ ඛිපන්තො පූජෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන තාවතිංසෙසු නිබ්බත්තො. තතො පරං පුඤ්ඤානි කත්වා අපරාපරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ චම්පායං ජම්බුගාමියස්ස නාම උපාසකස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති. තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන තාවතිංසෙසු නිබ්බත්තො. තතො පරං පුඤ්ඤානි කත්වා අපරාපරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ චම්පායං ජම්බුගාමියස්ස නාම උපාසකස්ස පුත්වා නිබ්බත්ති. තෙනස්ස **ජම්බුගාමියපුත්තො**ත්වෙව සමඤ්ඤා අහොසි. සො වයප්පත්තො භගවතො සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසංවෙගො පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සාකෙතෙ අඤ්ජනවනෙ වසති. අථස්ස පිතා ''කිං නු ඛො මම පුත්තො සාසනෙ අභිරතො විහරති, උදාහු නො''ති වීමංසනත්ථං **''කච්චි නො වත්ථපසුතො''**ති ගාථං ලිඛිත්වා පෙසෙසි. සො තං වාචෙත්වා, ''පිතා මෙ පමාදවිහාරං ආසඞ්කති, අහඤ්ච අජ්ජාපි පුථුජ්ජනභූමිං නාතිවත්තො''ති සංවෙගජාතො ඝටෙන්තො වායමන්තො නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.50.25-30) –

''කිංසුකං පුප්ඵිතං දිස්වා, පග්ගහෙත්වාන අඤ්ජලිං;
බුද්ධසෙට්ඨං සරිත්වාන, ආකාසෙ අභිපූජයිං.

''තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසමගච්ඡහං.

''එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ඤාතීනං වසනනගරං ගන්ත්වා සාසනස්ස නිය්‍යානිකභාවං පකාසෙන්තො ඉද්ධිපාටිහාරියං දස්සෙසි. තං දිස්වා ඤාතකා පසන්නමානසා බහූ සඞ්ඝාරාමෙ කාරෙසුං. ථෙරොපි සකපිතරා පෙසිතං ගාථං අඞ්කුසං කත්වා ඝටෙන්තො වායමන්තො අරහත්තං සච්ඡාකාසි. අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තොපි පිතුපූජනත්ථං **''කච්චි නො වත්ථපසුතො''**ති තමෙව ගාථං අභාසි.

28. තත්ථ **කච්චීති** පුච්ඡායං නිපාතො. **නොති** පටිසෙධෙ. **වත්ථපසුතොති** වත්ථෙ පසුතො වත්ථපසුතො, චීවරමණ්ඩනාභිරතො. නිදස්සනමත්තඤ්චෙතං පත්තමණ්ඩනාදිවාපල්ලපටික්ඛෙපස්සාපි අධිප්පෙතත්තා. ''කච්චි න වත්ථපසුතො''තිපි පාඨො, සො එවත්ථො. **භූසනාරතොති** අත්තභාවවිභූසනාය රතො අභිරතො, යථෙකච්චෙ පබ්බජිත්වාපි චපලා කායදළ්හිබහුලා චීවරාදිපරික්ඛාරස්ස අත්තනො සරීරස්ස ච මණ්ඩනවිභූසනට්ඨානාය යුත්තා හොන්ති. කිමෙව පරික්ඛාරපසුතො භූසනාරතො ච නාහොසීති අයමෙත්ථ පදද්වයස්සාපි අත්ථො. **සීලමයං ගන්ධන්ති** අඛණ්ඩාදිභාවාපාදනෙන සුපරිසුද්ධස්ස චතුබ්බිධස්සපි සීලස්ස වසෙන ය්වායං ''යො ච සීලවතං පජාති න ඉතරා දුස්සීලපජා, දුස්සීලත්තායෙව දුස්සිල්‍යමයං දුග්ගන්ධං වායති, එවං ත්වං දුග්ගන්ධං අවායිත්වා කච්චි සීලමයං ගන්ධං වායසීති අත්ථො. අථ වා **නෙතරා පජාති** න ඉතරා දුස්සීලපජා, තං කච්චි න හොති, යතො සීලමයං ගන්ධං වායසීති බ්‍යතිරෙකෙන සීලගන්ධවායනමෙව විභාවෙති.

ජම්බුගාමියපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. හාරිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සමුන්නමයමත්තානන්ති ආයස්මතො හාරිතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො හුත්වා තත්ථ තත්ථ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤසම්භාරං උපචිනන්තො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ සුදස්සනං නාම පච්චෙකසම්බුද්ධං දිස්වා පසන්නමානසො කුටජපුප්ඵෙහි පූජං කත්වා තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන සුගතීසුයෙව පරිවත්තෙන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථිනගරෙ බ්‍රාහ්මණමහාසාලකුලෙ නිබ්බත්ති. **හාරිතොතිස්ස** නාමං අහොසි. තස්ස වයප්පත්තස්ස මාතාපිතරො කුලරූපාදීහි අනුච්ඡවිකං කුමාරිකං බ්‍රාහ්මණධීතරං ආනෙසුං. සො තාය සද්ධිං භොගසුඛං අනුභවන්තො එකදිවසං අත්තනො තස්සා ච රූපසම්පත්තිං ඔලොකෙත්වා ධම්මතාය චොදියමානො ''ඊදිසං නාම රූපං නචිරස්සෙව ජරාය මච්චුනා ච අභිප්පමද්දීයතී''ති සංවෙගං පටිලභි. කතිපයදිවසාතික්කමෙනෙව චස්ස භරියං කණ්හසප්පො ඩංසිත්වා මාරෙසි. සො තෙන භියොසොමත්තාය සඤ්ජාතසංවෙගො සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා ඝරබන්ධනෙ ඡින්දිත්වා පබ්බජි. තස්ස ච චරියානුකූලං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා විහරන්තස්ස කම්මට්ඨානං න සම්පජ්ජති, චිත්තං උජුගතං න හොති. සො ගාමං පිණ්ඩාය පවිට්ඨො අඤ්ඤතරං උසුකාරං උසුදණ්ඩං යන්තෙ පක්ඛිපිත්වා උජුං කරොන්තං දිස්වා ''ඉමෙ අචෙතනම්පි නාම උජුං කරොන්ති, කස්මා අහං චිත්තං උජුං න කරිස්සාමී''ති චින්තෙත්වා තතොව පටිනිවත්තිත්වා දිවාට්ඨානෙ නිසින්නො විපස්සනං ආරභි. අථස්ස භගවා උපරි ආකාසෙ නිසීදිත්වා ඔවාදං දෙන්තො **''සමුන්නමයමත්තාන''**න්ති ගාථං අභාසි. අයමෙව ථෙරො අත්තානං පරං විය ඔවදන්තො අභාසීති ච වදන්ති.

29. තත්ථ **සමුන්නමයන්ති** සම්මා උන්නමෙන්තො, සමාපත්තිවසෙන කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අදත්වා තතො උද්ධරන්තො වීරියසමතං යොජෙන්තොති අත්ථො. **අත්තානන්ති** චිත්තං, අථ වා **සමුන්නමයාති** කොසජ්ජපක්ඛතො සමුන්නමෙහි. **ම**-කාරො පදසන්ධිකරො. හීනවීරියතාය තව චිත්තං කම්මට්ඨානවීථිං නප්පටිපජ්ජති චෙ, තං වීරියාරම්භවසෙන සම්මා උන්නමෙහි, අනොනතං අනපනතං කරොහීති අධිප්පායො. එවං පන කරොන්තො **උසුකාරොව තෙජනං. චිත්තං උජුං කරිත්වාන, අවිජ්ජං භින්ද හාරිතාති**. යථා නාම උසුකාරො කණ්ඩං ඊසකම්පි ඔනතං අපනතඤ්ච විජ්ඣන්තො ලක්ඛං භින්දනත්ථං උජුං කරොති, එවං කොසජ්ජපාතතො අරක්ඛණෙන ඔනතං උද්ධච්චපාතතො අරක්ඛණෙන අපනතං විජ්ඣන්තො අප්පනාපත්තියා චිත්තං උජුං කරිත්වාන සමාහිතචිත්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා සීඝං අග්ගමග්ගඤාණෙන අවිජ්ජං භින්ද පදාලෙහීති. තං සුත්වා ථෙරො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා නචිරෙනෙව අරහා අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.35.39-43) –

''හිමවන්තස්සාවිදූරෙ, වසලො නාම පබ්බතො;
බුද්ධො සුදස්සනො නාම, වසතෙ පබ්බතන්තරෙ.

''පුප්ඵං හෙමවන්තං ගය්හ, වෙහාසං අගමාසහං;
තත්ථද්දසාසිං සම්බුද්ධං, ඔඝතිණ්ණමනාසවං.

''පුප්ඵං කුටජමාදාය, සීසෙ කත්වානහං තදා;
බුද්ධස්ස අභිරොපෙසිං, සයම්භුස්ස මහෙසිනො.

''එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පුප්ඵපූජායිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තොපි තමෙව ගාථං අභාසි.

හාරිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. උත්තියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ආබාධෙ මෙ සමුප්පන්නෙති ආයස්මතො උත්තියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො ඉතො චතුනවුතෙ කප්පෙ සිද්ධත්ථස්ස භගවතො කාලෙ චන්දභාගාය නදියා මහාරුපො සුසුමාරො හුත්වා නිබ්බත්තො. සො පාරං ගන්තුං නදියා තීරං උපගතං භගවන්තං දිස්වා පසන්නචිත්තො පාරං නෙතුකාමො තීරසමීපෙ නිපජ්ජි. භගවා තස්ස අනුකම්පාය පිට්ඨියං පාදෙ ඨපෙසි. සො හට්ඨො උදග්ගො පීතිවෙගෙන දිගුණුස්සාහො හුත්වා සොතං ඡින්දන්තො සීඝෙන ජවෙන භගවන්තං පරතීරං නෙසි. භගවා තස්ස චිත්තප්පසාදං ඔලොකෙත්වා ''අයං ඉතො චුතො දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො පට්ඨාය සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉතො චතුනවුතෙ කප්පෙ අමතං පාපුණිස්සතී''ති බ්‍යාකරිත්වා පක්කාමි.

සො තථා සුගතීසුයෙව පරිබ්භමන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං අඤ්ඤතරස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති **උත්තියො** නාම නාමෙන. සො වයප්පත්තො ''අමතං පරියෙසිස්සාමී''ති පරිබ්බාජකො හුත්වා විචරන්තො එකදිවසං භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා සාසනෙ පබ්බජිත්වාපි සීලාදීනං අවිසොධිතත්තා විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං අසක්කොන්තො අඤ්ඤෙ භික්ඛූ විසෙසං නිබ්බත්තෙත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තෙ දිස්වා සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා සඞ්ඛෙපෙනෙව ඔවාදං යාචි. සත්ථාපි තස්ස ''තස්මාතිහ ත්වං, උත්තිය, ආදිමෙව විසොධෙහී''තිආදිනා (සං. නි. 5.369) සඞ්ඛෙපෙනෙව ඔවාදං අදාසි. සො තස්ස ඔවාදෙ ඨත්වා විපස්සනං ආරභි. තස්ස ආරද්ධවිපස්සනස්ස ආබාධො උප්පජ්ජි. උප්පන්නෙ පන ආබාධෙ සඤ්ජාතසංවෙගො වීරියාරම්භවත්ථුං කත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.3.169-179) –

''චන්දභාගානදීතීරෙ, සුසුමාරො අහං තදා;
සගොචරපසුතොහං, නදිතිත්ථං අගච්ඡහං.

''සිද්ධත්ථො තම්හි සමයෙ, සයම්භූ අග්ගපුග්ගලො;
නදිං තරිතුකාමො සො, නදිතිත්ථං උපාගමි.

''උපගතෙ ච සම්බුද්ධෙ, අහම්පි තත්ථුපාගමිං;
උපගන්ත්වාන සම්බුද්ධං, ඉමං වාචං උදීරයිං.

''අභිරූහ මහාවීර, තාරෙස්සාමි අහං තුවං;
පෙත්තිකං විසයං මය්හං, අනුකම්ප මහාමුනි.

''මම උග්ගජ්ජනං සුත්වා, අභිරූහි මහාමුනි;
හට්ඨො හට්ඨෙන චිත්තෙන, තාරෙසිං ලොකනායකං.

''නදියා පාරිමෙ තීරෙ, සිද්ධත්ථො ලොකනායකො;
අස්සාසෙසි මමං තත්ථ, අමතං පාපුණිස්සති.

''තම්හා කායා චවිත්වාන, දෙවලොකං අගච්ඡහං;
දිබ්බසුඛං අනුභවිං, අච්ඡරාහි පුරක්ඛතො.

''සත්තක්ඛත්තුඤ්ච දෙවින්දො, දෙවරජ්ජමකාසහං;
තීණික්ඛත්තුං චක්කවත්ති, මහියා ඉස්සරො අහුං.

''විවෙකමනුයුත්තොහං , නිපකො ච සුසංවුතො;
ධාරෙමි අන්තිමං දෙහං, සම්මාසම්බුද්ධසාසනෙ.

''චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, තාරෙසිං යං නරාසභං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, තරණාය ඉදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො සම්මා පටිපත්තියා පරිපුණ්ණාකාරවිභාවනමුඛෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො **''ආබාධෙ මෙ සමුප්පන්නෙ''**ති ගාථං අභාසි.

30. තත්ථ **ආබාධෙ මෙ සමුප්පන්නෙ**ති සරීරස්ස ආබාධනතො ''ආබාධො''ති ලද්ධනාමෙ විසභාගධාතුක්ඛොභහෙතුකෙ රොගෙ මය්හං සඤ්ජාතෙ. **සති මෙ උදපජ්ජථා**ති ''උප්පන්නො ඛො මෙ ආබාධො, ඨානං ඛො පනෙතං විජ්ජති, යදිදං ආබාධො වඩ්ඪෙය්‍ය. යාව පනායං ආබාධො න වඩ්ඪති, හන්දාහං වීරියං ආරභාමි

‘අප්පත්තස්ස පත්තියා අනධිගතස්ස අධිගමාය අසච්ඡිකතස්ස සච්ඡිකිරියායා’’’ති වීරියාරම්භවත්ථුභූතා සති තස්සෙව ආබාධස්ස වසෙන දුක්ඛාය වෙදනාය පීළියමානස්ස මය්හං උදපාදි. තෙනාහ **‘‘ආබොධො මෙ සමුප්පන්නො, කාලො මෙ නප්පමජ්ජිතු’’**න්ති. එවං උප්පන්නඤ්හි සතිං අඞ්කුසං කත්වා අයං ථෙරො අරහත්තං පත්තොති.

උත්තියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුත්ථවග්ගො

1. ගහ්වරතීරියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ඵුට්ඨො ඩංසෙහීති ආයස්මතො ගහ්වරතීරියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ මිගලුද්දො හුත්වා අරඤ්ඤෙ විචරන්තො අද්දස සිඛිං භගවන්තං අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ දෙවනාගයක්ඛානං ධම්මං දෙසෙන්තං, දිස්වා පන පසන්නමානසො ‘‘ධම්මො එස වුච්චතී’’ති සරෙ නිමිත්තං අග්ගහෙසි. සො තෙන චිත්තප්පසාදෙන දෙවලොකෙ උප්පන්නො පුන අපරාපරං සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා ‘‘අග්ගිදත්තො’’ති ලද්ධනාමො වයප්පත්තො භගවතො යමකපාටිහාරියං දිස්වා සඤ්ජාතප්පසාදො සාසනෙ පබ්බජිත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ගහ්වරතීරෙ නාම අරඤ්ඤට්ඨානෙ වසති. තෙනස්ස **ගහ්වරතීරියොති** සමඤ්ඤා අහොසි. සො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.52.44-50) –

‘‘මිගලුද්දො පුරෙ ආසි, අරඤ්ඤෙ විපිනෙ අහං;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, දෙවසඞ්ඝපුරක්ඛතං.

‘‘චතුසච්චං පකාසෙන්තං, දෙසෙන්තං, අමතං පදං;
අස්සොසිං මධුරං ධම්මං, සිඛිනො ලොකබන්ධුනො.

‘‘ඝොසෙ චිත්තං පසාදෙසිං, අසමප්පටිපුග්ගලෙ;
තත්ථ චිත්තං පසාදෙත්වා, උත්තරිං දුත්තරං භවං.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං සඤ්ඤමලභිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඝොසසඤ්ඤායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා සාවත්ථියං අගමාසි. තස්ස ආගතභාවං සුත්වා ඤාතකා උපගන්ත්වා මහාදානං පවත්තෙසුං. සො කතිපයදිවසෙ වසිත්වා අරඤ්ඤමෙව ගන්තුකාමො අහොසි. තං ඤාතකා, ‘‘භන්තෙ, අරඤ්ඤං නාම ඩංසමකසාදිවසෙන බහුපරිස්සයං, ඉධෙව වසථා’’ති ආහංසු. තං සුත්වා ථෙරො ‘‘අරඤ්ඤවාසොයෙව මය්හං රුච්චතී’’ති විවෙකාභිරතිකිත්තනමුඛෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො ‘‘ඵුට්ඨො ඩංසෙහී’’ති ගාථං අභාසි.

31. තත්ථ **ඵුට්ඨො ඩංසෙහි මකසෙහීති** ඩංසනසීලතාය ‘‘ඩංසා’’ති ලද්ධනාමාහි අන්ධකමක්ඛිකාහි, මකසනඤ්ඤිතෙහි ච සූචිමුඛපාණෙහි ඵුස්සිතො දට්ඨොති අත්ථො. **අරඤ්ඤස්මින්ති** ‘‘පඤ්චධනුසතිකං පච්ඡිම’’න්ති (පාරා. 654) වුත්තඅරඤ්ඤලක්ඛණයොගතො අරඤ්ඤෙ. **බ්‍රහාවනෙති** මහාරුක්ඛගච්ඡගහනතාය මහාවනෙ අරඤ්ඤානියං. **නාගො සඞ්ගාමසීසෙවාති** සඞ්ගාමාවචරො හත්ථිනාගො විය සඞ්ගාමමුද්ධනි පරසෙනාසම්පහාරං. ‘‘අරඤ්ඤවාසො නාම බුද්ධාදීහි වණ්ණිතො ථොමිතො’’ති උස්සාහජාතො **සතො** සතිමා හුත්වා **තත්‍ර** තස්මිං අරඤ්ඤෙ, තස්මිං වා ඩංසාදිසම්ඵස්සෙ උපට්ඨිතෙ **අධිවාසයෙ** අධිවාසෙය්‍ය සහෙය්‍ය, ‘‘ඩංසාදයො මං ආබාධෙන්තී’’ති අරඤ්ඤවාසං න ජහෙය්‍යාති අත්ථො.

ගහ්වරතීරියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සුප්පියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අජරං ජීරමානෙනාති ආයස්මතො සුප්පියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා අරඤ්ඤායතනෙ වසන්තො තත්ථ භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො ඵලාඵලං අදාසි, තථා භික්ඛුසඞ්ඝස්ස. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො කස්සපස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස කාලෙ ඛත්තියකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා අනුක්කමෙන විඤ්ඤුතං පත්තො කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සයෙන ලද්ධසංවෙගො සාසනෙ පබ්බජිත්වා බහුස්සුතො අහොසි. ජාතිමදෙන සුතමදෙන ච

අත්තානං උක්කංසෙන්තො පරෙ ච වම්භෙන්තො විහාසි. සො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ තස්ස කම්මස්ස නිස්සන්දෙන සාවත්ථියං පරිභූතරූපෙ සුසානගොපකකුලෙ නිබ්බත්ති. **සුප්පියොති**ස්ස නාමං අහොසි. අථ විඤ්ඤුතං පත්තො අත්තනො සහායභූතං සොපාකත්ථෙරං උපසඞ්කමිත්වා තස්ස සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසංවෙගො පබ්බජිත්වා සම්මාපටිපත්තිං පූරෙත්වා **"අජරං ජීරමානෙනා"**ති ගාථං අභාසි.

32. තත්ථ **අජරන්ති** ජරාරහිතං, නිබ්බානං සන්ධායාහ. තඤ්හි අජාතත්තා නත්ථි එත්ථ ජරා, එතස්මිං වා අධිගතෙ පුග්ගලස්ස සා නත්ථීති ජරාභාවහෙතුතොපි අජරං නාම. **ජීරමානෙනාති** ජීරන්තෙන, ඛණෙ ඛණෙ ජරං පාපුණන්තෙන. **තප්පමානෙනාති** සන්තප්පමානෙන, රාගාදීහි එකාදසහි අග්ගීහි දය්හමානෙන. **නිබ්බුතින්ති** යථාවුත්තසන්තාපාභාවතො නිබ්බුතසභාවං නිබ්බානං. **නිමියන්ති** පරිවත්තෙය්‍යං චෙතාපෙය්‍යං. **පරමං සන්තින්ති** අනවසෙසකිලෙසාභිසඞ්ඛාරපරිළාහවූපසමධම්මතාය උත්තමං සන්තිං. චතූහි යොගෙහි අනනුබන්ධත්තා **යොගක්ඛෙමං**. අත්තනො උත්තරිතරස්ස කස්සචි අභාවතො **අනුත්තරං**. අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – ඛණෙ ඛණෙ ජරාය අභිභුය්‍යමානත්තා ජීරමානෙන, තථා රාගග්ගිආදීහි සන්තප්පමානෙන ගතො එවං අනිච්චෙන දුක්ඛෙන අසාරෙන සබ්බථාපි අනුපසන්තසභාවෙන සඋපද්දවෙන, තප්පටිපක්ඛභාවතො අජරං පරමුපසමභූතං කෙනචි අනුපද්දුතං අනුත්තරං නිබ්බානං නිමියං පරිවත්තෙය්‍යං "මහා වත මෙ ලාභො මහා උදයො හත්ථගතො"ති. යථා හි මනුස්සා යං කිඤ්චි භණ්ඩං පරිවත්තෙන්තා නිරපෙක්ඛා ගය්හමානෙන සම්බහුමානා හොන්ති, එවමයං ථෙරො පහිතත්තො විහරන්තො අත්තනො කායෙ ච ජීවිතෙ ච නිරපෙක්ඛතං, නිබ්බානං පටිපෙසිතත්තඤ්ච පකාසෙන්තො "නිමියං පරමං සන්තිං, යොගක්ඛෙමං අනුත්තර"න්ති වත්වා තමෙව පටිපත්තිං පරිබ්‍රූහයන්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.52.51-77) –

"වරුණො නාම නාමෙන, බ්‍රාහ්මණො මන්තපාරගූ;
ඡඩ්ඩෙත්වා දස පුත්තානි, වනමජ්ඣොගහිං තදා.

"අස්සමං සුකතං කත්වා, සුවිභත්තං මනොරමං;
පණ්ණසාලං කරිත්වාන, වසාමි විපිනෙ අහං.

"පදුමුත්තරො ලොකවිදූ, ආහුතීනං පටිග්ගහො;
මමුද්ධරිතුකාමො සො, ආගච්ඡි මම අස්සමං.

"යාවතා වනසණ්ඩම්හි, ඔභාසො විපුලො අහු;
බුද්ධස්ස ආනුභාවෙන, පජ්ජලී විපිනං තදා.

"දිස්වාන තං පාටිහීරං, බුද්ධසෙට්ඨස්ස තාදිනො;
පත්තපුටං ගහෙත්වාන, ඵලෙන පූජයිං අහං.

"උපගන්ත්වාන සම්බුද්ධං, සඛාරිමදාසහං;
අනුකම්පාය මෙ බුද්ධො, ඉදං වචනමබ්‍රවි.

"ඛාරිභාරං ගහෙත්වාන, පච්ඡතො එහි මෙ තුවං;
පරිභුත්තෙ ච සඞ්ඝම්හි, පුඤ්ඤං තව භවිස්සති.

"පුටකං තං ගහෙත්වාන, භික්ඛුසඞ්ඝස්සදාසහං;
තත්ථ චිත්තං පසාදෙත්වා, තුසිතං උපපජ්ජහං.

"තත්ථ දිබ්බෙහි නච්චෙහි, ගීතෙහි වාදිතෙහි ච;
පුඤ්ඤකම්මෙන සංයුත්තං, අනුභොමි සදා සුඛං.

"යං යං යොනුපපජ්ජාමි, දෙවත්තං අථ මානුසං;
භොගෙ මෙ ඌනතා නත්ථි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

"යාවතා චතුරො දීපා, සසමුද්දා සපබ්බතා;
ඵලං බුද්ධස්ස දත්වාන, ඉස්සරං කාරයාමහං.

"යාවතා යෙ පක්ඛිගණා, ආකාසෙ උප්පතන්ති චෙ;
තෙපි මෙ වසමන්වෙන්ති, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

"යාවතා වනසණ්ඩම්හි, යක්ඛා භූතා ච රක්ඛසා;

කුම්භණ්ඩා ගරුළා චාපි, පාරිචරියං උපෙන්ති මෙ.

‘‘කුම්මා සොණා මධුකාරා, ඩංසා ච මකසා උභො;
තෙපි මං වසමන්වෙන්ති, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘සුපණ්ණා නාම සකුණා, පක්ඛිජාතා මහබ්බලා;
තෙපි මං සරණං යන්ති, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘යෙපි දීඝායුකා නාගා, ඉද්ධිමන්තො මහායසා;
තෙපි මං වසමන්වෙන්ති, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘සීහා බ්‍යග්ඝා ච දීපී ච, අච්ඡකොකතරච්ඡකා;
තෙපි මං වසමන්වෙන්ති, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘ඔසධී තිණවාසී ච, යෙ ච ආකාසවාසිනො;
සබ්බෙ මං සරණං යන්ති, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘සුදුද්දසං සුනිපුණං, ගම්භීරං සුප්පකාසිතං;
ඵස්සයිත්වා විහරාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘විමොක්ඛෙ අට්ඨ ඵුසිත්වා, විහරාමි අනාසවො;
ආතාපී නිපකො චාහං, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘යෙ ඵලට්ඨා බුද්ධපුත්තා, ඛීණදොසා මහායසා;
අහමඤ්ඤතරො තෙසං, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘අභිඤ්ඤාපාරමිං ගන්ත්වා, සුක්කමූලෙන චොදිතො;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, විහරාමි අනාසවො.

‘‘තෙවිජ්ජා ඉද්ධිපත්තා ච, බුද්ධපුත්තා මහායසා;
දිබ්බසොතං සමාපන්නා, තෙසං අඤ්ඤතරො අහං.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
අරහත්තං පන පත්වාපි තමෙව ගාථං අඤ්ඤාබ්‍යාකරණවසෙන අභාසි.

සුප්පියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සොපාකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යථාපි එකපුත්තස්මින්ති ආයස්මතො සොපාකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො හුත්වා තත්ථ තත්ථ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං උපචිනන්තො කකුසන්ධස්ස භගවතො කාලෙ අඤ්ඤතරස්ස කුටුම්බිකස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්තො එකදිවසං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නචිත්තො බීජපූරඵලානි සත්ථු උපනෙසි. පටිග්ගහෙසි භගවා අනුකම්පං උපාදාය . සො භික්ඛුසඞ්ඝෙ ච අභිප්පසන්නො සලාකභත්තං පට්ඨපෙත්වා සඞ්ඝුද්දෙසවසෙන තිණ්ණං භික්ඛූනං යාවතායුකං ඛීරභත්තං අදාසි. සො තෙහි පුඤ්ඤකම්මෙහි අපරාපරං දෙවමනුස්සෙසු සම්පත්තිං අනුභවන්තො එකදා මනුස්සයොනියං නිබ්බත්තො එකස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස ඛීරභත්තං අදාසි. එවං තත්ථ තත්ථ පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසු එව පරිබ්භමන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ පුරිමකම්මනිස්සන්දෙන සාවත්ථියං අඤ්ඤතරාය දුග්ගතිත්ථියා කුච්ඡිම්හි පටිසන්ධිං ගණ්හි. තස්ස මාතා දස මාසෙ කුච්ඡිනා පරිහරිත්වා පරිපක්කෙ ගබ්භෙ විජායනකාලෙ විජායිතුං අසක්කොන්තී මුච්ඡං ආපජ්ජිත්වා බහුවෙලං මතා විය නිපජ්ජි. තං ඤාතකා ‘‘මතා’’ති සඤ්ඤාය සුසානං නෙත්වා චිතකං ආරොපෙත්වා දෙවතානුභාවෙන වාතවුට්ඨියා උට්ඨිතාය අග්ගිං අදත්වා පක්කමිංසු. දාරකො පච්ඡිමභවිකත්තා දෙවතානුභාවෙන මාතුකුච්ඡිතො අරොගො නික්ඛමි. මාතා පන කාලමකාසි. දෙවතා තං ගහෙත්වා මනුස්සරූපෙන සුසානගොපකස්ස ගෙහෙ ඨපෙත්වා කතිපයකාලං පතිරූපෙන ආහාරෙන පොසෙසි. තතො පරං සුසානගොපකො ච නං අත්තනො පුත්තං කත්වා වඩ්ඪෙති. සො තථා වඩ්ඪෙන්තො තස්ස පුත්තෙන සුපියෙන නාම දාරකෙන සද්ධිං කීළන්තො විචරති. තස්ස සුසානෙ ජාතසංවඩ්ඪභාවතො **සොපාකො**ති සමඤ්ඤා අහොසි.

අථෙකදිවසං සත්තවස්සිකං තං භගවා පච්චූසවෙලාය ඤාණජාලං පත්ථරිත්වා වෙනෙය්‍යබන්ධවෙ ඔලොකෙන්තො ඤාණජාලන්තොගධං දිස්වා සුසානට්ඨානං අගමාසි. දාරකො පුබ්බහෙතුනා චොදියමානො පසන්නමානසො සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා අට්ඨාසි. සත්ථා තස්ස ධම්මං කථෙසි. සො ධම්මං සුත්වා පබ්බජ්ජං යාචිත්වා ''පිතරා අනුඤ්ඤාතොසී''ති වුත්තො පිතරං සත්ථු සන්තිකං නෙසි. තස්ස පිතා සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා ''භන්තෙ, ඉමං දාරකං පබ්බාජෙථා''ති අනුජානි. සත්ථා තං පබ්බාජෙත්වා මෙත්තාභාවනාය නියොජෙසි. සො මෙත්තාකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සුසානෙ විහරන්තො න චිරස්සෙව මෙත්තාඣානං නිබ්බත්තෙත්වා ඣානං පාදකං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං සච්ඡාකාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.45.1-7) –

''කකුසන්ධො මහාවීරො, සබ්බධම්මාන පාරගූ;
ගණම්හා වූපකට්ඨො සො, අගමාසි වනන්තරං.

''බීජමිඤ්ජං ගහෙත්වාන, ලතාය ආවුණිං අහං;
භගවා තම්හි සමයෙ, ඣායතෙ පබ්බතන්තරෙ.

''දිස්වානහං දෙවදෙවං, විප්පසන්නෙන චෙතසා;
දක්ඛිණෙය්‍යස්ස වීරස්ස, බීජමිඤ්ජමදාසහං.

''ඉමස්මිංයෙව කප්පම්හි, යං මිඤ්ජමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බීජමිඤ්ජස්සිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහා හුත්වා පන අඤ්ඤෙසං සොසානිකභික්ඛූනං මෙත්තාභාවනාවිධිං දස්සෙන්තො **''යථාපි එකපුත්තස්මි''**න්ති ගාථං අභාසි.

33. තත්ථ **යථා**ති ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො. **එකපුත්තස්මි**න්ති පුනාති ච කුලවංසං තායති චාති පුත්තො, අත්‍රජාදිභෙදො පුත්තො. එකො පුත්තො එකපුත්තො, තස්මිං එකපුත්තස්මිං. විසයෙ චෙතං භුම්මවචනං. **පියස්මි**න්ති පියායිතබ්බතාය චෙව එකපුත්තතාය ච රූපසීලාචාරාදීහි ච පෙමකරණට්ඨානභූතෙ. **කුසලී**ති කුසලං වුච්චති ඛෙමං සොත්ථිභාවො, තං ලභිතබ්බං එතස්ස අත්ථීති කුසලී, සත්තානං හිතෙසී මෙත්තජ්ඣාසයො. **සබ්බෙසු පාණෙසූ**ති සබ්බෙසු සත්තෙසු. **සබ්බත්ථා**ති සබ්බාසු දිසාසු සබ්බෙසු වා භවාදීසු, සබ්බාසු වා අවත්ථාසු. ඉදං වුත්තං හොති – යථා එකපුත්තකෙ පියෙ මනාපෙ මාතාපිතා කුසලී එකන්තහිතෙසී භවෙය්‍ය, එවං පුරත්ථිමාදිභෙදාසු සබ්බාසු දිසාසු, කාමභවාදිභෙදෙසු සබ්බෙසු භවෙසු දහරාදිභෙදාසු සබ්බාසු අවත්ථාසු ච ඨිතෙසු සබ්බෙසු සත්තෙසු එකන්තහිතෙසිතාය කුසලී භවෙය්‍ය, ''මිත්තො උදාසීනො පච්චත්ථිකො''ති සීමං අකත්වා සීමාසම්භෙදවසෙන සබ්බත්ථ එකරසං මෙත්තං භාවෙය්‍යාති. ඉමං පන ගාථං වත්වා ''සචෙ තුම්හෙ ආයස්මන්තො එවං මෙත්තාභාවනං අනුයුඤ්ජෙය්‍යාථ, යෙ තෙ භගවතා 'සුඛං සුපතී'තිආදිනා (අ. නි. 11.15) එකාදස මෙත්තානිසංසා වුත්තා, එකංසෙන තෙසං භාගිනො භවථා''ති ඔවාදමදාසි.

සොපාකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පොසියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අනාසන්නවරාති ආයස්මතො පොසියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ විවට්ටූපනිස්සයං බහුං කුසලං උපචිනිත්වා සුගතීසු එව සංසරන්තො ඉතො ද්වෙනවුතෙ කප්පෙ තිස්සස්ස භගවතො කාලෙ මිගලුද්දො හුත්වා අරඤ්ඤෙ විචරති. අථ භගවා තස්ස අනුග්ගහං කාතුං අරඤ්ඤං ගන්ත්වා තස්ස චක්ඛුපථෙ අත්තානං දස්සෙසි. සො භගවන්තං දිස්වා පසන්නචිත්තො ආවුධං නික්ඛිපිත්වා උපසඞ්කමිත්වා අඤ්ජලිං පග්ගය්හ අට්ඨාසි. භගවා නිසීදිතුකාමතං දස්සෙසි. සො තාවදෙව තිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා සමෙ භූමිභාගෙ සක්කච්චං සන්ථරිත්වා අදාසි. නිසීදි තත්ථ භගවා අනුකම්පං උපාදාය. නිසින්නෙ පන භගවති අනප්පකං පීතිසොමනස්සං පටිසංවෙදෙන්තො භගවන්තං වන්දිත්වා සයම්පි එකමන්තං නිසීදි. අථ භගවා ''එත්තකං වට්ටති ඉමස්ස කුසලබීජ''න්ති උට්ඨායාසනා පක්කාමි. අචිරපක්කන්තෙ භගවති තං සීහො මිගරාජා ඝාතෙසි. සො කාලඞ්කතො දෙවලොකෙ නිබ්බත්ති. ''සො කිර භගවති අනුපගච්ඡන්තෙ සීහෙන ඝාතිතො නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සතී''ති තං දිස්වා භගවා සුගතියං නිබ්බත්තනත්ථං කුසලබීජරොපනත්ථඤ්ච උපසඞ්කමි.

සො තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා තතො දෙවලොකතො චවිත්වා සුගතීසුයෙව පරිවත්තෙන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං අඤ්ඤතරස්ස මහාවිභවස්ස සෙට්ඨිනො පුත්තො සඞ්ගාමජිතත්ථෙරස්ස කනිට්ඨභාතා හුත්වා නිබ්බත්ති. **පොසියො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො දාරපරිග්ගහං කත්වා එකං පුත්තං ලභිත්වා අන්තිමභවිකතාය ධම්මතාය චොදියමානො ජාතිආදිං පටිච්ච උප්පන්නසංවෙගො පබ්බජිත්වා අරඤ්ඤං පවිසිත්වා වූපකට්ඨො හුත්වා චතුසච්චකම්මට්ඨානභාවනං අනුයුඤ්ජන්තො නචිරස්සෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.53.1-12) –

‘‘හිමවන්තස්සාවිදූරෙ, ලම්බකො නාම පබ්බතො;
තත්ථෙව තිස්සො සම්බුද්ධො, අබ්භොකාසම්හි චඞ්කමි.

‘‘මිගලුද්දො තදා ආසිං, අරඤ්ඤෙ කානනෙ අහං;
දිස්වාන තං දෙවදෙවං, තිණමුට්ඨිමදාසහං.

‘‘නිසීදනත්ථං බුද්ධස්ස, දත්වා චිත්තං පසාදයිං;
සම්බුද්ධං අභිවාදෙත්වා, පක්කාමිං උත්තරාමුඛො.

‘‘අචිරං ගතමත්තස්ස, මිගරාජා අපොථයි;
සොහෙන පොථිතො, සන්තො තත්ථ කාලඞ්කතො අහං.

‘‘ආසන්නෙ මෙ කතං කම්මං, බුද්ධසෙට්ඨෙ අනාසවෙ;
සුමුත්තො සරවෙගොව, දෙවලොකමගච්ඡහං.

‘‘යූපො තත්ථ සුභො ආසි, පුඤ්ඤකම්මාභිනිම්මිතො;
සහස්සකණ්ඩො සතභෙණ්ඩු, ධජාලු හරිතාමයො.

‘‘පභා නිද්ධාවතෙ තස්ස, සතරංසීව උග්ගතො;
ආකිණ්ණො දෙවකඤ්ඤාහි, ආමොදිං කාමකාමිහං.

‘‘දෙවලොකා චවිත්වාන, සුක්කමූලෙන චොදිතො;
ආගන්ත්වාන මනුස්සත්තං, පත්තොම්හි ආසවක්ඛයං.

‘‘චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, නිසීදනමදාසහං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, තිණමුට්ඨෙ ඉදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං...පෙ.... කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා භගවන්තං වන්දිතුං සාවත්ථිං ආගතො ඤාතිං අනුකම්පාය ඤාතිගෙහං අගමාසි. තත්ථ නං පුරාණදුතියිකා වන්දිත්වා ආසනදානාදිනා පඨමං උපාසිකා විය වත්තං දස්සෙත්වා ථෙරස්ස අජ්ඣාසයං අජානන්තී පච්ඡා ඉත්ථිකුත්තාදීහි පලොභෙතුකාමා අහොසි . ථෙරො ‘‘අහො අන්ධබාලා මාදිසෙපි නාම එවං පටිපජ්ජතී’’ති චින්තෙත්වා කිඤ්චි අවත්වා උට්ඨායාසනා අරඤ්ඤමෙව ගතො. තං ආරඤ්ඤකා භික්ඛූ ‘‘කිං, ආවුසො, අතිලහුං, නිවත්තොසි, ඤාතකෙහි න දිට්ඨොසී’’ති පුච්ඡිංසු. ථෙරො තත්ථ පවත්තිං ආචික්ඛන්තො **‘‘අනාසන්නවරා එතා’’**ති ගාථං අභාසි.

34. තත්ථ **අනාසන්නවරාති එතා** ඉත්ථියො න ආසන්නා අනුපගතා, දූරෙ එව වා ඨිතා හුත්වා වරා පුරිසස්ස සෙට්ඨා හිතාවහා, තඤ්ච ඛො **නිච්චමෙව** සබ්බකාලමෙව, න රත්තිමෙව, න දිවාපි, න රහොවෙලායපි. **විජානතාති** විජානන්තෙන. ‘‘අනාසන්නපරා’’තිපි පාළි, සො එවත්ථො. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – චණ්ඩහත්ථිඅස්සමහිංසසීහබ්‍යග්ඝයක්ඛරක්ඛසපිසාචාපි මනුස්සානං අනුපසඞ්කමන්තො වරා සෙට්ඨා, න අනත්ථාවහා, තෙ පන උපසඞ්කමන්තා දිට්ඨධම්මිකංයෙව අනත්ථං කරෙය්‍යුං. ඉත්ථියො පන උපසඞ්කමිත්වා දිට්ඨධම්මිකං සම්පරායිකං විමොක්ඛනිස්සිතම්පි අත්ථං විනාසෙත්වා මහන්තං අනත්ථං ආපාදෙන්ති, තස්මා අනාසන්නවරා එතා නිච්චමෙව විජානතාති. ඉදානි තමත්ථං අත්තූපනායිකං කත්වා දස්සෙන්තො **‘‘ගාමා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **ගාමාති** ගාමං. උපයොගත්ථෙ හි එතං නිස්සක්කවචනං. **අරඤ්ඤමාගම්මාති** අරඤ්ඤතො ආගන්ත්වා. ම-කාරො පදසන්ධිකරො, නිස්සක්කෙ චෙතං උපයොගවචනං. **තතොති** මඤ්චකතො. **අනාමන්තෙත්වාති** අනාලපිත්වා පුරාණදුතියිකං ‘‘අප්පමත්තා හොහී’’ති එත්තකම්පි අවත්වා. **පොසියොති** අත්තානමෙව පරං විය වදති. යෙ පන ‘‘පක්කාමි’’න්ති පඨන්ති, තෙසං අහං පොසියො පක්කාමින්ති යොජනා. යෙ පන ‘‘සා ඉත්ථී ථෙරං සරං උපගතං භොජෙත්වා පලොභෙතුකාමා ජාතා, තං දිස්වා ථෙරො තාවදෙව ගෙහතො නික්ඛමිත්වා විහාරං ගන්ත්වා අත්තනො වසනට්ඨානෙ මඤ්චකෙ නිසීදි. සාපි ඛො ඉත්ථී පච්ඡාභත්තං අලඞ්කතපටියත්තා විහාරෙ ථෙරස්ස වසනට්ඨානං උපසඞ්කමි. තං දිස්වා ථෙරො කිඤ්චි අවත්වා උට්ඨාය දිවාට්ඨානමෙව ගතො’’ති වදන්ති, තෙසං ‘‘ගාමා අරඤ්ඤමාගම්මා’’ති ගාථාපදස්ස අත්ථො යථාරුතවසෙනෙව නියාති. විහාරො හි ඉධ ‘‘අරඤ්ඤ’’න්ති අධිප්පෙතො.

පොසියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සාමඤ්ඤකානිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සුඛං සුඛත්ථොති ආයස්මතො සාමඤ්ඤකානිත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො හුත්වා තත්ථ තත්ථ භවෙ කුසලං උපචිනන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ මනුස්සයොනියං නිබ්බත්තො විපස්සිං භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො එකං මඤ්චං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ අඤ්ඤතරස්ස පරිබ්බාජකස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති. **සාමඤ්ඤකානී**තිස්ස නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්තො සත්ථු යමකපාටිහාරියං දිස්වා පසන්නමානසො සාසනෙ පබ්බජිත්වා චරියානුකූලං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා ඣානං පාදකං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.36.30-33) –

‘‘විපස්සිනො භගවතො, ලොකජෙට්ඨස්ස තාදිනො;
එකං මඤ්චං මයා දින්නං, පසන්නෙන සපාණිනා.

‘‘හත්ථියානං අස්සයානං, දිබ්බයානං සමජ්ඣගං;
තෙන මඤ්චක දානෙන, පත්තොම්හි ආසවක්ඛයං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං මඤ්චමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, මඤ්චදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ථෙරස්ස පන ගිහිසහායකො කාතියානො නාම පරිබ්බාජකො බුද්ධුප්පාදතො පට්ඨාය තිත්ථියානං හතලාභසක්කාරතාය සාසච්ඡාදනමත්තම්පි අලභන්තො ආජීවකාපකතො ථෙරං උපසඞ්කමිත්වා ‘‘තුම්හෙ සාකියපුත්තියා නාම මහාලාභග්ගයසග්ගප්පත්තා සුඛෙන ජීවථ, මයං පන දුක්ඛිතා කිච්ඡජීවිකා, කථං නු ඛො පටිපජ්ජමානස්ස දිට්ඨධම්මිකඤ්චෙව සම්පරායිකඤ්ච සුඛං සම්පජ්ජතී’’ති පුච්ඡි. අථස්ස ථෙරො ‘‘නිප්පරියායතො සුඛං නාම ලොකුත්තරසුඛමෙව, තඤ්ච තදනුරූපං පටිපත්තිං පටිපජ්ජන්තස්සෙවා’’ති අත්තනා තස්ස අධිගතභාවං පරියායෙන විභාවෙන්තො **‘‘සුඛං සුඛත්ථො ලභතෙ තදාචර’’**න්ති ගාථං අභාසි.

35. තත්ථ **සුඛ**න්ති නිරාමිසං සුඛං ඉධාධිප්පෙතං. තඤ්ච ඵලසමාපත්ති චෙව නිබ්බානඤ්ච. තථා හි ‘‘අයං සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො චෙව ආයතිඤ්ච සුඛවිපාකො’’ (දී. නි. 3.355; අ. නි. 5.27; විභ. 804) ‘‘නිබ්බානං පරමං සුඛ’’න්ති (ධ. ප. 203-204) ච වුත්තං. **සුඛත්ථොති** සුඛප්පයොජනො, යථාවුත්තෙන සුඛෙන අත්ථිකො. **ලභතෙති** පාපුණාති, අත්ථිකස්සෙවෙදං සුඛං, න ඉතරස්ස. කො පන අත්ථිකොති ආහ **‘‘තදාචර’’**න්ති තදත්ථං ආචරන්තො, යාය පටිපත්තියා තං පටිපත්තිං පටිපජ්ජන්තොති අත්ථො. න කෙවලං තදාචරං සුඛමෙව ලභතෙ, අථ ඛො **කිත්තිඤ්ච පප්පොති** ‘‘ඉතිපි සීලවා සුපරිසුද්ධකායවචීකම්මන්තො සුපරිසුද්ධාජීවො ඣායී ඣානයුත්තො’’තිආදිනා කිත්තිං පරම්මුඛා පත්ථටයසතං පාපුණාති. **යසස්ස වඩ්ඪතීති** සම්මුඛෙ ගුණාභිත්ථවසඞ්ඛාතො පරිවාරසම්පදාසඞ්ඛාතො ච යසො අස්ස පරිබ්රූහති. ඉදානි ‘‘තදාචර’’න්ති සාමඤ්ඤතො වුත්තමත්ථං සරූපතො දස්සෙන්තො – **‘‘යො අරියමට්ඨඞ්ගිකමඤ්ජසං උජුං, භාවෙති මග්ගං අමතස්ස පත්තියා’’**ති ආහ. තස්සත්ථො **යො** පුග්ගලො කිලෙසෙහි ආරකත්තා පරිසුද්ධට්ඨෙන පටිපජ්ජන්තානං අරියභාවකරණට්ඨෙන **අරියං,** සම්මාදිට්ඨිආදිඅට්ඨඞ්ගසමුදායතාය **අට්ඨඞ්ගිකං,** අන්තද්වයරහිතමජ්ඣිමපටිපත්තිභාවතො අකුටිලට්ඨෙන **අඤ්ජසං,** කායවඞ්කාදිප්පහානතො **උජුං,** නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගනියට්ඨෙන කිලෙසෙ මාරෙන්තො ගමනට්ඨෙන ච **‘‘මග්ග’’**න්ති ලද්ධනාමං දුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදං **අමතස්ස** අසඞ්ඛතාය ධාතුයා **පත්තියා** අධිගමාය **භාවෙති** අත්තනො සන්තානෙ උප්පාදෙති වඩ්ඪෙති ච, සො නිප්පරියායෙන ‘‘සුඛත්ථො තදාචර’’න්ති වුච්චති, තස්මා යථාවුත්තං සුඛං ලභති. තං සුත්වා පරිබ්බාජකො පසන්නමානසො පබ්බජිත්වා සම්මා පටිපජ්ජන්තො නචිරස්සෙව විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. ඉදමෙව ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්යාකරණං අහොසි.

සාමඤ්ඤකානිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කුමාපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සාධු සුතන්ති ආයස්මතො කුමාපුත්තත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ අජිනචම්මවසනො තාපසො හුත්වා බන්ධුමතීනගරෙ රාජුය්‍යානෙ වසන්තො විපස්සිං භගවන්තං පස්සිත්වා පසන්නමානසො පාදබ්භඤ්ජනතෙලං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො. තතො පට්ඨාය සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ අවන්තිරට්ඨෙ වෙළුකණ්ටකනගරෙ ගහපතිකුලෙ නිබ්බත්තො. ‘‘නන්දො’’තිස්ස නාමං අකංසු. මාතා පනස්ස කුමා නාම, තෙන **කුමාපුත්තොති** පඤ්ඤායිත්ථ. සො ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා ලද්ධප්පසාදො පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චො පරියන්තපබ්බතපස්සෙ සමණධම්මං කරොන්තො විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං අසක්කොන්තො භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා කම්මට්ඨානං සොධෙත්වා සප්පායට්ඨානෙ වසන්තො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං සච්ඡාකාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.53.24-30) –

‘‘නගරෙ බන්ධුමතියා, රාජුය්‍යානෙ වසාමහං;
චම්මවාසී තදා ආසිං, කමණ්ඩලුධරො අහං.

‘‘අද්දසං විමලං බුද්ධං, සයම්භුං අපරාජිතං;
පධානං පහිතත්තං තං, ඣායිං ඣානරතං වසිං.

‘‘සබ්බකාමසමිද්ධඤ්ච, ඔඝතිණ්ණමනාසවං;
දිස්වා පසන්නසුමනො, අබ්භඤ්ජනමදාසහං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, අබ්භඤ්ජනමදාසහං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, අබ්භඤ්ජනස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අරඤ්ඤෙ කායදළ්හිබහුලෙ භික්ඛූ, දිස්වා තෙ ඔවදන්තො සාසනස්ස නිය්‍යානිකභාවං පකාසෙන්තො **‘‘සාධු සුතං සාධු චරිතක’’**න්ති ගාථං අභාසි.

36. තත්ථ **සාධූති** සුන්දරං. **සුතන්ති** සවනං. තඤ්ච ඛො විවට්ටූපනිස්සිතං විසෙසතො අප්පිච්ඡතාදිපටිසංයුත්තං දසකථාවත්ථුසවනං ඉධාධිප්පෙතං. **සාධු චරිතකන්ති** තදෙව අප්පිච්ඡතාදිචරිතං චිණ්ණං, සාධුචරිතමෙව හි ‘‘චරිතක’’න්ති වුත්තං. පදද්වයෙනාපි බාහුසච්චං තදනුරූපං පටිපත්තිඤ්ච ‘‘සුන්දර’’න්ති දස්සෙති. **සදාති** සබ්බකාලෙ නවකමජ්ඣිමථෙරකාලෙ, සබ්බෙසු වා ඉරියාපථක්ඛණෙසු. **අනිකෙතවිහාරොති** කිලෙසානං නිවාසනට්ඨානට්ඨෙන පඤ්චකාමගුණා නිකෙතා නාම, ලොකියා වා ඡළාරම්මණධම්මා. යථාහ – ‘‘රූපනිමිත්තනිකෙතවිසාරවිනිබන්ධා ඛො, ගහපති, ‘නිකෙතසාරී’ති වුච්චතී’’තිආදි (සං. නි. 3.3). තෙසං නිකෙතානං පහානත්ථාය පටිපදා අනිකෙතවිහාරො. **අත්ථපුච්ඡනන්ති** තං ආජානිතුකාමස්ස කල්‍යාණමිත්තං උපසඞ්කමිත්වා දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථපභෙදස්ස පුච්ඡනං, කුසලාදිභෙදස්ස වා අත්ථස්ස සභාවධම්මස්ස ‘‘කිං, භන්තෙ, කුසලං, කිං අකුසලං, කිං සාවජ්ජං, කිං අනවජ්ජ’’න්තිආදිනා (ම. නි. 3.296) පුච්ඡනං අත්ථපුච්ඡනං. **පදක්ඛිණකම්මන්ති** තං පන පුච්ඡිත්වා පදක්ඛිණග්ගාහිභාවෙන තස්ස ඔවාදෙ අධිට්ඨානං සම්මාපටිපත්ති. ඉධාපි ‘‘සාධූ’’ති පදං ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. **එතං සාමඤ්ඤන්ති** ‘‘සාධු සුත’’න්තිආදිනා වුත්තං යං සුතං, යඤ්ච චරිතං, යො ච අනිකෙතවිහාරො , යඤ්ච අත්ථපුච්ඡනං, යඤ්ච පදක්ඛිණකම්මං, එතං සාමඤ්ඤං එසො සමණභාවො. යස්මා ඉමාය එව පටිපදාය සමණභාවො, න අඤ්ඤථා, තස්මා ‘‘සාමඤ්ඤ’’න්ති නිප්පරියායතො මග්ගඵලස්ස අධිවචනං. තස්ස වා පන අයං අපණ්ණකපටිපදා, තං පනෙතං සාමඤ්ඤං යාදිසස්ස සම්භවති, තං දස්සෙතුං **‘‘අකිඤ්චනස්සා’’**ති වුත්තං. අපරිග්ගාහකස්ස, ඛෙත්තවත්ථුහිරඤ්ඤසුවණ්ණදාසිදාසාදිපරිග්ගහපටිග්ගහණරහිතස්සාති අත්ථො.

කුමාපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. කුමාපුත්තසහායත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

නානාජනපදං යන්තීති ආයස්මතො කුමාපුත්තසහායත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං උපචිනන්තො ඉතො චතුනවුතෙ කප්පෙ සිද්ධත්ථස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො අරඤ්ඤං පවිසිත්වා බහුං රුක්ඛදණ්ඩං ඡින්දිත්වා කත්තරයට්ඨිං කත්වා සඞ්ඝස්ස අදාසි. අඤ්ඤඤ්ච යථාවිභවං පුඤ්ඤං කත්වා දෙවෙසු නිබ්බත්තිත්වා තතො පට්ඨාය සුගතීසුයෙව පරිවත්තෙන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ වෙළුකණ්ටකනගරෙ ඉද්ධෙ කුලෙ නිබ්බත්ති. **සුදන්තොති**ස්ස නාමං අහොසි. ‘‘වාසුලො’’ති කෙචි වදන්ති. සො කුමාපුත්තස්ස පියසහායො හුත්වා විචරන්තො ‘‘කුමාපුත්තො පබ්බජිතො’’ති සුත්වා ‘‘න හි නූන සො ඔරකො ධම්මවිනයො, යත්ථ කුමාපුත්තො පබ්බජිතො’’ති තදනුබන්ධෙන සයම්පි පබ්බජිතුකාමො හුත්වා සත්ථු සන්තිකං උපසඞ්කමි. තස්ස සත්ථා ධම්මං දෙසෙසි. සො භිය්‍යොසොමත්තාය පබ්බජ්ජාය සඤ්ජාතඡන්දො පබ්බජිත්වා කුමාපුත්තෙනෙව සද්ධිං පරියන්තපබ්බතෙ භාවනානුයුත්තො විහරති. තෙන ච සමයෙන සම්බහුලා භික්ඛූ නානාජනපදෙසු ජනපදචාරිකං චරන්තාපි ගච්ඡන්තාපි ආගච්ඡන්තාපි තං ඨානං උපගච්ඡන්ති. තෙන තත්ථ කොලාහලං හොති. තං දිස්වා සුදන්තත්ථෙරො ‘‘ඉමෙ භික්ඛූ නිය්‍යානිකසාසනෙ පබ්බජිත්වා ජනපදවිතක්කං අනුවත්තෙන්තා චිත්තසමාධිං විරාධෙන්තී’’ති සංවෙගජාතො තමෙව සංවෙගං අත්තනො චිත්තදමනස්ස අඞ්කුසං කරොන්තො **‘‘නානාජනපදං යන්තී’’**ති ගාථං අභාසි.

37. තත්ථ **නානාජනපදන්ති** විසුං විසුං නානාවිධං ජනපදං, කාසිකොසලාදිඅනෙකරට්ඨන්ති අත්ථො. **යන්තීති** ගච්ඡන්ති. **විචරන්තාති** ‘‘අසුකො ජනපදො සුභික්ඛො සුලභපිණ්ඩො, අසුකො ඛෙමො අරොගො’’තිආදිවිතක්කවසෙන ජනපදචාරිකං චරන්තා. **අසඤ්ඤතාති** තස්සෙව ජනපදවිතක්කස්ස අප්පහීනතාය චිත්තෙන අසංයතා. **සමාධිඤ්ච විරාධෙන්තීති** සබ්බස්සපි උත්තරිමනුස්සධම්මස්ස මූලභූතං උපචාරප්පනාභෙදං සමාධිඤ්ච නාම විරාධෙන්ති . ච-සද්දො සම්භාවනෙ. දෙසන්තරචරණෙන ඣායිතුං ඔකාසාභාවෙන අනධිගතං සමාධිං නාධිගච්ඡන්තා, අධිගතඤ්ච වසීභාවානාපාදනෙන ජීරන්තා වීරාධෙන්ති නාම. **කිංසු රට්ඨචරියා කරිස්සතීති** සූති නිපාතමත්තං. ‘‘එවංභූතානං

රථියචරියා ජනපදචාරිකා කිං කරිස්සති, කිං නාම අත්ථං සාධෙස්සති, නිරත්ථකාවා''ති ගරහන්තො වදති. **තස්මාති** යස්මා ඊදිසී දෙසන්තරචරියා භික්ඛුස්ස න අත්ථාවහා, අපි ච ඛො අනත්ථාවහා සම්පත්තීනං විරාධනතො, තස්මා. **විනෙය්‍ය සාරම්භන්ති** වසනපදෙසෙ අරතිවසෙන උප්පන්නං සාරම්භං චිත්තසංකිලෙසං තදනුරූපෙන පටිසඞ්ඛානෙන විනෙත්වා වූපසමෙත්වා. **ඣායෙය්‍යාති** ආරම්මණූපනිජ්ඣානෙන ලක්ඛණූපනිජ්ඣානෙන චාති දුවිධෙනපි ඣානෙන ඣායෙය්‍ය. **අපුරක්ඛතොති** මිච්ඡාවිතක්කෙහි තණ්හාදීහි වා න පුරක්ඛතොති තෙසං වසං අනුපගච්ඡන්තො කම්මට්ඨානමෙව මනසි කරෙය්‍යාති අත්ථො. එවං පන වත්වා ථෙරො තමෙව සංවෙගං අඞ්කුසං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.53.36-41) –

''කානනං වනමොග්ගය්හ, වෙළුං ඡෙත්වානහං තදා;
ආලම්බනං කරිත්වාන, සඞ්ඝස්ස අදදිං බහුං.

''තෙන චිත්තප්පසාදෙන, සුබ්බතෙ අභිවාදිය;
ආලම්බදණ්ඩං දත්වාන, පක්කාමිං උත්තරාමුඛො.

''චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං දණ්ඩමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, දණ්ඩදානස්සිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

යං පනත්ථං අඞ්කුසං කත්වා අයං ථෙරො අරහත්තං පත්තො, තමෙවත්ථං හදයෙ ඨපෙත්වා අරහත්තං පත්තොපි **''නානාජනපදං යන්ති''**ති ඉදමෙව ගාථං අභාසි. තස්මා තදෙවස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසීති.

කුමාපුත්තසහායත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ගවම්පතිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යො ඉද්ධියා සරභුන්ති ආයස්මතො ගවම්පතිත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ සිඛිං භගවන්තං පස්සිත්වා පසන්නමානසො පුප්ඵෙහි පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ උප්පන්නො අපරාපරං පුඤ්ඤානි කරොන්තො කොණාගමනස්ස භගවතො චෙතියෙ ඡත්තඤ්ච වෙදිකඤ්ච කාරෙසි. කස්සපස්ස පන භගවතො කාලෙ අඤ්ඤතරස්මිං කුලගෙහෙ නිබ්බත්තො. තස්මිඤ්ච කුලෙ බහුං ගොමණ්ඩලං අහොසි. තං ගොපාලකා රක්ඛන්ති. අයං තත්ථ අන්තරන්තරා යුත්තපයුත්තං විචාරෙන්තො විචරති. සො එකං ඛීණාසවත්ථෙරං ගාමෙ පිණ්ඩාය චරිත්වා බහිගාමෙ දෙවසිකං එකස්මිං පදෙසෙ භත්තකිච්චං කරොන්තං දිස්වා ''අය්‍යො සූරියාතපෙන කිලමිස්සතී''ති චින්තෙත්වා චත්තාරො සිරීසදණ්ඩෙ උස්සාපෙත්වා තෙසං උපරි සිරීසසාඛායො ඨපෙත්වා සාඛාමණ්ඩපං කත්වා අදාසි. ''මණ්ඩපස්ස සමීපෙ සිරීසරුක්ඛං රොපෙසී''ති ච වදන්ති. තස්ස අනුකම්පාය දෙවසිකං ථෙරො තත්ථ නිසීදි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන තතො චවිත්වා චාතුමහාරාජිකෙසු නිබ්බත්ති. තස්ස පුරිමකම්මසංසූචකං විමානද්වාරෙ මහන්තං සිරීසවනං නිබ්බත්ති වණ්ණගන්ධසම්පන්නෙහි අඤ්ඤෙහි පුප්ඵෙහි සබ්බකාලෙ උපසොභයමානං, තෙන තං විමානං ''සෙරීසක''න්ති පඤ්ඤායිත්ථ. සො දෙවපුත්තො එකං බුද්ධන්තරං දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච සංසරිත්වා ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ යසත්ථෙරස්ස චතූසු ගිහිසහායෙසු **ගවම්පති** නාම හුත්වා ආයස්මතො යසස්ස පබ්බජිතභාවං සුත්වා අත්තනො සහායෙහි සද්ධිං භගවතො සන්තිකං අගමාසි . සත්ථා තස්ස ධම්මං දෙසෙසි. සො දෙසනාවසානෙ සහායෙහි සද්ධිං අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.53.42-47) –

''මිගලුද්දො පුරෙ ආසිං, විපිනෙ විචරං අහං;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, සබ්බධම්මාන පාරගුං.

''තස්මිං මහාකාරුණිකෙ, සබ්බසත්තහිතෙ රතෙ;
පසන්නචිත්තො සුමනො, නෙලපුප්ඵං අපූජයිං.

''එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ථෙරො විමුත්තිසුඛං පටිසංවෙදෙන්තො සාකෙතෙ විහරති අඤ්ජනවනෙ. තෙන ච සමයෙන භගවා මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධිං සාකෙතං ගන්ත්වා අඤ්ජනවනෙ විහාසි. සෙනාසනං නප්පහොසි. සම්බහුලා භික්ඛූ විහාරසාමන්තා සරභුයා නදියා වාලිකාපුළිනෙ සයිංසු. අථ අඩ්ඪරත්තසමයෙ නදියා උදකොඝෙ ආගච්ඡන්තෙ සාමණෙරාදයො උච්චාසද්දමහාසද්දා අහෙසුං. භගවා තං ඤත්වා ආයස්මන්තං ගවම්පතිං ආණාපෙසි – ''ගච්ඡ, ගවම්පති, ජලොඝං වික්ඛම්භෙත්වා භික්ඛූනං ඵාසුවිහාරං කරොහී''ති. ථෙරො ''සාධු, භන්තෙ''ති ඉද්ධිබලෙන නදීසොතං වික්ඛම්භි, තං දූරතොව පබ්බතකූටං විය අට්ඨාසි. තතො පට්ඨාය ථෙරස්ස ආනුභාවො ලොකෙ පාකටො

අහොසි. අථෙකදිවසං සත්ථා මහතියා දෙවපරිසාය මජ්ඣෙ නිසීදිත්වා ධම්මං දෙසෙන්තං ථෙරං දිස්වා ලොකානුකම්පාය තස්ස ගුණානං විභාවනත්ථං තං පසංසන්තො **‘‘යො ඉද්ධියා සරභූ’’**න්ති ගාථං අභාසි.

38. තත්ථ **ඉද්ධියා**ති අධිට්ඨානිද්ධියා. **සරභු**න්ති එවංනාමිකං නදිං, යං ලොකෙ ‘‘සරභූ’’න්ති වදන්ති. **අඨපෙසී**ති සන්දිතුං අදෙන්තො සොතං නිවත්තෙත්වා පබ්බතකූටං විය මහන්තං ජලරාසිං කත්වා ඨපෙසි. **අසිතො**ති නසිතො, තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයරහිතො, බන්ධනසඞ්ඛාතානං වා සබ්බසංයොජනානං සමුච්ඡින්නත්තා කෙනචිපි බන්ධනෙන අබද්ධො, තතො එව එජානං කිලෙසානං අභාවතො **අනෙජො සො, ගවම්පති, තං සබ්බසඞ්ගාතිගතං** තාදිසං සබ්බෙපි රාගදොසමොහමානදිට්ඨිසඞ්ගෙ අතික්කමිත්වා ඨිතත්තා සබ්බසඞ්ගාතිගතං, අසෙක්ඛමුනිභාවතො **මහාමුනිං,** තතො එව කාමකම්මභවාදිභෙදස්ස සකලස්සපි භවස්ස පාරං නිබ්බානං ගතත්තා **භවස්ස පාරගුං. දෙවා නමස්සන්තී**ති දෙවාපි ඉමස්සන්ති, පගෙව ඉතරා පජාති.

ගාථාපරියොසානෙ මහතො ජනකායස්ස ධම්මාභිසමයො අහොසි. ථෙරො අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො ‘‘සත්ථාරං පූජෙස්සාමී’’ති ඉමමෙව ගාථං අභාසීති.

ගවම්පතිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. තිස්සත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සත්තියා විය ඔමට්ඨොති ආයස්මතො තිස්සත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො තිස්සස්ස භගවතො බොධියා මූලෙ පුරාණපණ්ණානි නීහරිත්වා සොධෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කපිලවත්ථුනගරෙ භගවතො පිතුච්ඡාපුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති **තිස්සො** නාම නාමෙන. සො භගවන්තං අනුපබ්බජිත්වා උපසම්පන්නො හුත්වා අරඤ්ඤායතනෙ විහරන්තො ජාතිං පටිච්ච මානං කරොන්තො කොධූපායාසබහුලො ච උජ්ඣානබහුලො ච හුත්වා විචරති, සමණධම්මෙ උස්සුක්කං න කරොති. අථ නං සත්ථා එකදිවසං දිවාට්ඨානෙ විවටමුඛං නිද්දායන්තං දිබ්බචක්ඛුනා ඔලොකෙන්තො සාවත්ථිතො ආකාසෙන ගන්ත්වා තස්ස උපරි ආකාසෙයෙව ඨත්වා ඔභාසං ඵරිත්වා තෙනොභාසෙන පටිබුද්ධස්ස සතිං උප්පාදෙත්වා ඔවාදං දෙන්තො **‘‘සත්තියා විය ඔමට්ඨො’’**ති ගාථං අභාසි.

39. තත්ථ **සත්තියා**ති දෙසනාසීසමෙතං, එකතොධාරාදිනා සත්ථෙනාති අත්ථො. **ඔමට්ඨො**ති පහතො. චත්තාරො හි පහාරා ඔමට්ඨො උම්මට්ඨො මට්ඨො විමට්ඨොති. තත්ථ උපරි ඨත්වා අධොමුඛං දින්නපහාරො ඔමට්ඨො නාම, හෙට්ඨා ඨත්වා උද්ධම්මුඛං දින්නපහාරො උම්මට්ඨො නාම, අග්ගළසූචි විය විනිවිජ්ඣිත්වා ගතො මට්ඨො නාම, සෙසො සබ්බොපි විමට්ඨො නාම. ඉමස්මිං පන ඨානෙ ඔමට්ඨො ගහිතො. සො හි සබ්බදාරුණො දුරුද්ධරණසල්ලො දුත්තිකිච්ඡො අන්තොදොසො අන්තොපුබ්බලොහිතොව හොති, පුබ්බලොහිතං අනික්ඛමිත්වා වණමුඛං පරියොනන්ධිත්වා තිට්ඨති. පුබ්බලොහිතං නීහරිතුකාමෙහි මඤ්චෙන සද්ධිං බන්ධිත්වා අධොසිරො කාතබ්බො හොති, මරණං වා මරණමත්තං වා දුක්ඛං පාපුණන්ති. **ඩය්හමානෙ**ති අග්ගිනා ඣායමානෙ. **මත්ථකෙ**ති සීසෙ. ඉදං වුත්තං හොති – යථා සත්තියා ඔමට්ඨො පුරිසො සල්ලුබ්බාහනවණතිකිච්ඡනානං අත්ථාය වීරියං ආරභති තාදිසං පයොගං කරොති පරක්කමති, යථා ච ඩය්හමානෙ මත්ථකෙ ආදිත්තසීසො පුරිසො තස්ස නිබ්බාපනත්ථං වීරියං ආරභති තාදිසං පයොගං කරොති, එවමෙවං, භික්ඛු, කාමරාගප්පහානාය සතො අප්පමත්තො අතිවිය උස්සාහජාතො හුත්වා විහරෙය්‍යාති.

එවං භගවා තස්ස ථෙරස්ස කොධූපායාසවූපසමාය ඔවාදං දෙන්තො තදෙකට්ඨතාය කාමරාගප්පහානසීසෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි. ථෙරො ඉමං ගාථං සුත්වා සංවිග්ගහදයො විපස්සනාය යුත්තප්පයුත්තො විහාසි. තස්ස අජ්ඣාසයං ඤත්වා සත්ථා සංයුත්තකෙ **තිස්සත්ථෙරසුත්තං** (සං. නි. 3.84) දෙසෙසි. සො දෙසනාපරියොසානෙ අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.53.66-73) –

‘‘දෙවලොකෙ මනුස්සෙ වෙ, අනුභොත්වා උභො යසෙ;
අවසානෙ ච නිබ්බානං, සිවං පත්තො අනුත්තරං.

‘‘සම්බුද්ධං උද්දිසිත්වාන, බොධිං වා තස්ස සත්ථුනො;
යො පුඤ්ඤං පසවී පොසො, තස්ස කිං නාම දුල්ලභං.

‘‘මග්ගෙ ඵලෙ ආගමෙ ච, ඣානාභිඤ්ඤාගුණෙසු ච;
අඤ්ඤෙසං අධිකො හුත්වා, නිබ්බායාමි අනාසවො.

‘‘පුරෙහං බොධියා පත්තං, ඡඩ්ඩෙත්වා හට්ඨමානසො;
ඉමෙහි වීසතඞ්ගෙහි, සමඞ්ගී හොමි සබ්බථා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
අරහත්තං පන පත්වා ථෙරො අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො සත්ථාරං පූජෙතුං තමෙව ගාථං අභාසි.

තිස්සත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. වඩ්ඪමානත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සත්තියා විය ඔමට්ඨොති ආයස්මතො වඩ්ඪමානත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො ඉතො ද්වෙනවුතෙ කප්පෙ තිස්සස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො තිස්සං භගවන්තං පිණ්ඩාය චරන්තං දිස්වා පසන්නමානසො සුපරිපක්කානි වණ්ටතො මුත්තානි අම්බඵලානි අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො අපරාපරං පුඤ්ඤකම්මානි උපචිනන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ වෙසාලියං ලිච්ඡවිරාජකුලෙ නිබ්බත්ති, **වඩ්ඪමානො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො සද්ධො පසන්නො දායකො දානරතො කාරකො සඞ්ඝුපට්ඨාකො හුත්වා තථාරූපෙ අපරාධෙ සත්ථාරා පත්තනික්කුජ්ජනකම්මෙ කාරාපිතෙ අග්ගිං අක්කන්තො විය සඞ්ඝං ඛමාපෙත්වා කම්මං පටිප්පස්සම්භෙත්වා සඤ්ජාතසංවෙගො පබ්බජි, පබ්බජිත්වා පන ථිනමිද්ධාභිභූතො විහාසි. තං සත්ථා සංවෙජෙන්තො **‘‘සත්තියා විය ඔමට්ඨො’’**ති ගාථං අභාසි.

40. තත්ථ **භවරාගප්පහානායාති** භවරාගස්ස රූපරාගස්ස අරූපරාගස්ස ච පජහනත්ථාය. යදිපි අජ්ඣත්තසංයොජනානි අප්පහාය බහිද්ධසංයොජනානං පහානං නාම නත්ථි, නානන්තරිකභාවතො පන උද්ධම්භාගියසංයොජනප්පහානවචනෙන ඔරම්භාගියසංයොජනප්පහානම්පි වුත්තමෙව හොති. යස්මා වා සමුච්ඡින්නොරම්භාගියසංයොජනානම්පි කෙසඤ්චි අරියානං උද්ධම්භාගියසංයොජනානි දුප්පහෙය්‍යානි හොන්ති, තස්මා සුප්පහෙය්‍යතො දුප්පහෙය්‍යමෙව දස්සෙන්තො භගවා භවරාගප්පහානසීසෙන සබ්බස්සාපි උද්ධම්භාගියසංයොජනස්ස පහානමාහ. ථෙරස්ස එව වා අජ්ඣාසයවසෙනෙවං වුත්තං. සෙසං වුත්තනයමෙව.

වඩ්ඪමානත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඤ්චමවග්ගො

1. සිරිවඩ්ඪත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

විවරමනුපතන්ති විජ්ජුතාති ආයස්මතො සිරිවඩ්ඪත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං උපචිනන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො විපස්සිං භගවන්තං පස්සිත්වා කිඞ්කණිපුප්ඵෙහි පූජං කත්වා තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ විභවසම්පන්නස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස ගෙහෙ නිබ්බත්ති, **සිරිවඩ්ඪො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො බිම්බිසාරසමාගමෙ සත්ථරි සද්ධම්මෙ ච උප්පන්නප්පසාදො හෙතුසම්පන්නතාය පබ්බජි. පබ්බජිත්වා ච කතපුබ්බකිච්චො වෙභාරපණ්ඩවපබ්බතානං අවිදූරෙ අඤ්ඤතරස්මිං අරඤ්ඤායතනෙ පබ්බතගුහායං කම්මට්ඨානමනුයුත්තො විහරති. තස්මිඤ්ච සමයෙ මහා අකාලමෙඝො උට්ඨහි. විජ්ජුල්ලතා පබ්බතවිවරං පවිසන්තියො විය විචරන්ති. ථෙරස්ස සම්මපරිළාහාභිභූතස්ස සාරගබ්භෙහි මෙඝවාතෙහි සම්මපරිළාහො වූපසමි. උතුසප්පායලාභෙන චිත්තං එකග්ගං අහොසි. සමාහිතචිත්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.21.10-14) –

‘‘කඤ්චනග්ඝියසඞ්කාසො, සබ්බඤ්ඤූ ලොකනායකො;
ඔදකං දහමොග්ගය්හ, සිනායි අග්ගපුග්ගලො.

‘‘පග්ගය්හ කිඞ්කණිං පුප්ඵං, විපස්සිස්සාභිරොපයිං;
උදග්ගචිත්තො සුමනො, ද්විපදින්දස්ස තාදිනො.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘සත්තවීසතිකප්පම්හි, රාජා භීමරථො අහු;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අඤ්ඤාපදෙසෙන අත්තසන්නිස්සයං උදානං උදානෙන්තො **''විවරමනුපතන්ති විජ්ජුතා''**ති ගාථං අභාසි.

41. තත්ථ **විවරන්ති** අන්තරා වෙමජ්ඣං. **අනුපතන්තීති** අනුලක්ඛණෙ පතන්ති පවත්තන්ති, විජ්ජොතන්තීති අත්ථො. විජ්ජොතනමෙව හි විජ්ජුල්ලතානං පවත්ති නාම. **අනු**-සද්දයොගෙන චෙත්ථ උපයොගවචනං, යථා ''රුක්ඛමනුවිජ්ජොතන්තී''ති. **විජ්ජුතාති** සතෙරතා. **වෙභාරස්ස ච පණ්ඩවස්ස චාති** වෙභාරපබ්බතස්ස ච පණ්ඩවපබ්බතස්ස ච විවරමනුපතන්තීති යොජනා. **නගවිවරගතොති** නගවිවරං පබ්බතගුහං උපගතො. **ඣායතීති** ආරම්මණූපනිජ්ඣානෙන ලක්ඛණූපනිජ්ඣානෙන ච ඣායති, සමථවිපස්සනං උස්සුක්කාපෙන්තො භාවෙති. **පුත්තො අප්පටිමස්ස තාදිනොති** සීලක්ඛන්ධාදිධම්මකායසම්පත්තියා රූපකායසම්පත්තියා ච අනුපමස්ස උපමාරහිතස්ස ඉට්ඨානිට්ඨාදීසු තාදිලක්ඛණසම්පත්තියා තාදිනො බුද්ධස්ස භගවතො ඔරසපුත්තො. පුත්තවචනෙනෙව චෙත්ථ ථෙරෙන සත්ථු අනුජාතභාවදීපනෙන අඤ්ඤා බ්‍යාකතාති වෙදිතබ්බං.

සිරිවඩ්ඪත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ඛදිරවනියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

චාලෙ උපචාලෙති ආයස්මතො ඛදිරවනියරෙවතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ හංසවතීනගරෙ තිත්ථනාවිකකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා මහාගඞ්ගාය පයාගතිත්ථෙ තිත්ථනාවාකම්මං කරොන්තො එකදිවසං සසාවකසඞ්ඝං භගවන්තං ගඞ්ගාතීරං උපගතං දිස්වා පසන්නමානසො නාවාසඞ්ඝාටං යොජෙත්වා මහන්තෙන පූජාසක්කාරෙන පරතීරං පාපෙත්වා අඤ්ඤතරං භික්ඛුං සත්ථාරා ආරඤ්ඤකානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපියමානං දිස්වා තදත්ථං පත්ථනං පට්ඨපෙත්වා භගවතො භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච මහාදානං පවත්තෙසි. භගවා ච තස්ස පත්ථනාය අවජ්ඣභාවං බ්‍යාකාසි. සො තතො පට්ඨාය තත්ථ තත්ථ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ මගධරට්ඨෙ නාලකගාමෙ රූපසාරියා බ්‍රාහ්මණියා කුච්ඡිස්මිං නිබ්බත්ති. තං වයප්පත්තං මාතාපිතරො ඝරබන්ධනෙන බන්ධිතුකාමා ජාතා. සො සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස පබ්බජිතභාවං සුත්වා ''මය්හං ජෙට්ඨභාතා අයොා උපතිස්සො ඉමං විභවං ඡඩ්ඩෙත්වා පබ්බජිතො, තෙන වන්තං ඛෙළපිණ්ඩං කථාහං පච්ඡා ගිලිස්සාමී''ති ජාතසංවෙගො පාසං අනුපගච්ඡනකමිගො විය ඤාතකෙ වඤ්චෙත්වා හෙතුසම්පත්තියා චොදියමානො භික්ඛූනං සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මසෙනාපතිනො කනිට්ඨභාවං නිවෙදෙත්වා අත්තනො පබ්බජ්ජාය ඡන්දං ආරොචෙසි. භික්ඛූ තං පබ්බාජෙත්වා පරිපුණ්ණවීසතිවස්සං උපසම්පාදෙත්වා කම්මට්ඨානෙ නියොජෙසුං. සො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ඛදිරවනං පවිසිත්වා, ''අරහත්තං පත්වා භගවන්තං ධම්මසෙනාපතිඤ්ච පස්සිස්සාමී''ති ඝටෙන්තො වායමන්තො ඤාණස්ස පරිපාකගතත්තා නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.1.628-643) –

''ගඞ්ගා භාගීරථී නාම, හිමවන්තා පභාවිතා;
කුතිත්ථෙ නාවිකො ආසිං, ඔරිමෙ ච තරිං අහං.

''පදුමුත්තරො නායකො, සම්බුද්ධො ද්විපදුත්තමො;
වසීසතසහස්සෙහි, ගඞ්ගාතීරමුපාගතො.

''බහූ නාවා සමානෙත්වා, වඩ්ඪකීහි සුසඞ්ඛතං;
නාවාය ඡදනං කත්වා, පටිමානිං නරාසභං.

''ආගන්ත්වාන ච සම්බුද්ධො, ආරුහි තඤ්ච නාවකං;
වාරිමජ්ඣෙ ඨිතො සත්ථා, ඉමා ගාථා අභාසථ.

''යො සො තාරෙසි සම්බුද්ධං, සඞ්ඝඤ්චාපි අනාසවං;
තෙන චිත්තප්පසාදෙන, දෙවලොකෙ රමිස්සති.

''නිබ්බත්තිස්සති තෙ බ්‍යම්හං, සුකතං නාවසණ්ඨිතං;
ආකාසෙ පුප්ඵඡදනං, ධාරයිස්සති සබ්බදා.

''අට්ඨපඤ්ඤාසකප්පම්හි, තාරකො නාම ඛත්තියො;
චාතුරන්තො විජිතාවී, චක්කවත්තී භවිස්සති.

''සත්තපඤ්ඤාසකප්පම්හි , චම්මකො නාම ඛත්තියො;
උග්ගච්ඡන්තොව සූරියො, ජොතිස්සති මහබ්බලො.

''කප්පසතසහස්සම්හි, ඔක්කාකකුලසම්භවො;

ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

''තිදසා සො චවිත්වාන, මනුස්සත්තං ගමිස්සති;
රෙවතො නාම නාමෙන, බ්‍රහ්මබන්ධු භවිස්සති.

''අගාරා නික්ඛමිත්වාන, සුක්කමූලෙන චොදිතො;
ගොතමස්ස භගවතො, සාසනෙ පබ්බජිස්සති.

''සො පච්ඡා පබ්බජිත්වාන, යුත්තයොගො විපස්සකො;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, නිබ්බායිස්සතිනාසවො.

''වීරියං මෙ ධුරධොරය්හං, යොගක්ඛෙමාධිවාහනං;
ධාරෙමි අන්තිමං දෙහං, සම්මාසම්බුද්ධසාසනෙ.

''සතසහස්සෙ කතං කම්මං, ඵලං දස්සෙසි මෙ ඉධ;
සුමුත්තො සරවෙගොව, කිලෙසෙ ඣාපයිං මම.

''තතො මං වනනිරතං, දිස්වා ලොකන්තගූ මුනි;
වනවාසිභික්ඛූනග්ගං, පඤ්ඤපෙසි මහාමති.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා ථෙරො සත්ථාරං ධම්මසෙනාපතිඤ්ච වන්දිතුං සෙනාසනං සංසාමෙත්වා පත්තචීවරමාදාය අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං පත්වා ජෙතවනං පවිසිත්වා සත්ථාරං ධම්මසෙනාපතිඤ්ච වන්දිත්වා කතිපාහං ජෙතවනෙ විහාසි . අථ නං සත්ථා අරියගණමජ්ඣෙ නිසින්නො ආරඤ්ඤකානං භික්ඛූනං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි – ''එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං ආරඤ්ඤකානං යදිදං රෙවතො ඛදිරවනියො''ති (අ. නි. 1.198, 203). සො අපරභාගෙ අත්තනො ජාතගාමං ගන්ත්වා ''චාලා, උපචාලා, සීසූපචාලා''ති තිස්සන්නං භගිනීනං පුත්තෙ ''චාලා, උපචාලා, සීසූපචාලා''ති තයො භාගිනෙය්‍යෙ ආනෙත්වා පබ්බාජෙත්වා කම්මට්ඨානෙ නියොජෙසි. තෙ කම්මට්ඨානං අනුයුත්තා විහරන්ති. තස්මිඤ්ච සමයෙ ථෙරස්ස කොචිදෙව ආබාධො උප්පන්නො. තං සුත්වා සාරිපුත්තත්ථෙරො රෙවතං ''ගිලානපුච්ඡනං අධිගමපුච්ඡනඤ්ච කරිස්සාමී''ති උපගච්ඡි. රෙවතත්ථෙරො ධම්මසෙනාපතිං දූරතොව ආගච්ඡන්තං දිස්වා තෙසං සාමණෙරානං සතුප්පාදනවසෙන ඔවදන්තො **''චාලෙ උපචාලෙ''**ති ගාථං අභාසි.

42. තත්ථ **චාලෙ උපචාලෙ සීසූපචාලෙ**ති තෙසං ආලපනං. ''චාලා, උපචාලා, සීසූපචාලා''ති හි ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙන ලද්ධනාමා තෙ තයො දාරකා පබ්බජිතාපි තථා වොහරීයන්ති. '''චාලී, උපචාලී, සීසූපචාලී'ති තෙසං නාම''න්ති ච වදන්ති. යදත්ථං ''චාලා''තිආදිනා ආමන්තනං කතං, තං දස්සෙන්තො **''පතිස්සතා නු ඛො විහරථා''**ති වත්වා තත්ථ කාරණමාහ **''ආගතො වො වාලං විය වෙධී''**ති. **පතිස්සතාති** පතිස්සතිකා. **ඛොති** අවධාරණෙ. **ආගතොති** ආගච්ඡි. **වොති** තුම්හාකං. **වාලං විය වෙධීති** වාලවෙධී විය, අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – තික්ඛජවනනිබ්බෙධිකපඤ්ඤතාය වාලවෙධිරූපො සත්ථුකප්පො තුම්හාකං මාතුලත්ථෙරො ආගතො, තස්මා සමණසඤ්ඤං උපට්ඨපෙත්වා සතිසම්පජඤ්ඤයුත්තා එව හුත්වා විහරථ, ''යථාධිගතෙ විහාරෙ අප්පමත්තා භවථා''ති.

තං සුත්වා තෙ සාමණෙරා ධම්මසෙනාපතිස්ස පච්චුග්ගමනාදිවත්තං කත්වා උභින්නං මාතුලත්ථෙරානං පටිසන්ථාරවෙලායං නාතිදූරෙ සමාධිං සමාපජ්ජිත්වා නිසීදිංසු. ධම්මසෙනාපති රෙවතත්ථෙරෙන සද්ධිං පටිසන්ථාරං කත්වා උට්ඨායාසනා තෙ සාමණෙරෙ උපසඞ්කමි, තෙ තථාකාලපරිච්ඡෙදස්ස කතත්තා ථෙරෙ උපසඞ්කමන්තෙ එව උට්ඨහිත්වා වන්දිත්වා අට්ඨංසු. ථෙරො ''කතරකතරවිහාරෙන විහරථා''ති පුච්ඡිත්වා තෙහි ''ඉමාය ඉමායා''ති වුත්තෙ ''දාරකෙපි නාම එවං විනෙන්තො මය්හං භාතිකො පච්චපාදි වත ධම්මස්ස අනුධම්ම''න්ති ථෙරං පසංසන්තො පක්කාමි.

ඛදිරවනියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සුමඞ්ගලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සුමුත්තිකොති ආයස්මතො සුමඞ්ගලත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො සිද්ධත්ථස්ස භගවතො කාලෙ රුක්ඛදෙවතා හුත්වා නිබ්බත්ති. සො එකදිවසං සත්ථාරං න්හායිත්වා එකචීවරං ඨිතං දිස්වා සොමනස්සප්පත්තො හුත්වා අප්ඵොටෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියා අවිදූරෙ අඤ්ඤතරස්මිං ගාමකෙ තාදිසෙන කම්මනිස්සන්දෙන දලිද්දකුලෙ නිබ්බත්ති. තස්ස **සුමඞ්ගලොති** නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො ඛුජ්ජකාසිතනඞ්ගලකුද්දාලපරික්ඛාරො හුත්වා කසියා ජීවති. සො එකදිවසං රඤ්ඤා පසෙනදිකොසලෙන භගවතො භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච මහාදානෙ පවත්තියමානෙ දානොපකරණානි ගහෙත්වා ආගච්ඡන්තෙහි මනුස්සෙහි සද්ධිං දධිඝටං

ගහෙත්වා ආගතො භික්ඛූනං සක්කාරසම්මානං දිස්වා ‘‘ඉමෙ සමණා සක්‍යපුත්තියා සුඛුමවත්ථසුනිවත්ථා සුභොජනානි භුඤ්ජිත්වා නිවාතෙසු සෙනාසනෙසු විහරන්ති, යංනූනාහම්පි පබ්බජෙය්‍ය’’න්ති චින්තෙත්වා, අඤ්ඤතරං මහාථෙරං උපසඞ්කමිත්වා අත්තනො පබ්බජ්ජාධිප්පායං නිවෙදෙසි. සො තං කරුණායන්තො පබ්බාජෙත්වා කම්මට්ඨානං ආචික්ඛි. සො අරඤ්ඤෙ විහරන්තො එකවිහාරෙ නිබ්බින්නො උක්කණ්ඨිතො හුත්වා, විබ්භමිතුකාමො ඤාතිගාමං ගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ කච්ඡං බන්ධිත්වා ඛෙත්තං කසන්තෙ කිලිට්ඨවත්ථනිවත්ථෙ සමන්තතො රජොකිණ්ණසරීරෙ වාතාතපෙන ඵුස්සන්තෙ කස්සකෙ දිස්වා, ‘‘මහන්තං වතිමෙ සත්තා ජීවිකනිමිත්තං දුක්ඛං පච්චනුභොන්තී’’ති සංවෙගං පටිලභි. ඤාණස්ස පරිපාකං ගතත්තා යථාගහිතං කම්මට්ඨානං උපට්ඨාසි. සො අඤ්ඤතරං රුක්ඛමූලං උපගන්ත්වා විවෙකං ලභිත්වා යොනිසො මනසිකරොන්තො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා මග්ගපටිපාටියා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.12.11-19) –

‘‘අත්ථදස්සී ජිනවරො, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො;
විහාරා අභිනික්ඛම්ම, තළාකං උපසඞ්කමි.

‘‘න්හාත්වා පිත්වා ච සම්බුද්ධො, උත්තරිත්වෙකචීවරො;
අට්ඨාසි භගවා තත්ථ, විලොකෙන්තො දිසොදිසං.

‘‘භවනෙ උපවිට්ඨොහං, අද්දසං ලොකනායකං;
හට්ඨො හට්ඨෙන චිත්තෙන, අප්ඵොටෙසිං අහං තදා.

‘‘සතරංසිංව ජොතන්තං, පභාසන්තංව කඤ්චනං;
නච්චගීතෙ පයුත්තොහං, පඤ්චඞ්ගතූරියම්හි ච.

‘‘යං යං යොනුපපජ්ජාමි, දෙවත්තං අථ මානුසං;
සබ්බෙ සත්තෙ අභිභොමි, විපුලො හොති මෙ යසො.

‘‘නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ, නමො තෙ පුරිසුත්තම;
අත්තානං තොසයිත්වාන, පරෙ තොසෙසි ත්වං මුනි.

‘‘පරිග්ගහෙ නිසීදිත්වා, හාසං කත්වාන සුබ්බතෙ;
උපට්ඨහිත්වා සම්බුද්ධං, තුසිතං උපපජ්ජහං.

‘‘සොළසෙතො කප්පසතෙ, ද්විනවඑකචින්තිතා;
සත්තරතනසම්පන්නා, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං...පෙ.... කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා සම්පත්තිං අත්තනො දුක්ඛවිමුත්තිඤ්ච කිත්තනවසෙන උදානං උදානෙන්තො **‘‘සුමුත්තිකො’’**තිආදිමාහ.

43. තත්ථ **සුමුත්තිකොති** සුන්දරා අච්චන්තිකතාය අපුනබ්භවිකා මුත්ති එතස්සාති සුමුත්තිකො. තස්ස පන විමුත්තියා පාසංසියතාය අච්ඡරියතාය ච අප්ඵොටෙන්තො ආහ **‘‘සුමුත්තිකො’’**ති. පුන තත්ථ විමුත්තියං අත්තනො පසාදස්ස දළ්හභාවං දස්සෙන්තො **‘‘සාහු සුමුත්තිකොම්හී’’**ති ආහ. ‘‘සාධු සුට්ඨු මුත්තිකො වතම්හී’’ති අත්ථො. ‘‘කුතො පනායං සුමුත්තිකතා’’ති? කාමඤ්චායං ථෙරො සබ්බස්මාපි වට්ටදුක්ඛතො සුවිමුත්තො, අත්තනො පන තාව උපට්ඨිතං අතිවිය අනිට්ඨභූතං දුක්ඛං දස්සෙන්තො **‘‘තීහි ඛුජ්ජකෙහී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **ඛුජ්ජකෙහීති** ඛුජ්ජසභාවෙහි, ඛුජ්ජාකාරෙහි වා. නිස්සක්කවචනඤ්චෙතං මුත්තසද්දාපෙක්ඛාය. කස්සකො හි අඛුජ්ජොපි සමානො තීසු ඨානෙසු අත්තානං ඛුජ්ජං කත්වා දස්සෙති ලායනෙ කසනෙ කුද්දාලකම්මෙ ච. යො හි පන කස්සකො ලායනාදීනි කරොති , තානිපි අසිතාදීනි කුටිලාකාරතො ඛුජ්ජකානීති වුත්තං ‘‘තීහි ඛුජ්ජකෙහී’’ති.

ඉදානි තානි සරූපතො දස්සෙන්තො **‘‘අසිතාසු මයා, නඞ්ගලාසු මයා, ඛුද්දකුද්දාලාසු මයා’’**ති ආහ. තත්ථ **අසිතාසු මයාති** ලවිත්තෙහි මයා මුත්තන්ති අත්ථො. නිස්සක්කෙ චෙතං භුම්මවචනං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අපරෙ පන **‘‘අසිතාසු මයාති** ලවිත්තෙහි කරණභූතෙහි මයා ඛුජ්ජිත’’න්ති වදන්ති. තෙසං මතෙන කරණත්ථෙ හෙතුම්හි වා භුම්මවචනං. **‘‘නඞ්ගලාසූ’’**ති ලිඞ්ගවිපල්ලාසං කත්වා වුත්තං, නඞ්ගලෙහි කසිරෙහීති අත්ථො. අත්තනා වළඤ්ජිතකුද්දාලස්ස සභාවතො වළඤ්ජනෙන වා අප්පකතාය වුත්තං ‘‘ඛුද්දකුද්දාලාසූ’’ති ‘‘කුණ්ඨකුද්දාලාසූ’’තිපි පාළි. වළඤ්ජනෙනෙව අතිඛිණඛණිත්තෙසූති අත්ථො. **ඉධමෙවාති ම**-කාරො පදසන්ධිකරො. **අථ වාපීති වා**-සද්දො නිපාතමත්තං. ගාමකෙ ඨිතත්තා තානි අසිතාදීනි කිඤ්චාපි ඉධෙව මම සමීපෙයෙව, තථාපි අලමෙව හොතීති අත්ථො. තුරිතවසෙන චෙතං ආමෙඩිතවචනං. **ඣායාති** ඵලසමාපත්තිජ්ඣානවසෙන දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථං දිබ්බවිහාරාදිවසෙන ච ඣාය. **සුමඞ්ගලාති** අත්තානං ආලපති. ඣානෙ පන ආදරදස්සනත්ථං ආමෙඩිතං කතං.

අප්පමත්තො විහරාති සතිපඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තියා සබ්බත්ථකමෙව අප්පමත්තොසි ත්වං, තස්මා ඉදානි සුඛං විහර, සුමඞ්ගල. කෙචි පන ‘‘අරහත්තං අප්පත්වා එව විපස්සනාය වීරියපටිපන්නාය සාසනෙ සඤ්ජාතාභිරතියා යථානුභූතං සරාවාසදුක්ඛං ජිගුච්ඡන්තො ථෙරො ඉමං ගාථං වත්වා පච්ඡා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණී’’ති වදන්ති. තෙසං මතෙන ‘‘ඣාය අප්පමත්තො විහරා’’ති පදානං අත්ථො විපස්සනාමග්ගවසෙනපි යුජ්ජති එව.

සුමඞ්ගලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සානුත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

මතං වා අම්ම රොදන්තීති ආයස්මතො සානුත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො ඉතො චතුනවුතෙ කප්පෙ සිද්ධත්ථස්ස භගවතො හත්ථපාදධොවනමුඛවික්ඛාලනානං අත්ථාය උදකං උපනෙසි. සත්ථා හි භොජනකාලෙ හත්ථපාදෙ ධොවිතුකාමො අහොසි. සො සත්ථු ආකාරං සල්ලක්ඛෙත්වා උදකං උපනෙසි. භගවා හත්ථපාදෙ ධොවිත්වා භුඤ්ජිත්වා මුඛං වික්ඛාලෙතුකාමො අහොසි. සො තම්පි ඤත්වා මුඛොදකං උපනෙසි. සත්ථා මුඛං වික්ඛාලෙත්වා මුඛධොවනකිච්චං නිට්ඨාපෙසි. එවං භගවා අනුකම්පං උපාදාය තෙන කරීයමානං වෙය්‍යාවච්චං සාදියි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං අඤ්ඤතරස්ස උපාසකස්ස ගෙහෙ පටිසන්ධිං ගණ්හි. තස්මිං ගබ්භගතෙයෙව පිතා පවාසං ගතො, උපාසිකා දසමාසච්චයෙන පුත්තං විජායිත්වා **සානූ**තිස්ස නාමං අකාසි. තස්මිං අනුක්කමෙන වඩ්ඪන්තෙ සත්තවස්සිකංයෙව නං භික්ඛූනං සන්තිකෙ පබ්බාජෙසි, ‘‘එවමයං අනන්තරායො වඩ්ඪිත්වා අච්චන්තසුඛභාගී භවිස්සතී’’ති. ‘‘සො සානුසාමණෙරො’’ති පඤ්ඤාතො පඤ්ඤවා වත්තසම්පන්නො බහුස්සුතො ධම්මකථිකො සත්තෙසු මෙත්තජ්ඣාසයො හුත්වා දෙවමනුස්සානං පියො අහොසි මනාපොති සබ්බං සානුසුත්තෙ ආගතනයෙන වෙදිතබ්බං.

තස්ස අතීතජාතියං මාතා යක්ඛයොනියං නිබ්බත්ති. තං යක්ඛා ‘‘සානුත්ථෙරස්ස අයං මාතා’’ති ගරුචිත්තීකාරබහුලා හුත්වා මානෙන්ති. එවං ගච්ඡන්තෙ කාලෙ පුථුජ්ජනභාවස්ස ආදීනවං විභාවෙන්තං විය එකදිවසං සානුස්ස යොනිසො මනසිකාරාභාවා අයොනිසො උම්මුජ්ජන්තස්ස විබ්භමිතුකාමතාචිත්තං උප්පජ්ජි. තං තස්ස යක්ඛිනිමාතා ඤත්වා මනුස්සමාතුයා ආරොචෙසි – ‘‘තව පුත්තො, සානු, ‘විබ්භමිස්සාමී’ති චිත්තං උප්පාදෙසි, තස්මා ත්වං –

‘‘සානුං පබුද්ධං වජ්ජාසි, යක්ඛානං වචනං ඉදං;
මාකාසි පාපකං කම්මං, ආවි වා යදි වා රහො.

‘‘සචෙ ත්වං පාපකං කම්මං, කරිස්සසි කරොසි වා;
න තෙ දුක්ඛා පමුත්‍යත්ථි, උප්පච්චාපි පලායතො’’ති. (සං. නි. 1.239; ධ. ප. අට්ඨ. 2.325 සානුසාමණෙරවත්ථු) –

එවං භණාහී’’ති. එවඤ්ච පන වත්වා යක්ඛිනිමාතා තත්ථෙවන්තරධායි. මනුස්සමාතා පන තං සුත්වා පරිදෙවසොකසමාපන්නා චෙතොදුක්ඛසමප්පිතා අහොසි. අථ සානුසාමණෙරො පුබ්බණ්හසමයං නිවාසෙත්වා පත්තචීවරමාදාය මාතු සන්තිකං උපගතො මාතරං රොදමානං දිස්වා ‘‘අම්ම, කිං නිස්සාය රොදසී’’ති වත්වා ‘‘තං නිස්සායා’’ති ච වුත්තො මාතු **‘‘මතං වා, අම්ම, රොදන්ති, යො වා ජීවං න දිස්සතී’’**ති ගාථං අභාසි.

44. තස්සත්ථො – **‘‘අම්ම,** රොදන්තා නාම ඤාතකා මිත්තා වා අත්තනො ඤාතකං මිත්තං වා **මතං** උද්දිස්ස **රොදන්ති** පරලොකං ගතත්තා, **යො වා** ඤාතකො මිත්තො වා **ජීවං** ජීවන්තො දෙසන්තරං පක්කන්තතාය ච **න දිස්සති,** තං වා උද්දිස්ස රොදන්ති, උභයම්පෙතං මයි න විජ්ජති, එවං සන්තෙ **ජීවන්තං** ධරමානං **මං** පුරතො ඨිතං **පස්සන්තී; කස්මා, අම්ම, රොදසි?**මං උද්දිස්ස තව රොදනස්ස කාරණමෙව නත්ථී’’ති.

තං සුත්වා තස්ස මාතා ‘‘මරණඤ්හෙතං, භික්ඛවෙ, යො සික්ඛං පච්චක්ඛාය හීනායාවත්තතී’’ති (ම. නි. 3.63) සුත්තපදානුසාරෙන උප්පබ්බජනං අරියස්ස විනයෙ මරණන්ති දස්සෙන්තී –

‘‘මතං වා පුත්ත රොදන්ති, යො වා ජීවං න දිස්සති;
යො ච කාමෙ චජිත්වාන, පුනරාගච්ඡතෙ ඉධ.

‘‘තං වාපි පුත්ත රොදන්ති, පුන ජීවං මතො හි සො;
කුක්කුළා උබ්භතො තාත, කුක්කුළං පතිතුමිච්ඡසී’’ති. (සං. නි. 1.239; ධ. ප. අට්ඨ. 2.සානුසාමණෙරවත්ථු) –

ගාථාද්වයං අභාසි.

තත්ථ **කාමෙ චජිත්වානාති** නෙක්ඛම්මජ්ඣාසයෙන වත්ථුකාමෙ පහාය, තඤ්ච කිලෙසකාමස්ස තදඞ්ගප්පහානවසෙන වෙදිතබ්බං. පබ්බජ්ජා හෙත්ථ කාමපරිච්චාගො අධිප්පෙතො. **පුනරාගච්ඡතෙ ඉධාති** ඉධ ගෙහෙ පුනදෙව ආගච්ඡති, හීනායාවත්තනං සන්ධාය වදති. **තං වාපීති** යො පබ්බජිත්වා විබ්භමති , තං වාපි පුග්ගලං මතං වියමාදිසියො රොදන්ති. කස්මාති චෙ? **පුන ජීවං මතො හි සොති** විබ්භමනතො පච්ඡා යො ජීවන්තො, සො ගුණමරණෙන අත්ථතො මතොයෙව. ඉදානිස්ස සවිසෙසසංවෙගං ජනෙතුං **''කුක්කුළා''**තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො – ''අහොරත්තං ආදිත්තං විය හුත්වා ඩහනට්ඨෙන කුක්කුළනිරයසදිසත්තා **කුක්කුළා** ගිහිභාවා අනුකම්පන්තියා මයා **උබ්භතො** උද්ධතො, **තාත සානු, කුක්කුළං පතිතුං ඉච්ඡසි** පතිතුකාමොසී''ති.

තං සුත්වා සානුසාමණෙරො සංවෙගජාතො හුත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.21.25-29) –

''භුඤ්ජන්තං සමණං දිස්වා, විප්පසන්නමනාවිලං;
ඝටෙනොදකමාදාය, සිද්ධත්ථස්ස අදාසහං.

''නිම්මලො හොමහං අජ්ජ, විමලො ඛීණසංසයො;
භවෙ නිබ්බත්තමානස්ස, ඵලං නිබ්බත්තතෙ සුභං.

''චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, උදකං යමදාසහං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, දකදානස්සිදං ඵලං.

''එකසට්ඨිම්හිතො කප්පෙ, එකොව විමලො අහු;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ථෙරො ඉමිස්සා ගාථාය වසෙන ''මය්හං විපස්සනාරම්භො අරහත්තප්පත්ති ච ජාතා''ති උදානවසෙන තමෙව ගාථං පච්චුදාහාසි.

සානුත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. රමණීයවිහාරිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යථාපි භද්දො ආජඤ්ඤොති ආයස්මතො රමණීයවිහාරිත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ විපස්සිං භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා කොරණ්ඩපුප්ඵෙහි පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවෙසු නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ අඤ්ඤතරස්ස සෙට්ඨිස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්තො යොබ්බනමදෙන කාමෙසු මුච්ඡං ආපන්නො විහරති. සො එකදිවසං අඤ්ඤතරං පාරදාරිකං රාජපුරිසෙහි විවිධා කම්මකාරණා කරීයමානං දිස්වා සංවෙගජාතො සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පබ්බජි. පබ්බජිතො ච රාගචරිතතාය නිච්චකාලං සුසම්මට්ඨං පරිවෙණං සුපට්ඨිතං පානීයපරිභොජනීයං සුපඤ්ඤත්තං මඤ්චපීඨං කත්වා විහරති. තෙන සො **රමණීයවිහාරී**ත්වෙව පඤ්ඤායිත්ථ.

සො රාගුස්සන්නතාය අයොනිසො මනසි කරිත්වා සඤ්චෙතනිකං සුක්කවිස්සට්ඨිආපත්තිං ආපජ්ජිත්වා, ''ධිරත්ථු, මං එවංභූතො සද්ධාදෙය්‍යං භුඤ්ජෙය්‍යා''න්ති විප්පටිසාරී හුත්වා ''විබ්භමිස්සාමී''ති ගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ රුක්ඛමූලෙ නිසීදි, තෙන ච මග්ගෙන සකටෙසු ගච්ඡන්තෙසු එකො සකටයුත්තො ගොණො පරිස්සමන්තො විසමට්ඨානෙ බලිත්වා පති, තං සාකටිකා යුගතො මුඤ්චිත්වා තිණොදකං දත්වා පරිස්සමං විනොදෙත්වා පුනපි ධුරෙ යොජෙත්වා අගමංසු. ථෙරො තං දිස්වා – ''යථායං ගොණො සකිං බලිත්වාපි උට්ඨාය සකිං ධුරං වහති, එවං මයාපි කිලෙසවසෙන සකිං බලිතෙනාපි වුට්ඨාය සමණධම්මං කාතුං වට්ටතී''ති යොනිසො උම්මුජ්ජන්තො නිවත්තිත්වා උපාලිත්ථෙරස්ස අත්තනො පවත්තිං ආචික්ඛිත්වා තෙන වුත්තවිධිනා ආපත්තිතො වුට්ඨහිත්වා සීලං පාකතිකං කත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.21.35-39) –

''අක්කන්තඤ්ච පදං දිස්වා, චක්කාලඞ්කාරභූසිතං;
පදෙනානුපදං යන්තො, විපස්සිස්ස මහෙසිනො.

''කොරණ්ඩං පුප්ඵිතං දිස්වා, සමූලං පූජිතං මයා;
හට්ඨො හට්ඨෙන චිත්තෙන, අවන්දිං පදමුත්තමං.

''එකනවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිපූජයිං;

දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘සත්තපඤ්ඤාසකප්පම්හි, එකො වීතමලො අහුං;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා විමුත්තිසුඛං අනුභවන්තො අත්තනො පුබ්බභාගපටිපත්තියා සද්ධිං අරියධම්මාධිගමනදීපනිං **‘‘යථාපි භද්දො ආජඤ්ඤො, ඛලිත්වා පතිතිට්ඨතී’’**ති ගාථං අභාසි.

45. තත්ථ **ඛලිත්වාති** පක්ඛලිත්වා. **පතිතිට්ඨතීති** පතිට්ඨහති, පුනදෙව යථාඨානෙ තිට්ඨති. **එවන්ති** යථා භද්දො උසභාජානීයො භාරං වහන්තො පරිස්සමප්පත්තො විසමට්ඨානං ආගම්ම එකවාරං පක්ඛලිත්වා පතිතො න තත්තකෙන ධුරං ඡඩ්ඩෙති, ථාමජවපරක්කමසම්පන්නතාය පන ඛලිත්වාපි පතිතිට්ඨති, අත්තනො සභාවෙනෙව ඨත්වා භාරං වහති, එවං කිලෙසපරිස්සමප්පත්තො කිරියාපරාධෙන ඛලිත්වා තං ඛලිතං ථාමවීරියසම්පත්තිතාය පටිපාකතිකං කත්වා මග්ගසම්මාදිට්ඨියා **දස්සනසම්පන්නං,** තතො එව **සම්මාසම්බුද්ධස්ස** සවනන්තෙ අරියාය ජාතියා ජාතතාය **සාවකං,** තස්ස උරෙ වායාමජනිතාභිජාතිතාය ඔරසං පුත්තං භද්දාජානීයසදිසකිච්චතාය ආජානීයන්ති ච මං ධාරෙථ උපධාරෙථාති අත්ථො.

රමණීයවිහාරිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සමිද්ධිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සද්ධායාහං පබ්බජිතොති ආයස්මතො සමිද්ධිත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො ඉතො චතුනවුතෙ කප්පෙ සිද්ධත්ථං භගවන්තං පස්සිත්වා පසන්නමානසො සවණ්ටානි පුප්ඵානි කණ්ණිකබද්ධානි ගහෙත්වා පූජෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසුයෙව පරිවත්තෙන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්ති. තස්ස ජාතකාලතො පට්ඨාය තං කුලං ධනධඤ්ඤාදීහි වඩ්ඪි, අත්තභාවො චස්ස අභිරූපො දස්සනීයො ගුණවා ඉති විභවසමිද්ධියා ච ගුණසමිද්ධියා ච **සමිද්ධී**ත්වෙව පඤ්ඤායිත්ථ. සො බිම්බිසාරසමාගමෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා භාවනාය යුත්තප්පයුත්තො විහරන්තො භගවති තපොදාරාමෙ විහරන්තෙ එකදිවසං එවං චින්තෙසි – ‘‘ලාභා වත මෙ සත්ථා අරහං සම්මාසම්බුද්ධො, ස්වාක්ඛාතෙ චාහං ධම්මවිනයෙ පබ්බජිතො, සබ්‍රහ්මචාරී ච මෙ සීලවන්තො කල්‍යාණධම්මා’’ති. තස්සෙවං චින්තෙන්තස්ස උළාරං පීතිසොමනස්සං උදපාදි. තං අසහන්තො මාරො පාපිමා ථෙරස්ස අවිදූරෙ මහන්තං භෙරවසද්දමකාසි, පථවියා උන්ද්‍රියනකාලො විය අහොසි. ථෙරො භගවතො තමත්ථං ආරොචෙසි. භගවා ‘‘මාරො තුය්හං විචක්ඛුකම්මාය චෙතෙති, ගච්ඡ, භික්ඛු තත්ථ අචින්තෙත්වා විහරාහී’’ති ආහ. ථෙරො තත්ථ ගන්ත්වා විහරන්තො නචිරස්සෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.21.30-34) –

‘‘කණිකාරංව ජොතන්තං, නිසින්නං පබ්බතන්තරෙ;
ඔභාසෙන්තං දිසා සබ්බා, සිද්ධත්ථං නරසාරථිං.

‘‘ධනුං අද්වෙජ්ඣං කත්වාන, උසුං සන්නය්හහං තදා;
පුප්ඵං සවණ්ටං ඡෙත්වාන, බුද්ධස්ස අභිරොපයිං.

‘‘චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘එකපඤ්ඤාසිතො කප්පෙ, එකො ආසිං ජුතින්ධරො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා තත්ථෙව විහරන්තස්ස ථෙරස්ස ඛීණාසවභාවං අජානන්තො පුරිමනයෙනෙව මාරො මහන්තං භෙරවසද්දං අකාසි. තං සුත්වා ථෙරො අභීතො අච්ඡම්භී ‘‘තාදිසානං මාරානං සතම්පි සහස්සම්පි මය්හං ලොමම්පි න කම්පෙතී’’ති අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො **‘‘සද්ධායාහං පබ්බජිතො’’**ති ගාථං අභාසි.

46. තත්ථ **සද්ධායාති** ධම්මච්ඡන්දසමුට්ඨානාය කම්මඵලසද්ධාය චෙව රතනත්තයසද්ධාය ච. **අහන්ති** අත්තානං නිද්දිසති. **පබ්බජිතොති** උපගතො. **අගාරස්මාති** ගෙහතො ඝරාවාසතො වා. **අනගාරියන්ති** පබ්බජ්ජං, සා හි යංකිඤ්චි කසිවාණිජ්ජාදිකම්මං ‘අගාරස්ස හිත’න්ති අගාරියං නාම, තදභාවතො ‘‘අනගාරියා’’ති වුච්චති. **සති පඤ්ඤා ච මෙ වුඩ්ඪාති** සරණලක්ඛණා සති, පජානනලක්ඛණා පඤ්ඤාති ඉමෙ ධම්මා විපස්සනාක්ඛණතො පට්ඨාය මග්ගපටිපාටියා

යාව අරහත්තා මෙ වුඩ්ඪා වඩ්ඪිතා, න දානි වඩ්ඪෙතබ්බා අත්ථි සතිපඤ්ඤා වෙපුල්ලප්පත්තාති දස්සෙති. **චිත්තඤ්ච සුසමාහිතන්ති** අට්ඨසමාපත්තිවසෙන චෙව ලොකුත්තරසමාධිවසෙන ච චිත්තං මෙ සුට්ඨු සමාහිතං, න දානි තස්ස සමාධාතබ්බං අත්ථි, සමාධි වෙපුල්ලප්පත්තොති දස්සෙති. තස්මා **කාමං කරස්සු රූපානීති** පාපිම මං උද්දිස්ස යානි කානිචි විප්පකාරානි යථාරුචිං කරොහි, තෙහි පන **නෙව මං බ්‍යාධයිස්සසි** මම සරීරකම්පනමත්තම්පි කාතුං න සක්ඛිස්සසි, කුතො චිත්තඤ්ඤථත්තං? තස්මා තව කිරියා අප්පටිච්ඡිතපහෙනකං විය න කිඤ්චි අත්ථං සොධෙති, කෙවලං තව චිත්තවිඝාතමත්තඵලාති ථෙරො මාරං තජ්ජෙසි. තං සුත්වා මාරො ‘‘ජානාති මං සමණො’’ති තත්ථෙවන්තරධායි.

සමිද්ධිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. උජ්ජයත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

නමො තෙ බුද්ධ වීරත්ථූති ආයස්මතො උජ්ජයත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි කරොන්තො ඉතො ද්වානවුතෙ කප්පෙ තිස්සං භගවන්තං පස්සිත්වා පසන්නමානසො කණිකාරපුප්ඵෙහි පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ අඤ්ඤතරස්ස සොත්ථියබ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **උජ්ජයොතිස්ස** නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ හුත්වා තත්ථ සාරං අපස්සන්තො උපනිස්සයසම්පත්තියා චොදියමානො වෙළුවනං ගන්ත්වා සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා චරියානුකූලං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරඤ්ඤෙ විහරන්තො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.21.1-4) –

‘‘කණිකාරං පුප්ඵිතං දිස්වා, ඔචිනිත්වානහං තදා;
තිස්සස්ස අභිරොපෙසිං, ඔඝතිණ්ණස්ස තාදිනො.

‘‘ද්වෙනවුතෙ ඉතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘පඤ්චතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, අරුණපාණීති විස්සුතො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා වන්දිත්වා එකමන්තං නිසීදිත්වා භගවතො ථොමනාකාරෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො **‘‘නමො තෙ බුද්ධ වීරත්ථූ’’**ති ගාථං අභාසි.

47. තත්ථ **නමොති** පණාමකිත්තනං. **තෙති** පණාමකිරියාය සම්පදානකිත්තනං, තුය්හන්ති අත්ථො. **බුද්ධ වීරාති** ච භගවතො ආලපනං. භගවා හි යථා අභිඤ්ඤෙය්‍යාදිභෙදස්ස අත්ථස්ස අභිඤ්ඤෙය්‍යාදිභෙදෙන සයම්භුඤාණෙන අනවසෙසතො බුද්ධත්තා ‘‘බුද්ධො’’ති වුච්චති. එවං පඤ්චන්නම්පි මාරානං අභිප්පමද්දනවසෙන පදහන්තෙන මහතා වීරියෙන සමන්නාගතත්තා ‘‘වීරො’’ති වුච්චති. **අත්ථූති** හොතු, තස්ස ‘‘නමො’’ති ඉමිනා සම්බන්ධො. **විප්පමුත්තොසි සබ්බධීති** සබ්බෙහි කිලෙසෙහි සබ්බස්මිඤ්ච සඞ්ඛාරගතෙ විප්පමුත්තො විසංයුත්තො අසි භවසි, න තයා කිඤ්චි අවිප්පමුත්තං නාම අත්ථි, යතොහං **තුය්හාපදානෙ විහරං, විහරාමි අනාසවොති** තුය්හං තව අපදානෙ ඔවාදෙ ගතමග්ගෙ පටිපත්තිචරියාය විහරං යථාසත්ති යථාබලං පටිපජ්ජන්තො කාමාසවාදීනං චතුන්නම්පි ආසවානං සුප්පහීනත්තා අනාසවො විහරාමි, තාදිසස්ස නමො තෙ බුද්ධ-වීරත්ථූති.

උජ්ජයත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සඤ්ජයත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යතො අහන්ති ආයස්මතො සඤ්ජයත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ මහති පූගෙ සංකිත්තිවසෙන වත්ථුං සඞ්ඝරිත්වා රතනත්තයං උද්දිස්ස පුඤ්ඤං කරොන්තො සයං දලිද්දො හුත්වා නෙසං ගණාදීනං පුඤ්ඤකිරියාය බ්‍යාවටො අහොසි. කාලෙන කාලං භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා පසන්නමානසො භික්ඛූනඤ්ච තං තං වෙය්‍යාවච්චං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ විභවසම්පන්නස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති **සඤ්ජයො** නාම නාමෙන, සො වයප්පත්තො බ්‍රහ්මායුපොක්ඛරසාතිආදිකෙ අභිඤ්ඤාතෙ බ්‍රාහ්මණෙ සාසනෙ අභිප්පසන්නෙ දිස්වා සඤ්ජාතප්පසාදො සත්ථාරං උපසඞ්කමි. තස්ස සත්ථා ධම්මං දෙසෙසි. සො ධම්මං සුත්වා සොතාපන්නො අහොසි.

අපරභාගෙ පබ්බජි. පබ්බජන්තො ච බුරග්ගෙයෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.10.51-55) –

‘‘විපස්සිස්ස භගවතො, මහාපූගගණො අහු;
වෙය්‍යාවච්චකරො ආසිං, සබ්බකිච්චෙසු වාවටො.

‘‘දෙය්‍යධම්මො ච මෙ නත්ථි, සුගතස්ස මහෙසිනො;
අවන්දිං සත්ථුනො පාදෙ, විප්පසන්නෙන චෙතසා.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, වෙය්‍යාවච්චං අකාසහං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, වෙය්‍යාවච්චස්සිදං ඵලං.

‘‘ඉතො ච අට්ඨමෙ කප්පෙ, රාජා ආසිං සුචින්තිතො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්ති මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො **‘‘යතො අහං පබ්බජිතො’’**ති ගාථං අභාසි.

48. තත්ථ **යතො අහං පබ්බජිතොති** යතො පභුති යතො පට්ඨාය අහං පබ්බජිතො. පබ්බජිතකාලතො පට්ඨාය **නාභිජානාමි සඞ්කප්පං, අනරියං දොසසංහිතන්**ති රාගාදිදොසසංහිතං තතො එව අනරියං නිහීනං, අරියෙහි වා අනරණීයතාය අනරියෙහි අරණීයතාය ච අනරියං පාපකං ආරම්මණෙ අභූතගුණාදිසඞ්කප්පනතො ‘‘සඞ්කප්පො’’ති ලද්ධනාමං කාමවිතක්කාදිමිච්ඡාවිතක්කං උප්පාදිතං නාභිජානාමීති, ‘‘බුරග්ගෙයෙව මයා අරහත්තං පත්ත’’න්ති අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි.

සඤ්ජයත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. රාමණෙය්‍යකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

චිහචිහාභිනදිතෙති ආයස්මතො රාමණෙය්‍යකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො පුප්ඵෙහි පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසු එව පරිවත්තෙන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං ඉබ්භකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො ජෙතවනපටිග්ගහණෙ සඤ්ජාතප්පසාදො පබ්බජිත්වා චරියානුකූලං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරඤ්ඤෙ විහරති. තස්ස අත්තනො සම්පත්තියා පබ්බජිතසාරුප්පාය ච පටිපත්තියා පාසාදිකභාවතො **රාමණෙය්‍යකොත්**වෙව සමඤ්ඤා අහොසි . අථෙකදිවසං මාරො ථෙරං භිංසාපෙතුකාමො භෙරවසද්දං අකාසි. තං සුත්වා ථෙරො ධීරපකතිතාය තෙන අසන්තසන්තො ‘‘මාරො අය’’න්ති ඤත්වා තත්ථ අනාදරං දස්සෙන්තො **‘‘චිහචිහාභිනදිතෙ’’**ති ගාථං අභාසි.

49. තත්ථ **චිහචිහාභිනදිතෙති** චිහචිහාති අභිණ්හං පවත්තසද්දතාය ‘‘චිහචිහා’’ති ලද්ධනාමානං වට්ටකානං අභිනාදනිමිත්තං, විරවහෙතූති අත්ථො. **සිප්පිකාභිරුතෙහි චාති** සිප්පිකා වුච්චන්ති දෙවකා පරනාමකා ගෙලඤ්ඤෙන ඡාතකිසදාරකාකාරා සාඛාමිගා. ‘‘මහාකලන්දකා’’ති කෙචි, සිප්පිකානං අභිරුතෙහි මහාවිරවෙහි, හෙතුම්හි චෙතං කරණවචනං, තං හෙතූති අත්ථො. **න මෙ තං ඵන්දති චිත්තන්**ති මම චිත්තං න ඵන්දති න චවති. ඉදං වුත්තං හොති – ඉමස්මිං අරඤ්ඤෙ විරවහෙතු සිප්පිකාභිරුතහෙතු විය, පාපිම, තව විස්සරකරණහෙතු මම චිත්තං කම්මට්ඨානතො න පරිපතතීති. තත්ථ කාරණමාහ **‘‘එකත්තනිරතඤ්හි මෙ’’**ති. හි-සද්දො හෙතු අත්ථො, යස්මා මම චිත්තං ගණසඞ්ගණිකං පහාය එකත්තෙ එකීභාවෙ, බහිද්ධා වා වික්ඛෙපං පහාය එකත්තෙ එකග්ගතාය, එකත්තෙ එකසභාවෙ වා නිබ්බානෙ නිරතං අභිරතං, තස්මා කම්මට්ඨානතො න ඵන්දති න චවතීති, ඉමං කිර ගාථං වදන්තො එව ථෙරො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.21.5-9) –

‘‘සුවණ්ණවණ්ණො භගවා, සතරංසී පතාපවා;
චඞ්කමනං සමාරුළ්හො, මෙත්තචිත්තො සිඛීසභො.

‘‘පසන්නචිත්තො සුමනො, වන්දිත්වා ඤාණමුත්තමං;
මිනෙලපුප්ඵං පග්ගය්හ, බුද්ධස්ස අභිරොපයිං.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘එකූනතිංසකප්පම්හි, සුමෙඝඝනනාමකො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අයමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථා අහොසි.

රාමණෙය්‍යකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. විමලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ධරණී ච සිඤ්චති වාති ආයස්මතො විමලත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ සඞ්ඛධමනකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො තස්මිං සිප්පෙ නිප්ඵත්තිං ගතො එකදිවසං විපස්සිං භගවන්තං පස්සිත්වා පසන්නමානසො සඞ්ඛධමනෙන පූජං කත්වා තතො පට්ඨාය කාලෙන කාලං සත්ථු උපට්ඨානං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ ‘‘අනාගතෙ මෙ විමලො විසුද්ධො කායො හොතූ’’ති බොධිරුක්ඛං ගන්ධොදකෙහි න්හාපෙසි, චෙතියඞ්ගණබොධියඞ්ගණෙසු ආසනානි ධොවාපෙසි, භික්ඛූනම්පි කිලිට්ඨෙ සමණපරික්ඛාරෙ ධොවාපෙසි.

සො තතො චවිත්වා දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච පරිවත්තෙන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ ඉබ්භකුලෙ නිබ්බත්ති. තස්ස මාතුකුච්ඡියං වසන්තස්ස නික්ඛමන්තස්ස ච කායො පිත්තසෙම්හාදීහි අසංකිලිට්ඨො පදුමපලාසෙ උදකබින්දු විය අලග්ගො පච්ඡිමභවිකබොධිසත්තස්ස විය සුවිසුද්ධො අහොසි, තෙනස්ස **විමලො**ත්වෙව නාමං අකංසු. සො වයප්පත්තො රාජගහප්පවෙසනෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා කොසලරට්ඨෙ පබ්බතගුහායං විහරති. අථෙකදිවසං චාතුද්දීපිකමහාමෙඝො සකලං චක්කවාළගබ්භං පත්ථරිත්වා පාවස්සි. විවට්ටට්ඨායිම්හි බුද්ධානං චක්කවත්තීනඤ්ච ධරමානකාලෙ එව කිර එවං වස්සති. සම්මපරිළාහවූපසමතො උතුසප්පායලාභෙන ථෙරස්ස චිත්තං සමාහිතං අහොසි එකග්ගං. සො සමාහිතචිත්තො තාවදෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගපටිපාටියා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.10.56-60) –

‘‘විපස්සිස්ස භගවතො, අහොසිං සඞ්ඛධම්මකො;
නිච්චුපට්ඨානයුත්තොම්හි, සුගතස්ස මහෙසිනො.

‘‘උපට්ඨානඵලං පස්ස, ලොකනාථස්ස තාදිනො;
සට්ඨි තූරියසහස්සානි, පරිවාරෙන්ති මං සදා.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, උපට්ඨහිං මහාඉසිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, උපට්ඨානස්සිදං ඵලං.

‘‘චතුවීසෙ ඉතො කප්පෙ, මහානිග්ඝොසනාමකා;
සොළසාසිංසු රාජානො, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා කතකිච්චතාය තුට්ඨමානසො උදානං උදානෙන්තො **‘‘ධරණී ච සිඤ්චති වාති මාලුතො’’**ති ගාථං අභාසි.

50. තත්ථ **ධරණී**ති පථවී, සා හි සකලං ධරාධරං ධාරෙතීති ‘‘ධරණී’’ති වුච්චති. **සිඤ්චතී**ති සමන්තතො නභං පූරෙත්වා අභිප්පවස්සතො මහාමෙඝස්ස වුට්ඨිධාරාහි සිඤ්චති . **වාති මාලුතො**ති උදකඵුසිතසම්මිස්සතාය සීතලො වාතො වායති. **විජ්ජුතා චරති නභෙ**ති තත්ථ තත්ථ ගජ්ජතා ගළගළායතා මහාමෙඝතො නිච්ඡරන්තියො සතෙරතා ආකාසෙ ඉතො චිතො ච විචරන්ති. **උපසමන්ති විතක්කා**ති උතුසප්පායසිද්ධෙන සමථවිපස්සනාධිගමෙන පුබ්බභාගෙ තදඞ්ගාදිවසෙන වූපසන්තා හුත්වා කාමවිතක්කාදයො සබ්බෙපි නව මහාවිතක්කා අරියමග්ගාධිගමෙන උපසමන්ති. අනවසෙසතො සමුච්ඡිජ්ජන්තීති. වත්තමානසමීපතාය අරියමග්ගක්ඛණං වත්තමානං කත්වා වදති. අතීතත්ථෙ වා එතං පච්චුප්පන්නවචනං. **චිත්තං සුසමාහිතං මමා**ති තතො එව ලොකුත්තරසමාධිනා මම චිත්තං සුට්ඨු සමාහිතං, න දානි තස්ස සමාධානෙ කිඤ්චි කාතබ්බං අත්ථීති ථෙරො අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි.

විමලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඡට්ඨවග්ගො

1. ගොධිකාදිචතුත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

වස්සති දෙවොතිආදිකා චතස්සො – ගොධිකො, සුබාහු, වල්ලියො, උත්තියොති ඉමෙසං චතුන්නං ථෙරානං ගාථා. කා උප්පත්ති? ඉමෙපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරා තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තා ඉතො චතුනවුතෙ කප්පෙ සිද්ධත්ථස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං සහායා හුත්වා විචරිංසු. තෙසු එකො සිද්ධත්ථං භගවන්තං පිණ්ඩාය චරන්තං දිස්වා කටච්ඡුභික්ඛං අදාසි. දුතියො පසන්නචිත්තො හුත්වා පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා අඤ්ජලිං පග්ගණ්හි. තතියො පසන්නචිත්තො එකෙන පුප්ඵහත්ථෙන භගවන්තං පූජෙසි. චතුත්ථො සුමනපුප්ඵෙහි පූජමකාසි. එවං තෙ සත්ථරි චිත්තං පසාදෙත්වා පසුතෙන තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා පුන අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා සහායකා හුත්වා සාසනෙ පබ්බජිත්වා සමණධම්මං කත්වා අම්හාකං භගවතො කාලෙ පාවායං චතුන්නං මල්ලරාජානං පුත්තා හුත්වා නිබ්බත්තිංසු. තෙසං **ගොධිකො, සුබාහු, වල්ලියො, උත්තියොති** නාමානි අකංසු. අඤ්ඤමඤ්ඤං පියසහායා අහෙසුං. තෙ කෙනචිදෙව කරණීයෙන කපිලවත්ථුං අගමංසු. තස්මිඤ්ච සමයෙ සත්ථා කපිලවත්ථුං ගන්ත්වා නිග්‍රොධාරාමෙ වසන්තො යමකපාටිහාරියං දස්සෙත්වා සුද්ධොදනප්පමුඛෙ සක්‍යරාජානො දමෙසි. තදා තෙපි චත්තාරො මල්ලරාජපුත්තා පාටිහාරියං දිස්වා ලද්ධප්පසාදා පබ්බජිත්වා විපස්සනාකම්මං කරොන්තා නචිරස්සෙව සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණිංසු. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.11.1-23) –

‘‘සුවණ්ණවණ්ණං සම්බුද්ධං, ආහුතීනං පටිග්ගහං;
පවරා අභිනික්ඛන්තං, වනා නිබ්බනමාගතං.

‘‘කටච්ඡුභික්ඛං පාදාසිං, සිද්ධත්ථස්ස මහෙසිනො;
පඤ්ඤාය උපසන්තස්ස, මහාවීරස්ස තාදිනො.

‘‘පදෙනානුපදායන්තං, නිබ්බාපෙන්තෙ මහාජනං;
උළාරා චිත්ති මෙ ජාතා, බුද්ධෙ ආදිච්චබන්ධුනෙ.

‘‘චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං දානමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, භික්ඛාදානස්සිදං ඵලං.

‘‘සත්තාසීතිම්හිතො කප්පෙ, මහාරෙණුසනාමකා;
සත්තරතනසම්පන්නා, සත්තෙතෙ චක්කවත්තිනො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
ගොධිකො ථෙරො.

‘‘සුවණ්ණවණ්ණං සම්බුද්ධං, නිසභාජානියං යථා;
තිධාපභින්නං මාතඞ්ගං, කුඤ්ජරංව මහෙසිනං.

‘‘ඔභාසෙන්තං දිසා සබ්බා, උළුරාජංව පූරිතං;
රථියං පටිපජ්ජන්තං, ලොකජෙට්ඨං අපස්සහං.

‘‘ඤාණෙ චිත්තං පසාදෙත්වා, පග්ගහෙත්වාන අඤ්ජලිං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, සිද්ධත්ථමභිවාදයිං.

‘‘චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඤාණසඤ්ඤායිදං ඵලං.

‘‘තෙසත්තතිම්හිතො කප්පෙ, සොළසාසුං නරුත්තමා;
සත්තරතනසම්පන්නා, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
සුබාහුත්ථෙරො.

‘‘තිවරායං නිවාසීහං, අහොසිං මාලිකො තදා;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, සිද්ධත්ථං ලොකපූජිතං.

‘‘පසන්නචිත්තො සුමනො, පුප්ඵහත්ථමදාසහං;
යත්ථ යත්ථුපපජ්ජාමි, තස්ස කම්මස්ස වාහසා.

‘‘අනුභොමි ඵලං ඉට්ඨං, පුබ්බෙ සුකතමත්තනො;
පරික්ඛිත්තො සුමල්ලෙහි, පුප්ඵදානස්සිදං ඵලං.

‘‘චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පුප්ඵපූජායිදං ඵලං.

‘‘චතුන්නවුතුපාදාය , ඨපෙත්වා වත්තමානකං;
පඤ්චරාජසතා තත්ථ, නජ්ජසමසනාමකා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
වල්ලියො ථෙරො.

‘‘සිද්ධත්ථස්ස භගවතො, ජාතිපුප්ඵමදාසහං;
පාදෙසු සත්ත පුප්ඵානි, හාසෙනොකිරිතානි මෙ.

‘‘තෙන කම්මෙනහං අජ්ජ, අභිභොමි නරාමරෙ;
ධාරෙමි අන්තිමං දෙහං, සම්මාසම්බුද්ධසාසනෙ.

‘‘චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පුප්ඵපූජායිදං ඵලං.

‘‘සමන්තගන්ධනාමාසුං, තෙරස චක්කවත්තිනො;
ඉතො පඤ්චමකෙ කප්පෙ, චාතුරන්තා ජනාධිපා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති. (අප. ථෙර 1.11.1-23);
උත්තියො ථෙරො.

අරහත්තං පන පත්වා ඉමෙ චත්තාරොපි ථෙරා ලොකෙ පාකටා පඤ්ඤාතා රාජරාජමහාමත්තෙහි සක්කතා ගරුකතා හුත්වා අරඤ්ඤෙ සහෙව විහරන්ති. අථෙකදා රාජා බිම්බිසාරො තෙ චත්තාරො ථෙරෙ රාජගහං උපගතෙ උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා තෙමාසං වස්සාවාසත්ථාය නිමන්තෙත්වා තෙසං පාටියෙක්කං කුටිකායො කාරෙත්වා සතිසම්මොසෙන න ඡාදෙසි. ථෙරා අච්ඡන්නාසු කුටිකාසු විහරන්ති. වස්සකාලෙ දෙවො න වස්සති. රාජා ‘‘කිං නු ඛො කාරණං දෙවො න වස්සතී’’ති චින්තෙන්තො, තං කාරණං ඤත්වා, තා කුටිකායො ඡාදාපෙත්වා, මත්තිකාකම්මං චිත්තකම්මඤ්ච කාරාපෙත්වා, කුටිකාමහං කරොන්තො මහතො භික්ඛුසඞ්ඝස්ස දානං අදාසි. ථෙරා රඤ්ඤො අනුකම්පාය කුටිකායො පවිසිත්වා මෙත්තාසමාපත්තියො සමාපජ්ජිංසු. අථුත්තරපාචීනදිසතො මහාමෙඝො උට්ඨහිත්වා ථෙරානං සමාපත්තිතො වුට්ඨානක්ඛණෙයෙව වස්සිතුං ආරභි. තෙසු ගොධිකත්ථෙරො සමාපත්තිතො වුට්ඨාය සහ මෙඝගජ්ජිතෙන –

51. ‘‘වස්සති දෙවො යථා සුගීතං, ඡන්නා මෙ කුටිකා සුඛා නිවාතා;
චිත්තං සුසමාහිතඤ්ච මය්හං, අථ චෙ පත්ථයසි පවස්ස දෙවා’’ති. –

ඉමං ගාථං අභාසි.

තත්ථ **වස්සතීති** සිඤ්චති වුට්ඨිධාරං පවෙච්ඡති. **දෙවොති** මෙඝො. **යථා සුගීතන්ති** සුන්දරගීතං විය ගජ්ජන්තොති අධිප්පායො. මෙඝො හි වස්සනකාලෙ සතපටලසහස්සපටලො උට්ඨහිත්වා ථනයන්තො විජ්ජුතා නිච්ඡාරෙන්තොව සොභති, න කෙවලො. තස්මා සිනිද්ධමධුරගම්භීරනිග්ඝොසො වස්සති දෙවොති දස්සෙති. තෙන සද්දතො අනුපපීළිතං ආහ **‘‘ඡන්නා මෙ කුටිකා සුඛා නිවාතා’’**ති. යථා න දෙවො වස්සති, එවං තිණාදීහි ඡාදිතා අයං මෙ කුටිකා, තෙන වුට්ඨිවස්සෙන අනුපපීළිතං ආහ. පරිභොගසුඛස්ස උතුසප්පායඋතුසුඛස්ස ච සබ්භාවතො සුඛා. ඵුසිතග්ගළපිහිතවාතපානතාහි වාතපරිස්සයරහිතා. උභයෙනපි ආවාසසප්පායවසෙන අනුපපීළිතං ආහ. **චිත්තං සුසමාහිතඤ්ච මය්හන්ති** චිත්තඤ්ච මම සුට්ඨු සමාහිතං අනුත්තරසමාධිනා නිබ්බානාරම්මණෙ සුට්ඨු අප්පිතං, එතෙන අබ්භන්තරපරිස්සයාභාවතො අප්පොස්සුක්කතං දස්සෙති. **අථ චෙ පත්ථයසීති** අථ ඉදානි පත්ථයසි චෙ, යදි ඉච්ඡසි. **පවස්සාති** සිඤ්ච උදකං පග්ඝර වුට්ඨිධාරං පවෙච්ඡ. **දෙවාති** මෙඝං ආලපති.

ගොධිකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සුබාහුත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

52. ඉතරෙහි වුත්තගාථාසු තතියපදෙ එව විසෙසො. තත්ථ සුබාහුනා වුත්තගාථායං **චිත්තං සුසමාහිතඤ්ච කායෙ**ති මම චිත්තං කරජකායෙ කායගතාසතිභාවනාවසෙන සුට්ඨු සමාහිතං සම්මදෙව අප්පිතං. අයඤ්හි ථෙරො කායගතාසතිභාවනාවසෙන පටිලද්ධඣානං පාදකං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තං සන්ධායාහ ‘‘චිත්තං සුසමාහිතඤ්ච කායෙ’’ති.

සුබාහුත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. වල්ලියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

53. වල්ලියත්ථෙරගාථායං **තස්සං විහරාමි අප්පමත්තො**ති තස්සං කුටිකායං අප්පමාදපටිපත්තියා මත්ථකං පාපිතත්තා අප්පමත්තො අරියවිහාරූපසංහිතෙන දිබ්බවිහාරාදිසංහිතෙන ච ඉරියාපථවිහාරෙන විහරාමි, අත්තභාවං පවත්තෙමීති වුත්තං හොති.

වල්ලියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා

4. උත්තියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

54. උත්තියත්ථෙරෙන වුත්තගාථායං **අදුතියො**ති අසහායො, කිලෙසසඞ්ගණිකාය ගණසඞ්ගණිකාය ච විරහිතොති අත්ථො.

උත්තියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුන්නං ථෙරානං ගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අඤ්ජනවනියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ආසන්දිං කුටිකං කත්වාති ආයස්මතො අඤ්ජනවනියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ සුදස්සනො නාම මාලාකාරො හුත්වා සුමනපුප්ඵෙහි භගවන්තං පූජෙත්වා අඤ්ඤම්පි තත්ථ තත්ථ බහුං පුඤ්ඤං කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො කස්සපස්ස භගවතො සාසනෙ පබ්බජිත්වා සමණධම්මං අකාසි. අථ ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ වෙසාලියං වජ්ජිරාජකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා තස්ස වයප්පත්තකාලෙ වජ්ජිරට්ඨෙ අවුට්ඨිභයං බ්‍යාධිභයං අමනුස්සභයන්ති තීණි භයානි උප්පජ්ජිංසු . තං සබ්බං රතනසුත්තවණ්ණනායං (ඛු. පා. අට්ඨ. රතනසුත්තවණ්ණනා; සු. නි. අට්ඨ. 1.රතනසුත්තවණ්ණනා) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. භගවති පන වෙසාලිං පවිට්ඨෙ භයෙසු ච වූපසන්තෙසු සත්ථු ධම්මදෙසනාය සම්බහුලානං දෙවමනුස්සානං ධම්මාභිසමයෙ ච ජාතෙ අයං රාජකුමාරො බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජි. යථා චායං එවං අනන්තරං වුච්චමානා චත්තාරොපි ජනා. තෙපි හි ඉමස්ස සහායභූතා ලිච්ඡවිරාජකුමාරා එවං ඉමිනාව නීහාරෙන පබ්බජිංසු. කස්සපසම්බුද්ධකාලෙපි සහායා හුත්වා ඉමිනා සහෙව පබ්බජිත්වා සමණධම්මං අකංසු, පදුමුත්තරස්සපි භගවතො පාදමූලෙ කුසලබීජරොපනාදිං අකංසූති. තත්ථායං කතපුබ්බකිච්චො සාකෙතෙ අඤ්ජනවනෙ සුසානට්ඨානෙ වසන්තො උපකට්ඨාය වස්සූපනායිකාය මනුස්සෙහි ඡඩ්ඩිතං ජිණ්ණකං ආසන්දිං ලභිත්වා තං චතූසු පාසාණෙසු ඨපෙත්වා උපරි තිරියඤ්ච තිණාදීහි ඡාදෙත්වා ද්වාරං යොජෙත්වා වස්සං උපගතො. පඨමමාසෙයෙව සතෙන්තො වායමන්තො අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.11.24-28) –

‘‘සුදස්සනොති නාමෙන, මාලාකාරො අහං තදා;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, ලොකජෙට්ඨං නරාසභං.

‘‘ජාතිපුප්ඵං ගහෙත්වාන, පූජයිං පදුමුත්තරං;
විසුද්ධචක්ඛු සුමනො, දිබ්බචක්ඛුං සමජ්ඣගං.

‘‘එතිස්සා පුප්ඵපූජාය, චිත්තස්ස පණිධීහි ච;
කප්පානං සතසහස්සං, දුග්ගතිං නුපපජ්ජහං.

‘‘සොළසාසිංසු රාජානො, දෙවුත්තරසනාමකා;
ඡත්තිංසම්හි ඉතො කප්පෙ, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා විමුත්තිසුඛං පටිසංවෙදෙන්තො සමාපත්තිතො වුට්ඨාය යථාලද්ධං සම්පත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා පීතිවෙගෙන උදානෙන්තො **''ආසන්දිං කුටිකං කත්වා''**ති ගාථං අභාසි .

55. තත්ථ **ආසන්දිං කුටිකං කත්වා**ති ආසන්දී නාම දීඝපාදකං චතුරස්සපීඨං, ආයතං චතුරස්සම්පි අත්ථීයෙව, යත්ථ නිසීදිතුමෙව සක්කා, න නිපජ්ජිතුං තං ආසන්දිං කුටිකං කත්වා වාසත්ථාය හෙට්ඨා වුත්තනයෙන කුටිකං කත්වා යථා තත්ථ නිසින්නස්ස උතුපරිස්සයාභාවෙන සුඛෙන සමණධම්මං කාතුං සක්කා, එවං කුටිකං කත්වා. එතෙන පරමුක්කංසගතං සෙනාසනෙ අත්තනො අප්පිච්ඡතං සන්තුට්ඨිඤ්ච දස්සෙති. වුත්තම්පි චෙතං ධම්මසෙනාපතිනා –

''පල්ලඞ්කෙන නිසින්නස්ස, ජණ්ණුකෙනාභිවස්සති;
අලං ඵාසුවිහාරාය, පහිතත්තස්ස භික්ඛුනො''ති. (ථෙරගා. 985; මි. ප. 6.1.1);

අපරෙ ''ආසන්දිකුටික''න්ති පාඨං වත්වා ''ආසන්දිප්පමාණං කුටිකං කත්වා''ති අත්ථං වදන්ති. අඤ්ඤෙ පන ''ආසනනිසජ්ජාදිගතෙ මනුස්සෙ උද්දිස්ස මඤ්චකස්ස උපරි කතකුටිකා ආසන්දී නාම, තං ආසන්දිං කුටිකං කත්වා''ති අත්ථං වදන්ති. **ඔග්ගය්හා**ති ඔගාහෙත්වා අනුපවිසිත්වා. **අඤ්ජනං වනන්**ති එවංනාමකං වනං, අඤ්ජනවණ්ණපුප්ඵභාවතො හි අඤ්ජනා වුච්චන්ති වල්ලියො, තබ්බහුලතාය තං වනං ''අඤ්ජනවන''න්ති නාමං ලභි. අපරෙ පන ''අඤ්ජනා නාම මහාගච්ඡා''ති වදන්ති, තං අඤ්ජනවනං ඔග්ගය්හ ආසන්දිකං කුටිකං කත්වා **තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසනන්**ති විහරතා මයාති වචනසෙසෙනෙව යොජනා. ඉදමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසීති.

අඤ්ජනවනියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කුටිවිහාරිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

කො කුටිකායන්ති ආයස්මතො කුටිවිහාරිත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො ආකාසෙන ගච්ඡන්තස්ස ''උදකදානං දස්සාමී''ති සීතලං උදකං ගහෙත්වා පීතිසොමනස්සජාතො උද්ධම්මුඛො හුත්වා උක්ඛිපි. සත්ථා තස්ස අජ්ඣාසයං ඤත්වා පසාදසංවඩ්ඪනත්ථං ආකාසෙ ඨිතොව සම්පටිච්ඡි. සො තෙන අනප්පකං පීතිසොමනස්සං පටිසංවෙදෙසි. සෙසං අඤ්ජනවනියත්ථෙරස්ස වත්ථුම්හි වුත්තසදිසමෙව. අයං පන විසෙසො – අයං කිර වුත්තනයෙන පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චො විපස්සනං අනුයුඤ්ජන්තො සායං ඛෙත්තසමීපෙන ගච්ඡන්තො දෙවෙ වුසායන්තෙ ඛෙත්තපාලකස්ස පුඤ්ඤං තිණකුටිං දිස්වා පවිසිත්වා තත්ථ තිණසන්ථාරකෙ නිසීදි . නිසින්නමත්තොව උතුසප්පායං ලභිත්වා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.11.29-35) –

''සුවණ්ණවණ්ණං සම්බුද්ධං, ගච්ඡන්තං අනිලඤ්ජසෙ;
සතාසනංව ජලිතං, ආදිත්තංව හුතාසනං.

''පාණිනා උදකං ගය්හ, ආකාසෙ උක්ඛිපිං අහං;
සම්පටිච්ඡි මහාවීරො, බුද්ධො කාරුණිකො ඉසි.

''අන්තලික්ඛෙ ඨිතො සත්ථා, පදුමුත්තරනාමකො;
මම සඞ්කප්පමඤ්ඤාය, ඉමා ගාථා අභාසථ.

''ඉමිනා දකදානෙන, පීතිඋප්පාදනෙන ච;
කප්පසතසහස්සම්පි, දුග්ගතිං නුපපජ්ජති.

''තෙන කම්මෙන ද්විපදින්ද, ලොකජෙට්ඨ නරාසභ;
පත්තොම්හි අචලං ඨානං, හිත්වා ජයපරාජයං.

''සහස්සරාජනාමෙන, තයො තෙ චක්කවත්තිනො;
පඤ්චසට්ඨිකප්පසතෙ, චාතුරන්තා ජනාධිපා.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ථෙරෙ තත්ථ නිසින්නෙ ඛෙත්තපාලකො ආගන්ත්වා ''කො කුටිකාය''න්ති ආහ. තං සුත්වා ථෙරො ''භික්ඛු කුටිකාය''න්තිආදිමාහ. තයිදං ඛෙත්තපාලස්ස ථෙරස්ස ච වචනං එකජ්ඣං කත්වා –

''කො කුටිකායං භික්ඛු කුටිකායං, වීතරාගො සුසමාහිතචිත්තො;
56. එවං ජානාහි ආවුසො, අමොසා තෙ කුටිකා කතා''ති. –

තථාරූපෙන සඞ්ගීතිං ආරොපිතං.

තත්ථ **කො කුටිකායන්ති**, ‘‘ඉමිස්සං කුටිකායං කො නිසින්නො’’ති ඛෙත්තපාලස්ස පුච්ඡාවචනං. තස්ස **භික්ඛු කුටිකායන්ති** ථෙරස්ස පටිවචනදානං. අථ නං අත්තනො අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යභාවතො තං කුටිපරිභොගං අනුමොදාපෙත්වා උළාරං තමෙව පුඤ්ඤං පතිට්ඨාපෙතුං **‘‘වීතරාගො’’**තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො – එකො භින්නකිලෙසො **භික්ඛු** තෙ **කුටිකායං** නිසින්නො, තතො එව සො අග්ගමග්ගෙන සබ්බසො සමුච්ඡින්නරාගතාය **වීතරාගො** අනුත්තරසමාධිනා නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා සුට්ඨු සමාහිතචිත්තතාය **සුසමාහිතචිත්තො, ඉමඤ්ච** අත්ථං, **ආවුසො** ඛෙත්තපාල, යථාහං වදාමි, **එවං ජානාහි** සද්දහ අධිමුච්චස්සු. **අමොඝා තෙ කුටිකා කතා** තයා කතා කුටිකා අමොඝා අවඤ්ඣා සඵලා සඋද්‍රයා, යස්මා අරහතා ඛීණාසවෙන පරිභුත්තා. සචෙ ත්වං අනුමොදසි, තං තෙ භවිස්සති දීඝරත්තං හිතාය සුඛායාති.

තං සුත්වා ඛෙත්තපාලො ‘‘ලාභා වත මෙ, සුලද්ධං වත මෙ, යස්ස මෙ කුටිකායං එදිසො අය්‍යො පවිසිත්වා නිසීදතී’’ති පසන්නචිත්තො අනුමොදන්තො අට්ඨාසි. ඉමං පන තෙසං කථාසල්ලාපං භගවා දිබ්බාය සොතධාතුයා සුත්වා අනුමොදනඤ්චස්ස ඤත්වා තම්භාවිනිං සම්පත්තිං විභාවෙන්තො ඛෙත්තපාලං ඉමාහි ගාථාහි අජ්ඣභාසි –

‘‘විහාසි කුටියං භික්ඛු, සන්තචිත්තො අනාසවො;
තෙන කම්මවිපාකෙන, දෙවින්දො ත්වං භවිස්සසි.

‘‘ඡත්තිංසක්ඛත්තුං දෙවින්දො, දෙවරජ්ජං කරිස්සසි;
චතුත්තිංසක්ඛත්තුං චක්කවත්ති, රාජා රට්ඨෙ භවිස්සසි;

රතනකුටි නාම පච්චෙකබුද්ධො, වීතරාගො භවිස්සසී’’ති.

කුටිකායං ලද්ධවිසෙසත්තා පන ථෙරස්ස තතො පභුති **කුටිවිහාරී**ත්වෙව සමඤ්ඤා උදපාදි. අයමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථාපි අහොසීති.

කුටිවිහාරිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දුතියකුටිවිහාරිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අයමාහු පුරාණියාති ආයස්මතො කුටිවිහාරිත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො පසන්නමානසො පරිළාහකාලෙ නළවිලීවෙහි විරචිතං බීජනිං අදාසි. තං සත්ථා අනුමොදනගාථාය සම්පහංසෙසි. සෙසං යදෙත්ථ වත්තබ්බං, තං අඤ්ජනවනියත්ථෙරවත්ථුම්හි වුත්තසදිසමෙව. අයං පන විසෙසො – අයං කිර වුත්තනයෙන පබ්බජිත්වා අඤ්ඤතරාය පුරාණකුටිකාය විහරන්තො සමණධම්මං අචින්තෙත්වා, ‘‘අයං කුටිකා ජිණ්ණා, අඤ්ඤං කුටිකං කාතුං වට්ටතී’’ති නවකම්මවසෙන චිත්තං උප්පාදෙසි. තස්ස අත්ථකාමා දෙවතා සංවෙගජනනත්ථං ඉමං උත්තානොභාසං ගම්භීරත්ථං **‘‘අයමාහු’’**ති ගාථමාහ.

57. තත්ථ **අයන්ති** ආසන්නපච්චක්ඛවචනං. **ආහූති** අහොසීති අත්ථො. ගාථාසුඛත්ථඤ්හි දීඝං කත්වා වුත්තං. **පුරාණියාති** පුරාතනී අද්ධගතා. **අඤ්ඤං පත්ථයසෙ නවං කුටින්ති** ඉමිස්සා කුටියා පුරාණභාවෙන ජිණ්ණතාය ඉතො අඤ්ඤං ඉදානි නිබ්බත්තනීයතාය නවං කුටිං පත්ථයසෙ පත්ථෙසි ආසීසසි. සබ්බෙන සබ්බං පන **ආසං කුටියා විරාජය** පුරාණියං විය නවායම්පි කුටියං ආසං තණ්හං අපෙක්ඛං විරාජෙහි, සබ්බසො තත්ථ විරත්තචිත්තො හොහි. කස්මා? යස්මා **දුක්ඛා භික්ඛු පුන නවා නාම කුටි** භික්ඛු පුන ඉදානි නිබ්බත්තියමානා දුක්ඛාවහත්තා දුක්ඛා, තස්මා අඤ්ඤං නවං දුක්ඛං අනුප්පාදෙන්තො යථානිබ්බත්තායං පුරාණියංයෙව කුටියං ඨත්වා අත්තනා කතබ්බං කරොහීති. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – ත්වං, භික්ඛු, ‘‘අයං පුරාණී තිණකුටිකා ජිණ්ණා’’ති අඤ්ඤං නවං තිණකුටිකං කාතුං ඉච්ඡසි, න සමණධම්මං, එවං ඉච්ඡන්තො පන භාවනාය අනනුයුඤ්ජනෙන පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තියා අනතිවත්තනතො ආයතිං අත්තභාවකුටිම්පි පත්ථෙන්තො කාතුං ඉච්ඡන්තොයෙව නාම හොති. සා පන නවා තිණකුටි විය කරණදුක්ඛෙන තතො භියොපි ජරාමරණසොකපරිදෙවාදිදුක්ඛසංසට්ඨතාය දුක්ඛා, තස්මා තිණකුටියං විය අත්තභාවකුටියං ආසං අපෙක්ඛං විරාජය සබ්බසො තත්ථ විරත්තචිත්තො හොහි, එවං තෙ වට්ටදුක්ඛං න භවිස්සතීති. දෙවතාය ච වචනං සුත්වා ථෙරො සංවෙගජාතො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා ඝටෙන්තො වායමන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.11.36-46) –

‘‘පදුමුත්තරබුද්ධස්ස , ලොකජෙට්ඨස්ස තාදිනො;
තිණත්ථරෙ නිසින්නස්ස, උපසන්තස්ස තාදිනො.

‘‘නළමාලං ගහෙත්වාන, බන්ධිත්වා බීජනිං අහං;
බුද්ධස්ස උපනාමෙසිං, ද්විපදින්දස්ස තාදිනො.

‘‘පටිග්ගහෙත්වා සබ්බඤ්ඤූ, බීජනිං ලොකනායකො;
මම සඞ්කප්පමඤ්ඤාය, ඉමං ගාථං අභාසථ.

‘‘යථා මෙ කායො නිබ්බාති, පරිළාහො න විජ්ජති;
තථෙව තිවිධග්ගීහි, චිත්තං තව විමුච්චතු.

‘‘සබ්බෙ දෙවා සමාගච්ඡුං, යෙ කෙචි වනනිස්සිතා;
සොස්සාම බුද්ධවචනං, හාසයන්තඤ්ච දායකං.

‘‘නිසින්නො භගවා තත්ථ, දෙවසඞ්ඝපුරක්ඛතො;
දායකං සම්පහංසෙන්තො, ඉමා ගාථා අභාසථ.

‘‘ඉමිනා බීජනිදානෙන, චිත්තස්ස පණිධීහි ච;
සුබ්බතො නාම නාමෙන, චක්කවත්තී භවිස්සති.

‘‘තෙන කම්මාවසෙසෙන, සුක්කමූලෙන චොදිතො;
මාලුතො නාම නාමෙන, චක්කවත්තී භවිස්සති.

‘‘ඉමිනා බීජනිදානෙන, සම්මානවිපුලෙන ච;
කප්පසතසහස්සම්පි, දුග්ගතිං නුපපජ්ජති.

‘‘තිංසකප්පසහස්සම්හි, සුබ්බතා අට්ඨතිංස තෙ;
එකූනතිංසසහස්සෙ, අට්ඨ මාලුතනාමකා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තෙ පන පතිට්ඨිතො ‘‘අයං මෙ අරහත්තප්පත්තියා අඞ්කුසභූතා’’ති තමෙව ගාථං පච්චුදාහාසි. සායෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථා අහොසි. කුටිඔවාදෙන ලද්ධවිසෙසත්තා චස්ස **කුටිවිහාරී**ත්වෙව සමඤ්ඤා අහොසීති.

දුතියකුටිවිහාරිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. රමණීයකුටිකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

රමණීයා මෙ කුටිකාති ආයස්මතො රමණීයකුටිකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ කුසලබීජරොපනං කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉතො අට්ඨාරසකප්පසතමත්ථකෙ අත්ථදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො බුද්ධාරහං ආසනං භගවතො අදාසි. පුප්ඵෙහි ච භගවන්තං පූජෙත්වා පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා පදක්ඛිණං කත්වා පක්කාමි. සෙසං අඤ්ජනවනියත්ථෙරස්ස වත්ථුම්හි වුත්තසදිසමෙව. අයං පන විසෙසො – අයං කිර වුත්තනයෙන පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චො වජ්ජීරට්ඨෙ අඤ්ඤතරස්මිං ගාමකාවාසෙ කුටිකායං විහරති, සා හොති කුටිකා අභිරූපා දස්සනීයා පාසාදිකා සුපරිකම්මකතභිත්තිභූමිකා ආරාමපොක්ඛරණිරාමණෙය්‍යාදිසම්පන්නා මුත්තාජාලසදිසවාලිකාකිණ්ණභූමිභාගා ථෙරස්ස ච වත්තසම්පන්නතාය සුසම්මට්ඨඞ්ගණතාදිනා භිය්‍යොසොමත්තාය රමණීයතරා හුත්වා තිට්ඨති. සො තත්ථ විහරන්තො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.11.47-52) –

‘‘කානනං වනමොග්ගය්හ, අප්පසද්දං නිරාකුලං;
සීහාසනං මයා දින්නං, අත්ථදස්සිස්ස තාදිනො.

‘‘මාලාහත්ථං ගහෙත්වාන, කත්වා ච නං පදක්ඛිණං;
සත්ථාරං පයිරුපාසිත්වා, පක්කාමිං උත්තරාමුඛො.

‘‘තෙන කම්මෙන ද්විපදින්ද, ලොකජෙට්ඨ නරාසභ;
සන්නිබ්බාපෙමි අත්තානං, භවා සබ්බෙ සමූහතා.

‘‘අට්ඨාරසකප්පසතෙ, යං දානමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, සීහාසනස්සිදං ඵලං.

‘‘ඉතො සත්තකප්පසතෙ, සන්නිබ්බාපකඛත්තියො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ථෙරෙ තත්ථ විහරන්තෙ කුටිකාය රමණීයභාවතො විහාරපෙක්ඛකා මනුස්සා තතො තතො ආගන්ත්වා කුටිං පස්සන්ති . අථෙකදිවසං කතිපයා ධුත්තජාතිකා ඉත්ථියො තත්ථ ගතා කුටිකාය රමණීයභාවං දිස්වා, ‘‘එත්ථ වසන්තො අයං සමණො සියා අම්හෙහි ආකඞ්ඛණීයහදයො’’ති අධිප්පායෙන – ‘‘රමණීයං වො, භන්තෙ, වසනට්ඨානං. මයම්පි රමණීයරූපා පඨමයොබ්බනෙ ඨිතා’’ති වත්වා ඉත්ථිකුත්තාදීනි දස්සෙතුං ආරභිංසු. ථෙරො අත්තනො වීතරාගභාවං පකාසෙන්තො **‘‘රමණීයා මෙ කුටිකා, සද්ධාදෙය්‍යා මනොරමා’’**ති ගාථං අභාසි.

58. තත්ථ **රමණීයා මෙ කුටිකා**ති ‘‘රමණීයා තෙ, භන්තෙ, කුටිකා’’ති යං තුම්හෙහි වුත්තං, තං සච්චං. අයං මම වසනකුටිකා රමණීයා මනුඤ්ඤරූපා, සා ච ඛො **සද්ධාදෙය්‍යා,** ‘‘එවරූපාය මනාපං කත්වා පබ්බජිතානං දින්නාය ඉදං නාම ඵලං හොතී’’ති කම්මඵලානි සද්දහිත්වා සද්ධාය ධම්මච්ඡන්දෙන දාතබ්බත්තා සද්ධාදෙය්‍යා, න ධනෙන නිබ්බත්තිතා. සයඤ්ච තථාදින්නානි සද්ධාදෙය්‍යානි පස්සන්තානං පරිභුඤ්ජන්තානඤ්ච මනො රමෙතීති **මනොරමා.** සද්ධාදෙය්‍යත්තා එව හි මනොරමා, සද්ධාදීහි දෙය්‍යධම්මං සක්කච්චං අභිසඞ්ඛරිත්වා දෙන්ති, සද්ධාදෙය්‍යඤ්ච පරිභුඤ්ජන්තා සප්පුරිසා දායකස්ස අවිසංවාදනත්ථම්පි පයොගාසයසම්පන්නා හොන්ති, න තුම්හෙහි චින්තිතාකාරෙන පයොගාසයවිපන්නාති අධිප්පායො. **න මෙ අත්ථො කුමාරීහී**ති යස්මා සබ්බසො කාමෙහි විනිවත්තිතමානසො අහං, තස්මා න මෙ අත්ථො කුමාරීහි. කප්පියකාරකකම්මවසෙනපි හි මාදිසානං ඉත්ථීහි පයොජනං නාම නත්ථි, පගෙව රාගවසෙන, තස්මා න මෙ අත්ථො කුමාරීහීති. කුමාරිග්ගහණඤ්චෙත්ථ උපලක්ඛණං දට්ඨබ්බං. මාදිසස්ස නාම සන්තිකෙ එවං පටිපජ්ජාහීති අයුත්තකාරිනීහි යාව අපරද්ධඤ්ච තුම්හෙහි සමානජ්ඣාසයානං පුරතො අයං කිරියා සොභෙය්‍යාති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘යෙසං අත්ථො තහිං ගච්ඡථ නාරියො’’**ති. තත්ථ **යෙසන්ති** කාමෙසු අවීතරාගානං. **අත්ථො**ති පයොජනං. **තහින්ති** තත්ථ තෙසං සන්තිකං. **නාරියො**ති ආලපනං. තං සුත්වා ඉත්ථියො මඞ්කුභූතා පත්තක්ඛන්ධා ආගතමග්ගෙනෙව ගතා. එත්ථ ච ‘‘න මෙ අත්ථො කුමාරීහී’’ති කාමෙහි අනත්ථිකභාවවචනෙනෙව ථෙරෙන අරහත්තං බ්‍යාකතන්ති දට්ඨබ්බං.

රමණීයකුටිකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. කොසලවිහාරිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සද්ධායාහං පබ්බජිතොති ආයස්මතො කොසලවිහාරිත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ කුසලබීජං රොපෙත්වා තං තං පුඤ්ඤං අකාසි. සෙසං අඤ්ජනවනියත්ථෙරවත්ථුසදිසමෙව. අයං පන විසෙසො – අයං කිර වුත්තනයෙන පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චො කොසලරට්ඨෙ අඤ්ඤතරස්මිං ගාමෙ එකං උපාසකකුලං නිස්සාය අරඤ්ඤෙ විහරති, තං සො උපාසකො රුක්ඛමූලෙ වසන්තං දිස්වා කුටිකං කාරෙත්වා අදාසි. ථෙරො කුටිකායං විහරන්තො ආවාසසප්පායෙන සමාධානං ලභිත්වා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.11.53-61) –

‘‘හිමවන්තස්සාවිදූරෙ, වසාමි පණ්ණසන්ථරෙ;
ඝාසෙසු ගෙධමාපන්නො, සෙය්‍යසීලො චහං තදා.

‘‘ඛණන්තාලුකලම්බානි , බිළාලිතක්කලානි ච;
කොලං භල්ලාතකං බිල්ලං, ආහත්වා පටියාදිතං.

‘‘පදුමුත්තරො ලොකවිදූ, ආහුතීනං පටිග්ගහො;
මම සඞ්කප්පමඤ්ඤාය, ආගච්ඡි මම සන්තිකං.

‘‘උපාගතං මහානාගං, දෙවදෙවං නරාසභං;
බිළාලිං පග්ගහෙත්වාන, පත්තම්හි ඔකිරිං අහං.

‘‘පරිභුඤ්ජි මහාවීරො, තොසයන්තො මමං තදා;
පරිභුඤ්ජිත්වාන සබ්බඤ්ඤූ, ඉමං ගාථං අභාසථ.

‘‘සකං චිත්තං පසාදෙත්වා, බිළාලිං මෙ අදා තුවං;
කප්පානං සතසහස්සං, දුග්ගතිං නුපපජ්ජසි.

‘‘චරිමං වත්තතෙ මය්හං, භවා සබ්බෙ සමූහතා;
ධාරෙමි අන්තිමං දෙහං, සම්මාසම්බුද්ධසාසනෙ.

‘‘චතුපඤ්ඤාසිතො කප්පෙ, සුමෙඛලිය සව්හයො;

සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා විමුත්තිසුඛප්පටිසංවෙදනෙන උප්පන්නපීතිවෙගෙන උදානෙන්තො **‘‘සද්ධායාහං පබ්බජිතො’’**ති ගාථං අභාසි.

59. තත්ථ **සද්ධායාති** භගවතො වෙසාලිං උපගමනෙ ආනුභාවං දිස්වා, ‘‘එකන්තනියානිකං ඉදං සාසනං, තස්මා අද්ධා ඉමාය පටිපත්තියා ජරාමරණතො මුච්චිස්සාමී’’ති උප්පන්නසද්ධාවසෙන **පබ්බජිතො** පබ්බජ්ජං උපගතො. **අරඤ්ඤෙ මෙ කුටිකා කතාති** තස්සා පබ්බජ්ජාය අනුරූපවසෙන අරඤ්ඤෙ වසතො මෙ කුටිකා කතා, පබ්බජ්ජානුරූපං ආරඤ්ඤකො හුත්වා වූපකට්ඨො විහරාමීති දස්සෙති. තෙනාහ **‘‘අප්පමත්තො ච ආතාපී, සම්පජානො පතිස්සතො’’**ති. අරඤ්ඤවාසලද්ධෙන කායවිවෙකෙන ජාගරියං අනුයුඤ්ජන්තො තත්ථ සතියා අවිප්පවාසෙන **අප්පමත්තො,** ආරද්ධවීරියතාය **ආතාපී,** පුබ්බභාගියසතිසම්පජඤ්ඤපාරිපූරියා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තාධිගමෙන පඤ්ඤාසතිවෙපුල්ලප්පත්තියා අච්චන්තමෙව **සම්පජානො පතිස්සතො** විහරාමීති අත්ථො. අප්පමත්තභාවාදිකිත්තනෙ චස්ස ඉදමෙව අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසි කොසලරට්ඨෙ චිරනිවාසිභාවෙන පන **කොසලවිහාරී**ති සමඤ්ඤා ජාතාති.

කොසලවිහාරිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සීවලිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

තෙ මෙ ඉජ්ඣිංසු සඞ්කප්පාති ආයස්මතො සීවලිත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ හෙට්ඨා වුත්තනයෙන විහාරං ගන්ත්වා පරිසපරියන්තෙ ඨිතො ධම්මං සුණන්තො සත්ථාරං එකං භික්ඛුං ලාභීනං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙන්තං දිස්වා ‘‘මයාපි අනාගතෙ එවරූපෙන භවිතුං වට්ටතී’’ති දසබලං නිමන්තෙත්වා සත්තාහං සත්ථු භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච මහාදානං දත්වා ‘‘භගවා අහං ඉමිනා අධිකාරකම්මෙන අඤ්ඤං සම්පත්තිං න පත්ථෙමි, අනාගතෙ පන එකබුද්ධස්ස සාසනෙ අහම්පි තුම්හෙහි සො එතදග්ගෙ ඨපිතභික්ඛු විය ලාභීනං අග්ගො භවෙය්‍යා’’න්ති පත්ථනං අකාසි. සත්ථා අනන්තරායං දිස්වා – ‘‘අයං තෙ පත්ථනා අනාගතෙ ගොතමබුද්ධස්ස සන්තිකෙ සමිජ්ඣිස්සතී’’ති බ්‍යාකරිත්වා පක්කාමි. සොපි කුලපුත්තො යාවජීවං කුසලං කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො විපස්සීබුද්ධකාලෙ බන්ධුමතීනගරතො අවිදූරෙ එකස්මිං ගාමකෙ පටිසන්ධිං ගණ්හි. තස්මිං සමයෙ බන්ධුමතීනගරවාසිනො රඤ්ඤා සද්ධිං සාකච්ඡිත්වා දසබලස්ස දානං දෙන්ති. තෙ එකදිවසං සබ්බෙව එකතො හුත්වා දානං දෙන්තා ‘‘කිං නු ඛො අම්හාකං දානමුඛෙ නත්ථී’’ති (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.207) මධුඤ්ච ගුළදධිඤ්ච න අද්දසංසු. තෙ ‘‘යතො කුතොචි ආහරිස්සාමා’’ති ජනපදතො නගරපවිසනමග්ගෙ පුරිසං ඨපෙසුං. තදා එස කුලපුත්තො අත්තනො ගාමතො ගුළදධිවාරකං ගහෙත්වා, ‘‘කිඤ්චිදෙව ආහරිස්සාමී’’ති නගරං ගච්ඡන්තො, ‘‘මුඛං ධොවිත්වා ධොතහත්ථපාදො පවිසිස්සාමී’’ති ඵාසුකට්ඨානං ඔලොකෙන්තො නඞ්ගලසීසමත්තං නිම්මක්ඛිකං දණ්ඩකමධුං දිස්වා ‘‘පුඤ්ඤෙන මෙ ඉදං උප්පන්න’’න්ති ගහෙත්වා නගරං පාවිසි. නාගරෙහි ඨපිතපුරිසො තං දිස්වා, ‘‘භො පුරිස, කස්සිමං ආහරසී’’ති පුච්ඡි. ‘‘න කස්සචි, සාමි, වික්කිණිතුං පන මෙ ඉදං ආභත’’න්ති. ‘‘තෙන හි, භො, ඉදං කහාපණං ගහෙත්වා එතං මධුඤ්ච ගුළදධිඤ්ච දෙහී’’ති. සො චින්තෙසි – ‘‘ඉදං න බහුමූලං, අයඤ්ච එකප්පහාරෙනෙව බහුං දෙති, වීමංසිතුං වට්ටතී’’ති. තතො නං ‘‘නාහං එකෙන කහාපණෙන දෙමී’’ති ආහ. ‘‘යදි එවං ද්වෙ ගහෙත්වා දෙහී’’ති. ‘‘ද්වීහිපි න දෙමී’’ති. එතෙනුපායෙන වඩ්ඪෙත්වා සහස්සං පාපුණි.

සො චින්තෙසි – ‘‘අතිවඩ්ඪිතුං න වට්ටති, හොතු තාව ඉමිනා කත්තබ්බකිච්චං පුච්ඡිස්සාමී’’ති. අථ නං ආහ – ‘‘ඉදං න බහුං අග්ඝනකං, ත්වඤ්ච බහුං දෙසි, කෙන කම්මෙන ඉදං ගණ්හාසී’’ති. ‘‘ඉධ, භො, නගරවාසිනො රඤ්ඤා සද්ධිං පටිවිරුජ්ඣිත්වා විපස්සීදසබලස්ස දානං දෙන්තා ඉදං ද්වයං දානමුඛෙ අපස්සන්තා පරියෙසන්ති, සචෙ ඉදං ද්වයං න ලභිස්සන්ති, නාගරානං පරාජයො භවිස්සති, තස්මා සහස්සං කත්වා ගණ්හාමී’’ති. ‘‘කිං පනෙතං නාගරානමෙව වට්ටති, අඤ්ඤෙසං දාතුං න වට්ටතී’’ති. ‘‘යස්ස කස්සචි දාතුං අවාරිතමෙත’’න්ති. ‘‘අත්ථි පන කොචි නාගරානං දානෙ එකදිවසං සහස්සං දාතා’’ති? ‘‘නත්ථි, සම්මා’’ති. ‘‘ඉමෙසං පන ද්වින්නං සහස්සග්ඝනකභාවං ජානාසී’’ති? ‘‘ආම, ජානාමී’’ති. ‘‘තෙන හි ගච්ඡ, නාගරානං ආචික්ඛ ‘එකො පුරිසො ඉමානි ද්වෙ මූලෙන න දෙති සහත්ථෙනෙව දාතුකාමො, තුම්හෙ ඉමෙසං ද්වින්නං කාරණා නිබ්බිතක්කා හොථා’ති, ත්වං පන මෙ ඉමස්මිං දානමුඛෙ ජෙට්ඨකභාවස්ස කායසක්ඛී හොහී’’ති. සො පරිබ්බයත්ථං ගහිතමාසකෙන පඤ්චකටුකං ගහෙත්වා චුණ්ණං කත්වා දධිතො කඤ්ජියං ගහෙත්වා තත්ථ මධුපටලං පීළෙත්වා පඤ්චකටුකචුණ්ණෙන යොජෙත්වා එකස්මිං පදුමිනිපත්තෙ පක්ඛිපිත්වා තං සංවිදහිත්වා ආදාය දසබලස්ස අවිදූරට්ඨානෙ නිසීදි මහාජනෙන ආහරියමානස්ස සක්කාරස්ස අවිදූරෙ අත්තනො පත්තවාරං ඔලොකයමානො, සො ඔකාසං ඤත්වා සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා භගවා අයං උප්පන්නදුග්ගතපණ්ණාකාරො, ඉමං මෙ අනුකම්පං පටිච්ච පටිග්ගණ්හථාති. සත්ථා තස්ස අනුකම්පං පටිච්ච චතුමහාරාජදත්තියෙන සෙලමයපත්තෙන තං පටිග්ගහෙත්වා යථා අට්ඨසට්ඨියා භික්ඛුසතසහස්සස්ස දියයමානං න ඛීයති, එවං අධිට්ඨාසි. සො කුලපුත්තො නිට්ඨිතභත්තකිච්චං භගවන්තං අභිවාදෙත්වා එකමන්තං ඨිතො ආහ – ‘‘දිට්ඨො මෙ, භගවා, අජ්ජ බන්ධුමතීනගරවාසිකෙහි තුම්හාකං සක්කාරො ආහරියමානො, අහම්පි ඉමස්ස කම්මස්ස නිස්සන්දෙන නිබ්බත්තනිබ්බත්තභවෙ ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තො භවෙය්‍යා’’න්ති (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.207). සත්ථා, ‘‘එවං හොතු, කුලපුත්තා’’ති වත්වා තස්ස ච නගරවාසීනඤ්ච භත්තානුමොදනං කත්වා පක්කාමි.

සොපි කුලපුත්තො යාවජීවං කුසලං කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සුප්පවාසාය රාජධීතාය කුච්ඡිම්හි පටිසන්ධිං ගණ්හි. පටිසන්ධිග්ගහණතො පට්ඨාය සායං පාතඤ්ච පණ්ණාකාරසතානි සකටෙනාදාය සුප්පවාසාය උපනීයන්ති. අථ නං පුඤ්ඤවීමංසනත්ථං හත්ථෙන බීජපච්ඡිං ඵුසාපෙන්ති. එකෙකබීජතො සලාකසතම්පි සලාකසහස්සම්පි නිග්ගච්ඡති. එකෙකකරීසඛෙත්තෙ පණ්ණාසම්පි සට්ඨිපි සකටප්පමාණානි උප්පජ්ජන්ති. කොට්ඨෙ පූරණකාලෙපි කොට්ඨද්වාරං හත්ථෙන ඵුසාපෙන්ති. රාජධීතාය පුඤ්ඤෙන ගණ්හන්තානං ගහිතගහිතට්ඨානං පුන පූරති. පරිපුණ්ණභත්තභාජනතොපි ''රාජධීතාය පුඤ්ඤ''න්ති වත්වා යස්ස කස්සචි දෙන්තානං යාව න උක්කඩ්ඪන්ති, න තාව භත්තං ඛීයති, දාරකෙ කුච්ඡිගතෙයෙව සත්තවස්සානි අතික්කමිංසු.

ගබ්භෙ පන පරිපක්කෙ සත්තාහං මහාදුක්ඛං අනුභොසි. සා සාමිකං ආමන්තෙත්වා, ''පුරෙ මරණා ජීවමානාව දානං දස්සාමී''ති සත්ථු සන්තිකං පෙසෙසි – ''ගච්ඡ, ඉමං පවත්තිං සත්ථු ආරොචෙත්වා සත්ථාරං නිමන්තෙහි, යඤ්ච සත්ථා වදෙති, තං සාධුකං උපලක්ඛෙත්වා ආගන්ත්වා මය්හං කථෙහී''ති. සො ගන්ත්වා තස්සා සාසනං භගවතො ආරොචෙසි. සත්ථා, ''සුඛිනී හොතු සුප්පවාසා කොලියධීතා අරොගා, අරොගං පුත්තං විජායතූ''ති (උදා. 18) ආහ. රාජා තං සුත්වා භගවන්තං අභිවාදෙත්වා අත්තනො ගාමාභිමුඛො පායාසි. තස්ස පුරෙ ආගමනායෙව සුප්පවාසාය කුච්ඡිතො ධමකරණා උදකං විය ගබ්භො නික්ඛමි, පරිවාරෙත්වා නිසින්නජනො අස්සුමුඛොව හසිතුං ආරද්ධො තුට්ඨපහට්ඨො මහාජනො රඤ්ඤො සාසනං ආරොචෙතුං අගමාසි.

රාජා තෙසං ආගමනං දිස්වාව, ''දසබලෙන කථිතකථා නිප්ඵන්නා භවිස්සති මඤ්ඤෙ''ති චින්තෙසි. සො ආගන්ත්වා සත්ථු සාසනං රාජධීතාය ආරොචෙසි. රාජධීතා තයා නිමන්තිතං ජීවිතභත්තමෙව මඞ්ගලභත්තං භවිස්සති, ගච්ඡ සත්තාහං දසබලං නිමන්තෙහීති. රාජා තථා අකාසි. සත්තාහං බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස මහාදානං පවත්තයිංසු. දාරකො සබ්බෙසං ඤාතීනං සන්තත්තං චිත්තං නිබ්බාපෙන්තො ජාතොති **සීවලිදාරකො**ත්වෙවස්ස නාමං අකංසු. සො සත්තවස්සානි ගබ්භෙ වසිතත්තා ජාතකාලතො පට්ඨාය සබ්බකම්මක්ඛමො අහොසි. ධම්මසෙනාපති සාරිපුත්තො සත්තමෙ දිවසෙ තෙන සද්ධිං කථාසල්ලාපං අකාසි. සත්ථාපි ධම්මපදෙ ගාථං අභාසි –

> ''යොමං පලිපථං දුග්ගං, සංසාරං මොහමච්චගා;
> තිණ්ණො පාරඞ්ගතො ඣායී, අනෙජො අකථංකථී;
> අනුපාදාය නිබ්බුතො, තමහං බ්‍රූමි බ්‍රාහ්මණ''න්ති. (ධ. ප. 414);

අථ නං ථෙරො එවමාහ – ''කිං පන තයා එවරූපං දුක්ඛරාසිං අනුභවිත්වා පබ්බජිතුං න වට්ටතී''ති? ''ලභමානො පබ්බජෙය්‍යං, භන්තෙ''ති. සුප්පවාසා නං දාරකං ථෙරෙන සද්ධිං කථෙන්තං දිස්වා ''කිං නු ඛො මෙ පුත්තො ධම්මසෙනාපතිනා සද්ධිං කථෙතී''ති ථෙරං උපසඞ්කමිත්වා පුච්ඡි – ''මය්හං පුත්තො තුම්හෙහි සද්ධිං කිං කථෙති, භන්තෙ''ති? ''අත්තනා අනුභූතං ගබ්භවාසදුක්ඛං කථෙත්වා, 'තුම්හෙහි අනුඤ්ඤාතො පබ්බජිස්සාමී'ති වදතී''ති. ''සාධු , භන්තෙ, පබ්බාජෙථ න''න්ති. ථෙරො තං විහාරං නෙත්වා තචපඤ්චකකම්මට්ඨානං දත්වා පබ්බාජෙන්තො ''සීවලි, න තුය්හං අඤ්ඤෙන ඔවාදෙන කම්මං අත්ථි, තයා සත්ත වස්සානි අනුභූතදුක්ඛමෙව පච්චවෙක්ඛාහී''ති. ''භන්තෙ, පබ්බාජනමෙව තුම්හාකං භාරො, යං පන මයා කාතුං සක්කා, තමහං ජානිස්සාමී''ති. සො පන පඨමකෙසවට්ටියා ඔහාරණක්ඛණෙයෙව සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසි, දුතියාය ඔහාරණක්ඛණෙ සකදාගාමිඵලෙ, තතියාය අනාගාමිඵලෙ සබ්බෙසංයෙව පන කෙසානං ඔරොපනඤ්ච අරහත්තසච්ඡිකිරියා ච අපච්ඡා අපුරිමා අහොසි. තස්ස පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය භික්ඛුසඞ්ඝස්ස චත්තාරො පච්චයා යාවතිච්ඡකං උප්පජ්ජන්ති. එවං එත්ථ වත්ථු සමුට්ඨිතං.

අපරභාගෙ සත්ථා සාවත්ථිං අගමාසි. ථෙරො සත්ථාරං අභිවාදෙත්වා, ''භන්තෙ, මය්හං පුඤ්ඤං වීමංසිස්සාමි, පඤ්ච මෙ භික්ඛුසතානි දෙථා''ති ආහ. ''ගණ්හ සීවලී''ති. සො පඤ්චසතෙ භික්ඛූ ගහෙත්වා හිමවන්තාභිමුඛං ගච්ඡන්තො අටවිමග්ගං ගච්ඡති, තස්ස පඨමං දිට්ඨනිග්‍රොධෙ අධිවත්ථා දෙවතා සත්තදිවසානි දානං අදාසි. ඉති සො –

> ''නිග්‍රොධං පඨමං පස්සි, දුතියං පණ්ඩවපබ්බතං;
> තතියං අචිරවතියං, චතුත්ථං වරසාගරං.
>
> ''පඤ්චමං හිමවන්තං සො, ඡට්ඨං ඡද්දන්තුපාගමි;
> සත්තමං ගන්ධමාදනං, අට්ඨමං අථ රෙවත''න්ති.

සබ්බට්ඨානෙසු සත්ත සත්ත දිවසානෙව දානං අදංසු. ගන්ධමාදනපබ්බතෙ පන නාගදත්තදෙවරාජා නාම සත්තසු දිවසෙසු එකදිවසෙ ඛීරපිණ්ඩපාතං අදාසි, එකදිවසෙ සප්පිපිණ්ඩපාතං. භික්ඛුසඞ්ඝො ආහ – ''ඉමස්ස දෙවරඤ්ඤො නෙව ධෙනුයො දුය්හමානා පඤ්ඤායන්ති, න දධිනිම්මථනං , කුතො තෙ දෙවරාජ ඉදං උප්පජ්ජතී''ති. ''භන්තෙ කස්සපදසබලස්ස කාලෙ ඛීරසලාකභත්තදානස්සෙතං ඵල''න්ති දෙවරාජා ආහ. අපරභාගෙ සත්ථා ඛදිරවනියරෙවතස්ස පච්චුග්ගමනං අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා ථෙරං අත්තනො සාසනෙ ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි.

එවං ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තස්ස පන ඉමස්ස ථෙරස්ස අරහත්තප්පත්තිං එකච්චෙ ආචරියා එවං වදන්ති – ''හෙට්ඨා වුත්තනයෙන ධම්මසෙනාපතිනා ඔවාදෙ දින්නෙ යං මයා කාතුං සක්කා, තමහං ජානිස්සාමීති පබ්බජිත්වා විපස්සනාකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා තං දිවසංයෙව අඤ්ඤතරං විවිත්තං කුටිකං දිස්වා තං පවිසිත්වා මාතුකුච්ඡිස්මිං සත්ත

වස්සානි අත්තනා අනුභූතං දුක්ඛං අනුස්සරිත්වා තදනුසාරෙන අතීතානාගතෙ තස්ස අවෙක්ඛන්තස්ස ආදිත්තා විය තයො භවා උපට්ඨහිංසු. ඤාණස්ස පරිපාකං ගතත්තා විපස්සනාවීථිං ඔතරි, තාවදෙව මග්ගප්පටිපාටියා සබ්බෙපි ආසවෙ ඛෙපෙන්තො අරහත්තං පාපුණී''ති. උභයථාපි ථෙරස්ස අරහත්තප්පත්තියෙව පකාසිතා. ථෙරො පන පභින්නපටිසම්භිදො ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.12.31-39) –

''වරුණො නාම නාමෙන, දෙවරාජා අහං තදා;
උපට්ඨහෙසිං සම්බුද්ධං, සයොග්ගබලවාහනො.

''නිබ්බුතෙ ලොකනාථම්හි, අත්ථදස්සීනරුත්තමෙ;
තූරියං සබ්බමාදාය, අගමං බොධිමුත්තමං.

''වාදිතෙන ච නච්චෙන, සම්මතාළසමාහිතො;
සම්මුඛා විය සම්බුද්ධං, උපට්ඨිං බොධිමුත්තමං.

''උපට්ඨහිත්වා තං බොධිං, ධරණීරුහපාදපං;
පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වාන, තත්ථ කාලඞ්කතො අහං.

''සකකම්මාභිරද්ධොහං, පසන්නො බොධිමුත්තමෙ;
තෙන චිත්තප්පසාදෙන, නිම්මානං උපපජ්ජහං.

''සට්ඨිතූරියසහස්සානි, පරිවාරෙන්ති මං සදා;
මනුස්සෙසු ච දෙවෙසු, වත්තමානං භවාභවෙ.

''තිවිධග්ගී නිබ්බුතා මය්හං, භවා සබ්බෙ සමූහතා;
ධාරෙමි අන්තිමං දෙහං, සම්මාසම්බුද්ධසාසනෙ.

''සුබාහූ නාම නාමෙන, චතුත්තිංසාසු ඛත්තියා;
සත්තරතනසම්පන්නා, පඤ්චකප්පසතෙ ඉතො.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා විමුත්තිසුඛපටිසංවෙදනෙන පීතිවෙගෙන උදානෙන්තො **''තෙ මෙ ඉජ්ඣිංසු සඞ්කප්පා''**ති ගාථං අභාසි.

60. තත්ථ **තෙ මෙ ඉජ්ඣිංසු සඞ්කප්පා, යදත්ථො පාවිසිං කුටිං, විජ්ජාවිමුත්තිං පච්චෙසන්**ති යෙ පුබ්බෙ මයා කාමසඞ්කප්පාදීනං සමුච්ඡෙදකරා නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදයො අභිපත්ථිතායෙව ''කදා නු ඛ්වාහං තදායතනං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමි, යදරියා එතරහි උපසම්පජ්ජ විහරන්ති''ති, විමුත්තාධිප්පායසඤ්ඤිතා විමුත්තිං උද්දිස්ස සඞ්කප්පා මනොරථා අභිණ්හසො අප්පමත්තා යදත්ථො යංපයොජනො යෙසං නිප්ඵාදනත්ථං කුටිං සුඤ්ඤාගාරං විපස්සිතුං පාවිසිං තිස්සො විජ්ජා ඵලවිමුත්තිඤ්ච පච්චෙසන්තො, ගවෙසන්තො තෙ මෙ ඉජ්ඣිංසු තෙ සබ්බෙව ඉදානි මය්හං ඉජ්ඣිංසු සමිජ්ඣිංසු, නිප්ඵන්නකුසලසඞ්කප්පො පරිපුණ්ණමනොරථො ජාතොති අත්ථො. තෙසං සමිද්ධභාවං දස්සෙතුං **''මානානුසයමුජ්ජහ''**න්ති වුත්තං. යස්මා මානානුසයමුජ්ජහං පජහිං සමුච්ඡින්දිං, තස්මා තෙ මෙ සඞ්කප්පා ඉජ්ඣිංසූති යොජනා. මානානුසයෙ හි පහීනෙ අප්පහීනො නාම අනුසයො නත්ථි, අරහත්තඤ්ච අධිගතමෙව හොතීති මානානුසයප්පහානං යථාවුත්තසඞ්කප්පසමිද්ධියා කාරණං කත්වා වුත්තං.

සිවලිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඡට්ඨවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සත්තමවග්ගො

1. වප්පත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පස්සති පස්සොති ආයස්මතො වප්පත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ හංසවතීනගරෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො ''අසුකො ච අසුකො ච ථෙරො සත්ථු පඨමං ධම්මපටිග්ගාහකා අහෙසු''න්ති ථොමනං සුත්වා භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා පත්ථනං පට්ඨපෙසි – ''අහම්පි භගවා අනාගතෙ තාදිසස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස පඨමං ධම්මපටිග්ගාහකානං අඤ්ඤතරො භවෙය්‍යා''න්ති, සත්ථු සන්තිකෙ සරණගමනඤ්ච පවෙදෙසි. සො යාවජීවං පුඤ්ඤානි කත්වා තතො චුතො දෙවමනුස්සෙසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං

බුද්ධුප්පාදෙ කපිලවත්ථුස්මිං වාසෙට්ඨස්ස නාම බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **වප්පොතිස්ස** නාමං අහොසි. සො අසිතෙන ඉසිනා ‘‘සිද්ධත්ථකුමාරො සබ්බඤ්ඤූ භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකතො කොණ්ඩඤ්ඤප්පමුඛෙහි බ්‍රාහ්මණපුත්තෙහි සද්ධිං ඝරාවාසං පහාය තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා ‘‘තස්මිං සබ්බඤ්ඤුතං පත්තෙ තස්ස සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා අමතං පාපුණිස්සාමී’’ති උරුවෙලායං විහරන්තං මහාසත්තං ඡබ්බස්සානි පධානං පදහන්තං උපට්ඨහිත්වා ඔළාරිකාහාරපරිභොගෙන නිබ්බිජ්ජිත්වා ඉසිපතනං ගතො. අභිසම්බුජ්ඣිත්වා සත්ථාරා සත්තසත්තාහානි වීතිනාමෙත්වා ඉසිපතනං ගන්ත්වා ධම්මචක්කෙ පවත්තිතෙ පාටිපදදිවසෙ සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨිතො පඤ්චමියං පක්ඛස්ස අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤාදීහි සද්ධිං අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.12.20-30) –

‘‘උභින්නං දෙවරාජූනං, සඞ්ගාමො සමුපට්ඨිතො;
අහොසි සමුපබ්‍යූළ්හො, මහාඝොසො අවත්තථ.

‘‘පදුමුත්තරො ලොකවිදූ, ආහුතීනං පටිග්ගහො;
අන්තලික්ඛෙ ඨිතො සත්ථා, සංවෙජෙසි මහාජනං.

‘‘සබ්බෙ දෙවා අත්තමනා, නික්ඛිත්තකවචාවුධා;
සම්බුද්ධං අභිවාදෙත්වා, එකග්ගාසිංසු තාවදෙ.

‘‘මය්හං සඞ්කප්පමඤ්ඤාය, වාචාසභිමුදීරයි;
අනුකම්පකො ලොකවිදූ, නිබ්බාපෙසි මහාජනං.

‘‘පදුට්ඨචිත්තො මනුජො, එකපාණං විහෙඨයං;
තෙන චිත්තප්පදොසෙන, අපායං උපපජ්ජති.

‘‘සඞ්ගාමසීසෙ නාගොව, බහූ පාණෙ විහෙඨයං;
නිබ්බාපෙථ සකං චිත්තං, මා හඤ්ඤිත්ථො පුනප්පුනං.

‘‘ද්වින්නම්පි යක්ඛරාජූනං, සෙනා සා විම්හිතා අහු;
සරණඤ්ච උපාගච්ඡුං, ලොකජෙට්ඨං සුතාදිනං.

‘‘සඤ්ඤාපෙත්වාන ජනතං, පදමුද්ධරි චක්ඛුමා;
පෙක්ඛමානොව දෙවෙහි, පක්කාමි උත්තරාමුඛො.

‘‘පඨමං සරණං ගච්ඡිං, ද්විපදින්දස්ස තාදිනො;
කප්පානං සතසහස්සං, දුග්ගතිං නුපපජ්ජහං.

‘‘මහාදුන්දුභිනාමා ච, සොළසාසුං රථෙසභා;
තිංසකප්පසහස්සම්හි, රාජානො චක්කවත්තිනො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනා පටිලද්ධසම්පත්තිං පච්චවෙක්ඛණමුඛෙන සත්ථු ගුණමහන්තතං පච්චවෙක්ඛිත්වා ‘‘ඊදිසං නාම සත්ථාරං බාහුලිකාදිවාදෙන සමුදාචරිම්හ. අහො පුථුජ්ජනභාවො නාම අන්ධකරණො අචක්ඛුකරණො අරියභාවොයෙව චක්ඛුකරණො’’ති දස්සෙන්තො **‘‘පස්සති පස්සො’’**ති ගාථං අභාසි.

61. තත්ථ **පස්සති පස්සොති** පස්සති සම්මාදිට්ඨියා ධම්මෙ අවිපරීතං ජානාති බුජ්ඣතීති පස්සො, දස්සනසම්පන්නො අරියො, සො **පස්සන්තං** අවිපරීතදස්සාවිං ‘‘අයං අවිපරීතදස්සාවී’’ති පස්සති පඤ්ඤාචක්ඛුනා ධම්මාධම්මං යථාසභාවතො ජානාති. න කෙවලං පස්සන්තමෙව, අථ ඛො **අපස්සන්තඤ්ච** පස්සති, යො පඤ්ඤාචක්ඛුවිරහිතො ධම්මෙ යථාසභාවතො න පස්සති, තම්පි අපස්සන්තං පුථුජ්ජනං ‘‘අන්ධො වතායං භවං අචක්ඛුකො’’ති අත්තනො පඤ්ඤාචක්ඛුනා පස්සති. **අපස්සන්තො අපස්සන්තං, පස්සන්තඤ්ච න පස්සතීති** අපස්සන්තො පඤ්ඤාචක්ඛුරහිතො අන්ධබාලො තාදිසං අන්ධබාලං අයං ධම්මාධම්මං යථාසභාවතො න පස්සතීති යථා අපස්සන්තං න පස්සති න ජානාති, එවං අත්තනො පඤ්ඤාචක්ඛුනා ධම්මාධම්මං යථාසභාවතො පස්සන්තඤ්ච පණ්ඩිතං ‘‘අයං එවංවිධො’’ති න පස්සති න ජානාති, තස්මා අහම්පි පුබ්බෙ දස්සනරහිතො සකලං ඤෙය්‍යං හත්ථාමලකං විය පස්සන්තං භගවන්තං අපස්සන්තම්පි පූරණාදිං යථාසභාවතො න පස්සිං, ඉදානි පන බුද්ධානුභාවෙන සම්පන්නො උභයෙපි යථාසභාවතො පස්සාමීති සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බෙසු අත්තනො අවිපරීතපටිපත්තිං දස්සෙති.

වප්පත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. වජ්ජිපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

එකකා මයං අරඤ්ඤෙති ආයස්මතො වජ්ජිපුත්තත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං විපස්සිං භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො නාගපුප්ඵකෙසරෙහි පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ අමච්චකුලෙ නිබ්බත්ති, **වජ්ජිපුත්තො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො භගවතො වෙසාලිගමනෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා වෙසාලියා අවිදූරෙ අඤ්ඤතරස්මිං වනසණ්ඩෙ විහරති. තෙන ච සමයෙන වෙසාලියං උස්සවො අහොසි. තත්ථ තත්ථ නච්චගීතවාදිතං පවත්තති, මහාජනො හට්ඨතුට්ඨො උස්සවසම්පත්තිං පච්චනුභොති, තං සුත්වා සො භික්ඛු අයොනිසො උම්මුජ්ජන්තො විවෙකං වජ්ජමානො කම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙත්වා අත්තනො අනභිරතිං පකාසෙන්තො –

> ‘‘එකකා මයං අරඤ්ඤෙ විහරාම, අපවිද්ධංව වනස්මිං දාරුකං;
> එතාදිසිකාය රත්තියා, කො සු නාම අම්හෙහි පාපියො’’ති. – ගාථමාහ;

තං සුත්වා වනසණ්ඩෙ අධිවත්ථා දෙවතා තං භික්ඛුං අනුකම්පමානා ‘‘යදිපි, ත්වං භික්ඛු, අරඤ්ඤවාසං හීළෙන්තො වදසි, විවෙකකාමා පන විද්දසුනො තං බහු මඤ්ඤන්තියෙවා’’ති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තී –

> ‘‘එකකො ත්වං අරඤ්ඤෙ විහරසි, අපවිද්ධංව වනස්මිං දාරුකං;
> තස්ස තෙ බහුකා පිහයන්ති, නෙරයිකා විය සග්ගගාමින’’න්ති. –

ගාථං වත්වා, ‘‘කථඤ්හි නාම ත්වං, භික්ඛු, නියානිකෙ සම්මාසම්බුද්ධස්ස සාසනෙ පබ්බජිත්වා අනියානිකං විතක්කං විතක්කෙස්සසී’’ති සන්තජ්ජෙන්තී සංවෙජෙසි . එවං සො භික්ඛු තාය දෙවතාය සංවෙජිතො කසාභිහතො විය භද්‍රො අස්සාජානීයො විපස්සනාවීථිං ඔතරිත්වා නචිරස්සෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.11.62-66) –

> ‘‘සුවණ්ණවණ්ණං සම්බුද්ධං, සතරංසිංව භාණුමං;
> ඔභාසෙන්තං දිසා සබ්බා, උළුරාජංව පූරිතං.
>
> ‘‘පුරක්ඛතං සාවකෙහි, සාගරෙහෙව මෙදනිං;
> නාගං පග්ගය්හ රෙණූහි, විපස්සිස්සාභිරොපයිං.
>
> ‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං රෙණුමභිරොපයිං;
> දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.
>
> ‘‘පණ්ණතාලීසිතො කප්පෙ, රෙණු නාමාසි ඛත්තියො;
> සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.
>
> ‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ‘‘අයං මෙ අරහත්තප්පත්තියා අඞ්කුසො ජාතො’’ති අත්තනො දෙවතාය ච වුත්තනයං සංකඩ්ඪිත්වා –

> 62. ‘‘එකකා මයං අරඤ්ඤෙ විහරාම, අපවිද්ධංව වනස්මිං දාරුකං;
> තස්ස මෙ බහුකා පිහයන්ති, නෙරයිකා විය සග්ගගාමින’’න්ති. –

ගාථං අභාසි.

තස්සත්ථො – අනපෙක්ඛභාවෙන වනෙ ඡඩ්ඩිතදාරුක්ඛණ්ඩං විය යදිපි **මයං එකකා** එකාකිනො අසහායා ඉමස්මිං **අරඤ්ඤෙ විහරාම,** එවං විහරතො පන **තස්ස මෙ බහුකා පිහයන්ති** මං බහූ අත්ථකාමරූපා කුලපුත්තා අභිපත්ථෙන්ති, ‘‘අහො වතස්ස මයම්පි වජ්ජිපුත්තත්ථෙරො විය සරබන්ධනං පහාය අරඤ්ඤෙ විහරෙය්‍යාමා’’ති. යථා කිං? **නෙරයිකා විය සග්ගගාමිනං,** යථා නාම නෙරයිකා අත්තනො පාපකම්මෙන නිරයෙ නිබ්බත්තසත්තා සග්ගගාමිනං සග්ගූපගාමිනං පිහයන්ති – ‘‘අහො වත මයම්පි නිරයදුක්ඛං පහාය සග්ගසුඛං පච්චනුභවෙය්‍යාමා’’ති එවංසම්පදමිදන්ති අත්ථො. එත්ථ ච අත්තනි ගරුබහුවචනප්පයොගස්ස ඉච්ඡිතබ්බත්තා ‘‘එකකා මයං විහරාමා’’ති පුන තස්ස අත්ථස්ස එකත්තං සන්ධාය ‘‘තස්ස මෙ’’ති එකවචනප්පයොගො කතො. ‘‘තස්ස මෙ’’, ‘‘සග්ගගාමින’’න්ති ච උභයම්පි ‘පිහයන්ති’ති පදං අපෙක්ඛිත්වා උපයොගත්ථෙ සම්පදානනිද්දෙසො දට්ඨබ්බො. තං අභිපත්ථෙන්තීති ච තාදිසෙ අරඤ්ඤවාසාදිගුණෙ අභිපත්ථෙන්තා නාම හොන්තීති කත්වා වුත්තං. **තස්ස මෙ**ති වා තස්ස මම සන්තිකෙ ගුණෙති අධිප්පායො.

වජ්ජිපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පක්ඛත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

චුතා පතන්තීති ආයස්මතො පක්ඛත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි කරොන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ යක්ඛසෙනාපති හුත්වා විපස්සිං භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො දිබ්බවත්ථෙන පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සක්කෙසු දෙවදහනිගමෙ සාකියරාජකුලෙ නිබ්බත්ති, ‘‘සම්මොදකුමාරො’’ තිස්ස නාමං අහොසි. අථස්ස දහරකාලෙ වාතරොගෙන පාදා න වහිංසු. සො කතිපයං කාලං පීඨසප්පී විය විචරි. තෙනස්ස **පක්ඛොති** සමඤ්ඤා ජාතා. පච්ඡා අරොගකාලෙපි තථෙව නං සඤ්ජානන්ති, සො භගවතො ඤාතිසමාගමෙ පාටිහාරියං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරඤ්ඤෙ විහරති. අථෙකදිවසං ගාමං පිණ්ඩාය පවිසිතුං ගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ නිසීදි. තස්මිඤ්ච සමයෙ අඤ්ඤතරො කුලලො මංසපෙසිං ආදාය ආකාසෙන ගච්ඡති, තං බහූ කුලලා අනුපතිත්වා පාතෙසුං. පාතිතං මංසපෙසිං එකො කුලලො අග්ගහෙසි. තං අඤ්ඤො අච්ඡින්දිත්වා ගණ්හි, තං දිස්වා ථෙරො ‘‘යථායං මංසපෙසි, එවං කාමා නාම බහුසාධාරණා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා’’ති – කාමෙසු ආදීනවං නෙක්ඛම්මෙ ච ආනිසංසං පච්චවෙක්ඛිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා ‘‘අනිච්ච’’න්තිආදිනා මනසිකරොන්තො පිණ්ඩාය චරිත්වා කතභත්තකිච්චො දිවාට්ඨානෙ නිසීදිත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.12.1-10) –

‘‘විපස්සී නාම භගවා, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො;
අට්ඨසට්ඨිසහස්සෙහි, පාවිසි බන්ධුමං තදා.

‘‘නගරා අභිනික්ඛම්ම, අගමං දීපචෙතියං;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, ආහුතීනං පටිග්ගහං.

‘‘චුල්ලාසීතිසහස්සානි, යක්ඛා මය්හං උපන්තිකෙ;
උපට්ඨහන්ති සක්කච්චං, ඉන්දංව තිදසා ගණා.

‘‘භවනා අභිනික්ඛම්ම, දුස්සං පග්ගය්හහං තදා;
සිරසා අභිවාදෙසිං, තඤ්චාදාසිං මහෙසිනො.

‘‘අහො බුද්ධො අහො ධම්මො, අහො නො සත්ථු සම්පදා;
බුද්ධස්ස ආනුභාවෙන, වසුධායං පකම්පථ.

‘‘තඤ්ච අච්ඡරියං දිස්වා, අබ්භුතං ලොමහංසනං;
බුද්ධෙ චිත්තං පසාදෙමි, ද්විපදින්දම්හි තාදිනෙ.

‘‘සොහං චිත්තං පසාදෙත්වා, දුස්සං දත්වාන සත්ථුනො;
සරණඤ්ච උපාගච්ඡිං, සාමච්චො සපරිජ්ජනො.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘ඉතො පන්නරසෙ කප්පෙ, සොළසාසුං සුවාහනා;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා යදෙව සංවෙගවත්ථුං අඞ්කුසං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අඤ්ඤා අධිගතා, තස්ස සංකිත්තනමුඛෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො **‘‘චුතා පතන්තී’’**ති ගාථං අභාසි.

63. තත්ථ **චුතාති** භට්ඨා. **පතන්තීති** අනුපතන්ති. **පතිතාති** චවනවසෙන භූමියං පතිතා, ආකාසෙ වා සම්පතනවසෙන පතිතා. **ගිද්ධාති** ගෙධං ආපන්නා . **පුනරාගතාති** පුනදෙව උපගතා. **ච**-සද්දො සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බො. ඉදං වුත්තං හොති – පතන්ති අනුපතන්ති ච ඉධ කුලලා, ඉතරස්ස මුඛතො චුතා ච මංසපෙසි, චුතා පන සා භූමියං පතිතා ච, ගිද්ධා ගෙධං ආපන්නා සබ්බෙව කුලලා පුනරාගතා. යථා ඉමෙ කුලලා, එවං සංසාරෙ පරිබ්භමන්තා සත්තා යෙ කුසලධම්මතො චුතා, තෙ පතන්ති නිරයාදීසු, එවං පතිතා ච, සම්පත්තිභවෙ ඨිතා තත්ථ කාමසුඛානුයොගවසෙන කාමභවෙ රූපාරූපභවෙසු ච භවනිකන්තිවසෙන ගිද්ධා ච පුනරාගතා භවතො අපරිමුත්තත්තා තෙන තෙන භවගාමිනා කම්මෙන තං තං භවසඤ්ඤිතං දුක්ඛං ආගතා එව, එවංභූතා ඉමෙ සත්තා. මයා පන **කතං**

කිච්චං පරිඤ්ඤාදිභෙදං සොළසවිධම්පි කිච්චං කතං, න දානි තං කාතබ්බං අත්ථි. **රතං රම්මං** රමිතබ්බං අරියෙහි සබ්බසඞ්ඛතවිනිස්සටං නිබ්බානං රතං අභිරතං රම්මං. තෙන ච **සුඛෙනන්වාගතං සුඛං** ඵලසමාපත්තිසුඛෙන අනුආගතං උපගතං අච්චන්තසුඛං නිබ්බානං, සුඛෙන වා සුඛාපටිපදාභූතෙන විපස්සනාසුඛෙන මග්ගසුඛෙන ච අන්වාගතං ඵලසුඛං නිබ්බානසුඛඤ්චාති අත්ථො වෙදිතබ්බො.

පක්ඛත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. විමලකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

දුමව්හයාය උප්පන්නොති විමලකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ විභවසම්පන්නෙ කුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං විපස්සිං භගවන්තං මහතියා පරිසාය පරිවුතං ධම්මං දෙසෙන්තං දිස්වා පසන්නමානසො චතූහි සුවණ්ණපුප්ඵෙහි පූජෙසි. භගවා තස්ස පසාදසංවඩ්ඪනත්ථං තථාරූපං ඉද්ධාභිසඞ්ඛාරං අභිසඞ්ඛාරෙසි, යථා සුවණ්ණාභා සකලං තං පදෙසං ඔත්ථරති. තං දිස්වා භියොසොමත්තාය පසන්නමානසො හුත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා තං නිමිත්තං ගහෙත්වා අත්තනො ගෙහං ගන්ත්වා බුද්ධාරම්මණං පීතිං අවිජහන්තො කෙනචි රොගෙන කාලං කත්වා තුසිතෙසු උපපන්නො අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජානං බිම්බිසාරං පටිච්ච අම්බපාලියා කුච්ඡිම්හි පටිසන්ධිං ගණ්හි. රාජා හි බිම්බිසාරො තරුණකාලෙ අම්බපාලියා රූපසම්පත්තිං සුත්වා සඤ්ජාතාභිලාසො කතිපයමනුස්සපරිවාරො අඤ්ඤාතකවෙසෙන වෙසාලිං ගන්ත්වා එකරත්තිං තාය සංවාසං කප්පෙසි. තදා අයං තස්සා කුච්ඡිම්හි පටිසන්ධිං අග්ගහෙසි. සා ච ගබ්භස්ස පතිට්ඨිතභාවං තස්ස ආරොචෙසි. රාජාපි අත්තානං ජානාපෙත්වා දාතබ්බයුත්තකං දත්වා පක්කාමි. සා ගබ්භස්ස පරිපාකමන්වාය පුත්තං විජායි, ''විමලො''තිස්ස නාමං අහොසි, පච්ඡා **විමලකොණ්ඩඤ්ඤොති** පඤ්ඤායිත්ථ. සො වයප්පත්තො භගවතො වෙසාලිගමනෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පසන්නමානසො පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.12.40-48) –

''විපස්සී නාම භගවා, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො;
නිසින්නො ජනකායස්ස, දෙසෙසි අමතං පදං.

''තස්සාහං ධම්මං සුත්වාන, ද්විපදින්දස්ස තාදිනො;
සොණ්ණපුප්ඵානි චත්තාරි, බුද්ධස්ස අභිරොපයිං.

''සුවණ්ණච්ඡදනං ආසි, යාවතා පරිසා තදා;
බුද්ධාභා ච සුවණ්ණාභා, ආලොකො විපුලො අහු.

''උදග්ගචිත්තො සුමනො, වෙදජාතො කතඤ්ජලී;
චිත්තිසඤ්ජනනො තෙසං, දිට්ඨධම්මසුඛාවහො.

''ආයාචිත්වාන සම්බුද්ධං, වන්දිත්වාන ච සුබ්බතං;
පාමොජ්ජං ජනයිත්වාන, සකං භවනුපාගමිං.

''භවනෙ උපවිට්ඨොහං, බුද්ධසෙට්ඨං අනුස්සරිං;
තෙන චිත්තප්පසාදෙන, තුසිතං උපපජ්ජහං.

''එකනවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

''සොළසාසිංසු රාජානො, නෙමිසම්මතනාමකා;
තෙතාලීසෙ ඉතො කප්පෙ, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අඤ්ඤාපදෙසෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො **''දුමව්හයායා''**ති ගාථං අභාසි.

64. තත්ථ **දුමව්හයායාති** දුමෙන අම්බෙන අව්හාතබ්බාය, අම්බපාලියාති අත්ථො. ආධාරෙ චෙතං භුම්මවචනං. **උප්පන්නොති** තස්සා කුච්ඡියං උප්පන්නො උප්පජ්ජමානො ච. **ජාතො පණ්ඩරකෙතුනාති** ධවලවත්ථධජත්තා ''පණ්ඩරකෙතූ''ති පඤ්ඤාතෙන බිම්බිසාරරඤ්ඤා හෙතුභූතෙන ජාතො, තං පටිච්ච නිබ්බත්තොති අත්ථො. **උප්පන්නොති** වා පඨමාභිනිබ්බත්තිදස්සනං. තතො හි **ජාතොති** අභිජාතිදස්සනං. විජායනකාලතො පට්ඨාය හි ලොකෙ

ජාතවොහාරො. එත්ථ ච ‘‘දුමව්හයාය උප්පන්නො’’ති ඉමිනා අත්තුක්කංසනභාවං අපනෙති, අනෙකපතිපුත්තානම්පි විසෙසාධිගමසම්භවඤ්ච දීපෙති. ‘‘ජාතො පණ්ඩරකෙතුනා’’ති ඉමිනා විඤ්ඤාතපිතිකදස්සනෙන පරවම්භනං අපනෙති. **කෙතුහා**ති මානප්පහායී. මානො හි උණ්ණතිලක්ඛණත්තා කෙතු වියාති කෙතු. තථා හි සො ‘‘කෙතුකම්‍යතාපච්චුපට්ඨානො’’ති වුච්චති. **කෙතුනායෙවා**ති පඤ්ඤාය එව. පඤ්ඤා හි අනවජ්ජධම්මෙසු අච්චුග්ගතට්ඨෙන මාරසෙනප්පමද්දනෙන පුබ්බඞ්ගමට්ඨෙන ච අරියානං ධජා නාම. තෙනාහ ‘‘ධම්මො හි ඉසිනං ධජො’’ති (සං. නි. 2.241; අ. නි. 4.48; ජා. 2.21.494). **මහාකෙතුං පධංසයී**ති මහාවිසයතාය මහන්තා, සෙය්‍යමානජාතිමානාදිභෙදතො බහවො ච මානප්පකාරා, ඉතරෙ ච කිලෙසධම්මා සමුස්සිතට්ඨෙන කෙතු එතස්සාති මහාකෙතු මාරො පාපිමා. තං බලවිධමනවිසයාතික්කමනවසෙන අභිභවි නිබ්බිසෙවනං අකාසීති. ‘‘මහාකෙතුං පධංසයී’’ති අත්තානං පරං විය දස්සෙන්තො අඤ්ඤාපදෙසෙන අරහත්තං බ්‍යාකාසි.

විමලකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උක්ඛෙපකතවච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

උක්ඛෙපකතවච්ඡස්සාති ආයස්මතො උක්ඛෙපකතවච්ඡත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො ඉතො චතුනවුතෙ කප්පෙ සිද්ධත්ථස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො සත්ථාරං උද්දිස්ස මාළං කරොන්තස්ස පූගස්ස එකත්ථම්භං අලභන්තස්ස ථම්භං දත්වා සහායකිච්චං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං අඤ්ඤතරස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **වච්ඡො**තිස්ස ගොත්තතො ආගතනාමං. සො සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කොසලරට්ඨෙ ගාමකාවාසෙ වසන්තො ආගතාගතානං භික්ඛූනං සන්තිකෙ ධම්මං පරියාපුණාති. ‘‘අයං විනයො ඉදං සුත්තන්තං අයං අභිධම්මො’’ති පන පරිච්ඡෙදං න ජානාති. අථෙකදිවසං ආයස්මන්තං ධම්මසෙනාපතිං පුච්ඡිත්වා යථාපරිච්ඡෙදං සබ්බං සල්ලක්ඛෙසි. ධම්මසඞ්ගීතියා පුබ්බෙපි පිටකාදිසමඤ්ඤා පරියත්තිසද්ධම්මෙ වවත්ථිතා එව, යතො භික්ඛූනං විනයධරාදිවොහාරො. සො තෙපිටකං බුද්ධවචනං උග්ගණ්හන්තො පරිපුච්ඡන්තො තත්ථ වුත්තෙ රූපාරූපධම්මෙ සල්ලක්ඛෙත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා සම්මසන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.2.13-26) –

‘‘සිද්ධත්ථස්ස භගවතො, මහාපූගගණො අහු;
සරණං ගතා ච තෙ බුද්ධං, සද්දහන්ති තථාගතං.

‘‘සබ්බෙ සඞ්ගම්ම මන්තෙත්වා, මාළං කුබ්බන්ති සත්ථුනො;
එකත්ථම්භං අලභන්තා, විචිනන්ති බ්‍රහාවනෙ.

‘‘තෙහං අරඤ්ඤෙ දිස්වාන, උපගම්ම ගණං තදා;
අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වාන, පටිපුච්ඡිං ගණං අහං.

‘‘තෙ මෙ පුට්ඨා වියාකංසු, සීලවන්තො උපාසකා;
මාළං මයං කත්තුකාමා, එකත්ථම්භො න ලබ්භති.

‘‘එකත්ථම්භං මමං දෙථ, අහං දස්සාමි සත්ථුනො;
ආහරිස්සාමහං ථම්භං, අප්පොස්සුක්කා භවන්තු තෙ.

‘‘තෙ මෙ ථම්භං පවෙච්ඡිංසු, පසන්නා තුට්ඨමානසා;
තතො පටිනිවත්තිත්වා, අගමංසු සකං ඝරං.

‘‘අචිරං ගතෙ පූගගණෙ, ථම්භං අහාසහං තදා;
හට්ඨො හට්ඨෙන චිත්තෙන, පඨමං උස්සපෙසහං.

‘‘තෙන චිත්තප්පසාදෙන, විමානං උපපජ්ජහං;
උබ්බිද්ධං භවනං මය්හං, සත්තභූමං සමුග්ගතං.

‘‘වජ්ජමානාසු භෙරීසු, පරිචාරෙමහං සදා;
පඤ්චපඤ්ඤාසකප්පම්හි, රාජා ආසිං යසොධරො.

‘‘තත්ථාපි භවනං මය්හං, සත්තභූමං සමුග්ගතං;
කූටාගාරවරූපෙතං, එකත්ථම්භං මනොරමං.

‘‘එකවීසතිකප්පම්හි , උදෙනො නාම ඛත්තියො;
තත්‍රාපි භවනං මය්හං, සත්තභූමං සමුග්ගතං.

‘‘යං යං යොනුපපජ්ජාමි, දෙවත්තං අථ මානුසං;
අනුභොමි සුඛං සබ්බං, එකත්ථම්භස්සිදං ඵලං.

‘‘චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං ථම්භමදදං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, එකත්ථම්භස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා කතකිච්චත්තා අකිලාසුභාවෙ ඨිතො අත්තනො සන්තිකං උපගතානං ගහට්ඨපබ්බජිතානං අනුකම්පං උපාදාය තෙපිටකං බුද්ධවචනං වීමංසිත්වා ධම්මං දෙසෙසි. දෙසෙන්තො ච එකදිවසං අත්තානං පරං විය කත්වා දස්සෙන්තො –

65. ‘‘උක්ඛෙපකතවච්ඡස්ස, සඞ්කලිතං බහූහි වස්සෙහි;
තං භාසති ගහට්ඨානං, සුනිසින්නො උළාරපාමොජ්ජො’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **උක්ඛෙපකතවච්ඡස්සාති** කතඋක්ඛෙපවච්ඡස්ස, භික්ඛුනො සන්තිකෙ විසුං විසුං උග්ගහිතං විනයපදෙසං සුත්තපදෙසං අභිධම්මපදෙසඤ්ච යථාපරිච්ඡෙදං විනයසුත්තාභිධම්මානංයෙව උපරි ඛිපිත්වා සජ්ඣායනවසෙන තත්ථ තත්ථෙව පක්ඛිපිත්වා ඨිතවච්ඡෙනාති අත්ථො. කරණත්ථෙ හි ඉදං සාමිවචනං. **සඞ්කලිතං බහූහි වස්සෙහීති** බහුකෙහි සංවච්ඡරෙහි සම්පිණ්ඩනවසෙන හදයෙ ඨපිතං. ‘‘සඞ්ඛලිත’’න්තිපි පාඨො, සඞ්ඛලිතං විය කතං එකාබද්ධවසෙන වාචුග්ගතං කතං. යං බුද්ධවචනන්ති වචනසෙසො. **තන්ති** තං පරියත්තිධම්මං **භාසති** කථෙති. **ගහට්ඨානන්ති** තෙසං යෙභුය්‍යතාය වුත්තං. **සුනිසින්නොති** තස්මිං ධම්මෙ සම්මා නිච්චලො නිසින්නො, ලාභසක්කාරාදිං අපච්චාසීසන්තො කෙවලං විමුත්තායතනසීසෙයෙව ඨත්වා කථෙතීති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘උළාරපාමොජ්ජො’’**ති ඵලසමාපත්තිසුඛවසෙන ධම්මදෙසනාවසෙනෙව ච උප්පන්නඋළාරපාමොජ්ජොති. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘යථා යථාවුසො භික්ඛු, යථාසුතං යථාපරියත්තං ධම්මං විත්ථාරෙන පරෙසං දෙසෙති තථා තථා සො තස්මිං ධම්මෙ ලභති අත්ථවෙදං, ලභති ධම්මවෙදං, ලභති ධම්මූපසංහිතං පාමොජ්ජ’’න්තිආදි (දී. නි. 3.355).

උක්ඛෙපකතවච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. මෙඝියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අනුසාසි මහාවීරොති ආයස්මතො මෙඝියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ කුසලබීජානි රොපෙන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පාපුණි. තස්මිඤ්ච සමයෙ විපස්සී භගවා බුද්ධකිච්චස්ස පරියොසානමාගම්ම ආයුසඞ්ඛාරං ඔස්සජ්ජි. තෙන පථවිකම්පාදීසු උප්පන්නෙසු මහාජනො භීතතසිතො අහොසි. අථ නං වෙස්සවණො මහාරාජා තමත්ථං විභාවෙත්වා සමස්සාසෙසි. තං සුත්වා මහාජනො සංවෙගප්පත්තො අහොසි. තත්ථායං කුලපුත්තො බුද්ධානුභාවං සුත්වා සත්ථරි සඤ්ජාතගාරවබහුමානො උළාරං පීතිසොමනස්සං පටිසංවෙදෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කපිලවත්ථුස්මිං සාකියරාජකුලෙ නිබ්බත්ති, තස්ස **මෙඝියොති** නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා භගවන්තං උපට්ඨහන්තො භගවති ජාලිකායං විහරන්තෙ කිමිකාලාය නදියා තීරෙ රමණීයං අම්බවනං දිස්වා තත්ථ විහරිතුකාමො ද්වෙ වාරෙ භගවතා වාරෙත්වා තතියවාරං විස්සජ්ජිතො තත්ථ ගන්ත්වා මිච්ඡාවිතක්කමක්ඛිකාහි ඛජ්ජමානො චිත්තසමාධිං අලභිත්වා සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා තමත්ථං ආරොචෙසි. අථස්ස භගවා ‘‘අපරිපක්කාය, මෙඝිය, චෙතොවිමුත්තියා පඤ්ච ධම්මා පරිපාකාය සංවත්තන්තී’’තිආදිනා (උදා. 31) ඔවාදං අදාසි. සො තස්මිං ඔවාදෙ ඨත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.12.57-65) –

‘‘යදා විපස්සී ලොකග්ගො, ආයුසඞ්ඛාරමොස්සජි;
පථවී සම්පකම්පිත්ථ, මෙදනී ජලමෙඛලා.

‘‘ඔතතං විතතං මය්හං, සුචිචිත්තවටංසකං;
භවනම්පි පකම්පිත්ථ, බුද්ධස්ස ආයුසඞ්ඛයෙ.

‘‘තාසො මය්හං සමුප්පන්නො, භවනෙ සම්පකම්පිතෙ;
උප්පාදො නු කිමත්ථාය, ආලොකො විපුලො අහු.

‘‘වෙස්සවණො ඉධාගම්ම, නිබ්බාපෙසි මහාජනං;

පාණභූතෙ භයං නත්ථි, එකග්ගා හොථ සංවුතා.

‘‘අහො බුද්ධො අහො ධම්මො, අහො නො සත්ථු සම්පදා;
යස්මිං උප්පජ්ජමානම්හි, පථවී සම්පකම්පති.

‘‘බුද්ධානුභාවං කිත්තෙත්වා, කප්පං සග්ගම්හි මොදහං;
අවසෙසෙසු කප්පෙසු, කුසලං චරිතං මයා.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං සඤ්ඤමලභිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධසඤ්ඤායිදං ඵලං.

‘‘ඉතො චුද්දසකප්පම්හි, රාජා ආසිං පතාපවා;
සමිතො නාම නාමෙන, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
අරහත්තං පන පත්වා සත්ථු සම්මුඛා ඔවාදං ලභිත්වා ‘‘මයා අරහත්තං අධිගත’’න්ති අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

66. ‘‘අනුසාසි මහාවීරො, සබ්බධම්මාන පාරගූ;
තස්සාහං ධම්මං සුත්වාන, විහාසිං සන්තිකෙ සතො;
තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **අනුසාසීති** ‘‘අපරිපක්කාය, මෙඝිය, චෙතොවිමුත්තියා පඤ්ච ධම්මා පරිපාකාය සංවත්තන්තී’’තිආදිනා ඔවදි අනුසිට්ඨිං අදාසි. **මහාවීරොති** මහාවික්කන්තො, වීරියපාරමිපාරිපූරියා චතුරඞ්ගසමන්නාගතවීරියාධිට්ඨානෙන අනඤ්ඤසාධාරණචතුබ්බිධසම්මප්පධානසම්පත්තියා ච මහාවීරියොති අත්ථො. **සබ්බධම්මාන පාරගූති** සබ්බෙසඤ්ච ඤෙය්‍යධම්මානං පාරං පරියන්තං ඤාණගමනෙන ගතො අධිගතොති සබ්බධම්මාන පාරගූ, සබ්බඤ්ඤූති අත්ථො. සබ්බෙසං වා සඞ්ඛතධම්මානං පාරභූතං නිබ්බානං සයම්භූඤාණෙන ගතො අධිගතොති සබ්බධම්මාන පාරගූ. **තස්සාහං ධම්මං සුත්වානාති** තස්ස බුද්ධස්ස භගවතො සාමුක්කංසිකං තං චතුසච්චධම්මං සුණිත්වා. **විහාසිං සන්තිකෙති** අම්බවනෙ මිච්ඡාවිතක්කෙහි උපද්දුතො චාලිකා විහාරං ගන්ත්වා සත්ථු සමීපෙයෙව විහාසිං. **සතොති** සතිමා, සමථවිපස්සනාභාවනාය අප්පමත්තොති අත්ථො. **අහන්ති** ඉදං යථා ‘‘අනුසාසී’’ති එත්ථ ‘‘ම’’න්ති එවං ‘‘විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති එත්ථ ‘‘මයා’’ති පරිණාමෙතබ්බං. **‘‘කතං බුද්ධස්ස සාසන’’**න්ති ච ඉමිනා යථාවුත්තං විජ්ජාත්තයානුප්පත්තිමෙව සත්ථු ඔවාදපටිකරණභාවදස්සනෙන පරියායන්තරෙන පකාසෙති. සීලක්ඛන්ධාදිපරිපූරණමෙව හි සත්ථු සාසනකාරිතා.

මෙඝියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. එකධම්මසවනීයත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

කිලෙසා ඣාපිතා මය්හන්ති ආයස්මතො එකධම්මසවනීයත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ රුක්ඛදෙවතා හුත්වා නිබ්බත්තො කතිපයෙ භික්ඛූ මග්ගමූළ්හෙ මහාරඤ්ඤෙ විචරන්තෙ දිස්වා අනුකම්පමානො අත්තනො භවනතො ඔතරිත්වා තෙ සමස්සාසෙත්වා භොජෙත්වා යථාධිප්පෙතට්ඨානං පාපෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො කස්සපෙ භගවති ලොකෙ උප්පජ්ජිත්වා කතබුද්ධකිච්චෙ පරිනිබ්බුතෙ තස්මිං කාලෙ බාරාණසිරාජා කිකී නාම අහොසි. තස්මිං කාලඞ්කතෙ තස්ස පුථුවින්දරාජා නාම පුත්තො ආසි. තස්ස පුත්තො සුසාමො නාම. තස්ස පුත්තො කිකීබ්‍රහ්මදත්තො නාම හුත්වා රජ්ජං කාරෙන්තො සාසනෙ අන්තරහිතෙ ධම්මස්සවනං අලභන්තො, ‘‘යො ධම්මං දෙසෙති, තස්ස සහස්සං දම්මී’’ති ඝොසාපෙත්වා එකම්පි ධම්මකථිකං අලභන්තො, ‘‘මය්හං පිතුපිතාමහාදීනං කාලෙ ධම්මො සංවත්තති, ධම්මකථිකා සුලභා අහෙසුං. ඉදානි පන චතුප්පදිකගාථාමත්තම්පි කථෙන්තො දුල්ලභො. යාව ධම්මසඤ්ඤා න විනස්සති, තාවදෙව පබ්බජිස්සාමී’’ති රජ්ජං පහාය හිමවන්තං උද්දිස්ස ගච්ඡන්තං සක්කො දෙවරාජා ආගන්ත්වා, ‘‘අනිච්චා වත සඞ්ඛාරා’’ති ගාථාය ධම්මං කථෙත්වා නිවත්තෙසි. සො නිවත්තිත්වා බහුං පුඤ්ඤං කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සෙතබ්‍යනගරෙ සෙට්ඨිකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො භගවති සෙතබ්‍යනගරෙ සිංසපාවනෙ විහරන්තෙ සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා එකමන්තං නිසීදි. තස්ස සත්ථා අජ්ඣාසයං ඔලොකෙත්වා, ‘‘අනිච්චා වත සඞ්ඛාරා’’ති ඉමාය ගාථාය ධම්මං දෙසෙසි. තස්ස තත්ථ කතාධිකාරතාය සො අනිච්චසඤ්ඤාය පාකටතරං හුත්වා උපට්ඨිතාය පටිලද්ධසංවෙගො පබ්බජිත්වා ධම්මසම්මසනං පට්ඨපෙත්වා දුක්ඛසඤ්ඤං අනත්තසඤ්ඤඤ්ච මනසිකරොන්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.12.66-71) –

‘‘පදුමුත්තරබුද්ධස්ස, සාවකා වනචාරිනො;
විප්පනට්ඨා බ්‍රහාරඤ්ඤෙ, අන්ධාව අනුසුය්‍යරෙ.

‘‘අනුස්සරිත්වා සම්බුද්ධං, පදුමුත්තරනායකං;
තස්ස තෙ මුනිනො පුත්තා, විප්පනට්ඨා මහාවනෙ.

‘‘භවනා ඔරුහිත්වාන, අගමිං භික්ඛුසන්තිකං;
තෙසං මග්ගඤ්ච ආචික්ඛිං, භොජනඤ්ච අදාසහං.

‘‘තෙන කම්මෙන ද්විපදින්ද, ලොකජෙට්ඨ නරාසභ;
ජාතියා සත්තවස්සොහං, අරහත්තමපාපුණිං.

‘‘සචක්ඛු නාම නාමෙන, ද්වාදස චක්කවත්තිනො;
සත්තරතනසම්පන්නා, පඤ්චකප්පසතෙ ඉතො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

තස්ස එකෙනෙව ධම්මස්සවනෙන නිප්ඵන්නකිච්චත්තා **එකධම්මසවනීයො**ත්වෙව සමඤ්ඤා අහොසි. සො අරහා හුත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

67. ‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං, භවා සබ්බෙ සමූහතා;
වික්ඛීණො ජාතිසංසාරො, නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **කිලෙසා**ති යස්මිං සන්තානෙ උප්පන්නා, තං කිලෙසෙන්ති විබාධෙන්ති උපතාපෙන්ති වාති කිලෙසා, රාගාදයො. **ඣාපිතා**ති ඉන්දග්ගිනා විය රුක්ඛගච්ඡාදයො අරියමග්ගඤාණග්ගිනා සමූලං දඩ්ඪා. **මය්හ**න්ති මයා, මම සන්තානෙ වා. **භවා සබ්බෙ සමූහතා**ති කාමකම්මභවාදයො සබ්බෙ භවා සමුග්ඝාටිතා කිලෙසානං ඣාපිතත්තා. සති හි කිලෙසවට්ටෙ කම්මවට්ටෙන භවිතබ්බං. කම්මභවානං සමූහතත්තා එව ච උපපත්තිභවාපි සමූහතා එව අනුප්පත්තිධම්මතාය ආපාදිතත්තා. **වික්ඛීණො ජාතිසංසාරො**ති ජාතිආදිකො –

‘‘ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ච;
අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චතී’’ති. –

වුත්තලක්ඛණො සංසාරො විසෙසතො ඛීණො, තස්මා **නත්ථි දානි පුනබ්භවො**. යස්මා ආයතිං පුනබ්භවො නත්ථි, තස්මා වික්ඛීණො ජාතිසංසාරො. තස්මා ච පුනබ්භවො නත්ථි, යස්මා භවා සබ්බෙ සමූහතාති ආවත්තෙත්වා වත්තබ්බං. අථ වා වික්ඛීණො ජාතිසංසාරො, තතො එව නත්ථි දානි පුනබ්භවොති යොජෙතබ්බං.

එකධම්මසවනීයත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. එකුදානියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අධිචෙතසො අප්පමජ්ජතොති ආයස්මතො එකුදානියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො අත්ථදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ යක්ඛසෙනාපති හුත්වා නිබ්බත්තො සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ, ‘‘අලාභා වත මෙ, දුල්ලද්ධං වත මෙ, යොහං සත්ථුධරමානකාලෙ දානාදිපුඤ්ඤං කාතුං නාලත්ථ’’න්ති පරිදෙවසොකමාපන්නො අහොසි. අථ නං සාගරො නාම සත්ථු සාවකො සොකං විනොදෙත්වා සත්ථු ථූපපූජායං නියොජෙසි. සො පඤ්ච වස්සානි ථූපං පූජෙත්වා තතො චුතො තෙන පුඤ්ඤෙන දෙවමනුස්සෙසු එව සංසරන්තො කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො කාලෙන කාලං සත්ථු සන්තිකං උපසඞ්කමි. තස්මිඤ්ච සමයෙ සත්ථා **‘‘අධිචෙතසො’’**ති ගාථාය සාවකෙ අභිණ්හං ඔවදි. සො තං සුත්වා සද්ධාජාතො පබ්බජි. පබ්බජිත්වා ච පන තමෙව ගාථං පුනප්පුනං පරිවත්තෙති. සො තත්ථ වීසතිවස්සසහස්සානි සමණධම්මං කරොන්තො ඤාණස්ස අපරිපක්කත්තා විසෙසං නිබ්බත්තෙතු නාසක්ඛි. තතො පන චුතො දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං විභවසම්පන්නස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්තො විඤ්ඤුතං පත්වා ජෙතවනපටිග්ගහණසමයෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චො අරඤ්ඤෙ විහරන්තො සත්ථු සන්තිකං අගමාසි. තස්මිඤ්ච සමයෙ සත්ථා ආයස්මන්තං සාරිපුත්තං අත්තනො අවිදූරෙ අධිචිත්තමනුයුත්තං දිස්වා **‘‘අධිචෙතසො’’**ති ඉමං උදානං උදානෙසි. තං සුත්වා අයං චිරකාලං භාවනාය අරඤ්ඤෙ විහරන්තොපි කාලෙන කාලං තමෙව ගාථං උදානෙති, තෙනස්ස **එකුදානියො**ති සමඤ්ඤා උදපාදි. සො අථෙකදිවසං චිත්තෙකග්ගතං ලභිත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.12.72-81) –

‘‘අත්ථදස්සිම්හි සුගතෙ, නිබ්බුතෙ සමනන්තරා;
යක්ඛයොනිං උපපජ්ජිං, යසං පත්තො චහං තදා.

‘‘දුල්ලද්ධං වත මෙ ආසි, දුප්පභාතං දුරුට්ඨිතං;

යං මෙ භොගෙ විජ්ජමානෙ, පරිනිබ්බායි චක්ඛුමා.

‘‘මම සඞ්කප්පමඤ්ඤාය, සාගරො නාම සාවකො;
මමුද්ධරිතුකාමො සො, ආගච්ඡි මම සන්තිකං.

‘‘කිං නු සොචසි මා භායි, චර ධම්මං සුමෙධස;
අනුප්පදින්නා බුද්ධෙන, සබ්බෙසං බීජසම්පදා.

‘‘යො චෙ පූජෙය්‍ය සම්බුද්ධං, තිට්ඨන්තං ලොකනායකං;
ධාතුං සාසපමත්තම්පි, නිබ්බුතස්සාපි පූජයෙ.

‘‘සමෙ චිත්තප්පසාදම්හි, සමං පුඤ්ඤං මහග්ගතං;
තස්මා ථූපං කරිත්වාන, පූජෙහි ජිනධාතුයො.

‘‘සාගරස්ස වචො සුත්වා, බුද්ධථූපං අකාසහං;
පඤ්චවස්සෙ පරිචරිං, මුනිනො ථූපමුත්තමං.

‘‘තෙන කම්මෙන ද්විපදින්ද, ලොකජෙට්ඨ නරාසභ;
සම්පත්තිං අනුභොත්වාන, අරහත්තමපාපුණිං.

‘‘භූරිපඤ්ඤා ච චත්තාරො, සත්තකප්පසතෙ ඉතො;
සත්තරතනසම්පන්නා, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා විමුත්තිසුඛෙන විහරන්තො එකදිවසං ආයස්මතා ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන පටිභානං වීමංසිතුං, ‘‘ආවුසො, මය්හං ධම්මං භණාහී’’ති අජ්ඣිට්ඨො චිරකාලපරිචිතත්තා –

68. ‘‘අධිචෙතසො අප්පමජ්ජතො, මුනිනො මොනපථෙසු සික්ඛතො;
සොකා න භවන්ති තාදිනො, උපසන්තස්ස සදා සතීමතො’’ති. (උදා. 37) –

ඉමමෙව ගාථං අභාසි.

තත්ථ **අධිචෙතසොති** අධිචිත්තවතො, සබ්බචිත්තානං අධිකෙන අරහත්තඵලචිත්තෙන සමන්නාගතස්සාති අත්ථො. **අප්පමජ්ජතොති** නප්පමජ්ජතො, අප්පමාදෙන අනවජ්ජධම්මෙසු සාතච්චකිරියාය සමන්නාගතස්සාති වුත්තං හොති. **මුනිනොති** ‘‘යො මුනාති උභො ලොකෙ, මුනි තෙන පවුච්චතී’’ති (ධ. ප. 269; මහානි. 149; චූළනි. මෙත්තගූමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 21) එවං උභයලොකමුනනෙන වා, මොනං වුච්චති ඤාණං, තෙන අරහත්තඵලපඤ්ඤාසඞ්ඛාතෙන මොනෙන සමන්නාගතතාය වා ඛීණාසවො මුනි නාම, තස්ස මුනිනො. **මොනපථෙසු සික්ඛතොති** අරහත්තඤාණසඞ්ඛාතස්ස මොනස්ස පථෙසු උපායමග්ගෙසු සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මෙසු, තීසු වා සික්ඛාසු සික්ඛතො. ඉදඤ්ච පුබ්බභාගපටිපදං ගහෙත්වා වුත්තං. පරිනිට්ඨිතසික්ඛො හි අරහා, තස්මා එවං සික්ඛතො, ඉමාය සික්ඛාය මුනිභාවං පත්තස්ස මුනිනොති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යස්මා චෙතදෙවං තස්මා හෙට්ඨිමමග්ගඵලචිත්තානං වසෙන අධිචෙතසො, චතුසච්චසම්බොධිපටිපත්තියං අප්පමාදවසෙන අප්පමජ්ජතො, අග්ගමග්ගඤාණසමන්නාගමෙන මුනිනොති එවමෙතෙසං පදානං අත්ථො යුජ්ජතියෙව. අථ වා ‘‘අප්පමජ්ජතො සික්ඛතො’’ පධානහෙතු අක්ඛාතාති දට්ඨබ්බා. තස්මා අප්පමජ්ජනහෙතු සික්ඛනහෙතු ච අධිචෙතසොති අත්ථො.

සොකා න භවන්ති තාදිනොති තාදිසස්ස ඛීණාසවමුනිනො අබ්භන්තරෙ ඉට්ඨවියොගාදිවත්ථුකා සොකා චිත්තසන්තාපා න හොන්ති. අථ වා තාදිලක්ඛණප්පත්තස්ස අසෙක්ඛමුනිනො සොකා න භවන්තීති. **උපසන්තස්සාති** රාගාදීනං අච්චන්තූපසමෙන උපසන්තස්ස. **සදා සතීමතොති** සතිවෙපුල්ලප්පත්තියා නිච්චකාලං සතියා අවිරහිතස්ස.

එත්ථ ච ‘‘අධිචෙතසො’’ති ඉමිනා අධිචිත්තසික්ඛා, ‘‘අප්පමජ්ජතො’’ති ඉමිනා අධිසීලසික්ඛා, ‘‘මුනිනො මොනපථෙසු සික්ඛතො’’ති එතෙහි අධිපඤ්ඤාසික්ඛා. ‘‘මුනිනො’’ති වා එතෙන අධිපඤ්ඤාසික්ඛා, ‘‘මොනපථෙසු සික්ඛතො’’ති එතෙන තාසං ලොකුත්තරසික්ඛානං පුබ්බභාගපටිපදා, ‘‘සොකා න භවන්තී’’තිආදීහි සික්ඛාපාරිපූරියා ආනිසංසා පකාසිතාති වෙදිතබ්බං අයමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථා අහොසි.

එකුදානියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ඡන්නත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සුත්වාන ධම්මං මහතො මහාරසන්ති ආයස්මතො ඡන්නත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො සිද්ධත්ථස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සිද්ධත්ථං භගවන්තං අඤ්ඤතරං රුක්ඛමූලං උපගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නචිත්තො මුදුසම්ඵස්සං පණ්ණසන්ථරං සන්ථරිත්වා අදාසි. පුප්ඵෙහි ච සමන්තතො ඔකිරිත්වා පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා පුනපි අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො අම්හාකං භගවතො කාලෙ සුද්ධොදනමහාරාජස්ස ගෙහෙ දාසියා කුච්ඡිම්හි නිබ්බත්ති, **ඡන්නො**තිස්ස නාමං අහොසි, බොධිසත්තෙන සහජාතො. සො සත්ථු ඤාතිසමාගමෙ පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා භගවති පෙමෙන, ''අම්හාකං බුද්ධො, අම්හාකං ධම්මො''ති මමත්තං උප්පාදෙත්වා සිනෙහං ඡින්දිතුං අසක්කොන්තො සමණධම්මං අකත්වා සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ සත්ථාරා ආණත්තවිධිනා කතෙන බ්‍රහ්මදණ්ඩෙන සන්තජ්ජිතො සංවෙගප්පත්තො හුත්වා සිනෙහං ඡින්දිත්වා විපස්සන්තො නචිරෙනෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.10.45-50) –

> ''සිද්ධත්ථස්ස භගවතො, අදාසිං පණ්ණසන්ථරං;
> සමන්තා උපහාරඤ්ච, කුසුමං ඔකිරිං අහං.
>
> ''පාසාදෙවං ගුණං රම්මං, අනුභොමි මහාරහං;
> මහග්ඝානි ච පුප්ඵානි, සයනෙභිසවන්ති මෙ.
>
> ''සයනෙහං තුවට්ටාමි, විචිත්තෙ පුප්ඵසන්ථතෙ;
> පුප්ඵවුට්ඨි ච සයනෙ, අභිවස්සති තාවදෙ.
>
> ''චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, අදාසිං පණ්ණසන්ථරං;
> දුග්ගතිං නාභිජානාමි, සන්ථරස්ස ඉදං ඵලං.
>
> ''තිණසන්ථරකා නාම, සත්තෙතෙ චක්කවත්තිනො;
> ඉතො තෙ පඤ්චමෙ කප්පෙ, උප්පජ්ජිංසු ජනාධිපා.
>
> ''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං...පෙ.... කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා විමුත්තිසුඛසන්තප්පිතො පීතිවෙගවිස්සට්ඨං උදානං උදානෙන්තො –

69. ''සුත්වාන ධම්මං මහතො මහාරසං,
සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණවරෙන දෙසිතං;
මග්ගං පපජ්ජිං අමතස්ස පත්තියා,
සො යොගක්ඛෙමස්ස පථස්ස කොවිදො''ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **සුත්වානා**ති සුණිත්වා, සොතෙන ගහෙත්වා ඔහිතසොතො සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරෙත්වා. **ධම්ම**න්ති චතුසච්චධම්මං. **මහතො**ති භගවතො. භගවා හි මහන්තෙහි උළාරතමෙහි සීලාදිගුණෙහි සමන්නාගතත්තා, සදෙවකෙන ලොකෙන විසෙසතො මහනීයතාය ච ''මහා''ති වුච්චති, යා තස්ස **මහාසමණො**ති සමඤ්ඤා ජාතා. නිස්සක්කවචනඤ්චෙතං ''මහතො ධම්මං සුත්වානා''ති. **මහාරස**න්ති විමුත්තිරසස්ස දායකත්තා උළාරරසං. **සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණවරෙන දෙසිත**න්ති සබ්බං ජානාතීති සබ්බඤ්ඤූ, තස්ස භාවො සබ්බඤ්ඤුතා. ඤාණමෙව වරං, ඤාණෙසු වා වරන්ති ඤාණවරං, සබ්බඤ්ඤුතා ඤාණවරං එතස්සාති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණවරො, භගවා. තෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණසඞ්ඛාතඅග්ගඤාණෙන වා කරණභූතෙන දෙසිතං කථිතං ධම්මං සුත්වානාති යොජනා. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං පරමත්ථදීපනියං ඉතිවුත්තකවණ්ණනායං වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. **මග්ග**න්ති අට්ඨඞ්ගිකං අරියමග්ගං. **පපජ්ජි**න්ති පටිපජ්ජිං. **අමතස්ස පත්තියා**ති නිබ්බානස්ස අධිගමාය උපායභූතං පටිපජ්ජින්ති යොජනා. **සො**ති සො භගවා. **යොගක්ඛෙමස්ස පථස්ස කොවිදො**ති චතූහි යොගෙහි අනුපද්දුතස්ස නිබ්බානස්ස යො පථො, තස්ස කොවිදො තත්ථ සුකුසලො. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – භගවතො චතුසච්චදෙසනං සුත්වා අමතාධිගමූපායමග්ගං අහං පටිපජ්ජිං පටිපජ්ජනමග්ගං මයා කතං, සො එව පන භගවා සබ්බථා යොගක්ඛෙමස්ස පථස්ස කොවිදො, පරසන්තානෙ වා පරමනෙසු කුසලො, යස්ස සංවිධානමාගම්ම අහම්පි මග්ගං පටිපජ්ජින්ති. අයමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථා අහොසීති.

ඡන්නත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පුණ්ණත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සීලමෙවාති ආයස්මතො පුණ්ණත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං උපචිනන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ බුද්ධසුඤ්ඤෙ ලොකෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො බ්‍රාහ්මණසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගන්ත්වා කාමෙසු ආදීනවං දිස්වා ඝරාවාසං පහාය තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා හිමවන්තප්පදෙසෙ පණ්ණකුටිං කත්වා වාසං කප්පෙසි. තස්ස වසනට්ඨානස්ස අවිදූරෙ

එකස්මිං පබ්භාරෙ පච්චෙකබුද්ධො ආබාධිකො හුත්වා පරිනිබ්බායි, තස්ස පරිනිබ්බානසමයෙ මහා ආලොකො අහොසි. තං දිස්වා සො, ''කථං නු ඛො අයං ආලොකො උප්පන්නො''ති වීමංසනවසෙන ඉතො චිතො ච ආහිණ්ඩන්තො පබ්භාරෙ පච්චෙකසම්බුද්ධං පරිනිබ්බුතං දිස්වා ගන්ධදාරූනි සංකඩ්ඪිත්වා සරීරං ඣාපෙත්වා ගන්ධොදකෙන උපසිඤ්චි. තත්ථෙකො දෙවපුත්තො අන්තලික්ඛෙ ඨත්වා එවමාහ – ''සාධු, සාධු, සප්පුරිස, බහුං තයා පුඤ්ඤං පසවන්තෙන පූරිතං සුගතිසංවත්තනියං කම්මං තෙන ත්වං සුගතීසුයෙව උප්පජ්ජිස්සසි, 'පුණ්ණො'ති ච තෙ නාමං භවිස්සතී''ති. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සුනාපරන්තජනපදෙ සුප්පාරකපට්ටනෙ ගහපතිකුලෙ නිබ්බත්ති, **පුණ්ණො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො වාණිජ්ජවසෙන මහතා සත්ථෙන සද්ධිං සාවත්ථිං ගතො. තෙන ච සමයෙන භගවා සාවත්ථියං විහරති. අථ සො සාවත්ථිවාසීහි උපාසකෙහි සද්ධිං විහාරං ගතො සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා වත්තපටිවත්තෙහි ආචරියුපජ්ඣායෙ ආරාධෙන්තො විහාසි. සො එකදිවසං සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා, ''සාධු මං, භන්තෙ භගවා, සංඛිත්තෙන ඔවාදෙන ඔවදතු, යමහං සුත්වා සුනාපරන්තජනපදෙ විහරෙය්‍ය''න්ති ආහ. තස්ස භගවා, ''සන්ති ඛො, පුණ්ණ, චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යා රූපා''තිආදිනා (ම. නි. 3.395; සං. නි. 4.88) ඔවාදං දත්වා සීහනාදං නදාපෙත්වා විස්සජ්ජෙසි. සො භගවන්තං වන්දිත්වා සුනාපරන්තජනපදං ගන්ත්වා සුප්පාරකපට්ටනෙ විහරන්තො සමථවිපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා තිස්සො විජ්ජා සච්ඡාකාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.41.29-44) –

''පබ්භාරකූටං නිස්සාය, සයම්භූ අපරාජිතො;
ආබාධිකො ච සො බුද්ධො, වසති පබ්බතන්තරෙ.

''මම අස්සමසාමන්තා, පනාදො ආසි තාවදෙ;
බුද්ධෙ නිබ්බායමානම්හි, ආලොකො උදපජ්ජථ.

''යාවතා වනසණ්ඩස්මිං, අච්ඡකොකතරච්ඡකා;
වාළා ච කෙසරී සබ්බෙ, අභිගජ්ජිංසු තාවදෙ.

''උප්පාතං තමහං දිස්වා, පබ්භාරං අගමාසහං;
තත්ථද්දසාසිං සම්බුද්ධං, නිබ්බුතං අපරාජිතං.

''සුඵුල්ලං සාලරාජංව, සතරංසිංව උග්ගතං;
වීතච්චිකංව අඞ්ගාරං, නිබ්බුතං අපරාජිතං.

''තිණං කට්ඨඤ්ච පූරෙත්වා, චිතකං තත්ථකාසහං;
චිතකං සුකතං කත්වා, සරීරං ඣාපයිං අහං.

''සරීරං ඣාපයිත්වාන, ගන්ධතොයං සමොකිරිං;
අන්තලික්ඛෙ ඨිතො යක්ඛො, නාමමග්ගහි තාවදෙ.

''යං පූරිතං තයා කිච්චං, සයම්භුස්ස මහෙසිනො;
පුණ්ණකො නාම නාමෙන, සදා හොහි තුවං මුනෙ.

''තම්හා කායා චවිත්වාන, දෙවලොකං අගච්ඡහං;
තත්ථ දිබ්බමයො ගන්ධො, අන්තලික්ඛා පවස්සති.

''තත්‍රාපි නාමධෙය්‍යං මෙ, පුණ්ණකොති අහූ තදා;
දෙවභූතො මනුස්සො වා, සඞ්කප්පං පූරයාමහං.

''ඉදං පච්ඡිමකං මය්හං, චරිමො වත්තතෙ භවො;
ඉධාපි පුණ්ණකො නාම, නාමධෙය්‍යං පකාසති.

''තොසයිත්වාන සම්බුද්ධං, ගොතමං සක්‍යපුඞ්ගවං;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, විහරාමි අනාසවො.

''එකනවුතිතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, තනුකිච්චස්සිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ථෙරො බහූ මනුස්සෙ සාසනෙ අභිප්පසාදෙසි. යතො පඤ්චසතමත්තා පුරිසා උපාසකත්තං පඤ්චසතමත්තා ච ඉත්ථියො උපාසිකාභාවං පටිවෙදෙසුං. සො තත්ථ රත්තචන්දනෙන චන්දනමාළං නාම ගන්ධකුටිං

කාරාපෙත්වා, ‘‘සත්ථා පඤ්චහි භික්ඛුසතෙහි සද්ධිං මාළං පවිසතූ’’ති භගවන්තං පුප්ඵදූතෙන නිමන්තෙසි . භගවා ච ඉද්ධානුභාවෙන තත්තකෙහි භික්ඛූහි සද්ධිං තත්ථ ගන්ත්වා චන්දනමාළං පටිග්ගහෙත්වා අරුණෙ අනුට්ඨිතෙයෙව පච්චාගමාසි. ථෙරො අපරභාගෙ පරිනිබ්බානසමයෙ අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

70. ‘‘සීලමෙව ඉධ අග්ගං, පඤ්ඤවා පන උත්තමො;
මනුස්සෙසු ච දෙවෙසු, සීලපඤ්ඤාණතො ජය’’න්ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **සීලන්ති** සීලනට්ඨෙන සීලං, පතිට්ඨානට්ඨෙන සමාධානට්ඨෙන චාති අත්ථො. සීලඤ්හි සබ්බගුණානං පතිට්ඨා, තෙනාහ – ‘‘සීලෙ පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤො’’ති (සං. නි. 1.23; පෙටකො. 22; විසුද්ධි. 1.1). සමාදහති ච තං කායවාචාඅවිප්පකිණ්ණං කරොතීති අත්ථො. තයිදං සීලමෙව **අග්ගං** සබ්බගුණානං මූලභාවතො පමුඛභාවතො ච. යථාහ – ‘‘තස්මාතිහ, ත්වං භික්ඛු, ආදිමෙව විසොධෙහි කුසලෙසු ධම්මෙසු. කො චාදි කුසලානං ධම්මානං සීලඤ්ච සුවිසුද්ධ’’න්ති (සං. නි. 5.369), ‘‘පාතිමොක්ඛන්ති මුඛමෙතං පමුඛමෙත’’න්ති (මහාව. 135) ච ආදි. **ඉධාති** නිපාතමත්තං. **පඤ්ඤවාති** ඤාණසම්පන්නො. සො **උත්තමො** සෙට්ඨො පවරොති පුග්ගලාධිට්ඨානාය ගාථාය පඤ්ඤායයෙව සෙට්ඨභාවං දස්සෙති. පඤ්ඤුත්තරා හි කුසලා ධම්මා. ඉදානි තං සීලපඤ්ඤානං අග්ගසෙට්ඨභාවං කාරණතො දස්සෙති **‘‘මනුස්සෙසු ච දෙවෙසු, සීලපඤ්ඤාණතො ජය’’**න්ති ච. සීලපඤ්ඤාණහෙතු පටිපක්ඛජයො කාමකිලෙසජයො හොතීති අත්ථො.

පුණ්ණත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සත්තමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අට්ඨමවග්ගො

1. වච්ඡපාලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සුසුඛුමනිපුණත්ථදස්සිනාති ආයස්මතො වච්ඡපාලත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි ආචිනන්තො දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා බ්‍රාහ්මණසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගන්ත්වා අග්ගිං පරිචරන්තො එකදිවසං මහතියා කංසපාතියා පායාසං ආදාය දක්ඛිණෙය්‍යං පරියෙසන්තො විපස්සිං භගවන්තං ආකාසෙ චඞ්කමන්තං දිස්වා අච්ඡරියබ්භුතචිත්තජාතො භගවන්තං අභිවාදෙත්වා දාතුකාමතං දස්සෙසි. පටිග්ගහෙසි භගවා අනුකම්පං උපාදාය. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ විභවසම්පන්නස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **වච්ඡපාලොති**ස්ස නාමං අහොසි. සො බිම්බිසාරසමාගමෙ උරුවෙලකස්සපත්ථෙරෙන ඉද්ධිපාටිහාරියං දස්සෙත්වා සත්ථු පරමනිපච්චකාරෙ කතෙ තං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා සත්තාහපබ්බජිතො එව විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.13.26-34) –

‘‘සුවණ්ණවණ්ණො සම්බුද්ධො, බාත්තිංසවරලක්ඛණො;
පවනා අභිනික්ඛන්තො, භික්ඛුසඞ්ඝපුරක්ඛතො.

‘‘මහච්චා කංසපාතියා, වඩ්ඪෙත්වා පායසං අහං;
ආහුතිං යිට්ඨුකාමො සො, උපනෙසිං බලිං අහං.

‘‘භගවා තම්හි සමයෙ, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො;
චඞ්කමං සුසමාරූළ්හො, අම්බරෙ අනිලායනෙ.

‘‘තඤ්ච අච්ඡරියං දිස්වා, අබ්භුතං ලොමහංසනං;
ඨපයිත්වා කංසපාතිං, විපස්සිං අභිවාදයිං.

‘‘තුවං දෙවොසි සබ්බඤ්ඤූ, සදෙවෙ සහමානුසෙ;
අනුකම්පං උපාදාය, පටිග්ගණ්හ මහාමුනි.

‘‘පටිග්ගහෙසි භගවා, සබ්බඤ්ඤූ ලොකනායකො;
මම සඞ්කප්පමඤ්ඤාය, සත්ථා ලොකෙ මහාමුනි.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං දානමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පායාසස්ස ඉදං ඵලං.

‘‘එකතාලීසිතො කප්පෙ, බුද්ධො නාමාසි ඛත්තියො;

සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
අරහත්තං පන පත්වා සුඛෙනෙව අත්තනා නිබ්බානස්ස අධිගතභාවං විභාවෙන්තො –

71. ‘‘සුසුඛුමනිපුණත්ථදස්සිනා, මතිකුසලෙන නිවාතවුත්තිනා;
සංසෙවිතවුද්ධසීලිනා, නිබ්බානං න හි තෙන දුල්ලභ’’න්ති. –

ඉමං ගාථං අභාසි.

තත්ථ **සුසුඛුමනිපුණත්ථදස්සිනා**ති අතිවිය දුද්දසට්ඨෙන සුඛුමෙ, සණ්හට්ඨෙන නිපුණෙ සච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිඅත්ථෙ අනිච්චතාදිං ඔරොපෙත්වා පස්සතීති සුසුඛුමනිපුණත්ථදස්සී, තෙන. **මතිකුසලෙනා**ති මතියා පඤ්ඤාය කුසලෙන ඡෙකෙන, ‘‘එවං පවත්තමානස්ස පඤ්ඤා වඩ්ඪති, එවං න වඩ්ඪතී’’ති ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගපඤ්ඤාය උප්පාදනෙ කුසලෙන. **නිවාතවුත්තිනා**ති සබ්‍රහ්මචාරීසු නිවාතනීචවත්තනසීලෙන, වුඩ්ඪෙසු නවෙසු ච යථානුරූපපටිපත්තිනා. **සංසෙවිතවුද්ධසීලිනා**ති සංසෙවිතං ආචිණ්ණං වුද්ධසීලං සංසෙවිතවුද්ධසීලං, තං යස්ස අත්ථි, තෙන සංසෙවිතවුද්ධසීලිනා. අථ වා සංසෙවිතා උපාසිතා වුද්ධසීලිනො එතෙනාති **සංසෙවිතවුද්ධසීලී,** තෙන . **හී**ති සද්දො හෙතුඅත්ථො. යස්මා යො නිවාතවුත්ති සංසෙවිතවුද්ධසීලී මතිකුසලො සුසුඛුමනිපුණත්ථදස්සී ච, තස්මා නිබ්බානං න තස්ස දුල්ලභන්ති අත්ථො. නිවාතවුත්තිතාය හි සංසෙවිතවුද්ධසීලිතාය ච පණ්ඩිතා තං ඔවදිතබ්බං අනුසාසිතබ්බං මඤ්ඤන්ති, තෙසඤ්ච ඔවාදෙ ඨිතො සයං මතිකුසලතාය සුසුඛුමනිපුණත්ථදස්සිතාය ච විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව නිබ්බානං අධිගච්ඡතීති, අයමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථා අහොසීති.

වච්ඡපාලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ආතුමත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යථා කළීරො සුසු වඩ්ඪිතග්ගොති ආයස්මතො ආතුමත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං ආචිනන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො විපස්සිං භගවන්තං අන්තරවීථියං ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො ගන්ධොදකෙන ගන්ධචුණ්ණෙන ච පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො අපරාපරං සුගතීසුයෙව සංසරන්තො කස්සපස්ස භගවතො සාසනෙ පබ්බජිත්වා සමණධම්මං අකාසි, ඤාණස්ස පන අපරිපක්කත්තා විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි. අථ ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං සෙට්ඨිපුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **ආතුමො**ති’ස්ස නාමං අහොසි. තස්ස වයප්පත්තස්ස මාතා ‘‘පුත්තස්ස මෙ හරියං ආනෙස්සාමා’’ති ඤාතකෙහි සම්මන්තෙසි. සො තං උපධාරෙත්වා හෙතුසම්පත්තියා චොදියමානො ‘‘කිං මය්හං ඝරාවාසෙන, ඉදානෙව පබ්බජිස්සාමී’’ති භික්ඛූනං සන්තිකං ගන්ත්වා පබ්බජි. පබ්බජිතම්පි නං මාතා උප්පබ්බාජෙතුකාමා නානානයෙහි පලොභෙති. සො තස්සා අවසරං අදත්වා අත්තනො අජ්ඣාසයං පකාසෙන්තො –

72. ‘‘යථා කළීරො සුසු වඩ්ඪිතග්ගො, දුන්නික්ඛමො හොති පසාඛජාතො;
එවං අහං හරියායානීතාය, අනුමඤ්ඤ මං පබ්බජිතොම්හි දානී’’ති. –

ගාථං අභාසි.

තත්ථ **කළීරො**ති අඞ්කුරො, ඉධ පන වංසඞ්කුරො අධිප්පෙතො. **සුසූ**ති තරුණො. **වඩ්ඪිතග්ගො**ති පවඩ්ඪිතසාඛො. **සුසුවඩ්ඪිතග්ගො**ති වා සුට්ඨු වඩ්ඪිතසාඛො සඤ්ජාතපත්තසාඛො. **දුන්නික්ඛමො**ති වෙළුගුම්බතො නික්ඛාමෙතුං නීහරිතුං අසක්කුණෙය්‍යො. **පසාඛජාතො**ති ජාතපසාඛො, සාඛානම්පි පබ්බෙ පබ්බෙ උප්පන්නඅනුසාඛො. **එවං අහං හරියායානීතායා**ති යථා වංසො වඩ්ඪිතග්ගො වංසන්තරෙසු සංසට්ඨසාඛාපසාඛො වෙළුගුම්බතො දුන්නීහරණීයො හොති, එවං අහම්පි හරියාය මය්හං ආනීතාය පුත්තධීතාදිවසෙන වඩ්ඪිතග්ගො ආසත්තිවසෙන ඝරාවාසතො දුන්නීහරණීයො භවෙය්‍යං. යථා පන වංසකළීරො අසඤ්ජාතසාඛබන්ධො වෙළුගුම්බතො සුනීහරණීයොව හොති, එවං අහම්පි අසඤ්ජාතපුත්තදාරාදිබන්ධො සුනීහරණීයො හොමි, තස්මා අනානීතාය එව හරියාය **අනුමඤ්ඤ මං** අත්තනාව මං අනුජානාපෙත්වා. **පබ්බජිතොම්හි දානී**ති, ‘‘ඉදානි පන පබ්බජිතො අම්හි, සාධු සුට්ඨූ’’ති අත්තනො නෙක්ඛම්මාභිරතිං පකාසෙසි, අථ වා ‘‘අනුමඤ්ඤ මං පබ්බජිතොම්හි දානී’’ති මාතු කථෙති. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – යදිපි තාය පුබ්බෙ නානුමතං, ඉදානි පන පබ්බජිතො අම්හි, තස්මා අනුමඤ්ඤ අනුජානාහි මං සමණභාවෙයෙව ඨාතුං, නාහං තයා නිවත්තනීයොති . එවං පන කථෙන්තො යථාඨිතොව විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා මග්ගපටිපාටියා කිලෙසෙ ඛෙපෙත්වා ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.13.35-40) –

‘‘නිසජ්ජ පාසාදවරෙ, විපස්සිං අද්දසං ජිනං;
කකුධං විලසන්තංව, සබ්බඤ්ඤුං තමනාසකං.

‘‘පාසාදස්සාවිදූරෙ ච, ගච්ඡති ලොකනායකො;
පභා නිද්ධාවතෙ තස්ස, යථා ච සතරංසිනො.

‘‘ගන්ධොදකඤ්ච පග්ගය්හ, බුද්ධසෙට්ඨං සමොකිරිං;
තෙන චිත්තප්පසාදෙන, තත්ථ කාලඞ්කතො අහං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං ගන්ධොදකමාකිරිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, සුගන්ධො නාම ඛත්තියො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා මාතරං ආපුච්ඡිත්වා තස්සා පෙක්ඛන්තියායෙව ආකාසෙන පක්කාමි. සො අරහත්තප්පත්තියා උත්තරිකාලම්පි අන්තරන්තරා තමෙව ගාථං පච්චුදාහාසි.

තත්ථ ‘‘පබ්බජිතොම්හී’’ති ඉමිනාපදෙසෙන අයම්පි ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථා අහොසි අත්තනො සන්තානෙ රාගාදිමලස්ස පබ්බාජිතභාවදීපනතො. තෙනාහ භගවා – ‘‘පබ්බාජයමත්තනො මලං, තස්මා ‘පබ්බජිතො’ති වුච්චතී’’ති (ධ. ප. 388).

ආතුමත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මාණවත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ජිණ්ණඤ්ච දිස්වා දුඛිතඤ්ච බ්‍යාධිතන්ති ආයස්මතො මාණවත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං උපචිනන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා ලක්ඛණධරො හුත්වා විපස්සිස්ස භගවතො අභිජාතියා ලක්ඛණානි පරිග්ගහෙත්වා පුබ්බනිමිත්තානි සාවෙත්වා, ‘‘එකංසෙන අයං බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකරිත්වා නානානයෙහි ථොමෙත්වා අභිවාදෙත්වා පදක්ඛිණං කත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණමහාසාලස්ස ගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා යාව සත්තවස්සානි, තාව අන්තොඝරෙයෙව වඩ්ඪිත්වා සත්තමෙ සංවච්ඡරෙ උපනයනත්ථං උය්‍යානං නීතො අන්තරාමග්ගෙ ජිණ්ණාතුරමතෙ දිස්වා තෙසං අදිට්ඨපුබ්බත්තා තෙ පරිජනෙ පුච්ඡිත්වා ජරාරොගමරණසභාවං සුත්වා සඤ්ජාතසංවෙගො තතො අනිවත්තන්තො විහාරං ගන්ත්වා සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා මාතාපිතරො අනුජානාපෙත්වා පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.13.41-64) –

‘‘ජායමානෙ විපස්සිම්හි, නිමිත්තං බ්‍යාකරිං අහං;
නිබ්බාපයිඤ්ච ජනතං, බුද්ධො ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘යස්මිඤ්ච ජායමානස්මිං, දසසහස්සි කම්පති;
සො දානි භගවා සත්ථා, ධම්මං දෙසෙති චක්ඛුමා.

‘‘යස්මිඤ්ච ජායමානස්මිං, ආලොකො විපුලො අහු;
සො දානි භගවා සත්ථා, ධම්මං දෙසෙති චක්ඛුමා.

‘‘යස්මිඤ්ච ජායමානස්මිං, සරිතායො න සන්දයුං;
සො දානි භගවා සත්ථා, ධම්මං දෙසෙති චක්ඛුමා.

‘‘යස්මිඤ්ච ජායමානස්මිං, අවීචග්ගි න පජ්ජලි;
සො දානි භගවා සත්ථා, ධම්මං දෙසෙති චක්ඛුමා.

‘‘යස්මිඤ්ච ජායමානස්මිං, පක්ඛිසඞ්ඝො න සඤ්චරි;
සො දානි භගවා සත්ථා, ධම්මං දෙසෙති චක්ඛුමා.

‘‘යස්මිඤ්ච ජායමානස්මිං, වාතක්ඛන්ධො න වායති;
සො දානි භගවා සත්ථා, ධම්මං දෙසෙති චක්ඛුමා.

‘‘යස්මිඤ්ච ජායමානස්මිං, සබ්බරතනානි ජොතයුං;

සො දානි භගවා සත්ථා, ධම්මං දෙසෙති චක්ඛුමා.

‘‘යස්මිඤ්ච ජායමානස්මිං, සත්තාසුං පදවික්කමා;
සො දානි භගවා සත්ථා, ධම්මං දෙසෙති චක්ඛුමා.

‘‘ජාතමත්තො ච සම්බුද්ධො, දිසා සබ්බා විලොකයි;
වාචාසභිමුදීරෙසි, එසා බුද්ධාන ධම්මතා.

‘‘සංවෙජයිත්වා ජනතං, ථවිත්වා ලොකනායකං;
සම්බුද්ධං අභිවාදෙත්වා, පක්කාමිං පාචිනාමුඛො.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං බුද්ධමභිථොමයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ථොමනාය ඉදං ඵලං.

‘‘ඉතො නවුතිකප්පම්හි, සම්මුඛාථවිකව්හයො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘පථවීදුන්දුභි නාම, එකූනනවුතිම්හිතො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘අට්ඨාසීතිම්හිතො කප්පෙ, ඔභාසො නාම ඛත්තියො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘සත්තාසීතිම්හිතො කප්පෙ, සරිතච්ඡෙදනව්හයො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘අග්ගිනිබ්බාපනො නාම, කප්පානං ඡළසීතියා;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘ගතිපච්ඡෙදනො නාම, කප්පානං පඤ්චසීතියා;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘රාජා වාතසමො නාම, කප්පානං චුල්ලසීතියා;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘රතනපජ්ජලො නාම, කප්පානං තෙඅසීතියා;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘පදවික්කමනො නාම, කප්පානං ද්වෙඅසීතියා;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘රාජා විලොකනො නාම, කප්පානං එකසීතියා;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘ගිරසාරොති නාමෙන, කප්පෙසීතිම්හි ඛත්තියො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං...පෙ.... කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අධිගතාරහත්තො පන භික්ඛූහි, ‘‘කෙන, ත්වං ආවුසො, සංවෙගෙන අතිදහරොව සමානො පබ්බජිතො’’ති පුච්ඡිතො අත්තනො පබ්බජ්ජානිමිත්තකිත්තනාපදෙසෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

73. ‘‘ජිණ්ණඤ්ච දිස්වා දුඛිතඤ්ච බ්‍යාධිතං, මතඤ්ච දිස්වා ගතමායුසඞ්ඛයං;
තතො අහං නික්ඛමිතූන පබ්බජිං, පහාය කාමානි මනොරමානී’’ති. –

ගාථං අභාසි.

තත්ථ **ජිණ්ණන්ති** ජරාය අභිභූතං, ඛණ්ඩිච්චපාලිච්චවලිත්තචතාදීහි සමඞ්ගීභූතං. **දුඛිතන්ති** දුක්ඛප්පත්තං. **බ්‍යාධිතන්ති** ගිලානං. එත්ථ ච ''බ්‍යාධිත''න්ති වුත්තෙපි දුක්ඛප්පත්තභාවො සිද්ධො, ''දුඛිත''න්ති වචනං තස්ස බාළ්හගිලානභාවපරිදීපනත්ථං. **මතන්ති** කාලඞ්කතං, යස්මා කාලඞ්කතො ආයුනො ඛයං වයං භෙදං ගතො නාම හොති, තස්මා වුත්තං **''ගතමායුසඞ්ඛය''**න්ති. තස්මා ජිණ්ණබ්‍යාධිමතානං දිට්ඨත්තා, ''ඉමෙ ජරාදයො නාම න ඉමෙසංයෙව, අථ ඛො සබ්බසාධාරණා, තස්මා අහම්පි ජරාදිකෙ අනතිවත්තො''ති සංවිග්ගත්තා. **නික්ඛමිතූනාති** නික්ඛමිත්වා, අයමෙව වා පාඨො. පබ්බජ්ජාධිප්පායෙන ඝරතො නිග්ගන්ත්වා. **පබ්බජින්ති** සත්ථු සාසනෙ පබ්බජ්ජං උපගතො. **පහාය කාමානි මනොරමානීති** ඉට්ඨකන්තාදිභාවතො අවීතරාගානං මනො රමෙන්තීති මනොරමෙ වත්ථුකාමෙ පජහිත්වා, තප්පටිබද්ධස්ස ඡන්දරාගස්ස අරියමග්ගෙන සමුච්ඡින්දනෙන නිරපෙක්ඛභාවෙන ඡඩ්ඩෙත්වාති අත්ථො. කාමානං පහානකිත්තනමුඛෙන චෙතං ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසි. මාණවකාලෙ පබ්බජිතත්තා ඉමස්ස ථෙරස්ස **මාණවොත්වෙව** සමඤ්ඤා ජාතාති.

මාණවත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සුයාමනත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

කාමච්ඡන්දො ච බ්‍යාපාදොති ආයස්මතො සුයාමනත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ ධඤ්ඤවතීනගරෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො බ්‍රාහ්මණසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං පත්වා බ්‍රාහ්මණමන්තෙ වාචෙති. තෙන ච සමයෙන විපස්සී භගවා මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධිං ධඤ්ඤවතීනගරං පිණ්ඩාය පවිට්ඨො හොති. තං දිස්වා බ්‍රාහ්මණො පසන්නචිත්තො අත්තනො ගෙහං නෙත්වා ආසනං පඤ්ඤාපෙත්වා තස්සූපරි පුප්ඵසන්ථාරං සන්ථරිත්වා අදාසි, සත්ථරි තත්ථ නිසින්නෙ පණීතෙන ආහාරෙන සන්තප්පෙසි, භුත්තාවිඤ්ච පුප්ඵගන්ධෙන පූජෙසි. සත්ථා අනුමොදනං වත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ වෙසාලියං අඤ්ඤතරස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **සුයාමනොතිස්ස** නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ පරමනිස්සමයුත්තො හුත්වා ගෙහවාසීනං කාමූපභොගං ජිගුච්ඡිත්වා ඣානනින්නො භගවතො වෙසාලිගමනෙ පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා ඛුරග්ගෙයෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.13.65-74) –

''නගරෙ ධඤ්ඤවතියා, අහොසිං බ්‍රාහ්මණො තදා;
ලක්ඛණෙ ඉතිහාසෙ ච, සනිඝණ්ඩුසකෙටුභෙ.

''පදකො වෙය්‍යාකරණො, නිමිත්තකොවිදො අහං;
මන්තෙ ච සිස්සෙ වාචෙසිං, තිණ්ණං වෙදාන පාරගූ.

''පඤ්ච උප්පලහත්ථානි, පිට්ඨියං ඨපිතානි මෙ;
ආහුතිං යිට්ඨුකාමොහං, පිතුමාතුසමාගමෙ.

''තදා විපස්සී භගවා, භික්ඛුසඞ්ඝපුරක්ඛතො;
ඔභාසෙන්තො දිසා සබ්බා, ආගච්ඡති නරාසභො.

''ආසනං පඤ්ඤපෙත්වාන, නිමන්තෙත්වා මහාමුනිං;
සන්ථරිත්වාන තං පුප්ඵං, අභිනෙසිං සකං ඝරං.

''යං මෙ අත්ථි සකෙ ගෙහෙ, ආමිසං පච්චුපට්ඨිතං;
තාහං බුද්ධස්ස පාදාසිං, පසන්නො සෙහි පාණිහි.

''භුත්තාවිං කාලමඤ්ඤාය පුප්ඵහත්ථමදාසහං;
අනුමොදිත්වාන සබ්බඤ්ඤූ, පක්කාමි උත්තරාමුඛො.

''එකනවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පුප්ඵදානස්සිදං ඵලං.

''අනන්තරං ඉතො කප්පෙ, රාජාහුං වරදස්සනො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා නීවරණප්පහානකිත්තනමුඛෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

74. ‘‘කාමච්ඡන්දො ච බ්‍යාපාදො, ථිනමිද්ධඤ්ච භික්ඛුනො;
උද්ධච්චං විචිකිච්ඡා ච, සබ්බසොව න විජ්ජතී’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **කාමච්ඡන්දොති** කාමෙසු ඡන්දො, කාමො ච සො ඡන්දො චාතිපි කාමච්ඡන්දො, කාමරාගො. ඉධ පන සබ්බොපි රාගො කාමච්ඡන්දො අග්ගමග්ගවජ්ඣස්සාපි අධිප්පෙතත්තා, තෙනාහ **‘‘සබ්බසොව න විජ්ජතී’’**ති. සබ්බෙපි හි තෙභූමකධම්මා කාමනීයට්ඨෙන කාමා, තත්ථ පවත්තො රාගො කාමච්ඡන්දො, තෙනාහ භගවා – ‘‘ආරුප්පෙ කාමච්ඡන්දනීවරණං පටිච්ච ථිනමිද්ධනීවරණං උද්ධච්චනීවරණං අවිජ්ජානීවරණං උප්පජ්ජතී’’ති (පට්ඨා. 3.8.8) බ්‍යාපජ්ජති චිත්තං පූතිභාවං ගච්ඡති එතෙනාති **බ්‍යාපාදො,** ‘‘අනත්ථං මෙ අචරී’’තිආදිනයප්පවත්තො (ධ. ස. 1066; විභ. 909) ආඝාතො. ථිනං චිත්තස්ස අකල්‍යතා අනුස්සාහසංහනනං, මිද්ධං කායස්ස අකල්‍යතා අසත්තිවිඝාතො, තදුභයම්පි ථිනඤ්ච මිද්ධඤ්ච **ථිනමිද්ධං,** කිච්චාහාරපටිපක්ඛානං එකතාය එකං කත්වා වුත්තං. උද්ධතභාවො **උද්ධච්චං,** යෙන ධම්මෙන චිත්තං උද්ධතං හොති අවූපසන්තං, සො චෙතසො වික්ඛෙපො උද්ධච්චං. උද්ධච්චග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ කිච්චාහාරපටිපක්ඛානං සමානතාය කුක්කුච්චම්පි ගහිතමෙවාති දට්ඨබ්බං. තං පච්ඡානුතාපලක්ඛණං. යො හි කතාකතකුසලාකුසලූපනිස්සයො විප්පටිසාරො, තං කුක්කුච්චං. **විචිකිච්ඡාති**, ‘‘එවං නු ඛො න නු ඛො’’ති සංසයං ආපජ්ජති, ධම්මසභාවං වා විචිනන්තො කිච්ඡති කිලමති එතායාති විචිකිච්ඡා, බුද්ධාදිවත්ථුකො සංසයො. **සබ්බසොති** අනවසෙසතො. **න විජ්ජතීති** නත්ථි, මග්ගෙන සමුච්ඡින්නත්තා න උපලබ්භති. ඉදඤ්ච පදද්වයං පච්චෙකං යොජෙතබ්බං අයඤ්හෙත්ථ යොජනා – යස්ස භික්ඛුනො තෙන තෙන අරියමග්ගෙන සමුච්ඡින්නත්තා කාමච්ඡන්දො ච බ්‍යාපාදො ච ථිනමිද්ධඤ්ච උද්ධච්චකුක්කුච්චඤ්ච විචිකිච්ඡා ච සබ්බසොව න විජ්ජති, තස්ස න කිඤ්චි කරණීයං, කතස්ස වා පතිචයොති අඤ්ඤාපදෙසෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොති. පඤ්චසු හි නීවරණෙසු මග්ගෙන සමුච්ඡින්නෙසු තදෙකට්ඨතාය සබ්බෙපි කිලෙසා සමුච්ඡින්නායෙව හොන්ති. තෙනාහ – ‘‘සබ්බෙතෙ භගවන්තො පඤ්ච නීවරණෙ පහාය චෙතසො උපක්කිලෙසෙ’’ති (දී. නි. 2.146).

සුයාමනත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සුසාරදත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සාධු සුවිහිතාන දස්සනන්ති ආයස්මතො සුසාරදත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විජ්ජාපදෙසු නිප්ඵත්තිං ගන්ත්වා කාමෙසු ආදීනවං දිස්වා ඝරාවාසං පහාය තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා හිමවන්තප්පදෙසෙ අරඤ්ඤායතනෙ අස්සමං කාරෙත්වා විහාසි. අථ නං අනුග්ගණ්හන්තො පදුමුත්තරො භගවා භික්ඛාචාරවෙලායං උපසඞ්කමි. සො දූරතොව දිස්වා පසන්නමානසො පච්චුග්ගන්ත්වා පත්තං ගහෙත්වා මධුරානි ඵලානි පක්ඛිපිත්වා අදාසි. භගවා තං පටිග්ගහෙත්වා අනුමොදනං කත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ ධම්මසෙනාපතිනො ඤාතිබ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා මන්දපඤ්ඤත්තා **සුසාරදොති** ගහිතනාමො අපරභාගෙ ධම්මසෙනාපතිස්ස සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.13.75-83) –

‘‘අජ්ඣායකො මන්තධරො, තිණ්ණං වෙදාන පාරගූ;
හිමවන්තස්සාවිදූරෙ, වසාමි අස්සමෙ අහං.

‘‘අග්ගිහුත්තඤ්ච මෙ අත්ථි, පුණ්ඩරීකඵලානි ච;
පුටකෙ නික්ඛිපිත්වාන, දුමග්ගෙ ලග්ගිතං මයා.

‘‘පදුමුත්තරො ලොකවිදූ, ආහුතීනං පටිග්ගහො;
මමුද්ධරිතුකාමො සො, භික්ඛන්තො මමුපාගමි.

‘‘පසන්නචිත්තො සුමනො, ඵලං බුද්ධස්සදාසහං;
විත්තිසඤ්ජනනො මය්හං, දිට්ඨධම්මසුඛාවහො.

‘‘සුවණ්ණවණ්ණො සම්බුද්ධො, ආහුතීනං පටිග්ගහො;
අන්තලික්ඛෙ ඨිතො සත්ථා, ඉමං ගාථං අභාසථ.

‘‘ඉමිනා ඵලදානෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
කප්පානං සතසහස්සං, දුග්ගතිං නුපපජ්ජසි.

‘‘තෙනෙව සුක්කමූලෙන, අනුභොත්වාන සම්පදා;
පත්තොම්හි අචලං ඨානං, හිත්වා ජයපරාජයං.

‘‘ඉතො සත්තසතෙ කප්පෙ, රාජා ආසිං සුමඞ්ගලො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා සප්පුරිසූපනිස්සයානිසංසකිත්තනාපදෙසෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

75. ‘‘සාධු සුවිහිතාන දස්සනං, කඞ්ඛා ඡිජ්ජති බුද්ධි වඩ්ඪති;
බාලම්පි කරොන්ති පණ්ඩිතං, තස්මා සාධු සතං සමාගමො’’ති. –

ගාථං අභාසි.

තත්ථ **සාධූති** සුන්දරං, භද්දකන්ති අත්ථො. **සුවිහිතාන දස්සනන්ති** සුවිහිතානං දස්සනං. ගාථාසුඛත්ථං අනුස්වාරලොපො කතො. සීලාදිගුණෙහි සුසංවිහිතත්තභාවානං පරානුද්දයාය සුට්ඨු විහිතධම්මදෙසනානං අරියානං දස්සනං සාධූති යොජනා. ‘‘දස්සන’’න්ති නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං සවනාදීනම්පි බහුකාරත්තා. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

‘‘යෙ තෙ භික්ඛූ සීලසම්පන්නා සමාධිසම්පන්නා පඤ්ඤාසම්පන්නා විමුත්තිසම්පන්නා විමුත්තිඤාණදස්සනසම්පන්නා ඔවාදකා විඤ්ඤාපකා සන්දස්සකා සමාදපකා සමුත්තෙජකා සම්පහංසකා අලංසමක්ඛාතාරො සද්ධම්මස්ස, දස්සනම්පාහං, භික්ඛවෙ, තෙසං භික්ඛූනං බහූපකාරං වදාමි, සවනං…පෙ…. උපසඞ්කමනං…පෙ…. පයිරුපාසනං…පෙ…. අනුස්සරණං…පෙ…. අනුපබ්බජ්ජම්පාහං, භික්ඛවෙ, තෙසං භික්ඛූනං බහූපකාරං වදාමී’’ති (ඉතිවු. 104).

දස්සනමූලකත්තා වා ඉතරෙසං දස්සනමෙවෙත්ථ වුත්තං, **කඞ්ඛා ඡිජ්ජතීති**ආදි තත්ථ කාරණවචනං. තාදිසානඤ්හි කල්‍යාණමිත්තානං දස්සනෙ සති විඤ්ඤුජාතිකො අත්ථකාමො කුලපුත්තො තෙ උපසඞ්කමති පයිරුපාසති ‘‘කිං, භන්තෙ, කුසලං, කිං අකුසල’’න්තිආදිනා (ම. නි. 3.296) පඤ්හං පුච්ඡති. තෙ චස්ස අනෙකවිහිතෙසු කඞ්ඛාට්ඨානීයෙසු කඞ්ඛං පටිවිනොදෙන්ති, තෙන වුත්තං ‘‘කඞ්ඛා ඡිජ්ජතී’’ති. යස්මා ච තෙ ධම්මදෙසනාය තෙසං කඞ්ඛං පටිවිනොදෙත්වා පුබ්බභාගෙ කම්මපථසම්මාදිට්ඨිං විපස්සනාසම්මාදිට්ඨිඤ්ච උප්පාදෙන්ති, තස්මා තෙසං **බුද්ධි වඩ්ඪති**. යදා පන තෙ විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා සච්චානි පටිවිජ්ඣන්ති, තදා සොළසවත්ථුකා අට්ඨවත්ථුකා ච විචිකිච්ඡා ඡිජ්ජති සමුච්ඡිජ්ජති, නිප්පරියායෙන පඤ්ඤා බුද්ධි වඩ්ඪති. බාල්‍යසමතික්කමනතො තෙ පණ්ඩිතා හොන්ති. සො තෙහි බුද්ධිං වඩ්ඪෙති, **බාලම්පි කරොන්ති පණ්ඩිතන්ති**. **තස්මාති**ආදි නිගමනං, යස්මා සාධූනං දස්සනං වුත්තනයෙන කඞ්ඛා ඡිජ්ජති බුද්ධි වඩ්ඪති, තෙ බාලං පණ්ඩිතං කරොන්ති, තස්මා තෙන කාරණෙන **සාධු** සුන්දරං **සතං** සප්පුරිසානං අරියානං **සමාගමො,** තෙහි සමොධානං සම්මා වඩ්ඪනන්ති අත්ථො.

සුසාරදත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පියඤ්ජහත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

උප්පතන්තෙසු නිපතෙති ආයස්මතො පියඤ්ජහත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ හිමවන්තෙ රුක්ඛදෙවතා හුත්වා පබ්බතන්තරෙ වසන්තො දෙවතාසමාගමෙසු අප්පානුභාවතාය පරිසපරියන්තෙ ඨත්වා ධම්මං සුත්වා සත්ථරි පටිලද්ධසද්ධො එකදිවසං සුවිසුද්ධං රමණීයං ගඞ්ගාය පුලිනප්පදෙසං දිස්වා සත්ථු ගුණෙ අනුස්සරි – ‘‘ඉතොපි සුවිසුද්ධා සත්ථු ගුණා අනන්තා අපරිමෙය්‍යා චා’’ති, එවං සො සත්ථු ගුණෙ ආරබ්භ චිත්තං පසාදෙත්වා තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ වෙසාලියං ලිච්ඡවිරාජකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො යුද්ධසොණ්ඩො අපරාජිතසඞ්ගාමො අමිත්තානං පියහානිකරණෙන **පියඤ්ජහොති** පඤ්ඤායිත්ථ. සො සත්ථු වෙසාලිගමනෙ පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා අරඤ්ඤෙ වසමානො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.13.84-90) –

‘‘පබ්බතෙ හිමවන්තම්හි, වසාමි පබ්බතන්තරෙ;
පුලිනං සොභනං දිස්වා, බුද්ධසෙට්ඨං අනුස්සරිං.

‘‘ඤාණෙ උපනිධා නත්ථි, සඞ්ඛාරං නත්ථි සත්ථුනො;
සබ්බධම්මං අභිඤ්ඤාය, ඤාණෙන අධිමුච්චති.

‘‘නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ, නමො තෙ පුරිසුත්තම;
ඤාණෙන තෙ සමො නත්ථි, යාවතා ඤාණමුත්තමං.

‘‘ඤාණෙ චිත්තං පසාදෙත්වා, කප්පං සග්ගම්හි මොදහං;

අවසෙසෙසු කප්පෙසු, කුසලං චරිතං මයා.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං සඤ්ඤමලභිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඤාණසඤ්ඤායිදං ඵලං.

‘‘ඉතො සත්තතිකප්පම්හි, එකො පුලිනපුප්ඵියො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ‘‘අන්ධපුථුජ්ජනානං පටිපත්තිතො විධුරා අරියානං පටිපත්තී’’ති ඉමස්ස අත්ථස්ස දස්සනවසෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

76. ‘‘උප්පතන්තෙසු නිපතෙ, නිපතන්තෙසු උප්පතෙ;
වසෙ අවසමානෙසු, රමමානෙසු නො රමෙ’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **උප්පතන්තෙසූති** උණ්ණමන්තෙසු, සත්තෙසු මානුද්ධච්චථම්භසාරම්භාදීහි අත්තුක්කංසනෙන අනුපසන්තෙසු. **නිපතෙති** නමෙය්‍ය, තෙසඤ්ඤෙව පාපධම්මානං පරිවජ්ජනෙන නිවාතවුත්ති භවෙය්‍ය. **නිපතන්තෙසූති** ඔණමන්තෙසු, හීනාධිමුත්තිකතාය කොසජ්ජෙන ච ගුණතො නිහීයමානෙසු. **උප්පතෙති** උණ්ණමෙය්‍ය, පණීතාධිමුත්තිකතාය වීරියාරම්භෙන ච ගුණතො උස්සුක්කෙය්‍ය. අථ වා **උප්පතන්තෙසූති** උට්ඨහන්තෙසු, කිලෙසෙසු පරියුට්ඨානවසෙන සීසං උක්ඛිපන්තෙසු. **නිපතෙති** පටිසඞ්ඛානබලෙන යථා තෙ න උප්පජ්ජන්ති, තථා අනුරූපපච්චවෙක්ඛණාය නිපතෙය්‍ය, වික්ඛම්භෙය්‍ය චෙව සමුච්ඡින්දෙය්‍ය ච. **නිපතන්තෙසූති** පරිපතන්තෙසු, අයොනිසොමනසිකාරෙසු වීරියපයොගමන්දතාය වා යථාරද්ධෙසු සමථවිපස්සනාධම්මෙසු හාය මානෙසු . **උප්පතෙති** යොනිසොමනසිකාරෙන වීරියාරම්භසම්පදාය ච තෙ උපට්ඨාපෙය්‍ය උප්පාදෙය්‍ය වඩ්ඪෙය්‍ය ච. **වසෙ අවසමානෙසූති** සත්තෙසු මග්ගබ්‍රහ්මචරියවාසං අරියවාසඤ්ච අවසන්තෙසු සයං තං වාසං වසෙය්‍යාති, අරියෙසු වා කිලෙසවාසං දුතියකවාසං අවසන්තෙසු යෙන වාසෙන තෙ අවසමානා නාම හොන්ති, සයං තථා වසෙ. **රමමානෙසු නො රමෙති** සත්තෙසු කාමගුණරතියා කිලෙසරතියා රමන්තෙසු සයං තථා නො රමෙ නං රමෙය්‍ය, අරියෙසු වා නිරාමිසාය ඣානාදිරතියා රමමානෙසු සයම්පි තථා රමෙ, තතො අඤ්ඤථා පන කදාචිපි නො රමෙ නාභිරමෙය්‍ය වාති අත්ථො.

පියඤ්ජහත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. හත්ථාරොහපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ඉදං පුරෙ චිත්තමචාරි චාරිකන්ති ආයස්මතො හත්ථාරොහපුත්තත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතං විහාරතො නික්ඛන්තං දිස්වා පසන්නචිත්තො පුප්ඵෙහි පූජං කත්වා පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා පදක්ඛිණං කත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං හත්ථාරොහකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො හත්ථිසිප්පෙ නිප්ඵත්තිං අගමාසි. සො එකදිවසං හත්ථිං සික්ඛාපෙන්තො නදීතීරං ගන්ත්වා හෙතුසම්පත්තියා චොදියමානො ‘‘කිං මය්හං ඉමිනා හත්ථිදමනෙන, අත්තානං දමනමෙව වර’’න්ති චින්තෙත්වා භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වාව චරියානුකූලං කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො චිරපරිචයෙන කම්මට්ඨානතො බහිද්ධා විධාවන්තං චිත්තං ඡෙකො හත්ථාචරියො විය අඞ්කුසෙන චණ්ඩමත්තවරවාරණං පටිසඞ්ඛානඅඞ්කුසෙන නිග්ගණ්හන්තො **‘‘ඉදං පුරෙ චිත්තමචාරි චාරික’’**න්ති ගාථං අභාසි.

77. තත්ථ **ඉදන්ති** වුච්චමානස්ස චිත්තස්ස අත්තපච්චක්ඛතාය වුත්තං. **පුරෙති** නිග්ගහකාලතො පුබ්බෙ. **අචාරීති** විචරි, අනවට්ඨිතතාය නානාරම්මණෙසු පරිබ්භමි . **චාරිකන්ති** යථාකාමචරියං. තෙනාහ **‘‘යෙනිච්ඡකං යත්ථකාමං යථාසුඛ’’**න්ති. **තන්ති** තං චිත්තං. **අජ්ජාති** එතරහි. **නිග්ගහෙස්සාමීති** නිග්ගණ්හිස්සාමි, නිබ්බිසෙවනං කරිස්සාමි. **යොනිසොති** උපායෙන. යථා කිං? **හත්ථිප්පභින්නං විය අඞ්කුසග්ගහො.** ඉදං වුත්තං හොති – ඉදං මම චිත්තං නාම ඉතො පුබ්බෙ රූපාදීසු ආරම්මණෙසු යෙන යෙන රමිතුං ඉච්ඡති, තස්ස තස්ස වසෙන යෙනිච්ඡකං, යත්ථ යත්ථ චස්ස කාමො, තස්ස තස්ස වසෙන යත්ථකාමං, යථා යථා විචරන්තස්ස සුඛං හොති, තථෙව චරණතො යථාසුඛං දීඝරත්තං චාරිකං අචරි, තං අජ්ජපාහං භින්නමදමත්තහත්ථිං හත්ථාචරියසඞ්ඛාතො ඡෙකො අඞ්කුසග්ගහො අඞ්කුසෙන විය යොනිසොමනසිකාරෙන නිග්ගහෙස්සාමි, නාස්ස වීතික්කමිතුං දස්සාමීති. එවං වදන්තො එව ච ථෙරො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං සච්ඡාකාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.13.91-96) –

‘‘සුවණ්ණවණ්ණො සම්බුද්ධො, විපස්සී දක්ඛිණාරහො;
පුරක්ඛතො සාවකෙහි, ආරාමා අභිනික්ඛමි.

‘‘දිස්වානහං බුද්ධසෙට්ඨං, සබ්බඤ්ඤුං තමනාසකං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, ගණ්ඨිපුප්ඵං අපූජයිං.

‘‘තෙන චිත්තප්පසාදෙන, ද්විපදින්දස්ස තාදිනො;
හට්ඨො හට්ඨෙන චිත්තෙන, පුන වන්දිං තථාගතං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘එකතාලීසිතො කප්පෙ, චරණො නාම ඛත්තියො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
අයමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථා අහොසීති.

හත්ථාරොහපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. මෙණ්ඩසිරත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අනෙකජාතිසංසාරන්ති ආයස්මතො මෙණ්ඩසිරත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයානි පුඤ්ඤානි කරොන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො කාමෙ පහාය ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා මහතා ඉසිගණෙන සද්ධිං හිමවන්තෙ වසන්තො සත්ථාරං දිස්වා පසන්නමානසො ඉසිගණෙන පදුමානි ආහරාපෙත්වා සත්ථු පුප්ඵපූජං කත්වා සාවකෙ අප්පමාදපටිපත්තියං ඔවදිත්වා කාලං කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො අපරාපරං සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාකෙතෙ ගහපතිකුලෙ නිබ්බත්ති, තස්ස මෙණ්ඩසරික්ඛසීසතාය **මෙණ්ඩසිරො**ත්වෙව සමඤ්ඤා අහොසි. සො භගවති සාකෙතෙ අඤ්ජනවනෙ විහරන්තෙ සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා සමථවිපස්සනාසු කම්මං කරොන්තො ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.13.97-105) –

‘‘හිමවන්තස්සාවිදූරෙ, ගොතමො නාම පබ්බතො;
නානාරුක්ඛෙහි සඤ්ඡන්නො, මහාභූතගණාලයො.

‘‘වෙමජ්ඣම්හි ච තස්සාසි, අස්සමො අභිනිම්මිතො;
පුරක්ඛතො සසිස්සෙහි, වසාමි අස්සමෙ අහං.

‘‘ආයන්තු මෙ සිස්සගණා, පදුමං ආහරන්තු මෙ;
බුද්ධපූජං කරිස්සාමි, ද්විපදින්දස්ස තාදිනො.

‘‘එවන්ති තෙ පටිස්සුත්වා, පදුමං ආහරිංසු මෙ;
තථා නිමිත්තං කත්වාහං, බුද්ධස්ස අභිරොපයිං.

‘‘සිස්සෙ තදා සමානෙත්වා, සාධුකං අනුසාසහං;
මා ඛො තුම්හෙ පමජ්ජිත්ථ, අප්පමාදො සුඛාවහො.

‘‘එවං සමනුසාසිත්වා, තෙ සිස්සෙ වචනක්ඛමෙ;
අප්පමාදගුණෙ යුත්තො, තදා කාලඞ්කතො අහං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘එකපඤ්ඤාසකප්පම්හි , රාජා ආසිං ජලුත්තමො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
සො අත්තනො පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්තො –

‘‘අනෙකජාතිසංසාරං, සන්ධාවිස්සං අනිබ්බිසං;
78. තස්ස මෙ දුක්ඛජාතස්ස, දුක්ඛක්ඛන්ධො අපරද්ධො’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **අනෙකජාතිසංසාරන්ති** අනෙකජාතිසතසහස්සසඞ්ඛ්‍යං ඉදං සංසාරවට්ටං, අද්ධුනො අධිප්පෙතත්තා අච්චන්තසංයොගෙකවචනං. **සන්ධාවිස්සන්ති** සංසරිං, අපරාපරං චවනුප්පජ්ජනවසෙන පරිබ්භමිං. **අනිබ්බිසන්ති** තස්ස නිවත්තකඤාණං අවින්දන්තො අලභන්තො. **තස්ස මෙති** එවං සංසරන්තස්ස මෙ. **දුක්ඛජාතස්සාති** ජාතිආදිවසෙන උප්පන්නදුක්ඛස්ස, තිස්සන්නං වා දුක්ඛතානං වසෙන දුක්ඛසභාවස්ස. **දුක්ඛක්ඛන්ධොති** කම්මකිලෙසවිපාකවට්ටප්පකාරො දුක්ඛරාසි. **අපරද්ධොති** අරහත්තමග්ගප්පත්තිතො පට්ඨාය පරිබ්භට්ඨො චුතො න අභිනිබ්බත්තිස්සති. ''අපරට්ඨො''ති වා පාඨො, අපගතසමිද්ධිතො සමුච්ඡින්නකාරණත්තා අපගතොති අත්ථො. ඉදමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසි.

මෙණ්ඩසිරත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. රක්ඛිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සබ්බො රාගො පහීනො මෙති ආයස්මතො රක්ඛිතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා පසන්නමානසො දෙසනාඤාණං ආරබ්භ ථොමනං අකාසි. සත්ථා තස්ස චිත්තප්පසාදං ඔලොකෙත්වා ''අයං ඉතො සතසහස්සකප්පමත්ථකෙ ගොතමස්ස නාම සම්මාසම්බුද්ධස්ස රක්ඛිතො නාම සාවකො භවිස්සතී''ති බ්‍යාකාසි . සො තං සුත්වා භියොසොමත්තාය පසන්නමානසො අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ දෙවදහනිගමෙ සාකියරාජකුලෙ නිබ්බත්ති, **රක්ඛිතොතිස්ස** නාමං අහොසි. සො යෙ සාකියකොලියරාජූහි භගවතො පරිවාරත්ථාය දින්නා පඤ්චසතරාජකුමාරා පබ්බජිතා, තෙසං අඤ්ඤතරො. තෙ පන රාජකුමාරා න සංවෙගෙන පබ්බජිතත්තා උක්කණ්ඨාභිභූතා යදා සත්ථාරා කුණාලදහතීරං නෙත්වා **කුණාලජාතකදෙසනාය** (ජා. 2.21.කුණාලජාතක) ඉත්ථීනං දොසවිභාවනෙන කාමෙසු ආදීනවං පකාසෙත්වා කම්මට්ඨානෙ නියොජිතා, තදා අයම්පි කම්මට්ඨානං අනුයුඤ්ජන්තො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.14.1-9) –

''පදුමුත්තරො නාම ජිනො, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො;
මහතො ජනකායස්ස, දෙසෙති අමතං පදං.

''තස්සාහං වචනං සුත්වා, වාචාසභිමුදීරිතං;
අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වාන, එකග්ගො ආසහං තදා.

''යථා සමුද්දො උදධීනමග්ගො, නෙරූ නගානං පවරො සිලුච්චයො;
තථෙව යෙ චිත්තවසෙන වත්තරෙ, න බුද්ධඤාණස්ස කලං උපෙන්ති තෙ.

''ධම්මවිධිං ඨපෙත්වාන, බුද්ධො කාරුණිකො ඉසි;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වා, ඉමා ගාථා අභාසථ.

''යො සො ඤාණං පකිත්තෙසි, බුද්ධම්හි ලොකනායකෙ;
කප්පානං සතසහස්සං, දුග්ගතිං න ගමිස්සති.

''කිලෙසෙ ඣාපයිත්වාන, එකග්ගො සුසමාහිතො;
සොභිතො නාම නාමෙන, හෙස්සති සත්ථු සාවකො.

''පඤ්ඤාසෙ කප්පසහස්සෙ, සත්තෙවාසුං යසුග්ගතා;
සත්තරතනසම්පන්නා, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.
අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො පහීනකිලෙසෙ පච්චවෙක්ඛන්තො **''සබ්බො රාගො''**ති ගාථං අභාසි.

79. තත්ථ **''සබ්බො රාගො''**ති කාමරාගාදිප්පභෙදො සබ්බොපි රාගො. **පහීනොති** අරියමග්ගභාවනාය සමුච්ඡෙදප්පහානවසෙන පහීනො. **සබ්බො දොසොති** ආඝාතවත්ථුකාදිභාවෙන අනෙකභෙදභින්නො සබ්බොපි බ්‍යාපාදො. **සමූහතොති** මග්ගෙන සමුග්ඝාටිතො. **සබ්බො මෙ විගතො මොහොති** ''දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණ''න්තිආදිනා (ධ. ස. 1067; විභ. 909) වත්ථුභෙදෙන අට්ඨභෙදො, සංකිලෙසවත්ථුවිභාගෙන අනෙකවිභාගො සබ්බොපි මොහො මග්ගෙන විද්ධංසිතත්තා මය්හං විගතො. **සීතිභූතොස්මි නිබ්බුතොති** එවං මූලකිලෙසප්පහානෙන තදෙකට්ඨතාය සංකිලෙසානං සම්මදෙව පටිප්පස්සද්ධත්තා අනවසෙසකිලෙසදරථපරිළාහාභාවතො සීතිභාවං පත්තො, තතො එව සබ්බසො කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බුතො අහං අස්මි භවාමීති අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි.

රක්ඛිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. උග්ගත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යං මයා පකතං කම්මන්ති ආයස්මතො උග්ගත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි කරොන්තො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සිඛිං භගවන්තං පස්සිත්වා පසන්නමානසො කෙතකපුප්ඵෙහි පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කොසලරට්ඨෙ උග්ගනිගමෙ සෙට්ඨිපුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **උග්ගො**ත්වෙවස්ස නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්තො භගවති තස්මිං නිගමෙ භද්දාරාමෙ විහරන්තෙ විහාරං ගන්ත්වා සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.14.10-16) –

> ''විනතානදියා තීරෙ, පිලක්ඛු ඵලිතො අහු;
> තාහං රුක්ඛං ගවෙසන්තො, අද්දසං ලොකනායකං.
>
> ''කෙතකං පුප්ඵිතං දිස්වා, වණ්ටෙ ඡෙත්වානහං තදා;
> බුද්ධස්ස අභිරොපෙසිං, සිඛිනො ලොකබන්ධුනො.
>
> ''යෙන ඤාණෙන පත්තොසි, අච්චුතං අමතං පදං;
> තං ඤාණං අභිපූජෙමි, බුද්ධසෙට්ඨ මහාමුනි.
>
> ''ඤාණම්හි පූජං කත්වාන, පිලක්ඛුමද්දසං අහං;
> පටිලද්ධොම්හි තං පඤ්ඤං, ඤාණපූජායිදං ඵලං.
>
> ''එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
> දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඤාණපූජායිදං ඵලං.
>
> ''ඉතො තෙරසකප්පම්හි, ද්වාදසාසුං ඵලුග්ගතා;
> සත්තරතනසම්පන්නා, චක්කවත්තී මහබ්බලා.
>
> ''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො වට්ටුපච්ඡෙදදීපනෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

> ''යං මයා පකතං කම්මං, අප්පං වා යදි වා බහුං;
> **80**. සබ්බමෙතං පරික්ඛීණං, නත්ථි දානි පුනබ්භවො''ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **යං මයා පකතං කම්ම**න්ති යං කම්මං තීහි කම්මද්වාරෙහි, ඡහි උප්පත්තිද්වාරෙහි, අට්ඨහි අසංවරද්වාරෙහි , අට්ඨහි ච සංවරද්වාරෙහි පාපාදිවසෙන දානාදිවසෙන චාති අනෙකෙහි පකාරෙහි අනාදිමති සංසාරෙ යං මයා කතං උපචිතං අභිනිබ්බත්තිතං විපාකකම්මං. **අප්පං වා යදි වා බහු**න්ති තඤ්ච වත්ථුචෙතනාපයොගකිලෙසාදීනං දුබ්බලභාවෙන අප්පං වා, තෙසං බලවභාවෙන අභිණ්හපවත්තියා ච බහුං වා. **සබ්බමෙතං පරික්ඛීණ**න්ති සබ්බමෙව චෙතං කම්මං කම්මක්ඛයකරස්ස අග්ගමග්ගස්ස අධිගතත්තා පරික්ඛයං ගතං, කිලෙසවට්ටප්පහානෙන හි කම්මවට්ටං පහීනමෙව හොති විපාකවට්ටස්ස අනුප්පාදනතො. තෙනාහ **''නත්ථි දානි පුනබ්භවො''**ති. ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති මය්හං නත්ථීති අත්ථො. ''සබ්බම්පෙත''න්තිපි පාඨො, සබ්බම්පි එතන්ති පදවිභාගො.

උග්ගත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අට්ඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. නවමවග්ගො

1. සමිතිගුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යං මයා පකතං පාපන්ති ආයස්මතො සමිතිගුත්තත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො භගවන්තං පස්සිත්වා පසන්නචිත්තො ජාතිසුමනපුප්ඵෙහි පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන යත්ථ යත්ථ භවෙ නිබ්බත්ති, තත්ථ තත්ථ කුලරූපපරිවාරසම්පදාය අඤ්ඤෙ සත්තෙ අභිභවිත්වා අට්ඨාසි. එකස්මිං පන අත්තභාවෙ අඤ්ඤතරං පච්චෙකබුද්ධං පිණ්ඩාය චරන්තං දිස්වා ''අයං මුණ්ඩකො කුට්ඨී මඤ්ඤෙ, තෙනායං

පටිච්ඡාදෙත්වා විචරතී''ති නිට්ඨුභිත්වා පක්කාමි. සො තෙන කම්මෙන බහුං කාලං නිරයෙ පච්චිත්වා කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ මනුස්සලොකෙ නිබ්බත්තො පරිබ්බාජකපබ්බජ්ජං උපගතො එකං සීලාචාරසම්පන්නං උපාසකං දිස්වා දොසන්තරො හුත්වා, ''කුට්ඨරොගී භවෙය්‍යාසී''ති අක්කොසි, න්හානතිත්ථෙ ච මනුස්සෙහි ඨපිතානි න්හානචුණ්ණානි දූසෙසි. සො තෙන කම්මෙන පුන නිරයෙ නිබ්බත්තිත්වා බහූනි වස්සානි දුක්ඛං අනුභවිත්වා ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං අඤ්ඤතරස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **සමිතිගුත්තො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා සුවිසුද්ධසීලො හුත්වා විහරති. තස්ස පුරිමකම්මනිස්සන්දෙන කුට්ඨරොගො උප්පජ්ජි, තෙන තස්ස සරීරාවයවා යෙභුය්‍යෙන ඡින්නභින්නා හුත්වා පග්ඝරන්ති. සො ගිලානසාලායං වසති. අථෙකදිවසං ධම්මසෙනාපති ගිලානපුච්ඡං ගන්ත්වා තත්ථ තත්ථ ගිලානෙ භික්ඛූ පුච්ඡන්තො තං භික්ඛුං දිස්වා ''ආවුසො, යාවතා ඛන්ධප්පවත්ති නාම, සබ්බං දුක්ඛමෙව වෙදනා. ඛන්ධෙසු පන අසන්තෙසුයෙව නත්ථි දුක්ඛ''න්ති වෙදනානුපස්සනාකම්මට්ඨානං කථෙත්වා අගමාසි. සො ථෙරස්ස ඔවාදෙ ඨත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා ඡළභිඤ්ඤො සච්ඡාකාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.12.82-90) –

''ජායන්තස්ස විපස්සිස්ස, ආලොකො විපුලො අහු;
පථවී ච පකම්පිත්ථ, සසාගරා සපබ්බතා.

''නෙමිත්තා ච වියාකංසු, බුද්ධො ලොකෙ භවිස්සති;
අග්ගො ච සබ්බසත්තානං, ජනතං උද්ධරිස්සති.

''නෙමිත්තානං සුණිත්වාන, ජාතිපූජමකාසහං;
එදිසා පූජනා නත්ථි, යාදිසා ජාතිපූජනා.

''සඞ්ඛරිත්වාන කුසලං, සකං චිත්තං පසාදයිං;
ජාතිපූජං කරිත්වාන, තත්ථ කාලඞ්කතො අහං.

''යං යං යොනුපපජ්ජාමි, දෙවත්තං අථ මානුසං;
සබ්බෙ සත්තෙ අභිභොමි, ජාතිපූජායිදං ඵලං.

''ධාතියො මං උපට්ඨෙන්ති, මම චිත්තවසානුගා;
න තා සක්කොන්ති කොපෙතුං, ජාතිපූජායිදං ඵලං.

''එකනවුතිතො කප්පෙ, යං පූජමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ජාතිපූජායිදං ඵලං.

''සුපාරිචරියා නාම, චතුත්තිංස ජනාධිපා;
ඉතො තතියකප්පම්හි, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.... කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා පහීනකිලෙසපච්චවෙක්ඛණෙන එතරහි අනුභුය්‍යමානරොගවසෙන පුරිමජාතීසු අත්තනා කතං පාපකම්මං අනුස්සරිත්වා තස්ස ඉදානි සබ්බසො පහීනභාවං විභාවෙන්තො –

81. ''යං මයා පකතං පාපං, පුබ්බෙ අඤ්ඤාසු ජාතිසු;
ඉධෙව තං වෙදනීයං, වත්ථු අඤ්ඤං න විජ්ජතී''ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **පාපන්ති** අකුසලං කම්මං. තඤ්හි ලාමකට්ඨෙන පාපන්ති වුච්චති. **පුබ්බෙති** පුරා. **අඤ්ඤාසු ජාතිසූති** ඉතො අඤ්ඤාසු ජාතීසු, අඤ්ඤෙසු අත්තභාවෙසු. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – යදිපි මයා ඉමස්මිං අත්තභාවෙ න තාදිසං පාපං කතං අත්ථි, ඉදානි පන තස්ස සම්භවොයෙව නත්ථි. යං පන ඉතො අඤ්ඤාසු ජාතීසු කතං අත්ථි, **ඉධෙව තං වෙදනීයං,** තඤ්හි ඉධෙව ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ වෙදයිතබ්බං අනුභවිතබ්බං ඵලං, කස්මා? **වත්ථු අඤ්ඤං න විජ්ජතීති** තස්ස කම්මස්ස විපච්චනොකාසො අඤ්ඤො ඛන්ධප්පබන්ධො නත්ථි, ඉමෙ පන ඛන්ධා සබ්බසො උපාදානානං පහීනත්තා අනුපාදානො විය ජාතවෙදො චරිමකචිත්තනිරොධෙන අප්පටිසන්ධිකා නිරුජ්ඣන්තීති අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි.

සමිතිගුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. කස්සපත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යෙන යෙන සුභික්ඛානීති ආයස්මතො කස්සපත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා තීසු වෙදෙසු අඤ්ඤෙසු ච බ්‍රාහ්මණසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගතො, සො එකදිවසං

භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො සුමනපුප්ඵෙහි පූජං අකාසි. කරොන්තො ච සත්ථු සමන්තතො උපරි ච පුප්ඵමුට්ඨියො ඛිපි. බුද්ධානුභාවෙන පුප්ඵානි පුප්ඵාසනාකාරෙන සත්තාහං අට්ඨංසු. සො තං අච්ඡරියං දිස්වා භියොසොමත්තාය පසන්නමානසො අහොසි. අපරාපරං පුඤ්ඤානි කරොන්තො කප්පසතසහස්සං සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං අඤ්ඤතරස්ස උදිච්චබ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **කස්සපො**ති**ස්ස** නාමං අහොසි. තස්ස දහරකාලෙයෙව පිතා කාලමකාසි. මාතා තං පටිජග්ගති. සො එකදිවසං ජෙතවනං ගතො භගවතො ධම්මදෙසනං සුත්වා හෙතුසම්පන්නතාය තස්මිංයෙව ආසනෙ සොතාපන්නො හුත්වා මාතු සන්තිකං ගන්ත්වා අනුජානාපෙත්වා පබ්බජිතො සත්ථරි වුට්ඨවස්සෙ පවාරෙත්වා ජනපදචාරිකං පක්කන්තෙ සයම්පි සත්ථාරා සද්ධිං ගන්තුකාමො ආපුච්ඡිතුං මාතු සන්තිකං අගමාසි. මාතා විස්සජ්ජෙන්තී ඔවාදවසෙන –

82. ''යෙන යෙන සුභික්ඛානි, සිවානි අභයානි ච;
තෙන පුත්තක ගච්ඡස්සු, මා සොකාපහතො භවා''ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **යෙන යෙනා**ති යත්ථ යත්ථ. භුම්මත්ථෙ හි එතං කරණවචනං, යස්මිං යස්මිං දිසාභාගෙති අත්ථො. **සුභික්ඛානී**ති සුලභපිණ්ඩානි, රට්ඨානීති අධිප්පායො. **සිවානී**ති ඛෙමානි අරොගානි. **අභයානී**ති චොරභයාදීහි නිබ්භයානි, රොගදුබ්භික්ඛභයානි පන ''සුභික්ඛානි, සිවානී''ති පදද්වයෙනෙව ගහිතානි. **තෙනා**ති තත්ථ, තස්මිං තස්මිං දිසාභාගෙති අත්ථො. **පුත්තකා**ති අනුකම්පන්තී තං ආලපති. **මා**ති පටිසෙධත්ථෙ නිපාතො **සොකාපහතො**ති වුත්තගුණරහිතානි රට්ඨානි ගන්ත්වා දුබ්භික්ඛභයාදිජනිතෙන සොකෙන උපහතො මා **භව** මාහොසීති අත්ථො. තං සුත්වා ථෙරො, ''මම මාතා මය්හං සොකරහිතට්ඨානගමනං ආසීසති, හන්ද මයං සබ්බසො අච්චන්තමෙව සොකරහිතං ඨානං පත්තුං යුත්ත''න්ති උස්සාහජාතො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.13.1-9) –

''අජ්ඣායකො මන්තධරො, තිණ්ණං වෙදාන පාරගූ;
අබ්භොකාසෙ ඨිතො සන්තො, අද්දසං ලොකනායකං.

''සීහං යථා වනචරං, බ්‍යග්ඝරාජංව නිත්තසං;
තිධාපභින්නමාතඞ්ගං, කුඤ්ජරංව මහෙසිනං.

''සෙරෙයකං ගහෙත්වාන, ආකාසෙ උක්ඛිපිං අහං;
බුද්ධස්ස ආනුභාවෙන, පරිවාරෙන්ති සබ්බසො.

''අධිට්ඨහි මහාවීරො, සබ්බඤ්ඤු ලොකනායකො;
සමන්තා පුප්ඵච්ඡදනා, ඔකිරිංසු නරාසභං.

''තතො සා පුප්ඵකඤ්චුකා, අන්තොවණ්ටා බහිමුඛා;
සත්තාහං ඡදනං කත්වා, තතො අන්තරධායථ.

''තඤ්ච අච්ඡරියං දිස්වා, අබ්භුතං ලොමහංසනං;
බුද්ධෙ චිත්තං පසාදෙසිං, සුගතෙ ලොකනායකෙ.

''තෙන චිත්තප්පසාදෙන, සුක්කමූලෙන චොදිතො;
කප්පානං සතසහස්සං, දුග්ගතිං නුපපජ්ජහං.

''පන්නරසසහස්සම්හි, කප්පානං පඤ්චවීසති;
වීතමලාසනාමා ච, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ''ඉදමෙව මාතු වචනං අරහත්තප්පත්තියා අඞ්කුසං ජාත''න්ති තමෙව ගාථං පච්චුදාහාසි.

කස්සපත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සීහත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සීහප්පමත්තො විහරාති ආයස්මතො සීහත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො ඉතො අට්ඨාරසකප්පසතමත්ථකෙ අත්ථදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ චන්දභාගාය නදියා තීරෙ කින්නරයොනියං නිබ්බත්තිත්වා පුප්ඵභක්ඛො පුප්ඵනිවසනො හුත්වා විහරන්තො ආකාසෙන ගච්ඡන්තං අත්ථදස්සිං භගවන්තං දිස්වා පසන්නචිත්තො පූජෙතුකාමො අඤ්ජලිං පග්ගය්හ අට්ඨාසි. භගවා තස්ස අජ්ඣාසයං ඤත්වා ආකාසතො ඔරුය්හ අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ පල්ලඞ්කෙන නිසීදි. කින්නරො චන්දනසාරං සංසිත්වා චන්දනගන්ධෙන පුප්ඵෙහි ච පූජං

කත්වා වන්දිත්වා පදක්ඛිණං කත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ මල්ලරාජකුලෙ නිබ්බත්ති, තස්ස **සීහොති** නාමං අහොසි. සො භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො වන්දිත්වා එකමන්තං නිසීදි. සත්ථා තස්ස අජ්ඣාසයං ඔලොකෙත්වා ධම්මං කථෙසි. සො ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරඤ්ඤෙ විහරති. තස්ස චිත්තං නානාරම්මණෙ විධාවති, එකග්ගං න හොති, සකත්ථං නිප්ඵාදෙතුං න සක්කොති. සත්ථා තං දිස්වා ආකාසෙ ඨත්වා –

83. ‘‘සීහප්පමත්තො විහර, රත්තින්දිවමතන්දිතො;
භාවෙහි කුසලං ධම්මං, ජහ සීඝං සමුස්සය’’න්ති. –

ගාථාය ඔවදි. සො ගාථාවසානෙ විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.14.17-25) –

‘‘චන්දභාගානදීතීරෙ, අහොසිං කින්නරො තදා;
පුප්ඵභක්ඛො චහං ආසිං, පුප්ඵනිවසනො තථා.

‘‘අත්ථදස්සී තු භගවා, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො;
විපිනග්ගෙන නියාසි, හංසරාජාව අම්බරෙ.

‘‘නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ, චිත්තං තෙ සුවිසොධිතං;
පසන්නමුඛවණ්ණොසි, විප්පසන්නමුඛින්ද්‍රියො.

‘‘ඔරොහිත්වාන ආකාසා, භූරිපඤ්ඤො සුමෙධසො;
සඞ්ඝාටිං පත්ථරිත්වාන, පල්ලඞ්කෙන උපාවිසි.

‘‘විලීනං චන්දනාදාය, අගමාසිං ජිනන්තිකං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, බුද්ධස්ස අභිරොපයිං.

‘‘අභිවාදෙත්වාන සම්බුද්ධං, ලොකජෙට්ඨං නරාසභං;
පාමොජ්ජං ජනයිත්වාන, පක්කාමිං උත්තරාමුඛො.

‘‘අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, චන්දනං යං අපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘චතුද්දසෙ කප්පසතෙ, ඉතො ආසිංසු තෙ තයො;
රොහණී නාම නාමෙන, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

යා පන භගවතා ඔවාදවසෙන වුත්තා ‘‘සීහප්පමත්තො’’ති ගාථා, තත්ථ **සීහාති** තස්ස ථෙරස්ස ආලපනං. **අප්පමත්තො විහරාති** සතියා අවිප්පවාසෙන පමාදවිරහිතො සබ්බිරියාපථෙසු සතිසම්පජඤ්ඤයුත්තො හුත්වා විහරාහි. ඉදානි තං අප්පමාදවිහාරං සහ ඵලෙන සඞ්ඛෙපතො දස්සෙතුං **‘‘රත්තින්දිව’’**න්තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො – රත්තිභාගං දිවසභාගඤ්ච ‘‘චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය ආවරණීයෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙතී’’ති (සං. නි. 4.239; අ. නි. 3.16; විභ. 519) වුත්තනයෙන චතුසම්මප්පධානවසෙන අතන්දිතො අකුසීතො ආරද්ධවීරියො කුසලං සමථවිපස්සනාධම්මඤ්ච ලොකුත්තරධම්මඤ්ච භාවෙහි උප්පාදෙහි වඩ්ඪෙහි ච, එවං භාවෙත්වා ච **ජහ සීඝං සමුස්සයන්ති** තව සමුස්සයං අත්තභාවං පඨමං තාව තප්පටිබද්ධඡන්දරාගප්පහානෙන සීඝං නචිරස්සෙව පජහ, එවංභූතො ච පච්ඡා චරිමකචිත්තනිරොධෙන අනවසෙසතො ච පජහිස්සතීති. අරහත්තං පන පත්වා ථෙරො අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො තමෙව ගාථං පච්චුදාහාසීති.

සීහත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නීතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සබ්බරත්තිං සුපිත්වානාති ආයස්මතො නීතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ සුනන්දො නාම බ්‍රාහ්මණො හුත්වා අනෙකසතෙ බ්‍රාහ්මණෙ මන්තෙ වාචෙන්තො වාජපෙය්‍යං නාම යඤ්ඤං යජි, භගවා තං බ්‍රාහ්මණං අනුකම්පන්තො යඤ්ඤට්ඨානං ගන්ත්වා ආකාසෙ චඞ්කමි. බ්‍රාහ්මණො සත්ථාරං දිස්වා පසන්නමානසො සිස්සෙහි පුප්ඵානි ආහරාපෙත්වා ආකාසෙ ඛිපිත්වා පූජං අකාසි. බුද්ධානුභාවෙන තං ඨානං සකලඤ්ච නගරං පුප්ඵපටවිතානිකං විය ඡාදිතං අහොසි. මහාජනො සත්ථරි උළාරං පීතිසොමනස්සං පටිසංවෙදෙසි. සුනන්දබ්‍රාහ්මණො තෙන කුසලමූලෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං අඤ්ඤතරස්ස

බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **නීතො**ති‍ස්ස නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්තො ‘‘ඉමෙ සමණා සක්‍යපුත්තියා සුඛසීලා සුඛසමාචාරා සුභොජනානි භුඤ්ජිත්වා නිවාතෙසු සෙනාසනෙසු විහරන්ති, ඉමෙසු පබ්බජිත්වා සුඛෙන විහරිතුං සක්කා’’ති සුඛාභිලාසාය පබ්බජිත්වාව සත්ථු සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා කතිපාහමෙව මනසිකරිත්වා තං ඡඩ්ඩෙත්වා යාවදත්ථං උදරාවදෙහකං භුඤ්ජිත්වා දිවසභාගං සඞ්ගණිකාරාමො තිරච්ඡානකථාය වීතිනාමෙති, රත්තිභාගෙපි ථිනමිද්ධාභිභූතො සබ්බරත්තිං සුපති. සත්ථා තස්ස හෙතුපරිපාකං ඔලොකෙත්වා ඔවාදං දෙන්තො –

84. ‘‘සබ්බරත්තිං සුපිත්වාන, දිවා සඞ්ගණිකෙ රතො;
කුදාස්සු නාම දුම්මෙධො, දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සතී’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **සබ්බරත්තින්**ති සකලං රත්තිං. **සුපිත්වානා**ති නිද්දායිත්වා, ‘‘රත්තියා පඨමං යාමං චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය ආවරණීයෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙති’’තිආදිනා වුත්තං ජාගරියං අනනුයුඤ්ජිත්වා කෙවලං රත්තියා තීසුපි යාමෙසු නිද්දං ඔක්කමිත්වාති අත්ථො. **දිවා**ති දිවසං, සකලං දිවසභාගන්ති අත්ථො. **සඞ්ගණිකෙ**ති තිරච්ඡානකථිකෙහි කායදළ්හිබහුලපුග්ගලෙහි සන්නිසජ්ජා සඞ්ගණිකො, තස්මිං **රතො** අභිරතො තත්ථ අවිගතච්ඡන්දො ‘‘සඞ්ගණිකෙ රතො’’ති වුත්තො ‘‘සඞ්ගණිකාරතො’’තිපි පාළි. **කුදාස්සු නාමා**ති කුදා නාම. **අස්සූ**ති නිපාතමත්තං, කස්මිං නාම කාලෙති අත්ථො. **දුම්මෙධො**ති නිප්පඤ්ඤො. **දුක්ඛස්සා**ති වට්ටදුක්ඛස්ස. **අන්තන්**ති පරියොසානං. අච්චන්තමෙව අනුප්පාදං කදා නාම කරිස්සති, එදිසස්ස දුක්ඛස්සන්තකරණං නත්ථීති අත්ථො. ‘‘දුම්මෙධ දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සසී’’තිපි පාළි.

එවං පන සත්ථාරා ගාථාය කථිතාය ථෙරො සංවෙගජාතො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.14.26-33) –

‘‘සුනන්දො නාම නාමෙන, බ්‍රාහ්මණො මන්තපාරගූ;
අජ්ඣායකො යාචයොගො, වාජපෙය්‍යං අයාජයි.

‘‘පදුමුත්තරො ලොකවිදූ, අග්ගො කාරුණිකො ඉසි;
ජනතං අනුකම්පන්තො, අම්බරෙ චඞ්කමී තදා.

‘‘චඞ්කමිත්වාන සම්බුද්ධො, සබ්බඤ්ඤූ ලොකනායකො;
මෙත්තාය අඵරි සත්තෙ, අප්පමාණෙ නිරූපධි.

‘‘වණ්ටෙ ඡෙත්වාන පුප්ඵානි, බ්‍රාහ්මණො මන්තපාරගූ;
සබ්බෙ සිස්සෙ සමානෙත්වා, ආකාසෙ උක්ඛිපාපයි.

‘‘යාවතා නගරං ආසි, පුප්ඵානං ඡදනං තදා;
බුද්ධස්ස ආනුභාවෙන, සත්තාහං න විගච්ඡථ.

‘‘තෙනෙව සුක්කමූලෙන, අනුභොත්වාන සම්පදා;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, තිණ්ණො ලොකෙ විසත්තිකං.

‘‘එකාරසෙ කප්පසතෙ, පඤ්චතිංසාසු ඛත්තියා;
අම්බරංසසනාමා තෙ, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
අරහත්තං පන පත්වා ථෙරො අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො තමෙව ගාථං පච්චුදාහාසි.

නීතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සුනාගත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

චිත්තනිමිත්තස්ස කොවිදොති ආයස්මතො සුනාගත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං උපචිනන්තො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ හුත්වා අරඤ්ඤායතනෙ අස්සමෙ වසන්තො තීණි බ්‍රාහ්මණසහස්සානි මන්තෙ වාචෙසි. අථෙකදිවසං තස්ස සත්ථාරං දිස්වා ලක්ඛණානි උපධාරෙත්වා ලක්ඛණමන්තෙ පරිවත්තෙන්තස්ස, ‘‘ඊදිසෙහි ලක්ඛණෙහි සමන්නාගතො අනන්තජිනො අනන්තඤාණො බුද්ධො භවිස්සතී’’ති බුද්ධඤාණං ආරබ්භ උළාරො පසාදො උප්පජ්ජි. සො තෙන චිත්තප්පසාදෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො අපරාපරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ නාලකගාමෙ අඤ්ඤතරස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා

නිබ්බත්ති, **සුනාගොති**ස්ස නාමං අහොසි. සො ධම්මසෙනාපතිස්ස ගිහිසහායො ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා දස්සනභූමියං පතිට්ඨිතො පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.14.34-40) –

‘‘හිමවන්තස්සාවිදූරෙ, වසභො නාම පබ්බතො;
තස්මිං පබ්බතපාදම්හි, අස්සමො ආසි මාපිතො.

‘‘තීණි සිස්සසහස්සානි, වාචෙසිං බ්‍රාහ්මණො තදා;
සංහරිත්වාන තෙ සිස්සෙ, එකමන්තං උපාවිසිං.

‘‘එකමන්තං නිසීදිත්වා, බ්‍රාහ්මණො මන්තපාරගූ;
බුද්ධවෙදං ගවෙසන්තො, ඤාණෙ චිත්තං පසාදයිං.

‘‘තත්ථ චිත්තං පසාදෙත්වා, නිසීදිං පණ්ණසන්ථරෙ;
පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වාන, තත්ථ කාලඞ්කතො අහං.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං සඤ්ඤමලභිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඤාණසඤ්ඤායිදං ඵලං.

‘‘සත්තවීසති කප්පම්හි, රාජා සිරිධරො අහු;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා භික්ඛූනං ධම්මදෙසනාපදෙසෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

85. ‘‘චිත්තනිමිත්තස්ස කොවිදො, පවිවෙකරසං විජානිය;
ඣායං නිපකො පතිස්සතො, අධිගච්ඡෙය්‍ය සුඛං නිරාමිස’’න්ති. –

ගාථං අභාසි.

තත්ථ **චිත්තනිමිත්තස්ස කොවිදොති** භාවනාචිත්තස්ස නිමිත්තග්ගහණෙ කුසලො, ‘‘ඉමස්මිං සමයෙ චිත්තං පග්ගහෙතබ්බං, ඉමස්මිං සම්පහංසිතබ්බං, ඉමස්මිං අජ්ඣුපෙක්ඛිතබ්බ’’න්ති එවං පග්ගහණාදියොග්‍යස්ස චිත්තනිමිත්තස්ස ගහණෙ ඡෙකො. **පවිවෙකරසං විජානියාති** කායවිවෙකසංවඩ්ඪිතස්ස චිත්තවිවෙකස්ස රසං සඤ්ජානිත්වා, විවෙකසුඛං අනුභවිත්වාති අත්ථො. ‘‘පවිවෙකරසං පිත්වා’’ති (ධ. ප. 205) හි වුත්තං. **ඣායන්ති** පඨමං ආරම්මණූපනිජ්ඣානෙන පච්ඡා ලක්ඛණූපනිජ්ඣානෙන ච ඣායන්තො. **නිපකොති** කම්මට්ඨානපරිහරණෙ කුසලො. **පතිස්සතොති** උපට්ඨිතස්සති. **අධිගච්ඡෙය්‍ය සුඛං නිරාමිසන්ති** එවං සමථනිමිත්තාදිකොසල්ලෙන ලබ්භෙ චිත්තවිවෙකසුඛෙ පතිට්ඨාය සතො සම්පජානො හුත්වා විපස්සනාඣානෙනෙව ඣායන්තො කාමාමිසවට්ටාමිසෙහි අසම්මිස්සතාය නිරාමිසං නිබ්බානසුඛං ඵලසුඛඤ්ච අධිගච්ඡෙය්‍ය සමුපගච්ඡෙය්‍යාති අත්ථො.

සුනාගත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. නාගිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ඉතො බහිද්ධා පුථුඅඤ්ඤවාදිනන්ති ආයස්මතො නාගිතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ නාරදො නාම බ්‍රාහ්මණො හුත්වා එකදිවසං මාළකෙ නිසින්නො භගවන්තං භික්ඛුසඞ්ඝෙන පුරක්ඛතං ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො තීහි ගාථාහි අභිත්ථවි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කපිලවත්ථුනගරෙ සක්‍යරාජකුලෙ නිබ්බත්ති, **නාගිතොති**ස්ස නාමං අහොසි. සො භගවති කපිලවත්ථුස්මිං විහරන්තෙ **මධුපිණ්ඩිකසුත්තං** (ම. නි. 1.199 ආදයො) සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.14.47-54) –

‘‘විසාලමාළෙ ආසීනො, අද්දසං ලොකනායකං;
ඛීණාසවං බලප්පත්තං, භික්ඛුසඞ්ඝපුරක්ඛතං.

‘‘සතසහස්සා තෙවිජ්ජා, ඡළභිඤ්ඤා මහිද්ධිකා;
පරිවාරෙන්ති සම්බුද්ධං, කො දිස්වා නප්පසීදති.

‘‘ඤාණෙ උපනිධා යස්ස, න විජ්ජති සදෙවකෙ;
අනන්තඤාණං සම්බුද්ධං, කො දිස්වා නප්පසීදති.

‘‘ධම්මකායඤ්ච දීපෙන්තං, කෙවලං රතනාකරං;
විකප්පෙතුං න සක්කොන්ති, කො දිස්වා නප්පසීදති.

‘‘ඉමාහි තීහි ගාථාහි, නාරදොවිහයවච්ඡලො;
පදුමුත්තරං ථවිත්වාන, සම්බුද්ධං අපරාජිතං.

‘‘තෙන චිත්තප්පසාදෙන, බුද්ධසන්ථවනෙන ච;
කප්පානං සතසහස්සං, දුග්ගතිං නුපපජ්ජහං.

‘‘ඉතො තිංසකප්පසතෙ, සුමිත්තො නාම ඛත්තියො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා සත්ථු අවිතථදෙසනතං ධම්මස්ස ච නිය්‍යානිකතං නිස්සාය සඤ්ජාතපීතිසොමනස්සො පීතිවෙගප්පවිස්සට්ඨං උදානං උදානෙන්තො –

86. ‘‘ඉතො බහිද්ධා පුථුඅඤ්ඤවාදිනං, මග්ගො න නිබ්බානගමො යථා අයං;
ඉතිස්සු සඞ්ඝං භගවානුසාසති, සත්ථා සයං පාණිතලෙව දස්සය’’න්ති. –

ගාථං අභාසි.

තත්ථ **ඉතො බහිද්ධාති** ඉමස්මා බුද්ධසාසනා බාහිරකෙ සමයෙ, තෙනාහ **‘‘පුථුඅඤ්ඤවාදින’’**න්ති, නානාතිත්ථියානන්ති අත්ථො. **මග්ගො න නිබ්බානගමො යථා අයන්ති** යථා අයං අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො එකංසෙන නිබ්බානං ගච්ඡතීති නිබ්බානගමො, නිබ්බානගාමී, එවං නිබ්බානගමො මග්ගො තිත්ථියසමයෙ නත්ථි අසම්මාසම්බුද්ධප්පවෙදිතත්තා අඤ්ඤතිත්ථියවාදස්ස. තෙනාහ භගවා –

‘‘ඉධෙව , භික්ඛවෙ, සමණො, ඉධ දුතියො සමණො, ඉධ තතියො සමණො, ඉධ චතුත්ථො සමණො, සුඤ්ඤා පරප්පවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහී’’ති (දී. නි. 2.214; ම. නි. 1.139; අ. නි. 4.241).

ඉතීති එවං. **අස්සූති** නිපාතමත්තං. **සඞ්ඝන්ති** භික්ඛුසඞ්ඝං, උක්කට්ඨනිද්දෙසොයං යථා ‘‘සත්ථා දෙවමනුස්සාන’’න්ති. **සඞ්ඝන්ති** වා සමූහං, වෙනෙය්‍යජනන්ති අධිප්පායො. **භගවාති** භාග්‍යවන්තතාදීහි කාරණෙහි භගවා, අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. විත්ථාරො පන පරමත්ථදීපනියං ඉතිවුත්තකවණ්ණනායං වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. **සත්ථාති** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං අනුසාසතීති සත්ථා. **සයන්ති** සයමෙව. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – ‘‘සීලාදික්ඛන්ධත්තයසඞ්ගහො සම්මාදිට්ඨිආදීනං අට්ඨන්නං අඞ්ගානං වසෙන අට්ඨඞ්ගිකො නිබ්බානගාමී අරියමග්ගො යථා මම සාසනෙ අත්ථි, එවං බාහිරකසමයෙ මග්ගො නාම නත්ථී’’ති සීහනාදං නදන්තො අම්හාකං සත්ථා භගවා සයමෙව සයම්භුඤාණෙන ඤාතං, සයමෙව වා මහාකරුණාසඤ්චොදිතො හුත්වා අත්තනො දෙසනාවිලාසසම්පත්තියා හත්ථතලෙ ආමලකං විය දස්සෙන්තො භික්ඛුසඞ්ඝං වෙනෙය්‍යජනතං අනුසාසති ඔවදතීති.

නාගිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පවිට්ඨත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ඛන්ධා දිට්ඨා යථාභූතන්ති ආයස්මතො පවිට්ඨත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං කරොන්තො අත්ථදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කෙසවො නාම තාපසො හුත්වා එකදිවසං සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පසන්නමානසො අභිවාදෙත්වා අඤ්ජලිං පග්ගය්හ පදක්ඛිණං කත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ මගධරට්ඨෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ උප්පජ්ජිත්වා අනුක්කමෙන විඤ්ඤුතං පත්තො නෙක්ඛම්මනින්නජ්ඣාසයතාය පරිබ්බාජකපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා තත්ථ සික්ඛිතබ්බං සික්ඛිත්වා විචරන්තො උපතිස්සකොලිතානං බුද්ධසාසනෙ පබ්බජිතභාවං සුත්වා ‘‘තෙපි නාම මහාපඤ්ඤා තත්ථ පබ්බජිතා, තදෙව මඤ්ඤෙ සෙය්‍යො’’ති සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජි. තස්ස සත්ථා විපස්සනං ආචික්ඛි. සො විපස්සනං ආරභිත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං සච්ඡාකාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.14.55-59) –

‘‘නාරදො ඉති මෙ නාමං, කෙසවො ඉති මං විදූ;

කුසලාකුසලං එසං, අගමං බුද්ධසන්තිකං.

‘‘මෙත්තචිත්තො කාරුණිකො, අත්ථදස්සී මහාමුනි;
අස්සාසයන්තො සත්තෙ සො, ධම්මං දෙසෙති චක්ඛුමා.

‘‘සකං චිත්තං පසාදෙත්වා, සිරෙ කත්වාන අඤ්ජලිං;
සත්ථාරං අභිවාදෙත්වා, පක්කාමිං පාචිනාමුඛො.

‘‘සත්තරසෙ කප්පසතෙ, රාජා ආසි මහීපති;
අමිත්තතාපනො නාම, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
අරහත්තං පන පත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

87. ‘‘ඛන්ධා දිට්ඨා යථාභූතං, භවා සබ්බෙ පදාලිතා;
වික්ඛීණො ජාතිසංසාරො, නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **ඛන්ධාති** පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, තෙ හි විපස්සනුපලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ච ඤාතපරිඤ්ඤාදීහි පරිජානනවසෙන විපස්සිතබ්බා. **දිට්ඨා යථාභූත**න්ති විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්තිආදිනා අවිපරීතතො දිට්ඨා. **භවා සබ්බෙ පදාලිතාති** කාමභවාදයො සබ්බෙ කම්මභවා උපපත්තිභවා ච මග්ගඤාණසත්ථෙන භින්නා විද්ධංසිතා. කිලෙසපදාලනෙනෙව හි කම්මොපපත්තිභවා පදාලිතා නාම හොන්ති. තෙනාහ **‘‘වික්ඛීණො ජාතිසංසාරො, නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’**ති. තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව.

පවිට්ඨත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අජ්ජුනත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අසක්ඛිං වත අත්තානන්ති ආයස්මතො අජ්ජුනත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ සීහයොනියං නිබ්බත්තො එකදිවසං අරඤ්ඤෙ අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ නිසින්නං සත්ථාරං දිස්වා ‘‘අයං ඛො ඉමස්මිං කාලෙ සබ්බසෙට්ඨො පුරිසසීහො’’ති පසන්නමානසො සුපුප්ඵිතසාලසාඛං භඤ්ජිත්වා සත්ථාරං පූජෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං සෙට්ඨිකුලෙ නිබ්බත්ති. **අජ්ජුනොති**ස්ස නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්තො නිගණ්ඨෙහි කතපරිචයො හුත්වා ‘‘එවාහං අමතං අධිගමිස්සාමී’’ති විවට්ටජ්ඣාසයතාය දහරකාලෙයෙව නිගණ්ඨෙසු පබ්බජිත්වා තත්ථ සාරං අලභන්තො සත්ථු යමකපාටිහාරියං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො සාසනෙ පබ්බජිත්වා විපස්සනං ආරභිත්වා නචිරස්සෙව අරහා අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.14.60-65) –

‘‘මිගරාජා තදා ආසිං, අභිජාතො සුකෙසරී;
ගිරිදුග්ගං ගවෙසන්තො, අද්දසං ලොකනායකං.

‘‘අයං නු ඛො මහාවීරො, නිබ්බාපෙති මහාජනං;
යංනූනාහං උපාසෙය්‍යං, දෙවදෙවං නරාසභං.

‘‘සාඛං සාලස්ස භඤ්ජිත්වා, සකොසං පුප්ඵමාහරිං;
උපගන්ත්වාන සම්බුද්ධං, අදාසිං පුප්ඵමුත්තමං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පුප්ඵදානස්සිදං ඵලං.

‘‘ඉතො ච නවමෙ කප්පෙ, විරොචනසනාමකා;
තයො ආසිංසු රාජානො, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
අරහත්තං පන පත්වා අනුත්තරසුඛාධිගමසම්භූතෙන පීතිවෙගෙන උදානං උදානෙන්තො –

88. ‘‘අසක්ඛිං වත අත්තානං, උද්ධාතුං උදකා ථලං;
වුය්හමානො මහොඝෙව, සච්චානි පටිවිජ්ඣහ’’න්ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **අසක්ඛින්ති** සක්කොසිං. **වතාති** විම්හයෙ නිපාතො. අතිවිම්හයනීයඤ්හෙතං යදිදං සච්චපටිවෙධො. තෙනාහ –

> ‘‘තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ, කතමං නු ඛො දුක්කරතරං වා දුරභිසම්භවතරං වා, යං සත්තධා භින්නස්ස වාලස්ස කොටියා කොටිං පටිවිජ්ඣෙය්‍යා’’තිආදි (සං. නි. 5.1115)?

අත්තානන්ති නියකජ්ඣත්තං සන්ධාය වදති. යො හි පරො න හොති සො අත්තාති. **උද්ධාතුන්ති** උද්ධරිතුං, ‘‘උද්ධට’’න්තිපි පාඨො. **උදකාති** සංසාරමහොඝසඞ්ඛාතා උදකා. **ථලන්ති** නිබ්බානථලං. **වුය්හමානො මහොඝෙවාති** මහණ්ණවෙ වුය්හමානො විය. ඉදං වුත්තං හොති – යථා නාම ගම්භීරවිත්ථතෙ අප්පතිට්ඨෙ මහති උදකොඝෙ වෙගසා වුය්හමානො පුරිසො කෙනචි අත්ථකාමෙන උපනීතං වියාරිත්තසම්පන්නං දළ්හනාවං ලභිත්වා සුඛෙනෙව තතො අත්තානං උද්ධරිතුං සක්කුණෙය්‍ය පාරං පාපුණෙය්‍ය, එවමෙවාහං සංසාරමහොඝෙ කිලෙසාභිසඞ්ඛාරවෙගෙන වුය්හමානො සත්ථාරා උපනීතං සමථවිපස්සනුපෙතං අරියමග්ගනාවං ලභිත්වා තතො අත්තානං උද්ධරිතුං නිබ්බානථලං පත්තුං අහො අසක්ඛින්ති. යථා පන අසක්ඛි, තං දස්සෙතුං **‘‘සච්චානි පටිවිජ්ඣහ’’**න්ති ආහ. යස්මා අහං දුක්ඛාදීනි චත්තාරි අරියසච්චානි පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියාභාවනාපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣිං අරියමග්ගඤාණෙන අඤ්ඤාසිං, තස්මා අසක්ඛිං වත අත්තානං උද්ධාතුං උදකා ථලන්ති යොජනා.

අජ්ජුනත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. (පඨම) දෙවසභත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

උත්තිණ්ණා පඞ්කපලිපාති ආයස්මතො දෙවසභත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ පාරාවතයොනියං නිබ්බත්තො එකදිවසං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නමානසො පියාලඵලං උපනෙසි. සත්ථා තස්ස පසාදසංවඩ්ඪනත්ථං තං පරිභුඤ්ජි. සො තෙන අතිවිය පසන්නචිත්තො හුත්වා කාලෙන කාලං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා චිත්තං පසාදෙති . සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ අඤ්ඤතරස්ස මණ්ඩලිකරඤ්ඤො පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්තො තරුණකාලෙයෙව රජ්ජෙ පතිට්ඨිතො රජ්ජසුඛමනුභවන්තො වුද්ධො සත්ථාරං උපසඞ්කමි, තස්ස සත්ථා ධම්මං දෙසෙසි. සො ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො සංවෙගජාතො රජ්ජං පහාය පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.14.66-72) –

> ‘‘පාරාවතො තදා ආසිං, පරං අනුපරොධකො;
> පබ්භාරෙ සෙය්‍යං කප්පෙමි, අවිදූරෙ සිඛිසත්ථුනො.
>
> ‘‘සායං පාතඤ්ච පස්සාමි, බුද්ධං ලොකග්ගනායකං;
> දෙය්‍යධම්මො ච මෙ නත්ථි, ද්විපදින්දස්ස තාදිනො.
>
> ‘‘පියාලඵලමාදාය , අගමං බුද්ධසන්තිකං;
> පටිග්ගහෙසි භගවා, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො.
>
> ‘‘තතො පරං උපාදාය, පරිචාරිං විනායකං;
> තෙන චිත්තප්පසාදෙන, තත්ථ කාලඞ්කතො අහං.
>
> ‘‘එකත්තිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං අහං;
> දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.
>
> ‘‘ඉතො පන්නරසෙ කප්පෙ, තයො ආසුං පියාලිනො;
> සත්තරතනසම්පන්නා, චක්කවත්තී මහබ්බලා.
>
> ‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා පහීනකිලෙසපච්චවෙක්ඛණවසෙන උප්පන්නසොමනස්සො උදානං උදානෙන්තො –

> **89**. ‘‘උත්තිණ්ණා පඞ්කපලිපා, පාතාලා පරිවජ්ජිතා;
> මුත්තො ඔඝා ච ගන්ථා ච, සබ්බෙ මානා විසංහතා’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **උත්තිණ්ණාති** උත්තරිතා අතික්කන්තා. **පඞ්කපලිපාති** පඞ්කා ච පලිපා ච. පඞ්කො වුච්චති පකතිකද්දමො. ‘‘පලිපො’’ති ගම්භීරපුථුලො මහාකද්දමො. ඉධ පන පඞ්කො වියාති පඞ්කො, කාමරාගො අසුචිභාවාපාදනෙන චිත්තස්ස මක්ඛනතො. පලිපො වියාති පලිපො, පුත්තදාරාදිවිසයො බහලො ඡන්දරාගො වුත්තනයෙන සම්මක්ඛනතො

දුරුත්තරණතො ච. තෙ මයා අනාගාමිමග්ගෙන සබ්බසො අතික්කන්තාති ආහ ‘‘උත්තිණ්ණා පඞ්කපලිපා’’ති. **පාතාලාති** පාතායාලන්ති පාතාලා, මහාසමුද්දෙ නින්නතරපදෙසා. කෙචි පන නාගභවනං ‘‘පාතාල’’න්ති වදන්ති. ඉධ පන අගාධදුරවගාහදුරුත්තරණට්ඨෙන පාතාලා වියාති පාතාලා, දිට්ඨියො. තෙ ච මයා පඨමමග්ගාධිගමෙනෙව සබ්බථා වජ්ජිතා සමුච්ඡින්නාති ආහ **‘‘පාතාලා පරිවජ්ජිතා’’**ති **මුත්තො ඔඝා ච ගන්ථා චාති** කාමොඝාදිඔඝතො අභිජ්ඣාකායගන්ථාදිගන්ථතො ච තෙන තෙන මග්ගෙන මුත්තො පරිමුත්තො, පුන අනභිකිරණඅගන්ථනවසෙන අතික්කන්තොති අත්ථො. **සබ්බෙ මානා විසංහතාති** නවවිධාපි මානා අග්ගමග්ගාධිගමෙන විසෙසතො සඞ්ඝාතං විනාසං ආපාදිතා සමුච්ඡින්නා ‘‘මානවිධා හතා’’ති කෙචි පඨන්ති, මානකොට්ඨාසාති අත්ථො. ‘‘මානවිසා’’ති අපරෙ, තෙසං පන මානවිසස්ස දුක්ඛස්ස ඵලතො මානවිසාති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

(පඨම) දෙවසභත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සාමිදත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පඤ්චක්ඛන්ධා පරිඤ්ඤාතාති ආයස්මතො සාමිදත්තත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො අත්ථදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ තස්ස ථූපෙ පුප්ඵෙහි ඡත්තාතිඡත්තං කත්වා පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ අඤ්ඤතරස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **සාමිදත්තොතිස්ස** නාමං අහොසි. සො අනුක්කමෙන විඤ්ඤුතං පත්තො බුද්ධානුභාවං සුත්වා උපාසකෙහි සද්ධිං විහාරං ගතො සත්ථාරං ධම්මං දෙසෙන්තං දිස්වා පසන්නමානසො එකමන්තං නිසීදි. සත්ථා තස්ස අජ්ඣාසයං ඔලොකෙත්වා තථා ධම්මං දෙසෙසි, යථා සද්ධං පටිලභි සංසාරෙ ච සංවෙගං. සො පටිලද්ධසද්ධො සංවෙගජාතො පබ්බජිත්වා ඤාණස්ස අපරිපක්කත්තා කතිපයකාලං අලසබහුලී විහාසි. පුන සත්ථාරා ධම්මදෙසනාය සමුත්තෙජිතො විපස්සනාය කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා තත්ථ යුත්තප්පයුත්තො විහරන්තො නචිරෙනෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.15.1-4) –

‘‘පරිනිබ්බුතෙ භගවති, අත්ථදස්සීනරුත්තමෙ;
ඡත්තාතිඡත්තං කාරෙත්වා, ථූපම්හි අභිරොපයිං.

‘‘කාලෙන කාලමාගන්ත්වා, නමස්සිං ලොකනායකං;
පුප්ඵච්ඡදනං කත්වාන, ඡත්තම්හි අභිරොපයිං.

‘‘සත්තරසෙ කප්පසතෙ, දෙවරජ්ජමකාරයිං;
මනුස්සත්තං න ගච්ඡාමි, ථූපපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං, භවා සබ්බෙ සමූහතා;
නාගොව බන්ධනං ඡෙත්වා, විහරාමි අනාසවො.

‘‘ස්වාගතං වත මෙ ආසි, බුද්ධසෙට්ඨස්ස සන්තිකෙ;
තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

සො අපරභාගෙ භික්ඛූහි ‘‘කිං තයා, ආවුසො, උත්තරිමනුස්සධම්මො අධිගතො’’ති පුට්ඨො සාසනස්ස නිය්‍යානිකභාවං අත්තනො ච ධම්මානුධම්මප්පටිපත්තිං තෙසං පවෙදෙන්තො අඤ්ඤාබ්‍යාකරණවසෙන –

90. ‘‘පඤ්චක්ඛන්ධා පරිඤ්ඤාතා, තිට්ඨන්ති ඡින්නමූලකා;
වික්ඛීණො ජාතිසංසාරො, නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **පඤ්චක්ඛන්ධා පරිඤ්ඤාතාති** මයා ඉමෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා ‘‘ඉදං දුක්ඛං, එත්තකං දුක්ඛං, න තතො භිය්‍යො’’ති තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිච්ඡින්දිත්වා ඤාතා විදිතා පටිවිද්ධා. **තිට්ඨන්ති ඡින්නමූලකාති** තථා පරිඤ්ඤාතත්තායෙව මූලභූතස්ස සමුදයස්ස සබ්බසො පහීනත්තා තෙ ඉදානි යාව චරිමකචිත්තනිරොධා තිට්ඨන්ති ඡින්නමූලකා, චරිමකචිත්තනිරොධෙන පන අප්පටිසන්ධිකාව නිරුජ්ඣන්ති. තෙනාහ – ‘‘වික්ඛීණො ජාතිසංසාරො, නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’ති. තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව.

සාමිදත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නවමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දසමවග්ගො

1. පරිපුණ්ණකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

න තථා මතං සතරසන්ති ආයස්මතො පරිපුණ්ණකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො ධම්මදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ සත්ථු චෙතියෙ පුප්ඵාදීහි උළාරං පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවෙසු නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කපිලවත්ථුස්මිං සක්‍යරාජකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො පරිපුණ්ණවිභවතාය **පරිපුණ්ණකො**ති පඤ්ඤායිත්ථ. සො විභවසම්පන්නතාය සබ්බකාලං සතරසං නාම ආහාරං පරිභුඤ්ජන්තො සත්ථු මිස්සකාහාරපරිභොගං සුත්වා ''තාව සුඛුමාලොපි භගවා නිබ්බානසුඛං අපෙක්ඛිත්වා යථා තථා යාපෙති, කස්මා මයං ආහාරගිද්ධා හුත්වා ආහාරසුද්ධිකා භවිස්සාම, නිබ්බානසුඛමෙව පන අම්හෙහි පරියෙසිතබ්බ''න්ති සංසාරෙ ජාතසංවෙගො ඝරාවාසං පහාය සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා භගවතා කායගතාසතිකම්මට්ඨානෙ නියොජිතො තත්ථ පතිට්ඨාය පටිලද්ධඣානං පාදකං කත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.15.5-9) –

''නිබ්බුතෙ ලොකනාථම්හි, ධම්මදස්සීනරාසභෙ;
ආරොපෙසිං ධජත්ථම්භං, බුද්ධසෙට්ඨස්ස චෙතියෙ.

''නිස්සෙණිං මාපයිත්වාන, ථූපසෙට්ඨං සමාරුහිං;
ජාතිපුප්ඵං ගහෙත්වාන, ථූපම්හි අභිරොපයිං.

''අහො බුද්ධො අහො ධම්මො, අහො නො සත්ථු සම්පදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ථූපපූජායිදං ඵලං.

''චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, ථූපසිඛසනාමකා;
සොළසාසිංසු රාජානො, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ධම්මෙ ගාරවබහුමානෙන පීතිවෙගවිස්සට්ඨං උදානං උදානෙන්තො **''න තථා මතං සතරස''**න්ති ගාථං අභාසි.

91. තත්ථ **න තථා මතං සතරසං, සුධන්නං යං මයජ්ජ පරිභුත්තන්ති තථා**ති තෙන පකාරෙන. **මත**න්ති අභිමතං. **සතරස**න්ති සතරසභොජනං ''සතරසභොජනං නාම සතපාකසප්පිආදීහි අභිසඞ්ඛතං භොජන''න්ති වදන්ති. අථ වා අනෙකත්ථො සතසද්දො ''සතසො සහස්සසො''තිආදීසු විය. තස්මා යං භොජනං අනෙකසූපං අනෙකබ්‍යඤ්ජනං, තං අනෙකරසතාය ''සතරස''න්ති වුච්චති, නානාරසභොජනන්ති අත්ථො. සුධා එව අන්නං සුධාභොජනං දෙවානං ආහාරො. **යං මයජ්ජ පරිභුත්ත**න්ති යං මයා අජ්ජ අනුභුත්තං. ''යං මයා පරිභුත්ත''න්ති ච ඉදං ''සතරසං සුධන්න''න්ති එත්ථාපි යොජෙතබ්බං. ඉදං වුත්තං හොති – යං මයා අජ්ජ එතරහි නිරොධසමාපත්තිසමාපජ්ජනවසෙන ඵලසමාපත්තිසමාපජ්ජනවසෙන ච අච්චන්තමෙව සන්තං පණීතං නිබ්බානසුඛං පරිභුඤ්ජියමානං, තං යථා මතං අභිමතං සම්භාවිතං තථා රාජකාලෙ මයා පරිභුත්තං සතරසභොජනං දෙවත්තභාවෙ පරිභුත්තං සුධන්නඤ්ච න මතං නාභිමතං. කස්මා? ඉදඤ්හි අරියනිසෙවිතං නිරාමිසං කිලෙසානං අවත්ථුභූතං, තං පන පුථුජ්ජනසෙවිතං සාමිසං කිලෙසානං වත්ථුභූතං, තං ඉමස්ස සඞ්ඛම්පි කලම්පි කලභාගම්පි න උපෙතීති. ඉදානි ''යං මයජ්ජ පරිභුත්ත''න්ති වුත්තධම්මං දෙසෙන්තො **අපරිමිතදස්සිනා ගොතමෙන, බුද්ධෙන සුදෙසිතො ධම්මො''**ති ආහ. තස්සත්ථො – අපරිමිතං අපරිච්ඡින්නං උප්පාදවයාභාවතො සන්තං අසඞ්ඛතධාතුං සයම්භුඤාණෙන පස්සී, අපරිමිතස්ස අනන්තාපරිමෙය්‍යස්ස ඤෙය්‍යස්ස දස්සාවීති තෙන **අපරිමිතදස්සිනා** ගොතමගොත්තෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන ''ඛයං විරාගං අමතං පණීත''න්ති (ඛු. පා. 6.4; සු. නි. 227) ච ''මදනිම්මදනො පිපාසවිනයො'' (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) ''සබ්බසඞ්ඛාරසමථො''ති (අ. නි. 5.140; 10.6) ච ආදිනා සුට්ඨු **දෙසිතො ධම්මො,** නිබ්බානං මයා අජ්ජ පරිභුත්තන්ති යොජනා.

පරිපුණ්ණකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. විජයත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යස්සාසවා පරික්ඛීණාති ආයස්මතො විජයත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො පියදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ විභවසම්පන්නෙ කුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ තස්ස ථූපස්ස රතනඛචිතං වෙදිකං කාරෙත්වා තත්ථ උළාරං වෙදිකාමහං කාරෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන අනෙකසතෙ අත්තභාවෙ මණිඔභාසෙන විචරි. එවං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්ති, **විජයො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො බ්‍රාහ්මණවිජ්ජාසු නිප්ඵත්තිං ගතො තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා අරඤ්ඤායතනෙ ඣානලාභී හුත්වා විහරන්තො බුද්ධුප්පාදං සුත්වා උප්පන්නප්පසාදො සත්ථු සන්තිකං උපසඞ්කමිත්වා සත්ථාරං වන්දිත්වා එකමන්තං නිසීදි. තස්ස සත්ථා ධම්මං දෙසෙසි. සො ධම්මං සුත්වා පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.15.10-14) –

‘‘නිබ්බුතෙ ලොකනාථම්හි, පියදස්සීනරුත්තමෙ;
පසන්නචිත්තො සුමනො, මුත්තාවෙදිමකාසහං.

‘‘මණීහි පරිවාරෙත්වා, අකාසිං වෙදිමුත්තමං;
වෙදිකාය මහං කත්වා, තත්ථ කාලඞ්කතො අහං.

‘‘යං යං යොනුපපජ්ජාමි, දෙවත්තං අථ මානුසං;
මණී ධාරෙන්ති ආකාසෙ, පුඤ්ඤකම්මස්සිදං ඵලං.

‘‘සොළසිතො කප්පසතෙ, මණිප්පභාසනාමකා;
ඡත්තිංසාසිංසු රාජානො, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො **‘‘යස්සාසවා පරික්ඛීණා’’**ති ගාථං අභාසි.

92. තත්ථ **යස්සාසවා පරික්ඛීණා**ති යස්ස උත්තමපුග්ගලස්ස කාමාසවාදයො චත්තාරො ආසවා සබ්බසො ඛීණා අරියමග්ගෙන ඛෙපිතා. **ආහාරෙ ච අනිස්සිතො**ති යො ච ආහාරෙ තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයෙහි අනිස්සිතො අගධිතො අනජ්ඣාපන්නො, නිදස්සනමත්තං, ආහාරසීසෙනෙත්ථ චත්තාරොපි පච්චයා ගහිතාති දට්ඨබ්බං. පච්චයපරියායො වා ඉධ ආහාර-සද්දො වෙදිතබ්බො. **‘‘සුඤ්ඤතො අනිමිත්තො වා’’**ති එත්ථ අප්පණිහිතවිමොක්ඛොපි ගහිතොයෙව, තීණිපි චෙතානි නිබ්බානස්සෙව නාමානි. නිබ්බානඤ්හි රාගාදීනං අභාවෙන සුඤ්ඤං, තෙහි විමුත්තඤ්චාති සුඤ්ඤතවිමොක්ඛො, තථා රාගාදිනිමිත්තාභාවෙන සඞ්ඛාරනිමිත්තාභාවෙන ච අනිමිත්තං , තෙහි විමුත්තඤ්චාති අනිමිත්තවිමොක්ඛො, රාගාදිපණිධීනං අභාවෙන අප්පණිහිතං, තෙහි විමුත්තඤ්චාති අප්පණිහිතො විමොක්ඛොති වුච්චති. ඵලසමාපත්තිවසෙන තං ආරම්මණං කත්වා විහරන්තස්ස අයම්පි තිවිධො **විමොක්ඛො යස්ස ගොචරො, ආකාසෙව සකුන්තානං, පදං තස්ස දුරන්නය**න්ති යථා ආකාසෙ ගච්ඡන්තානං සකුණානං ‘‘ඉමස්මිං ඨානෙ පාදෙහි අක්කමිත්වා ගතා, ඉදං ඨානං උරෙන පහරිත්වා ගතා, ඉදං සීසෙන, ඉදං පක්ඛෙහී’’ති න සක්කා ඤාතුං, එවමෙව එවරූපස්ස භික්ඛුනො ‘‘නිරයපදාදීසු ඉමිනා නාම පදෙන ගතො’’ති ඤාපෙතුඤ්ච න සක්කාති.

විජයත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. එරකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

දුක්ඛා කාමා එරකාති ආයස්මතො එරකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො සිද්ධත්ථස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නමානසො සත්ථු කිඤ්චි දාතබ්බයුත්තකං අලභන්තො ‘‘හන්දාහං කායසාරං පුඤ්ඤං කරිස්සාමී’’ති සත්ථු ගමනමග්ගං සොධෙත්වා සමං අකාසි. සත්ථා තෙන තථාකතං මග්ගං පටිපජ්ජි . සො තත්ථ භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො වන්දිත්වා අඤ්ජලිං පග්ගය්හ පසන්නචිත්තො යාව දස්සනුපචාරසමතික්කමා බුද්ධාරම්මණං පීතිං අවිජහන්තො අට්ඨාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං සම්භාවනීයස්ස කුටුම්බියස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **එරකො**තිස්ස නාමං අහොසි අභිරූපො දස්සනීයො පාසාදිකො ඉතිකත්තබ්බතාසු පරමෙන වෙය්‍යත්තියෙන සමන්නාගතො. තස්ස මාතාපිතරො කුලෙන රූපෙන ආචාරෙන වයෙන කොසල්ලෙන ච අනුච්ඡවිකං දාරිකං ආනෙත්වා විවාහකම්මං අකංසු . සො තාය සද්ධිං සංවාසෙන ගෙහෙ වසන්තො පච්ඡිමභවිකත්තා කෙනචිදෙව සංවෙගවත්ථුනා සංසාරෙ සංවිග්ගමානසො සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජි, තස්ස සත්ථා කම්මට්ඨානං අදාසි. සො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා කතිපයදිවසාතික්කමෙන උක්කණ්ඨාභිභූතො විහාසි. අථ සත්ථා තස්ස චිත්තප්පවත්තිං ඤත්වා ඔවාදවසෙන **‘‘දුක්ඛා කාමා එරකා’’**ති ගාථං අභාසි. සො තං සුත්වා ‘‘අයුත්තං මයා කතං, යොහං එවරූපස්ස සත්ථු සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා තං විස්සජ්ජෙන්තො මිච්ඡාවිතක්කබහුලො විහාසි’’න්ති සංවෙගජාතො විපස්සනාය යුත්තප්පයුත්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.15.32-36) –

‘‘උත්තරිත්වාන නදිකං, වනං ගච්ඡති චක්ඛුමා;
තමද්දසාසිං සම්බුද්ධං, සිද්ධත්ථං වරලක්ඛණං.

‘‘කුදාලපිටකමාදාය , සමං කත්වාන තං පථං;
සත්ථාරං අභිවාදෙත්වා, සකං චිත්තං පසාදයිං.

‘‘චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, මග්ගදානස්සිදං ඵලං.

‘‘සත්තපඤ්ඤාසකප්පම්හි, එකො ආසිං ජනාධිපො;
නාමෙන සුප්පබුද්ධොති, නායකො සො නරිස්සරො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
අරහා පන හුත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

93. ‘‘දුක්ඛා කාමා එරක, න සුඛා කාමා එරක;
යො කාමෙ කාමයති, දුක්ඛං සො කාමයති එරක;
යො කාමෙ න කාමයති, දුක්ඛං සො න කාමයති එරකා’’ති. –

තමෙව භගවතා වුත්තගාථං පච්චුදාහාසි.

තත්ථ **දුක්ඛා කාමාති** ඉමෙ වත්ථුකාමකිලෙසකාමා දුක්ඛවත්ථුතාය විපරිණාමදුක්ඛසංසාරදුක්ඛසභාවතො ච, දුක්ඛා දුක්ඛමා දුක්ඛනිබ්බත්තිකා. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘අප්පස්සාදා කාමා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා, ආදීනවො එත්ථ භියොයා’’තිආදි (පාචි. 417; ම. නි. 1.234). **එරකාති** පඨමං තාව භගවා තං ආලපති, පච්ඡා පන ථෙරො අත්තානං නාමෙන කථෙසි. **න සුඛා කාමාති** කාමා නාමෙතෙ ජානන්තස්ස සුඛා න හොන්ති, අජානන්තස්ස පන සුඛතො උපට්ඨහන්ති. යථාහ – ‘‘යො සුඛං දුක්ඛතො අද්ද, දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතො’’තිආදි (සං. නි. 4.253; ඉතිවු. 53; ථෙරගා. 986). **යො කාමෙ කාමයති, දුක්ඛං සො කාමයතීති** යො සත්තො කිලෙසකාමෙන වත්ථුකාමෙ කාමයති, තස්ස තං කාමනං සම්පති සපරිළාහතාය , ආයතිං අපායදුක්ඛහෙතුතාය ච වට්ටදුක්ඛහෙතුතාය ච දුක්ඛං. වත්ථුකාමා පන දුක්ඛස්ස වත්ථුභූතා. ඉති සො දුක්ඛසභාවං දුක්ඛනිමිත්තං දුක්ඛවත්ථුඤ්ච කාමයතීති වුත්තො. ඉතරං පටිපක්ඛවසෙන තමෙවත්ථං ඤාපෙතුං වුත්තං, තස්මා තස්සත්ථො වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො.

එරකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මෙත්තජිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

නමො හි තස්ස භගවතොති ආයස්මතො මෙත්තජිත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර අනොමදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො සාසනෙ අභිප්පසන්නො හුත්වා බොධිරුක්ඛස්ස ඉට්ඨකාහි වෙදිකං චිනිත්වා සුධාපරිකම්මං කාරෙසි. සත්ථා තස්ස අනුමොදනං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ මගධරට්ඨෙ අඤ්ඤතරස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **මෙත්තජීතිස්ස** නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො කාමෙසු ආදීනවං දිස්වා තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා අරඤ්ඤෙ විහරන්තො බුද්ධුප්පාදං සුත්වා පුබ්බහෙතුනා චොදියමානො සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා පවත්තිනිවත්තියො ආරබ්භ පඤ්හං පුච්ඡිත්වා සත්ථාරා පඤ්හෙ විස්සජ්ජිතෙ පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.15.26-31) –

‘‘අනොමදස්සීමුනිනො, බොධිවෙදිමකාසහං;
සුධාය පිණ්ඩං දත්වාන, පාණිකම්මං අකාසහං.

‘‘දිස්වා තං සුකතං කම්මං, අනොමදස්සී නරුත්තමො;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ ඨිතො සත්ථා, ඉමා ගාථා අභාසථ.

‘‘ඉමිනා සුධකම්මෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
සම්පත්තිං අනුභොත්වාන, දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සති.

‘‘පසන්නමුඛවණ්ණොම්හි, එකග්ගො සුසමාහිතො;
ධාරෙමි අන්තිමං දෙහං, සම්මාසම්බුද්ධසාසනෙ.

‘‘ඉතො කප්පසතෙ ආසිං, පරිපුණ්ණෙ අනූනකෙ;
රාජා සබ්බඝනො නාම, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
අරහත්තං පන පත්වා සත්ථාරං ථොමෙන්තො –

94. ‘‘නමො හි තස්ස භගවතො, සක්‍යපුත්තස්ස සිරීමතො;
තෙනායං අග්ගප්පත්තෙන, අග්ගධම්මො සුදෙසිතො’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **නමොති** නමක්කාරො. **හීති** නිපාතමත්තං. **තස්සාති** යො සො භගවා සමත්තිංසපාරමියො පූරෙත්වා සබ්බකිලෙසෙ භඤ්ජිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, සක්‍යරාජස්ස පුත්තොති **සක්‍යපුත්තො.** අනඤ්ඤසාධාරණාය පුඤ්ඤසම්පත්තියා ච සම්භාවිතො උත්තමාය රූපකායසිරියා ධම්මකායසිරියා ච සමන්නාගතත්තා **සිරීමා,** තස්ස භගවතො සක්‍යපුත්තස්ස සිරීමතො නමො අත්ථු, තං නමාමීති අත්ථො. **තෙනාති** තෙන භගවතා. **අයන්ති** තස්ස ධම්මස්ස අත්තනො පච්චක්ඛතාය වදති. **අග්ගප්පත්තෙනාති** අග්ගං සබ්බඤ්ඤුතං, සබ්බෙහි වා ගුණෙහි අග්ගභාවං සෙට්ඨභාවං පත්තෙන. **අග්ගධම්මොති** අග්ගො උත්තමො නවවිධලොකුත්තරො ධම්මො සුට්ඨු අවිපරීතං **දෙසිතො** පවෙදිතොති.

මෙත්තජිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. චක්ඛුපාලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අන්ධොහං හතනෙත්තොස්මීති ආයස්මතො චක්ඛුපාලත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි කරොන්තො සිද්ධත්ථස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො භගවති පරිනිබ්බුතෙ ථූපමහෙ කයිරමානෙ උමාපුප්ඵං ගහෙත්වා ථූපං පූජෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං මහාසුවණ්ණස්ස නාම කුටුම්බිකස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, තස්ස **පාලොති** නාමමකංසු. මාතා තස්ස ආධාවිත්වා පරිධාවිත්වා විචරණකාලෙ අඤ්ඤං පුත්තං ලභි. තස්ස මාතාපිතරො **චූළපාලොති** නාමං කත්වා ඉතරං **මහාපාලොති** වොහරිංසු. අථ තෙ වයප්පත්තෙ ඝරබන්ධනෙන බන්ධිංසු. තස්මිං සමයෙ සත්ථා සාවත්ථියං විහරති ජෙතවනෙ. තත්ථ මහාපාලො ජෙතවනං ගච්ඡන්තෙහි උපාසකෙහි සද්ධිං විහාරං ගන්ත්වා සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො කුටුම්බභාරං කනිට්ඨභාතිකස්සෙව භාරං කත්වා සයං පබ්බජිත්වා ලද්ධූපසම්පදො ආචරියුපජ්ඣායානං සන්තිකෙ පඤ්චවස්සානි වසිත්වා වුට්ඨවස්සො පවාරෙත්වා සත්ථු සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සට්ඨිමත්තෙ සහායභික්ඛූ ලභිත්වා තෙහි සද්ධිං භාවනානුකූලං වසනට්ඨානං පරියෙසන්තො අඤ්ඤතරං පච්චන්තගාමං නිස්සාය ගාමවාසිකෙහි උපාසකෙහි කාරෙත්වා දින්නාය අරඤ්ඤායතනෙ පණ්ණසාලාය වසන්තො සමණධම්මං කරොති. තස්ස අක්ඛිරොගො උප්පන්නො. වෙජ්ජො භෙසජ්ජං සම්පාදෙත්වා අදාසි. සො වෙජ්ජෙන වුත්තවිධානං න පටිපජ්ජි. තෙනස්ස රොගො වඩ්ඪි. සො ''අක්ඛිරොගවූපසමනතො කිලෙසරොගවූපසමනමෙව මය්හං වර''න්ති අක්ඛිරොගං අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා විපස්සනායයෙව යුත්තප්පයුත්තො අහොසි. තස්ස භාවනං උස්සුක්කාපෙන්තස්ස අපුබ්බං අචරිමං අක්ඛීනි චෙව කිලෙසා ච භිජ්ජිංසු. සො සුක්ඛවිපස්සකො අරහා අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.15.21-25) –

> ''නිබ්බුතෙ ලොකමහිතෙ, ආහුතීනං පටිග්ගහෙ;
> සිද්ධත්ථම්හි භගවති, මහාථූපමහො අහු.
>
> ''මහෙ පවත්තමානම්හි, සිද්ධත්ථස්ස මහෙසිනො;
> උමාපුප්ඵං ගහෙත්වාන, ථූපම්හි අභිරොපයිං.
>
> ''චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
> දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ථූපපූජායිදං ඵලං.
>
> ''ඉතො ච නවමෙ කප්පෙ, සොමදෙවසනාමකා;
> පඤ්චාසීතිසු රාජානො, චක්කවත්තී මහබ්බලා.
>
> ''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අථ ථෙරෙ අක්ඛිරොගෙන විහාරෙ ඔහීනෙ ගාමං පිණ්ඩාය ගතෙ භික්ඛූ දිස්වා උපාසකා ''කස්මා ථෙරො නාගතො''ති පුච්ඡිත්වා තමත්ථං සුත්වා සොකාභිභූතා පිණ්ඩපාතං උපනෙත්වා, ''භන්තෙ, කිඤ්චි මා චින්තයිත්ථ, ඉදානි මයමෙව පිණ්ඩපාතං ආනෙත්වා උපට්ඨහිස්සාමා''ති තථා කරොන්ති. භික්ඛූ ථෙරස්ස ඔවාදෙ ඨත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පත්වා වුට්ඨවස්සා පවාරෙත්වා, ''සත්ථාරං වන්දිතුං සාවත්ථිං ගමිස්සාම, භන්තෙ''ති ආහංසු. ථෙරො, ''අහං දුබ්බලො අචක්ඛුකො, මග්ගො ච සඋපද්දවො, මයා සද්ධිං ගච්ඡන්තානං තුම්හාකං පරිස්සයො භවිස්සති, තුම්හෙ පඨමං ගච්ඡථ, ගන්ත්වා සත්ථාරං මහාථෙරෙ ච මම වචනෙන වන්දථ, චූළපාලස්ස මම පවත්තිං කථෙත්වා කඤ්චි පුරිසං පෙසෙය්‍යාථා''ති ආහ. තෙ පුනපි යාචිත්වා ගමනං අලභන්තා ''සාධූ''ති පටිස්සුණිත්වා සෙනාසනං සංසාමෙත්වා උපාසකෙ ආපුච්ඡිත්වා අනුක්කමෙන ජෙතවනං ගන්ත්වා සත්ථාරං මහාථෙරෙ ච තස්ස වචනෙන වන්දිත්වා දුතියදිවසෙ සාවත්ථියං පිණ්ඩාය චරිත්වා චූළපාලස්ස තං පවත්තිං වත්වා තෙන ''අයං, භන්තෙ, මය්හං භාගිනෙය්‍යො පාලිතො නාම, ඉමං පෙසිස්සාමී''ති වුත්තෙ, ''මග්ගො සපරිස්සයො, න සක්කා එකෙන ගහට්ඨෙන ගන්තුං, තස්මා පබ්බාජෙතබ්බො''ති තං පබ්බාජෙත්වා පෙසෙසුං. සො අනුක්කමෙන ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා අත්තානං තස්ස ඔරොචෙත්වා තං ගහෙත්වා ආගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ අඤ්ඤතරස්ස ගාමස්ස සාමන්තා අරඤ්ඤට්ඨානෙ එකිස්සා කට්ඨහාරියා ගායන්තියා සද්දං සුත්වා පටිබද්ධචිත්තො හුත්වා යට්ඨිකොටිං විස්සජ්ජෙත්වා ''තිට්ඨථ, භන්තෙ, මුහුත්තං යාවාහං ආගච්ඡාමී''ති වත්වා තස්සා සන්තිකං ගන්ත්වා තත්ථ සීලවිපත්තිං පාපුණි. ථෙරො

ඉදානිමෙව ඉත්ථියා ගීතසද්දො සුතො, සාමණෙරො ච විරායති, නූන සීලවිපත්තිං පත්තො භවිස්සතී''ති චින්තෙසි. සොපි ආගන්ත්වා ''ගච්ඡාම, භන්තෙ''ති ආහ. ථෙරො ''කිං පාපො ජාතොසී''ති පුච්ඡි. සාමණෙරො තුණ්හී හුත්වා පුන පුච්ඡිතොපි න කථෙසි. ථෙරො ''තාදිසෙන පාපෙන මය්හං යට්ඨිගහණකිච්චං නත්ථි, ගච්ඡ ත්ව''න්ති වත්වා පුන තෙන ''බහුපරිස්සයො මග්ගො, තුම්හෙ ච අන්ධා, කථං ගමිස්සථා''ති වුත්තෙ ''බාල ඉධෙව මෙ නිපජ්ජිත්වා මරන්තස්සාපි අපරාපරං පරිවත්තෙන්තස්සාපි තාදිසෙන ගමනං නාම නත්ථී''ති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො –

95. ''අන්ධොහං හතනෙත්තොස්මි, කන්තාරද්ධානපක්ඛන්දො;
සයමානොපි ගච්ඡිස්සං, න සහායෙන පාපෙනා''ති. – ගාථං අභාසිත්ථ;

තත්ථ **අන්ධොති** චක්ඛුවිකලො. **හතනෙත්තොති** විනට්ඨචක්ඛුකො, තෙන ''පයොගවිපත්තිවසෙනාහං උපහතනෙත්තතාය අන්ධො, න ජච්චන්ධභාවෙනා''ති යථාවුත්තං අන්ධභාවං විසෙසෙති. අථ වා ''අන්ධො''ති ඉදං ''අන්ධෙ ජිණ්ණෙ මාතාපිතරො පොසෙතී''තිආදීසු (ම. නි. 2.288) විය මංසචක්ඛුවෙකල්ලදීපනං, ''සබ්බෙපිමෙ පරිබ්බාජකා අන්ධා අචක්ඛුකා'' (උදා. 54) ''අන්ධො එකචක්ඛු ද්විචක්ඛූ''තිආදීසු (අ. නි. 3.29) විය න පඤ්ඤාචක්ඛුවෙකල්ලදීපනන්ති දස්සෙතුං **''හතනෙත්තොස්මී''**ති වුත්තං, තෙන මුඛ්‍යමෙව අන්ධභාවං දස්සෙති. **කන්තාරද්ධානපක්ඛන්දොති** කන්තාරෙ විචනෙ දීඝමග්ගං අනුපවිට්ඨො, න ජාතිකන්තාරාදිගහනං සංසාරද්ධානං පටිපන්නොති අධිප්පායො. තාදිසඤ්හි කන්තාරද්ධානං අයං ථෙරො සමතික්කමිත්වා ඨිතො, **සයමානොපීති** සයන්තොපි, පාදෙසු අවහන්තෙසු උරෙන ජණ්ණුකාහි ච භූමියං සංසරන්තො පරිවත්තෙන්තොපි ගච්ඡෙය්‍යං. **න සහායෙන පාපෙනාති** තාදිසෙන පාපපුග්ගලෙන සහායභූතෙන සද්ධිං න ගච්ඡිස්සන්ති යොජනා. තං සුත්වා ඉතරො සංවෙගජාතො ''භාරියං වත මයා සාහසිකකම්මං කත''න්ති බාහා පග්ගය්හ කන්දන්තො වනසණ්ඩං පක්ඛන්දො ච අහොසි. අථ ථෙරස්ස සීලතෙජෙන පණ්ඩුකම්බලසිලාසනං උණ්හාකාරං දස්සෙසි. තෙන සක්කො තං කාරණං ඤත්වා ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා සාවත්ථිගාමිපුරිසං විය අත්තානං ඤාපෙත්වා යට්ඨිකොටිං ගණ්හන්තො මග්ගං සඞ්ඛිපිත්වා තදහෙව සායන්හෙ සාවත්ථියං ථෙරං නෙත්වා තත්ථ ජෙතවනෙ චූළපාලිතෙන කාරිතාය පණ්ණසාලාය ඵලකෙ නිසීදාපෙත්වා තස්ස සහායවණ්ණෙන ථෙරස්ස ආගතභාවං ජානාපෙත්වා පක්කාමි; චූළපාලිතොපි තං යාවජීවං සක්කච්චං උපට්ඨාසීති.

චක්ඛුපාලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඛණ්ඩසුමනත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

එකපුප්ඵං චජිත්වානාති ආයස්මතො ඛණ්ඩසුමනත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ තස්ස ථූපස්ස සමන්තතො චන්දනවෙදිකාය පරික්ඛිපිත්වා මහන්තං පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු උළාරං සම්පත්තිං අනුභවන්තො කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ කුටුම්බිකකුලෙ නිබ්බත්තො සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ කනකථූපං උද්දිස්ස රඤ්ඤා පුප්ඵපූජාය කයිරමානාය පුප්ඵානි අලභන්තො එකං ඛණ්ඩසුමනපුප්ඵං දිස්වා මහතා මූලෙන තං කිණිත්වා ගණ්හන්තො චෙතියෙ පූජං කරොන්තො උළාරං පීතිසොමනස්සං උප්පාදෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අසීති වස්සකොටියො සග්ගසුඛං අනුභවිත්වා ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ පාවායං මල්ලරාජකුලෙ නිබ්බත්ති. තස්ස ජාතකාලෙ ගෙහෙ ඛණ්ඩසක්ඛරා සුමනපුප්ඵානි ච උප්පන්නානි අහෙසුං. තෙනස්ස **ඛණ්ඩසුමනොති** නාමමකංසු. සො විඤ්ඤුතං පත්තො භගවති පාවායං චුන්දස්ස අම්බවනෙ විහරන්තෙ උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.15.15-20) –

''පදුමුත්තරො නාම ජිනො, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො;
ජලිත්වා අග්ගික්ඛන්ධොව, සම්බුද්ධො පරිනිබ්බුතො.

''නිබ්බුතෙ ච මහාවීරෙ, ථූපො විත්ථාරිකො අහු;
දූරතොව උපට්ඨෙන්ති, ධාතුගෙහවරුත්තමෙ.

''පසන්නචිත්තො, සුමනො, අකං චන්දනවෙදිකං;
දිස්සති ථූපඛන්ධො ච, ථූපානුච්ඡවිකො තදා.

''භවෙ නිබ්බත්තමානම්හි, දෙවත්තෙ අථ මානුසෙ;
ඔමත්තං මෙ න පස්සාමි, පුබ්බකම්මස්සිදං ඵලං.

''පඤ්චදසකප්පසතෙ, ඉතො අට්ඨ ජනා අහුං;
සබ්බෙ සමත්තනාමා තෙ චක්කවත්තී මහබ්බලා.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො පුරිමජාතිං අනුස්සරන්තො තත්ථ අත්තනො සුමනපුප්ඵපරිච්චාගස්ස සග්ගසම්පත්තිනිමිත්තකං නිබ්බානූපනිස්සයතඤ්ච දිස්වා උදානවසෙන තමත්ථං පකාසෙන්තො –

96. ‘‘එකපුප්ඵං චජිත්වාන, අසීති වස්සකොටියො;
සග්ගෙසු පරිචාරෙත්වා, සෙසකෙනම්හි නිබ්බුතො’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **එකපුප්ඵන්**ති එකං කුසුමං, තං පන ඉධ සුමනපුප්ඵං අධිප්පෙතං. **චජිත්වානාති** සත්ථු ථූපපූජාකරණවසෙන පරිච්චජිත්වා පරිච්චාගහෙතු. **අසීති වස්සකොටියොති** මනුස්සගණනාය වස්සානං අසීති කොටියො, අච්චන්තසංයොගෙ චෙතං උපයොගවචනං, ඉදඤ්ච ඡසු කාමසග්ගෙසු දුතියෙ අපරාපරුප්පත්තිවසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තස්මා **සග්ගෙසූති** තාවතිංසසඞ්ඛාතෙ සග්ගලොකෙ, පුනප්පුනං උප්පජ්ජනවසෙන හෙත්ථ බහුවචනං. **පරිචාරෙත්වාති** රූපාදීසු ආරම්මණෙසු ඉන්ද්‍රියානි පරිචාරෙත්වා සුඛං අනුභවිත්වා, දෙවච්ඡරාහි වා අත්තානං පරිචාරෙත්වා උපට්ඨාපෙත්වා. **සෙසකෙනම්හි නිබ්බුතොති** පුප්ඵපූජාය වසෙන පවත්තකුසලචෙතනාසු භවසම්පත්ති දායකකම්මතො සෙසෙන යං තත්ථ විවට්ටූපනිස්සයභූතං, තං සන්ධාය වදති. බහූ හි තත්ථ පුබ්බාපරවසෙන පවත්තා චෙතනා. **සෙසකෙනාති** වා තස්සෙව කම්මස්ස විපාකාවසෙසෙන අපරික්ඛීණෙයෙව තස්මිං කම්මවිපාකෙ නිබ්බුතො අම්හි, කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බුතොස්මි. එතෙන යස්මිං අත්තභාවෙ ඨත්වා අත්තනා අරහත්තං සච්ඡිකතං, සොපි චරිමත්තභාවො තස්ස කම්මවිපාකොති දස්සෙති. යාදිසං සන්ධාය අඤ්ඤත්ථාපි ‘‘තස්සෙව කම්මස්ස විපාකාවසෙසෙනා’’ති (පාරා. 228; සං. නි. 1.131) වුත්තං.

ඛණ්ඩසුමනත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. තිස්සත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

හිත්වා සතපලං කංසන්ති ආයස්මතො තිස්සත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ යානකාරකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො චන්දනඛණ්ඩෙන ඵලකං කත්වා භගවතො උපනාමෙසි, තඤ්ච භගවා පරිභුඤ්ජි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රොරුවනගරෙ රාජකුලෙ නිබ්බත්ති. සො වයප්පත්තො පිතරි කාලඞ්කතෙ රජ්ජෙ පතිට්ඨිතො බිම්බිසාරරඤ්ඤො අදිට්ඨසහායො හුත්වා තස්ස මණිමුත්තාවත්ථාදීනි පණ්ණාකාරානි පෙසෙසි. තස්ස රාජා බිම්බිසාරො පුඤ්ඤවන්තතං සුත්වා පටිපාභතං පෙසෙන්තො චිත්තපටෙ බුද්ධචරිතං සුවණ්ණපට්ටෙ ච පටිච්චසමුප්පාදං ලිඛාපෙත්වා පෙසෙසි. සො තං දිස්වා පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරතාය පච්ඡිමභවිකතාය ච චිත්තපටෙ දස්සෙන්තං බුද්ධචරිතං සුවණ්ණපට්ටකෙ ලිඛිතං පටිච්චසමුප්පාදක්කමඤ්ච ඔලොකෙත්වා පවත්තිනිවත්තියො සල්ලක්ඛෙත්වා සාසනක්කමං හදයෙ ඨපෙත්වා සඤ්ජාතසංවෙගො ‘‘දිට්ඨො මයා භගවතො වෙසො, සාසනක්කමො ච එකපදෙසෙන ඤාතො, බහුදුක්ඛා කාමා බහුපායාසා, කිං දානි මය්හං ඝරාවාසෙනා’’ති රජ්ජං පහාය කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වා කාසායානි වත්ථානි අච්ඡාදෙන්තො භගවන්තං උද්දිස්ස පබ්බජිත්වා මත්තිකාපත්තං ගහෙත්වා රාජා පුක්කුසාති විය මහාජනස්ස පරිදෙවන්තස්සෙව නගරතො නික්ඛමිත්වා අනුක්කමෙන රාජගහං ගන්ත්වා තත්ථ සප්පසොණ්ඩිකපබ්භාරෙ විහරන්තං භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා එකමන්තං නිසීදි. සත්ථා ධම්මං දෙසෙසි. සො ධම්මදෙසනං සුත්වා විපස්සනාය කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා යුත්තප්පයුත්තො විහරන්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.15.37-42) –

‘‘යානකාරො පුරෙ ආසිං, දාරුකම්මෙ සුසික්ඛිතො;
චන්දනං ඵලකං කත්වා, අදාසිං ලොකබන්ධුනො.

‘‘පභාසති ඉදං බ්‍යම්හං, සුවණ්ණස්ස සුනිම්මිතං;
හත්ථියානං අස්සයානං, දිබ්බයානං උපට්ඨිතං.

‘‘පාසාදා සිවිකා චෙව, නිබ්බත්තන්ති යදිච්ඡකං;
අක්ඛුබ්භං රතනං මය්හං, ඵලකස්ස ඉදං ඵලං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, ඵලකං යමහං දදිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලකස්ස ඉදං ඵලං.

‘‘සත්තපඤ්ඤාසකප්පම්හි, චතුරො නිම්මිතාව්හයා;
සත්තරතනසම්පන්නා, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා උදානවසෙන අත්තනො පටිපත්තිං කථෙන්තො –

97. ‘‘හිත්වා සතපලං කංසං, සොවණ්ණං සතරාජිකං;
අග්ගහිං මත්තිකාපත්තං, ඉදං දුතියාභිසෙචන’’න්ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **හිත්වාති** පරිච්චජිත්වා. **සතපලන්ති** සතං පලානි යස්ස, තං සතපලපරිමාණං. **කංසන්ති** ථාලං. **සොවණ්ණන්ති** සුවණ්ණමයං. **සතරාජිකන්ති** භිත්තිවිචිත්තතාය ච අනෙකරූපරාජිවිචිත්තතාය ච අනෙකලෙඛායුත්තං. **අග්ගහිං මත්තිකාපත්තන්ති** එවරූපෙ මහාරහෙ භාජනෙ පුබ්බෙ භුඤ්ජිත්වා බුද්ධානං ඔවාදං කරොන්තො ‘‘ඉදානාහං තං ඡඩ්ඩෙත්වා මත්තිකාමයපත්තං අග්ගහෙසිං , අහො, සාධු, මයා කතං අරියවතං අනුයීත’’න්ති භාජනකිත්තනාපදෙසෙන රජ්ජපරිච්චාගං පබ්බජ්ජූපගමනඤ්ච අනුමොදන්තො වදති. තෙනාහ **‘‘ඉදං දුතියාභිසෙචන’’**න්ති. පඨමං රජ්ජාභිසෙචනං උපාදාය ඉදං පබ්බජ්ජූපගමනං මම දුතියං අභිසෙචනං. තඤ්හි රාගාදීහි සංකිලිට්ඨං සාසඞ්කං සපරිසඞ්කං කම්මං අනත්ථසඤ්හිතං දුක්ඛපටිබද්ධං නිහීනං, ඉදං පන තංවිපරියායතො උත්තමං පණීතන්ති අධිප්පායො.

තිස්සත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අභයත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

රූපං දිස්වා සති මුට්ඨාති ආයස්මතො අභයත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො සුමෙධස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සුමෙධං භගවන්තං දිස්වා පසන්නචිත්තො සළලපුප්ඵෙහි පූජමකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවෙසු නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **අභයොති** ලද්ධනාමො විඤ්ඤුතං පත්තො හෙතුසම්පත්තියා චොදියමානො එකදිවසං විහාරං ගතො සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චො විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො විහරති. අථස්ස එකදිවසං ගාමං පිණ්ඩාය පවිට්ඨස්ස අලඞ්කතපටියත්තං මාතුගාමං දිස්වා අයොනිසොමනසිකාරවසෙන තස්ස රූපං ආරබ්භ ඡන්දරාගො උප්පජ්ජි, සො විහාරං පවිසිත්වා ‘‘සතිං විස්සජ්ජිත්වා ඔලොකෙන්තස්ස රූපාරම්මණෙ මය්හං කිලෙසො උප්පන්නො, අයුත්තං මයා කත’’න්ති අත්තනො චිත්තං නිග්ගණ්හන්තො තාවදෙව විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.15.43-47) –

‘‘සුමෙධො නාම නාමෙන, සයම්භූ අපරාජිතො;
විවෙකමනුබ්‍රූහන්තො, අජ්ඣොගහි මහාවනං.

‘‘සළලං පුප්ඵිතං දිස්වා, ගන්ථිත්වාන වටංසකං;
බුද්ධස්ස අභිරොපෙසිං, සම්මුඛා ලොකනායකං.

‘‘තිංසකප්පසහස්සම්හි, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘ඌනවීසෙ කප්පසතෙ, සොළසාසුං සුනිම්මිතා;
සත්තරතනසම්පන්නා, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො කිලෙසුප්පත්තිනිදස්සනෙන ‘‘කිලෙසෙ අනුවත්තෙන්තස්ස වට්ටදුක්ඛතො නත්ථෙව සීසුක්ඛිපනං. අහං පන තෙ නානුවත්තිං’’න්ති දස්සෙන්තො –

98. ‘‘රූපං දිස්වා සති මුට්ඨා, පියං නිමිත්තං මනසිකරොතො;
සාරත්තචිත්තො වෙදෙති, තඤ්ච අජ්ඣොස තිට්ඨති;

තස්ස වඩ්ඪන්ති ආසවා, භවමූලොපගාමිනො’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **රූපන්ති** රජ්ජනීයං රූපායතනං, තං පනෙත්ථ ඉත්ථිරූපං අධිප්පෙතං. **දිස්වාති** චක්ඛුනා දිස්වා, චක්ඛුද්වාරානුසාරෙන නිමිත්තානුබ්‍යඤ්ජනසල්ලක්ඛණවසෙන තං ගහෙත්වා, තස්ස තථාගහණහෙතූති අත්ථො. **සති මුට්ඨාති** අසුභසභාවෙ කායෙ ‘‘අසුභ’’න්ත්වෙව පවත්තනසති නට්ඨා. යථා පන රූපං දිස්වා සති නට්ඨා, තං දස්සෙන්තො ආහ **‘‘පියං නිමිත්තං මනසිකරොතො’’**ති. යථාඋපට්ඨිතං ආරම්මණං ‘‘සුභං සුඛ’’න්තිආදිනා පියනිමිත්තං කත්වා අයොනිසොමනසිකාරෙන මනසිකරොතො සති මුට්ඨාති යොජනා. තථා භූතොව **සාරත්තචිත්තො වෙදෙතීති** සුට්ඨු රත්තචිත්තො හුත්වා තං රූපාරම්මණං අනුභවති අභිනන්දති, අභිනන්දන්තො පන **තඤ්ච අජ්ඣොස තිට්ඨති** අජ්ඣොසාය තං ආරම්මණං ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා වත්තති චෙව, එවංභූතස්ස ච **තස්ස වඩ්ඪන්ති ආසවා භවමූලොපගාමිනොති** භවස්ස සංසාරස්ස මූලභාවං කාරණභාවං උපගමනසභාවා කාමාසවාදයො චත්තාරොපි ආසවා

තස්ස පුග්ගලස්ස උපරූපරි වඩ්ඪන්තියෙව, න හායන්ති. මය්හං පන පටිසඞ්ඛානෙ ඨත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා සච්චානි පටිවිජ්ඣන්තස්ස මග්ගපටිපාටියා තෙ චත්තාරොපි ආසවා අනවසෙසතො පහීනා පරික්ඛීණාති අධිප්පායො.

අභයත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. උත්තියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සද්දං සුත්වා සති මුට්ඨාති ආයස්මතො උත්තියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො සුමෙධස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නචිත්තො ගොනකාදිඅත්ථතං සඋත්තරච්ඡදං බුද්ධාරහං පල්ලඞ්කං ගන්ධකුටියං පඤ්ඤාපෙත්වා අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කපිලවත්ථුස්මිං සක්‍යරාජකුලෙ නිබ්බත්ති, තස්ස **උත්තියො**ති නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො සත්ථු ඤාතිසමාගමෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා සමණධම්මං කරොන්තො එකදිවසං නාමං පිණ්ඩාය පවිට්ඨො අන්තරාමග්ගෙ මාතුගාමස්ස ගීතසද්දං සුත්වා අයොනිසොමනසිකාරවසෙන තත්ථ ඡන්දරාගෙ උප්පන්නෙ පටිසඞ්ඛානබලෙන තං වික්ඛම්භෙත්වා විහාරං පවිසිත්වා සඤ්ජාතසංවෙගො දිවාට්ඨානෙ නිසීදිත්වා තාවදෙව විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.15.48-52) –

> ‘‘සුමෙධස්ස භගවතො, ලොකජෙට්ඨස්ස තාදිනො;
> පල්ලඞ්කො හි මයා දින්නො, සඋත්තරසපච්ඡදො.
>
> ‘‘සත්තරතනසම්පන්නො, පල්ලඞ්කො ආසි සො තදා;
> මම සඞ්කප්පමඤ්ඤාය, නිබ්බත්තති සදා මම.
>
> ‘‘තිංසකප්පසහස්සම්හි, පල්ලඞ්කමදදිං තදා;
> දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පල්ලඞ්කස්ස ඉදං ඵලං.
>
> ‘‘වීසකප්පසහස්සම්හි, සුවණ්ණාභා තයො ජනා;
> සත්තරතනසම්පන්නා, චක්කවත්තී මහබ්බලා.
>
> ‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො කිලෙසුප්පත්තිනිදස්සනෙන ‘‘කිලෙසෙ අජිගුච්ඡන්තස්ස නත්ථි වට්ටදුක්ඛතො සීසුක්ඛිපනං, අහං පන තෙ ජිගුච්ඡිමෙවා’’ති දස්සෙන්තො –

99. ‘‘සද්දං සුත්වා සති මුට්ඨා, පියං නිමිත්තං මනසිකරොතො;
සාරත්තචිත්තො වෙදෙති, තඤ්ච අජ්ඣොස තිට්ඨති;

තස්ස වඩ්ඪන්ති ආසවා, සංසාර උපගාමිනො’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **සද්ද**න්ති රජ්ජනීයං සද්දාරම්මණං, **සංසාරඋපගාමිනො**ති –

> ‘‘ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ච;
> අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චතී’’ති. –

එවං වුත්තසංසාරවට්ටකාරණං හුත්වා උපගමෙන්තීති සංසාරඋපගාමිනො, ‘‘සංසාරූපගාමිනො’’ති වා පාඨො. සෙසං අනන්තරගාථාය වුත්තනයමෙව.

උත්තියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. (දුතිය) දෙවසභත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සම්මප්පධානසම්පන්නොති ආයස්මතො දෙවසභත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං උපචිනන්තො සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සිඛිං භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො බන්ධුජීවකපුප්ඵෙහි පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කපිලවත්ථුස්මිං සක්‍යරාජකුලෙ නිබ්බත්ති, තස්ස **දෙවසභො**ති නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො චුම්බටකලහවූපසමනත්ථං සත්ථරි ආගතෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පසන්නමානසො සරණෙසු පතිට්ඨිතො පුන නිග්‍රොධාරාමෙ සත්ථරි විහරන්තෙ සත්ථාරං

උපසඞ්කමිත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චො විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.16.1-6) –

‘‘චන්දංව විමලං සුද්ධං, විප්පසන්නමනාවිලං;
නන්දීභවපරික්ඛීණං, තිණ්ණං ලොකෙ විසත්තිකං.

‘‘නිබ්බාපයන්තං ජනතං, තිණ්ණං තාරයතං වරං;
මුනිං වනම්හි ඣායන්තං, එකග්ගං සුසමාහිතං.

‘‘බන්ධුජීවකපුප්ඵානි, ලගෙත්වා සුත්තකෙනහං;
බුද්ධස්ස අභිරොපයිං, සිඛිනො ලොකබන්ධුනො.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘ඉතො සත්තමකෙ කප්පෙ, මනුජින්දො මහායසො;
සමන්තචක්ඛුනාමාසි, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනා අධිගතං විමුත්තිසුඛං නිස්සාය උප්පන්නපීතිසොමනස්සො උදානවසෙන –

100. ‘‘සම්මප්පධානසම්පන්නො , සතිපට්ඨානගොචරො;
විමුත්තිකුසුමසඤ්ඡන්නො, පරිනිබ්බිස්සත්‍යනාසවො’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **සම්මප්පධානසම්පන්නොති** සම්පන්නචතුබ්බිධසම්මප්පධානො, තෙහි කත්තබ්බකිච්චං සම්පාදෙත්වා ඨිතොති අත්ථො. **සතිපට්ඨානගොචරොති** කායානුපස්සනාදයො සතිපට්ඨානා ගොචරො පවත්තිට්ඨානං එතස්සාති සතිපට්ඨානගොචරො, චතූසු සතිපට්ඨානෙසු පතිට්ඨිතචිත්තොති අත්ථො. ගුණසොභෙන පරමසුගන්ධා විමුත්තියෙව කුසුමානි, තෙහි සබ්බසො සම්මදෙව සඤ්ඡන්නො විභූසිතො අලඞ්කතොති **විමුත්තිකුසුමසඤ්ඡන්නො. පරිනිබ්බිස්සත්‍යනාසවොති** එවං සම්මා පටිපජ්ජන්තො භික්ඛු නචිරස්සෙව අනාසවො හුත්වා පරිනිබ්බිස්සති සඋපාදිසෙසාය අනුපාදිසෙසාය ච නිබ්බානධාතුයාති අත්ථො. ඉදමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසි.

(දුතිය) දෙවසභත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දසමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. එකාදසමවග්ගො

1. බෙලට්ඨානිකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

හිත්වා ගිහිත්තං අනවොසිතත්තොතිආදිකා ආයස්මතො බෙලට්ඨානිකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ වෙස්සභුස්ස භගවතො කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො බ්‍රාහ්මණසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගන්ත්වා ඝරාවාසං පහාය ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා ඉසීහි පරිවුතො විචරන්තො එකදිවසං වෙස්සභුං භගවන්තං දිස්වා පීතිසොමනස්සජාතො සත්ථු ඤාණසම්පත්තිං නිස්සාය පසන්නමානසො ඤාණං උද්දිස්ස පුප්ඵෙහි පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **බෙලට්ඨානිකොති** ලද්ධනාමො විඤ්ඤුතං පත්තො සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා කොසලරට්ඨෙ අරඤ්ඤෙ විහරන්තො අලසො කායදළ්හිබහුලො ඵරුසවාචො අහොසි, සමණධම්මෙ චිත්තං න උප්පාදෙසි. අථ නං භගවා ඤාණපරිපාකං ඔලොකෙත්වා –

101. ‘‘හිත්වා ගිහිත්තං අනවොසිතත්තො, මුඛනඞ්ගලී ඔදරිකො කුසීතො;
මහාවරාහොව නිවාපපුට්ඨො, පුනප්පුනං ගබ්භමුපෙති මන්දො’’ති. –

ඉමාය ඔභාසගාථාය සංවෙජෙසි. සො සත්ථාරං පුරතො නිසින්නං විය දිස්වා තඤ්ච ගාථං සුත්වා සංවෙගජාතො ඤාණස්ස පරිපාකං ගතත්තා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.14.41-46) –

‘‘කණිකාරංව ජොතන්තං, නිසින්නං පබ්බතන්තරෙ;

ඔභාසෙන්තං දිසා සබ්බා, ඔසධිං විය තාරකං.

‘‘තයො මාණවකා ආසුං, සකෙ සිප්පෙ සුසික්ඛිතා;
ඛාරිභාරං ගහෙත්වාන, අන්වෙන්ති මම පච්ඡතො.

‘‘පුටකෙ සත්ත පුප්ඵානි, නික්ඛිත්තානි තපස්සිනා;
ගහෙත්වා තානි ඤාණම්හි, වෙස්සභුස්සාභිරොපයිං.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඤාණපූජායිදං ඵලං.

‘‘එකූනතිංසකප්පම්හි, විපුලාභසනාමකො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා සත්ථු ඔවාදං පටිපූජෙන්තො බ්‍යතිරෙකමුඛෙන ච අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො තමෙව ගාථං පච්චුදාහාසි.

තත්ථ **හිත්වා ගිහිත්තන්ති** ගහට්ඨභාවං පරිච්චජිත්වා පබ්බජිත්වාති අත්ථො. **අනවොසිතත්තොති** අනුරූපං අවොසිතත්තො, යදත්ථං සාසනෙ පබ්බජන්තස්ස අනුරූපපරිඤ්ඤාදීනං අතීරිතත්තා අපරියොසිතභාවො අකතකරණීයොති අත්ථො. අථ වා **අනවොසිතත්තොති** අනුඅවොසිතසභාවො, විසුද්ධීනං මග්ගානඤ්ච අනුපටිපාටියා වසිතබ්බවාසස්ස අකතාවී, දසසු අරියවාසෙසු අවුසිතවාති අත්ථො. මුඛසඞ්ඛාතං නඞ්ගලං ඉමස්ස අත්ථීති **මුඛනඞ්ගලී**. නඞ්ගලෙන විය පථවිං පරෙසු ඵරුසවාචප්පයොගෙන අත්තානං ඛනන්තොති අත්ථො. **ඔදරිකොති** උදරෙ පසුතො උදරපොසනතප්පරො. **කුසීතොති** අලසො, භාවනං අනනුයුඤ්ජන්තො. එවංභූතස්ස නිප්ඵත්තිං දස්සෙන්තො ආහ **‘‘මහාවරාහොව නිවාපපුට්ඨො, පුනප්පුනං ගබ්භමුපෙති මන්දො’’**ති. තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. එත්ථ ච යථා පබ්බජිත්වා අනවොසිතාදිසභාවතාය පුනප්පුනං ගබ්භමුපෙති මන්දො, න එවං මාදිසො පණ්ඩිතො. තබ්බිපරීතසභාවතාය පන සම්මාපටිපත්තියා මත්ථකං පාපිතත්තා පරිනිබ්බායතීති බ්‍යතිරෙකමුඛෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකාසීති දට්ඨබ්බන්ති.

බෙලට්ඨානිකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සෙතුච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

මානෙන වඤ්චිතාසෙති ආයස්මතො සෙතුච්ඡත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො තිස්සස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං තිස්සං භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො සුමධුරං පනසඵලං අභිසඞ්ඛතං නාළිකෙරසාළවං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ අඤ්ඤතරස්ස මණ්ඩලිකරඤ්ඤො පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **සෙතුච්ඡොතිස්ස** නාමං අහොසි. සො පිතරි මතෙ රජ්ජෙ පතිට්ඨිතො උස්සාහසත්තීනං අභාවෙන රාජකිච්චානි විරාධෙන්තො රජ්ජං පරහත්ථගතං කත්වා දුක්ඛප්පත්තියා සංවෙගජාතො ජනපදචාරිකං චරන්තං භගවන්තං දිස්වා උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා පරිකම්මං කරොන්තො තදහෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.17.13-17) –

‘‘තිස්සස්ස ඛො භගවතො, පුබ්බෙ ඵලමදාසහං;
නාළිකෙරඤ්ච පාදාසිං, ඛජ්ජකං අභිසම්මතං.

‘‘බුද්ධස්ස තමහං දත්වා, තිස්සස්ස තු මහෙසිනො;
මොදාමහං කාමකාමී, උපපජ්ජිං යමිච්ඡකං.

‘‘ද්වෙනවුතෙ ඉතො කප්පෙ, යං දානමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘ඉතො තෙරසකප්පම්හි, රාජා ඉන්දසමො අහු;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා කිලෙසෙ ගරහන්තො –

102. ‘‘මානෙන වඤ්චිතාසෙ, සඞ්ඛාරෙසු සංකිලිස්සමානාසෙ;
ලාභාලාභෙන මථිතා, සමාධිං නාධිගච්ඡන්ති’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **මානෙන වඤ්චිතාසෙති** ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’තිආදිනයප්පවත්තෙන මානෙන අත්තුක්කංසනපරවම්භනාදිවසෙන කුසලභණ්ඩච්ඡෙදනෙන විප්පලද්ධා. **සඞ්ඛාරෙසු සංකිලිස්සමානාසෙති** අජ්ඣත්තිකබාහිරෙසු චක්ඛාදීසු චෙව රූපාදීසු ච සඞ්ඛතධම්මෙසු සංකිලිස්සමානා, ‘‘එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’’ති තංනිමිත්තං තණ්හාගාහාදිවසෙන සංකිලෙසං ආපජ්ජමානා. **ලාභාලාභෙන මථිතාති** පත්තචීවරාදීනඤ්චෙව වත්ථාදීනඤ්ච ලාභෙන තෙසංයෙව ච අලාභෙන තංනිමිත්තං උප්පන්නෙහි අනුනයපටිඝෙහි මථිතා මද්දිතා අභිභූතා. නිදස්සනමත්තඤ්චෙතං අවසිට්ඨලොකධම්මානම්පෙත්ථ සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **සමාධිං නාධිගච්ඡන්තීති** තෙ එවරූපා පුග්ගලා සමාධිං සමථවිපස්සනාවසෙන චිත්තෙකග්ගතං කදාචිපි න වින්දන්ති න පටිලභන්ති න පාපුණන්ති සමාධිසංවත්තනිකානං ධම්මානං අභාවතො, ඉතරෙසඤ්ච භාවතො. ඉධාපි යථා මානාදීහි අභිභූතා අවිද්දසුනො සමාධිං නාධිගච්ඡන්ති, න එවං විද්දසුනො. තෙ පන මාදිසා තෙහි අනභිභූතා සමාධිං අධිගච්ඡන්තෙවාති බ්‍යතිරෙකමුඛෙන අඤ්ඤාබ්‍යාකරණන්ති වෙදිතබ්බං.

සෙතුච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. බන්ධුරත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

නාහං එතෙන අත්ථිකොති ආයස්මතො බන්ධුරත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො සිද්ධත්ථස්ස භගවතො කාලෙ අඤ්ඤතරස්ස රඤ්ඤො අන්තෙපුරෙ ගොපකො හුත්වා එකදිවසං භගවන්තං සපරිසං රාජඞ්ගණෙන ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නචිත්තො කණවෙරපුප්ඵානි ගහෙත්වා සසඞ්ඝං ලොකනායකං පූජෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සීලවතිනගරෙ සෙට්ඨිපුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **බන්ධුරොති**ස්ස නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්තො කෙනචිදෙව කරණීයෙන සාවත්ථියං ගතො උපාසකෙහි සද්ධිං විහාරං ගතො සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා ඤාණස්ස පරිපාකත්තා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.17.7-12) –

‘‘සිද්ධත්ථො නාම භගවා, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො;
පුරක්ඛතො සාවකෙහි, නගරං පටිපජ්ජථ.

‘‘රඤ්ඤො අන්තෙපුරෙ ආසිං, ගොපකො අභිසම්මතො;
පාසාදෙ උපවිට්ඨොහං, අද්දසං ලොකනායකං.

‘‘කණවෙරං ගහෙත්වාන, භික්ඛුසඞ්ඝෙ සමොකිරිං;
බුද්ධස්ස විසුං කත්වාන, තතො භිය්‍යො සමොකිරිං.

‘‘චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘සත්තාසීතිම්හිතො කප්පෙ, චතුරාසුං මහිද්ධිකා;
සත්තරතනසම්පන්නා, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා කතඤ්ඤුභාවෙ ඨත්වා අත්තනො උපකාරස්ස රඤ්ඤො පච්චුපකාරං කාතුං සීලවතිනගරං ගන්ත්වා රඤ්ඤො ධම්මං දෙසෙන්තො සච්චානි පකාසෙසි. රාජා සච්චපරියොසානෙ සොතාපන්නො හුත්වා අත්තනො නගරෙ සුදස්සනං නාම මහන්තං විහාරං කාරෙත්වා ථෙරස්ස නිය්‍යාතෙසි. මහාලාභසක්කාරො අහොසි. ථෙරො විහාරං සබ්බඤ්ච ලාභසක්කාරං සඞ්ඝස්ස නිය්‍යාතෙත්වා සයං පුරිමනියාමෙනෙව පිණ්ඩාය චරිත්වා යාපෙන්තො කතිපාහං තත්ථ වසිත්වා සාවත්ථිං ගන්තුකාමො අහොසි. භික්ඛූ, ‘‘භන්තෙ, තුම්හෙ ඉධෙව වසථ, සචෙ පච්චයෙහි වෙකල්ලං, මයං තං පරිපූරෙස්සාමා’’ති ආහංසු. ථෙරො, ‘‘න මය්හං, ආවුසො, උළාරෙහි පච්චයෙහි අත්ථො අත්ථි, ඉතරීතරෙහි පච්චයෙහි යාපෙමි, ධම්මරසෙනෙවම්හි තිත්තො’’ති දස්සෙන්තො –

103. ‘‘නාහං එතෙන අත්ථිකො, සුඛිතො ධම්මරසෙන තප්පිතො;
පිත්වා රසග්ගමුත්තමං, න ච කාහාමි විසෙන සන්ථව’’න්ති. –

ගාථං අභාසි.

තත්ථ **නාහං එතෙන අත්ථිකොති** යෙන මං තුම්හෙ තප්පෙතුකාමා ''පරිපූරෙස්සාමා''ති වදථ, එතෙන ආමිසලාභෙන පච්චයාමිසරසෙන නාහං අත්ථිකො, මය්හං එතෙන අත්ථො නත්ථි, සන්තුට්ඨී පරමං සුඛන්ති ඉතරීතරෙනෙව පච්චයෙහි යාපෙමීති අත්ථො. ඉදානි තෙන අනත්ථිකභාවෙ පධානකාරණං දස්සෙන්තො ආහ **''සුඛිතො ධම්මරසෙන තප්පිතො''**ති. සත්තතිංසබොධිපක්ඛියධම්මරසෙන චෙව නවවිධලොකුත්තරධම්මරසෙන ච තප්පිතො පීණිතො සුඛිතො උත්තමෙන සුඛෙන සුඛිතොති අත්ථො. **පිත්වා රසග්ගමුත්තමන්ති** සබ්බරසෙසු අග්ගං සෙට්ඨං තතොයෙව උත්තමං යථාවුත්තං ධම්මරසං පිවිත්වා ඨිතො, තෙනාහ – ''සබ්බරසං ධම්මරසො ජිනාතී''ති (ධ. ප. 354). **න ච කාහාමි විසෙන සන්ථවන්ති** එවරූපං රසුත්තමං ධම්මරසං පිවිත්වා ඨිතො විසෙන විසසදිසෙන විසරසෙන සන්ථවං සංසග්ගං න කරිස්සාමි, තථාකරණස්ස කාරණං නත්ථීති අත්ථො.

බන්ධුරත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඛිතකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ලහුකො වත මෙ කායොති ආයස්මතො ඛිතකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ යක්ඛසෙනාපති හුත්වා නිබ්බත්තො එකදිවසං යක්ඛසමාගමෙ නිසින්නො සත්ථාරං අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ නිසින්නං දිස්වා උපසඞ්කමිත්වා සත්ථාරං වන්දිත්වා එකමන්තං නිසීදි. තස්ස සත්ථා ධම්මං දෙසෙසි. සො ධම්මං සුත්වා උළාරං පීතිසොමනස්සං පවෙදෙන්තො අප්ඵොටෙන්තො උට්ඨහිත්වා සත්ථාරං වන්දිත්වා පදක්ඛිණං කත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්ති, **ඛිතකො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්තො මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරස්ස මහිද්ධිකභාවං සුත්වා ''ඉද්ධිමා භවිස්සාමී''ති පුබ්බහෙතුනා චොදියමානො පබ්බජිත්වා භගවතො සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සමථවිපස්සනාසු කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.17.1-6) –

''පදුමො නාම නාමෙන, ද්විපදින්දො නරාසභො;
පවනා අභිනික්ඛම්ම, ධම්මං දෙසෙති චක්ඛුමා.

''යක්ඛානං සමයො ආසි, අවිදූරෙ මහෙසිනො;
යෙන කිච්චෙන සම්පත්තා, අජ්ඣාපෙක්ඛිංසු තාවදෙ.

''බුද්ධස්ස ගිරමඤ්ඤාය, අමතස්ස ච දෙසනං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, අප්ඵොටෙත්වා උපට්ඨහිං.

''සුචිණ්ණස්ස ඵලං පස්ස, උපට්ඨානස්ස සත්ථුනො;
තිංසකප්පසහස්සෙසු, දුග්ගතිං නුපපජ්ජහං.

''ඌනතිංසෙ කප්පසතෙ, සමලඞ්කතනාමකො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා සවිසෙසං ඉද්ධීසු වසීභාවෙන අනෙකවිහිතං ඉද්ධිවිධං පච්චනුභොන්තො ඉද්ධිපාටිහාරියෙන අනුසාසනීපාටිහාරියෙන ච සත්තානං අනුග්ගහං කරොන්තො විහරති. සො භික්ඛූහි, ''කථං ත්වං, ආවුසො, ඉද්ධි වළඤ්ජෙසී''ති පුට්ඨො තමත්ථං ආචික්ඛන්තො –

104. ''ලහුකො වත මෙ කායො, ඵුට්ඨො ච පීතිසුඛෙන විපුලෙන;
තූලමිව එරිතං මාලුතෙන, පිලවතීව මෙ කායො''ති. –

ගාථං අභාසි. ''උදානවසෙනා''තිපි වදන්තියෙව.

තත්ථ **ලහුකො වත මෙ කායොති** නීවරණාදිවික්ඛම්භනෙන චුද්දසවිධෙන චිත්තපරිදමනෙන චතුරිද්ධිපාදකභාවනාය සුට්ඨු චිණ්ණවසීභාවෙන ච මෙ රූපකායො සල්ලහුකො වත, යෙන දන්ධං මහාභූතපච්චයම්පි නාම ඉමං කරජකායං චිත්තවසෙන පරිණාමෙමීති අධිප්පායො. **ඵුට්ඨො ච පීතිසුඛෙන විපුලෙනාති** සබ්බත්ථකමෙව ඵරන්තෙන මහතා උළාරෙන පීතිසහිතෙන සුඛෙන ඵුට්ඨො ච මෙ කායොති යොජනා. ඉඤ්ච යථා කායො ලහුකො අහොසි, තං දස්සනත්ථං වුත්තං. සුඛසඤ්ඤොක්කමනෙන හි සද්ධිංයෙව ලහුසඤ්ඤොක්කමනං හොති. සුඛස්ස ඵරණඤ්චෙත්ථ තංසමුට්ඨානරූපවසෙන දට්ඨබ්බං කථං පන චතුත්ථජ්ඣානසමඞ්ගිනො පීතිසුඛඵරණං, සමතික්කන්තපීතිසුඛඤ්හි තන්ති චෙ? සච්චමෙතං, ඉදං පන න චතුත්ථජ්ඣානලක්ඛණවසෙන වුත්තං, අථ ඛො පුබ්බභාගවසෙන. ''පීතිසුඛෙනා''ති පන පීතිසහිතසදිසෙන සුඛෙන, උපෙක්ඛා හි ඉධ සන්තසභාවතාය ඤාණවිසෙසයොගතො ච සුඛන්ති අධිප්පෙතං. තථා හි වුත්තං ''සුඛසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්ච ඔක්කමතී''ති (පටි. ම.

1.101). පාදකජ්ඣානාරම්මණෙන රූපකායාරම්මණෙන වා ඉද්ධිචිත්තෙන සහජාතං සුඛසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්ච ඔක්කමති පවිසති ඵුසති සම්පාපුණාතීති අයම්පි තත්ථ අත්ථො. තථා චාහ අට්ඨකථායං (පටි. ම. අට්ඨ. 2.3.12) – ‘‘සුඛසඤ්ඤා නාම උපෙක්ඛාසම්පයුත්තා සඤ්ඤා. උපෙක්ඛා හි සන්තං සුඛන්ති වුත්තං සායෙව සඤ්ඤා නීවරණෙහි චෙව විතක්කාදිපච්චනීකෙහි ච විමුත්තත්තා ලහුසඤ්ඤාතිපි වෙදිතබ්බා. තං ඔක්කන්තස්ස පනස්ස කරජකායොපි තූලපිචු විය සල්ලහුකො හොති. සො එවං වාතක්ඛිත්තතූලපිචුනො විය සල්ලහුකෙන දිස්සමානෙන කායෙන බ්‍රහ්මලොකං ගච්ඡතී’’ති. තෙනාහ **‘‘තූලමිව එරිතං මාලුතෙන, පිලවතීව මෙ කායො’’**ති. තස්සත්ථො – යදාහං බ්‍රහ්මලොකං අඤ්ඤං වා ඉද්ධියා ගන්තුකාමො හොමි, තදා මාලුතෙන වායුනා එරිතං චිත්තං තූලපිචු විය ආකාසං ලඞ්ඝන්තොයෙව මෙ කායො හොතීති.

ඛිතකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මලිතවම්භත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

උක්කණ්ඨිතොති ආයස්මතො මලිතවම්භත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ හිමවන්තතො අවිදූරෙ අඤ්ඤතරස්මිං ජාතස්සරෙ සකුණො හුත්වා නිබ්බත්ති, පදුමුත්තරො භගවා තං අනුග්ගණ්හන්තො තත්ථ ගන්ත්වා ජාතස්සරතීරෙ චඞ්කමති. සකුණො භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො සරෙ කුමුදානි ගහෙත්වා භගවන්තං පූජෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කුරුකච්ඡනගරෙ අඤ්ඤතරස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **මලිතවම්භො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්තො පච්ඡාභූමහාථෙරං උපසඞ්කමිත්වා තස්ස සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො විහරති. තස්ස ච අයං සභාවො, යත්ථ භොජනසප්පායො දුල්ලභො, ඉතරෙ සුලභා, තතො න පක්කමති. යත්ථ පන භොජනසප්පායො සුලභො, ඉතරෙ දුල්ලභා, තත්ථ න වසති පක්කමතෙව. එවං විහරන්තො ච හෙතුසම්පන්නතාය මහාපුරිසජාතිකතාය ච නචිරස්සෙව විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.16.51-57) –

‘‘හිමවන්තස්සාවිදූරෙ , මහාජාතස්සරො අහු;
පදුමුප්පලසඤ්ඡන්නො, පුණ්ඩරීකසමොත්ථටො.

‘‘කුකුත්ථො නාම නාමෙන, තත්ථාසිං සකුණො තදා;
සීලවා බුද්ධිසම්පන්නො, පුඤ්ඤාපුඤ්ඤෙසු කොවිදො.

‘‘පදුමුත්තරො ලොකවිදූ, ආහුතීනං පටිග්ගහො;
ජාතස්සරස්සාවිදූරෙ, සඤ්චරිත්ථ මහාමුනි.

‘‘ජලජං කුමුදං ඡෙත්වා, උපනෙසිං මහෙසිනො;
මම සඞ්කප්පමඤ්ඤාය, පටිග්ගහි මහාමුනි.

‘‘තඤ්ච දානං දදිත්වාන, සුක්කමූලෙන චොදිතො;
කප්පානං සතසහස්සං, දුග්ගතිං නුපපජ්ජහං.

‘‘සොළසෙතො කප්පසතෙ, ආසුං වරුණනාමකා;
අට්ඨ එතෙ ජනාධිපා, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො පටිපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා උදානෙන්තො –

105. ‘‘උක්කණ්ඨිතොපි න වසෙ, රමමානොපි පක්කමෙ;
න ත්වෙවානත්ථසංහිතං, වසෙ වාසං විචක්ඛණො’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **උක්කණ්ඨිතොපි න වසෙති** යස්මිං ආවාසෙ වසන්තස්ස මෙ භොජනසප්පායාලාභෙන අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු උක්කණ්ඨා අනභිරති උප්පජ්ජති, තත්ථ උක්කණ්ඨිතොපි වසාමියෙව ඉතරසප්පායලාභෙන න පක්කමෙ න පක්කමාමි. **න වසෙති** එත්ථ න-කාරෙනපි පක්කමෙතිපදං සම්බන්ධිතබ්බං. **රමමානොපි පක්කමෙති** යස්මිං පන ආවාසෙ වසන්තස්ස මෙ පච්චයවෙකල්ලාභාවෙන නත්ථි උක්කණ්ඨා, අඤ්ඤදත්ථු අභිරමාමි, එවං අභිරමමානොපි අවසෙසසප්පායාලාභෙන තතො පක්කමෙ, න වසෙය්‍යං. එවං පටිපජ්ජන්තොවාහං නචිරස්සෙව සකත්ථං පච්චුපාදින්ති. අයඤ්චෙත්ථ අත්තපටිපත්තිපච්චවෙක්ඛණායං යොජනා. පරස්ස ඔවාදදානෙ පන වසෙය්‍ය න පක්කමෙය්‍යාති විධානවසෙන යොජෙතබ්බං. **න ත්වෙවානත්ථසංහිතං, වසෙ වාසං විචක්ඛණොති** යස්මිං ආවාසෙ පච්චයා සුලභා , සමණධම්මො න පාරිපූරිං ගච්ඡති, යස්මිඤ්ච ආවාසෙ පච්චයා දුල්ලභා, සමණධම්මොපි පාරිපූරිං න ගච්ඡති, එවරූපො ආවාසො ඉධ අනත්ථසංහිතො නාම අවඩ්ඪිසහිතොති කත්වා. එවරූපං වාසං විචක්ඛණො විඤ්ඤුජාතිකො සකත්ථං

පරිපූරෙතුකාමො නත්වෙව වසෙය්‍ය. යත්‍ථ පන පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතො ආවාසො ලබ්භති, සත්තපි සප්පායා ලබ්භන්ති, තත්‍ථෙව වසෙය්‍යාති අත්‍ථො.

මලිතවම්භත්‍ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සුහෙමන්තත්‍ථෙරගාථාවණ්ණනා

සතලිඞ්ගස්ස අත්‍ථස්සාති ආයස්මතො සුහෙමන්තත්‍ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්‍ථ තත්‍ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො ඉතො ද්වානවුතෙ කප්පෙ තිස්සස්ස භගවතො කාලෙ වනචරො හුත්වා වනෙ වසති, තං අනුග්ගහිතුං භගවා අරඤ්ඤං පවිසිත්වා තස්ස ආසන්නෙ ඨානෙ අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ නිසීදි. සො භගවන්තං දිස්වා පසන්නචිත්තො සුගන්ධානි පුන්නාගපුප්ඵානි ඔචිනිත්වා භගවන්තං පූජෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ පාරියන්තදෙසෙ විභවසම්පන්නස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **සුහෙමන්තො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්තො සඞ්කස්සනගරෙ මිගදායෙ විහරන්තං භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා තෙපිටකො හුත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො පටිසම්භිදාපත්තො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.16.46-50) –

‘‘කානනං වනමොගය්හ, වසාමි ලුද්දකො අහං;
පුන්නාගං පුප්ඵිතං දිස්වා, බුද්ධසෙට්ඨං අනුස්සරිං.

‘‘තං පුප්ඵං ඔචිනිත්වාන, සුගන්ධං ගන්ධිතං සුභං;
ථූපං කරිත්වා පුලිනෙ, බුද්ධස්ස අභිරොපයිං.

‘‘ද්වෙනවුතෙ ඉතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘එකම්හි නවුතෙ කප්පෙ, එකො ආසිං තමොනුදො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා එවං චින්තෙසි – ‘‘මයා ඛො යං සාවකෙන පත්තබ්බං, තං අනුප්පත්තං, යංනූනාහං ඉදානි භික්ඛූනං අනුග්ගහං කරෙය්‍ය’’න්ති. එවං චින්තෙත්වා පභින්නපටිසම්භිදතාය අකිලාසුතාය ච අත්තනො සන්තිකං උපගතෙ භික්ඛූ යථාරහං ඔවදන්තො අනුසාසන්තො කඞ්ඛං ඡින්දන්තො ධම්මං කථෙන්තො කම්මට්ඨානං නිග්ගුම්බං නිජ්ජටං කත්වා ආචික්ඛන්තො විහරති. අථෙකදිවසං අත්තනො සන්තිකං උපගතානං භික්ඛූනං විඤ්ඤූනඤ්ච පුග්ගලානං විසෙසං ආචික්ඛන්තො –

106. ‘‘සතලිඞ්ගස්ස අත්‍ථස්ස, සතලක්ඛණධාරිනො;
එකඞ්ගදස්සී දුම්මෙධො, සතදස්සී ච පණ්ඩිතො’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්‍ථ **සතලිඞ්ගස්සාති** ලීනමත්‍ථං ගමෙන්තීති ලිඞ්ගානි, අත්‍ථෙසු සද්දස්ස පවත්තිනිමිත්තානි, තානි පන සතං අනෙකානි ලිඞ්ගානි එතස්සාති සතලිඞ්ගො. අනෙකත්‍ථො හි ඉධ සතසද්දො, ‘‘සතං සහස්ස’’න්තිආදීසු විය න සඞ්ඛ්‍යාවිසෙසත්‍ථො තස්ස සතලිඞ්ගස්ස. **අත්‍ථස්සාති** ඤෙය්‍යස්ස, ඤෙය්‍යඤ්හි ඤාණෙන අරණීයතො ‘‘අත්‍ථො’’ති වුච්චති. සො ච එකොපි අනෙකලිඞ්ගො, යථා ‘‘සක්කො පුරින්දදො මඝවා’’ති, ‘‘පඤ්ඤා විජ්ජා මෙධා ඤාණ’’න්ති ච. යෙන ලිඞ්ගෙන පවත්තිනිමිත්තෙන තාවතිංසාධිපතිම්හි ඉන්දසද්දො පවත්තො, න තෙන තත්‍ථ සක්කාදිසද්දා පවත්තා, අථ ඛො අඤ්ඤෙන. තථා යෙන සම්මාදිට්ඨිම්හි පඤ්ඤාසද්දො පවත්තො, න තෙන විජ්ජාදිසද්දා. තෙන වුත්තං ‘‘සතලිඞ්ගස්ස අත්‍ථස්සා’’ති.

සතලක්ඛණධාරිනොති අනෙකලක්ඛණවතො. ලක්ඛීයති එතෙනාති ලක්ඛණං, පච්චයභාවිනො අත්‍ථස්ස අත්තනො ඵලං පටිච්ච පච්චයභාවො, තෙන හි සො අයං ඉමස්ස කාරණන්ති ලක්ඛීයති. සො ච එකස්සෙව අත්‍ථස්ස අනෙකප්පභෙදො උපලබ්භති , තෙනාහ ‘‘සතලක්ඛණධාරිනො’’ති. අථ වා ලක්ඛීයන්තීති ලක්ඛණානි, තස්ස තස්ස අත්‍ථස්ස සඞ්ඛතතාදයො පකාරවිසෙසා තෙ පන අත්‍ථතො අවත්‍ථාවිසෙසා වෙදිතබ්බා. තෙ ච පන තෙසං අනිච්චතාදිසාමඤ්ඤලක්ඛණං ලිඞ්ගෙන්ති ඤාපෙන්තීති ‘‘ලිඞ්ගානී’’ති ච වුච්චන්ති. තස්සිමෙ ආකාරා, යස්මා එකස්සාපි අත්‍ථස්ස අනෙකෙ උපලබ්භන්ති. තෙන වුත්තං ‘‘සතලිඞ්ගස්ස අත්‍ථස්ස, සතලක්ඛණධාරිනො’’ති. තෙනාහ ආයස්මා ධම්මසෙනාපති – ‘‘සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාථං ආගච්ඡන්තී’’ති (මහානි. 156; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85; පටි. ම. 3.5).

එකඞ්ගදස්සී දුම්මෙධොති එවං අනෙකලිඞ්ගෙ අනෙකලක්ඛණෙ අත්ථෙ යො තත්ථ එකඞ්ගදස්සී අපුථුපඤ්ඤතාය එකලිඞ්ගමත්තං එකලක්ඛණමත්තඤ්ච දිස්වා අත්තනා දිට්ඨමෙව ''ඉදමෙව සච්ච''න්ති අභිනිවිස්ස ''මොඝමඤ්ඤ''න්ති ඉතරං පටික්ඛිපති, හත්ථිදස්සනකඅන්ධො විය එකඞ්ගගාහී **දුම්මෙධො** දුප්පඤ්ඤො තත්ථ විජ්ජමානානංයෙව පකාරවිසෙසානං අජානනතො මිච්ඡා අභිනිවිසනතො ච. **සතදස්සී ච පණ්ඩිතොති** පණ්ඩිතො පන තත්ථ විජ්ජමානෙ අනෙකෙපි පකාරෙ අත්තනො පඤ්ඤාචක්ඛුනා සබ්බසො පස්සති. යො වා තත්ථ ලබ්භමානෙ අනෙකෙ පඤ්ඤාචක්ඛුනා අත්තනාපි පස්සති, අඤ්ඤෙසම්පි දස්සෙති පකාසෙති, සො **පණ්ඩිතො** විචක්ඛණො අත්ථෙසු කුසලො නාමාති. එවං ථෙරො උක්කංසගතං අත්තනො පටිසම්භිදාසම්පත්තිං භික්ඛූනං විභාවෙසි.

සුහෙමන්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ධම්මසවත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පබ්බජිං තුලයිත්වානාති ආයස්මතො ධම්මසවත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ සුවච්ඡො නාම බ්‍රාහ්මණො හුත්වා තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ ඝරාවාසෙ දොසං දිස්වා තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා අරඤ්ඤායතනෙ පබ්බතන්තරෙ අස්සමං කාරෙත්වා බහූහි තාපසෙහි සද්ධිං වසි. අථස්ස කුසලබීජං රොපෙතුකාමො පදුමුත්තරො භගවා අස්සමසමීපෙ ආකාසෙ ඨත්වා ඉද්ධිපාටිහාරියං දස්සෙසි. සො තං දිස්වා පසන්නමානසො පූජෙතුකාමො නාගපුප්ඵානි ඔචිනාපෙසි. සත්ථා, ''අලං ඉමස්ස තාපසස්ස එත්තකං කුසලබීජ''න්ති පක්කාමි. සො පුප්ඵානි ගහෙත්වා සත්ථු ගමනමග්ගං ඔකිරිත්වා චිත්තං පසාදෙන්තො අඤ්ජලිං පග්ගය්හ අට්ඨාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ මගධරට්ඨෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **ධම්මසවොති** ලද්ධනාමො විඤ්ඤුතං පත්තො හෙතුසම්පත්තියා චොදියමානො ඝරාවාසෙ ආදීනවං පබ්බජ්ජාය ආනිසංසඤ්ච දිස්වා දක්ඛිණාගිරිස්මිං විහරන්තං භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.16.39-45) –

''සුවච්ඡො නාම නාමෙන, බ්‍රාහ්මණො මන්තපාරගූ;
පුරක්ඛතො සසිස්සෙහි, වසතෙ පබ්බතන්තරෙ.

''පදුමුත්තරො නාම ජිනො, ආහුතීනං පටිග්ගහො;
මමුද්ධරිතුකාමො සො, ආගච්ඡි මම සන්තිකං.

''වෙහාසම්හි චඞ්කමති, ධූපායති ජලතෙ තථා;
හාසං මමං විදිත්වාන, පක්කාමි පාචිනාමුඛො.

''තඤ්ච අච්ඡරියං දිස්වා, අබ්භුතං ලොමහංසනං;
නාගපුප්ඵං ගහෙත්වාන, ගතමග්ගම්හි ඔකිරිං.

''සතසහස්සිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵං ඔකිරිං අහං;
තෙන චිත්තප්පසාදෙන, දුග්ගතිං නුපපජ්ජහං.

''එකතිංසෙ කප්පසතෙ, රාජා ආසි මහාරහො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො පටිපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා සොමනස්සප්පත්තො උදානවසෙන –

107. ''පබ්බජිං තුලයිත්වාන, අගාරස්මානගාරියං;
තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **පබ්බජිං තුලයිත්වානාති** ''සම්බාධො ඝරාවාසො රජාපථො''තිආදිනා (දී. නි. 1.191; ම. නි. 2.10; සං. නි. 2.154) ඝරාවාසෙ, ''අප්පස්සාදා කාමා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා''තිආදිනා (පාචි. 417; ම. නි. 1.177) කාමෙසු ආදීනවං තප්පටිපක්ඛතො නෙක්ඛම්මෙ ච ආනිසංසං තුලභූතාය පඤ්ඤාය විචාරෙත්වා වීමංසිත්වාති අත්ථො. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. ඉදමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසීති.

ධම්මසවත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ධම්මසවපිතුත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ස වීසවස්සසතිකොති ආයස්මතො ධම්මසවපිතුත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො බුද්ධසුඤ්ඤෙ ලොකෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො භූතගණෙ නාම පබ්බතෙ විහරන්තං පච්චෙකසම්බුද්ධං දිස්වා පසන්නමානසො තිණසූලපුප්ඵෙහි පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ මගධරට්ඨෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො දාරපරිග්ගහං කත්වා ධම්මසවං නාම පුත්තං ලභිත්වා තස්මිං පබ්බජිතෙ සයම්පි වීසවස්සසතිකො හුත්වා, ''මම පුත්තො තාව තරුණො පබ්බජි , අථ කස්මා නාහං පබ්බජිස්සාමී''ති සඤ්ජාතසංවෙගො සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං සච්ඡාකාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.16.35-38) –

''හිමවන්තස්සාවිදූරෙ, භූතගණො නාම පබ්බතො;
වසතෙකො ජිනො තත්ථ, සයම්භූ ලොකනිස්සටො.

''තිණසූලං ගහෙත්වාන, බුද්ධස්ස අභිරොපයිං;
එකූනසතසහස්සං, කප්පං න විනිපාතිකො.

''ඉතො එකාදසෙ කප්පෙ, එකොසිං ධරණීරුහො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො පටිපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා සඤ්ජාතසොමනස්සො උදානෙන්තො –

108. ''ස වීසවස්සසතිකො, පබ්බජිං අනගාරියං;
තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **ස වීසවස්සසතිකොති** සො වීසංවස්සසතිකො, සො අහං ජාතියා වීසාධිකවස්සසතිකො සමානො. **පබ්බජින්ති** පබ්බජ්ජං උපගච්ඡිං. සෙසං වුත්තනයමෙව. ඉදමෙව ච ඉමස්ස ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසි.

ධම්මසවපිතුත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සඞ්ඝරක්ඛිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

න නූනායං පරමහිතානුකම්පිනොති ආයස්මතො සඞ්ඝරක්ඛිතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සොපි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො ඉතො චතුනවුතෙ කප්පෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං පබ්බතපාදෙ වසන්තෙ සත්ත පච්චෙකසම්බුද්ධෙ දිස්වා පසන්නමානසො කදම්බපුප්ඵානි ගහෙත්වා පූජෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං ඉබ්භකුලෙ නිබ්බත්ති, තස්ස **සඞ්ඝරක්ඛිතොති** නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්තො පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අඤ්ඤතරං භික්ඛුං සහායං කත්වා අරඤ්ඤෙ විහරති. ථෙරස්ස වසනට්ඨානතො අවිදූරෙ වනගුම්බෙ එකා මිගී විජායිත්වා තරුණං ඡාපං රක්ඛන්තී ජාතජ්ඣත්තාපි පුත්තසිනෙහෙන දූරෙ ගොචරාය න ගච්ඡති, ආසන්නෙ ච තිණොදකස්ස අලාභෙන කිලමති. තං දිස්වා ථෙරො, ''අහො වතායං ලොකො තණ්හාබන්ධනබද්ධො මහාදුක්ඛං අනුභවති, න තං ඡින්දිතුං සක්කොතී''ති සංවෙගජාතො තමෙව අඞ්කුසං කත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.16.30-34) –

''හිමවන්තස්සාවිදූරෙ, කුක්කුටො නාම පබ්බතො;
තම්හි පබ්බතපාදම්හි, සත්ත බුද්ධා වසන්ති තෙ.

''කදම්බං පුප්ඵිතං දිස්වා, දීපරාජංව උග්ගතං;
උභො හත්ථෙහි පග්ගය්හ, සත්ත බුද්ධෙ සමොකිරිං.

''චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

''ද්වෙනවුතෙ ඉතො කප්පෙ, සත්තාසුං පුප්ඵනාමකා;
සත්තරතනසම්පන්නා, චක්කවත්තී මහබ්බලා.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො දුතියකං භික්ඛුං මිච්ඡාවිතක්කබහුලං විහරන්තං ඤත්වා තමෙව මිගිං උපමං කරිත්වා තං ඔවදන්තො –

109. ‘‘න නූනායං පරමහිතානුකම්පිනො, රහොගතො අනුවිගණෙති සාසනං;
තථාහයං විහරති පාකතින්ද්‍රියො, මිගී යථා තරුණජාතිකා වනෙ’’ති. –

ගාථං අභාසි.

තත්ථ **න නූනායන්ති න**-ඉති පටිසෙධෙ නිපාතො. **නූනාති** පරිවිතක්කෙ. නූන අයන්ති පදච්ඡෙදො. **පරමහිතානුකම්පිනොති** පරමං අතිවිය, පරමෙන වා අනුත්තරෙන හිතෙන සත්තෙ අනුකම්පනසීලස්ස භගවතො. **රහොගතොති** රහසි ගතො, සුඤ්ඤාගාරගතො කායවිවෙකයුත්තොති අත්ථො. **අනුවිගණෙතීති** එත්ථ ‘‘න නූනා’’ති පදද්වයං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං ‘‘නානුවිගණෙති නූනා’’ති, න චින්තෙසි මඤ්ඤෙ, ‘‘නානුයුඤ්ජතී’’ති තක්කෙමීති අත්ථො. **සාසනන්ති** පටිපත්තිසාසනං, චතුසච්චකම්මට්ඨානභාවනන්ති අධිප්පායො . **තථා හීති** තෙනෙව කාරණෙන, සත්ථු සාසනස්ස අනනුයුඤ්ජනතො එව. **අයන්ති** අයං භික්ඛු. **පාකතින්ද්‍රියොති** මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං යථාසකං විසයෙසු විස්සජ්ජනතො සභාවභූතඉන්ද්‍රියො , අසංවුතචක්ඛුද්වාරාදිකොති අත්ථො. යස්ස තණ්හාසඞ්ගස්ස අච්ඡින්නතාය සො භික්ඛු පාකතින්ද්‍රියො විහරති, තස්ස උපමං දස්සෙන්තො **‘‘මිගී යථා තරුණජාතිකා වනෙ’’**ති ආහ. යථා අයං තරුණසභාවා මිගී පුත්තස්නෙහස්ස අච්ඡින්නතාය වනෙ දුක්ඛං අනුභවති, න තං අතිවත්තති, එවමයම්පි භික්ඛු සඞ්ගස්ස අච්ඡින්නතාය පාකතින්ද්‍රියො විහරන්තො වට්ටදුක්ඛං නාතිවත්තතීති අධිප්පායො. ‘‘තරුණවිජාතිකා’’ති වා පාඨො. අභිනවප්පසූතා බාලවච්ඡාති අත්ථො. තං සුත්වා සො භික්ඛු සඤ්ජාතසංවෙගො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි.

සඞ්ඝරක්ඛිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. උසභත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

නගා නගග්ගෙසු සුසංවිරූළ්හාති ආයස්මතො උසභත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයානි පුඤ්ඤානි කරොන්තො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ දෙවපුත්තො හුත්වා නිබ්බත්තො එකදිවසං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නමානසො දිබ්බපුප්ඵෙහි පූජං අකාසි. සා පුප්ඵපූජා සත්තාහං පුප්ඵමණ්ඩපාකාරෙන අට්ඨාසි. දෙවමනුස්සානං මහාසමාගමො අහොසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කොසලරට්ඨෙ ඉබ්භකුලෙ නිබ්බත්ති, තස්ස **උසභොති** නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්තො ජෙතවනපටිග්ගහණෙ සත්ථරි ලද්ධප්පසාදො පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චො අරඤ්ඤෙ පබ්බතපාදෙ විහරති. තෙන ච සමයෙන පාවුසකාලමෙඝෙ අභිප්පවුට්ඨෙ පබ්බතසිඛරෙසු රුක්ඛගච්ඡලතාය ඝනපණ්ණසඤ්ඡන්නා හොන්ති . අථෙකදිවසං ථෙරො ලෙණතො නික්ඛමිත්වා තං වනරාමණෙය්‍යකං පබ්බතරාමණෙය්‍යකඤ්ච දිස්වා යොනිසොමනසිකාරවසෙන ‘‘ඉමෙපි නාම රුක්ඛාදයො අචෙතනා උතුසම්පත්තියා වඩ්ඪිං පාපුණන්ති, අථ කස්මා නාහං උතුසප්පායං ලභිත්වා ගුණෙහි වඩ්ඪිං පාපුණිස්සාමී’’ති චින්තෙන්තො –

110. ‘‘නගා නගග්ගෙසු සුසංවිරූළ්හා, උදග්ගමෙඝෙන නවෙන සිත්තා;
විවෙකකාමස්ස අරඤ්ඤසඤ්ඤිනො, ජනෙති භිය්‍යො උසභස්ස කල්‍යත’’න්ති. –

ගාථං අභාසි.

තත්ථ **නගාති** රුක්ඛා, ‘‘නාගා’’ති කෙචි වදන්ති, නාගරුක්ඛාති අත්ථො. **නගග්ගෙසූති** පබ්බතසිඛරෙසු. **සුසංවිරූළ්හාති** සුට්ඨු සමන්තතො විරූළ්හමූලා හුත්වා පරිතො උපරි ච සම්මදෙව සඤ්ජාතසාඛග්ගපල්ලවප්පසාඛාති අත්ථො. **උදග්ගමෙඝෙන නවෙන සිත්තාති** පඨමුප්පන්නෙන උළාරෙන මහතා පාවුසමෙඝෙන අභිප්පවුට්ඨා. **විවෙකකාමස්සාති** කිලෙසවිවිත්තං චිත්තවිවෙකං ඉච්ඡන්තස්ස, අරඤ්ඤවාසෙන තාව කායවිවෙකො ලද්ධො, ඉදානි උපධිවිවෙකාධිගමස්ස නිස්සයභූතො චිත්තවිවෙකො ලද්ධබ්බොති තං පත්ථයමානස්ස, ජාගරියං අනුයුඤ්ජන්තස්සාති අත්ථො, තෙනාහ **‘‘අරඤ්ඤසඤ්ඤිනො’’**ති. අරඤ්ඤවාසො නාම සත්ථාරා වණ්ණිතො ථොමිතො. සො ච ඛො යාවදෙව සමථවිපස්සනාභාවනාපාරිපූරියා, තස්මා සා මයා හත්ථගතා කාතබ්බාති එවං අරඤ්ඤගතසඤ්ඤිනො නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පබහුලස්සාති අත්ථො. **ජනෙතීති** උප්පාදෙන්ති, පුථුත්තෙ හි ඉදං එකවචනං. කෙචි පන ‘‘ජනෙන්තී’’ති පඨන්ති. **භිය්‍යොති** උපරූපරි. **උසභස්සාති** අත්තානමෙව පරං විය වදති. **කල්‍යතන්ති** කල්‍යභාවං චිත්තස්ස කම්මඤ්ඤතං භාවනායොග්‍යතං. ස්වායමත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. එවං ථෙරො ඉමං ගාථං වදන්තොයෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.16.25-29) –

‘‘දෙවපුත්තො අහං සන්තො, පූජයිං සිඛිනායකං;
මන්දාරවෙන පුප්ඵෙන, බුද්ධස්ස අභිරොපයිං.

‘‘සත්තාහං ඡදනං ආසි, දිබ්බං මාලං තථාගතෙ;
සබ්බෙ ජනා සමාගන්ත්වා, නමස්සිංසු තථාගතං.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘ඉතො ච දසමෙ කප්පෙ, රාජාහොසිං ජුතින්ධරො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අයමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථා අහොසීති.

උසභත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

එකාදසමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. ද්වාදසමවග්ගො

1. ජෙන්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

දුප්පබ්බජ්ජං වෙ දුරධිවාසා ගෙහාති ආයස්මතො ජෙන්තත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං උපචිනන්තො සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ දෙවපුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති. සො එකදිවසං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නචිත්තො කිංකිරාතපුප්ඵෙහි පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ මගධරට්ඨෙ ජෙන්තගාමෙ එකස්ස මණ්ඩලිකරාජස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **ජෙන්තොතිස්ස** නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්තො දහරකාලෙයෙව හෙතුසම්පත්තියා චොදියමානො පබ්බජ්ජානින්නමානසො හුත්වා පුන චින්තෙසි – ‘‘පබ්බජ්ජා නාම දුක්කරා, ඝරාපි දුරාවාසා, ධම්මො ච ගම්භීරො, භොගා ච දුරධිගමා, කිං නු ඛො කත්තබ්බ’’න්ති එවං පන චින්තාබහුලො හුත්වා විචරන්තො එකදිවසං සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුණි. සුතකාලතො පට්ඨාය පබ්බජ්ජාභිරතො හුත්වා සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා සුඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය අරහත්තං සච්ඡාකාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.16.21-24) –

‘‘දෙවපුත්තො අහං සන්තො, පූජයිං සිඛිනායකං;
කක්කාරුපුප්ඵං පග්ගය්හ, බුද්ධස්ස අභිරොපයිං.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘ඉතො ච නවමෙ කප්පෙ, රාජා සත්තුත්තමො අහුං;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො පටිපත්තිං පච්චවෙක්ඛන්තො, ‘‘අසක්ඛිං වතාහං ආදිතො මය්හං උප්පන්නවිතක්කං ඡින්දිතු’’න්ති සොමනස්සජාතො විතක්කස්ස උප්පන්නාකාරං තස්ස ච සම්මදෙව ඡින්නතං දස්සෙන්තො –

111. ‘‘දුප්පබ්බජ්ජං වෙ දුරධිවාසා ගෙහා, ධම්මො ගම්භීරො දුරධිගමා භොගා;
කිච්ඡා වුත්ති නො ඉතරීතරෙනෙව, යුත්තං චින්තෙතුං සතතමනිච්චත’’න්ති. –

ගාථං අභාසි.

තත්ථ **දුප්පබ්බජ්ජන්ති** අප්පං වා මහන්තං වා භොගක්ඛන්ධඤ්චෙව ඤාතිපරිවට්ටඤ්ච පහාය ඉමස්මිං සාසනෙ උරං දත්වා පබ්බජනස්ස දුක්කරත්තා දුක්ඛං පබ්බජනං, දුක්කරා පබ්බජ්ජාති දුප්පබ්බජ්ජං. **වෙති** නිපාතමත්තං, දළ්හත්ථො වා ‘‘පබ්බජ්ජා දුක්ඛා’’ති . ගෙහඤ්චෙ ආවසෙය්‍යං, **දුරධිවාසා ගෙහා,** යස්මා ගෙහං අධිවසන්තෙන රඤ්ඤා රාජකිච්චං, ඉස්සරෙන ඉස්සරකිච්චං, ගහපතිනා ගහපතිකිච්චං කත්තබ්බං හොති, පරිජනො චෙව සමණබ්‍රාහ්මණා ච සඞ්ගහෙතබ්බා, තස්මිං තස්මිඤ්ච කත්තබ්බෙ කරියමානෙපි ඝරාවාසො ඡිද්දඝටො විය මහාසමුද්දො විය ච දුප්පූරො, තස්මා ගෙහා නාමෙතෙ අධිවසිතුං ආවසිතුං දුක්ඛා දුක්කරාති කත්වා දුරධිවාසා දුරාවාසාති. පබ්බජ්ජඤ්චෙ අනුතිට්ඨෙය්‍යං **ධම්මො ගම්භීරො,** යදත්ථා පබ්බජ්ජා, සො පබ්බජිතෙන අධිගන්තබ්බො පටිවෙධසද්ධම්මො ගම්භීරො,

ගම්භීරඤාණගොචරත්තා දුද්දසො, දුප්පටිවිජ්ඣො ධම්මස්ස ගම්භීරභාවෙන දුප්පටිවිජ්ඣත්තා. ගෙහඤ්චෙ ආවසෙය්‍යං, **දුරධිගමා භොගා** යෙහි විනා න සක්කා ගෙහං ආවසිතුං, තෙ භොගා දුක්ඛෙන කසිරෙන අධිගන්තබ්බතාය දුරධිගමා. එවං සන්තෙ සරාවාසං පහාය පබ්බජ්ජංයෙව අනුතිට්ඨෙය්‍යං, එවම්පි **කිච්ඡා වුත්ති නො ඉතරීතරෙන ඉධ** ඉමස්මිං බුද්ධසාසනෙ ඉතරීතරෙන යථාලද්ධෙන පච්චයෙන අම්හාකං වුත්ති ජීවිකා කිච්ඡා දුක්ඛා, සරාවාසානං දුරධිවාසතාය භොගානඤ්ච දුරධිගමතාය ගෙහෙ ඉතරීතරෙන පච්චයෙන යාපෙතබ්බතාය කිච්ඡා කසිරා වුත්ති අම්හාකං, තත්ථ කිං කාතුං වට්ටතීති? **යුත්තං චින්තෙතුං සතතමනිච්චතං** සකලං දිවසං පුබ්බරත්තාපරරත්තඤ්ච තෙභූමකධම්මජාතං අනිච්චතන්ති, තතො උප්පාදවයවන්තතො ආදිඅන්තවන්තතො තාවකාලිකතො ච න නිච්චන්ති ‘‘අනිච්ච’’න්ති චින්තෙතුං විපස්සිතුං යුත්තං. අනිච්චානුපස්සනාය සිද්ධාය ඉතරානුපස්සනා සුඛෙනෙව සිජ්ඣන්තීති අනිච්චානුපස්සනාව එත්ථ වුත්තා, අනිච්චස්ස දුක්ඛානත්තතානං අබ්‍යභිචරණතො සාසනිකස්ස සුඛග්ගහණතො ච. තෙනාහ – ‘‘යදනිච්චං තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදනත්තා’’ති (සං. නි. 3.15), ‘‘යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං නිරොධධම්ම’’න්ති (මහාව. 16; දී. නි. 2.371; සං. නි. 5.1081), ‘‘වයධම්මා සඞ්ඛාරා’’ති (දී. නි. 2.218) ච තදමිනා එවං අඤ්ඤමඤ්ඤං පටිපක්ඛවසෙන අපරාපරං උප්පන්නෙ විතක්කෙ නිග්ගහෙත්වා අනිච්චතාමුඛෙන විපස්සනං ආරභිත්වා ඉදානි කතකිච්චො ජාතොති දස්සෙති. තෙන වුත්තං ‘‘අත්තනො පටිපත්ති’’න්තිආදි. ඉදමෙව ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසි.

ජෙන්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. වච්ඡගොත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

තෙවිජ්ජොහං මහාඣායීති ආයස්මතො වච්ඡගොත්තත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලබීජං රොපෙන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ බන්ධුමතීනගරෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං රඤ්ඤා නාගරෙහි ච සද්ධිං බුද්ධපූජං කත්වා තතො පරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ විභවසම්පන්නස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, තස්ස වච්ඡගොත්තතාය **වච්ඡගොත්තොත්වෙව** සමඤ්ඤා අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්වා බ්‍රාහ්මණවිජ්ජාසු නිප්ඵත්තිං ගතො විමුත්තිං ගවෙසන්තො තත්ථ සාරං අදිස්වා පරිබ්බාජකපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා විචරන්තො සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා පඤ්හං පුච්ඡිත්වා තස්මිං විස්සජ්ජිතෙ පසන්නමානසො සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.16.15-20) –

‘‘උදෙන්තං සතරංසිංව, පීතරංසිංව භාණුමං;
පන්නරසෙ යථා චන්දං, නිය්‍යන්තං ලොකනායකං.

‘‘අට්ඨසට්ඨිසහස්සානි, සබ්බෙ ඛීණාසවා අහුං;
පරිවාරිංසු සම්බුද්ධං, ද්විපදින්දං නරාසභං.

‘‘සම්මජ්ජිත්වාන තං වීථිං, නිය්‍යන්තෙ ලොකනායකෙ;
උස්සාපෙසිං ධජං තත්ථ, විප්පසන්නෙන චෙතසා.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං ධජං අභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ධජදානස්සිදං ඵලං.

‘‘ඉතො චතුත්ථකෙ කප්පෙ, රාජාහොසිං මහබ්බලො;
සබ්බාකාරෙන සම්පන්නො, සුධජො ඉති විස්සුතො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා අත්තනො පටිපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා සොමනස්සජාතො උදානවසෙන –

112. ‘‘තෙවිජ්ජොහං මහාඣායී, චෙතොසමථකොවිදො;
සදත්ථො මෙ අනුප්පත්තො, කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **තෙවිජ්ජොහන්ති** යදිපි මං පුබ්බෙ තිණ්ණං වෙදානං පාරං ගතත්තා ‘‘බ්‍රාහ්මණො තෙවිජ්ජො’’ති සඤ්ජානන්ති, තං පන සමඤ්ඤාමත්තං වෙදෙසු විජ්ජාකිච්චස්ස අභාවතො. ඉදානි පන පුබ්බෙනිවාසඤාණාදීනං තිස්සන්නං විජ්ජානං අධිගතත්තා පරමත්ථතො තෙවිජ්ජො අහං, මහන්තස්ස අනවසෙසස්ස සමුදයපක්ඛියස්ස කිලෙසගණස්ස ඣාපනතො, මහන්තෙන මග්ගඵලඣානෙන මහන්තස්ස උළාරස්ස පණීතස්ස නිබ්බානස්ස ඣායනතො ච **මහාඣායී. චෙතොසමථකොවිදොති** චිත්තසඞ්ඛොභකරානං සංකිලෙසධම්මානං වූපසමනෙන චෙතසො සමාදහනෙ කුසලො. එතෙන තෙවිජ්ජභාවස්ස කාරණමාහ. සමාධිකොසල්ලසහිතෙන හි ආසවක්ඛයෙන තෙවිජ්ජතා, න කෙවලෙන. **සදත්ථොති** සකත්ථො ක-කාරස්සායං ද-කාරො කතො ‘‘අනුප්පත්තසදත්ථො’’තිආදීසු (ම.

නි. 1.9; අ. නි. 3.38) විය. ''සදත්ථො''ති ච අරහත්තං වෙදිතබ්බං. තඤ්හි අත්තපටිබන්ධට්ඨෙන අත්තානං අවිජහනට්ඨෙන අත්තනො පරමත්ථට්ඨෙන අත්තනො අත්ථත්තා ''සකත්ථො''ති වුච්චති. ස්වායං සදත්ථො **මෙ** මයා **අනුප්පත්තො** අධිගතො. එතෙන යථාවුත්තං මහාඛාධායිභාවං සිඛාපත්තං කත්වා දස්සෙති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

වච්ඡගොත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. වනවච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අච්ඡොදිකා පුථුසිලාති ආයස්මතො වනවච්ඡත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලබීජං රොපෙන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො පරස්ස කම්මං කත්වා ජීවන්තො කස්සචි අපරාධං කත්වා මරණභයෙන තජ්ජිතො පලායන්තො අන්තරාමග්ගෙ බොධිරුක්ඛං දිස්වා පසන්නමානසො තස්ස මූලං සම්මජ්ජිත්වා පිණ්ඩිබන්ධෙහි අසොකපුප්ඵෙහි පූජං කත්වා වන්දිත්වා බොධිං අභිමුඛො නමස්සමානො පල්ලඞ්කෙන නිසින්නො මාරෙතුං ආගතෙ පච්චත්ථිකෙ දිස්වා තෙසු චිත්තං අකොපෙත්වා බොධිං එව ආවජ්ජෙන්තො සතපොරිසෙ පපාතෙ පපති. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ විභවසම්පන්නස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, ''වච්ඡො''තිස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො බිම්බිසාරසමාගමෙ පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.16.7-14) –

''පරකම්මායනෙ යුත්තො, අපරාධං අකාසහං;
වනන්තං අභිධාවිස්සං, භයවෙරසමප්පිතො.

''පුප්ඵිතං පාදපං දිස්වා, පිණ්ඩිබන්ධං සුනිම්මිතං;
තම්බපුප්ඵං ගහෙත්වාන, බොධියං ඔකිරිං අහං.

''සම්මජ්ජිත්වාන තං බොධිං, පාටලිං පාදපුත්තමං;
පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වාන, බොධිමූලෙ උපාවිසිං.

''ගතමග්ගං ගවෙසන්තා, ආගච්ඡුං මම සන්තිකං;
තෙ ච දිස්වානහං තත්ථ, ආවජ්ජිං බොධිමුත්තමං.

''වන්දිත්වාන අහං බොධිං, විප්පසන්නෙන චෙතසා;
අනෙකතාලෙ පපතිං, ගිරිදුග්ගෙ භයානකෙ.

''එකනවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බොධිපූජායිදං ඵලං.

''ඉතො ච තතියෙ කප්පෙ, රාජා සුසඤ්ඤතො අහං;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා විවෙකාභිරතියා වනෙයෙව වසි, තෙන **වනවච්ඡො**ති සමඤ්ඤා උදපාදි. අථ කදාචි ථෙරො ඤාතිජනානුග්ගහත්ථං රාජගහං ගතො තත්ථ ඤාතකෙහි උපට්ඨියමානො කතිපාහං වසිත්වා ගමනාකාරං සන්දස්සෙති. තං ඤාතකා, ''භන්තෙ, අම්හාකං අනුග්ගහත්ථං ධුරවිහාරෙ වසථ, මයං උපට්ඨහිස්සාමා''ති යාචිංසු. ථෙරො තෙසං පබ්බතරාමණෙය්‍යකිත්තනාපදෙසෙන විවෙකාභිරතිං නිවෙදෙන්තො –

113. ''අච්ඡොදිකා පුථුසිලා, ගොනඞ්ගුලමිගායුතා;
අම්බුසෙවාලසඤ්ඡන්නා, තෙ සෙලා රමයන්ති ම''න්ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **අච්ඡොදිකා**ති අච්ඡං අබහලං සුඛුමං උදකං එතෙසූති ''අච්ඡොදකා''ති වත්තබ්බෙ ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන අච්ඡොදිකා''ති වුත්තං. එතෙන තෙසං උදකසම්පත්තිං දස්සෙති. **පුථුසිලා**ති පුථුලා විත්ථතා මුදුසුඛසම්ඵස්සා සිලා එතෙසූති පුථුසිලා. එතෙන නිසජ්ජනට්ඨානසම්පත්තිං දස්සෙති. ගුන්නං විය නඞ්ගුලං නඞ්ගුට්ඨං එතෙසන්ති **ගොනඞ්ගුලා,** කාළමක්කටා, ''පකතිමක්කටා''තිපි වදන්තියෙව . ගොනඞ්ගුලෙහි ච පසදාදිකෙහි මිගෙහි ච තහං තහං විචරන්තෙහි ආයුතා මිස්සිතාති **ගොනඞ්ගුලමිගායුතා** . එතෙන තෙසං අමනුස්සූපචාරිතාය අරඤ්ඤලක්ඛණූපෙතතං දස්සෙති. **අම්බුසෙවාලසඤ්ඡන්නා**ති පසවනතො සතතං පග්ඝරමානසලිලතාය තහං තහං උදකසෙවාලසඤ්ඡාදිතා. **තෙ සෙලා රමයන්ති ම**න්ති යත්ථාහං වසාමි; තෙ එදිසා සෙලා පබ්බතා විවෙකාභිරතියා මං රමයන්ති, තස්මා තත්ථෙවාහං ගච්ඡාමීති අධිප්පායො. ඉදමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසි.

වනවච්ඡත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අධිමුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

කායදුට්ඨුල්ලගරුනොති ආයස්මතො අධිමුත්තත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? සො කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො බ්‍රාහ්මණවිජ්ජාසු නිප්ඵත්තිං ගතො කාමෙසු ආදීනවං දිස්වා ඝරාවාසං පහාය තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා අරඤ්ඤෙ විහරන්තො බුද්ධුප්පාදං සුත්වා මනුස්සූපචාරං උපගන්ත්වා සත්ථාරං භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතං ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො අත්තනො වාකචීරං සත්ථු පාදමූලෙ පත්ථරි. සත්ථා තස්ස අජ්ඣාසයං ඤත්වා තස්මිං අට්ඨාසි. තත්ථ ඨිතං භගවන්තං කාළානුසාරෙන ගන්ධෙන පූජෙත්වා ‘‘සමුද්ධරසිමං ලොක’’න්තිආදිකාහි දසහි ගාථාහි අභිත්ථවි. තං සත්ථා ‘‘අනාගතෙ ඉතො සතසහස්සකප්පමත්ථකෙ ගොතමස්ස නාම සම්මාසම්බුද්ධස්ස සාසනෙ පබ්බජිත්වා ඡළභිඤ්ඤො භවිස්සතී’’ති බ්‍යාකරිත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො යාවායං බුද්ධුප්පාදො, තාව දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **අධිමුත්තොති** ලද්ධනාමො විඤ්ඤුතං පත්තො බ්‍රාහ්මණවිජ්ජාසු නිප්ඵත්තිං ගන්ත්වා තත්ථ සාරං අපස්සන්තො පච්ඡිමභවිකත්තා නිස්සරණං ගවෙසන්තො ජෙතවනපටිග්ගහණෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.40.304-332) –

‘‘කණිකාරංව ජලිතං, දීපරුක්ඛංව උජ්ජලං;
ඔසධිංව විරොචන්තං, විජ්ජුතං ගගනෙ යථා.

‘‘අසම්භීතං අනුත්තාසිං, මිගරාජංව කෙසරිං;
ඤාණාලොකං පකාසෙන්තං, මද්දන්තං තිත්ථියෙ ගණෙ.

‘‘උද්ධරන්තං ඉමං ලොකං, ඡින්දන්තං සබ්බසංසයං;
ගජ්ජන්තං මිගරාජංව, අද්දසං ලොකනායකං.

‘‘ජටාජිනධරො ආසිං, බ්‍රහා උජු පතාපවා;
වාකචීරං ගහෙත්වාන, පාදමූලෙ අපත්ථරිං.

‘‘කාළානුසාරියං ගය්හ, අනුලිම්පිං තථාගතං;
සම්බුද්ධමනුලිම්පෙත්වා, සන්ථවිං ලොකනායකං.

‘‘සමුද්ධරසිමං ලොකං, ඔඝතිණ්ණ මහාමුනි;
ඤාණාලොකෙන ජොතෙසි, නාවටං ඤාණමුත්තමං.

‘‘ධම්මචක්කං පවත්තෙසි, මද්දසෙ පරතිත්ථියෙ;
උසභො ජිතසඞ්ගාමො, සම්පකම්පෙසි මෙදනිං.

‘‘මහාසමුද්දෙ ඌමියො, වෙලන්තම්හි පභිජ්ජරෙ;
තථෙව තව ඤාණම්හි, සබ්බදිට්ඨී පභිජ්ජරෙ.

‘‘සුඛුමච්ඡිකජාලෙන, සරම්හි සම්පතානිතෙ;
අන්තොජාලීකතා පාණා, පීළිතා හොන්ති තාවදෙ.

‘‘තථෙව තිත්ථියා ලොකෙ, පුථුපාසණ්ඩනිස්සිතා;
අන්තොඤාණවරෙ තුය්හං, පරිවත්තන්ති මාරිස.

‘‘පතිට්ඨා වුය්හතං ඔඝෙ, ත්වඤ්හි නාථො අබන්ධුනං;
භයට්ටිතානං සරණං, මුත්තිත්ථීනං පරායණං.

‘‘එකවීරො අසදිසො, මෙත්තාකරුණසඤ්චයො;
අසමො සුසමො සන්තො, වසී තාදී ජිතඤ්ජයො.

‘‘ධීරො විගතසම්මොහො, අනෙජො අකථංකථී;
තුසිතො වන්තදොසොසි, නිම්මලො සංයතො සුචි.

‘‘සඞ්ගාතිගො හතමදො, තෙවිජ්ජො තිභවන්තගො;

සීමාතිගො ධම්මගරු, ගතත්ථො හිතවබ්භුතො.

‘‘තාරකො ත්වං යථා නාවා, නිධීවස්සාසකාරකො;
අසම්භීතො යථා සීහො, ගජරාජාව දප්පිතො.

‘‘ථොමෙත්වා දසගාථාහි, පදුමුත්තරං මහායසං;
වන්දිත්වා සත්ථුනො පාදෙ, තුණ්හී අට්ඨාසහං තදා.

‘‘පදුමුත්තරො ලොකවිදූ, ආහුතීනං පටිග්ගහො;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ ඨිතො සත්ථා, ඉමා ගාථා අභාසථ.

‘‘යො මෙ සීලඤ්ච ඤාණඤ්ච, සද්ධම්මඤ්චාපි වණ්ණයි;
තමහං කිත්තයිස්සාමි, සුණාථ මම භාසතො.

‘‘සට්ඨී කප්පසහස්සානි, දෙවලොකෙ රමිස්සති;
අඤ්ඤෙ දෙවෙභිභවිත්වා, ඉස්සරං කාරයිස්සති.

‘‘සො පච්ඡා පබ්බජිත්වාන, සුක්කමූලෙන චොදිතො;
ගොතමස්ස භගවතො, සාසනෙ පබ්බජිස්සති.

‘‘පබ්බජිත්වාන කායෙන, පාපකම්මං විවජ්ජිය;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, නිබ්බායිස්සතිනාසවො.

‘‘යථාපි මෙඝො ථනයං, තප්පෙති මෙදනිං ඉමං;
තථෙව ත්වං මහාවීර, ධම්මෙන තප්පයී මමං.

‘‘සීලං පඤ්ඤඤ්ච ධම්මඤ්ච, ථවිත්වා ලොකනායකං;
පත්තොම්හි පරමං සන්තිං, නිබ්බානං පදමච්චුතං.

‘‘අහො නූන ස භගවා, චිරං තිට්ඨෙය්‍ය චක්ඛුමා;
අඤ්ඤාතඤ්ච විජානෙය්‍යුං, ඵුසෙය්‍යුං අමතං පදං.

‘‘අයං මෙ පච්ඡිමා ජාති, භවා සබ්බෙ සමූහතා;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, විහරාමි අනාසවො.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, යං බුද්ධමභිථොමයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, කිත්තනාය ඉදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනා සහ වසන්තෙ කායදළ්හිබහුලෙ භික්ඛූ ඔවදන්තො –

114. ‘‘කායදුට්ඨුල්ලගරුනො, හිය්‍යමානම්හි ජීවිතෙ;
සරීරසුඛගිද්ධස්ස, කුතො සමණසාධුතා’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **කායදුට්ඨුල්ලගරුනොති** දුට්ඨුල්ලං අසුභයොග්‍යතා, කායස්ස දුට්ඨුල්ලං කායදුට්ඨුල්ලං, කායදුට්ඨුල්ලං ගරු සම්භාවිතං යස්ස සො කායදුට්ඨුල්ලගරු, අනිස්සරණප්පඤ්ඤො හුත්වා කායපොසනප්පසුතො කායදළ්හිබහුලොති අත්ථො, තස්ස කායදුට්ඨුල්ලගරුනො. **හිය්‍යමානම්හි ජීවිතෙති** කුන්නදීනං උදකං විය ජීවිතසඞ්ඛාරෙ ලහුසො ඛීයමානෙ. **සරීරසුඛගිද්ධස්සාති** පණීතාහාරාදීහි අත්තනො කායස්ස සුඛෙන ගෙධං ආපන්නස්ස . **කුතො සමණසාධුතාති** එවරූපස්ස පුග්ගලස්ස සමණභාවෙන සාධුතා සුසමණතා කුතො කෙන කාරණෙන සියා, එකංසතො පන කායෙ ජීවිතෙ ච නිරපෙක්ඛස්ස ඉතරීතරසන්තොසෙන සන්තුට්ඨස්ස ආරද්ධවීරියස්සෙව සමණසාධුතාති අධිප්පායො.

අධිමුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මහානාමත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

එසාවභියාසෙ පබ්බතෙනාති ආයස්මතො මහානාමත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො සුමෙධස්ස භගවතො කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා බ්‍රාහ්මණවිජ්ජාසු නිප්ඵත්තිං ගතො ඝරාවාසං පහාය අඤ්ඤතරාය නදියා තීරෙ අස්සමං කාරෙත්වා සම්බහුලෙ බ්‍රාහ්මණෙ මන්තෙ වාචෙන්තො විහරති. අථෙකදිවසං භගවා තං අනුග්ගණ්හිතුං තස්ස අසමපදං උපගච්ඡි. සො භගවන්තං දිස්වා පසන්නචිත්තො ආසනං පඤ්ඤාපෙත්වා අදාසි . නිසින්නෙ භගවති සුමධුරං මධුං උපනාමෙසි. තං භගවා පරිභුඤ්ජිත්වා හෙට්ඨා අධිමුත්තත්ථෙරවත්ථුම්හි වුත්තනයෙන අනාගතං බ්‍යාකරිත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං සුගතීසුයෙව පරිවත්තෙන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **මහානාමොති** ලද්ධනාමො විඤ්ඤුතං පත්තො භගවතො සන්තිකං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා නෙසාදකෙ නාම පබ්බතෙ විහරන්තො කිලෙසපරියුට්ඨානං වික්ඛම්භෙතුං අසක්කොන්තො ''කිං මෙ ඉමිනා සංකිලිට්ඨචිත්තස්ස ජීවිතෙනා''ති අත්තභාවං නිබ්බින්දන්තො උච්චං පබ්බතසිඛරං අභිරුහිත්වා ''ඉතො පාතෙත්වා තං මාරෙස්සාමී''ති අත්තානං පරං විය නිද්දිසන්තො –

115. ''එසාවභියාසෙ පබ්බතෙන, බහුකුටජසල්ලකිකෙන;
නෙසාදකෙන ගිරිනා, යසස්සිනා පරිච්ඡදෙනා''ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **එසාවභියාසෙති** එසො ත්වං මහානාම අවභියාසෙ පරිභායසි. **පබ්බතෙනාති** නිවාසට්ඨානභූතෙන ඉමිනා පබ්බතෙන. **බහුකුටජසල්ලකිකෙනාති** බහූහි කුටජෙහි ඉන්දසාලරුක්ඛෙහි සල්ලකීහි ඉන්දසාලරුක්ඛෙහි වා සමන්නාගතෙන. **නෙසාදකෙනාති** එවංනාමකෙන. **ගිරිනාති** සෙලෙන. සෙලො හි සන්ධිසඞ්ඛාතෙහි පබ්බෙහි ඨිතත්තා ''පබ්බතො''ති, පසවනාදිවසෙන ජලස්ස, සාරභූතානං භෙසජ්ජාදිවත්ථූනඤ්ච ගිරණතො ''ගිරී''ති වුච්චති. තදුභයත්ථසම්භවතො පනෙත්ථ ''පබ්බතෙනා''ති වත්වා ''ගිරිනා''ති ච වුත්තං. **යසස්සිනාති** සබ්බගුණෙහි විස්සුතෙන පකාසෙන. **පරිච්ඡදෙනාති** නානාවිධරුක්ඛගච්ඡලතාහි සමන්තතො ඡන්නෙන, වසනට්ඨානතාය වා තුය්හං පරිච්ඡදභූතෙන. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – මහානාම, යදි කම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙත්වා විතක්කබහුලො හොසි, එවං ත්වං ඉමිනා ඡායූදකසම්පන්නෙන සප්පායෙන නිවාසනට්ඨානභූතෙන නෙසාදකගිරිනා පරිභායසි, ඉදානිහං තං ඉතො පාතෙත්වා මාරෙස්සාමි, තස්මා න ලබ්භා විතක්කවසිකෙන භවිතුන්ති. එවං ථෙරො අත්තානං සන්තජ්ජෙන්තොයෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.40.333-352) –

''සින්ධුයා නදියා තීරෙ, සුකතො අස්සමො මම;
තත්ථ වාචෙමහං සිස්සෙ, ඉතිහාසං සලක්ඛණං.

''ධම්මකාමා විනීතා තෙ, සොතුකාමා සුසාසනං;
ඡළඞ්ගෙ පාරමිප්පත්තා, සින්ධුකූලෙ වසන්ති තෙ.

''උප්පාතගමනෙ චෙව, ලක්ඛණෙසු ච කොවිදා;
උත්තමත්ථං ගවෙසන්තා, වසන්ති විපිනෙ තදා.

''සුමෙධො නාම සම්බුද්ධො, ලොකෙ උප්පජ්ජි තාවදෙ;
අම්හාකං අනුකම්පන්තො, උපාගච්ඡි විනායකො.

''උපාගතං මහාවීරං, සුමෙධං ලොකනායකං;
තිණසන්ථාරකං කත්වා, ලොකජෙට්ඨස්සදාසහං.

''විපිනාතො මධුං ගය්හ, බුද්ධසෙට්ඨස්සදාසහං;
සම්බුද්ධො පරිභුඤ්ජිත්වා, ඉදං වචනමබ්‍රවි.

''යො තං අදාසි මධුං මෙ, පසන්නො සෙහි පාණිභි;
තමහං කිත්තයිස්සාමි, සුණාථ මම භාසතො.

''ඉමිනා මධුදානෙන, තිණසන්ථාරකෙන ච;
තිංස කප්පසහස්සානි, දෙවලොකෙ රමිස්සති.

''තිංසකප්පසහස්සම්හි, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

''තස්ස ධම්මෙසු දායාදො, ඔරසො ධම්මනිම්මිතො;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, නිබ්බායිස්සතිනාසවො.

‘‘දෙවලොකා ඉධාගන්ත්වා, මාතුකුච්ඡිං උපාගතෙ;
මධුවස්සං පවස්සිත්ථ, ඡාදයං මධුනා මහිං.

‘‘මයි නික්ඛන්තමත්තම්හි, කුච්ඡියා ච සුදුත්තරා;
තත්‍රාපි මධුවස්සං මෙ, වස්සතෙ නිච්චකාලිකං.

‘‘අගාරා අභිනික්ඛම්ම, පබ්බජිං අනගාරියං;
ලාභී අන්නස්ස පානස්ස, මධුදානස්සිදං ඵලං.

‘‘සබ්බකාමසමිද්ධොහං, භවිත්වා දෙවමානුසෙ;
තෙනෙව මධුදානෙන, පත්තොම්හි ආසවක්ඛයං.

‘‘වුට්ඨම්හි දෙවෙ චතුරඞ්ගුලෙ තිණෙ, සම්පුප්ඵිතෙ ධරණීරුහෙ සඤ්ඡන්නෙ;
සුඤ්ඤෙ ඝරෙ මණ්ඩපරුක්ඛමූලකෙ, වසාමි නිච්චං සුඛිතො අනාසවො.

‘‘මජ්ඣෙ මහන්තෙ හීනෙ ච, භවෙ සබ්බෙ අතික්කමිං;
අජ්ජ මෙ ආසවා ඛීණා, නත්ථි දානි පුනබ්භවො.

‘‘තිංසකප්පසහස්සම්හි, යං දානමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, මධුදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
අයමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණගාථා අහොසීති.

මහානාමත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පාරාපරියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ඡඵස්සායතනෙ හිත්වාති ආයස්මතො පාරාපරියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො පියදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ නෙසාදයොනියං නිබ්බත්තිත්වා තස්ස විඤ්ඤුතං පත්තස්ස විචරණට්ඨානෙ අඤ්ඤතරස්මිං වනසණ්ඩෙ පියදස්සී භගවා තං අනුග්ගණ්හිතුං නිරොධසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා නිසීදි. සො ච මිගෙ පරියෙසන්තො තං ඨානං ගතො සත්ථාරං දිස්වා පසන්නමානසො භගවන්තං අන්තො කත්වා කතං සාඛාමණ්ඩපං පදුමපුප්ඵෙහි කූටාගාරාකාරෙන සඤ්ඡාදෙත්වා උළාරං පීතිසොමනස්සං පටිසංවෙදෙන්තො සත්තාහං නමස්සමානො අට්ඨාසි. දිවසෙ දිවසෙ ච මිලාතමිලාතානි අපනෙත්වා අභිනවෙහි ඡාදෙසි. සත්ථා සත්තාහස්ස අච්චයෙන නිරොධතො වුට්ඨහිත්වා භික්ඛුසඞ්ඝං අනුස්සරි. තාවදෙව අසීතිසහස්සමත්තා භික්ඛූ සත්ථාරං පරිවාරෙසුං. ‘‘මධුරධම්මකථං සුණිස්සාමා’’ති දෙවතා සන්නිපතිංසු, මහා සමාගමො අහොසි. සත්ථා අනුමොදනං කරොන්තො තස්ස දෙවමනුස්සෙසු භාවිනිං සම්පත්තිං ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවකබොධිඤ්ච බ්‍යාකරිත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ හුත්වා පරාපරගොත්තතාය **පාරාපරියොති** ලද්ධසමඤ්ඤො බහූ බ්‍රාහ්මණෙ මන්තෙ වාචෙන්තො සත්ථු රාජගහගමනෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.40.353-385) –

‘‘පියදස්සී නාම භගවා, සයම්භූ ලොකනායකො;
විවෙකකාමො සම්බුද්ධො, සමාධිකුසලො මුනි.

‘‘වනසණ්ඩං සමොග්ගය්හ, පියදස්සී මහාමුනි;
පංසුකූලං පත්ථරිත්වා, නිසීදි පුරිසුත්තමො.

‘‘මිගලුද්දො පුරෙ ආසිං, අරඤ්ඤෙ කානනෙ අහං;
පසදං මිගමෙසන්තො, ආහිණ්ඩාමි අහං තදා.

‘‘තත්ථද්දසාසිං සම්බුද්ධං, ඔඝතිණ්ණමනාසවං;
පුප්ඵිතං සාලරාජංව, සතරංසිංව උග්ගතං.

‘‘දිස්වානහං දෙවදෙවං, පියදස්සිං මහායසං;
ජාතස්සරං සමොග්ගය්හ, පදුමං ආහරිං තදා.

‘‘ආහරිත්වාන පදුමං, සතපත්තං මනොරමං;
කූටාගාරං කරිත්වාන, ඡාදයිං පදුමෙනහං.

‘‘අනුකම්පකො කාරුණිකො, පියදස්සී මහාමුනි;
සත්තරත්තින්දිවං බුද්ධො, කූටාගාරෙ වසී ජිනො.

‘‘පුරාණං ඡඩ්ඩයිත්වාන, නවෙන ඡාදයිං අහං;
අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වාන, අට්ඨාසිං තාවදෙ අහං.

‘‘වුට්ඨහිත්වා සමාධිම්හා, පියදස්සී මහාමුනි;
දිසං අනුවිලොකෙන්තො, නිසීදි ලොකනායකො.

‘‘තදා සුදස්සනො නාම, උපට්ඨාකො මහිද්ධිකො;
චිත්තමඤ්ඤාය බුද්ධස්ස, පියදස්සිස්ස සත්ථුනො.

‘‘අසීතියා සහස්සෙහි, භික්ඛූහි පරිවාරිතො;
වනන්තෙ සුඛමාසීනං, උපෙසි ලොකනායකං.

‘‘යාවතා වනසණ්ඩම්හි, අධිවත්ථා ච දෙවතා;
බුද්ධස්ස චිත්තමඤ්ඤාය, සබ්බෙ සන්නිපතුං තදා.

‘‘සමාගතෙසු යක්ඛෙසු, කුම්භණ්ඩෙ සහරක්ඛසෙ;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ ච සම්පත්තෙ, ගාථා පබ්‍යාහරී ජිනො.

‘‘යො මං සත්තාහං පූජෙසි, ආවාසඤ්ච අකාසි මෙ;
තමහං කිත්තයිස්සාමි, සුණාථ මම භාසතො.

‘‘සුදුද්දසං සුනිපුණං, ගම්භීරං සුප්පකාසිතං;
ඤාණෙන කිත්තයිස්සාමි, සුණාථ මම භාසතො.

‘‘චතුද්දසානි කප්පානි, දෙවරජ්ජං කරිස්සති;
කූටාගාරං මහන්තස්ස, පද්මපුප්ඵෙහි ඡාදිතං.

‘‘ආකාසෙ ධාරයිස්සති, පුප්ඵකම්මස්සිදං ඵලං;
චතුබ්බීසෙ කප්පසතෙ, වොකිණ්ණං සංසරිස්සති.

‘‘තත්ථ පුප්ඵමයං බ්‍යම්හං, ආකාසෙ ධාරයිස්සති;
යථා පදුමපත්තම්හි, තොයං න උපලිම්පති.

‘‘තථෙවිමස්ස ඤාණම්හි, කිලෙසා නොපලිම්පරෙ;
මනසා විනිවට්ටෙත්වා, පඤ්ච නීවරණෙ අයං.

‘‘චිත්තං ජනෙත්වා නෙක්ඛම්මෙ, අගාරා පබ්බජිස්සති;
තතො පුප්ඵමයෙ බ්‍යම්හෙ, ධාරෙන්තෙ නික්ඛමිස්සති.

‘‘රුක්ඛමූලෙ වසන්තස්ස, නිපකස්ස සතීමතො;
තත්ථ පුප්ඵමයං බ්‍යම්හං, මත්ථකෙ ධාරයිස්සති.

‘‘චීවරං පිණ්ඩපාතඤ්ච, පච්චයං සයනාසනං;
දත්වාන භික්ඛුසඞ්ඝස්ස, නිබ්බායිස්සතිනාසවො.

‘‘කූටාගාරෙන චරතා, පබ්බජ්ජං අභිනික්ඛමිං;
රුක්ඛමූලෙ වසන්තම්පි, කූටාගාරං ධරීයති.

‘‘චීවරෙ පිණ්ඩපාතෙ ච, චෙතනා මෙ න විජ්ජති;
පුඤ්ඤකම්මෙන සංයුත්තො, ලභාමි පරිනිට්ඨිතං.

‘‘ගණනාතො අසඞ්ඛෙය්‍යා, කප්පකොටී බහූ මම;
රිත්තකා තෙ අතික්කන්තා, පමුත්තා ලොකනායකා.

‘‘අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, පියදස්සී විනායකො;
තමහං පයිරුපාසිත්වා, ඉමං යොනිං උපාගතො.

‘‘ඉධ පස්සාමි සම්බුද්ධං, අනොමං නාම චක්ඛුමං;
තමහං උපගන්ත්වාන, පබ්බජිං අනගාරියං.

‘‘දුක්ඛස්සන්තකරො බුද්ධො, මග්ගං මෙ දෙසයී ජිනො;
තස්ස ධම්මං සුණිත්වාන, පත්තොම්හි අචලං පදං.

‘‘තොසයිත්වාන සම්බුද්ධං, ගොතමං සක්‍යපුඞ්ගවං;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, විහරාමි අනාසවො.

‘‘අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, යං බුද්ධමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො පටිපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා සඤ්ජාතසොමනස්සො උදානවසෙන –

116. ‘‘ඡඵස්සායතනෙ හිත්වා, ගුත්තද්වාරො සුසංවුතො;
අඝමූලං වමිත්වාන, පත්තො මෙ ආසවක්ඛයො’’ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **ඡඵස්සායතනෙ හිත්වා**ති චක්ඛුසම්ඵස්සාදීනං ඡන්නං සම්ඵස්සානං උප්පත්තිට්ඨානතාය ‘‘ඵස්සායතනානී’’ති ලද්ධනාමානි චක්ඛාදීනි ඡ අජ්ඣත්තිකායතනානි තප්පටිබද්ධසංකිලෙසප්පහානවසෙන පහාය. **ගුත්තද්වාරො සුසංවුතො**ති තතො එව චක්ඛුද්වාරාදීනං ගුත්තත්තා, තත්ථ පවත්තනකානං අභිජ්ඣාදීනං පාපධම්මානං පවෙසනනිවාරණෙන සතිකවාටෙන සුට්ඨු පිහිතත්තා ගුත්තද්වාරො සුසංවුතො. අථ වා මනච්ඡට්ඨානං ඡන්නං ද්වාරානං වුත්තනයෙන රක්ඛිතත්තා ගුත්තද්වාරො, කායාදීහි සුට්ඨු සඤ්ඤතත්තා සුසංවුතොති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අඝමූලං වමිත්වානා**ති අඝස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස මූලභූතං අවිජ්ජාභවතණ්හාසඞ්ඛාතං දොසං, සබ්බං වා කිලෙසදොසං අරියමග්ගසඞ්ඛාතවමනයොගපානෙන උග්ගිරිත්වා සන්තානතො බහි කත්වා, බහිකරණහෙතු වා. **පත්තො මෙ ආසවක්ඛයො**ති කාමාසවාදයො ආසවා එත්ථ ඛීයන්ති, තෙසං වා ඛයෙන පත්තබ්බොති ආසවක්ඛයො, නිබ්බානං අරහත්තඤ්ච. සො ආසවක්ඛයො පත්තො අධිගතොති උදානවසෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි.

පාරාපරියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. යසත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සුවිලිත්තො සුවසනොති ආයස්මතො යසත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයානි පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො සුමෙධස්ස භගවතො කාලෙ මහානුභාවො නාගරාජා හුත්වා බුද්ධප්පමුඛං භික්ඛුසඞ්ඝං අත්තනො භවනං නෙත්වා මහාදානං පවත්තෙසි. භගවන්තං මහග්ඝෙන තිචීවරෙන අච්ඡාදෙසි, එකමෙකඤ්ච භික්ඛුං මහග්ඝෙනෙව පච්චෙකදුස්සයුගෙන සබ්බෙන සමණපරික්ඛාරෙන අච්ඡාදෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො සිද්ධත්ථස්ස භගවතො කාලෙ සෙට්ඨිපුත්තො හුත්වා මහාබොධිමණ්ඩං සත්තහි රතනෙහි පූජෙසි. කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ සාසනෙ පබ්බජිත්වා සමණධම්මං අකාසි. එවං සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං අම්හාකං භගවතො කාලෙ බාරාණසියං මහාවිභවස්ස සෙට්ඨිනො පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **යසො** නාම නාමෙන පරමසුඛුමාලො. ‘‘තස්ස තයො පාසාදා’’ති සබ්බං ඛන්ධකෙ (මහාව. 25) ආගතනයෙන වෙදිතබ්බං.

සො පුබ්බහෙතුනා චොදියමානො රත්තිභාගෙ නිද්දාභිභූතස්ස පරිජනස්ස විප්පකාරං දිස්වා සඤ්ජාතසංවෙගො සුවණ්ණපාදුකාරුළ්හොව ගෙහතො නිග්ගතො දෙවතාවිවටෙන නගරද්වාරෙන නික්ඛමිත්වා ඉසිපතනසමීපං ගතො ‘‘උපද්දුතං වත, භො, උපස්සට්ඨං වත, භො’’ති ආහ. තෙන සමයෙන භගවා ඉසිපතනෙ විහරන්තෙන තස්සෙව අනුග්ගණ්හනත්ථං අබ්භොකාසෙ චඞ්කමන්තෙන ‘‘එහි, යස, ඉදං අනුපද්දුතං, ඉදං අනුපස්සට්ඨ’’න්ති වුත්තො, ‘‘අනුපද්දුතං අනුපස්සට්ඨං කිර අත්ථී’’ති සොමනස්සජාතො සුවණ්ණපාදුකා ඔරුය්හ භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා එකමන්තං නිසින්නො සත්ථාරා අනුපුබ්බිකථං කථෙත්වා සච්චදෙසනාය කතාය සච්චපරියොසානෙ සොතාපන්නො හුත්වා ගවෙසනත්ථං ආගතස්ස පිතු භගවතා සච්චදෙසනාය කරියමානාය අරහත්තං සච්ඡාකාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.40.456-483) –

‘‘මහාසමුද්දං ඔග්ගය්හ, භවනං මෙ සුනිම්මිතං;
සුනිම්මිතා පොක්ඛරණී, චක්කවාකපකූජිතා.

‘‘මන්දාලකෙහි සඤ්ඡන්නා, පදුමුප්පලකෙහි ච;
නදී ච සන්දතෙ තත්ථ, සුපතිත්ථා මනොරමා.

‘‘මච්ඡකච්ඡපසඤ්ඡන්නා, නානාදිජසමොත්ථතා;
මයූරකොඤ්චාභිරුදා, කොකිලාදීහි වග්ගුහි.

‘‘පාරෙවතා රවිහංසා ච, චක්කවාකා නදීචරා;
දින්දිභා සාළිකා චෙත්ථ, පම්මකා ජීවජීවකා.

‘‘හංසා කොඤ්චාපි නදිතා, කොසියා පිඞ්ගලා බහූ;
සත්තරතනසම්පන්නා, මණිමුත්තිකවාලුකා.

‘‘සබ්බසොණ්ණමයා රුක්ඛා, නානාගන්ධසමෙරිතා;
උජ්ජොතෙන්ති දිවාරත්තිං, භවනං සබ්බකාලිකං.

‘‘සට්ඨිතූරියසහස්සානි, සායං පාතො පවජ්ජරෙ;
සොළසිත්ථිසහස්සානි, පරිවාරෙන්ති මං සදා.

‘‘අභිනික්ඛම්ම භවනා, සුමෙධං ලොකනායකං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, වන්දයිං තං මහායසං.

‘‘සම්බුද්ධං අභිවාදෙත්වා, සසඞ්ඝං තං නිමන්තයිං;
අධිවාසෙසි සො ධීරො, සුමෙධො ලොකනායකො.

‘‘මම ධම්මකථං කත්වා, උය්‍යොජෙසි මහාමුනි;
සම්බුද්ධං අභිවාදෙත්වා, භවනං මෙ උපාගමිං.

‘‘ආමන්තයිං පරිජනං, සබ්බෙ සන්නිපතාථ වො;
පුබ්බණ්හසමයං බුද්ධො, භවනං ආගමිස්සති.

‘‘ලාභා අම්හං සුලද්ධං නො, යෙ වසාම තවන්තිකෙ;
මයම්පි බුද්ධසෙට්ඨස්ස, පූජං කස්සාම සත්ථුනො.

‘‘අන්නං පානං පට්ඨපෙත්වා, කාලං ආරොචයිං අහං;
වසීසතසහස්සෙහි, උපෙසි ලොකනායකො.

‘‘පඤ්චඞ්ගිකෙහි තූරියෙහි, පච්චුග්ගමනමකාසහං;
සබ්බසොණ්ණමයෙ පීඨෙ, නිසීදි පුරිසුත්තමො.

‘‘උපරිච්ඡදනං ආසි, සබ්බසොණ්ණමයං තදා;
බීජනියො පවායන්ති, භික්ඛුසඞ්ඝස්ස අන්තරෙ.

‘‘පහූතෙනන්නපානෙන, භික්ඛුසඞ්ඝමතප්පයිං;
පච්චෙකදුස්සයුගළෙ, භික්ඛුසඞ්ඝස්සදාසහං.

‘‘යං වදන්ති සුමෙධොති, ලොකාහුතිපටිග්ගහං;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වා, ඉමා ගාථා අභාසථ.

‘‘යො මෙ අන්නෙන පානෙන, සබ්බෙ ඉමෙ ච තප්පයිං;
තමහං කිත්තයිස්සාමි, සුණාථ මම භාසතො.

‘‘අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, දෙවලොකෙ රමිස්සති;
සහස්සක්ඛත්තුං රාජා ච, චක්කවත්තී භවිස්සති.

‘‘උපපජ්ජති යං යොනිං, දෙවත්තං අථ මානුසං;
සබ්බදා සබ්බසොවණ්ණං, ඡදනං ධාරයිස්සති.

‘‘තිංසකප්පසහස්සම්හි, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘තස්ස ධම්මෙසු දායාදො, ඔරසො ධම්මනිම්මිතො;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, නිබ්බායිස්සතිනාසවො.

‘‘භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වා, සීහනාදං නදිස්සති;
චිතකෙ ඡත්තං ධාරෙන්ති, හෙට්ඨා ඡත්තම්හි ඩය්හථ.

‘‘සාමඤ්ඤං මෙ අනුප්පත්තං, කිලෙසා ඣාපිතා මයා;
මණ්ඩපෙ රුක්ඛමූලෙ වා, සන්තාපො මෙ න විජ්ජති.

‘‘තිංසකප්පසහස්සම්හි, යං දානමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, සබ්බදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අථ භගවා ආයස්මන්තං යසං දක්ඛිණං බාහුං පසාරෙත්වා ‘‘එහි භික්ඛූ’’ති ආහ. වචනසමනන්තරමෙව ද්වඞ්ගුලමත්තකෙසමස්සු අට්ඨපරික්ඛාරධරො වස්සසට්ඨිකත්ථෙරො විය අහොසි. සො අත්තනො පටිපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා උදානෙන්තො එහිභික්ඛුභාවප්පත්තිතො පුරිමාවත්ථවසෙන –

117. ‘‘සුවිලිත්තො සුවසනො, සබ්බාභරණභූසිතො;
තිස්සො විජ්ජා අජ්ඣගමිං, කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **සුවිලිත්තො**ති සුන්දරෙන කුඞ්කුමචන්දනානුලෙපනෙන විලිත්තගත්තො. **සුවසනො**ති සුට්ඨු මහග්ඝකාසිකවත්ථවසනො. **සබ්බාභරණභූසිතො**ති සීසූපගාදීහි සබ්බෙහි ආභරණෙහි අලඞ්කතො. **අජ්ඣගමි**න්ති අධිගච්ඡිං. සෙසං වුත්තනයමෙව.

යසත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කිමිලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අභිසත්තොව නිපතතීති ආයස්මතො කිමිලත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි කරොන්තො කකුසන්ධස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො පරිනිබ්බුතෙ සත්ථරි තස්ස ධාතුයො උද්දිස්ස සළලමාලාහි මණ්ඩපාකාරෙන පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන තාවතිංසෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කපිලවත්ථුනගරෙ සාකියරාජකුලෙ නිබ්බත්ති, **කිමිලො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො භොගසම්පත්තියා සම්පන්නො විහරති. තස්ස ඤාණපරිපාකං දිස්වා සංවෙගජනනත්ථං අනුපියායං විහරන්තො සත්ථා පඨමයොබ්බනෙ ඨිතං දස්සනීයං ඉත්ථිරූපං අභිනිම්මිනිත්වා පුරතො දස්සෙත්වා පුන අනුක්කමෙන යථා ජරාරොගවිපත්තීහි අභිභූතා දිස්සති, තථා අකාසි. තං දිස්වා කිමිලකුමාරො අතිවිය සංවෙගං පකාසෙන්තො –

118. ‘‘අභිසත්තොව නිපතති වයො, රූපං අඤ්ඤමිව තථෙව සන්තං;
තස්සෙව සතො අවිප්පවසතො, අඤ්ඤස්සෙව සරාමි අත්තාන’’න්ති. –

ගාථං අභාසි.

තත්ථ **අභිසත්තොවා**ති ‘‘ත්වං සීඝං ගච්ඡ මා තිට්ඨා’’ති දෙවෙහි අනුසිට්ඨො ආණත්තො විය. ‘‘අභිසට්ඨොව’’තිපි පාඨො, ‘‘ත්වං ලහුං ගච්ඡා’’ති කෙනචි අභිලාසාපිතො වියාති අත්ථො. **නිපතතී**ති අතිපතති අභිධාවති න තිට්ඨති, ඛණෙ ඛණෙ ඛයවයං පාපුණාතීති අත්ථො. **වයො**ති බාල්‍යයොබ්බනාදිකො සරීරස්ස අවත්ථාවිසෙසො. ඉධ පනස්ස යොබ්බඤ්ඤං අධිප්පෙතං, තං හිස්ස අභිපතන්තං ඛීයන්තං හුත්වා උපට්ඨිතං. **රූප**න්ති රූපසම්පදාති වදති. **රූප**න්ති පන සරීරං ‘‘අට්ඨිඤ්ච පටිච්ච න්හාරුඤ්ච පටිච්ච මංසඤ්ච පටිච්ච ආකාසො පරිවාරිතො රූපංත්වෙව සඞ්ඛං ගච්ඡතී’’තිආදීසු (ම. නි. 1.306) විය. **අඤ්ඤමිව තථෙව සන්ත**න්ති ඉදං රූපං යාදිසං, සයං තථෙව තෙනෙවාකාරෙන සන්තං විජ්ජමානං අඤ්ඤං විය මය්හං උපට්ඨාතීති අධිප්පායො. ‘‘තදෙව සන්ත’’න්ති ච කෙචි පඨන්ති. **තස්සෙව සතො**ති තස්සෙව මෙ අනඤ්ඤස්ස සතො සමානස්ස. **අවිප්පවසතො**ති න විප්පවසන්තස්ස, චිරවිප්පවාසෙන හි සතො අනඤ්ඤම්පි අඤ්ඤං විය උපට්ඨාති ඉදම්පි ඉධ නත්ථීති අධිප්පායො. **අඤ්ඤස්සෙව සරාමි අත්තාන**න්ති ඉමං මම

අත්තභාවං අඤ්ඤස්ස සත්තස්ස විය සරාමි උපධාරෙමි සඤ්ජානාමීති අත්ථො. තස්සෙවං අනිච්චතං මනසි කරොන්තස්ස දළ්හතරො සංවෙගො උදපාදි, සො සංවෙගජාතො සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.56.42-48) –

''නිබ්බුතෙ කකුසන්ධම්හි, බ්‍රාහ්මණම්හි වුසීමති;
ගහෙත්වා සළලං මාලං, මණ්ඩපං කාරයිං අහං.

''තාවතිංසං ගතො සන්තො, ලභිම්හ බ්‍යම්හමුත්තමං;
අඤ්ඤෙ දෙවෙතිරොචාමි, පුඤ්ඤකම්මස්සිදං ඵලං.

''දිවා වා යදි වා රත්තිං, චඞ්කමන්තො ඨිතො චහං;
ඡන්නො සළලපුප්ඵෙහි, පුඤ්ඤකම්මස්සිදං ඵලං.

''ඉමස්මිංයෙව කප්පම්හි, යං බුද්ධමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වාපි ථෙරො අත්තනො පුරිමුප්පන්නං අනිච්චතාමනසිකාරං විභාවෙන්තො තමෙව ගාථං පච්චුදාහාසි. තෙනෙතං ඉමස්ස ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණම්පි අහොසි.

කිම්ලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. වජ්ජිපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

රුක්ඛමූලගහනං පසක්කියාති ආයස්මතො වජ්ජිපුත්තත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො ඉතො චතුනවුතෙ කප්පෙ එකං පච්චෙකසම්බුද්ධං භික්ඛාය ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො කදලිඵලානි අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ වෙසාලියං ලිච්ඡවිරාජපුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, වජ්ජිරාජපුත්තත්තා **වජ්ජිපුත්තො**ත්වෙව චස්ස සමඤ්ඤා අහොසි. සො දහරො හුත්වා හත්ථිසික්ඛාදිසික්ඛනකාලෙපි හෙතුසම්පන්නතාය නිස්සරණජ්ඣාසයොව හුත්වා විචරන්තො සත්ථු ධම්මදෙසනාකාලෙ විහාරං ගන්ත්වා පරිසපරියන්තෙ නිසින්නො ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.57-62) –

''සහස්සරංසී භගවා, සයම්භූ අපරාජිතො;
විවෙකා වුට්ඨහිත්වාන, ගොචරායාභිනික්ඛමි.

''ඵලහත්ථො අහං දිස්වා, උපගච්ඡිං නරාසභං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, අවටං අදදිං ඵලං.

''චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා අපරභාගෙ අචිරපරිනිබ්බුතෙ සත්ථරි ධම්මං සඞ්ගායිතුං සඞ්කෙතං කත්වා මහාථෙරෙසු තත්ථ තත්ථ විහරන්තෙසු එකදිවසං ආයස්මන්තං ආනන්දං සෙඛංයෙව සමානං මහතියා පරිසාය පරිවුතං ධම්මං දෙසෙන්තං දිස්වා තස්ස උපරිමග්ගාධිගමාය උස්සාහං ජනෙන්තො –

119. ''රුක්ඛමූලගහනං පසක්කිය, නිබ්බානං හදයස්මිං ඔපිය;
ඣාය ගොතම මා ච පමාදො, කිං තෙ බිළිබිළිකා කරිස්සතී''ති. –

ගාථං අභාසි.

තත්ථ **රුක්ඛමූලගහනන්ති** රුක්ඛමූලභූතං ගහනං, ගහනඤ්හි අත්ථි, න රුක්ඛමූලං, රුක්ඛමූලඤ්ච අත්ථි, න ගහනං, තෙසු රුක්ඛමූලග්ගහණෙන ඨානස්ස ඡායාසම්පන්නතාය වාතාතපපරිස්සයාභාවං දස්සෙති. ගහනග්ගහණෙන නිවාතභාවෙන වාතපරිස්සයාභාවං ජනසම්බාධාභාවඤ්ච දස්සෙති, තදුභයෙන ච භාවනායොග්‍යතං. **පසක්කියා**ති

උපගන්ත්වා. **නිබ්බානං හදයස්මිං ඔපියාති** ''එවං මයා පටිපජ්ජිත්වා නිබ්බානං අධිගන්තබ්බ''න්ති නිබ්බුතිං හදයෙ ඨපෙත්වා චිත්තෙ කරිත්වා. **ඣායාති** ලක්ඛණූපනිජ්ඣානෙන ඣාය, විපස්සනාභාවනාසහිතං මග්ගභාවනං භාවෙහි. **ගොතමාති** ධම්මභණ්ඩාගාරිකං ගොත්තෙන ආලපති. **මා ච පමාදොති** අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු මා පමාදං ආපජ්ජි. ඉදානි යාදිසො ථෙරස්ස පමාදො, තං පටික්ඛෙපවසෙන දස්සෙන්තො **''කිං තෙ බිළිබිළිකා කරිස්සතී''**ති ආහ. තත්ථ **බිළිබිළිකාති** විළිවිළිකිරියා, බිළිබිළීති සද්දපවත්ති යථා නිරත්ථකා, එවං බිළිබිළිකාසදිසා ජනපඤ්ඤත්ති **කිං තෙ කරිස්සති** කීදිසං අත්ථං තුය්හං සාධෙති, තස්මා ජනපඤ්ඤත්තිං පහාය සදත්ථපසුතො හොහීති ඔවාදං අදාසි.

තං සුත්වා අඤ්ඤෙහි වුත්තවිසගන්ධවායනවචනෙන සංවෙගජාතො බහුදෙව රත්තිං චඞ්කමෙන වීතිනාමෙන්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා සෙනාසනං පවිසිත්වා මඤ්චකෙ නිපන්නමත්තොව අරහත්තං පාපුණි.

වජ්ජිපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ඉසිදත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පඤ්චක්ඛන්ධා පරිඤ්ඤාතාති ආයස්මතො ඉසිදත්තත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං භගවන්තං රථියං ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො මධුරං ආමොදඵලං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ අවන්තිරට්ඨෙ වඩ්ඪගාමෙ අඤ්ඤතරස්ස සත්ථවාහස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **ඉසිදත්තොති**ස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො මච්ඡිකාසණ්ඩෙ චිත්තස්ස ගහපතිනො අදිට්ඨසහායො හුත්වා තෙන බුද්ධගුණෙ ලිඛිත්වා පෙසිතසාසනං පටිලභිත්වා සාසනෙ සඤ්ජාතප්පසාදො ථෙරස්ස මහාකච්චානස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා විපස්සනං ආරභිත්වා නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.80-84) –

''සුවණ්ණවණ්ණං සම්බුද්ධං, ආහුතීනං පටිග්ගහං;
රථියං පටිපජ්ජන්තං, ආමොදමදදිං ඵලං.

''එකනවුතිතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා ''බුද්ධුපට්ඨානං ගමිස්සාමී''ති ථෙරං ආපුච්ඡිත්වා අනුක්කමෙන මජ්ඣිමදෙසං ගන්ත්වා සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා එකමන්තං නිසින්නො , ''කච්චි, භික්ඛු, ඛමනීයං, කච්චි යාපනීය''න්තිආදිනා සත්ථාරා කතපටිසන්ථාරො පටිවචනමුඛෙන, ''භගවා තුම්හාකං සාසනං උපගතකාලතො පට්ඨාය මය්හං සබ්බදුක්ඛං අපගතං, සබ්බො පරිස්සයො වූපසන්තො''ති පවෙදනවසෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

120. ''පඤ්චක්ඛන්ධා පරිඤ්ඤාතා, තිට්ඨන්ති ඡින්නමූලකා;
දුක්ඛක්ඛයො අනුප්පත්තො, පත්තො මෙ ආසවක්ඛයො''ති. – ගාථං අභාසි;

තත්ථ **පඤ්චක්ඛන්ධා පරිඤ්ඤාතාති** පඤ්චපි මෙ උපාදානක්ඛන්ධා විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය ''ඉදං දුක්ඛං, එත්තකං දුක්ඛං, න ඉතො භියෙයා''ති සබ්බසො පරිච්ඡිජ්ජ ඤාතා, න තෙසු කිඤ්චිපි පරිඤ්ඤාතබ්බං අත්ථීති අධිප්පායො. **තිට්ඨන්ති ඡින්නමූලකාති** සබ්බසො පරිඤ්ඤාතත්තා එව තෙසං අවිජ්ජාතණ්හාදිකස්ස මූලස්ස සමුච්ඡින්නත්තා අරියමග්ගෙන පහීනත්තා යාවචරිමචිත්තනිරොධා තෙ තිට්ඨන්ති. **දුක්ඛක්ඛයො අනුප්පත්තොති** ඡින්නමූලකත්තායෙව ච නෙසං වට්ටදුක්ඛස්ස ඛයො පරික්ඛයො අනුප්පත්තො, නිබ්බානං අධිගතං. **පත්තො මෙ ආසවක්ඛයොති** කාමාසවාදීනං සබ්බෙසං ආසවානං ඛයන්තෙ අභිගන්තබ්බතාය ''ආසවක්ඛයො''ති ලද්ධනාමං අරහත්තං පත්තං පටිලද්ධන්ති අත්ථො. කෙචි පන අන්තිමායං සමුස්සයො''ති පඨන්ති. නිබ්බානස්ස අධිගතත්තායෙව අයං මම සමුස්සයො අත්තභාවො අන්තිමො සබ්බපච්ඡිමකො, නත්ථි දානි පුනබ්භවොති අත්ථො. යං පන තත්ථ තත්ථ අවුත්තං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා උත්තානංයෙවාති.

ඉසිදත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ද්වාදසමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ච පරමත්ථදීපනියං ථෙරගාථාවණ්ණනායං

වීසාධිකසතත්ථෙරගාථාපටිමණ්ඩිතස්ස එකකනිපාතස්ස

අත්ථවණ්ණනා.

2. දුකනිපාතො

1. පඨමවග්ගො

1. උත්තරත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

දුකනිපාතෙ **නත්ථි කොචි භවො නිච්චො**තිආදිකා ආයස්මතො උත්තරත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො සුමෙධස්ස භගවතො කාලෙ විජ්ජාධරො හුත්වා ආකාසෙන විචරති. තෙන ච සමයෙන සත්ථා තස්ස අනුග්ගණ්හනත්ථං වනන්තරෙ අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ නිසීදි ඡබ්බණ්ණබුද්ධරංසියො විස්සජ්ජෙන්තො. සො අන්තලික්ඛෙන ගච්ඡන්තො භගවන්තං දිස්වා පසන්නචිත්තො ආකාසතො ඔරුය්හ සුවිසුද්ධෙහි විපුලෙහි කණිකාරපුප්ඵෙහි භගවන්තං පූජෙසි, පුප්ඵානි බුද්ධානුභාවෙන සත්ථු උපරි ඡත්තාකාරෙන අට්ඨංසු, සො තෙන භියොසොමත්තාය පසන්නචිත්තො හුත්වා අපරභාගෙ කාලං කත්වා තාවතිංසෙ නිබ්බත්තිත්වා උළාරං දිබ්බසම්පත්තිං අනුභවන්තො යාවතායුකං තත්ථ ඨත්වා තතො චුතො දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ බ්‍රාහ්මණමහාසාලපුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **උත්තරො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්තො බ්‍රාහ්මණවිජ්ජාසු නිප්ඵත්තිං ගන්ත්වා ජාතියා රූපෙන විජ්ජාය වයෙන සීලාචාරෙන ච ලොකස්ස සම්භාවනීයො ජාතො. තස්ස තං සම්පත්තිං දිස්වා වස්සකාරො මගධමහාමත්තො අත්තනො ධීතරං දාතුකාමො හුත්වා අත්තනො අධිප්පායං පවෙදෙසි. සො නිස්සරණජ්ඣාසයතාය තං පටික්ඛිපිත්වා කාලෙන කාලං ධම්මසෙනාපතිං පයිරුපාසන්තො තස්ස සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා වත්තසම්පන්නො හුත්වා ථෙරං උපට්ඨහති.

තෙන ච සමයෙන ථෙරස්ස අඤ්ඤතරො ආබාධො උප්පන්නො, තස්ස භෙසජ්ජත්ථාය උත්තරො සාමණෙරො පාතොව පත්තචීවරමාදාය විහාරතො නික්ඛන්තො අන්තරාමග්ගෙ තළාකස්ස තීරෙ පත්තං ඨපෙත්වා උදකසමීපං ගන්ත්වා මුඛං ධොවති. අථ අඤ්ඤතරො උම්මඞ්ගචොරො ආරක්ඛපුරිසෙහි අනුබද්ධො අග්ගද්වාරෙනෙව නගරතො නික්ඛමිත්වා පලායන්තො අත්තනා ගහිතං රතනභණ්ඩිකං සාමණෙරස්ස පත්තෙ පක්ඛිපිත්වා පලායි. සාමණෙරො පත්තසමීපං උපගතො. චොරං අනුබන්ධන්තා රාජපුරිසා සාමණෙරස්ස පත්තෙ භණ්ඩිකං දිස්වා, ‘‘අයං චොරො, ඉමිනා චොරියං කත’’න්ති සාමණෙරං පච්ඡාබාහං බන්ධිත්වා වස්සකාරස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස දස්සෙසුං. වස්සකාරො ච තදා රඤ්ඤො විනිච්ඡයෙ නියුත්තො හුත්වා ඡෙජ්ජභෙජ්ජං අනුසාසති. සො ‘‘පුබ්බෙ මම වචනං නාදියි, සුද්ධපාසණ්ඩියෙසු පබ්බජී’’ති ච බද්ධාඝාතත්තා කම්මං අසොධෙත්වාව ජීවන්තමෙව තං සූලෙ උත්තාසෙසි.

අථස්ස භගවා ඤාණපරිපාකං ඔලොකෙත්වා තං ඨානං ගන්ත්වා විප්ඵුරන්තහත්ථනඛමණිමයූඛසම්භින්නසිතාභතාය පග්ඝරන්තජාතිහිඞ්ගුලකසුවණ්ණරසධාරං විය ජාලාගුණ්ඨිතමුදුතලුනදීඝඞ්ගුලිහත්ථං උත්තරස්ස සීසෙ ඨපෙත්වා, ‘‘උත්තර, ඉදං තෙ පුරිමකම්මස්ස ඵලං උප්පන්නං, තත්ථ තයා පච්චවෙක්ඛණබලෙන අධිවාසනා කාතබ්බා’’ති වත්වා අජ්ඣාසයානුරූපං ධම්මං දෙසෙසි. උත්තරො අමතාභිසෙකසදිසෙන සත්ථු හත්ථසම්ඵස්සෙන සඤ්ජාතප්පසාදසොමනස්සතාය උළාරං පීතිපාමොජ්ජං පටිලභිත්වා යථාපරිචිතං විපස්සනාමග්ගං සමාරූළ්හො ඤාණස්ස පරිපාකං ගතත්තා සත්ථු ච දෙසනාවිලාසෙන තාවදෙව මග්ගපටිපාටියා සබ්බකිලෙසෙ ඛෙපෙත්වා ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.56.55-92) –

‘‘සුමෙධො නාම සම්බුද්ධො, බාත්තිංසවරලක්ඛණො;
විවෙකකාමො භගවා, හිමවන්තමුපාගමි.

‘‘අජ්ඣොගාහෙත්වා හිමවන්තං, අග්ගො කාරුණිකො මුනි;
පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වාන, නිසීදි පුරිසුත්තමො.

‘‘විජ්ජාධරො තදා ආසිං, අන්තලික්ඛචරො අහං;
තිසූලං සුගතං ගය්හ, ගච්ඡාමි අම්බරෙ තදා.

‘‘පබ්බතග්ගෙ යථා අග්ගි, පුණ්ණමායෙව චන්දිමා;
වනං ඔභාසතෙ බුද්ධො, සාලරාජාව ඵුල්ලිතො.

‘‘වනග්ගා නික්ඛමිත්වාන, බුද්ධරංසීභිධාවරෙ;
නළග්ගිවණ්ණසඞ්කාසා, දිස්වා චිත්තං පසාදයිං.

‘‘විචිනං අද්දසං පුප්ඵං, කණිකාරං දෙවගන්ධිකං;
තීණි පුප්ඵානි ආදාය, බුද්ධසෙට්ඨමපූජයිං.

‘‘බුද්ධස්ස ආනුභාවෙන, තීණි පුප්ඵානි මෙ තදා;

උද්ධංවණ්ටා අධොපත්තා, ඡායං කුබ්බන්ති සත්ථුනො.

‘‘තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසමගච්ඡහං.

‘‘තත්ථ මෙ සුකතං බ්‍යම්හං, කණිකාරීති ඤායති;
සට්ඨියොජනමුබ්බෙධං, තිංසයොජනවිත්ථතං.

‘‘සහස්සකණ්ඩං සතභෙණ්ඩු, ධජාලු හරිතාමයං;
සතසහස්සනිය්‍යූහා, බ්‍යම්හෙ පාතුභවිංසු මෙ.

‘‘සොණ්ණමයා මණිමයා, ලොහිතඞ්කමයාපි ච;
ඵලිකාපි ච පල්ලඞ්කා, යෙනිච්ඡකා යදිච්ඡකා.

‘‘මහාරහඤ්ච සයනං, තූලිකා විකතීයුතං;
උද්ධලොමිඤ්ච එකන්තං, බිම්බොහනසමායුතං.

‘‘භවනා නික්ඛමිත්වාන, චරන්තො දෙවචාරිකං;
යථා ඉච්ඡාමි ගමනං, දෙවසඞ්ඝපුරක්ඛතො.

‘‘පුප්ඵස්ස හෙට්ඨා තිට්ඨාමි, උපරිච්ඡදනං මම;
සමන්තා යොජනසතං, කණිකාරෙහි ඡාදිතං.

‘‘සට්ඨිතූරියසහස්සානි, සායං පාතං උපට්ඨහුං;
පරිවාරෙන්ති මං නිච්චං, රත්තින්දිවමතන්දිතා.

‘‘තත්ථ නච්චෙහි ගීතෙහි, තාළෙහි වාදිතෙහි ච;
රමාමි ඛිඩ්ඩා රතියා, මොදාමි කාමකාමහං.

‘‘තත්ථ භුත්වා පිවිත්වා ච, මොදාමි තිදසෙ තදා;
නාරීගණෙහි සහිතො, මොදාමි බ්‍යම්හමුත්තමෙ.

‘‘සතානං පඤ්චක්ඛත්තුඤ්ච, දෙවරජ්ජමකාරයිං;
සතානං තීණික්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්තී අහොසහං;
පදෙසරජ්ජං විපුලං, ගණනාතො අසඞ්ඛියං.

‘‘භවෙ භවෙ සංසරන්තො, මහාභොගං ලභාමහං;
භොගෙ මෙ ඌනතා නත්ථි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘දුවෙ භවෙ සංසරාමි, දෙවත්තෙ අථ මානුසෙ;
අඤ්ඤං ගතිං න ජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘දුවෙ කුලෙ පජායාමි, ඛත්තියෙ චාපි බ්‍රාහ්මණෙ;
නීචෙ කුලෙ න ජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘හත්ථියානං අස්සයානං, සිවිකං සන්දමානිකං;
ලභාමි සබ්බමෙවෙතං, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘දාසීගණං දාසගණං, නාරියො සමලඞ්කතා;
ලභාමි සබ්බමෙවෙතං, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘කොසෙය්‍යකම්බලියානි , ඛොමකප්පාසිකානි ච;
ලභාමි සබ්බමෙවෙතං, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘නවවත්ථං නවඵලං, නවග්ගරසභොජනං;
ලභාමි සබ්බමෙවෙතං, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘ඉමං ඛාද ඉමං භුඤ්ජ, ඉමම්හි සයනෙ සය;
ලභාමි සබ්බමෙවෙතං, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘සබ්බත්ථ පූජිතො හොමි, යසො අච්චුග්ගතො මම;
මහාපක්ඛො සදා හොමි, අභෙජ්ජපරිසො සදා;

ඤාතීනං උත්තමො හොමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘සීතං උණ්හං න ජානාමි, පරිළාහො න විජ්ජති;
අථො චෙතසිකං දුක්ඛං, හදයෙ මෙ න විජ්ජති.

‘‘සුවණ්ණවණ්ණො හුත්වාන, සංසරාමි භවාභවෙ;
වෙවණ්ණියං න ජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘දෙවලොකා චවිත්වාන, සුක්කමූලෙන චොදිතො;
සාවත්ථියං පුරෙ ජාතො, මහාසාලෙ සුඅඩ්ඪකෙ.

‘‘පඤ්ච කාමගුණෙ හිත්වා, පබ්බජිං අනගාරියං;
ජාතියා සත්තවස්සොහං, අරහත්තමපාපුණිං.

‘‘උපසම්පාදයී බුද්ධො, ගුණමඤ්ඤාය චක්ඛුමා;
තරුණො පූජනීයොහං, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘දිබ්බචක්ඛු විසුද්ධං මෙ, සමාධිකුසලො අහං;
අභිඤ්ඤාපාරමිප්පත්තො, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘පටිසම්භිදා අනුප්පත්තො, ඉද්ධිපාදෙසු කොවිදො;
ධම්මෙසු පාරමිප්පත්තො, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘තිංසකප්පසහස්සම්හි, යං බුද්ධමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ජළභිඤ්ඤො පුන හුත්වා සූලතො උට්ඨහිත්වා පරානුද්දයාය ආකාසෙ ඨත්වා පාටිහාරියං දස්සෙසි. මහාජනො අච්ඡරියබ්භුතචිත්තජාතො අහොසි. තාවදෙවස්ස වණො සංරුළ්හි, සො භික්ඛූහි, ‘‘ආවුසො, තාදිසං දුක්ඛං අනුභවන්තො කථං ත්වං විපස්සනං අනුයුඤ්ජිතුං අසක්ඛී’’ති පුට්ඨො, ‘‘පගෙව මෙ, ආවුසො, සංසාරෙ ආදීනවො, සඞ්ඛාරානඤ්ච සභාවො සුදිට්ඨො, එවාහං තාදිසං දුක්ඛං අනුභවන්තොපි අසක්ඛිං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා විසෙසං අධිගන්තු’’න්ති දස්සෙන්තො –

121. ‘‘නත්ථී කොචි භවො නිච්චො, සඞ්ඛාරා වාපි සස්සතා;
උප්පජ්ජන්ති ච තෙ ඛන්ධා, චවන්ති අපරාපරං.

122. ‘‘එතමාදීනවං ඤත්වා, භවෙනම්හි අනත්ථිකො;
නිස්සටො සබ්බකාමෙහි, පත්තො මෙ ආසවක්ඛයො’’ති. –

ඉමං ගාථාද්වයං අභාසි.

තත්ථ **නත්ථී කොචි භවො නිච්චොති** කම්මභවො උපපත්තිභවො කාමභවො රූපභවො අරූපභවො සඤ්ඤීභවො අසඤ්ඤීභවො නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීභවො එකවොකාරභවො චතුවොකාරභවො පඤ්චවොකාරභවොති එවංභෙදො, තත්ථාපි හීනො මජ්ඣිමො උක්කට්ඨො දීඝායුකො සුඛබහුලො වොමිස්සසුඛදුක්ඛොති එවංවිභාගො යොකොචි නිච්චො ධුවො ථිරො අපලොකියධම්මො නත්ථී තං තං කාරණං පටිච්ච සමුප්පන්නත්තා. යස්මා ච එතදෙවං, තස්මා **සඞ්ඛාරා වාපි සස්සතා** නත්ථීති යොජනා. පච්චයෙහි සඞ්ඛතත්තා ‘‘සඞ්ඛාරා’’ති ලද්ධනාමෙ හි පඤ්චක්ඛන්ධෙ උපාදාය භවසමඤ්ඤාය සඞ්ඛාරාව හුත්වා සම්භූතා ජරාමරණෙන ච විපරිණමන්තීති අසස්සතා විපරිණාමධම්මා. තථා හි තෙ ‘‘සඞ්ඛාරා’’ති වුච්චන්ති. තෙනාහ **උප්පජ්ජන්ති ච තෙ ඛන්ධා, චවන්ති අපරාපරන්ති**. තෙ භවපරියායෙන සඞ්ඛාරපරියායෙන ච වුත්තා පඤ්චක්ඛන්ධා යථාපච්චයං අපරාපරං උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච ජරාය පරිපීළිතා හුත්වා චවන්ති පරිභිජ්ජන්තීති අත්ථො. එතෙන ‘‘භවො, සඞ්ඛාරා’’ති ච ලද්ධවොහාරා පඤ්චක්ඛන්ධා උදයබ්බයසභාවාති දස්සෙති. යස්මා තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තස්ස තයොපි භවා ආදිත්තං විය සඞ්ඛතෙ **ආදීනවං**

දොසං පගෙව විපස්සනාපඤ්ඤාය ජානිත්වා අනිච්චලක්ඛණෙහි දිට්ඨා සඞ්ඛාරා දුක්ඛානත්තා විභූතතරා උපට්ඨහන්ති, තෙනාහ භගවා – ‘‘යදනිච්චං තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදනත්තා’’ති (සං. නි. 3.15).

යස්මා තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තස්ස තයොපි භවා ආදිත්තං විය අගාරං සප්පටිභයා උපට්ඨහන්ති, තස්මා ආහ **‘‘භවෙනම්හි අනත්ථිකො’’**ති. එවං පන සබ්බසො භවෙහි විනිවත්තියමානස්ස කාමෙසු අපෙක්ඛාය ලෙසොපි න සම්භවතියෙව, තෙනාහ **‘‘නිස්සටො සබ්බකාමෙහී’’**ති, අම්හීති යොජනා. මානුසෙහි විය දිබ්බෙහිපි කාමෙහි නිවත්තිතචිත්තොස්මීති අත්ථො. **පත්තො මෙ ආසවක්ඛයොති** යස්මා එවං සුපරිමජ්ජිතසඞ්ඛාරො භවෙසු සුපරිදිට්ඨාදීනවො කාමෙසු ච අනාසත්තමානසො තස්මා සූලමත්ථකෙ නිසින්නෙනාපි මෙ මයා පත්තො අධිගතො ආසවක්ඛයො නිබ්බානං අරහත්තඤ්චාති. අඤ්ඤෙහි ච සබ්‍රහ්මචාරීහි අප්පත්තමානසෙහි තදධිගමාය උස්සාහො කරණීයොති භික්ඛූනං ඔවාදමදාසි.

උත්තරත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පිණ්ඩොලභාරද්වාජත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

නයිදං අනයෙනාතිආදිකා ආයස්මතො පිණ්ඩොලභාරද්වාජත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ සීහයොනියං නිබ්බත්තිත්වා පබ්බතගුහායං විහරති. භගවා තස්ස අනුග්ගහං කාතුං ගොචරාය පක්කන්තකාලෙ සයනගුහං පවිසිත්වා නිරොධං සමාපජ්ජිත්වා නිසීදි. සීහො ගොචරං ගහෙත්වා නිවත්තො ගුහාද්වාරෙ භගවන්තං දිස්වා හට්ඨතුට්ඨො ජලජථලජපුප්ඵෙහි පූජං කත්වා චිත්තං පසාදෙන්තො භගවතො ආරක්ඛත්ථාය අරඤ්ඤෙ වාළමිගෙ අපනෙතුං තීසු වෙලාසු සීහනාදං නදන්තො බුද්ධගතාය සතියා අට්ඨාසි. යථා පඨමදිවසං, එවං සත්තාහං පූජෙසි. භගවා සත්තාහච්චයෙන නිරොධා වුට්ඨහිත්වා ‘‘වත්තිස්සති ඉමස්ස එත්තකො උපනිස්සයො’’ති තස්ස පස්සන්තස්සෙව ආකාසං පක්ඛන්දිත්වා විහාරමෙව ගතො. සීහො පාලිලෙය්‍යකහත්ථී විය බුද්ධවියොගදුක්ඛං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො කාලං කත්වා හංසවතීනගරෙ මහාභොගකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො නගරවාසීහි සද්ධිං විහාරං ගතො ධම්මදෙසනං සුත්වා සත්තාහං මහාදානං පවත්තෙත්වා යාවජීවං පුඤ්ඤානි කත්වා අපරාපරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො අම්හාකං භගවතො කාලෙ කොසම්බියං රඤ්ඤො උතෙනස්ස පුරොහිතපුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති **භාරද්වාජො** නාම නාමෙන. සො වයප්පත්තො තයො වෙදෙ උග්ගහෙත්වා පඤ්ච මාණවකසතානි මන්තෙ වාචෙන්තො මහග්ඝසභාවෙන අනනුරූපාචාරත්තා තෙහි පරිච්චජ්ජන්තො රාජගහං ගන්ත්වා භගවතො භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච ලාභසක්කාරං දිස්වා සාසනෙ පබ්බජිත්වා භොජනෙ අමත්තඤ්ඤූ හුත්වා විචරන්තො සත්ථාරා උපායෙන මත්තඤ්ඤුතාය පතිට්ඨාපිතො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.50.104-109) –

‘‘මිගලුද්දො පුරෙ ආසිං, විපිනෙ විචරං තදා;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, සබ්බධම්මාන පාරගුං.

‘‘පියාලඵලමාදාය, බුද්ධසෙට්ඨස්සදාසහං;
පුඤ්ඤක්ඛෙත්තස්ස වීරස්ස, පසන්නො සෙහි පාණිහි.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා ‘‘භගවතො සම්මුඛා යං සාවකෙහි පත්තබ්බං, තං මයා පත්ත’’න්ති, භික්ඛුසඞ්ඝෙ ච ‘‘යස්ස මග්ගෙ වා ඵලෙ වා කඞ්ඛා අත්ථි, සො මං පුච්ඡතූ’’ති සීහනාදං නදි. තෙන තං භගවා, ‘‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං සීහනාදිකානං යදිදං පිණ්ඩොලභාරද්වාජො’’ති (අ. නි. 1.188, 195) එතදග්ගෙ ඨපෙසි. සො එකදිවසං අත්තනො සන්තිකං උපගතං ගිහිකාලෙ සහායභූතං මච්ඡරිං මිච්ඡාදිට්ඨිබ්‍රාහ්මණං අනුකම්පමානො තස්ස දානකථං කථෙත්වා තෙන ච ‘‘අයං මම ධනං විනාසෙතුකාමො’’ති භකුටිං කත්වාපි ‘‘තුය්හං එකභත්තං දෙමී’’ති වුත්තෙ, ‘‘තං සඞ්ඝස්ස දෙහි මා මය්හ’’න්ති සඞ්ඝස්ස පරිණාමෙසි. පුන බ්‍රාහ්මණෙන ‘‘අයං මං බහූනං දාපෙතුකාමො’’ති අප්පච්චයෙ පකාසිතෙ දුතියදිවසං ධම්මසෙනාපතිනා සඞ්ඝගතාය දක්ඛිණාය මහප්ඵලභාවප්පකාසනෙන තං පසාදෙත්වා, ‘‘අයං බ්‍රාහ්මණො ‘ආහාරගෙධෙන මං දානෙ නියොජෙසී’ති මඤ්ඤති, ආහාරස්ස පන මයා සබ්බසො පරිඤ්ඤාතභාවං න ජානාති, හන්ද නං ජානාපෙමී’’ති –

123. ‘‘නයිදං අනයෙන ජීවිතං, නාහාරො හදයස්ස සන්තිකො;
ආහාරට්ඨිතිකො සමුස්සයො, ඉති දිස්වාන චරාමි එසනං.

124. ‘‘පඞ්කොති හි නං අවෙදයුං, යායං වන්දනපූජනා කුලෙසු;
සුඛුමං සල්ලං දුරුබ්බහං, සක්කාරො කාපුරිසෙන දුජ්ජහො’’ති. –

ගාථාද්වයං අභාසි.

තත්ථ **නයිදං අනයෙන ජීවිතන්ති** ඉදං මම ජීවිතං අනයෙන අඤායෙන වෙළුදානපුප්ඵදානාදිඅනෙසනාය න හොති ජීවිතනිකන්තියා අභාවතො. **නාහාරො හදයස්ස සන්තිකොති** ආහාරො ච ආහරියමානො මග්ගඵලඤාණං විය හදයස්ස චිත්තස්ස සන්තිකරො න හොති, කෙවලං පන සජ්ඣුකං බුදාපටිඝාතමත්තං කරොතීති අධිප්පායො. අථ වා **නාහාරො හදයස්ස සන්තිකොති** ආහාරො රසතණ්හාවත්ථු මෙ හදයස්ස සන්තිකො ආසත්තො න හොති රසතණ්හාය එව අභාවතො. ''සන්තිකෙ''තිපි පඨන්ති. යො හි ආහාරගිද්ධො ලාභසක්කාරප්පසුතො විචරති, තස්ස ආහාරො හදයස්ස සන්තිකෙ නාම අභිණ්හං මනසිකාතබ්බතො. යො පන පරිඤ්ඤාතාහාරො, සො තත්ථ පහීනච්ඡන්දරාගො, න තස්සාහාරො හදයස්ස සන්තිකෙ නාම – ''කථං නු බො ලභෙය්‍ය''න්තිආදිමනසිකරණස්සෙව අභාවතො. යදි හි ජීවිතනිකන්ති ආහාරරසතණ්හා ච නත්ථි, අථ කස්මා පිණ්ඩාය චරසීති අනුයොගං මනසි කත්වා ආහ **''ආහාරට්ඨිතිකො සමුස්සයො, ඉති දිස්වාන චරාමි එසන''**න්ති. ආහාරො භොජනං ඨිති ඨානං පච්චයො එතස්සාති ආහාරට්ඨිතිකො. ''ආහාරපටිබද්ධවුත්තිකො සමුස්සයො කායො''ඉති දිස්වාන එවං ඤත්වා ඉමමත්ථං බුද්ධියං ඨපෙත්වා චරාමි එසනං, භික්ඛාපරියෙසනං කරොමීති අත්ථො.

පච්චයනිමිත්තං කුලානි උපසඞ්කමන්තො තත්ථ වන්දනපූජනාහි ලාභසක්කාරෙහි ච බජ්ඣතීති එවං මාදිසෙසු න චින්තෙතබ්බන්ති දස්සෙන්තො **''පඞ්කො''**තිගාථං අභාසි. තස්සත්ථො – **යා අයං** පච්චයනිමිත්තං උපගතානං පබ්බජිතානං **කුලෙසු** ගෙහවාසීසු පවත්තිස්සති ගුණසම්භාවනා **පූජනා** ච, යස්මා තං අභාවිතත්තානං ඔසීදාපනට්ඨෙන මලිනභාවකරණෙන ච **පඞ්කො** කද්දමොති බුද්ධාදයො **අවෙදයුං** අබ්භඤ්ඤාසුං පවෙදෙසුං වා, තස්මා සා සප්පුරිසානං බන්ධාය න හොති සක්කාරාසාය පගෙව පහීනත්තා. අසප්පුරිසස්ස පන සක්කාරාසා දුච්ඡෙදයාසභාවතාය පීළාජනනතො අන්තො තුදනතො උද්ධරිතුං අසක්කුණෙය්‍යතො ච **සුඛුමං සල්ලං දුරුබ්බහං**. තතො එව තෙන **සක්කාරො කාපුරිසෙන දුජ්ජහො** දුරුබ්බහෙය්‍යො තස්ස පහානපටිපත්තියා අප්පටිපජ්ජනතො, සක්කාරාසාපහානෙන පහීනො හොතීති. තං සුත්වා බ්‍රාහ්මණො ථෙරෙ අභිප්පසන්නො අහොසි.

පිණ්ඩොලභාරද්වාජත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. වල්ලියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

මක්කටො පඤ්චද්වාරායන්තිආදිකා ආයස්මතො වල්ලියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං කෙනචිදෙව කරණීයෙන අරඤ්ඤං ගතො තත්ථ නාරදං නාම පච්චෙකසම්බුද්ධං රුක්ඛමූලෙ වසන්තං දිස්වා පසන්නමානසො නළෙහි සාලං කත්වා තිණෙහි ඡාදෙත්වා අදාසි. චඞ්කමනට්ඨානඤ්චස්ස සොධෙත්වා වාලුකා ඔකිරිත්වා අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණමහාසාලස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **වල්ලියො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො යොබ්බනමනුප්පත්තො ඉන්ද්‍රියවසිකො හුත්වා විචරන්තො කල්‍යාණමිත්තසංසග්ගෙන භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.50.93-103) –

''හිමවන්තස්සාවිදූරෙ, භාරිතො නාම පබ්බතො;
සයම්භූ නාරදො නාම, රුක්ඛමූලෙ වසී තදා.

''නළාගාරං කරිත්වාන, තිණෙන ඡාදයිං අහං;
චඞ්කමං සොධයිත්වාන, සයම්භුස්ස අදාසහං.

''තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසමගච්ඡහං.

''තත්ථ මෙ සුකතං බ්‍යම්හං, නළකුටිකනිම්මිතං;
සට්ඨියොජනමුබ්බෙධං, තිංසයොජනවිත්ථතං.

''චතුද්දසෙසු කප්පෙසු, දෙවලොකෙ රමිං අහං;
එකසත්තතික්ඛත්තුඤ්ච, දෙවරජ්ජමකාරයිං.

''චතුත්තිංසතික්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්තී අහොසහං;
පදෙසරජ්ජං විපුලං, ගණනාතො අසඞ්ඛියං.

''ධම්මපාසාදමාරුය්හ, සබ්බාකාරවරූපමං;
යදිච්ඡකාහං විහරෙ, සක්‍යපුත්තස්ස සාසනෙ.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, නළකුටියිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා පුථුජ්ජනකාලෙ අත්තනො චිත්තස්ස රූපාදිආරම්මණෙසු යථාකාමප්පවත්තියා, ඉදානි අරියමග්ගෙන නිග්ගහිතභාවස්ස ච විභාවනෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

125. ‘‘මක්කටො පඤ්චද්වාරායං, කුටිකායං පසක්කිය;
ද්වාරෙන අනුපරියෙති, ඝට්ටයන්තො මුහුං මුහුං.

126. ‘‘තිට්ඨ මක්කට මා ධාවි, න හි තෙ තං යථා පුරෙ;
නිග්ගහීතොසි පඤ්ඤාය, නෙව දූරං ගමිස්සසී’’ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **ඝට්ටයන්තොති** අත්තනො ලොලභාවෙන රුක්ඛස්ස අඤ්ඤං සාඛං මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤස්ස ගහණෙන අනෙකවාරං තත්ථ රුක්ඛං චාලෙන්තො ඵලූපභොගමක්කටො විය තෙන තෙන චක්ඛාදිද්වාරෙන රූපාදිආරම්මණෙසු අඤ්ඤං මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤං ගණ්හන්තො චිත්තසන්තානස්ස සමාධානවසෙන නිච්චලං ඨාතුං අප්පදානෙන අභික්ඛණං ඝට්ටයන්තො චාලෙන්තො තස්මිංයෙව රූපාදිආරම්මණෙ අනුපරිවත්තති යථාකාමං විචරති. වත්තමානසමීපතාය චෙත්ථ වත්තමානවචනං. එවං අනුපරියන්තො ච **තිට්ඨ, මක්කට, මා ධාවි** ත්වං, චිත්තමක්කට, ඉදානි තිට්ඨ මා ධාවි, ඉතො පට්ඨාය තෙ ධාවිතුං න සක්කා, තස්මා **න හි තෙ තං යථා පුරෙ** යස්මා තං අත්තභාවගෙහං පුබ්බෙ විය න තෙ සෙවිතං පිහිතද්වාරභාවතො, කිඤ්ච **නිග්ගහීතොසි පඤ්ඤාය** සයඤ්ච ඉදානි මග්ගපඤ්ඤාය කිලෙසාභිසඞ්ඛාරසඞ්ඛාතානං පාදානං ඡෙදනෙන අච්චන්තිකං නිග්ගහං පත්තොසි, තස්මා **නෙව දූරං ගමිස්සසි** ඉතො අත්තභාවතො දූරං දුතියාදිඅත්තභාවං නෙව ගමිස්සසි යාවචරිමකචිත්තං එව තෙ ගමනන්ති දස්සෙති. ‘‘නෙතො දූර’’න්තිපි පාඨො, සො එවත්ථො.

වල්ලියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ගඞ්ගාතීරියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

තිණ්ණං මෙ තාලපත්තානන්තිආදිකා ආයස්මතො ගඞ්ගාතීරියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො සාසනෙ අභිප්පසන්නො හුත්වා භික්ඛුසඞ්ඝස්ස පානීයමදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං අඤ්ඤතරස්ස ගහපතිස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, ‘‘දත්තො’’තිස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො ඝරාවාසං වසන්තො අගමනීයට්ඨානභාවං අජානිත්වා වීතික්කමං කත්වා පුන අගමනීයට්ඨානභාවං ඤත්වා සංවෙගජාතො පබ්බජිත්වා තං කම්මං ජිගුච්ඡිත්වා ලූඛපටිපත්තිං අනුතිට්ඨන්තො පංසුකූලචීවරං ඡවසිත්තසදිසං මත්තිකාපත්තඤ්ච ගහෙත්වා ගඞ්ගාතීරෙ තීහි තාලපත්තෙහි කුටිකං කත්වා විහාසි, තෙනෙවස්ස **ගඞ්ගාතීරියොති** සමඤ්ඤා අහොසි. සො ‘‘අරහත්තං අප්පත්වා න කෙනචි සල්ලපිස්සාමී’’ති චිත්තං අධිට්ඨාය පඨමං සංවච්ඡරං තුණ්හීභූතො වචීභෙදං අකරොන්තොව විහාසි. දුතියෙ සංවච්ඡරෙ ගොචරගාමෙ අඤ්ඤතරාය ඉත්ථියා ‘‘මූගො නු ඛො නො’’ති වීමංසිතුකාමාය පත්තෙ ඛීරං ආසිඤ්චන්තියා හත්ථවිහාරෙ කතෙපි ඔකිරිතෙ, ‘‘අලං, භගිනී’’ති වාචං නිච්ඡරි. තතියෙ පන සංවච්ඡරෙ අන්තරවස්සෙව ඝටයන්තො වායමන්තො අරහත්තං පාපුණි, තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.50.51-56) –

‘‘පදුමුත්තරබුද්ධස්ස , භික්ඛුසඞ්ඝෙ අනුත්තරෙ;
පසන්නචිත්තො සුමනො, පානීඝටමපූරයිං.

‘‘පබ්බතග්ගෙ දුමග්ගෙ වා, ආකාසෙ වාථ භූමියං;
යදා පානීයමිච්ඡාමි, ඛිප්පං නිබ්බත්තතෙ මම.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, යං දානමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, දකදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහා පන හුත්වා අත්තනො පුබ්බභාගපටිපත්තියා විභාවනමුඛෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

127. ‘‘තිණ්ණං මෙ තාලපත්තානං, ගඞ්ගාතීරෙ කුටී කතා;
ඡවසිත්තොව මෙ පත්තො, පංසුකූලඤ්ච චීවරං.

128. ‘‘ද්වින්නං අන්තරවස්සානං, එකා වාචා මෙ භාසිතා;
තතියෙ අන්තරවස්සම්හි, තමොඛන්ධො පදාලිතො’’ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **තිණ්ණං මෙ තාලපත්තානං, ගඞ්ගාතීරෙ කුටී කතාති** තාලරුක්ඛතො පභිතෙහි තීහි තාලපණ්ණෙහි මය්හං වස්සනපරිහරණත්ථං ගඞ්ගාය නදියා තීරෙ කුටිකා කතා. තෙන අත්තනො සෙනාසනසන්තොසං දස්සෙති. වුත්තඤ්හි ධම්මසෙනාපතිනා –

‘‘පල්ලඞ්කෙන නිසින්නස්ස, ජණ්ණුකෙ නාභිවස්සති;
අලං ඵාසුවිහාරාය, පහිතත්තස්ස භික්ඛුනො’’ති. (ථෙරගා. 985; මි. ප. 6.1.1);

‘‘තාලපත්තීන’’න්තිපි පාඨො, සො එවත්ථො. **ඡවසිත්තොව මෙ පත්තොති** මය්හං පත්තො ඡවසිත්තසදිසො, මතානං ඛීරසෙචනකුණ්ඩසදිසොති අත්ථො . **පංසුකූලඤ්ච චීවරන්ති** චීවරඤ්ච මෙ අන්තරමග්ගසුසානාදීසු ඡඩ්ඩිතනන්තකෙහි කතං පංසුකූලං. පදද්වයෙන පරික්ඛාරසන්තොසං දස්සෙති.

ද්වින්නං අන්තරවස්සානන්ති ද්වීසු අන්තරවස්සෙසු පබ්බජිතතො අරහත්තමප්පත්තසංවච්ඡරෙසු. **එකා වාචා මෙ භාසිතාති** එකා, ‘‘අලං, භගිනී’’ති ඛීරපටික්ඛෙපවාචා එව මයා වුත්තා, අඤ්ඤො තත්ථ වචීභෙදො නාහොසි. තෙන උක්කංසගතං කායවචීසංයමං දස්සෙති. **තතියෙ අන්තරවස්සම්හීති** තතියස්ස සංවච්ඡරස්ස අබ්භන්තරෙ, තස්මිං අපරිපුණ්ණෙයෙව. **තමොඛන්ධො පදාලිතොති** අග්ගමග්ගෙන තමොඛන්ධො භින්නො, අවිජ්ජානුසයො සමුච්ඡින්නොති අත්ථො. තෙන තදෙකට්ඨතාය සබ්බකිලෙසානං අනවසෙසප්පහානං වදති.

ගඞ්ගාතීරියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අජිනත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අපි චෙ හොති තෙවිජ්ජොතිආදිකා ආයස්මතො අජිනත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො බුද්ධසුඤ්ඤෙ ලොකෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො කෙනචිදෙව කරණීයෙන අරඤ්ඤං ගතො තත්ථ සුචින්තිතං නාම පච්චෙකසම්බුද්ධං ආබාධෙන පීළිතං නිසින්නං දිස්වා උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා භෙසජ්ජත්ථාය පසන්නමානසො සතමණ්ඩං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං අඤ්ඤතරස්ස දලිද්දබ්‍රාහ්මණස්ස ගෙහෙ පටිසන්ධිං ගණ්හි. තං විජායනකාලෙ අජිනචම්මෙන සම්පටිච්ඡිංසු. තෙනස්ස **අජිනොත්වෙව** නාමං අකංසු. සො භොගසංවත්තනියස්ස කම්මස්ස අකතත්තා දලිද්දකුලෙ නිබ්බත්තො වයප්පත්තොපි අප්පන්නපානභොජනො හුත්වා විචරන්තො ජෙතවනපටිග්ගහණෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.43.78-87) –

‘‘සුචින්තිතං භගවන්තං, ලොකජෙට්ඨං නරාසභං;
උපවිට්ඨං මහාරඤ්ඤං, වාතාබාධෙන පීළිතං.

‘‘දිස්වා චිත්තං පසාදෙත්වා, සතමණ්ඩමුපානයිං;
කතත්තා ආචිතත්තා ච, ගඞ්ගා භාගීරථී අයං.

‘‘මහාසමුද්දා චත්තාරො, සතං සම්පජ්ජරෙ මම;
අයඤ්ච පථවී ඝොරා, අප්පමාණා අසඞ්ඛියා.

‘‘මම සඞ්කප්පමඤ්ඤාය, භවතෙ මධුසක්කරා;
චාතුද්දීපා ඉමෙ රුක්ඛා, පාදපා ධරණීරුහා.

‘‘මම සඞ්කප්පමඤ්ඤාය, කප්පරුක්ඛා භවන්ති තෙ;
පඤ්ඤාසක්ඛත්තුං දෙවින්දො, දෙවරජ්ජමකාරයිං.

‘‘එකපඤ්ඤාසක්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්තී අහොසහං;
පදෙසරජ්ජං විපුලං, ගණනාතො අසඞ්ඛියං.

‘‘චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං දානමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, සතමණ්ඩස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වාපි පුරිමකම්මනිස්සන්දෙන අප්පලාභී අප්පඤ්ඤාතොව අහොසි. උද්දෙසභත්තසලාකභත්තානිපි ලාමකානෙව පාපුණන්ති. කම්මඵලෙනෙව ච නං පුථුජ්ජනා භික්ඛූ සාමණෙරා ච

‘‘අප්පඤ්ඤාතො’’ති අවමඤ්ඤන්ති. ථෙරො තෙ භික්ඛූ සංවෙජෙන්තො –

129. ‘‘අපි චෙ හොති තෙවිජ්ජො, මච්චුහායී අනාසවො;
අප්පඤ්ඤාතොති නං බාලා, අවජානන්ති අජානතා.

130. ‘‘යො ච ඛො අන්නපානස්ස, ලාභී හොතීධ පුග්ගලො;
පාපධම්මොපි චෙ හොති, සො නෙසං හොති සක්කතො’’ති. –

ගාථාද්වයං අභාසි.

තත්ථ **අපීති** සම්භාවනෙ නිපාතො. **චෙති** පරිකප්පනෙ. **හොතීති** භවති. තිස්සො විජ්ජා එතස්සාති **තෙවිජ්ජො. මච්චුං** පජහතීති **මච්චුහායී.** කාමාසවාදීනං අභාවෙන **අනාසවො.** ඉදං වුත්තං හොති – දිබ්බචක්ඛුඤාණං පුබ්බෙනිවාසඤාණං ආසවක්ඛයඤාණන්ති ඉමාසං තිස්සන්නං විජ්ජානං අධිගතත්තා **තෙවිජ්ජො** තතො එව සබ්බසො කාමාසවාදීනං පරික්ඛීණත්තා **අනාසවො** ආයතිං පුනබ්භවස්ස අග්ගහණතො මරණාභාවෙන **මච්චුහායී** යදිපි හොති, එවං සන්තෙපි **අප්පඤ්ඤාතොති නං බාලා අවජානන්ති** යස්සත්ථාය කුලපුත්තා සම්මදෙව අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජන්ති, තං සදත්ථං අනුපාපුණිත්වා ඨිතම්පි නං උත්තමං පුරිසං ‘‘ධුතවාදො බහුස්සුතො ධම්මකථිකො’’ති උප්පන්නලාභස්ස අභාවතො ‘‘න පඤ්ඤාතො න පාකටො’’ති බාලා දුම්මෙධපුග්ගලා අවජානන්ති, කස්මා? **අජානතා** අජානනකාරණා ගුණානං අජානනමෙව තත්ථ කාරණන්ති දස්සෙති.

යථා ච ගුණානං අජානනතො බාලා ලාභගරුතාය සම්භාවනීයම්පි අවජානන්ති, එවං ගුණානං අජානනතො ලාභගරුතාය එවං අවජානිතබ්බම්පි සම්භාවෙන්තීති දස්සෙන්තො දුතියං ගාථං ආහ. තත්ථ **යොති** අනියමවචනං. **ච-** සද්දො බ්‍යතිරෙකෙ, තෙන යථාවුත්තපුග්ගලතො ඉමස්ස පුග්ගලස්ස වුච්චමානංයෙව විසෙසං ජනෙති. **ඛොති** අවධාරණෙ. **අන්නපානස්සාති** නිදස්සනමත්තං. **ලාභීති** ලාභවා. **ඉධාති** ඉමස්මිං ලොකෙ. ජරාමරණෙහි තස්ස තස්ස සත්තාවාසස්ස පූරණතො ගලනතො ච **පුග්ගලො. පාපධම්මොති** ලාමකධම්මො. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – යො පන පුග්ගලො චීවරාදිපච්චයමත්තස්සෙව ලාභී හොති, න ඣානාදීනං, සො පාපිච්ඡතාය දුස්සීලභාවෙන හීනධම්මොපි සමානො ඉධ ඉමස්මිං ලොකෙ බාලානං ලාභගරුතාය සක්කතො ගරුකතො හොතීති.

අජිනත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. මෙළජිනත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යදාහං ධම්මමස්සොසින්තිආදිකා ආයස්මතො මෙළජිනත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො සුමෙධස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං භගවන්තං පිණ්ඩාය ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො මධුරං ආමොදඵලං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ බාරාණසියං ඛත්තියකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **මෙළජිනොති** ලද්ධනාමො විජ්ජාසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගතො පණ්ඩිතො බ්‍යත්තො දිසාසු පාකටො අහොසි. සො භගවති බාරාණසියං ඉසිපතනෙ විහරන්තෙ විහාරං ගන්ත්වා සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා තදහෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.57-62) –

> ‘‘සහස්සරංසී භගවා, සයම්භූ අපරාජිතො;
> විවෙකා වුට්ඨහිත්වාන, ගොචරායාභිනික්ඛමි.
>
> ‘‘ඵලහත්ථො අහං දිස්වා, උපගච්ඡිං නරාසභං;
> පසන්නචිත්තො සුමනො, අවටං අදදිං ඵලං.
>
> ‘‘චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
> දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.
>
> ‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අපරභාගෙ භික්ඛූහි, ‘‘ආවුසො, කිං තයා උත්තරිමනුස්සධම්මො අධිගතො’’ති පුට්ඨො සීහනාදං නදන්තො –

131. ‘‘යදාහං ධම්මමස්සොසිං, භාසමානස්ස සත්ථුනො;
න කඞ්ඛමභිජානාමි, සබ්බඤ්ඤූ අපරාජිතෙ.

132. ‘‘සත්ථවාහෙ මහාවීරෙ, සාරථීනං වරුත්තමෙ;
මග්ගෙ පටිපදායං වා, කඞ්ඛා මය්හං න විජ්ජතී’’ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **යදා**ති යස්මිං කාලෙ. **අහ**න්ති අත්තානං නිද්දිසති. **ධම්ම**න්ති චතුසච්චධම්මං. **අස්සොසි**න්ති සුණිං. **සත්ථුනො**ති දිට්ඨධම්මිකාදිඅත්ථෙහි වෙනෙය්‍යානං සාසනට්ඨෙන සත්ථුනො. **කඞ්ඛ**න්ති සංසයං. සඞ්ඛතමසඞ්ඛතඤ්ච අනවසෙසතො ජානනට්ඨෙන **සබ්බඤ්ඤූ**. කුතොචිපි පරාජිතා භාවෙන **අපරාජිතෙ**. වෙනෙය්‍යසත්තානං සංසාරකන්තාරතො නිබ්බානං පටිවාහනට්ඨෙන **සත්ථවාහෙ**. ඉදං වුත්තං හොති – යතො පභුති අහං සත්ථුනො ධම්මං දෙසෙන්තස්ස චතුසච්ච**ධම්මං අස්සොසිං** සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරෙසිං උපලභිං, තතො පට්ඨාය අනවසෙසසඞ්ඛතාසඞ්ඛතසම්මුතිධම්මානං සයම්භුඤාණෙන ජානනතො **සබ්බඤ්ඤූ** අනාවරණදස්සාවිම්හි, පඤ්චන්නම්පි මාරානං අභිභවනතො තෙහි අපරාජිතත්තා සදෙවකෙ ලොකෙ අප්පටිහතධම්මචක්කත්තා ච **අපරාජිතෙ,** වෙනෙය්‍යසත්තානං ලොභකන්තාරාදිතො වාහනට්ඨෙන **සත්ථවාහෙ,** මහාවික්කන්තතාය **මහාවීරෙ,** අඤ්ඤෙහි දුද්දමානං පුරිසදම්මානං සරණතො අච්චන්තිකෙන දමථෙන දමනතො **සාරථීනං** පවරභූතෙ **උත්තමෙ** සම්මාසම්බුද්ධෙ , ‘‘බුද්ධො නු ඛො නො නු ඛො’’ති **කඞ්ඛං නාභිජානාමි** අපරප්පච්චයභාවතො. තථාරූපෙ දෙසිතෙ අරිය**මග්ගෙ** තදුපාදායභූතාය ච සීලාදි**පටිපදාය** ‘‘නිය්‍යානිකො නු ඛො න නු ඛො’’ති **කඞ්ඛා** විචිකිච්ඡා **න විජ්ජති** නත්ථීති. එත්ථ ච අරියධම්මෙ සංසයාභාවකථනෙන අරියසඞ්ඝෙපි සංසයාභාවො කථිතොයෙවාති දට්ඨබ්බං තත්ථ පතිට්ඨිතස්ස අනඤ්ඤථාභාවතොති.

මෙළජිනත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. රාධත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යථා අගාරං දුච්ඡන්නන්තිආදිකා ආයස්මතො රාධත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ හංසවතීනගරෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො විහාරං ගන්ත්වා සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා එකමන්තං නිසින්නො සත්ථාරා එකං භික්ඛුං පටිභානෙය්‍යකානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපියමානං දිස්වා සයං තං ඨානන්තරං පත්ථෙත්වා මහාදානං පවත්තෙසි. සත්ථු උළාරඤ්ච පූජං අකාසි. සො එවං කතපණිධානො තතො චුතො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං පිණ්ඩාය ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො මධුරානි අම්බඵලානි අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො අම්හාකං භගවතො කාලෙ රාජගහෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **රාධො**ති ලද්ධනාමො වයප්පත්තො හුත්වා ඝරාවාසං වසන්තො මහල්ලකකාලෙ පුත්තදාරෙහි අපසාදිතො, ‘‘කිං මෙ ඝරාවාසෙන, පබ්බජිස්සාමී’’ති විහාරං ගන්ත්වා ථෙරෙ භික්ඛූ උපසඞ්කමිත්වා පබ්බජ්ජං යාචිත්වා තෙහි ‘‘අයං බ්‍රාහ්මණො ජිණ්ණො න සක්කොති වත්තපටිවත්තං පූරෙතු’’න්ති පටික්ඛිත්තො සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා අත්තනො අජ්ඣාසයං පවෙදෙත්වා සත්ථාරා උපනිස්සයසම්පත්තිං ඔලොකෙත්වා ආණත්තෙන ධම්මසෙනාපතිනා පබ්බාජිතො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.63-67) –

‘‘සුවණ්ණවණ්ණං සම්බුද්ධං, ආහුතීනං පටිග්ගහං;
රථියං පටිපජ්ජන්තං, පාදඵලං අදාසහං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා සත්ථු සන්තිකාවචරො හුත්වා විචරන්තො සත්ථු ධම්මදෙසනාපටිභානස්ස පච්චයභූතානං පටිභානජනනකානං අග්ගො ජාතො. ථෙරස්ස හි දිට්ඨිසමුදාචාරඤ්ච ආගම්ම දසබලස්ස නවනවා ධම්මදෙසනා පටිභාති. තෙනාහ භගවා – ‘‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං පටිභානෙය්‍යකානං යදිදං රාධො’’ති (අ. නි. 1.219, 233). සො එකදිවසං ‘‘ඉමෙ සත්තා අභාවනාය රාගෙන අභිභුය්‍යන්ති, භාවනාය සති තං නත්ථී’’ති භාවනං ථොමෙන්තො **‘‘යථා අගාර’’**න්තිආදිනා ගාථාද්වයමාහ.

133-4. තත්ථ **අගාර**න්ති යංකිඤ්චි ගෙහං. **දුච්ඡන්න**න්ති විරළච්ඡන්නං ඡිද්දාවඡිද්දං. **සමතිවිජ්ඣතී**ති වස්සවුට්ඨි විනිවිජ්ඣති. **අභාවිත**න්ති තං අගාරං වුට්ඨි විය භාවනාය රහිතත්තා අභාවිතං චිත්තං. **රාගො සමතිවිජ්ඣතී**ති න කෙවලං රාගොව දොසමොහමානාදයොපි සබ්බකිලෙසා තථාරූපං චිත්තං අතිවිජ්ඣන්තියෙව. **සුභාවිත**න්ති සමථවිපස්සනාභාවනාහි සුට්ඨු භාවිතං, එවරූපං චිත්තං සුච්ඡන්නං ගෙහං වුට්ඨි විය රාගාදයො කිලෙසා අතිවිජ්ඣිතුං න සක්කොන්තීති.

රාධත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සුරාධත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ඛීණා හි මය්හං ජාතීතිආදිකා ආයස්මතො සුරාධත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නමානසො මාතුලුඞ්ගඵලං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ අනන්තරං වුත්තස්ස රාධත්ථෙරස්ස කනිට්ඨො හුත්වා නිබ්බත්ති, **සුරාධො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො ජෙට්ඨභාතරි රාධෙ පබ්බජිතෙ සයම්පි පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.68-72) –

> ''කණිකාරංව ජලිතං, පුණ්ණමායෙව චන්දිමං;
> ජලන්තං දීපරුක්ඛංව, අද්දසං ලොකනායකං.
>
> ''මාතුලුඞ්ගඵලං ගය්හ, අදාසිං සත්ථුනො අහං;
> දක්ඛිණෙය්‍යස්ස වීරස්ස, පසන්නො සෙහි පාණිහි.
>
> ''එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
> දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.
>
> ''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා සාසනස්ස නිය්‍යානිකභාවදස්සනත්ථං අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො **''ඛීණා හී මය්හ''**න්තිආදිනා ගාථාද්වයමාහ.

135-6. තත්ථ **ඛීණා**ති ඛයං පරියොසානං ගතා. **ජාතී**ති භවො භවනිබ්බත්ති වා. **වුසිතං ජිනසාසනන්ති** ජිනස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස සාසනං මග්ගබ්‍රහ්මචරියං වුට්ඨං පරිවුට්ඨං. **පහීනො ජාලසඞ්ඛාතොති** සත්තසන්තානස්ස ඔත්ථරණතො නිස්සරිතුං අප්පදානතො ච ''ජාලසඞ්ඛාතො''ති ච ලද්ධනාමා දිට්ඨි අවිජ්ජා ච පහීනා මග්ගෙන සමුච්ඡින්නා. **භවනෙත්ති සමූහතාති** කාමභවාදිකස්ස භවස්ස නයනතො පවත්තනතො භවනෙත්තිසඤ්ඤිතා තණ්හා සමුග්ඝාටිතා. **යස්සත්ථාය පබ්බජිතොති** යස්ස අත්ථාය යදත්ථං අහං **අගාරස්මා** ගෙහතො **අනගාරියං** පබ්බජ්ජං **පබ්බජිතො** උපගතො. **සො** සබ්බෙසං ඔරම්භාගියුද්ධම්භාගියප්පභෙදානං සංයොජනානං බන්ධනානං ඛයභූතො **අත්ථො** නිබ්බානසඞ්ඛාතො පරමත්ථො අරහත්තසඞ්ඛාතො සදත්ථො ච මයා **අනුප්පත්තො** අධිගතොති අත්ථො.

සුරාධත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ගොතමත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සුඛං සුපන්තීති ආයස්මතො ගොතමත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො ආමොදඵලමදාසි. තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **ගොතමොති** ලද්ධනාමො සත්තවස්සිකකාලෙ උපනයනං කත්වා රතනභික්ඛං චරිත්වා සහස්සං ලභිත්වා තං තාදිසෙ ඨානෙ ඨපෙත්වා වතං චරන්තො සොළසසත්තරසවස්සුද්දෙසිකකාලෙ අකල්‍යාණමිත්තෙහි කාමෙසු පරිනීයමානො එකිස්සා රූපූපජීවිනියා තං සහස්සභණ්ඩිකං දත්වා බ්‍රහ්මචරියවිනාසං පත්වා තාය වස්ස බ්‍රහ්මචාරිරූපං දිස්වා විරත්තාකාරෙ දස්සිතෙ එකරත්තිවාසෙනෙව නිබ්බින්නරූපො අත්තනො බ්‍රහ්මචරියනිවාසං ධනජානිඤ්ච සරිත්වා ''අයුත්තං මයා කත''න්ති විප්පටිසාරී අහොසි. සත්ථා තස්ස හෙතුසම්පත්තිං චිත්තාචාරඤ්ච ඤත්වා තස්ස ආසන්නට්ඨානෙ අත්තානං දස්සෙසි. සො සත්ථාරං දිස්වා පසන්නමානසො උපසඞ්කමි, තස්ස භගවා ධම්මං දෙසෙසි. සො ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජන්තො ඛුරග්ගෙයෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.80-84) –

> ''සුවණ්ණවණ්ණං සම්බුද්ධං, ආහුතීනං පටිග්ගහං;
> රථියං පටිපජ්ජන්තං, ආමොදමදදිං ඵලං.
>
> ''එකනවුතිතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
> දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.
>
> ''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ඣානසුඛෙන ඵලසුඛෙන වීතිනාමෙන්තං එකො ගිහිසහායො උපගන්ත්වා, ''ආවුසො, තයා රතනභික්ඛාය ලද්ධං පබ්බජන්තො කිං අකාසී''ති පුච්ඡි. තං සුත්වා ථෙරො ''ඉදං නාම කත''න්ති අනාචික්ඛිත්වා

මාතුගාමෙ දොසං පකාසෙත්වා අත්තනො වීතරාගභාවෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො **‘‘සුඛං සුපන්ති’’**තිආදිනා ගාථාද්වයමාහ.

137. තත්ථ **සුඛං සුපන්ති මුනයො, යෙ ඉත්ථීසු න බජ්ඣරෙ**ති යෙ ඉත්ථීසු විසයභූතාසු නිමිත්තභූතාසු වා රාගබන්ධනෙන න බජ්ඣන්ති, තෙ මුනයො තපස්සිනො සංයතින්ද්‍රියා සුඛං සුපන්ති සුඛං විහරන්ති, නත්ථි තෙසං දුක්ඛන්ති අධිප්පායො. ‘‘සුපන්ති’’ති හි නිදස්සනමත්තමෙතං. **සදා වෙ රක්ඛිතබ්බාසූ**ති එකංසෙන සබ්බකාලං රක්ඛිතබ්බාසු. ඉත්ථියො හි සත්තභූමිකෙ නිප්පුරිසෙ පාසාදෙ උපරිභූමියං වසාපෙත්වාපි, කුච්ඡියං පක්ඛිපිත්වාපි න සක්කා රක්ඛිතුං, තස්මා තා කිච්ඡාදිගාච්ඡියො විය සබ්බකාලං රක්ඛණීයා හොන්ති. බහුචිත්තතාය වා සාමිකෙන වත්ථාලඞ්කාරානුප්පදානාදිනා චිත්තඤ්ඤථත්තතො සබ්බකාලං රක්ඛිතබ්බා. සරීරසභාවං වා මාලාගන්ධාදීහි පටිච්ඡාදනවසෙන රක්ඛිතබ්බචිත්තතාය රක්ඛිතබ්බාති. **යාසු සච්චං සුදුල්ලභන්ති** යාසු සච්චවචනං ලද්ධුං න සක්කා, ඉත්ථියො හි අග්ගිම්පි පවිසන්ති, විසම්පි ඛාදන්ති, සත්ථම්පි ආහරන්ති, උබ්බන්ධිත්වාපි කාලං කරොන්ති, න පන සච්චෙ ඨාතුං සක්කොන්ති. තස්මා එවරූපා ඉත්ථියො වජ්ජෙත්වා ඨිතා මුනයො සුඛිතා වතාති දස්සෙති.

138. ඉදානි යස්ස අප්පහීනත්තා එවරූපාසු ඉත්ථීසුපි බජ්ඣන්ති, තස්ස කාමස්ස අත්තනො සුප්පහීනතං අච්චන්තනිට්ඨිතතඤ්ච දස්සෙන්තො දුතියං ගාථමාහ. **වධං චරිම්හ තෙ කාමා**ති අම්භො කාම, තව වධං අච්චන්තසමුච්ඡෙදං අරියමග්ගෙන චරිම්හ, ‘‘වධං චරිම්හසෙ’’තිපි පාඨො, වධාය පහානාය මග්ගබ්‍රහ්මචරියං අචරිම්හාති අත්ථො. **අනණා දානි තෙ මය**න්ති ඉදානි අග්ගමග්ගපත්තිතො පට්ඨාය ඉණභාවකරාය පහීනත්තා කාම තෙ අනණා මයං, න තුය්හං ඉණං ධාරෙම. අවීතරාගො හි රාගස්ස වසෙ වත්තනතො තස්ස ඉණං ධාරෙන්තො විය හොති, වීතරාගො පන තං අතික්කමිත්වා පරමෙන චිත්තිස්සරියෙන සමන්නාගතො. අනණත්තා එව **ගච්ඡාම දානි නිබ්බානං, යත්ථ ගන්ත්වා න සොචති** යස්මිං නිබ්බානෙ ගමනහෙතු සබ්බසො සොකහෙතූනං අභාවතො න සොචති, තං අනුපාදිසෙසනිබ්බානමෙව ඉදානි ගච්ඡාම අනුපාපුණාමාති අත්ථො.

ගොතමත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. වසභත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පුබ්බෙ හනති අත්තානන්ති ආයස්මතො වසභත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො බුද්ධසුඤ්ඤෙ ලොකෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො බ්‍රාහ්මණානං විජ්ජාසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගන්ත්වා නෙක්ඛම්මජ්ඣාසයතාය ඝරාවාසං පහාය තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා චුද්දසසහස්සතාපසපරිවාරො හිමවන්තස්ස අවිදූරෙ සමග්ගෙ නාම පබ්බතෙ අස්සමං කාරෙත්වා වසන්තො ඣානාභිඤ්ඤායො නිබ්බත්තෙත්වා තාපසානං ඔවාදානුසාසනියො දෙන්තො එකදිවසං එවං චින්තෙසි – ‘‘අහං ඛො දානි ඉමෙහි තාපසෙහි සක්කතො ගරුකතො පූජිතො විහරාමි, මයා පන පූජෙතබ්බො න උපලබ්භති, දුක්ඛො ඛො පනායං ලොකෙ යදිදං අගරුවාසො’’ති. එවං පන චින්තෙත්වා පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරතාය පුරිමබුද්ධානං චෙතියෙ අත්තනා කතං පූජාසක්කාරං අනුස්සරිත්වා ‘‘යංනූනාහං පුරිමබුද්ධෙ උද්දිස්ස පුලිනචෙතියං කත්වා පූජං කරෙය්‍ය’’න්ති හට්ඨතුට්ඨො ඉද්ධියා පුලිනථූපං සුවණ්ණමයං මාපෙත්වා සුවණ්ණමයාදීහි තිසහස්සමත්තෙහි පුප්ඵෙහි දෙවසිකං පූජං කරොන්තො යාවතායුකං පුඤ්ඤානි කත්වා අපරිහීනජ්ඣානො කාලං කත්වා බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තො. තත්ථපි යාවතායුකං ඨත්වා තතො චුතො තාවතිංසෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ වෙසාලියං ලිච්ඡවිරාජකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **වසභො**ති ලද්ධනාමො වයප්පත්තො භගවතො වෙසාලිගමනෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.50.57-92) –

‘‘හිමවන්තස්සාවිදූරෙ, සමග්ගො නාම පබ්බතො;
අස්සමො සුකතො මය්හං, පණ්ණසාලා සුමාපිතා.

‘‘නාරදො නාම නාමෙන, ජටිලො උග්ගතාපනො;
චතුද්දසසහස්සානි, සිස්සා පරිචරන්ති මං.

‘‘පටිසල්ලීනකො සන්තො, එවං චින්තෙසහං තදා;
සබ්බො ජනො මං පූජෙති, නාහං පූජෙමි කිඤ්චනං.

‘‘න මෙ ඔවාදකො අත්ථි, වත්තා කොචි න විජ්ජති;
අනාචරියුපජ්ඣායො, වනෙ වාසං උපෙමහං.

‘‘උපාසමානො යමහං, ගරුචිත්තං උපට්ඨහෙ;
සො මෙ ආචරියො නත්ථි, වනවාසො නිරත්ථකො.

‘‘ආයාගං මෙ ගවෙසිස්සං, ගරුං භාවනියං තථා;
සාවස්සයො වසිස්සාමි, න කොචි ගරහිස්සති.

‘‘උත්තානකූලා නදිකා, සුපතිත්ථා මනොරමා;
සංසුද්ධපුලිනාකිණ්ණා, අවිදූරෙ මමස්සමං.

‘‘නදිං අමරිකං නාම, උපගන්ත්වානහං තදා;
සංවඩ්ඪයිත්වා පුලිනං, අකං පුලිනචෙතියං.

‘‘යෙ තෙ අහෙසුං සම්බුද්ධා, භවන්තකරණා මුනී;
තෙසං එතාදිසො ථූපො, තං නිමිත්තං කරොමහං.

‘‘කරිත්වා පුලිනං ථූපං, සොවණ්ණං මාපයිං අහං;
සොණ්ණකිඞ්කණිපුප්ඵානි, සහස්සෙ තීණි පූජයිං.

‘‘සායපාතං නමස්සාමි, වෙදජාතො කතඤ්ජලී;
සම්මුඛා විය සම්බුද්ධං, වන්දිං පුලිනචෙතියං.

‘‘යදා කිලෙසා ජායන්ති, විතක්කා ගෙහනිස්සිතා;
සරාමි සුකතං ථූපං, පච්චවෙක්ඛාමි තාවදෙ.

‘‘උපනිස්සාය විහරං, සත්ථවාහං විනායකං;
කිලෙසෙ සංවසෙය්‍යාසි, න යුත්තං තව මාරිස.

‘‘සහ ආවජ්ජිතෙ ථූපෙ, ගාරවං හොති මෙ තදා;
කුවිතක්කෙ විනොදෙසිං, නාගො තුත්තට්ටිතො යථා.

‘‘එවං විහරමානං මං, මච්චුරාජාභිමද්දථ;
තත්ථ කාලඞ්කතො සන්තො, බ්‍රහ්මලොකමගච්ඡහං.

‘‘යාවතායුං වසිත්වාන, තිදිවෙ උපපජ්ජහං;
අසීතික්ඛත්තුං දෙවින්දො, දෙවරජ්ජමකාරයිං.

‘‘සතානං තීණික්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්තී අහොසහං;
පදෙසරජ්ජං විපුලං, ගණනාතො අසඞ්ඛියං.

‘‘සොණ්ණකිඞ්කණිපුප්ඵානං, විපාකං අනුභොමහං;
ධාතීසතසහස්සානි, පරිවාරෙන්ති මං භවෙ.

‘‘ථූපස්ස පරිචිණ්ණත්තා, රජොජල්ලං න ලිම්පති;
ගත්තෙ සෙදා න මුච්චන්ති, සුප්පභාසො භවාමහං.

‘‘අහො මෙ සුකතො ථූපො, සුදිට්ඨාමරිකා නදී;
ථූපං කත්වාන පුලිනං, පත්තොම්හි අචලං පදං.

‘‘කුසලං කත්තුකාමෙන, ජන්තුනා සාරගාහිනා;
නත්ථි ඛෙත්තං අඛෙත්තං වා, පටිපත්තීව සාධකා.

‘‘යථාපි බලවා පොසො, අණ්ණවංතරිතුස්සහෙ;
පරිත්තං කට්ඨමාදාය, පක්ඛන්දෙය්‍ය මහාසරං.

‘‘ඉමාහං කට්ඨං නිස්සාය, තරිස්සාමි මහොදධිං;
උස්සාහෙන වීරියෙන, තරෙය්‍ය උදධිං නරො.

‘‘තථෙව මෙ කතං කම්මං, පරිත්තං ථොකකඤ්ච යං;
තං කම්මං උපනිස්සාය, සංසාරං සමතික්කමිං.

‘‘පච්ඡිමෙ භවෙ සම්පත්තෙ, සුක්කමූලෙන චොදිතො;
සාවත්ථියං පුරෙ ජාතො, මහාසාලෙ සුඅඩ්ඪකෙ.

‘‘සද්ධා මාතා පිතා මය්හං, බුද්ධස්ස සරණං ගතා;
උභො දිට්ඨපදා එතෙ, අනුවත්තන්ති සාසනං.

‘‘බොධිපපටිකං ගය්හ, සොණ්ණථූපමකාරයුං;
සායපාතං නමස්සන්ති, සක්‍යපුත්තස්ස සම්මුඛා.

‘‘උපොසථම්හි දිවසෙ, සොණ්ණථූපං විනීහරුං;
බුද්ධස්ස වණ්ණං කිත්තෙන්තා, තියාමං වීතිනාමයුං.

‘‘සහ දිස්වානහං ථූපං, සරිං පුලිනචෙතියං;
එකාසනෙ නිසීදිත්වා, අරහත්තමපාපුණිං.

‘‘ගවෙසමානො තං වීරං, ධම්මසෙනාපතිද්දසං;
අගාරා නික්ඛමිත්වාන, පබ්බජිං තස්ස සන්තිකෙ.

‘‘ජාතියා සත්තවස්සෙන, අරහත්තමපාපුණිං;
උපසම්පාදයී බුද්ධො, ගුණමඤ්ඤාය චක්ඛුමා.

‘‘දාරකෙනෙව සන්තෙන, කිරියං නිට්ඨිතං මයා;
කතං මෙ කරණීයජ්ජ, සක්‍යපුත්තස්ස සාසනෙ.

‘‘සබ්බවෙරභයාතීතො, සබ්බසඞ්ගාතිගො ඉසි;
සාවකො තෙ මහාවීර, සොණ්ණථූපස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා දායකානුග්ගහං කරොන්තො තෙහි උපනීතෙ පච්චයෙ න පටික්ඛිපති, යථාලද්ධෙයෙව පරිභුඤ්ජති. තං පුථුජ්ජනා ‘‘අයං කායදළ්හිබහුලො අරක්ඛිතචිත්තො’’ති මඤ්ඤමානා අවමඤ්ඤන්ති. ථෙරො තං අගණෙන්තොව විහරති. තස්ස පන අවිදූරෙ අඤ්ඤතරො කුහකභික්ඛු පාපිච්ඡො සමානො අප්පිච්ඡො විය සන්තුට්ඨො විය අත්තානං දස්සෙන්තො ලොකං වඤ්චෙන්තො විහරති. මහාජනො තං අරහන්තං විය සම්භාවෙති. අථස්ස සක්කො දෙවානමින්දො තං පවත්තිං ඤත්වා ථෙරං උපසඞ්කමිත්වා, ‘‘භන්තෙ, කිං නාම කුහකො කරොතී’’ති පුච්ඡි. ථෙරො පාපිච්ඡං ගරහන්තො –

139. ‘‘පුබ්බෙ හනති අත්තානං, පච්ඡා හනති සො පරෙ;
සුහතං හන්ති අත්තානං, වීතංසෙනෙව පක්ඛිමා.

140. ‘‘න බ්‍රාහ්මණො බහිවණ්ණො, අන්තොවණ්ණො හි බ්‍රාහ්මණො;
යස්මිං පාපානි කම්මානි, ස වෙ කණ්හො සුජම්පතී’’ති. – ගාථාද්වයමාහ;

තත්ථ **පුබ්බෙ හනති අත්තානන්ති** කුහකපුග්ගලො අත්තනො කුහකවුත්තියා ලොකං වඤ්චෙන්තො පාපිච්ඡතාදීහි පාපධම්මෙහි පඨමමෙව අත්තානං හනති, අත්තනො කුසලකොට්ඨාසං විනාසෙති. **පච්ඡා හනති සො පරෙති** සො කුහකො පඨමං තාව වුත්තනයෙන අත්තානං හන්ත්වා පච්ඡා පරෙ යෙහි ‘‘අයං භික්ඛු පෙසලො අරියො’’ති වා සම්භාවෙන්තෙහි කාරා කතා, තෙ හනති තෙසං කාරානි අත්තනි කතානි අමහප්ඵලානි කත්වා පච්චයවිනාසනෙන විනාසෙති. සතිපි කුහකස්ස උභයහනනෙ අත්තහනනෙ පන අයං විසෙසොති දස්සෙන්තො ආහ **සුහතං හන්ති අත්තානන්ති**. සො කුහකො අත්තානං හනන්තො සුහතං කත්වා හන්ති විනාසෙති, යථා කිං? **වීතංසෙනෙව පක්ඛිමාති**, **වීතංසොති** දීපකසකුණො, තෙන. **පක්ඛිමාති** සාකුණිකො. යථා තෙන වීතංසසකුණෙන අඤ්ඤෙ සකුණෙ වඤ්චෙත්වා හනන්තො අත්තානං ඉධ ලොකෙපි හනති විඤ්ඤුගරහසාවජ්ජසභාවාදිනා, සම්පරායං පන දුග්ගතිපරික්කිලෙසෙන හනතියෙව, න පන තෙ සකුණෙ පච්ඡා හන්තුං සක්කොති, එවං කුහකොපි කොහඤ්ඤෙන ලොකං වඤ්චෙත්වා ඉධ ලොකෙපි අත්තානං හනති විප්පටිසාරවිඤ්ඤුගරහාදීහි, පරලොකෙපි දුග්ගතිපරික්කිලෙසෙහි, න පන තෙ පච්චයදායකෙ අපායදුක්ඛං පාපෙති. අපිච කුහකො දක්ඛිණාය අමහප්ඵලභාවකරණෙනෙව දායකං හනතීති වුත්තො, න නිප්ඵලභාවකරණෙන. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ‘‘දුස්සීලස්ස මනුස්සභූතස්ස දානං දත්වා සහස්සගුණා දක්ඛිණා පාටිකඞ්ඛිතබ්බා’’ති (ම. නි. 3.379). තෙනාහ **‘‘සුහතං හන්ති අත්තාන’’**න්ති.

එවං බාහිරපරිමජ්ජනමත්තෙ ඨිතා පුග්ගලා සුද්ධා නාම න හොන්ති, අබ්භන්තරසුද්ධියා එව පන සුද්ධා හොන්තීති දස්සෙන්තො **‘‘න බ්‍රාහ්මණො’’**ති දුතියං ගාථමාහ. තස්සත්ථො – ඉරියාපථසණ්ඨපනාදිබහිසම්පත්තිමත්තෙන බ්‍රාහ්මණො න හොති. සම්පත්තිඅත්ථො හි ඉධ **වණ්ණ**-සද්දො. අබ්භන්තරෙ පන සීලාදිසම්පත්තියා බ්‍රාහ්මණො හොති,

‘‘බාහිතපාපො **බ්‍රාහ්මණො**’’ති කත්වා. තස්මා **‘‘යස්මිං පාපානි** ලාමකානි **කම්මානි** සංවිජ්ජන්ති, එකංසෙන සො **කණ්හො** නිහීනපුග්ගලො’’ති **සුජම්පති,** දෙවානමින්ද, ජානාහි. තං සුත්වා සක්කො කුහකභික්ඛුං තජ්ජෙත්වා ‘‘ධම්මෙ වත්තාහී’’ති ඔවදිත්වා සකට්ඨානමෙව ගතො.

වසභත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුකනිපාතෙ පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. මහාචුන්දත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සුස්සූසාති ආයස්මතො මහාචුන්දත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුම්භකාරකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො කුම්භකාරකම්මෙන ජීවන්තො එකදිවසං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නමානසො එකං මත්තිකාපත්තං ස්වාභිසඞ්ඛතං කත්වා භගවතො අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ මගධරට්ඨෙ නාලකගාමෙ රූපසාරියා බ්‍රාහ්මණියා පුත්තො සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස කනිට්ඨභාතා හුත්වා නිබ්බත්ති, **චුන්දො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො ධම්මසෙනාපතිං අනුපබ්බජිත්වා තං නිස්සාය විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා ඝටෙන්තො වායමන්තො නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.39-50) –

‘‘නගරෙ හංසවතියා, කුම්භකාරො අහොසහං;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, ඔඝතිණ්ණමනාසවං.

‘‘සුකතං මත්තිකාපත්තං, බුද්ධසෙට්ඨස්සදාසහං;
පත්තං දත්වා භගවතො, උජුභූතස්ස තාදිනො.

‘‘භවෙ නිබ්බත්තමානොහං, සොණ්ණථාලෙ ලභාමහං;
රූපිමයෙ ච සොවණ්ණෙ, තට්ටිකෙ ච මණීමයෙ.

‘‘පාතියො පරිභුඤ්ජාමි, පුඤ්ඤකම්මස්සිදං ඵලං;
යසානඤ්ච ධනානඤ්ච, අග්ගභූතො ච හොමහං.

‘‘යථාපි භද්දකෙ ඛෙත්තෙ, බීජං අප්පම්පි රොපිතං;
සම්මාධාරං පවෙච්ඡන්තෙ, ඵලං තොසෙති කස්සකං.

‘‘තථෙවිදං පත්තදානං, බුද්ධඛෙත්තම්හි රොපිතං;
පීතිධාරෙ පවස්සන්තෙ, ඵලං මං තොසයිස්සති.

‘‘යාවතා ඛෙත්තා විජ්ජන්ති, සඞ්ඝාපි ච ගණාපි ච;
බුද්ධඛෙත්තසමො නත්ථි, සුඛදො සබ්බපාණිනං.

‘‘නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ, නමො තෙ පුරිසුත්තම;
එකපත්තං දදිත්වාන, පත්තොම්හි අචලං පදං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං පත්තමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පත්තදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා අත්තනා පටිලද්ධසම්පත්තියා කාරණභූතං ගරුපනිස්සයං විවෙකවාසඤ්ච කිත්තෙන්තො –

141. ‘‘සුස්සූසා සුතවද්ධනී, සුතං පඤ්ඤාය වද්ධනං;
පඤ්ඤාය අත්ථං ජානාති, ඤාතො අත්ථො සුඛාවහො.

142. ‘‘සෙවෙථ පන්තානි සෙනාසනානි, චරෙය්‍ය සංයොජනවිප්පමොක්ඛං;
සචෙ රතිං නාධිගච්ඡෙය්‍ය තත්ථ, සඞ්ඝෙ වසෙ රක්ඛිතත්තො සතීමා’’ති. –

ගාථාද්වයං අභාසි.

තත්ථ **සුස්සූසාති** සොතබ්බයුත්තස්ස සබ්බසුතස්ස සොතුමිච්ඡා, ගරුසන්නිවාසොපි. දිට්ඨධම්මිකාදිභෙදඤ්හි අත්ථං සොතුමිච්ඡන්තෙන කල්‍යාණමිත්තෙ උපසඞ්කමිත්වා වත්තකරණෙන පයිරුපාසිත්වා යදා තෙ පයිරුපාසනාය ආරාධිතචිත්තා කඤ්චි උපනිසීදිතුකාමා හොන්ති, අථ නෙ උපනිසීදිත්වා අධිගතාය සොතුමිච්ඡාය ඔහිතසොතෙන සොතබ්බං හොතීති ගරුසන්නිවාසොපි සුස්සූසාහෙතුතාය ‘‘සුස්සූසා’’ති වුච්චති. සා පනායං සුස්සූසා සච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිපටිසංයුත්තං සුතං තංසමඞ්ගිනො පුග්ගලස්ස වඩ්ඪෙති බ්‍රූහෙතීති **සුතවද්ධනී,** බාහුසච්චකාරීති අත්ථො. **සුතං පඤ්ඤාය වද්ධනන්ති** යං තං ‘‘සුතධරො සුතසන්නිචයො’’ති (ම. නි. 1.339; අ. නි. 4.22) ‘‘ඉධෙකච්චස්ස බහුකං සුතං හොති සුත්තං ගෙය්‍යං වෙය්‍යාකරණ’’න්ති (අ. නි. 4.6) ච එවමාදිනා නයෙන වුත්තං බාහුසච්චං, තං අකුසලප්පහානකුසලාධිගමනහෙතුභූතං පඤ්ඤං වද්ධෙතීති සුතං පඤ්ඤාය වද්ධනං, වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

‘‘සුතාවුධො ඛො, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති, සාවජ්ජං පජහති, අනවජ්ජං භාවෙති, සුද්ධං අත්තානං පරිහරතී’’ති (අ. නි. 7.67).

පඤ්ඤාය අත්ථං ජානාතීති බහුස්සුතො සුතමයඤාණෙ ඨිතො තං පටිපත්තිං පටිපජ්ජන්තො සුතානුසාරෙන අත්ථූපපරික්ඛාය ධම්මනිජ්ඣානෙන භාවනාය ච ලොකියලොකුත්තරභෙදං දිට්ඨධම්මාදිවිභාගං දුක්ඛාදිවිභාගඤ්ච අත්ථං යථාභූතං පජානාති ච පටිවිජ්ඣති ච, තෙනාහ භගවා –

‘‘සුතස්ස යථාපරියත්තස්ස අත්ථමඤ්ඤාය ධම්මමඤ්ඤාය ධම්මානුධම්මප්පටිපන්නො හොතී’’ති (අ. නි. 4.6).

‘‘ධතානං ධම්මානං අත්ථං උපපරික්ඛති, අත්ථං උපපරික්ඛතො ධම්මා නිජ්ඣානං ඛමන්ති, ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තියා සති ඡන්දො ජායති, ඡන්දජාතො උස්සහති, උස්සහිත්වා තුලෙති, තුලයිත්වා පදහති, පහිතත්තො සමානො කායෙන චෙව පරමසච්චං සච්ඡිකරොති, පඤ්ඤාය ච නං අතිවිජ්ඣ පස්සතී’’ති (ම. නි. 2.432) ච.

ඤාතො අත්ථො සුඛාවහොති යථාවුත්තො දිට්ඨධම්මිකාදිඅත්ථො චෙව දුක්ඛාදිඅත්ථො ච යාථාවතො ඤාතො අධිගතො ලොකියලොකුත්තරභෙදං සුඛං ආවහති නිප්ඵාදෙතීති අත්ථො.

ඨිතාය භාවනාපඤ්ඤාය සුතමත්තෙනෙව න සිජ්ඣතීති තස්සා පටිපජ්ජනවිධිං දස්සෙන්තො **‘‘සෙවෙථ…පෙ…. විප්පමොක්ඛ’’**න්ති ආහ. තත්ථ **සෙවෙථ පන්තානි සෙනාසනානීති** කායවිවෙකමාහ. තෙන සංයොජනප්පහානස්ස ච වක්ඛමානත්තා විවෙකාරහස්සෙව විවෙකවාසොති සීලසංවරාදයො ඉධ අවුත්තසිද්ධා වෙදිතබ්බා. **චරෙය්‍ය සංයොජනවිප්පමොක්ඛන්ති** යථා සංයොජනෙහි චිත්තං විප්පමුච්චති, තථා විපස්සනාභාවනං මග්ගභාවනඤ්ච චරෙය්‍ය පටිපජ්ජෙය්‍යාති අත්ථො. **සචෙ රතිං නාධිගච්ඡෙය්‍ය තත්ථාති** තෙසු පන්තසෙනාසනෙසු යථාලද්ධෙසු අධිකුසලධම්මෙසු ච රතිං පුබ්බෙනාපරං විසෙසස්ස අලාභතො අභිරතිං න ලභෙය්‍ය, **සඞ්ඝෙ** භික්ඛුසමූහෙ **රක්ඛිතත්තො** කම්මට්ඨානපරිගණ්හනතො රක්ඛිතචිත්තො ඡසු ද්වාරෙසු සතිආරක්ඛාය උපට්ඨපනෙන **සතිමා වසෙය්‍ය** විහරෙය්‍ය, එවං විහරන්තස්ස ච අපි නාම සංයොජනවිප්පමොක්ඛො භවෙය්‍යාති අධිප්පායො.

මහාචුන්දත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ජොතිදාසත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යෙ ඛො තෙති ආයස්මතො ජොතිදාසත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං පිණ්ඩාය ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නචිත්තො කාසුමාරිකඵලං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ පාදියත්ථජනපදෙ විභවසම්පන්නස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **ජොතිදාසොතිස්ස** නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්වා ඝරමාවසන්තො එකදිවසං මහාකස්සපත්ථෙරං අත්තනො ගාමෙ පිණ්ඩාය චරන්තං දිස්වා පසන්නචිත්තො භොජෙත්වා ථෙරස්ස සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා අත්තනො ගාමසමීපෙ පබ්බතෙ මහන්තං විහාරං කාරෙත්වා ථෙරං තත්ථ වාසෙත්වා චතූහි පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තො ථෙරස්ස ධම්මදෙසනාය පටිලද්ධසංවෙගො පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.51-56) –

‘‘කණිකාරංව ජොතන්තං, නිසින්නං පබ්බතන්තරෙ;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, ලොකජෙට්ඨං නරාසභං.

‘‘පසන්නචිත්තො සුමනො, සිරෙ කත්වාන අඤ්ජලිං;
කාසුමාරිකමාදාය, බුද්ධසෙට්ඨස්සදාසහං.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ජළභිඤ්ඤො පන හුත්වා තීණි පිටකානි උග්ගහෙත්වා විසෙසතො විනයපිටකෙ සුකුසලභාවං පත්වා දසවස්සිකො පරිසුපට්ඨාකො ච හුත්වා බහූහි භික්ඛූහි සද්ධිං භගවන්තං වන්දිතුං සාවත්ථිං ගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ අද්ධානපරිස්සමවිනොදනත්ථං තිත්ථියානං ආරාමං පවිසිත්වා එකමන්තං නිසින්නො එකං පඤ්චතපං තපන්තං බ්‍රාහ්මණං දිස්වා, ‘‘කිං, බ්‍රාහ්මණ, අඤ්ඤස්මිං තපනීයෙ අඤ්ඤං තපතී’’ති ආහ. තං සුත්වා බ්‍රාහ්මණො කුපිතො, ‘‘භො, මුණ්ඩක, කිං අඤ්ඤං තපනීය’’න්ති ආහ. ථෙරො තස්ස –

‘‘කොපො ච ඉස්සා පරහෙඨනා ච, මානො ච සාරම්භමදො පමාදො;
තණ්හා අවිජ්ජා භවසඞ්ගතී ච, තෙ තප්පනීයා න හි රූපබන්ධො’’ති. –

ගාථාය ධම්මං දෙසෙසි. තං සුත්වා සො බ්‍රාහ්මණො තස්මිං තිත්ථියාරාමෙ සබ්බෙ අඤ්ඤතිත්ථියා ච ථෙරස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිංසු. ථෙරො තෙහි සද්ධිං සාවත්ථිං ගන්ත්වා භගවන්තං වන්දිත්වා කතිපාහං තත්ථ වසිත්වා අත්තනො ජාතිභූමිංයෙව ගතො දස්සනත්ථං උපගතෙසු ඤාතකෙසු නානාලද්ධිකෙ යඤ්ඤසුද්ධිකෙ ඔවදන්තො –

143. ‘‘යෙ ඛො තෙ වෙඨමිස්සෙන, නානත්තෙන ච කම්මුනා;
මනුස්සෙ උපරුන්ධන්ති, ඵරුසූපක්කමා ජනා;
තෙපි තත්ථෙව කීරන්ති, න හි කම්මං පනස්සති.

144. ‘‘යං කරොති නරො කම්මං, කල්‍යාණං යදි පාපකං;
තස්ස තස්සෙව දායාදො, යං යං කම්මං පකුබ්බතී’’ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **යෙති** අනියමුද්දෙසො. **තෙති** අනියමතො එව පටිනිද්දෙසො. පදද්වයස්සාපි ‘‘ජනා’’ති ඉමිනා සම්බන්ධො. **ඛොති** නිපාතමත්තං. **වෙඨමිස්සෙනාති** වරත්තඛණ්ඩාදිනා සීසාදීසු වෙඨදානෙන. ‘‘වෙධමිස්සෙනා’’තිපි පාළි, සො එවත්ථො. **නානත්තෙන ච කම්මුනාති** හනනඝාතනහත්ථපාදාදිච්ඡෙදනෙන බුද්දකසෙළදානාදිනා ච නානාවිධෙන පරූපඝාතකම්මෙන. **මනුස්සෙති** නිදස්සනමත්තං, තස්මා යෙ කෙචි සත්තෙති අධිප්පායො. **උපරුන්ධන්තීති** විබාධෙන්ති. **ඵරුසූපක්කමාති** දාරුණපයොගා, කුරූරකම්මන්තාති අත්ථො. **ජනාති** සත්තා. **තෙපි තත්ථෙව කීරන්තීති** තෙ වුත්තප්පකාරා පුග්ගලා යාහි කම්මකාරණාහි අඤ්ඤෙ බාධිංසු. **තත්ථෙව** තාසුයෙව කාරණාසු සයම්පි කීරන්ති පක්ඛිපියන්ති, තථාරූපංයෙව දුක්ඛං අනුභවන්තීති අත්ථො. ‘‘තථෙව කීරන්තී’’ති ච පාඨො, යථා සයං අඤ්ඤෙසං දුක්ඛං අකංසු, තථෙව අඤ්ඤෙහි කරීයන්ති, දුක්ඛං පාපීයන්තීති අත්ථො, කස්මා? **න හි කම්මං පනස්සති** කම්මඤ්හි එකන්තං උපචිතං විපාකං අදත්වා න විගච්ඡති, අවසෙසපච්චයසමවායෙ විපච්චතෙවාති අධිප්පායො.

ඉදානි ‘‘න හි කම්මං පනස්සතී’’ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විභජිත්වා සත්තානං කම්මස්සකතං විභාවෙතුං **‘‘යං කරොතී’’**ති ගාථං අභාසි. තස්සත්ථො **යං කම්මං කල්‍යාණං** කුසලං, **යදි** වා **පාපකං** අකුසලං සත්තො **කරොති,** කරොන්තො ච තත්ථ **යං කම්මං** යථා ඵලදානසමත්ථං හොති, තථා **පකුබ්බති** උපචිනොති. **තස්ස තස්සෙව දායාදොති** තස්ස තස්සෙව කම්මඵලස්ස ගණ්හනතො තෙන තෙන කම්මෙන දාතබ්බවිපාකස්ස භාගී හොතීති අත්ථො. තෙනාහ භගවා – ‘‘කම්මස්සකා, මාණව, සත්තා කම්මදායාදා’’තිආදි (ම. නි. 3.289). ඉමා ගාථා සුත්වා ථෙරස්ස ඤාතකා කම්මස්සකතායං පතිට්ඨහිංසූති.

ජොතිදාසත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. හෙරඤ්ඤකානිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අච්චයන්ති අහොරත්තාති ආයස්මතො හෙරඤ්ඤකානිත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ හංසවතීනගරෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො පරෙසං භතකො හුත්වා ජීවන්තො එකදිවසං සුජාතස්ස නාම සත්ථුසාවකස්ස පංසුකූලං පරියෙසන්තස්ස උපඩ්ඪදුස්සං පරිච්චජි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන තාවතිංසෙසු නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කොසලරඤ්ඤො ගාමභොජකස්ස චොරවොසාසකස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **හෙරඤ්ඤකානී**තිස්ස නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො පිතු අච්චයෙන රඤ්ඤා තස්මිංයෙව ගාමභොජකට්ඨානෙ ඨපිතො ජෙතවනපටිග්ගහණෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො අත්තනො කනිට්ඨස්ස තං ඨානන්තරං දාපෙත්වා රාජානං ආපුච්ඡිත්වා පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.50.31-40) –

‘‘පදුමුත්තරභගවතො, සුජාතො නාම සාවකො;
පංසුකූලං ගවෙසන්තො, සඞ්කාරෙ චරතෙ තදා.

‘‘නගරෙ හංසවතියා, පරෙසං භතකො අහං;
උපඩ්ඪදුස්සං දත්වාන, සිරසා අභිවාදයිං.

‘‘තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසමගච්ඡහං.

‘‘තෙත්තිංසක්ඛත්තුං දෙවින්දො, දෙවරජ්ජමකාරයිං;
සත්තසත්තතික්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්ති අහොසහං.

‘‘පදෙසරජ්ජං විපුලං, ගණනාතො අසඞ්ඛියං;
උපඩ්ඪදුස්සදානෙන, මොදාමි අකුතොභයො.

‘‘ඉච්ඡමානො චහං අජ්ජ, සකානනං සපබ්බතං;
ඛොමදුස්සෙහි ඡාදෙය්‍යං, අඩ්ඪදුස්සස්සිදං ඵලං.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, යං දානමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, අඩ්ඪදුස්සස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං...පෙ.... කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො කනිට්ඨභාතරං තතො කම්මතො නිවත්තෙතුකාමො තස්මිංයෙව කම්මෙ අභිරතං දිස්වා තං චොදෙන්තො –

145. ‘‘අච්චයන්ති අහොරත්තා, ජීවිතං උපරුජ්ඣති;
ආයු ඛීයති මච්චානං, කුන්නදීනංව ඔදකං.

146. ‘‘අථ පාපානි කම්මානි, කරං බාලො න බුජ්ඣති;
පච්ඡාස්ස කටුකං හොති, විපාකො හිස්ස පාපකො’’ති. –

ගාථාද්වයං අභාසි.

තත්ථ **අච්චයන්තීති** අතික්කමන්ති, ලහුං ලහුං අපගච්ඡන්තීති අත්ථො. **අහොරත්තාති** රත්තින්දිවා. **ජීවිතං උපරුජ්ඣතීති** ජීවිතින්ද්‍රියඤ්ච ඛණිකනිරොධවසෙන නිරුජ්ඣති. වුත්තඤ්හි ‘‘ඛණෙ ඛණෙ, ත්වං භික්ඛු, ජායසි ච ජීය්‍යසි ච මිය්‍යසි ච චවසි ච උපපජ්ජසි චා’’ති. **ආයු ඛීයති මච්චානන්ති** මරිතබ්බසභාවත්තා **මච්චාති** ලද්ධනාමානං ඉමෙසං සත්තානං **ආයු** ‘‘යො චිරං ජීවති, සො වස්සසතං අප්පං වා භිය්‍යො’’ති (දී. නි. 2.91; සං. නි. 2.143; අ. නි. 7.74) එවං පරිච්ඡින්නකාලපරමායු **ඛීයති** ඛයඤ්ච සම්භෙදඤ්ච ගච්ඡති, යථා කිං? **කුන්නදීනංව ඔදකං** යථා නාම කුන්නදීනං පබ්බතෙය්‍යානං ඛුද්දකනදීනං උදකං චිරං න තිට්ඨති, ලහුතරං ඛීයති, ආගතමත්තංයෙව විගච්ඡති, එවං සත්තානං ආයු ලහුතරං ඛීයති ඛයං ගච්ඡති. එත්ථ ච උදකමෙව ‘‘ඔදක’’න්ති වුත්තං, යථා මනොයෙව මානසන්ති.

අථ පාපානි කම්මානි, කරං බාලො න බුජ්ඣතීති එවං සංසාරෙ අනිච්චෙපි සමානෙ බාලො ලොභවසෙන වා කොධවසෙන වා පාපානි කම්මානි කරොති, කරොන්තොපි න බුජ්ඣති, පාපං කරොන්තො ච ‘‘පාපං කරොමී’’ති අබුජ්ඣනකො නාම නත්ථි, ‘‘ඉමස්ස කම්මස්ස එවරූපො දුක්ඛො විපාකො’’ති පන අජානනතො ‘‘න බුජ්ඣතී’’ති වුත්තං. **පච්ඡාස්ස කටුකං හොතීති** යදිපි පාපස්ස කම්මස්ස ආයූහනක්ඛණෙ ‘‘ඉමස්ස කම්මස්ස එවරූපො විපාකො’’ති න බුජ්ඣති, තතො පච්ඡා පන නිරයාදීසු නිබ්බත්තස්ස අස්ස බාලස්ස කටුකං අනිට්ඨං දුක්ඛමෙව හොති. **විපාකො හිස්ස පාපකො** යස්මා අස්ස පාපකම්මස්ස නාම විපාකො පාපකො නිහීනො අනිට්ඨො එවාති. ඉමං පන ඔවාදං සුත්වා ථෙරස්ස කනිට්ඨභාතා රාජානං ආපුච්ඡිත්වා පබ්බජිත්වා නචිරස්සෙව සදත්ථං නිප්ඵාදෙසි.

හෙරඤ්ඤකානිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සොමමිත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පරිත්තං දාරුන්ති ආයස්මතො සොමමිත්තත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො බුද්ධගුණෙ සුත්වා පසන්නමානසො එකදිවසං කිංසුකරුක්ඛං පුප්ඵිතං දිස්වා පුප්ඵානි ගහෙත්වා සත්ථාරං උද්දිස්ස ආකාසෙ ඛිපිත්වා පූජෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ බාරාණසියං

බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **සොමමිත්තොති** ලද්ධනාමො තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ හුත්වා විමලෙන නාම ථෙරෙන කතපරිචයත්තා අභිණ්හං තස්ස සන්තිකං ගච්ඡන්තො ධම්මං සුත්වා සාසනෙ ලද්ධප්පසාදො පබ්බජිත්වා ලද්ධූපසම්පදො වත්තපටිවත්තං පූරෙන්තො විචරති. විමලත්ථෙරො පන කුසීතො මිද්ධබහුලො රත්තින්දිවං වීතිනාමෙති. සොමමිත්තො ‘‘කුසීතං නාම නිස්සාය කො ගුණො’’ති තං පහාය මහාකස්සපත්ථෙරං උපසඞ්කමිත්වා තස්ස ඔවාදෙ ඨත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.50.25-30) –

‘‘කිංසුකං පුප්ඵිතං දිස්වා, පග්ගහෙත්වාන අඤ්ජලිං;
බුද්ධසෙට්ඨං සරිත්වාන, ආකාසෙ අභිපූජයිං.

‘‘තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසමගච්ඡහං.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං, භවා සබ්බෙ සමූහතා;
නාගොව බන්ධනං ඡෙත්වා, විහරාමි අනාසවො.

‘‘ස්වාගතං වත මෙ ආසි, මම බුද්ධස්ස සන්තිකෙ;
තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා විමලත්ථෙරං ඔවාදෙන තජ්ජෙන්තො –

147. ‘‘පරිත්තං දාරුමාරුය්හ, යථා සීදෙ මහණ්ණවෙ;
එවං කුසීතමාගම්ම, සාධුජීවීපි සීදති;
තස්මා තං පරිවජ්ජෙය්‍ය, කුසීතං හීනවීරියං.

148. ‘‘පවිවිත්තෙහි අරියෙහි, පහිතත්තෙහි ඣායිහි;
නිච්චං ආරද්ධවීරියෙහි, පණ්ඩිතෙහි සහාවසෙ’’ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **පරිත්තං දාරුමාරුය්හ, යථා සීදෙ මහණ්ණවෙති** පෙසලොපි කුලපුත්තො කුසීතං අලසපුග්ගලං නිස්සාය සීදති සංසාරෙ පතති, න තස්ස පාරං නිබ්බානං ගච්ඡති. යස්මා එතදෙවං, **තස්මා තං** අධිකුසලධම්මවසෙන සීසං අනුක්ඛිපිත්වා කුච්ඡිතං සීදනතො **කුසීතං** වීරියාරම්භාභාවතො **හීනවීරියං** පුග්ගලං සබ්බථා වජ්ජෙය්‍ය, න තස්ස දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජෙය්‍යාති අත්ථො.

එවං පුග්ගලාධිට්ඨානාය ගාථාය කොසජ්ජෙ ආදීනවං දස්සෙත්වා ඉදානි වීරියාරම්භෙ ආනිසංසෙ දස්සෙතුං **‘‘පවිවිත්තෙහී’’**තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො – යෙ පන කායවිවෙකසම්භවෙන **පවිවිත්තා,** තතො එව කිලෙසෙහි ආරකත්තා **අරියා,** නිබ්බානං පතිපෙසිතත්තතාය **පහිතත්තා** ආරම්මණූපනිජ්ඣානවසෙන ලක්ඛණූපනිජ්ඣානවසෙන ච **ඣායිනො,** සබ්බකාලං පග්ගහිතවීරියතාය **ආරද්ධවීරියා,** ලොකියලොකුත්තරභෙදාය පඤ්ඤාය සමන්නාගතත්තා **පණ්ඩිතා,** තෙහියෙව **සහ** ආවසෙය්‍ය සදත්ථං නිප්ඵාදෙතුකාමො සංවසෙය්‍යාති. තං සුත්වා විමලත්ථෙරො සංවිග්ගමානසො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා සදත්ථං ආරාධෙසි. ස්වායමත්ථො පරතො ආගමිස්සති.

සොමමිත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සබ්බමිත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ජනො ජනම්හි සම්බද්ධොති ආයස්මතො සබ්බමිත්තත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො ඉතො ද්වානවුතෙ කප්පෙ තිස්සස්ස භගවතො කාලෙ නෙසාදකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා වනචාරිකො හුත්වා වනෙ මිගෙ වධිත්වා මංසං ඛාදන්තො ජීවති. අථස්ස භගවා අනුග්ගණ්හනත්ථං වසනට්ඨානසමීපෙ තීණි පදචෙතියානි දස්සෙත්වා පක්කාමි. සො අතීතකාලෙ සම්මාසම්බුද්ධෙසු කතපරිචයත්තා චක්කඞ්කිතානි දිස්වා පසන්නමානසො කොරණ්ඩපුප්ඵෙහි පූජං කත්වා තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන තාවතිංසභවනෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථිනගරෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්ති, **සබ්බමිත්තොතිස්ස** නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්තො ජෙතවනපටිග්ගහණෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරඤ්ඤෙ විහරන්තො වස්සං උපගන්ත්වා වුට්ඨවස්සො භගවන්තං වන්දිතුං සාවත්ථිං ගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ මාගවිකෙහි ඔඩ්ඩිතෙ පාසෙ මිගපොතකං බද්ධං අද්දස. මාතා පනස්ස මිගී පාසං අප්පවිට්ඨාපි පුත්තසිනෙහෙන දූරං න ගච්ඡති, මරණභයෙන පාසසමීපම්පි න

උපගච්ඡති මිගපොතකො ච භීතො ඉතො චිතො ච පරිවත්තෙන්තො කරුණං විලපති, තං දිස්වා ථෙරො , ‘‘අහො සත්තානං ස්නෙහහෙතුකං දුක්ඛ’’න්ති ගච්ඡන්තො තතො පරං සම්බහුලෙ චොරෙ එකං පුරිසං ජීවගාහං ගහෙත්වා පලාලවෙණියා සරීරං වෙඨෙත්වා ඣාපෙන්තෙ, තඤ්ච මහාවිරවං විරවන්තං දිස්වා තදුභයං නිස්සාය සඤ්ජාතසංවෙගො තෙසං චොරානං සුණන්තානංයෙව –

149. ‘‘ජනො ජනම්හි සම්බද්ධො, ජනමෙවස්සිතො ජනො;
ජනො ජනෙන හෙඨීයති, හෙඨෙති ච ජනො ජනං.

150. ‘‘කො හි තස්ස ජනෙනත්ථො, ජනෙන ජනිතෙන වා;
ජනං ඔහාය ගච්ඡං තං, හෙඨයිත්වා බහුං ජන’’න්ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **ජනොති** අන්ධබාලජනො. **ජනම්හීති** අඤ්ඤෙ ජනෙ. **සම්බද්ධොති** තණ්හාබන්ධනෙන බද්ධො. ‘‘අයං මෙ පුත්තො, මාතා’’තිආදිනා පටිබද්ධො. අයමෙව වා පාඨො, ‘‘ඉමෙ මං පොසෙන්ති, අහං ඉමෙ නිස්සාය ජීවාමී’’ති පටිබද්ධචිත්තොති අත්ථො. **ජනමෙවස්සිතො ජනොති** ‘‘අයං මෙ පුත්තො, ධීතා’’තිආදිනා අඤ්ඤමෙව ජනං අඤ්ඤො ජනො අස්සිතො තණ්හාය අල්ලීනො පරිග්ගය්හ ඨිතො. **ජනො ජනෙන හෙඨීයති, හෙඨෙති ච ජනො ජනන්ති** කම්මස්සකතාය යථාභූතාවබොධස්ස ච අභාවතො අජ්ඣුපෙක්ඛනං අකත්වා ලොභවසෙන යථා ජනො ජනං අස්සිතො, එවං දොසවසෙන ජනො ජනෙන හෙඨීයති විබාධීයති. ‘‘තයිදං මය්හංව උපරි හෙඨනඵලවසෙන පරිපතිස්සතී’’ති අජානන්තො හෙඨෙති ච ජනො ජනං.

කො හි තස්ස ජනෙනත්ථොති තස්ස අඤ්ඤජනස්ස අඤ්ඤෙන ජනෙන තණ්හාවසෙන අස්සිතෙන දොසවසෙන හෙඨිතෙන වා කො අත්ථො. **ජනෙන ජනිතෙන වාති** මාතාපිතා හුත්වා තෙන අඤ්ඤෙන ජනෙන ජනිතෙන වා කො අත්ථො. **ජනං ඔහාය ගච්ඡං තං, හෙඨයිත්වා බහුං ජනන්ති** යස්මා සංසාරෙ චරතො ජනස්ස අයමෙවානුරූපා පටිපත්ති, තස්මා තං ජනං, තස්ස ච බාධිකා යා සා තණ්හා ච, යො ච සො දොසො එව බහුං ජනං බාධයිත්වා ඨිතො, තඤ්ච ඔහාය සබ්බසො පහාය පරිච්චජිත්වා ගච්ඡං, තෙහි අනුපද්දුතං ඨානං ගච්ඡෙය්‍යං පාපුණෙය්‍යන්ති අත්ථො. එවං පන වත්වා ථෙරො තාවදෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තමපාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.50.15-24) –

‘‘වනකම්මිකො පුරෙ ආසිං, පිතුමාතුමතෙනහං;
පසුමාරෙන ජීවාමි, කුසලං මෙ න විජ්ජති.

‘‘මම ආසයසාමන්තා, තිස්සො ලොකග්ගනායකො;
පදානි තීණි දස්සෙසි, අනුකම්පාය චක්ඛුමා.

‘‘අක්කන්තෙ ච පදෙ දිස්වා, තිස්සනාමස්ස සත්ථුනො;
හට්ඨො හට්ඨෙන චිත්තෙන, පදෙ චිත්තං පසාදයිං.

‘‘කොරණ්ඩං පුප්ඵිතං දිස්වා, පාදපං ධරණීරුහං;
සකොසකං ගහෙත්වාන, පදසෙට්ඨමපූජයිං.

‘‘තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසමගච්ඡහං.

‘‘යං යං යොනුපපජ්ජාමි, දෙවත්තං අථ මානුසං;
කොරණ්ඩකඡවි හොමි, සුප්පභාසො භවාමහං.

‘‘ද්වෙනවුතෙ ඉතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පදපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.... කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

තෙ පන චොරා ථෙරස්ස සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා සංවෙගජාතා පබ්බජිත්වා ධම්මානුධම්මං පටිපජ්ජිංසූති.

සබ්බමිත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. මහාකාළත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

කාළී ඉත්ථීති ආයස්මතො මහාකාළත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො කෙනචිදෙව කරණීයෙන අරඤ්ඤං ගතො තත්ථ අඤ්ඤතරස්ස රුක්ඛස්ස සාඛාය ඔලම්බමානං පංසුකූලචීවරං දිස්වා ‘‘අරියද්ධජො ඔලම්බතී’’ති පසන්නචිත්තො කිඞ්කණිපුප්ඵානි ගහෙත්වා පංසුකූලං පූජෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන

දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සෙතබ්‍යනගරෙ සත්ථවාහකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **මහාකාළොති** ලද්ධනාමො විඤ්ඤුතං පත්වා ඝරාවාසං වසන්තො පඤ්චහි සකටසතෙහි භණ්ඩං ගහෙත්වා වාණිජ්ජවසෙන සාවත්ථිං ගතො එකමන්තං සකටසත්ථං නිවෙසෙත්වා අද්ධානපරිස්සමං විනොදෙත්වා අත්තනො පරිසාය සද්ධිං නිසින්නො සායන්හසමයං ගන්ධමාලාදිහත්ථෙ උපාසකෙ ජෙතවනං ගච්ඡන්තෙ දිස්වා සයම්පි තෙහි සද්ධිං විහාරං ගන්ත්වා සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා සොසානිකඞ්ගං අධිට්ඨාය සුසානෙ වසති. අථෙකදිවසං **කාළී** නාම එකා ඉත්ථී ඡවඩාහිකා ථෙරස්ස කම්මට්ඨානත්ථාය අචිරමතසරීරං උභො සත්ථී භින්දිත්වා උභො ච බාහූ භින්දිත්වා සීසඤ්ච දධිථාලකං විය භින්දිත්වා සබ්බං අඞ්ගපච්චඞ්ගං සම්බන්ධමෙව කත්වා ථෙරස්ස ඔලොකෙතුං යොග්‍යට්ඨානෙ ඨපෙත්වා එකමන්තං නිසීදි. ථෙරො තං දිස්වා අත්තානං ඔවදන්තො –

151. ‘‘කාළී ඉත්ථී බ්‍රහතී ධඞ්කරූපා, සත්ථිඤ්ච භෙත්වා අපරඤ්ච සත්ථිං;
බාහඤ්ච භෙත්වා අපරඤ්ච බාහං, සීසඤ්ච භෙත්වා දධිථාලකංව;
එසා නිසින්නා අභිසන්දහිත්වා.

152. ‘‘යො වෙ අවිද්වා උපධිං කරොති, පුනප්පුනං දුක්ඛමුපෙති මන්දො;
තස්මා පජානං උපධිං න කයිරා, මාහං පුන භින්නසිරො සයිස්ස’’න්ති. –

ගාථාද්වයං අභාසි.

තත්ථ **කාළීති** තස්සා නාමං, කාළවණ්ණත්තා වා එවං වුත්තං. **බ්‍රහතීති** මහාසරීරා ආරොහපරිණාහවතී. **ධඞ්කරූපාති** කාළවණ්ණත්තා එව කාකසදිසරූපා. **සත්ථිඤ්ච භෙත්වාති** මතසරීරස්ස සත්ථිං ජණ්ණුභෙදනෙන භඤ්ජිත්වා. **අපරඤ්ච සත්ථින්ති** ඉතරඤ්ච සත්ථිං භඤ්ජිත්වා. **බාහඤ්ච භෙත්වාති** බාහට්ඨිඤ්ච අග්ගබාහට්ඨානෙයෙව භඤ්ජිත්වා. **සීසඤ්ච භෙත්වා දධිථාලකංවාති** මතසරීරස්ස සීසං භින්දිත්වා භින්නත්තා එව ලෙඩ්ඩුදණ්ඩාදීහි පග්ඝරන්තං දධිථාලකං විය, පග්ඝරන්තං මත්ථලුඞ්ගං කත්වාති අත්ථො. **එසා නිසින්නා අභිසන්දහිත්වාති** ඡින්නභින්නාවයවං මතසරීරං තෙ අවයවෙ යථාඨානෙයෙව ඨපනෙන සන්දහිත්වා සහිතං කත්වා මංසාපණං පසාරෙන්තී විය එසා නිසින්නා.

යො වෙ අවිද්වා උපධිං කරොතීති යො ඉමාය උපට්ඨාපිතං කම්මට්ඨානං දිස්වාපි අවිද්වා අකුසලො කම්මට්ඨානං ඡඩ්ඩෙත්වා අයොනිසොමනසිකාරෙන කිලෙසූපධිං උප්පාදෙති, සො **මන්දො** මන්දපඤ්ඤො සංසාරස්ස අනතිවත්තනතො **පුනප්පුනං** අපරාපරං නිරයාදීසු **දුක්ඛං උපෙති. තස්මා පජානං උපධිං න කයිරාති තස්මාති** යස්මා චෙතදෙවං, තස්මා. **පජානං උපධින්ති** ‘‘ඉධ යං දුක්ඛං සම්භොති’’ති පජානන්තො යොනිසො මනසිකරොන්තො කිලෙසූපධිං න කයිරා න උප්පාදෙය්‍ය. කස්මා? **මාහං පුන භින්නසිරො සයිස්සන්ති** යථයිදං මතසරීරං භින්නසරීරං සයති, එවං කිලෙසූපධීහි සංසාරෙ පුනප්පුනං උප්පත්තියා කටසිවඩ්ඪකො හුත්වා භින්නසිරො අහං මා සයිස්සන්ති. එවං වදන්තො එව ථෙරො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.50.8-14) –

‘‘හිමවන්තස්සාවිදූරෙ , උදඞ්ගණො නාම පබ්බතො;
තත්ථද්දසං පංසුකූලං, දුමග්ගම්හි විලම්බිතං.

‘‘තීණි කිඞ්කණිපුප්ඵානි, ඔචිනිත්වානහං තදා;
හට්ඨො හට්ඨෙන චිත්තෙන, පංසුකූලමපූජයිං.

‘‘තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසමගච්ඡහං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පූජිත්වා අරහද්ධජං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

මහාකාළත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. තිස්සත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

බහූ සපත්තෙ ලභතීති ආයස්මතො තිස්සත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො පියදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො සිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගන්ත්වා කාමෙසු ආදීනවං දිස්වා ඝරාවාසං පහාය තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා අරඤ්ඤායතනෙ සාලවනෙ අස්සමං කාරෙත්වා වසති. භගවා තස්ස අනුග්ගණ්හනත්ථං අස්සමස්ස අවිදූරෙ සාලවනෙ නිරොධං සමාපජ්ජිත්වා නිසීදි. සො අස්සමතො නික්ඛමිත්වා ඵලාඵලත්ථාය ගච්ඡන්තො භගවන්තං දිස්වා පසන්නමානසො චත්තාරො දණ්ඩෙ ඨපෙත්වා භගවතො උපරි පුප්ඵිතාහි සාලසාඛාහි සාඛාමණ්ඩපං

කත්වා සත්තාහං නවනවෙහි සාලපුප්ඵෙහි භගවන්තං පූජෙන්තො අට්ඨාසි බුද්ධාරම්මණං පීතිං අවිජහන්තො. සත්ථා සත්තාහස්ස අච්චයෙන නිරොධතො වුට්ඨහිත්වා භික්ඛුසඞ්ඝං චින්තෙසි. තාවදෙව සතසහස්සමත්තා ඛීණාසවා සත්ථාරං පරිවාරෙසුං. භගවා තස්ස භාවිනිං සම්පත්තිං විභාවෙන්තො අනුමොදනං වත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා අපරාපරං සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **තිස්සොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ හුත්වා පඤ්චමත්තානි මාණවකසතානි මන්තෙ වාචෙන්තො ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තො හුත්වා සත්ථු රාජගහගමනෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.49.190-220) –

‘‘අජ්ඣොගාහෙත්වා සාලවනං, සුකතො අස්සමො මම;
සාලපුප්ඵෙහි සඤ්ඡන්නො, වසාමි විපිනෙ තදා.

‘‘පියදස්සී ච භගවා, සයම්භූ අග්ගපුග්ගලො;
විවෙකකාමො සම්බුද්ධො, සාලවනමුපාගමි.

‘‘අස්සමා අභිනික්ඛම්ම, පවනං අගමාසහං;
මූලඵලං ගවෙසන්තො, ආහිණ්ඩාමි වනෙ තදා.

‘‘තත්ථද්දසාසිං සම්බුද්ධං, පියදස්සිං මහායසං;
සුනිසින්නං සමාපන්නං, විරොචන්තං මහාවනෙ.

‘‘චතුදණ්ඩෙ ඨපෙත්වාන, බුද්ධස්ස උපරී අහං;
මණ්ඩපං සුකතං කත්වා, සාලපුප්ඵෙහි ඡාදයිං.

‘‘සත්තාහං ධාරයිත්වාන, මණ්ඩපං සාලඡාදිතං;
තත්ථ චිත්තං පසාදෙත්වා, බුද්ධසෙට්ඨමවන්දහං.

‘‘භගවා තම්හි සමයෙ, වුට්ඨහිත්වා සමාධිතො;
යුගමත්තං පෙක්ඛමානො, නිසීදි පුරිසුත්තමො.

‘‘සාවකො වරුණො නාම, පියදස්සිස්ස සත්ථුනො;
වසීසතසහස්සෙහි, උපගච්ඡි විනායකං.

‘‘පියදස්සී ච භගවා, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වාන, සිතං පාතුකරී ජිනො.

‘‘අනුරුද්ධො උපට්ඨාකො, පියදස්සිස්ස සත්ථුනො;
එකංසං චීවරං කත්වා, අපුච්ඡිත්ථ මහාමුනිං.

‘‘කො නු ඛො භගවා හෙතු, සිතකම්මස්ස සත්ථුනො;
කාරණෙ විජ්ජමානම්හි, සත්ථා පාතුකරෙ සිතං.

‘‘සත්තාහං සාලච්ඡදනං, යො මෙ ධාරෙසි මාණවො;
තස්ස කම්මං සරිත්වාන, සිතං පාතුකරිං අහං.

‘‘අනොකාසං න පස්සාමි, යත්ථ පුඤ්ඤං විපච්චති;
දෙවලොකෙ මනුස්සෙ වා, ඔකාසොව න සම්මති.

‘‘දෙවලොකෙ වසන්තස්ස, පුඤ්ඤකම්මසමඞ්ගිනො;
යාවතා පරිසා තස්ස, සාලච්ඡන්නා භවිස්සති.

‘‘තත්ථ දිබ්බෙහි නච්චෙහි, ගීතෙහි වාදිතෙහි ච;
රමිස්සති සදා සන්තො, පුඤ්ඤකම්මසමාහිතො.

‘‘යාවතා පරිසා තස්ස, ගන්ධගන්ධී භවිස්සති;
සාලස්ස පුප්ඵවස්සො ච, පවස්සිස්සති තාවදෙ.

‘‘තතො චුතොයං මනුජො, මානුසං ආගමිස්සති;
ඉධාපි සාලච්ඡදනං, සබ්බකාලං ධරිස්සති.

‘‘ඉධ නච්චඤ්ච ගීතඤ්ච, සම්මතාළසමාහිතං;
පරිවාරෙස්සන්ති මං නිච්චං, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘උග්ගච්ඡන්තෙ ච සූරියෙ, සාලවස්සං පවස්සති;
පුඤ්ඤකම්මෙන සංයුත්තං, වස්සතෙ සබ්බකාලිකං.

‘‘අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘තස්ස ධම්මෙසු දායාදො, ඔරසො ධම්මනිම්මිතො;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, නිබ්බායිස්සතිනාසවො.

‘‘ධම්මං අභිසමෙන්තස්ස, සාලච්ඡන්නං භවිස්සති;
චිතකෙ ඣායමානස්ස, ඡදනං තත්ථ හෙස්සති.

‘‘විපාකං කිත්තයිත්වාන, පියදස්සී මහාමුනි;
පරිසාය ධම්මං දෙසෙසි, තප්පෙන්තො ධම්මවුට්ඨියා.

‘‘තිංසකප්පානි දෙවෙසු, දෙවරජ්ජමකාරයිං;
සට්ඨි ච සත්තක්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්ති අහොසහං.

‘‘දෙවලොකා ඉධාගන්ත්වා, ලභාමි විපුලං සුඛං;
ඉධාපි සාලච්ඡදනං, මණ්ඩපස්ස ඉදං ඵලං.

‘‘අයං පච්ඡිමකො මය්හං, චරිමො වත්තතෙ භවො;
ඉධාපි සාලච්ඡදනං, හෙස්සති සබ්බකාලිකං.

‘‘මහාමුනිං තොසයිත්වා, ගොතමං සක්‍යපුඞ්ගවං;
පත්තොම්හි අචලං ඨානං, හිත්වා ජයපරාජයං.

‘‘අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, යං බුද්ධමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

සො අරහත්තං පන පත්වා විසෙසතො ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තො අහොසි. තත්ථ කෙචි පුථුජ්ජනභික්ඛූ ථෙරස්ස ලාභසක්කාරං දිස්වා බාලභාවෙන අසහනාකාරං පවෙදෙසුං. ථෙරො තං ඤත්වා ලාභසක්කාරෙ ආදීනවං තත්ථ අත්තනො අලග්ගභාවඤ්ච පකාසෙන්තො –

153. ‘‘බහූ සපත්තෙ ලභති, මුණ්ඩො සඞ්ඝාටිපාරුතො;
ලාභී අන්නස්ස පානස්ස, වත්ථස්ස සයනස්ස ච.

154. ‘‘එතමාදීනවං ඤත්වා, සක්කාරෙසු මහබ්භයං;
අප්පලාභො අනවස්සුතො, සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ’’ති. –

ගාථාද්වයං අභාසි.

තත්ථ – සිඛම්පි අසෙසෙත්වා මුණ්ඩිතකෙසතාය **මුණ්ඩො,** ඡින්දිත්වා සඞ්ඝාටිතකාසාවධාරිතාය **සඞ්ඝාටිපාරුතො,** එවං වෙවණ්ණියං අජ්ඣුපගතො පරායත්තවුත්තිකො පබ්බජිතො සචෙ අන්නපානාදීනං **ලාභී** හොති, සොපි **බහූ සපත්තෙ ලභති,** තස්ස උසූයන්තා බහූ සම්භවන්ති. තස්මා **එතං** එවරූපං ලාභ**සක්කාරෙසු මහබ්භයං** විපුලභයං **ආදීනවං** දොසං විදිත්වා අප්පිච්ඡතං සන්තොසඤ්ච හදයෙ ඨපෙත්වා අනුප්පන්නස්සාපි උප්පන්නස්ස ලාභස්ස පරිවජ්ජනෙන **අප්පලාභො,** තතො එව තත්ථ තණ්හාවස්සුතාභාවෙන **අනවස්සුතො,** සංසාරෙ භයස්ස ඉක්ඛනතො භින්නකිලෙසතාය වා **භික්ඛු** සන්තුට්ඨිට්ඨානියස්ස සතිසම්පජඤ්ඤස්ස වසෙන **සතො** හුත්වා **පරිබ්බජෙ** චරෙය්‍ය විහරෙය්‍යාති. තං සුත්වා තෙ භික්ඛූ තාවදෙව ථෙරං ඛමාපෙසුං.

තිස්සත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කිම්ලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පාචීනවංසදායම්හීතිආදිකා ආයස්මතො කිම්ලත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? තස්ස පුබ්බයොගො සංවෙගුප්පත්ති පබ්බජ්ජා ච එකකනිපාතෙ ''අභිසත්තො''ති ගාථාය සංවණ්ණනායං වුත්තායෙව. තාය ච ගාථාය ථෙරෙන අත්තනො විසෙසාධිගමස්ස කාරණං දස්සිතං. ඉධ පන අධිගතවිසෙසස්ස අත්තනො ආයස්මතා ච අනුරුද්ධෙන ආයස්මතා ච නන්දියෙන සහ සමග්ගවාසො දස්සිතොති වෙදිතබ්බං. සමග්ගවාසං පන වසන්තා තෙ යථා ච වසිංසු, තං දස්සෙන්තො –

155. ''පාචීනවංසදායම්හි, සක්‍යපුත්තා සහායකා;
පහායානප්පකෙ භොගෙ, උඤ්ඡෙ පත්තාගතෙ රතා.

156. ''ආරද්ධවීරියා පහිතත්තා, නිච්චං දළ්හපරක්කමා;
රමන්ති ධම්මරතියා, හිත්වාන ලොකියං රති''න්ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **පාචීනවංසදායම්හීති** පාචීනවංසනාමකෙ රක්ඛිතගොපිතෙ සහපරිච්ඡෙදෙ වනෙ. තඤ්හි වනං ගාමස්ස පාචීනදිසායං ඨිතත්තා වංසගුම්බපරික්ඛිත්තත්තා ච ''පාචීනවංසදායො''ති වුත්තො, වංසවනභාවෙන වාති. **සක්‍යපුත්තාති** අනුරුද්ධත්ථෙරාදයො සක්‍යරාජකුමාරා. **සහායකාති** සංවෙගුප්පත්තිපබ්බජ්ජාසමණධම්මකරණසංවාසෙහි සහ අයනතො පවත්තනතො සහායකා. **පහායානප්පකෙ භොගෙති** උළාරෙන පුඤ්ඤානුභාවෙන අධිගතෙ කුලපරම්පරාගතෙ ච මහන්තෙ භොගක්ඛන්ධෙ ඡඩ්ඩෙත්වා. ''සහායානප්පකෙ''තිපි පාළි. **උඤ්ඡෙ පත්තාගතෙ රතාති** උඤ්ඡාචරියාය ආහතත්තා උඤ්ඡෙ පත්තෙ ආගතත්තා පත්තාගතෙ පත්තපරියාපන්නෙ රතා අභිරතා, සඞ්ඝභත්තාදිඅතිරෙකලාභං පටික්ඛිපිත්වා ජඞ්ඝබලං නිස්සාය භික්ඛාචරියාය ලද්ධෙන මිස්සකභත්තෙනෙව සන්තුට්ඨාති අත්ථො.

ආරද්ධවීරියාති උත්තමත්ථස්ස අධිගමාය ආදිතොව පගෙව සම්පාදිතවීරියා. **පහිතත්තාති** නින්නපොණපබ්භාරභාවෙන කාලෙන කාලං සමාපජ්ජනෙන ච නිබ්බානං පතිපෙසිතචිත්තා. **නිච්චං දළ්හපරක්කමාති** වත්තපටිපත්තීසු දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරානුයොගෙන සබ්බකාලං අසිථිලපරක්කමා. **රමන්ති ධම්මරතියා, හිත්වාන ලොකියං රතින්ති** ලොකෙ විදිතතාය ලොකපරියාපන්නතාය ච ලොකියං රූපාරම්මණාදිරතිං පහාය මග්ගපඤ්ඤාය පජහිත්වා ලොකුත්තරධම්මරතියා අග්ගඵලනිබ්බානාභිරතියා ච රමන්ති අභිරමන්තීති.

කිම්ලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. නන්දත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අයොනිසො මනසිකාරාති ආයස්මතො නන්දත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ හංසවතීනගරෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො භගවතො සන්තිකෙ ධම්මං සුණන්තො සත්ථාරං එකං භික්ඛුං ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙන්තං දිස්වා සයම්පි තං ඨානන්තරං පත්ථෙන්තො භගවතො භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච පූජාසක්කාරබහුලං මහාදානං පවත්තෙත්වා, ''අහම්පි අනාගතෙ තුම්හාදිසස්ස බුද්ධස්ස එවරූපො සාවකො භවෙය්‍ය''න්ති පණිධානං කත්වා තතො පට්ඨාය දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො අත්ථදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ විනතාය නාම නදියා මහන්තො කච්ඡපො හුත්වා නිබ්බත්තො එකදිවසං සත්ථාරං නදියා පාරං ගන්තුං තීරෙ ඨිතං දිස්වා සයං භගවන්තං තාරෙතුකාමො සත්ථු පාදමූලෙ නිපජ්ජි . සත්ථා තස්ස අජ්ඣාසයං ඔලොකෙත්වා පිට්ඨිං අභිරුහි. සො හට්ඨතුට්ඨො වෙගෙන සොතං ඡින්දන්තො සීඝතරං පරතීරමෙව පාපෙසි. භගවා තස්ස අනුමොදනං වදන්තො භාවිනිං සම්පත්තිං කථෙත්වා පක්කාමි.

සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කපිලවත්ථුස්මිං සුද්ධොදනමහාරාජස්ස පුත්තො හුත්වා මහාපජාපතියා ගොතමියා කුච්ඡිම්හි නිබ්බත්ති. තස්ස නාමග්ගහණදිවසෙ ඤාතිසඞ්ඝං නන්දෙන්තො ජාතොති **නන්දො**ත්වෙව නාමං අකංසු. තස්ස වයප්පත්තකාලෙ සත්ථා පවත්තවරධම්මචක්කො ලොකානුග්ගහං කරොන්තො කපිලවත්ථුං ගන්ත්වා ඤාතිසමාගමෙ පොක්ඛරවස්සං අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා **වෙස්සන්තරජාතකං** (ජා. 2.22.1655 ආදයො) කථෙත්වා දුතියදිවසෙ පිණ්ඩාය පවිට්ඨො ''උත්තිට්ඨෙ නප්පමජ්ජෙය්‍යා''ති (ධ. ප. 168) ගාථාය පිතරං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාපෙත්වා නිවෙසනං ගන්ත්වා ''ධම්මං චරෙ සුචරිත''න්ති (ධ. ප. 169) ගාථාය මහාපජාපතිං සොතාපත්තිඵලෙ රාජානං සකදාගාමිඵලෙ පතිට්ඨාපෙත්වා තතියෙ දිවසෙ නන්දකුමාරස්ස අභිසෙකනිවෙසනප්පවෙසනවිවාහමඞ්ගලෙසු වත්තමානෙසු පිණ්ඩාය පවිසිත්වා නන්දකුමාරස්ස හත්ථෙ පත්තං දත්වා මඞ්ගලං වත්වා තස්ස හත්ථතො පත්තං අගහෙත්වාව විහාරං ගතො තං පත්තහත්ථං විහාරං ආගතං අනිච්ඡමානංයෙව පබ්බාජෙත්වා තථා පබ්බජිතත්තායෙව අනභිරතියා පීළිතං ඤත්වා උපායෙන තස්ස තං අනභිරතිං විනොදෙසි. සො යොනිසො පටිසඞ්ඛාය විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.49.148-163) –

''අත්ථදස්සී තු භගවා, සයම්භූ ලොකනායකො;

විනතානදියා තීරං, උපාගච්ඡි තථාගතො.

‘‘උදකා අභිනික්ඛම්ම, කච්ඡපො වාරිගොචරො;
බුද්ධං තාරෙතුකාමොහං, උපෙසිං ලොකනායකං.

‘‘අභිරූහතු මං බුද්ධො, අත්ථදස්සී මහාමුනි;
අහං තං තාරයිස්සාමි, දුක්ඛස්සන්තකරො තුවං.

‘‘මම සඞ්කප්පමඤ්ඤාය, අත්ථදස්සී මහායසො;
අභිරූහිත්වා මෙ පිට්ඨිං, අට්ඨාසි ලොකනායකො.

‘‘යතො සරාමි අත්තානං, යතො පත්තොස්මි විඤ්ඤුතං;
සුඛං මෙ තාදිසං නත්ථි, ඵුට්ඨෙ පාදතලෙ යථා.

‘‘උත්තරිත්වාන සම්බුද්ධො, අත්ථදස්සී මහායසො;
නදීතීරම්හි ඨත්වාන, ඉමා ගාථා අභාසථ.

‘‘යාවතා වත්තතෙ චිත්තං, ගඞ්ගාසොතං තරාමහං;
අයඤ්ච කච්ඡපො රාජා, තාරෙසි මම පඤ්ඤවා.

‘‘ඉමිනා බුද්ධතරණෙන, මෙත්තචිත්තවතාය ච;
අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, දෙවලොකෙ රමිස්සති.

‘‘දෙවලොකා ඉධාගන්ත්වා, සුක්කමූලෙන චොදිතො;
එකාසනෙ නිසීදිත්වා, කඞ්ඛාසොතං තරිස්සති.

‘‘යථාපි භද්දකෙ ඛෙත්තෙ, බීජං අප්පම්පි රොපිතං;
සම්මාධාරං පවෙච්ඡන්තෙ, ඵලං තොසෙති කස්සකං.

‘‘තථෙවිදං බුද්ධඛෙත්තං, සම්මාසම්බුද්ධදෙසිතං;
සම්මාධාරං පවෙච්ඡන්තෙ, ඵලං මං තොසයිස්සති.

‘‘පධානපහිතත්තොම්හි, උපසන්තො නිරූපධි;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, විහරාමි අනාසවො.

‘‘අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, තරණාය ඉදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා විමුත්තිසුඛං අනුභවන්තො ‘‘අහො සත්ථු උපායකොසල්ලං, යෙනාහං භවපඞ්කතො උද්ධරිත්වා නිබ්බානථලෙ පතිට්ඨාපිතො’’ති අත්තනො පහීනසංකිලෙසං පටිලද්ධඤ්ච සුඛං පච්චවෙක්ඛිත්වා සඤ්ජාතසොමනස්සො උදානවසෙන –

157. ‘‘අයොනිසො මනසිකාරා, මණ්ඩනං අනුයුඤ්ජිසං;
උද්ධතො චපලො චාසිං, කාමරාගෙන අට්ටිතො.

158. ‘‘උපායකුසලෙනාහං, බුද්ධෙනාදිච්චබන්ධුනා;
යොනිසො පටිපජ්ජිත්වා, භවෙ චිත්තං උදබ්බහි’’න්ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **අයොනිසො මනසිකාරා**ති අනුපායමනසිකාරතො අසුභං කායං සුභතො මනසි කරිත්වා සුභතො මනසිකාරහෙතු, අසුභං කායං සුභසඤ්ඤායාති අත්ථො. **මණ්ඩනන්ති** හත්ථූපගාදිආභරණෙහි චෙව මාලාගන්ධාදීහි ච අත්තභාවස්ස අලඞ්කරණං. **අනුයුඤ්ජිසන්ති** අනුයුඤ්ජිං, සරීරස්ස විභූසනප්පසුතො අහොසින්ති අත්ථො. **උද්ධතොති** ජාතිගොත්තරූපයොබ්බනමදාදීහි උද්ධතො අවූපසන්තචිත්තො. **චපලොති** වනමක්කටො විය අනවට්ඨිතචිත්තතාය ලොලො, කායමණ්ඩනවත්ථමණ්ඩනාදිචාපල්‍යෙ යුත්තතාය වා චපලො **ච. ආසින්ති** අහොසිං. **කාමරාගෙනාති** වත්ථුකාමෙසු ඡන්දරාගෙන **අට්ටිතො** පීළිතො විබාධිතො ආසින්ති යොජනා.

උපායකුසලෙනාති විනෙය්‍යානං දමනූපායච්ඡෙකෙන කොවිදෙන **බුද්ධෙන** භගවතා හෙතුභූතෙන. හෙතුඅත්ථෙ හි එතං කරණවචනං. පලුට්ඨමක්කටිදෙවච්ඡරාදස්සනෙන හි උපක්කිතවාදචොදනාය අත්තනො කාමරාගාපනයනං

සන්ධාය වදති. භගවා හි ආයස්මන්තං නන්දත්ථෙරං පඨමං ජනපදකල්‍යාණිං උපාදාය ''යථායං මක්කටී, එවං කකුටපාදිනියො උපාදාය ජනපදකල්‍යාණී''ති මහතියා ආණියා ඛුද්දකං ආණිං නීහරන්තො ඡෙකො වඩ්ඪකො විය, සිනෙහපානෙන සරීරං කිලෙදෙත්වා වමනවිරෙචනෙහි දොසං නීහරන්තො භිසක්කො විය ච කකුටපාදිනිදස්සනෙන ජනපදකල්‍යාණියං විරත්තචිත්තං කාරෙත්වා පුන උපක්කිතවාදෙන කකුටපාදිනීසුපි චිත්තං විරාජෙත්වා සම්මදෙව සමථවිපස්සනානුයොගෙන අරියමග්ගෙ පතිට්ඨාපෙසි. තෙන වුත්තං **''යොනිසො පටිපජ්ජිත්වා, භවෙ චිත්තං උදබ්බහි''**න්ති. උපායෙන ඤායෙන සම්මදෙව සමථවිපස්සනාය විසුද්ධිපටිපදං පටිපජ්ජිත්වා භවෙ සංසාරපඞ්කෙ නිමුග්ගඤ්ච මෙ චිත්තං අරියමග්ගෙන හත්ථෙන උත්තාරිං, නිබ්බානථලෙ පතිට්ඨාපෙසින්ති අත්ථො.

ඉමං උදානං උදානෙත්වා ථෙරො පුනදිවසෙ භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා එවමාහ – ''යං මෙ, භන්තෙ, භගවා පාටිභොගො පඤ්චන්නං අච්ඡරාසතානං පටිලාභාය කකුටපාදානං, මුඤ්චාමහං, භන්තෙ, භගවන්තං එතස්මා පටිස්සවා''ති (උදා. 22). භගවාපි, ''යදෙව ඛො තෙ, නන්ද, අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුත්තං, අථාහං මුත්තො එතස්මා පටිස්සවා''ති (උදා. 22) ආහ. අථස්ස භගවා සවිසෙසං ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතං ඤත්වා තං ගුණං විභාවෙන්තො, ''එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරානං යදිදං නන්දො''ති (අ. නි. 1.219, 230) ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරභාවෙන අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි. ථෙරො හි ''යමෙවාහං ඉන්ද්‍රියානං අසංවරං නිස්සාය ඉමං විප්පකාරං පත්තො, තමෙවාහං සුට්ඨු නිග්ගහෙස්සාමී''ති උස්සාහජාතො බලවහිරොත්තප්පො තත්ථ ච කතාධිකාරත්තා ඉන්ද්‍රියසංවරෙ උක්කංසපාරමිං අගමාසීති.

නන්දත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සිරිමත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පරෙ ච නං පසංසන්තීති ආයස්මතො සිරිමත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො පදුමුත්තරස්ස භගවතො පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතභවනෙ ඨිතකාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ සනිඝණ්ඩුකෙටුභානං සක්ඛරප්පභෙදානං ඉතිහාසපඤ්චමානං පදකො වෙය්‍යාකරණො ලොකායතමහාපුරිසලක්ඛණෙසු අනවයො නෙක්ඛම්මජ්ඣාසයතාය කාමෙ පහාය තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා චතුරාසීතිසහස්සපරිමාණෙන තාපසගණෙන පරිවුතො හිමවන්තප්පදෙසෙ දෙවතාභිනිම්මිතෙ අස්සමෙ ඣානාභිඤ්ඤායො නිබ්බත්තෙත්වා වසන්තො පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරතාය ලක්ඛණමන්තෙසු ආගතනියාමෙන ච බුද්ධගුණෙ අනුස්සරිත්වා අතීතෙ බුද්ධෙ උද්දිස්ස අඤ්ඤතරස්මිං නදීනිවත්තනෙ පුලිනචෙතියං කත්වා පූජාසක්කාරාභිරතො අහොසි. තං දිස්වා තාපසා, ''කං උද්දිස්ස අයං පූජාසක්කාරො කරීයතී''ති පුච්ඡිංසු. සො තෙසං ලක්ඛණමන්තෙ ආහරිත්වා තත්ථ ආගතානි මහාපුරිසලක්ඛණානි විභජිත්වා තදනුසාරෙන අත්තනො බලෙ ඨත්වා බුද්ධගුණෙ කිත්තෙසි. තං සුත්වා තෙපි තාපසා පසන්නමානසා තතො පට්ඨාය සම්මාසම්බුද්ධං උද්දිස්ස ථූපපූජං කරොන්තා විහරන්ති.

තෙන ච සමයෙන පදුමුත්තරබොධිසත්තො තුසිතකායා චවිත්වා මාතුකුච්ඡිං ඔක්කන්තො හොති. චරිමභවෙ ද්වත්තිංස පුබ්බනිමිත්තානි පාතුරහෙසුං , සබ්බෙ ච අච්ඡරියබ්භුතධම්මා. තාපසො තානි අන්තෙවාසිකානං දස්සෙත්වා භියොසොමත්තාය සම්මාසම්බුද්ධෙසු තෙසං පසාදං වඩ්ඪෙත්වා කාලං කත්වා බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා තෙහි අත්තනො සරීරස්ස පූජාය කරීයමානාය දිස්සමානරූපො ආගන්ත්වා, ''අහං තුම්හාකං ආචරියො බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තො, තුම්හෙ අප්පමත්තා පුලිනචෙතියපූජමනුයුඤ්ජථ, භාවනාය ච යුත්තප්පයුත්තා හොථා''ති වත්වා බ්‍රහ්මලොකමෙව ගතො.

එවං සො දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං ගහපතිකුලෙ නිබ්බත්ති, තස්ස ජාතදිවසතො පට්ඨාය තස්මිං කුලෙ සිරිසම්පත්තියා වඩ්ඪමානත්තා **සිරිමා**ත්වෙව නාමං අකංසු. තස්ස පදසා ගමනකාලෙ කනිට්ඨභාතා නිබ්බත්ති, තස්ස ''අයං සිරිං වඩ්ඪෙන්තො ජාතො''ති **සිරිවඩ්ඪො**ති නාමං අකංසු. තෙ උභොපි ජෙතවනප්පටිග්ගහණෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධා පබ්බජිංසු. තෙසු සිරිවඩ්ඪො න තාව උත්තරිමනුස්සධම්මස්ස ලාභී අහොසි, චතුන්නං පච්චයානං ලාභී, ගහට්ඨපබ්බජිතානං සක්කතො ගරුකතො, සිරිමත්ථෙරො පන පබ්බජිතකාලතො පට්ඨාය තාදිසෙන කම්මච්ඡිද්දෙන අප්පලාභී අහොසි බහුජනාසම්භාවිතො, සමථවිපස්සනාසු කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.49.111-147) –

''පබ්බතෙ හිමවන්තම්හි, දෙවලො නාම තාපසො;
තත්ථ මෙ චඞ්කමො ආසි, අමනුස්සෙහි මාපිතො.

''ජටාභාරෙන භරිතො, කමණ්ඩලුධරො සදා;
උත්තමත්ථං ගවෙසන්තො, විපිනා නික්ඛමිං තදා.

''චුල්ලාසීතිසහස්සානි, සිස්සා මය්හං උපට්ඨහුං;
සකකම්මාභිපසුතා, වසන්ති විපිනෙ තදා.

‘‘අස්සමා අභිනික්ඛමිම, අකං පුලිනචෙතියං;
නානාපුප්ඵං සමානෙත්වා, තං චෙතියමපූජයිං.

‘‘තත්ථ චිත්තං පසාදෙත්වා, අස්සමං පවිසාමහං;
සබ්බෙ සිස්සා සමාගන්ත්වා, එතමත්ථං පුච්ඡිංසු මං.

‘‘පුලිනෙන කතො ථූපො, යං ත්වං දෙව නමස්සසි;
මයම්පි ඤාතුමිච්ඡාම, පුට්ඨො ආචික්ඛ නො තුවං.

‘‘නිද්දිට්ඨා නු මන්තපදෙ, චක්ඛුමන්තො මහායසා;
තෙ ඛො අහං නමස්සාමි, බුද්ධසෙට්ඨෙ මහායසෙ.

‘‘කීදිසා තෙ මහාවීරා, සබ්බඤ්ඤූ ලොකනායකා;
කථංවණ්ණා කථංසීලා, කීදිසා තෙ මහායසා.

‘‘බාත්තිංසලක්ඛණා බුද්ධා, චත්තාලීසදිජාපි ච;
නෙත්තා ගොපඛුමා තෙසං, ජිඤ්ජුකා ඵලසන්නිභා.

‘‘ගච්ඡමානා ච තෙ බුද්ධා, යුගමත්තඤ්ච පෙක්ඛරෙ;
න තෙසං ජාණු නදති, සන්ධිසද්දො න සුය්‍යති.

‘‘ගච්ඡමානා ච සුගතා, උද්ධරන්තාව ගච්ඡරෙ;
පඨමං දක්ඛිණං පාදං, බුද්ධානං එස ධම්මතා.

‘‘අසම්භීතා ච තෙ බුද්ධා, මිගරාජාව කෙසරී;
නෙවුක්කංසෙන්ති අත්තානං, නො ච වම්භෙන්ති පාණිනං.

‘‘මානාවමානතො මුත්තා, සමා සබ්බෙසු පාණිසු;
අනත්තුක්කංසකා බුද්ධා, බුද්ධානං එස ධම්මතා.

‘‘උප්පජ්ජන්තා ච සම්බුද්ධා, ආලොකං දස්සයන්ති තෙ;
ඡප්පකාරං පකම්පෙන්ති, කෙවලං වසුධං ඉමං.

‘‘පස්සන්ති නිරයඤ්චෙතෙ, නිබ්බාති නිරයො තදා;
පවස්සති මහාමෙඝො, බුද්ධානං එස ධම්මතා.

‘‘ඊදිසා තෙ මහානාගා, අතුලා ච මහායසා;
වණ්ණතො අනතික්කන්තා, අප්පමෙය්‍යා තථාගතා.

‘‘අනුමොදිංසු මෙ වාක්‍යං, සබ්බෙ සිස්සා සගාරවා;
තථා ච පටිපජ්ජිංසු, යථාසත්ති යථාබලං.

‘‘පටිපූජෙන්ති පුලිනං, සකකම්මාභිලාසිනො;
සද්දහන්තා මම වාක්‍යං, බුද්ධසක්කතමානසා.

‘‘තදා චවිත්වා තුසිතා, දෙවපුත්තො මහායසො;
උප්පජ්ජි මාතුකුච්ඡිම්හි, දසසහස්සි කම්පථ.

‘‘අස්සමස්සාවිදූරම්හි, චඞ්කමම්හි ඨිතො අහං;
සබ්බෙ සිස්සා සමාගන්ත්වා, ආගච්ඡුං මම සන්තිකෙ.

‘‘උසභොව මහී නදති, මිගරාජාව කූජති;
සුසුමාරොව සළති, කිං විපාකො භවිස්සති.

‘‘යං පකිත්තෙමි සම්බුද්ධං, සිකතාථූපසන්තිකෙ;
සො දානි භගවා සත්ථා, මාතුකුච්ඡිමුපාගමි.

‘‘තෙසං ධම්මකථං වත්වා, කිත්තයිත්වා මහාමුනිං;
උයොාජෙත්වා සකෙ සිස්සෙ, පල්ලඞ්කමාභුජිං අහං.

‘‘බලඤ්ච වත මෙ ඛීණං, බ්‍යාධිනා පරමෙන තං;
බුද්ධසෙට්ඨං සරිත්වාන, තත්ථ කාලඞ්කතො අහං.

‘‘සබ්බෙ සිස්සා සමාගන්ත්වා, අකංසු චිතකං තදා;
කළෙවරඤ්ච මෙ ගය්හ, චිතකං අභිරොපයුං.

‘‘චිතකං පරිවාරෙත්වා, සීසෙ කත්වාන අඤ්ජලිං;
සොකසල්ලපරෙතා තෙ, වික්කන්දිංසු සමාගතා.

‘‘තෙසං ලාලප්පමානානං, අගමං චිතකං තදා;
අහං ආචරියො තුම්හං, මා සොචිත්ථ සුමෙධසා.

‘‘සදත්ථෙ වායමෙය්‍යාථ, රත්තින්දිවමතන්දිතා;
මා වො පමත්තා අහුත්ථ, ඛණො වො පටිපාදිතො.

‘‘සකෙ සිස්සෙනුසාසිත්වා, දෙවලොකං පුනාගමිං;
අට්ඨාරස ච කප්පානි, දෙවලොකෙ රමාමහං.

‘‘සතානං පඤ්චක්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්තී අහොසහං;
අනෙකසතක්ඛත්තුඤ්ච, දෙවරජ්ජමකාරයිං.

‘‘අවසෙසෙසු කප්පෙසු, වොකිණ්ණො සංසරිං අහං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, උප්පාදස්ස ඉදං ඵලං.

‘‘යථා කොමුදිකෙ මාසෙ, බහූ පුප්ඵන්ති පාදපා;
තථෙවාහම්පි සමයෙ, පුප්ඵිතොම්හි මහෙසිනා.

‘‘වීරියං මෙ ධුරධොරය්හං, යොගක්ඛෙමාධිවාහනං;
නාගොව බන්ධනං ඡෙත්වා, විහරාමි අනාසවො.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, යං බුද්ධමභිකිත්තයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, කිත්තනාය ඉදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤෙසු සමානං ආයස්මන්තං සිරිමත්ථෙරං ‘‘අරියො’’ති අජානන්තා පුථුජ්ජනා භික්ඛූ සාමණෙරා ච අප්පලාභිතාය ලොකස්ස අනභිගතභාවෙන අසම්භාවෙන්තා යංකිඤ්චි කථෙත්වා ගරහන්ති. සිරිවඩ්ඪත්ථෙරං පන පච්චයානං ලාභිභාවෙන ලොකස්ස සක්කතගරුකතභාවතො සම්භාවෙන්තා පසංසන්ති. ථෙරො ‘‘අවණ්ණාරහස්ස නාම වණ්ණභණනං, වණ්ණාරහස්ස ච අවණ්ණභණනං අස්ස පුථුජ්ජනභාවස්ස දොසො’’ති පුථුජ්ජනභාවඤ්ච ගරහන්තො –

159. ‘‘පරෙ ච නං පසංසන්ති, අත්තා චෙ අසමාහිතො;
මොඝං පරෙ පසංසන්ති, අත්තා හි අසමාහිතො.

160. ‘‘පරෙ ච නං ගරහන්ති, අත්තා චෙ සුසමාහිතො;
මොඝං පරෙ ගරහන්ති, අත්තා හි සුසමාහිතො’’ති.

– ගාථාද්වයමභාසි.

තත්ථ **පරෙති** අත්තතො අඤ්ඤෙ පරෙ නාම, ඉධ පන පණ්ඩිතෙහි අඤ්ඤෙ බාලා පරෙති අධිප්පෙතා. තෙසඤ්හි අජානිත්වා අපරියොගාහෙත්වා භාසනතො ගරහා විය පසංසාපි අප්පමාණභූතා. **නන්ති** නං පුග්ගලං. **පසංසන්තීති** අවිද්දසුභාවෙන තණ්හාවිපන්නතාය වා, අථ වා අභූතංයෙව පුග්ගලං ‘‘අසුකො භික්ඛු ඣානලාභී, අරියො’’ති වා අභූතගුණාරොපනෙන කිත්තෙන්ති අභිත්ථවන්ති. යො පනෙත්ථ ච-සද්දො, සො අත්තූපනයත්ථො. තෙන පරෙ නං පුග්ගලං පසංසන්ති ච, තඤ්ච ඛො තෙසං පසංසනමත්තං, න පන තස්මිං පසංසාය වත්ථු අත්ථීති ඉමමත්ථං දස්සෙති. **අත්තා චෙ අසමාහිතොති** යං පුග්ගලං පරෙ පසංසන්ති, සො චෙ සයං අසමාහිතො මග්ගසමාධිනා ඵලසමාධිනා උපචාරප්පනාසමාධිමත්තෙනෙව වා න සමාහිතො, සමාධානස්ස පටිපක්ඛභූතානං කිලෙසානං අප්පහීනත්තා

වික්ඛිත්තො විබ්භන්තචිත්තො හොති චෙති අත්ථො. ‘‘අසමාහිතො’’ති ච එතෙන සමාධිනිමිත්තානං ගුණානං අභාවං දස්සෙති. **මොසන්ති** භාවනපුංසකනිද්දෙසො ‘‘විසමං චන්දිමසූරියා පරිවත්තන්ති’’තිආදීසු විය. **පරෙ පසංසන්තීති** යෙ තං අසමාහිතං පුග්ගලං පසංසන්ති, තෙ මොසං මුධා අමූලකං පසංසන්ති. කස්මා? **අත්තා හි අසමාහිතො** යස්මා තස්ස පුග්ගලස්ස චිත්තං අසමාහිතං, තස්මාති අත්ථො.

දුතියගාථායං **ගරහන්තීති** අත්තනො අවිද්දසුභාවෙන දොසන්තරාය වා අරියං ඣානලාභිඤ්ච සමානං ‘‘අසුකො භික්ඛු ජාගරියං නානුයුඤ්ජති අන්තමසො ගොදුහනමත්තම්පි කාලං කෙවලං කායදළ්හිබහුලො නිද්දාරාමො භස්සාරාමො සඞ්ගණිකාරාමො විහරතී’’තිආදිනා අප්පටිපජ්ජමානතාවිභාවනෙන වා ගුණපරිධංසනෙන වා ගරහන්ති නින්දන්ති, උපක්කොසන්ති වාති අත්ථො. සෙසං පඨමගාථාය වුත්තපරියායෙන වෙදිතබ්බං. එවං ථෙරෙන ඉමාහි ගාථාහි අත්තනො නික්කිලෙසභාවෙ සිරිවඩ්ඪස්ස ච සකිලෙසභාවෙ පකාසිතෙ තං සුත්වා සිරිවඩ්ඪො සංවෙගජාතො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව සදත්ථං පරිපූරෙසි, ගරහකපුග්ගලා ච ථෙරං ඛමාපෙසුං.

සිරිමත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියවග්ගො

1. උත්තරත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ඛන්ධා මයා පරිඤ්ඤාතාති ආයස්මතො උත්තරත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං උපචිනන්තො ඉතො චතුනවුතෙ කප්පෙ සිද්ධත්ථස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො සාසනෙ ලද්ධප්පසාදො හුත්වා උපාසකත්තං පටිවෙදෙසි. සො සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ අත්තනො ඤාතකෙ සන්නිපාතෙත්වා බහුං පූජාසක්කාරං සම්භරිත්වා ධාතුපූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාකෙතෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **උත්තරොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො කෙනචිදෙව කරණීයෙන සාවත්ථිං ගතො කණ්ඩම්බමූලෙ කතං යමකපාටිහාරියං දිස්වා පසීදිත්වා පුන **කාළකාරාමසුත්ත**දෙසනාය (අ. නි. 4.24) අභිවඩ්ඪමානසද්ධො පබ්බජිත්වා සත්ථාරා සද්ධිං රාජගහං ගන්ත්වා උපසම්පජ්ජිත්වා තත්ථෙව වසන්තො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.49.106-110) –

‘‘නිබ්බුතෙ ලොකනාථම්හි, සිද්ධත්ථෙ ලොකනායකෙ;
මම ඤාතී සමානෙත්වා, ධාතුපූජං අකාසහං.

‘‘චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං ධාතුමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ධාතුපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා සත්ථරි සාවත්ථියං විහරන්තෙ බුද්ධුපට්ඨානත්ථං රාජගහතො සාවත්ථිං උපගතො භික්ඛූහි ‘‘කිං, ආවුසො, පබ්බජ්ජාකිච්චං තයා මත්ථකං පාපිත’’න්ති පුට්ඨො අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

161. ‘‘ඛන්ධා මයා පරිඤ්ඤාතා, තණ්හා මෙ සුසමූහතා;
භාවිතා මම බොජ්ඣඞ්ගා, පත්තො මෙ ආසවක්ඛයො.

162. ‘‘සොහං ඛන්ධෙ පරිඤ්ඤාය, අබ්බහිත්වාන ජාලිනිං;
භාවයිත්වාන බොජ්ඣඞ්ගෙ, නිබ්බායිස්සං අනාසවො’’ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **ඛන්ධාති** පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. **පරිඤ්ඤාතාති** ‘‘ඉදං දුක්ඛං, න ඉතො භියොයා’’ති පරිච්ඡිජ්ජ ඤාතා භාවිතා. තෙන දුක්ඛස්ස අරියසච්චස්ස පරිඤ්ඤාභිසමයමාහ. **තණ්හාති** තසති පරිතසතීති තණ්හා. **සුසමූහතාති** සමුග්ඝාටිතා. එතෙන සමුදයසච්චස්ස පහානාභිසමයං වදති. **භාවිතා මම බොජ්ඣඞ්ගාති** බොධිසඞ්ඛාතාය සතිආදිධම්මසාමග්ගියා, තංසමඞ්ගිනො වා බොධිසඞ්ඛාතස්ස අරියපුග්ගලස්ස අඞ්ගාති බොජ්ඣඞ්ගා. සතිධම්මවිචයවීරියපීතිපස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසඞ්ඛාතා මග්ගපරියාපන්නා ධම්මා මයා භාවිතා උප්පාදිතා වඩ්ඪිතා. බොජ්ඣඞ්ගග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ තංසහචරිතතාය සබ්බෙ මග්ගධම්මා, සබ්බෙ ච බොධිපක්ඛියධම්මා ගහිතාති දට්ඨබ්බා. එතෙනෙව මග්ගසච්චස්ස භාවනාභිසමයං දස්සෙති. **පත්තො මෙ ආසවක්ඛයොති** කාමාසවාදයො ආසවා ඛීයන්ති එත්ථාති ආසවක්ඛයොති ලද්ධනාමො අසඞ්ඛතධම්මො මයා පත්තො අධිගතො. එතෙන නිරොධසච්චස්ස සච්ඡිකිරියාභිසමයං කථෙති. එත්තාවතා අත්තනො සඋපාදිසෙසනිබ්බානසම්පත්තිං දස්සෙති.

ඉදානි පන අනුපාදිසෙසනිබ්බානසම්පත්තිං දස්සෙන්තො **''සොහ''**න්තිආදිනා දුතියං ගාථමාහ. තස්සත්ථො – සොහං එවං වුත්තනයෙන **ඛන්ධෙ පරිඤ්ඤාය** පරිජානිත්වා, තථා පරිජානන්තො එව සකඅත්තභාවපරඅත්තභාවෙසු අජ්ඣත්තිකබාහිරායතනෙසු අතීතාදිභෙදභින්නෙසු සංසිබ්බනාකාරං පුනප්පුනං පවත්තිසඞ්ඛාතං ජාලං එතස්ස අත්ථීති **ජාලිනීති** ලද්ධනාමං තණ්හං **අබ්බහිත්වාන** මම චිත්තසන්තානතො උද්ධරිත්වා, තථා නං උද්ධරන්තොයෙව වුත්තප්පභෙදෙ **බොජ්ඣඞ්ගෙ භාවයිත්වාන** තෙ භාවනාපාරිපූරිං පාපෙත්වා තතො එව **අනාසවො** හුත්වා ඨිතො ඉදානි චරිමකචිත්තනිරොධෙන අනුපාදානො විය ජාතවෙදො **නිබ්බායිස්සං** පරිනිබ්බායිස්සාමීති.

උත්තරත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. භද්දජිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පනාදො නාම සො රාජාති ආයස්මතො භද්දජිත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො බ්‍රාහ්මණානං විජ්ජාසිප්පෙසු පාරං ගන්ත්වා කාමෙ පහාය තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා අරඤ්ඤායතනෙ අස්සමං කාරෙත්වා වසන්තො එකදිවසං සත්ථාරං ආකාසෙන ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො අඤ්ජලිං පග්ගය්හ අට්ඨාසි. සත්ථා තස්ස අජ්ඣාසයං ඤත්වා ආකාසතො ඔතරි. ඔතිණ්ණස්ස පන භගවතො මධුඤ්ච භිසමුළාලඤ්ච සප්පිඤ්ච ඛීරඤ්ච උපනාමෙසි, තස්ස තං භගවා අනුකම්පං උපාදාය පටිග්ගහෙත්වා අනුමොදනං වත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන තුසිතෙ නිබ්බත්තො තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා තතො අපරාපරං සුගතීසුයෙව සංසරන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ මහද්ධනො සෙට්ඨි හුත්වා අට්ඨසට්ඨිභික්ඛුසහස්සං භොජෙත්වා තිචීවරෙන අච්ඡාදෙසි.

එවං බහුං කුසලං කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා තතො චවිත්වා මනුස්සෙසු උප්පන්නො බුද්ධසුඤ්ඤෙ ලොකෙ පඤ්ච පච්චෙකබුද්ධසතානි චතූහි පච්චයෙහි උපට්ඨහිත්වා තතො චුතො රාජකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා රජ්ජං අනුසාසන්තො පුත්තං පච්චෙකබොධිං අධිගන්ත්වා ඨිතං උපට්ඨහිත්වා තස්ස පරිනිබ්බුතස්ස ධාතුයො ගහෙත්වා චෙතියං කත්වා පූජෙසි. එවං තත්ථ තත්ථ තානි පුඤ්ඤානි කත්වා ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ භද්දියනගරෙ අසීතිකොටිවිභවස්ස භද්දියසෙට්ඨිස්ස එකපුත්තකො හුත්වා නිබ්බත්ති, **භද්දජීති**ස්ස නාමං අහොසි. තස්ස කිර ඉස්සරියභොගපරිවාරාදිසම්පත්ති චරිමභවෙ බොධිසත්තස්ස විය අහොසි.

තදා සත්ථා සාවත්ථියං වස්සං වසිත්වා භද්දජිකුමාරං සඞ්ගණ්හිතුං මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධිං භද්දියනගරං ගන්ත්වා ජාතියාවනෙ වසි තස්ස ඤාණපරිපාකං ආගමයමානො. සොපි උපරි පාසාදෙ නිසින්නො සීහපඤ්ජරං විවරිත්වා ඔලොකෙන්තො භගවතො සන්තිකෙ ධම්මං සොතුං ගච්ඡන්තං මහාජනං දිස්වා ''කත්ථායං මහාජනො ගච්ඡතී''ති පුච්ඡිත්වා තං කාරණං සුත්වා සයම්පි මහතා පරිවාරෙන සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුණන්තො සබ්බාභරණපටිමණ්ඩිතොව සබ්බකිලෙසෙ ඛෙපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.56.98-116) –

''ඔග්ගය්හ යං පොක්ඛරණිං, නානාකුඤ්ජරසෙවිතං;
උද්ධරාමි භිසං තත්ථ, ඝාසහෙතු අහං තදා.

''භගවා තම්හි සමයෙ, පදුමුත්තරසව්හයො;
රත්තම්බරධරො බුද්ධො, ගච්ඡතෙ අනිලඤ්ජසෙ.

''ධුනන්තො පංසුකූලානි, සද්දං අස්සොසහං තදා;
උද්ධං නිජ්ඣායමානොහං, අද්දසං ලොකනායකං.

''තත්ථෙව ඨිතකො සන්තො, ආයාචිං ලොකනායකං;
මධුං භිසෙහි සහිතං, ඛීරං සප්පිං මුළාලිකං.

''පටිග්ගණ්හාතු මෙ බුද්ධො, අනුකම්පාය චක්ඛුමා;
තතො කාරුණිකො සත්ථා, ඔරොහිත්වා මහායසො.

''පටිග්ගණ්හි මමං භික්ඛං, අනුකම්පාය චක්ඛුමා;
පටිග්ගහෙත්වා සම්බුද්ධො, අකා මෙ අනුමොදනං.

''සුඛී හොතු මහාපුඤ්ඤ, ගති තුය්හං සමිජ්ඣතු;
ඉමිනා භිසදානෙන, ලභස්සු විපුලං සුඛං.

''ඉදං වත්වාන සම්බුද්ධො, ජලජුත්තමනාමකො;

භික්ඛමාදාය සම්බුද්ධො, ආකාසෙනාගමා ජිනො.

‘‘තතො භිසං ගහෙත්වාන, ආගච්ඡිං මම අස්සමං;
භිසං රුක්ඛෙ ලග්ගෙත්වාන, මම දානං අනුස්සරිං.

‘‘මහාවාතො උට්ඨහිත්වා, සඤ්චාලෙසි වනං තදා;
ආකාසො අභිනාදිත්ථ, අසනී ච ඵලී තදා.

‘‘තතො මෙ අසනීපාතො, මත්ථකෙ නිපතී තදා;
සොහං නිසින්නකො සන්තො, තත්ථ කාලඞ්කතො අහං.

‘‘පුඤ්ඤකම්මෙන සඤ්ඤුත්තො, තුසිතං උපපජ්ජහං;
කළෙවරං මෙ පතිතං, දෙවලොකෙ රමාමහං.

‘‘ඡළසීතිසහස්සානි , නාරියො සමලඞ්කතා;
සායං පාතං උපට්ඨන්ති, භිසදානස්සිදං ඵලං.

‘‘මනුස්සයොනිමාගන්ත්වා, සුඛිතො හොමහං තදා;
භොගෙ මෙ ඌනතා නත්ථි, භිසදානස්සිදං ඵලං.

‘‘අනුකම්පිතකො තෙන, දෙවදෙවෙන තාදිනා;
සබ්බාසවා පරික්ඛීණා, නත්ථි දානි පුනබ්භවො.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, යං භිසං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, භිසදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තෙ පන තෙන අධිගතෙ සත්ථා භද්දියසෙට්ඨිං ආමන්තෙසි – ‘‘තව පුත්තො අලඞ්කතපටියත්තො ධම්මං සුණන්තො අරහත්තෙ පතිට්ඨාසි, තෙනස්ස ඉදානෙව පබ්බජිතුං යුත්තං, නො චෙ පබ්බජති, පරිනිබ්බායිස්සතී’’ති. සෙට්ඨි ‘‘න මය්හං පුත්තස්ස දහරස්සෙව සතො පරිනිබ්බානෙන කිච්චං අත්ථි, පබ්බාජෙථ න’’න්ති ආහ. තං සත්ථා පබ්බාජෙත්වා උපසම්පාදෙත්වා තත්ථ සත්තාහං වසිත්වා කොටිගාමං පාපුණි, සො ච ගාමො ගඞ්ගාතීරෙ. කොටිගාමවාසිනො බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස මහාදානං පවත්තෙසුං. භද්දජිත්ථෙරො සත්ථාරා අනුමොදනාය ආරද්ධමත්තාය බහිගාමං ගන්ත්වා ‘‘ගඞ්ගාතීරෙ මග්ගසමීපෙ සත්ථු ආගතකාලෙ වුට්ඨහිස්සාමී’’ති සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා නිසීදි. මහාථෙරෙසු ආගච්ඡන්තෙසුපි අවුට්ඨහිත්වා සත්ථු ආගතකාලෙයෙව වුට්ඨහි. පුථුජ්ජනභික්ඛූ, ‘‘අයං අධුනා පබ්බජිතො මහාථෙරෙසු ආගච්ඡන්තෙසු මානත්ථද්ධො හුත්වා න වුට්ඨාසී’’ති උජ්ඣායිංසු. කොටිගාමවාසිනො සත්ථු භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච බහු නාවාසඞ්ඝාටෙ බන්ධිංසු, සත්ථා ‘‘භන්දස්ස ආනුභාවං පකාසෙමී’’ති නාවාසඞ්ඝාටෙ ඨත්වා, ‘‘කහං, භද්දජී’’ති පුච්ඡි. භද්දජිත්ථෙරො ‘‘එසොහං, භන්තෙ’’ති සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා අඤ්ජලිං කත්වා අට්ඨාසි. සත්ථා, ‘‘එහි, භද්දජි, අම්හෙහි සද්ධිං එකනාවං අභිරුහා’’ති. සො උප්පතිත්වා සත්ථු ඨිතනාවායං අට්ඨාසි. සත්ථා ගඞ්ගාමජ්ඣං ගතකාලෙ, ‘‘භද්දජි, තයා මහාපනාදරාජකාලෙ අජ්ඣාවුට්ඨරතනපාසාදො කහ’’න්ති ආහ. ‘‘ඉමස්මිං ඨානෙ නිමුග්ගො’’ති. ‘‘තෙන හි, භද්දජි, සබ්‍රහ්මචාරීනං කඞ්ඛං ඡින්දා’’ති. තස්මිං ඛණෙ ථෙරො සත්ථාරං වන්දිත්වා ඉද්ධිබලෙන ගන්ත්වා පාසාදථූපිකං පාදඞ්ගුලන්තරෙන සන්නිරුම්භිත්වා පඤ්චවීසතියොජනං පාසාදං ගහෙත්වා ආකාසෙ උප්පති, උප්පතන්තො ච පඤ්ඤාස යොජනානි පාසාදං උදකතො උක්ඛිපි. අථස්ස පුරිමභවෙ ඤාතකා පාසාදගතෙන ලොභෙන මච්ඡකච්ඡපමණ්ඩූකා හුත්වා තස්මිං පාසාදෙ උට්ඨහන්තෙ පරිවත්තිත්වා උදකෙ පතිංසු. සත්ථා තෙ පතන්තෙ දිස්වා ‘‘ඤාතකා තෙ, භද්දජි, කිලමන්තී’’ති ආහ. ථෙරො සත්ථු වචනෙන පාසාදං විස්සජ්ජෙසි. පාසාදො යථාඨානෙ එව පතිට්ඨහි. සත්ථා පාරඞ්ගතො භික්ඛූහි ‘‘කදා, භන්තෙ, භද්දජිත්ථෙරෙන අයං පාසාදො අජ්ඣාවුට්ඨො’’ති පුට්ඨො **මහාපනාදජාතකං** (ජා. 1.3.40-41) කථෙත්වා මහාජනං ධම්මාමතං පායෙසි. ථෙරො පන අත්තනො අජ්ඣාවුට්ඨපුබ්බං සුවණ්ණපාසාදං දස්සෙත්වා –

163. ‘‘පනාදො නාම සො රාජා, යස්ස යූපො සුවණ්ණයො;
තිරියං සොළසුබ්බෙධො, උබ්භමාහු සහස්සධා.

164. ‘‘සහස්සකණ්ඩො සතගෙණ්ඩු, ධජාලු හරිතාමයො;
අනච්චුං තත්ථ ගන්ධබ්බා, ඡ සහස්සානි සත්තධා’’ති. –

ද්වීහි ගාථාහි වණ්ණෙන්තො අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි.

තත්ථ **පනාදො නාම සො රාජාති** අතීතෙ පනාදො නාම සො රාජා අහොසීති අත්තභාවඅන්තරහිතතාය අත්තානං පරං විය නිද්දිසති. සො එව හි රජ්ජෙ ඨිතකාලතො පට්ඨාය සදා උස්සාහසම්පත්තිආදිනා මහතා රාජානුභාවෙන මහතා

ච කිත්තිසද්දෙන සමන්නාගතත්තා ‘‘රාජා මහාපනාදො’’ති පඤ්ඤායිත්ථ. **යස්ස යූපො සුවණ්ණයොති** යස්ස රඤ්ඤො අයං යූපො පාසාදො සුවණ්ණමයො. **තිරියං සොළසුබ්බෙධොති** විත්ථාරතො සොළසකණ්ඩපාතප්පමාණො. සො පන අඩ්ඪයොජනමත්තො හොති. **උබ්භාමාහු සහස්සධාති** උබ්භං උච්චං එවමස්ස පාසාදස්ස සහස්සධා සහස්සකණ්ඩප්පමාණමාහු. සො පන යොජනතො පඤ්චවීසතියොජනප්පමාණො හොති. කෙචි පනෙත්ථ ගාථාසුඛත්ථං ‘‘ආහූ’’ති දීඝං කතං. ආහු අහොසීති අත්ථං වදන්ති.

සහස්සකණ්ඩොති සහස්සභූමිකො. **සතගෙණ්ඩූති** අනෙකසතනියූහකො. **ධජාලූති** තත්ථ තත්ථ නියූහසිඛරාදීසු පතිට්ඨාපිතෙහි යට්ඨිධජපටාකධජාදිධජෙහි සම්පන්නො. **හරිතාමයොති** චාමීකරසුවණ්ණමයො. කෙචි පන ‘‘හරිතජාතිමණිසරික්ඛකො’’ති වදන්ති . **ගන්ධබ්බාති** නටා. **ඡ සහස්සානි සත්තධාති** ඡමත්තානි ගන්ධබ්බසහස්සානි සත්තධා තස්ස පාසාදස්ස සත්තසු ඨානෙසු රඤ්ඤො අභිරමාපනත්ථං නච්චිංසූති අත්ථො. තෙ එවං නච්චන්තාපි රාජානං හාසෙතුං නාසක්ඛිංසු. අථ සක්කො දෙවරාජා දෙවනටෙ පෙසෙත්වා සමජ්ජං කාරෙසි, තදා රාජා හසීති.

භද්දජිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සොභිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සතිමා පඤ්ඤවාති ආයස්මතො සොභිතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ හංසවතීනගරෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො සත්ථු ධම්මදෙසනං සුණන්තො සත්ථාරං එකං භික්ඛුං පුබ්බෙනිවාසඤාණලාභීනං භික්ඛූනං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙන්තං දිස්වා සයම්පි තං ඨානන්තරං උද්දිස්ස පත්ථනං කත්වා පුඤ්ඤානි කත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො සුමෙධස්ස භගවතො කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො බ්‍රාහ්මණානං විජ්ජාසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගන්ත්වා නෙක්ඛම්මාධිමුත්තො ඝරාවාසං පහාය තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා හිමවන්තස්ස සමීපෙ අරඤ්ඤායතනෙ අස්සමං කාරෙත්වා වනමූලඵලාඵලෙන යාපෙන්තො බුද්ධුප්පාදං සුත්වා සබ්බත්ථ එකරත්තිවාසෙනෙව භද්දවතීනගරෙ සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා පසන්නමානසො ‘‘තුවං සත්ථා ච කෙතු චා’’තිආදීහි ඡහි ගාථාහි අභිත්ථවි , සත්ථා චස්ස භාවිනිං සම්පත්තිං පකාසෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්ති. **සොභිතොතිස්ස** නාමං අකංසු. සො අපරෙන සමයෙන සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. පුබ්බෙනිවාසඤාණෙ චිණ්ණවසී ච අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.49.46-74) –

‘‘දක්ඛිණෙ හිමවන්තස්ස, සුකතො අස්සමො මම;
උත්තමත්ථං ගවෙසන්තො, වසාමි විපිනෙ තදා.

‘‘ලාභාලාභෙන සන්තුට්ඨො, මූලෙන ච ඵලෙන ච;
අන්වෙසන්තො ආචරියං, වසාමි එකකො අහං.

‘‘සුමෙධො නාම සම්බුද්ධො, ලොකෙ උප්පජ්ජි තාවදෙ;
චතුසච්චං පකාසෙති, උද්ධරන්තො මහාජනං.

‘‘නාහං සුණොමි සම්බුද්ධං, නපි මෙ කොචි සංසති;
අට්ඨවස්සෙ අතික්කන්තෙ, අස්සොසිං ලොකනායකං.

‘‘අග්ගිදාරුං නීහරිත්වා, සම්මජ්ජිත්වාන අස්සමං;
ඛාරිභාරං ගහෙත්වාන, නික්ඛමිං විපිනා අහං.

‘‘එකරත්තිං වසන්තොහං, ගාමෙසු නිගමෙසු ච;
අනුපුබ්බෙන චන්දවතිං, තදාහං උපසඞ්කමිං.

‘‘භගවා තම්හි සමයෙ, සුමෙධො ලොකනායකො;
උද්ධරන්තො බහූ සත්තෙ, දෙසෙති අමතං පදං.

‘‘ජනකායමතික්කම්ම, වන්දිත්වා ජිනසාගරං;
එකංසං අජිනං කත්වා, සන්ථවිං ලොකනායකං.

‘‘තුවං සත්ථා ච කෙතු ච, ධජො යූපො ච පාණිනං;
පරායනො පතිට්ඨා ච, දීපො ච ද්විපදුත්තමො.

‘‘නෙපුඤ්ඤෙඥා දස්සනෙ වීරො, තාරෙසි ජනතං තුවං;
නත්ථඤ්ඤෙඥා තාරකො ලොකෙ, තවුත්තරිතරො මුනෙ.

‘‘සක්කා ථෙවෙ කුසග්ගෙන, පමෙතුං සාගරුත්තමෙ;
න ත්වෙව තව සබ්බඤ්ඤු, ඤාණං සක්කා පමෙතවෙ.

‘‘තුලදණ්ඩෙ ඨපෙත්වාන, මහිං සක්කා ධරෙතවෙ;
නත්වෙව තව පඤ්ඤාය, පමාණමත්ථි චක්ඛුම.

‘‘ආකාසො මිනිතුං සක්කා, රජ්ජුයා අඞ්ගුලෙන වා;
නත්වෙව තව සබ්බඤ්ඤු, සීලං සක්කා පමෙතවෙ.

‘‘මහාසමුද්දෙ උදකං, ආකාසො ච වසුන්ධරා;
පරිමෙය්‍යානි එතානි, අප්පමෙය්‍යොසි චක්ඛුම.

‘‘ඡහි ගාථාහි සබ්බඤ්ඤුං, කිත්තයිත්වා මහායසං;
අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වාන, තුණ්හී අට්ඨාසහං තදා.

‘‘යං වදන්ති සුමෙධොති, භූරිපඤ්ඤං සුමෙධසං;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වා, ඉමා ගාථා අභාසථ.

‘‘යො මෙ ඤාණං පකිත්තෙසි, විප්පසන්නෙන චෙතසා;
තමහං කිත්තයිස්සාමි, සුණාථ මම භාසතො.

‘‘සත්තසත්තති කප්පානි, දෙවලොකෙ රමිස්සති;
සහස්සක්ඛත්තුං දෙවින්දො, දෙවරජ්ජං කරිස්සති.

‘‘අනෙකසතක්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්තී භවිස්සති;
පදෙසරජ්ජං විපුලං, ගණනාතො අසඞ්ඛියං.

‘‘දෙවභූතො මනුස්සො වා, පුඤ්ඤකම්මසමාහිතො;
අනූනමනසඞ්කප්පො, තික්ඛපඤ්ඤො භවිස්සති.

‘‘තිංසකප්පසහස්සම්හි, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘අගාරා අභිනික්ඛම්ම, පබ්බජිස්සතිකිඤ්චනො;
ජාතියා සත්තවස්සෙන, අරහත්තං ඵුසිස්සති.

‘‘යතො සරාමි අත්තානං, යතො පත්තොස්මි සාසනං;
එත්ථන්තරෙ න ජානාමි, චෙතනං අමනොරමං.

‘‘සංසරිත්වා භවෙ සබ්බෙ, සම්පත්තානුභවිං අහං;
භොගෙ මෙ ඌනතා නත්ථි, ඵලං ඤාණස්ස ථොමනෙ.

‘‘තියග්ගී නිබ්බුතා මය්හං, භවා සබ්බෙ සමූහතා;
සබ්බාසවා පරික්ඛීණා, නත්ථි දානි පුනබ්භවො.

‘‘තිංසකප්පසහස්සම්හි, යං ඤාණමථවිං අහං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලං ඤාණස්ස ථොමනෙ.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.... කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

සො අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො පුබ්බෙනිවාසං අනුපටිපාටියා අනුස්සරන්තො යාව අසඤ්ඤභවෙ අචිත්තකපටිසන්ධි, තාව අද්දස. තතො පඤ්ච කප්පසතානි චිත්තප්පවත්තිං අදිස්වා අවසානෙව දිස්වා ‘‘කිමෙත’’න්ති ආවජ්ජෙන්තො නයවසෙන ‘‘අසඤ්ඤභවො භවිස්සතී’’ති නිට්ඨං අගමාසි. තෙනාහ භගවා – ‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, අසඤ්ඤසත්තා නාම දීඝායුකා දෙවා, තතො චුතො සොභිතො ඉධූපපන්නො, සො එතං භවං ජානාති, සොභිතො අනුස්සරතී’’ති (පාරා. 232 අත්ථතො සමානං). එවං නයවසෙන අනුස්සරන්තස්ස අනුස්සරණකොසල්ලං දිස්වා සත්ථා

ථෙරං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්තානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි. තතො එව වායං ආයස්මා සවිසෙසං අත්තනො පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණං තස්ස ච පච්චයභූතං පටිපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා සොමනස්සජාතො තදත්ථදීපනං උදානං උදානෙන්තො –

165. ‘‘සතිමා පඤ්ඤවා භික්ඛු, ආරද්ධබලවීරියො;
පඤ්ච කප්පසතානාහං, එකරත්තිං අනුස්සරිං.

166. ‘‘චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ, සත්ත අට්ඨ ච භාවයං;
පඤ්ච කප්පසතානාහං, එකරත්තිං අනුස්සරි’’න්ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **සතිමාති** සයං සමුදාගමනසම්පන්නාය සතිපට්ඨානභාවනාපාරිපූරියා සතිවෙපුල්ලප්පත්තියා ච සතිමා. **පඤ්ඤවාති** ඵලභිඤ්ඤාපාරිපූරියා පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තියා ච පඤ්ඤවා. භින්නකිලෙසතාය **භික්ඛු**. සද්ධාදිබලානඤ්චෙව චතුබ්බිධසම්මප්පධානවීරියස්ස ච සංසිද්ධිපාරිපූරියා **ආරද්ධබලවීරියො**. සද්ධාදීනඤ්හෙත්ථ බලග්ගහණෙන ගහණං සතිපි සතිආදීනං බලභාවෙ, යථා ‘‘ගොබලිබද්ධා පුඤ්ඤඤාණසම්භාරා’’ති. **පඤ්ච කප්පසතානාහං, එකරත්තිං අනුස්සරින්ති** එකරත්තිං විය අනුස්සරිං. විය-සද්දො හි ඉධ ලුත්තනිද්දිට්ඨො, එතෙන පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණෙ අත්තනො ඤාණවසීභාවං දීපෙති.

ඉදානි යාය පටිපත්තියා අත්තනො සතිමන්තාදිභාවො සාතිසයං පුබ්බෙනිවාසඤාණඤ්ච සිද්ධං, තං දස්සෙතුං **‘‘චත්තාරො’’**තිආදිනා දුතියං ගාථමාහ. තත්ථ **චත්තාරො සතිපට්ඨානෙති** කායානුපස්සනාදිකෙ අත්තනො විසයභෙදෙන චතුබ්බිධෙ ලොකියලොකුත්තරමිස්සකෙ සතිසඞ්ඛාතෙ සතිපට්ඨානෙ. **සත්තාති** සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ. **අට්ඨාති** අට්ඨ මග්ගඞ්ගානි. සතිපට්ඨානෙසු හි සුප්පතිට්ඨිතචිත්තස්ස සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා භාවනාපාරිපූරිං ගතා එව හොන්ති, තථා අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. තෙනාහ ධම්මසෙනාපති – ‘‘චතූසු සතිපට්ඨානෙසු සුප්පතිට්ඨිතචිත්තා සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ යථාභූතං භාවෙත්වා’’තිආදීහි (දී. නි. 3.143) සත්තකොට්ඨාසිකෙසු සත්තතිංසාය බොධිපක්ඛියධම්මෙසු එකස්මිං කොට්ඨාසෙ භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්තෙ ඉතරෙ අගච්ඡන්තා නාම නත්ථීති. **භාවයන්ති** භාවනාහෙතු. සෙසං වුත්තනයමෙව.

සොභිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. වල්ලියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යං කිච්චං දළ්හවීරියෙනාතිආදිකා ආයස්මතො වල්ලියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො සුමෙධස්ස භගවතො කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො විජ්ජාසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගතො අසීතිකොටිවිභවං පහාය තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා පබ්බතපාදෙ අරඤ්ඤායතනෙ එකිස්සා නදියා තීරෙ අස්සමං කාරෙත්වා විහරන්තො අත්තනො අනුග්ගණ්හනත්ථං උපගතං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නමානසො අජිනචම්මං පත්ථරිත්වා අදාසි . තත්ථ නිසින්නං භගවන්තං පුප්ඵෙහි ච වන්දනෙන ච පූජෙත්වා අම්බඵලානි දත්වා පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දි. තස්ස භගවා නිසින්නාසනසම්පත්තිං පකාසෙන්තො අනුමොදනං වත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ වෙසාලියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා ‘‘කණ්හමිත්තො’’ති ලද්ධනාමො වයප්පත්තො සත්ථු වෙසාලිගමනෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො මහාකච්චානත්ථෙරස්ස සන්තිකෙ පබ්බජි. සො මන්දපඤ්ඤො දන්ධපරක්කමො ච හුත්වා චිරං කාලං විඤ්ඤූ සබ්‍රහ්මචාරිං නිස්සායෙව වසති. භික්ඛූ ‘‘යථා නාම වල්ලි රුක්ඛාදීසු කිඤ්චි අනිස්සාය වඩ්ඪිතුං න සක්කොති, එවමයම්පි කඤ්චි පණ්ඩිතං අනිස්සාය වඩ්ඪිතුං න සක්කොතී’’ති **වල්ලියො**ත්වෙව සමුදාචරිංසු. අපරභාගෙ පන වෙණුදත්තත්ථෙරං උපසඞ්කමිත්වා තස්ස ඔවාදෙ ඨත්වා සතො සම්පජානො හුත්වා විහරන්තො ඤාණස්ස පරිපාකං ගතත්තා පටිපත්තික්කමං ථෙරං පුච්ඡන්තො –

167. ‘‘යං කිච්චං දළ්හවීරියෙන, යං කිච්චං බොද්ධුමිච්ඡතා;
කරිස්සං නාවරජ්ඣිස්සං, පස්ස වීරියං පරක්කමං.

168. ‘‘ත්වඤ්ච මෙ මග්ගමක්ඛාහි, අඤ්ජසං අමතොගධං;
අහං මොනෙන මොනිස්සං, ගඞ්ගාසොතොව සාගර’’න්ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **යං කිච්චං දළ්හවීරියෙනාති** දළ්හෙන වීරියෙන ථිරෙන පරක්කමෙන, දළ්හවීරියෙන වා පුරිසධොරය්හෙන යං කිච්චං කාතබ්බං පටිපජ්ජිතබ්බං. **යං කිච්චං බොද්ධුමිච්ඡතාති** චත්තාරි අරියසච්චානි නිබ්බානමෙව වා බොද්ධුං බුජ්ඣිතුං ඉච්ඡන්තෙන පටිවිජ්ඣිතුකාමෙන යං කිච්චං කරණීයං. **කරිස්සං නාවරජ්ඣිස්සන්ති** තමහං දානි කරිස්සං න විරාධෙස්සං, යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජිස්සාමි. **පස්ස වීරියං පරක්කමන්ති** යථා පටිපජ්ජමානෙ ධම්මෙ විධිනා ඊරණතො **‘‘වීරියං’’,** පරං පරං ඨානං අක්කමනතො **‘‘පරක්කමො’’**ති ච ලද්ධනාමං සම්මාවායාමං පස්ස න සද්ධමෙවාති අත්තනො කත්තුකාමතං දස්සෙති.

ත්වඤ්චාති කම්මට්ඨානදායකං කල්‍යාණමිත්තං ආලපති. **මෙති** මය්හං. **මග්ගමක්ඛාහීති** අරියමග්ගං කථෙහි, ලොකුත්තරමග්ගසම්පාපකං චතුසච්චකම්මට්ඨානං කථෙහීති අත්ථො. **අඤ්ජසන්ති** උජුකං මජ්ඣිමපටිපදාභාවෙන අන්තද්වයස්ස අනුපගමනතො. අමතෙ නිබ්බානෙ සම්පාපකභාවෙන පතිට්ඨිතත්තා **අමතොගධං. මොනෙනාති** ඤාණෙන මග්ගපඤ්ඤාය. **මොනිස්සන්ති** ජානිස්සං නිබ්බානං පටිවිජ්ඣිස්සං පාපුණිස්සං. **ගඞ්ගාසොතොව සාගරන්ති** යථා ගඞ්ගාය සොතො සාගරං සමුද්දං අවිරජ්ඣන්තො එකංසතො ඔගාහති, එවං ''අහං කම්මට්ඨානං අනුයුඤ්ජන්තො මග්ගඤාණෙන නිබ්බානං අධිගමිස්සාමි, තස්මා තං කම්මට්ඨානං මෙ ආචික්ඛථා''ති ථෙරං කම්මට්ඨානං යාචි.

තං සුත්වා වෙණුදත්තත්ථෙරො තස්ස කම්මට්ඨානං අදාසි. සොපි කම්මට්ඨානං අනුයුඤ්ජන්තො නචිරස්සෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.49.75-105) –

''පඤ්ච කාමගුණෙ හිත්වා, පියරූපෙ මනොරමෙ;
අසීති කොටියො හිත්වා, පබ්බජිං අනගාරියං.

''පබ්බජිත්වාන කායෙන, පාපකම්මං විවජ්ජයිං;
වචීදුච්චරිතං හිත්වා, නදීකූලෙ වසාමහං.

''එකකං මං විහරන්තං, බුද්ධසෙට්ඨො උපාගමි;
නාහං ජානාමි බුද්ධොති, අකාසිං පටිසන්ථාරං.

''කරිත්වා පටිසන්ථාරං, නාමගොත්තමපුච්ඡහං;
දෙවතානුසි ගන්ධබ්බො, අදු සක්කො පුරින්දදො.

''කො වා ත්වං කස්ස වා පුත්තො, මහාබ්‍රහ්මා ඉධාගතො;
විරොචෙසි දිසා සබ්බා, උදයං සූරියො යථා.

''සහස්සාරානි චක්කානි, පාදෙ දිස්සන්ති මාරිස;
කො වා ත්වං කස්ස වා පුත්තො, කථං ජානෙමු තං මයං.

''නාමගොත්තං පවෙදෙහි, සංසයං අපනෙහි මෙ;
නම්හි දෙවා න ගන්ධබ්බො, නම්හි සක්කො පුරින්දදො.

''බ්‍රහ්මභාවො ච මෙ නත්ථි, එතෙසං උත්තමො අහං;
අතීතො විසයං තෙසං, දාලයිං කාමබන්ධනං.

''සබ්බෙ කිලෙසෙ ඣාපෙත්වා, පත්තො සම්බොධිමුත්තමං;
තස්ස වාචං සුණිත්වාහං, ඉදං වචනමබ්‍රවිං.

''යදි බුද්ධොසි සබ්බඤ්ඤූ, නිසීද ත්වං මහාමුනෙ;
තමහං පූජයිස්සාමි, දුක්ඛස්සන්තකරො තුවං.

''පත්ථරිත්වාජිනචම්මං , අදාසි සත්ථුනො අහං;
නිසීදි තත්ථ භගවා, සීහොව ගිරිගබ්භරෙ.

''ඛිප්පං පබ්බතමාරුය්හ, අම්බස්ස ඵලමග්ගහිං;
සාලකල්‍යාණිකං පුප්ඵං, චන්දනඤ්ච මහාරහං.

''ඛිප්පං පග්ගය්හ තං සබ්බං, උපෙත්වා ලොකනායකං;
ඵලං බුද්ධස්ස දත්වාන, සාලපුප්ඵමපූජයිං.

''චන්දනං අනුලිම්පිත්වා, අවන්දිං සත්ථුනො අහං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, විපුලාය ච පීතියා.

''අජිනම්හි නිසීදිත්වා, සුමෙධො ලොකනායකො;
මම කම්මං පකිත්තෙසි, හාසයන්තො මමං තදා.

''ඉමිනා ඵලදානෙන, ගන්ධමාලෙහි චූභයං;

පඤ්චවීසෙ කප්පසතෙ, දෙවලොකෙ රමිස්සති.

‘‘අනූනමනසඞ්කප්පො, වසවත්තී භවිස්සති;
ඡබ්බීසතිකප්පසතෙ, මනුස්සත්තං ගමිස්සති.

‘‘භවිස්සති චක්කවත්තී, චාතුරන්තො මහිද්ධිකො;
වෙභාරං නාම නගරං, විස්සකම්මෙන මාපිතං.

‘‘හෙස්සති සබ්බසොවණ්ණං, නානාරතනභූසිතං;
එතෙනෙව උපායෙන, සංසරිස්සති සො භවෙ.

‘‘සබ්බත්ථ පූජිතො හුත්වා, දෙවත්තෙ අථ මානුසෙ;
පච්ඡිමෙ භවෙ සම්පත්තෙ, බ්‍රහ්මබන්ධු භවිස්සති.

‘‘අගාරා අභිනික්ඛම්ම, අනගාරී භවිස්සති;
අභිඤ්ඤාපාරගූ හුත්වා, නිබ්බායිස්සතිනාසවො.

‘‘ඉදං වත්වාන සම්බුද්ධො, සුමෙධො ලොකනායකො;
මම නිජ්ඣායමානස්ස, පක්කාමි අනිලඤ්ජසෙ.

‘‘තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසමගච්ඡහං.

‘‘තුසිතතො චවිත්වාන, නිබ්බත්තිං මාතුකුච්ඡියං;
භොගෙ මෙ ඌනතා නත්ථි, යම්හි ගබ්භෙ වසාමහං.

‘‘මාතුකුච්ඡිගතෙ මයි, අන්නපානඤ්ච භොජනං;
මාතුයා මම ඡන්දෙන, නිබ්බත්තති යදිච්ඡකං.

‘‘ජාතියා පඤ්චවස්සෙන, පබ්බජිං අනගාරියං;
ඔරොපිතම්හි කෙසම්හි, අරහත්තමපාපුණිං.

‘‘පුබ්බකම්මං ගවෙසන්තො, ඔරෙන නාද්දසං අහං;
තිංසකප්පසහස්සම්හි, මම කම්මමනුස්සරිං.

‘‘නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ, නමො තෙ පුරිසුත්තම;
තව සාසනමාගම්ම, පත්තොම්හි අචලං පදං.

‘‘තිංසකප්පසහස්සම්හි, යං බුද්ධමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො ථෙරො ඉමායෙව ගාථා අභාසීති.

වල්ලියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. වීතසොකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

කෙසෙ මෙ ඔලිඛිස්සන්තිතිආදිකා ආයස්මතො වීතසොකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො සිද්ධත්ථස්ස භගවතො කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා බ්‍රාහ්මණානං විජ්ජාසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගතො කාමෙ පහාය ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා මහතා ඉසිගණෙන පරිවුතො අරඤ්ඤෙ වසන්තො බුද්ධුප්පාදං සුත්වා හට්ඨතුට්ඨො ‘‘උදුම්බරපුප්ඵසදිසා දුල්ලභදස්සනා බුද්ධා භගවන්තො, ඉදානෙව උපගන්තබ්බා’’ති මහතියා පරිසාය සද්ධිං සත්ථාරං දට්ඨුං ගච්ඡන්තො දියඩ්ඪයොජනෙ සෙසෙ බ්‍යාධිකො හුත්වා බුද්ධගතාය සඤ්ඤාය කාලඞ්කතො දෙවෙසු උප්පජ්ජිත්වා අපරාපරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ අට්ඨාරසවස්සාධිකානං ද්වින්නං වස්සසතානං මත්ථකෙ ධම්මාසොකරඤ්ඤො කනිට්ඨභාතා හුත්වා නිබ්බත්ති, තස්ස **වීතසොකො**ති නාම අහොසි. සො වයප්පත්තො ඛත්තියකුමාරෙහි සික්ඛිතබ්බවිජ්ජාසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගතො ගිරිදත්තත්ථෙරං නිස්සාය ගිහිභූතො සුත්තන්තපිටකෙ අභිධම්මපිටකෙ ච විසාරදො හුත්වා එකදිවසං

මස්සුකම්මසමයෙ කප්පකස්ස හත්ථතො ආදාසං ගහෙත්වා කායං ඔලොකෙන්තො වලිතපලිතාදීනි දිස්වා සඤ්ජාතසංවෙගො විපස්සනාය චිත්තං ඔතාරෙත්වා භාවනං උස්සුක්කාපෙත්වා තස්මිංයෙව ආසනෙ සොතාපන්නො හුත්වා ගිරිදත්තත්ථෙරස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.49.9-26) –

''අජ්ඣායකො මන්තධරො, තිණ්ණං වෙදාන පාරගූ;
ලක්ඛණෙ ඉතිහාසෙ ච, සනිඝණ්ඩුසකෙටුභෙ.

''නදීසොතපටිභාගා, සිස්සා ආයන්ති මෙ තදා;
තෙසාහං මන්තෙ වාචෙමි, රත්තින්දිවමතන්දිතො.

''සිද්ධත්ථො නාම සම්බුද්ධො, ලොකෙ උප්පජ්ජි තාවදෙ;
තමන්ධකාරං නාසෙත්වා, ඤාණාලොකං පවත්තයි.

''මම අඤ්ඤතරො සිස්සො, සිස්සානං සො කථෙසි මෙ;
සුත්වාන තෙ එතමත්ථං, ආරොචෙසුං මමං තදා.

''බුද්ධො ලොකෙ සමුප්පන්නො, සබ්බඤ්ඤූ ලොකනායකො;
තස්සානුවත්තති ජනො, ලාභො අම්හං න විජ්ජති.

''අධිච්චුප්පත්තිකා බුද්ධා, චක්ඛුමන්තො මහායසා;
යංනූනාහං බුද්ධසෙට්ඨං, පස්සෙය්‍යං ලොකනායකං.

''අජිනං මෙ ගහෙත්වාන, වාකචීරං කමණ්ඩලුං;
අස්සමා අභිනික්ඛම්ම, සිස්සෙ ආමන්තයිං අහං.

''ඔදුම්බරිකපුප්ඵංව, චන්දම්හි සසකං යථා;
වායසානං යථා ඛීරං, දුල්ලභො ලොකනායකො.

''බුද්ධො ලොකම්හි උප්පන්නො, මනුස්සත්තම්පි දුල්ලභං;
උභොසු විජ්ජමානෙසු, සවනඤ්ච සුදුල්ලභං.

''බුද්ධො ලොකෙ සමුප්පන්නො, චක්ඛුං ලච්ඡාම නො භවං;
එථ සබ්බෙ ගමිස්සාම, සම්මාසම්බුද්ධසන්තිකං.

''කමණ්ඩලුධරා සබ්බෙ, ඛරාජිනනිවාසිනො;
තෙ ජටාභාරභරිතා, නික්ඛමුං විපිනා තදා.

''යුගමත්තං පෙක්ඛමානා, උත්තමත්ථං ගවෙසිනො;
ආසත්තිදොසරහිතා, අසම්භීතාව කෙසරී.

''අප්පකිච්චා අලොලුප්පා, නිපකා සන්තවුත්තිනො;
උඤ්ඡාය චරමානා තෙ, බුද්ධසෙට්ඨමුපාගමුං.

''දියඩ්ඪයොජනෙ සෙසෙ, බ්‍යාධි මෙ උපපජ්ජථ;
බුද්ධසෙට්ඨං සරිත්වාන, තත්ථ කාලඞ්කතො අහං.

''චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං සඤ්ඤමලභිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධසඤ්ඤායිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

169. ''කෙසෙ මෙ ඔලිඛිස්සන්ති, කප්පකො උපසඞ්කමි;
තතො ආදාසමාදාය, සරීරං පච්චවෙක්ඛිසං.

170. ''තුච්ඡො කායො අදිස්සිත්ථ, අන්ධකාරෙ තමො බ්‍යගා;
සබ්බෙ චොළා සමුච්ඡින්නා, නත්ථි දානි පුනබ්භවො''ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **කෙසෙ මෙ ඔලිඛිස්සන්ති, කප්පකො උපසඞ්කමීති** ගිහිකාලෙ මස්සුකම්මසමයෙ ‘‘මම කෙසෙ ඔලිඛිස්සං කප්පෙමී’’ති කෙසාදීනං ඡෙදනාදිවසෙන කප්පනතො කප්පකො න්හාපිතො මං උපගච්ඡි. **තතොති** කප්පකතො. **සරීරං පච්චවෙක්ඛිසන්ති** සබ්බකායිකෙ ආදාසෙ පලිතවලිතමුඛනිමිත්තාදිදස්සනමුඛෙන ‘‘අභිභූතො වත ජරාය මෙ කායො’’ති ජරාභිභූතං අත්තනො සරීරං පච්චවෙක්ඛිං. එවං පච්චවෙක්ඛතො ච **තුච්ඡො කායො අදිස්සිත්ථ** නිච්චධුවසුඛසභාවාදීහි රිත්තො හුත්වා මෙ කායො අදිස්සථ පඤ්ඤායි. කස්මා? **අන්ධකාරෙ තමො බ්‍යගා** යෙන අයොනිසොමනසිකාරසඞ්ඛාතෙන තමසා අත්තනො කායෙ අන්ධගතා විජ්ජමානම්පි අසුභාදිසභාවං අපස්සන්තා අවිජ්ජමානං සුභාදිආකාරං ගණ්හන්ති, තස්මිං අන්ධකාරෙ අන්ධකරණට්ඨානෙ කායෙ යොනිසොමනසිකාරසඞ්ඛාතෙන ඤාණාලොකෙන අවිජ්ජාතමො විගතො, තතො එව **සබ්බෙ චොළා සමුච්ඡින්නා** චොරා විය කුසලභණ්ඩච්ඡෙදනතො, සාධූහි අලාතබ්බතො අසඞ්ගහෙතබ්බතො සඞ්කාරකූටාදීසු ඡඩ්ඩිතපිලොතිකඛණ්ඩං විය ඉස්සරජනෙන අරියජනෙන ජිගුච්ඡිතබ්බතාය චොළා වියාති වා ‘‘චොළා’’ති ලද්ධනාමා කිලෙසා සමුච්ඡින්නා. අග්ගමග්ගෙන සමුග්ඝාටිතත්තා එව ච නෙසං **නත්ථි දානි පුනබ්භවො** ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති නත්ථීති.

වීතසොකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පුණ්ණමාසත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පඤ්ච නීවරණෙ හිත්වාතිආදිකා ආයස්මතො පුණ්ණමාසත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො තිස්සස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථරි අරඤ්ඤෙ විහරන්තෙ පංසුකූලචීවරං දුමසාඛාය ලග්ගෙත්වා ගන්ධකුටිං පවිට්ඨෙ ධනුහත්ථො ගහනං පවිට්ඨො සත්ථු පංසුකූලං දිස්වා පසන්නමානසො ධනුං නික්ඛිපිත්වා බුද්ධගුණෙ අනුස්සරිත්වා පංසුකූලං වන්දි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං කුටුම්බියකුලෙ නිබ්බත්ති. තස්ස කිර ජාතදිවසෙ තස්මිං ගෙහෙ සබ්බභාජනානි සුවණ්ණරතනමයෙහි මාසෙහි පරිපුණ්ණානෙව අහෙසුං. තෙනස්ස **පුණ්ණමාසොත්**වෙව නාමං අකංසු. සො වයප්පත්තො දාරපරිග්ගහං කත්වා එකස්මිං පුත්තෙ උප්පන්නෙ ඝරාවාසං පහාය පබ්බජිත්වා ගාමකාවාසෙ වසන්තො ඝටෙන්තො වායමන්තො ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.49.1-8) –

‘‘තිස්සො නාමාසි භගවා, සයම්භූ අග්ගපුග්ගලො;
පංසුකූලං ඨපෙත්වාන, විහාරං පාවිසී ජිනො.

‘‘විනතං ධනුමාදාය, භක්ඛත්ථාය චරිං අහං;
මණ්ඩලග්ගං ගහෙත්වාන, කානනං පාවිසිං අහං.

‘‘තත්ථද්දසං පංසුකූලං, දුමග්ගෙ ලග්ගිතං තදා;
චාපං තත්ථෙව නික්ඛිප්ප, සිරෙ කත්වාන අඤ්ජලිං.

‘‘පසන්නචිත්තො සුමනො, විපුලාය ච පීතියා;
බුද්ධසෙට්ඨං සරිත්වාන, පංසුකූලං අවන්දහං.

‘‘ද්වෙනවුතෙ ඉතො කප්පෙ, පංසුකූලමවන්දහං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, වන්දනාය ඉදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා සාවත්ථිං උපගන්ත්වා සත්ථාරං වන්දිත්වා සුසානෙ වසති, තස්ස ච අචිරාගතස්සෙව සතො පුත්තො කාලමකාසි. දාරකමාතා ථෙරස්ස ආගතභාවං සුත්වා, ‘‘මා ඉදං අපුත්තකං සාපතෙය්‍යං රාජානො හරෙය්‍යු’’න්ති තං උප්පබ්බාජෙතුකාමා මහතා පරිවාරෙන ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා පටිසන්ථාරං කත්වා පලොභෙතුං ආරභි. ථෙරො අත්තනො වීතරාගභාවජානාපනත්ථං ආකාසෙ ඨත්වා අත්තනො පටිපත්තිකිත්තනමුඛෙන තස්සා ධම්මං දෙසෙන්තො –

171. ‘‘පඤ්ච නීවරණෙ හිත්වා, යොගක්ඛෙමස්ස පත්තියා;
ධම්මාදාසං ගහෙත්වාන, ඤාණදස්සනමත්තනො.

172. ‘‘පච්චවෙක්ඛිං ඉමං කායං, සබ්බං සන්තරබාහිරං;
අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධා ච, තුච්ඡො කායො අදිස්සථා’’ති. –

ගාථාද්වයං අභාසි.

තත්ථ **පඤ්ච නීවරණෙ හිත්වාති** කාමච්ඡන්දාදිකෙ පඤ්ච නීවරණෙ පහාය ඣානාධිගමෙන විද්ධංසෙත්වා. **යොගක්ඛෙමස්ස පත්තියාති** කාමයොගාදීහි චතූහි යොගෙහි ඛෙමස්ස අනුපද්දුතස්ස නිබ්බානස්ස අධිගමාය. **ධම්මාදාසන්ති** ධම්මභූතං ආදාසං. යථා හි ආදාසො ඔලොකෙන්තස්ස රූපකායෙ ගුණාගුණං ආදංසෙති, එවං විපස්සනාසඞ්ඛාතො ධම්මානං සාමඤ්ඤවිසෙසාවබොධනතො ඤාණදස්සනභූතො ධම්මාදාසො විපස්සන්තස්ස වොදානසංකිලෙසධම්මවිභාවනෙන තප්පහානසාධනෙන ච විසෙසතො නාමකායෙ ගුණං ආදංසෙති. තෙනාහ –

> **''ධම්මාදාසං ගහෙත්වාන, ඤාණදස්සනමත්තනො;**
> **පච්චවෙක්ඛිං ඉමං කායං, සබ්බං සන්තරබාහිර''න්ති.** –

ඉමං කායං ධම්මසමූහං මම අත්තභාවං අජ්ඣත්තිකබාහිරායතනභාවතො සන්තරබාහිරං සබ්බං අනවසෙසං ධම්මාදාසං ගහෙත්වා ''අනිච්ච''න්තිපි ''දුක්ඛ''න්තිපි ''අනත්තා''තිපි පතිඅවෙක්ඛිං ඤාණචක්ඛුනා පස්සිං. එවං පස්සතා ච මයා **අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධා චාති** අත්තනො සන්තානෙ පරසන්තානෙ ච **තුච්ඡො කායො අදිස්සථ** නිච්චසාරාදිවිරහිතො තුච්ඡො ඛන්ධපඤ්චකසඞ්ඛාතො අත්තභාවකායො ඤාණචක්ඛුනා යාථාවතො අපස්සිත්ථ. සකලම්පි හි ඛන්ධපඤ්චකං ''අවිජ්ජානිවුතස්ස, භික්ඛවෙ, බාලස්ස තණ්හාසංයුත්තස්ස එවමයං කායො සමුදාගතො''තිආදීසු (සං. නි. 2.19) ''කායො''ති වුච්චති. ''අදිස්සථා''ති ච ඉමිනා යදෙව කායෙ දට්ඨබ්බං, තං දිට්ඨං, න දානිස්ස කිඤ්චි මයා පස්සිතබ්බං අත්ථීති කතකිච්චතං දස්සෙන්තො අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි. එවං ථෙරො ඉමාහි ගාථාහි පුරාණදුතියිකාය ධම්මං දෙසෙත්වා තං සරණෙසු ච සීලෙසු ච සම්පතිට්ඨාපෙත්වා උය්‍යොජෙසි.

පුණ්ණමාසත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. නන්දකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යථාපි භද්දො ආජඤ්ඤොති ආයස්මතො නන්දකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි කරොන්තො සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ පච්චන්තදෙසෙ උප්පජ්ජිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො වනචාරිකො හුත්වා විචරන්තො එකදිවසං සත්ථු චඞ්කමනට්ඨානං දිස්වා පසන්නචිත්තො වාලුකා ඔකිරි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ චම්පායං ගහපතිකුලෙ නිබ්බත්ති, තස්ස **නන්දකොති** නාමං අකංසු. ජෙට්ඨකභාතා පනස්ස භරතො නාම. තස්ස පුබ්බයොගො අනන්තරවත්ථුස්මිං ආවිභවිස්සති. තෙ උභොපි විඤ්ඤුතං පත්වා ආයස්මන්තං සොණං කොළිවිසං පබ්බජිතං සුත්වා ''සොණොපි නාම තථාසුඛුමාලො පබ්බජි, කිමඞ්ගං පන මය''න්ති පබ්බජිංසු. තෙසු භරතො නචිරස්සෙව විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. නන්දකො පන කිලෙසානං බලවභාවෙන තාව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙතුං නාසක්ඛි, විපස්සනාය කම්මං කරොති එව. අථස්ස භරතත්ථෙරො ආසයං ඤත්වා අවස්සයො භවිතුකාමො තං පච්ඡාසමණං කත්වා විහාරතො නික්ඛමිත්වා මග්ගසමීපෙ නිසින්නො විපස්සනාකථං කථෙසි.

තෙන ච සමයෙන සකටසත්ථෙ ගච්ඡන්තෙ එකො සකටෙ යුත්තො ගොණො චික්ඛල්ලට්ඨානෙ සකටං උද්ධරිතුං අසක්කොන්තො පරිපති. තතො නං සත්ථවාහො සකටා මොචෙත්වා තිණඤ්ච පානීයඤ්ච දත්වා පරිස්සමං අපනෙත්වා පුන ධුරෙ යොජෙසි. තතො ගොණො වූපසන්තපරිස්සමො ලද්ධබලො තං සකටං චික්ඛල්ලට්ඨානතො උද්ධරිත්වා ථලෙ පතිට්ඨාපෙසි. අථ භරතත්ථෙරො නන්දකස්ස ''පස්සසි නො ත්වං, ආවුසො නන්දක, ඉමස්ස කම්ම''න්ති තං නිදස්සෙත්වා තෙන ''පස්සාමී''ති වුත්තෙ ''ඉමමත්ථං සුට්ඨු උපධාරෙහී''ති ආහ. ඉතරො ''යථායං ගොණො වූපසන්තපරිස්සමො පඞ්කට්ඨානතො භාරං උබ්බහති, එවං මයාපි සංසාරපඞ්කතො අත්තා උද්ධරිතබ්බො''ති තමෙවාරම්මණං කත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.48.90-95) –

''මිගලුද්දො පුරෙ ආසිං, අරඤ්ඤෙ කානනෙ අහං;
වාතමිගං ගවෙසන්තො, චඞ්කමං අද්දසං අහං.

''උච්ඡඞ්ගෙන පුලිනං ගය්හ, චඞ්කමෙ ඔකිරිං අහං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, සුගතස්ස සිරීමතො.

''එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, පුලිනං ඔකිරිං අහං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පුලිනස්ස ඉදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො ජෙට්ඨභාතිකස්ස භරතත්ථෙරස්ස සන්තිකෙ අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

173. ''යථාපි භද්දො ආජඤ්ඤො, ඛලිත්වා පතිතිට්ඨති;
භියො ලද්ධාන සංවෙගං, අදීනො වහතෙ ධුරං.

174. ''එවං දස්සනසම්පන්නං, සම්මාසම්බුද්ධසාවකං;
ආජානීයං මං ධාරෙථ, පුත්තං බුද්ධස්ස ඔරස''න්ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **භියො ලද්ධාන සංවෙගං, අදීනො වහතෙ ධුරන්ති** ''මය්හං ජාතිබලවීරියානං අනනුච්ඡවිකමෙතං යදිදං ආගතස්ස භාරස්ස අවහන''න්ති සංවෙගං ලභිත්වා අදීනො අදීනමානසො අලීනචිත්තො. ''අලීනො''ති වා පාඨො, සො එව අත්ථො. භියො පුනප්පුනං භියොසොමත්තාය අත්තනො ධුරං භාරං වහතෙ උබ්බහති. සෙසං හෙට්ඨා රමණීයවිහාරිත්ථෙරස්ස ගාථාවණ්ණනායං වුත්තනයමෙව.

නන්දකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. හරතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

එහි , නන්දක, ගච්ඡාමාති ආයස්මතො හරතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර අනොමදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං මනුඤ්ඤදස්සනං මුදුසුඛසම්ඵස්සං උපාහනද්වයං ගහෙත්වා ගච්ඡන්තො සත්ථාරං චඞ්කමන්තං දිස්වා පසන්නමානසො උපාහනා උපනාමෙත්වා, ''අභිරුහතු භගවා උපාහනා, යං මම අස්ස දීඝරත්තං හිතාය සුඛායා''ති ආහ. අභිරුහි භගවා තස්ස අනුග්ගණ්හනත්ථං උපාහනා. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ චම්පානගරෙ ගහපතිකුලෙ නිබ්බත්ති, **හරතොතිස්ස** නාමං අහොසි. සො විඤ්ඤුතං පත්තො සොණත්ථෙරස්ස පබ්බජිතභාවං සුත්වා ''සොපි නාම පබ්බජී''ති සඤ්ජාතසංවෙගො පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චො විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.48.71-89) –

''අනොමදස්සී භගවා, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො;
දිවාවිහාරා නික්ඛම්ම, පථමාරුහි චක්ඛුමා.

''පානධිං සුකතං ගය්හ, අද්ධානං පටිපජ්ජහං;
තත්ථද්දසාසිං සම්බුද්ධං, පත්තිකං චාරුදස්සනං.

''සකං චිත්තං පසාදෙත්වා, නීහරිත්වාන පානධිං;
පාදමූලෙ ඨපෙත්වාන, ඉදං වචනමබ්රවිං.

''අභිරුහ මහාවීර, සුගතින්ද විනායක;
ඉතො ඵලං ලභිස්සාමි, සො මෙ අත්ථො සමිජ්ඣතු.

''අනොමදස්සී භගවා, ලොකජෙට්ඨො නරාසභො;
පානධිං අභිරුහිත්වා, ඉදං වචනමබ්රවි.

''යො පානධිං මෙ අදාසි, පසන්නො සෙහි පාණිහි;
තමහං කිත්තයිස්සාමි, සුණාථ මම භාසතො.

''බුද්ධස්ස ගිරමඤ්ඤාය, සබ්බෙ දෙවා සමාගතා;
උදග්ගචිත්තා සුමනා, වෙදජාතා කතඤ්ජලී.

''පානධීනං පදානෙන, සුඛිතොයං භවිස්සති;
පඤ්චපඤ්ඤාසක්ඛත්තුඤ්ච, දෙවරජ්ජං කරිස්සති.

''සහස්සක්ඛත්තුං රාජා ච, චක්කවත්තී භවිස්සති;
පදෙසරජ්ජං විපුලං, ගණනාතො අසඞ්ඛියං.

''අපරිමෙය්‍යෙ ඉතො කප්පෙ, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

''තස්ස ධම්මෙසු දායාදො, ඔරසො ධම්මනිම්මිතො;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, නිබ්බායිස්සතිනාසවො.

''දෙවලොකෙ මනුස්සෙ වා, නිබ්බත්තිස්සති පුඤ්ඤවා;
දෙවයානපටිභාගං, යානං පටිලභිස්සති.

‘‘පාසාදා සිවිකා වය්හං, හත්ථිනො සමලඞ්කතා;
රථා වාජඤ්ඤසංයුත්තා, සදා පාතුභවන්ති මෙ.

‘‘අගාරා නික්ඛමන්තොපි, රථෙන නික්ඛමිං අහං;
කෙසෙසු ඡිජ්ජමානෙසු, අරහත්තමපාපුණිං.

‘‘ලාභා මය්හං සුලද්ධං මෙ, වාණිජ්ජං සුප්පයොජිතං;
දත්වාන පානධිං එකං, පත්තොම්හි අචලං පදං.

‘‘අපරිමෙය්‍යො ඉතො කප්පෙ, යං පානධිමදාසහං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පානධිස්ස ඉදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා අත්තනො කනිට්ඨභාතිකෙන නන්දකත්ථෙරෙන හෙට්ඨා වුත්තනයෙන අඤ්ඤාබ්‍යාකරණෙ කතෙ ‘‘ඉදානි නන්දකොපි අරහා ජාතො, හන්ද මයං උභොපි සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා වුසිතබ්‍රහ්මචරියතං නිවෙදෙස්සාමාති උප්පන්නං පරිවිතක්කං නන්දකත්ථෙරස්ස කථෙන්තො –

175. ‘‘එහි නන්දක ගච්ඡාම, උපජ්ඣායස්ස සන්තිකං;
සීහනාදං නදිස්සාම, බුද්ධසෙට්ඨස්ස සම්මුඛා.

176. ‘‘යාය නො අනුකම්පාය, අම්හෙ පබ්බාජයී මුනි;
සො නො අත්ථො අනුප්පත්තො, සබ්බසංයොජනක්ඛයො’’ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **නන්දකාති** ආලපනං. **එහීති** තස්ස අත්තනො සන්තිකකරණං. **ගච්ඡාමාති** තෙන අත්තනා ච එකජ්ඣං කාතබ්බකිරියාවචනං, **උපජ්ඣායස්සාති** සම්මාසම්බුද්ධස්ස, සම්මාසම්බුද්ධො හි සමන්තචක්ඛුනා බුද්ධචක්ඛුනා ච සත්තානං ආසයානුසයචරිතාදීනං යථාභූතවිලොකනෙන සදෙවකස්ස ලොකස්ස වජ්ජාවජ්ජං උපනිජ්ඣායතීති විසෙසතො උපජ්ඣායොති වත්තබ්බතං අරහති. යදත්ථං ගමනං, තං දස්සෙතුං **‘‘සීහනාදං නදිස්සාම, බුද්ධසෙට්ඨස්ස සම්මුඛා’’**ති ආහ. යථාභුච්චගුණාභිබ්‍යාහාරතාය අභීතනාදභාවතො සීහනාදං බුද්ධස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස තතො එව සබ්බසත්තුත්තමතාය සෙට්ඨස්ස, බුද්ධානං වා සාවකබුද්ධාදීනං සෙට්ඨස්ස සම්මුඛා පුරතො නදිස්සාමාති අත්ථො.

යථා පන සීහනාදං නදිතුකාමො, තං දස්සෙන්තො **‘‘යායා’’**ති ගාථමාහ. තත්ථ **යායාති** යදත්ථං, යාය යදත්ථානුප්පත්තියාති අත්ථො. **නොති** අම්හාකං. **අනුකම්පායාති** අනුග්ගණ්හනෙන අම්හෙ ද්වෙපි **පබ්බාජයි** පබ්බාජෙසි. **මුනීති** භගවා. **සො නො අත්ථො අනුප්පත්තොති** සො අත්ථො සබ්බෙසං සංයොජනානං ඛයභූතං අරහත්තඵලං නො අම්හෙහි අනුප්පත්තො, අධිගතොති අත්ථො.

භරතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. භාරද්වාජත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

නදන්ති එවං සප්පඤ්ඤාති ආයස්මතො භාරද්වාජත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සුමනං නාම පච්චෙකබුද්ධං පිණ්ඩාය චරන්තං දිස්වා පසන්නමානසො පරිපක්කං වල්ලිකාරඵලං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා ගොත්තනාමෙන **භාරද්වාජොත්වෙව** පඤ්ඤායිත්ථ. සො වයප්පත්තො ඝරාවාසං වසන්තො එකපුත්තං ලභි. තස්ස ‘‘කණ්හදින්නො’’ති නාමං අකාසි. තස්ස විඤ්ඤුතං පත්තකාලෙ ‘‘තාත, අසුකස්ස නාම ආචරියස්ස සන්තිකෙ සිප්පං සික්ඛිත්වා එහී’’ති තං තක්කසිලං පෙසෙසි. සො ගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ සත්ථු සාවකං අඤ්ඤතරං මහාථෙරං කල්‍යාණමිත්තං ලභිත්වා තස්ස සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කතපුබ්බකිච්චො විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.48.66-70) –

‘‘සුමනො නාම සම්බුද්ධො, තක්කරායං වසී තදා;
වල්ලිකාරඵලං ගය්හ, සයම්භුස්ස අදාසහං.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අථස්ස පිතා භාරද්වාජො වෙළුවනෙ විහරන්තං භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පබ්බජිත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං සච්ඡාකාසි. අථ පුත්තො සත්ථාරං වන්දිතුං රාජගහං ආගතො සත්ථු සන්තිකෙ නිසින්නං පිතරං දිස්වා තුට්ඨචිත්තො ''පිතාපි ඛො මෙ පබ්බජිතො, කිං නු ඛො තෙන පබ්බජ්ජාකිච්චං මත්ථකං පාපිත''න්ති වීමංසන්තො ඛීණාසවභාවං ඤත්වා තං සීහනාදං නදාපෙතුකාමො, ''සාධු, ඛො තුම්හෙහි කතං පබ්බජන්තෙහි, පබ්බජ්ජාකිච්චං පන මත්ථකං පාපිත''න්ති පුච්ඡි. භාරද්වාජො පුත්තස්ස අධිගමං දීපෙන්තො –

177. ''නදන්ති එවං සප්පඤ්ඤා, සීහාව ගිරිගබ්භරෙ;
වීරා විජිතසඞ්ගාමා, ජෙත්වා මාරං සවාහනං.

178. ''සත්ථා ච පරිචිණ්ණො මෙ, ධම්මො සඞ්ඝො ච පූජිතො;
අහඤ්ච චිත්තො සුමනො, පුත්තං දිස්වා අනාසව''න්ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **නදන්තීති** යථාභුච්චගුණාභිබ්‍යාහාරවසෙන අභීතනාදං නදන්ති ගජ්ජන්ති. **එවන්ති** ඉදානි වත්තබ්බාකාරදස්සනං. **සප්පඤ්ඤාති** අග්ගමග්ගපඤ්ඤාධිගමෙන සබ්බපඤ්ඤාධිගමෙන සබ්බපඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තා. **වීරාති** චතුබ්බිධසම්මප්පධානවීරියසම්පන්නතාය වීරා, තතො එව අනවසෙසසංකිලෙසපක්ඛනිම්මථනෙන **සවාහනං** කිලෙසමාරං අභිසඞ්ඛාරමාරං දෙවපුත්තමාර**ඤ්ච ජෙත්වා** සබ්බසො **විජිතසඞ්ගාමා** නදන්ති සප්පඤ්ඤාති සම්බන්ධො.

එවං විජෙතබ්බවිජයෙන සීහනාදං දස්සෙත්වා ඉදානි ආරාධෙතබ්බසමාරාධනෙන ඉච්ඡිතබ්බසිද්ධියා ච තං දස්සෙතුං, **''සත්ථා ච පරිචිණ්ණො මෙ''**ති දුතියං ගාථමාහ. තත්ථ **සත්ථා ච පරිචිණ්ණො මෙති** මම සත්ථා සම්මාසම්බුද්ධො යථානුසිට්ඨං ඔවාදානුසාසනීකරණෙන මයා පරිචිණ්ණො උපාසිතො, න ධම්මාධිකරණං විසොසිතොති අධිප්පායො. **ධම්මො සඞ්ඝො ච පූජිතොති** නවවිධොපි ලොකුත්තරධම්මො, යථාපටිපත්තියාගතමග්ගානුප්පත්තියා සීලදිට්ඨිසාමඤ්ඤගමනෙන අරියසඞ්ඝො ච මයා පූජිතො මානිතො. **අහඤ්ච චිත්තො සුමනො, පුත්තං දිස්වා අනාසවන්ති** මම පුත්තං අනාසවං සබ්බසො ඛීණාසවං දිස්වා දස්සනහෙතු අහම්පි චිත්තො නිරාමිසාය පීතියා තුට්ඨො, තතොයෙව නිරාමිසෙන සොමනස්සෙන සුමනො ජාතොති අත්ථො.

භාරද්වාජත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. කණ්හදින්නත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

උපාසිතා සප්පුරිසාති ආයස්මතො කණ්හදින්නත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො ඉතො චතුනවුතෙ කප්පෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සොභිතං නාම පච්චෙකබුද්ධං දිස්වා පසන්නචිත්තො පුන්නාගපුප්ඵෙහි පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **කණ්හදින්නොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො උපනිස්සයසම්පත්තියා චොදියමානො ධම්මසෙනාපතිං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.48.61-65) –

''සොභිතො නාම සම්බුද්ධො, චිත්තකූටෙ වසී තදා;
ගහෙත්වා ගිරිපුන්නාගං, සයම්භුං අභිපූජයිං.

''චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං බුද්ධමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

179. ''උපාසිතා සප්පුරිසා, සුතා ධම්මා අභිණ්හසො;
සුත්වාන පටිපජ්ජිස්සං, අඤ්ජසං අමතොගධං.

180. ''භවරාගහතස්ස මෙ සතො, භවරාගො පුන මෙ න විජ්ජති;
න චාහු න ච මෙ භවිස්සති, න ච මෙ එතරහි විජ්ජතී''ති. –

ගාථාද්වයං අභාසි.

තත්ථ **උපාසිතාති** පරිචරිතා පටිපත්තිපයිරුපාසනාය පයිරුපාසිතා. **සප්පුරිසාති** සන්තෙහි සීලාදිගුණෙහි සමන්නාගතා පුරිසා, අරියපුග්ගලා සාරිපුත්තත්ථෙරාදයො. එතෙන පුරිමචක්කද්වයසම්පත්තිමත්තනො දස්සෙති. න හි පතිරූපදෙසවාසෙන විනා සප්පුරිසූපනිස්සයො සම්භවති. **සුතා ධම්මාති** සච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිපටිසංයුත්තධම්මා

සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරිතා. එතෙන අත්තනො බාහුසච්චං දස්සෙන්තො පච්ඡිමචක්කද්වයසම්පත්තිං දස්සෙති. **අභිණ්හසොති** බහුසො න කාලෙන කාලං. ඉදඤ්ච පදං ''උපාසිතා සප්පුරිසා''ති එත්ථාපි යොජෙතබ්බං. **සුත්වාන පටිපජ්ජිස්සං, අඤ්ජසං අමතොගධන්ති** තෙ ධම්මෙ සුත්වා තත්ථ වුත්තරූපාරූපධම්මෙ සලක්ඛණාදිතො පරිග්ගහෙත්වා අනුක්කමෙන විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අමතොගධං නිබ්බානපතිට්ඨං තංසම්පාපකං අඤ්ජසං අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං පටිපජ්ජිං පාපුණිං.

භවරාගහතස්ස මෙ සතොති භවරාගෙන භවතණ්හාය අනාදිමති සංසාරෙ හතස්ස උපද්දුතස්ස මම සතො සමානස්ස, අග්ගමග්ගෙන වා හතභවරාගස්ස. **භවරාගො පුන මෙ න විජ්ජතීති** තතො එව පුන ඉදානි භවරාගො මෙ නත්ථි. **න වාහු න මෙ භවිස්සති, න ච මෙ එතරහි විජ්ජතීති** යදිපි පුබ්බෙ පුථුජ්ජනකාලෙ සෙක්ඛකාලෙ ච මෙ භවරාගො අහොසි, අග්ගමග්ගප්පත්තිතො පන පට්ඨාය න වාහු න ච අහොසි, ආයතිම්පි න මෙ භවිස්සති, එතරහි අධුනාපි න ච මෙ විජ්ජති න ච උපලබ්භති, පහීනොති අත්ථො. භවරාගවචනෙනෙව චෙත්ථ තදෙකට්ඨතාය මානාදීනම්පි අභාවො වුත්තොති සබ්බසො පරික්ඛීණභවසංයොජනතං දස්සෙති.

කණ්හදින්නත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුත්ථවග්ගො

1. මිගසිරත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යතො අහං පබ්බජිතොති ආයස්මතො මිගසිරත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නචිත්තො කුසට්ඨකං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කොසලරට්ඨෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ පටිසන්ධිං ගහෙත්වා මිගසිරනක්ඛත්තෙන ජාතත්තා **මිගසිරොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො බ්‍රාහ්මණානං විජ්ජාසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගතො ඡවසීසමන්තං නාම සික්ඛි, යං පරිජප්පෙත්වා තිවස්සමත්ථකෙ මතානම්පි සීසං නඛෙන ආකොටෙත්වා ''අයං සත්තො අසුකට්ඨානෙ නිබ්බත්තො''ති ජානාති.

සො ඝරාවාසං අනිච්ඡන්තො පරිබ්බාජකපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා තං විජ්ජං නිස්සාය ලොකෙන සක්කතො ගරුකතො ලාභී හුත්වා විචරන්තො සාවත්ථිං උපගතො සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා අත්තනො ආනුභාවං පකාසෙන්තො – ''අහං, භො ගොතම, මතානං නිබ්බත්තට්ඨානං ජානාමී''ති වත්වා, ''කථං පන ත්වං ජානාසී''ති වුත්තෙ, ''ඡවසීසානි ආහරාපෙත්වා මන්තං පරිජප්පෙත්වා නඛෙන සීසං ආකොටෙන්තො නිරයාදිකං තෙහි තෙහි නිබ්බත්තට්ඨානං ජානාමී''ති කථෙසි. අථස්ස භගවා පරිනිබ්බුතස්ස භික්ඛුනො සීසකපාලං ආහරාපෙත්වා, ''කථෙහි තාව තස්ස ගතිං, යස්සිදං සීසකපාල''න්ති ආහ. සො තං කපාලං මන්තං පරිජප්පෙත්වා නඛෙන ආකොටෙත්වා නෙව අන්තං න කොටිං පස්සති. අථ සත්ථාරා, ''න සක්කොසි පරිබ්බාජකා''ති වුත්තෙ , ''උපපරික්ඛිස්සාමි තාවා''ති වත්වා පුනප්පුනං පරිවත්තෙන්තොපි න පස්සතෙව. බාහිරකමන්තෙන හි ඛීණාසවස්ස ගතිං කථං ජානිස්සති, අථස්ස මත්ථකතො කච්ඡෙහි ච සෙදො මුච්චි. සො ලජ්ජිත්වා තුණ්හීභූතො අට්ඨාසි. සත්ථා ''කිලමසි පරිබ්බාජකා''ති ආහ. සො ''ආම, කිලමාමි, න ඉමස්ස ගතිං ජානාමි, තුම්හෙ පන ජානාථා''ති. ''අහං එතං ජානාමි, ඉතො උත්තරිතරම්පි ජානාමී''ති වත්වා ''නිබ්බානං ගතො සො''ති ආහ. පරිබ්බාජකො ''ඉමං විජ්ජං මය්හං දෙථා''ති ආහ. ''තෙන හි පබ්බජා''ති වත්වා තං පබ්බාජෙත්වා පඨමං සමථකම්මට්ඨානෙ නියොජෙත්වා ඣානාභිඤ්ඤාසු පතිට්ඨිතස්ස විපස්සනාය කම්මං උපදිසි. සො විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.48.56-60) –

''කස්සපස්ස භගවතො, බ්‍රාහ්මණස්ස වුසීමතො;
පසන්නචිත්තො සුමනො, කුසට්ඨකමදාසහං.

''ඉමස්මිංයෙව කප්පස්මිං, කුසට්ඨකමදාසහං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, කුසට්ඨකස්සිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

181. ''යතො අහං පබ්බජිතො, සම්මාසම්බුද්ධසාසනෙ;
විමුච්චමානො උග්ගච්ඡිං, කාමධාතුං උපච්චගං.

182. ''බ්‍රහ්මුනො පෙක්ඛමානස්ස, තතො චිත්තං විමුච්චි මෙ;
අකුප්පා මෙ විමුත්තීති, සබ්බසංයොජනක්ඛයා''ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **යතො අහං පබ්බජිතො, සම්මාසම්බුද්ධසාසනෙති** යතො පභුති අහං පබ්බජිතො බුද්ධස්ස භගවතො සාසනෙ, පබ්බජිතකාලතො පට්ඨාය. **විමුච්චමානො උග්ගච්ඡින්ති** සංකිලෙසපක්ඛතො පඨමං තාව සමථවිපස්සනාහි විමුච්චමානො වොදානධම්මසවනෙන උට්ඨහිං. එවං උග්ගච්ඡන්තො **කාමධාතුං උපච්චගං** අනාගාමිමග්ගෙන අච්චන්තමෙව කාමධාතුං අතික්කමිං.

බ්‍රහ්මුනො පෙක්ඛමානස්ස, තතො චිත්තං විමුච්චි මෙති සදෙවකස්ස ලොකස්ස අග්ගභූතත්තා සෙට්ඨට්ඨෙන බ්‍රහ්මුනො බුද්ධස්ස භගවතො මහාකරුණායොගෙන ''අයං කුලපුත්තො මම සාසනෙ පබ්බජිත්වා කථං නු ඛො පටිපජ්ජතී''ති පෙක්ඛන්තස්ස තතො අනාගාමිමග්ගාධිගමතො පච්ඡා අග්ගමග්ගාධිගමෙන මම චිත්තං සබ්බසංකිලෙසතො අච්චන්තමෙව මුච්චි. **අකුප්පා මෙ විමුත්තීති, සබ්බසංයොජනක්ඛයාති** තථාවිමුත්තචිත්තත්තා එව සබ්බෙසං සංයොජනානං ඛයා පරික්ඛයා ඉති එවං අකුප්පා මෙ විමුත්තීති අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි.

මිගසිරත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සිවකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අනිච්චානි ගහකානීති ආයස්මතො සිවකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං භගවන්තං පිණ්ඩාය චරන්තං පස්සිත්වා පසන්නමානසො පත්තං ආදාය කුම්මාසස්ස පූරෙත්වා අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්ති, **සිවකොතිස්ස** නාමං අහොසි. සො වයප්පත්තො විජ්ජාසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගතො නෙක්ඛම්මජ්ඣාසයතාය කාමෙ පහාය පරිබ්බාජකපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා විචරන්තො සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.56.117-121) –

''එසනාය චරන්තස්ස, විපස්සිස්ස මහෙසිනො;
රිත්තකං පත්තං දිස්වාන, කුම්මාසං පූරයිං අහං.

''එකනවුතිතො කප්පෙ, යං භික්ඛමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, කුම්මාසස්ස ඉදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

183. ''අනිච්චානි ගහකානි, තත්ථ තත්ථ පුනප්පුනං;
ගහකාරං ගවෙසන්තො, දුක්ඛා ජාති පුනප්පුනං.

184. ''ගහකාරක දිට්ඨොසි, පුන ගෙහං න කාහසි;
සබ්බා තෙ ඵාසුකා භග්ගා, ථූණිකා ච විදාලිතා;
විමරියාදිකතං චිත්තං, ඉධෙව විධමිස්සතී''ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **අනිච්චානි ගහකානි, තත්ථ තත්ථ පුනප්පුනන්ති** තස්මිං තස්මිං භවෙ පුනප්පුනං නිබ්බත්තමානානි ගහකානි අත්තභාවගෙහානි න නිබ්බානි අනවට්ඨිතානි ඉත්තරානි පරිත්තකාලානි. **ගහකාරං ගවෙසන්තොති** ඉමස්ස අත්තභාවගෙහස්ස කාරකං තණ්හාවඩ්ඪකිං පරියෙසන්තො එත්තකං කාලං අනුවිචරින්ති අධිප්පායො. **දුක්ඛා ජාති පුනප්පුනන්ති** ඉදං ගහකාරකගවෙසනස්ස කාරණවචනං . යස්මා ජරාබ්‍යාධිමරණමිස්සතාය ජාති නාමෙසා පුනප්පුනං උපගන්තුං දුක්ඛා, න ච සා තස්මිං අදිට්ඨෙ නිවත්තති, තස්මා තං ගවෙසන්තො විචරින්ති අත්ථො.

ගහකාරක දිට්ඨොසීති ඉදානි පන යෙන සො සක්කා දට්ඨුං, තෙන අරියමග්ගඤාණචක්ඛුනා ගහකාරක දිට්ඨො අසි. **පුන ගෙහන්ති** පුන ඉමස්මිං සංසාරවට්ටෙ අත්තභාවසඞ්ඛාතං මම ගෙහං **න කාහසි** න කරිස්සසි. **සබ්බා තෙ ඵාසුකා භග්ගාති** තව සබ්බා අනවසෙසකිලෙසඵාසුකා මයා භග්ගා. **ථූණිකා ච විදාලිතාති** ඉදානි තයා කාතබ්බස්ස අත්තභාවගෙහස්ස අවිජ්ජාසඞ්ඛාතා කණ්ණිකා ච භින්නා. **විමරියාදිකතං චිත්තන්ති** මම චිත්තං විගතන්තං කතං, ආයතිං අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදිතං. තතො එව **ඉධෙව විධමිස්සති** ඉමස්මිංයෙව භවෙ විද්ධංසිස්සති, චරිමකචිත්තනිරොධෙන නිරුජ්ඣිස්සතීති අත්ථො.

සිවකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. උපවාණත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අරහං සුගතොති ආයස්මතො උපවාණත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ දලිද්දකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො භගවති පරිනිබ්බුතෙ තස්ස ධාතුං ගහෙත්වා මනුස්සදෙවනාගගරුළකුම්භණ්ඩයක්ඛගන්ධබ්බෙහි සත්තරතනමයෙ සත්තයොජනිකෙ ථූපෙ කතෙ තත්ථ සුධොතං අත්තනො උත්තරාසඞ්ගං වෙළග්ගෙ ආබන්ධිත්වා ධජං කත්වා පූජං අකාසි. තං ගහෙත්වා අභිසම්මතකො නාම යක්ඛසෙනාපති දෙවෙහි චෙතියපූජාරක්ඛණත්ථං ඨපිතො අදිස්සමානකායො ආකාසෙ ධාරෙන්තො චෙතියං තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං අකාසි. සො තං දිස්වා භිය්‍යොසොමත්තාය පසන්නමානසො අහොසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **උපවාණොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො ජෙතවනපටිග්ගහණෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො අරහත්තං පත්වා ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.56.122-178) –

‘‘පදුමුත්තරො නාම ජිනො, සබ්බධම්මාන පාරගූ;
ජලිත්වා අග්ගික්ඛන්ධොව, සම්බුද්ධො පරිනිබ්බුතො.

‘‘මහාජනා සමාගම්ම, පූජයිත්වා තථාගතං;
චිත්තං කත්වාන සුගතං, සරීරං අභිරොපයුං.

‘‘සරීරකිච්චං කත්වාන, ධාතුං තත්ථ සමානයුං;
සදෙවමනුස්සා සබ්බෙ, බුද්ධථූපං අකංසු තෙ.

‘‘පඨමා කඤ්චනමයා, දුතියා ච මණිමයා;
තතියා රූපියමයා, චතුත්ථී ඵලිකාමයා.

‘‘තත්ථ පඤ්චමිකා චෙව, ලොහිතඞ්කමයා අහු;
ඡට්ඨා මසාරගල්ලස්ස, සබ්බං රතනමයූපරි.

‘‘ජඞ්ඝා මණිමයා ආසි, වෙදිකා රතනාමයා;
සබ්බසොණ්ණමයො ථූපො, උද්ධං යොජනමුග්ගතො.

‘‘දෙවා තත්ථ සමාගන්ත්වා, එකතො මන්තයුං තදා;
මයම්පි ථූපං කස්සාම, ලොකනාථස්ස තාදිනො.

‘‘ධාතු ආවෙණිකා නත්ථි, සරීරං එකපිණ්ඩිතං;
ඉමම්හි බුද්ධථූපම්හි, කස්සාම කඤ්චුකං මයං.

‘‘දෙවා සත්තහි රත්නෙහි, අඤ්ඤං වඩ්ඪෙසුං යොජනං;
ථූපො ද්වියොජනුබ්බෙධො, තිමිරං බ්‍යපහන්ති සො.

‘‘නාගා තත්ථ සමාගන්ත්වා, එකතො මන්තයුං තදා;
මනුස්සා චෙව දෙවා ච, බුද්ධථූපං අකංසු තෙ.

‘‘මා නො පමත්තා අස්සුම්හ, අප්පමත්තා සදෙවකා;
මයම්පි ථූපං කස්සාම, ලොකනාථස්ස තාදිනො.

‘‘ඉන්දනීලං මහානීලං, අථො ජොතිරසං මණිං;
එකතො සන්නිපාතෙත්වා, බුද්ධථූපං අඡාදයුං.

‘‘සබ්බං මණිමයං ආසි, යාවතා බුද්ධචෙතියං;
තියොජනසමුබ්බෙධං, ආලොකකරණං තදා.

‘‘ගරුළා ච සමාගන්ත්වා, එකතො මන්තයුං තදා;
මනුස්සා දෙවනාගා ච, බුද්ධපූජං අකංසු තෙ.

‘‘මා නො පමත්තා අස්සුම්හ, අප්පමත්තා සදෙවකා;
මයම්පි ථූපං කස්සාම, ලොකනාථස්ස තාදිනො.

‘‘සබ්බං මණිමයං ථූපං, අකරුං තෙ ච කඤ්චුකං;

යොජනං තෙපි වඩ්ඪෙසුං, ආයතං බුද්ධචෙතියං.

‘‘චතුයොජනමුබ්බෙධො, බුද්ධථූපො විරොචති;
ඔභාසෙති දිසා සබ්බා, සතරංසීව උග්ගතො.

‘‘කුම්භණ්ඩා ච සමාගන්ත්වා, එකතො මන්තයුං තදා;
මනුස්සා චෙව දෙවා ච, නාගා ච ගරුළා තථා.

‘‘පච්චෙකං බුද්ධසෙට්ඨස්ස, අකංසු ථූපමුත්තමං;
මා නො පමත්තා අස්සුම්හ, අප්පමත්තා සදෙවකා.

‘‘මයම්පි ථූපං කස්සාම, ලොකනාථස්ස තාදිනො;
රතනෙහි ඡාදෙස්සාම, ආයතං බුද්ධචෙතියං.

‘‘යොජනං තෙපි වඩ්ඪෙසුං, ආයතං බුද්ධචෙතියං;
පඤ්චයොජනමුබ්බෙධො, ථූපො ඔභාසතෙ තදා.

‘‘යක්ඛා තත්ථ සමාගන්ත්වා, එකතො මන්තයුං තදා;
මනුස්සා දෙවනාගා ච, ගරුළා ච කුම්භණ්ඩකා.

‘‘පච්චෙකං බුද්ධසෙට්ඨස්ස, අකංසු ථූපමුත්තමං;
මා නො පමත්තා අස්සුම්හ, අප්පමත්තා සදෙවකා.

‘‘මයම්පි ථූපං කස්සාම, ලොකනාථස්ස තාදිනො;
ඵලිකා ඡාදයිස්සාම, ආයතං බුද්ධචෙතියං.

‘‘යොජනං තෙපි වඩ්ඪෙසුං, ආයතං බුද්ධචෙතියං;
ඡයොජනිකමුබ්බෙධො, ථූපො ඔභාසතෙ තදා.

‘‘ගන්ධබ්බා ච සමාගන්ත්වා, එකතො මන්තයුං තදා;
මනුජා දෙවතා නාගා, කුම්භණ්ඩා ගරුළා තථා.

‘‘සබ්බෙ අකංසු බුද්ධථූපං, මයමෙත්ථ අකාරකා;
මයම්පි ථූපං කස්සාම, ලොකනාථස්ස තාදිනො.

‘‘වෙදියො සත්ත කත්වාන, ධජං ඡත්තං අකංසු තෙ;
සබ්බසොණ්ණමයං ථූපං, ගන්ධබ්බා කාරයුං තදා.

‘‘සත්තයොජනමුබ්බෙධො, ථූපො ඔභාසතෙ තදා;
රත්තින්දිවා න ඤායන්ති, ආලොකො හොති සබ්බදා.

‘‘අභිභොන්ති න තස්සාභා, චන්දසූරා සතාරකා;
සමන්තා යොජනසතෙ, පදීපොපි න පජ්ජලි.

‘‘තෙන කාලෙන යෙ කෙචි, ථූපං පූජෙන්ති මානුසා;
න තෙ ථූපං ආරුහන්ති, අම්බරෙ උක්ඛිපන්ති තෙ.

‘‘දෙවෙහි ඨපිතො යක්ඛො, අභිසම්මතනාමකො;
ධජං වා පුප්ඵදාමං වා, අභිරොපෙති උත්තරිං.

‘‘න තෙ පස්සන්ති තං යක්ඛං, දාමං පස්සන්ති ගච්ඡතො;
එවං පස්සිත්වා ගච්ඡන්තා, සබ්බෙ ගච්ඡන්ති සුග්ගතිං.

‘‘විරුද්ධා යෙ පාවචනෙ, පසන්නා යෙ ච සාසනෙ;
පාටිහීරං දට්ඨුකාමා, ථූපං පූජෙන්ති මානුසා.

‘‘නගරෙ හංසවතියා, අහොසිං භතකො තදා;

ආමොදිතං ජනං දිස්වා, එවං චින්තෙසහං තදා.

‘‘උළාරො භගවා නෙසො, යස්ස ධාතුඝරෙ දිසං;
ඉමා ච ජනතා තුට්ඨා, කාරං කුබ්බං න තප්පරෙ.

‘‘අහම්පි කාරං කස්සාමි, ලොකනාථස්ස තාදිනො;
තස්ස ධම්මෙසු දායාදො, භවිස්සාමි අනාගතෙ.

‘‘සුධොතං රජකෙනාහං, උත්තරෙය්‍යං පටං මම;
වෙළග්ගෙ ආලග්ගෙත්වාන, ධජං උක්ඛිපිමම්බරෙ.

‘‘අභිසම්මතකො ගය්හ, අම්බරෙ හාසි මෙ ධජං;
වාතෙරිතං ධජං දිස්වා, භිය්‍යො හාසං ජනෙසහං.

‘‘තත්ථ චිත්තං පසාදෙත්වා, සමණං උපසඞ්කමිං;
තං භික්ඛුං අභිවාදෙත්වා, විපාකං පුච්ඡහං ධජෙ.

‘‘සො මෙ කථෙසි ආනන්දී, පීතිසඤ්ජනනං මම;
තස්ස ධජස්ස විපාකං, අනුභොස්සසි සබ්බදා.

‘‘හත්ථීඅස්සරථාපත්තී, සෙනා ච චතුරඞ්ගිනී;
පරිවාරෙස්සන්ති තං නිච්චං, ධජදානස්සිදං ඵලං.

‘‘සට්ඨිතූරියසහස්සානි, භෙරියො සමලඞ්කතා;
පරිවාරෙස්සන්ති තං නිච්චං, ධජදානස්සිදං ඵලං.

‘‘ඡළසීති සහස්සානි, නාරියො සමලඞ්කතා;
විචිත්තවත්ථාභරණා, ආමුක්කමණිකුණ්ඩලා.

‘‘අළාරපම්හා හසුලා, සුසඤ්ඤා තනුමජ්ඣිමා;
පරිවාරෙස්සන්ති තං නිච්චං, ධජදානස්සිදං ඵලං.

‘‘තිංසකප්පසහස්සානි, දෙවලොකෙ රමිස්සසි;
අසීතික්ඛත්තුං දෙවින්දො, දෙවරජ්ජං කරිස්සසි.

‘‘සහස්සක්ඛත්තුං රාජා ච, චක්කවත්තී භවිස්සති;
පදෙසරජ්ජං විපුලං, ගණනාතො අසඞ්ඛියං.

‘‘කප්පසතසහස්සම්හි, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘දෙවලොකා චවිත්වාන, සුක්කමූලෙන චොදිතො;
පුඤ්ඤකම්මෙන සඤ්ඤුත්තො, බ්‍රහ්මබන්ධු භවිස්සසි.

‘‘අසීතිකොටිං ඡඩ්ඩෙත්වා, දාසෙ කම්මකරෙ බහූ;
ගොතමස්ස භගවතො, සාසනෙ පබ්බජිස්සසි.

‘‘ආරාධයිත්වා සම්බුද්ධං, ගොතමං සක්‍යපුඞ්ගවං;
උපවාණොති නාමෙන, හෙස්සසි සත්ථු සාවකො.

‘‘සතසහස්සෙ කතං කම්මං, ඵලං දස්සෙසි මෙ ඉධ;
සුමුත්තො සරවෙගොව, කිලෙසෙ ඣාපයිං මම.

‘‘චක්කවත්තිස්ස සන්තස්ස, චාතුද්දීපිස්සරස්ස මෙ;
තීණි යොජනානි සාමන්තා, උස්සීයන්ති ධජා සදා.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;

දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ධජදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අථායස්මා උපවාණො භගවතො උපට්ඨාකො අහොසි. තෙන ච සමයෙන භගවතො වාතාබාධො උප්පජ්ජි. ථෙරස්ස ච ගිහිසහායො දෙවහිතො නාම බ්‍රාහ්මණො සාවත්ථියං පටිවසති. සො ථෙරං චතූහි පච්චයෙහි පවෙදෙසි. අථායස්මා උපවාණො නිවාසෙත්වා පත්තචීවරමාදාය තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස නිවෙසනං උපගච්ඡි. බ්‍රාහ්මණො ‘‘කෙනචි අඤ්ඤෙන පයොජනෙන ථෙරො ආගතො’’ති ඤත්වා, ‘‘වදෙය්‍යාථ, භන්තෙ, කෙනත්ථො’’ති ආහ. ථෙරො තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පයොජනං ආචික්ඛන්තො –

185. ‘‘අරහං සුගතො ලොකෙ, වාතෙහාබාධිකො මුනි;
සචෙ උණ්හොදකං අත්ථි, මුනිනො දෙහි බ්‍රාහ්මණ.

186. ‘‘පූජිතො පූජනෙය්‍යානං, සක්කරෙය්‍යාන සක්කතො;
අපචිතොපචෙය්‍යානං, තස්ස ඉච්ඡාමි හාතවෙ’’ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තස්සත්ථො – යො ඉමස්මිං **ලොකෙ පූජනෙය්‍යානං** පූජෙතබ්බෙහි සක්කාදීහි දෙවෙහි මහාබ්‍රහ්මාදීහි ච බ්‍රහ්මෙහි **පූජිතො, සක්කරෙය්‍යානං** සක්කාතබ්බෙහි බිම්බිසාරකොසලරාජාදීහි **සක්කතො, අපචෙය්‍යානං** අපචායිතබ්බෙහි මහෙසීහි ඛීණාසවෙහි **අපචිතො,** කිලෙසෙහි ආරකත්තාදිනා **අරහං,** සොභනගමනාදිනා **සුගතො** සබ්බඤ්ඤූ **මුනි** මය්හං සත්ථා දෙවදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා, සො දානි **වාතෙහි** වාතහෙතු වාතක්ඛොභනිමිත්තං **ආබාධිකො** ජාතො. **සචෙ, බ්‍රාහ්මණ, උණ්හොදකං අත්ථි, තස්ස** වාතාබාධවූපසමනත්ථං තං **හාතවෙ** උපනෙතුං **ඉච්ඡාමී**ති. තං සුත්වා බ්‍රාහ්මණො උණ්හොදකං තදනුරූපං වාතාරහඤ්ච භෙසජ්ජං භගවතො උපනාමෙසි. තෙන ච සත්ථු රොගො වූපසමි. තස්ස භගවා අනුමොදනං අකාසීති.

උපවාණත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඉසිදින්නත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

දිට්ඨා මයාති ආයස්මතො ඉසිදින්නත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි කරොන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො බීජනිං ගහෙත්වා බොධියා පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සුනාපරන්තජනපදෙ සෙට්ඨිකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **ඉසිදින්නො**ති ලද්ධනාමො වයප්පත්තො සත්ථු චන්දනමාළපටිග්ගහණෙ පාටිහාරියං දිස්වා පසන්නමානසො සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා සොතාපන්නො හුත්වා අගාරං අජ්ඣාවසති. තස්ස හිතානුකම්පිනී දෙවතා තං චොදෙන්තී –

187. ‘‘දිට්ඨා මයා ධම්මධරා උපාසකා, කාමා අනිච්චා ඉති භාසමානා;
සාරත්තරත්තා මණිකුණ්ඩලෙසු, පුත්තෙසු දාරෙසු ච තෙ අපෙක්ඛා.

188. ‘‘අද්ධා න ජානන්ති යතොධ ධම්මං, කාමා අනිච්චා ඉති චාපි ආහු;
රාගඤ්ච තෙසං න බලත්ථි ඡෙත්තුං, තස්මා සිතා පුත්තදාරං ධනඤ්චා’’ති. –

ගාථාද්වයමභාසි.

තත්ථ **දිට්ඨා මයා ධම්මධරා උපාසකා, කාමා අනිච්චා ඉති භාසමානා**ති ඉධෙකච්චෙ පරියත්තිධම්මධරා උපාසකා මයා දිට්ඨා, පරියත්තිධම්මධරත්තා එව ‘‘කාමා නාමෙතෙ අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා’’ති කාමෙසු ආදීනවපටිසංයුත්තං ධම්මං භාසමානා, සයං පන **සාරත්තරත්තා මණිකුණ්ඩලෙසු, පුත්තෙසු දාරෙසු ච තෙ අපෙක්ඛා**ති සාරත්තා හුත්වා බහලරාගරත්තා මණීසු කුණ්ඩලෙසු ච, මණිචිතෙසු වා කුණ්ඩලෙසු, පුත්තෙසු පුත්තධීතාසු දාරෙසු ච අධිගතස්නෙහා, අඤ්ඤං භණන්තා අඤ්ඤං කරොන්තා දිට්ඨා මයාති අත්ථො.

යතොති යස්මා තෙ උපාසකා සාරත්තරත්තා මණිකුණ්ඩලෙසු පුත්තෙසු දාරෙසු ච අපෙක්ඛවන්තො, තස්මා **ඉධ** ඉමස්මිං බුද්ධසාසනෙ **ධම්මං** යාථාවතො **අද්ධා** එකංසෙන **න ජානන්ති**. එවං භූතා ච **‘‘කාමා අනිච්චා’’**ඉති චාපි ආහු අහොසි, සත්තපකති විචිත්තසභාවාති අධිප්පායො. **රාගඤ්ච තෙසං න බලත්ථි ඡෙත්තු**න්ති තෙසං උපාසකානං යස්මා රාගං ඡෙත්තුං සමුච්ඡින්දිතුං තාදිසං ඤාණබලං නත්ථි, **තස්මා** තෙන කාරණෙන **සිතා** තණ්හාවසෙන නිස්සිතා **පුත්තදාරං ධනඤ්ච** අල්ලීනා න විස්සජ්ජෙන්තීති සබ්බමෙතං දෙවතා තංයෙව උපාසකං උද්දිස්ස අඤ්ඤාපදෙසෙන කථෙසි. තං සුත්වා උපාසකො සංවෙගජාතො පබ්බජිත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.48.46-50) –

‘‘විපස්සිනො භගවතො, බොධියා පාදපුත්තමෙ;
සුමනො බීජනිං ගය්හ, අබීජිං බොධිමුත්තමං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, අබීජිං බොධිමුත්තමං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බීජනාය ඉදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො ඉමා එව ගාථා අභාසීති.

ඉසිදින්නත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සම්බුලකච්චානත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

දෙවො චාති ආයස්මතො සම්බුලකච්චානත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි කරොන්තො ඉතො චතුනවුතිකප්පමත්ථකෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සතරංසිං නාම පච්චෙකබුද්ධං නිරොධා වුට්ඨහිත්වා පිණ්ඩාය චරන්තං දිස්වා පසන්නමානසො තාලඵලං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ මගධරට්ඨෙ ගහපතිකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා ‘‘සම්බුලො’’ති ලද්ධනාමො කච්චානගොත්තතාය **සම්බුලකච්චානොති** පඤ්ඤායිත්ථ.

සො වයප්පත්තො සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා හිමවන්තසමීපෙ භෙරවාය නාම පබ්බතගුහාය විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො විහරති. අථෙකදිවසං මහා අකාලමෙඝො සතපටලසහස්සපටලො ථනෙන්තො ගජ්ජන්තො විජ්ජුල්ලතා නිච්ඡාරෙන්තො ගළගළායන්තො උට්ඨහිත්වා වස්සිතුං ආරභි, අසනියො ඵලිංසු. තං සද්දං සුත්වා අච්ඡතරච්ඡුවනමහිංසහත්ථිආදයො භීතතසිතා භීතරවං විරවිංසු. ථෙරො පන ආරද්ධවිපස්සනත්තා කායෙ ජීවිතෙ ච නිරපෙක්ඛො විගතලොමහංසො තං අචින්තෙන්තො විපස්සනායමෙව කම්මං කරොන්තො සම්මාපගමෙන උතුසප්පායලාභෙන සමාහිතචිත්තො තාවදෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා සහ අභිඤ්ඤාහි අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.85-90) –

‘‘සතරංසී නාම භගවා, සයම්භූ අපරාජිතො;
විවෙකා වුට්ඨහිත්වාන, ගොචරායාභිනික්ඛමි.

‘‘ඵලහත්ථො අහං දිස්වා, උපගච්ඡිං නරාසභං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, තාලඵලං අදාසහං.

‘‘චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො පටිපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා සොමනස්සජාතො උදානවසෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

189. ‘‘දෙවො ච වස්සති, දෙවො ච ගළගළායති,
එකකො චාහං භෙරවෙ බිලෙ විහරාමි;
තස්ස මය්හං එකකස්ස භෙරවෙ බිලෙ විහරතො,
නත්ථි භයං වා ඡම්භිතත්තං වා ලොමහංසො වා.

190. ‘‘ධම්මතා මමෙසා යස්ස මෙ, එකකස්ස භෙරවෙ බිලෙ;
විහරතො නත්ථි භයං වා, ඡම්භිතත්තං වා ලොමහංසො වා’’ති. –

ගාථාද්වයං අභාසි.

තත්ථ **දෙවො ච වස්සති, දෙවො ච ගළගළායතීති** දෙවො මෙඝො වස්සති ච, ‘‘ගළගළා’’ති ච කරොන්තො ගජ්ජතීති අත්ථො. ගජ්ජන්තස්ස හි අනුකරණමෙතං. **එකකො චාහං භෙරවෙ බිලෙ විහරාමීති** අහඤ්ච එකකො අසහායො සප්පටිභයායං පබ්බතගුහායං වසාමි, **තස්ස මය්හං** එවංභූතස්ස මෙ සතො **නත්ථි භයං වා ඡම්භිතත්තං වා ලොමහංසො වාති** චිත්තුත්‍රාසසඤ්ඤිතං භයං වා තංනිමිත්තකං සරීරස්ස ඡම්භිතත්තං වා ලොමහංසනමත්තං වා නත්ථි.

කස්මාති තත්ථ කාරණමාහ **‘‘ධම්මතා මමෙසා’’**ති. අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකස්ස හි තත්ථ අප්පහීනච්ඡන්දරාගතාය භයාදිනා භවිතබ්බං, මයා පන සබ්බසො තත්ථ පරිඤ්ඤාතං, තත්ථ ච ඡන්දරාගො සමුච්ඡින්නො, තස්මා භයාදීනං අභාවො **ධම්මතා මමෙසා** මම ධම්මසභාවො එසොති අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි.

සම්බුලකච්චානත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. නිතකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

කස්ස සෙලූපමං චිත්තන්ති ආයස්මතො නිතකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි කරොන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ බන්ධුමතීනගරෙ ආරාමගොපකො හුත්වා ජීවන්තො එකදිවසං භගවන්තං ආකාසෙන ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො නාළිකෙරඵලං දාතුකාමො අහොසි. සත්ථා තං අනුග්ගණ්හන්තො ආකාසෙයෙව ඨත්වා පටිග්ගණ්හි. සො තං දත්වා උළාරං පීතිසොමනස්සං පටිසංවෙදි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කොසලරට්ඨෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **නිතකො**ති ලද්ධනාමො විඤ්ඤුතං පත්තො සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරඤ්ඤෙ විහරන්තො ඝටෙන්තො අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.91-99) –

‘‘නගරෙ බන්ධුමතියා, ආරාමිකො අහං තදා;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, ගච්ඡන්තං අනිලඤ්ජසෙ.

‘‘නාළිකෙරඵලං ගය්හ, බුද්ධසෙට්ඨස්සදාසහං;
ආකාසෙ ඨිතකො සන්තො, පටිග්ගණ්හි මහායසො.

‘‘විත්තිසඤ්ජනනො මය්හං, දිට්ඨධම්මසුඛාවහො;
ඵලං බුද්ධස්ස දත්වාන, විප්පසන්නෙන චෙතසා.

‘‘අධිගච්ඡිං තදා පීතිං, විපුලඤ්ච සුඛුත්තමං;
උප්පජ්ජතෙව රතනං, නිබ්බත්තස්ස තහිං තහිං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘දිබ්බචක්ඛු විසුද්ධං මෙ, සමාධිකුසලො අහං;
අභිඤ්ඤාපාරමිප්පත්තො, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ථෙරෙ ඵලසුඛෙන නිබ්බානසුඛෙන විහරන්තෙ පධානපරිග්ගාහකො ථෙරො තං ආරඤ්ඤායතනං ගන්ත්වා තත්ථ වසන්තානං භික්ඛූනං පරිග්ගණ්හනත්ථං **‘‘කස්ස සෙලූපම’’**න්තිආදිනා පඨමං ගාථමාහ.

191. තත්ථ **කස්ස සෙලූපමං චිත්තං, ඨිතං නානුපකම්පතී**ති ඉමස්මිං අරඤ්ඤායතනෙ වසන්තෙසු කස්ස භික්ඛුනො චිත්තං අග්ගඵලාධිගමෙන එකඝනසිලාමයපබ්බතූපමං සබ්බෙසං ඉඤ්ජනානං අභාවතො වසීභාවප්පත්තියා ච ඨිතං සබ්බෙහිපි ලොකධම්මෙහි නානුකම්පති න වෙධති. ඉදානිස්ස අකම්පනාකාරං සද්ධිං කාරණෙන දස්සෙතුං **‘‘විරත්ත’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **විරත්තං රජනීයෙසූ**ති විරාගසඞ්ඛාතෙන අරියමග්ගෙන රජනීයෙසු රාගුප්පත්තිහෙතුභූතෙසු තෙභූමකධම්මෙසු විරත්තං, තත්ථ සබ්බසො සමුච්ඡින්නරාගන්ති අත්ථො. **කුප්පනීයෙ**ති පටිඝට්ඨානීයෙ, සබ්බස්මිම්පි ආඝාතවත්ථුස්මිං. **න කුප්පතී**ති න දුස්සති න විකාරං ආපජ්ජති. **යස්සෙවං භාවිතං චිත්තන්**ති යස්ස අරියපුග්ගලස්ස චිත්තං මනො එවං වුත්තනයෙන තාදිභාවෙන භාවිතං, **කුතො තං දුක්ඛමෙස්සතී**ති තං පුග්ගලං කුතො සත්තතො සඞ්ඛාරතො වා දුක්ඛං උපගමිස්සති, න තාදිසස්ස දුක්ඛං අත්ථීති අත්ථො.

192. එවං අනියමවසෙන පුච්ඡිතමත්ථං නිතකත්ථෙරො අත්තූපනායිකං කත්වා විස්සජ්ජෙන්තො **‘‘මම සෙලූපමං චිත්ත’’**න්තිආදිනා දුතියගාථාය අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි. තං වුත්තත්ථමෙව.

නිතකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සොණපොටිරියපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

න තාව සුපිතුං හොතීති ආයස්මතො සොණස්ස පොටිරියපුත්තස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ වනචරො හුත්වා ජීවන්තො එකදිවසං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නචිත්තො කුරඤ්ජියඵලං සත්ථුනො අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කපිලවත්ථුස්මිං පොටිරියස්ස නාම ගාමභොජකස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **සොණො**තිස්ස නාමං අහොසි. සො

වයප්පත්තො භද්දියස්ස සාකියරඤ්ඤො සෙනාපති අහොසි. අථ භද්දියරාජෙ හෙට්ඨා වුත්තනයෙන පබ්බජිතෙ, සෙනාපති ‘‘රාජාපි නාම පබ්බජි, කිං මය්හං ඝරාවාසෙනා’’ති පබ්බජි? පබ්බජිත්වා පන නිද්දාරාමො විහරති, න භාවනමනුයුඤ්ජති. තං භගවා අනුපියායං අම්බවනෙ විහරන්තො අත්තනො ඔභාසං ඵරාපෙත්වා තෙනස්ස සතිං ජනෙත්වා ඉමාය ගාථාය තං ඔවදන්තො –

193. ‘‘න තාව සුපිතුං හොති, රත්ති නක්ඛත්තමාලිනී;
පටිජග්ගිතුමෙවෙසා, රත්ති හොති විජානතා.

194. ‘‘හත්ථික්ඛන්ධාවපතිතං , කුඤ්ජරො චෙ අනුක්කමෙ;
සඞ්ගාමෙ මෙ මතං සෙය්‍යො, යඤ්චෙ ජීවෙ පරාජිතො’’ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **න තාව සුපිතුං හොති, රත්ති නක්ඛත්තමාලිනීති** අට්ඨහි අක්ඛණෙහි වජ්ජිතං නවමං ඛණං ලභිත්වා ඨිතස්ස විඤ්ඤුජාතිකස්ස යාව න අරහත්තං හත්ථගතං හොති, තාව අයං නක්ඛත්තමාලිනී රත්ති සුපිතුං නිද්දායිතුං න හොති, සුපනස්ස කාලො න හොති. අපිච ඛො **පටිජග්ගිතුමෙවෙසා, රත්ති හොති විජානතාති** එසා රත්ති නාම මනුස්සානං මිගපක්ඛීනඤ්ච නිද්දූපගමනෙන විසෙසතො නිස්සද්දවෙලාභූතා පටිපත්තිං අත්තනි සඤ්ජග්ගිතුං ජාගරියානුයොගමනුයුඤ්ජිතුමෙව විජානතා විඤ්ඤුනා ඉච්ඡිතා හොතීති.

තං සුත්වා සොණො සංවිග්ගතරමානසො හිරොත්තප්පං පච්චුපට්ඨපෙත්වා අබ්භොකාසිකඞ්ගං අධිට්ඨාය විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො **‘‘හත්ථික්ඛන්ධොව පතිත’’**න්ති දුතියං ගාථමාහ. තත්ථ **අවපතිතන්ති** අවමුඛං පතිතං උද්ධංපාදං අධොමුඛං පතිතං. **කුඤ්ජරො චෙ අනුක්කමෙති** කුඤ්ජරො අනුක්කමෙය්‍ය චෙ. ඉදං වුත්තං හොති – යදාහං හත්ථිමාරුහිත්වා සඞ්ගාමං පවිට්ඨො හත්ථික්ඛන්ධතො පතිතො, තදාහං **සඞ්ගාමෙ** තෙන හත්ථිනා මද්දිතො මතො අහොසිං චෙ, තං **මෙ** මරණං **සෙය්‍යො, යඤ්චෙ** ඉදානි කිලෙසෙහි **පරාජිතො ජීවෙ**ය්‍යං, තං න සෙය්‍යොති. ඉමං ගාථං වදන්තොයෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.52.1-6) –

‘‘මිගලුද්දො පුරෙ ආසිං, විපිනෙ විචරං අහං;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, සබ්බධම්මාන පාරගුං.

‘‘කුරඤ්ජියඵලං ගය්හ, බුද්ධසෙට්ඨස්සදාසහං;
පුඤ්ඤක්ඛෙත්තස්ස තාදිනො, පසන්නො සෙහි පාණිහි.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ‘‘සත්ථාරා වුත්තං, අත්තනා වුත්ත’’න්ති උභයඤ්හි ගාථං ‘‘හත්ථික්ඛන්ධාවපතිත’’න්තිආදිනා පච්චුදාහාසි. තෙන ඉදමෙව අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසීති.

සොණපොටිරියපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නිසභත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පඤ්ච කාමගුණෙ හිත්වාති ආයස්මතො නිසභත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං පිණ්ඩාය චරන්තං දිස්වා පසන්නචිත්තො කපිත්ථඵලමදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කොලියජනපදෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා **නිසභොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො සාකියකොලියානං සඞ්ගාමෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා තදහෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.52.7-11) –

‘‘සුවණ්ණවණ්ණං සම්බුද්ධං, ආහුතීනං පටිග්ගහං;
රථියං පටිපජ්ජන්තං, කපිත්ථං අදදිං ඵලං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

සො අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො සහායභික්ඛූ පමාදවිහාරෙන කාලං වීතිනාමෙන්තෙ දිස්වා තෙ ඔවදන්තො –

195. ‘‘පඤ්ච කාමගුණෙ හිත්වා, පියරූපෙ මනොරමෙ;
සද්ධාය ඝරා නික්ඛම්ම, දුක්ඛස්සන්තකරො භවෙ’’ති. –

පඨමං ගාථං අභාසි.

තස්සත්ථො – බාලපුථුජ්ජනස්ස පියායිතබ්බසභාවතාය **පියරූපෙ** මනුඤ්ඤසභාවතාය **මනොරමෙ** රූපාදිකෙ **පඤ්ච කාමගුණෙ** කාමකොට්ඨාසෙ **හිත්වා** පහාය පරිච්චජිත්වා කම්මඵලසද්ධාය රතනත්තයසද්ධාය **ච** වසෙන **ඝරා** ඝරබන්ධනතො **නික්ඛම්ම** නික්ඛමිත්වා පබ්බජ්ජං උපගතො විඤ්ඤුජාතිකො පබ්බජිතකාලතො පට්ඨාය ඝටෙන්තො වායමන්තො වට්ටදුක්ඛස්ස **අන්තකරො භවෙ** භවෙය්‍යාති. එවං තෙ භික්ඛූ ඔවදිත්වා ‘‘අයං පරෙ එව සඤ්ඤාපෙන්තො විහරති, ‘‘සයං පන අකාරකො’ති මා චින්තයිත්ථා’’ති තෙසං අත්තනො පටිපන්නභාවං පකාසෙන්තො –

196. ‘‘නාභිනන්දාමි මරණං, නාභිනන්දාමි ජීවිතං;
කාලඤ්ච පටිකඞ්ඛාමි, සම්පජානො පතිස්සතො’’ති. –

දුතියගාථාය අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි. තත්ථ **නාභිනන්දාමි මරණ**න්ති මරණං න අභිකඞ්ඛාමි. **නාභිනන්දාමි ජීවිත**න්ති ඉදං පන තස්ස කාරණවචනං, යස්මා නාභිනන්දාමි ජීවිතං, තස්මා නාභිනන්දාමි මරණන්ති. යො හි ආයතිං ජාතිජරාමරණාය කිලෙසාභිසඞ්ඛාරෙ ආචිනොති උපචිනොති, සො පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තිං අභිනන්දන්තො නාන්තරියකතාය අත්තනො මරණම්පි අභිනන්දති නාම කාරණස්ස අප්පහීනත්තා, ඛීණාසවො පන සබ්බසො ආචයගාමිධම්මෙ පහාය අපචයගාමිධම්මෙ පතිට්ඨිතො පරිඤ්ඤාතවත්ථුකො සබ්බසො ජීවිතං අනභිනන්දන්තො මරණම්පි අනභිනන්දති නාම කාරණස්ස එව සුප්පහීනත්තා. තෙනාහ – ‘‘නාභිනන්දාමි මරණං, නාභිනන්දාමි ජීවිත’’න්ති. යදි එවං ඛීණාසවස්ස පරිනිබ්බානාභිකඞ්ඛා, යාව පරිනිබ්බානා අවට්ඨානඤ්ච කථන්ති ආහ **‘‘කාලඤ්ච පටිකඞ්ඛාමි, සම්පජානො පතිස්සතො’’**ති, කිලෙසපරිනිබ්බානෙ සිද්ධෙ සතිපඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තියා සතො සම්පජානො කෙවලං ඛන්ධපරිනිබ්බානකාලං පටිකඞ්ඛාමි, තං උදික්ඛමානො ආගමයමානො විහරාමි, න පන මෙ මරණෙ ජීවිතෙ වා අභිනන්දනා අත්ථි අරහත්තමග්ගෙනෙව තස්ස සමුග්ඝාටිතත්තාති.

නිසභත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. උසභත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අම්බපල්ලවසඞ්කාසන්ති ආයස්මතො උසභත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි කරොන්තො සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං පිණ්ඩාය චරන්තං දිස්වා පසන්නමානසො කොසම්බඵලං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කපිලවත්ථුස්මිං සාකියරාජකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **උසභො**ති ලද්ධනාමො වයප්පත්තො සත්ථු ඤාතිසමාගමෙ බුද්ධානුභාවං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජි. සො පබ්බජිතකාලතො පට්ඨාය සමණධම්මං අකත්වා දිවා සඞ්ගණිකාරාමො සකලරත්තිං නිද්දායමානො වීතිනාමෙති. සො එකදිවසං මුට්ඨස්සති අසම්පජානො නිද්දං ඔක්කන්තො සුපිනෙ කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වා අම්බපල්ලවවණ්ණං චීවරං පාරුපිත්වා හත්ථිගීවායං නිසීදිත්වා නගරං පිණ්ඩාය පවිට්ඨං තත්ථෙව මනුස්සෙ සම්පත්තෙ දිස්වා ලජ්ජාය හත්ථික්ඛන්ධතො ඔරුය්හ අත්තානං දිස්වා පටිබුද්ධො, ‘‘ඊදිසං නාම සුපිනං මුට්ඨස්සතිනා අසම්පජානෙන නිද්දායමානෙන මයා දිට්ඨ’’න්ති උප්පන්නසංවෙගො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.52.12-16) –

‘‘කකුධං විලසන්තංව, දෙවදෙවං නරාසභං;
රථියං පටිපජ්ජන්තං, කොසම්බං අදදිං තදා.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අථ ථෙරො යථාදිට්ඨං සුපිනං අඞ්කුසං කත්වා අරහත්තස්ස අධිගතත්තා තස්සෙව සුපිනස්ස කිත්තනවසෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

197. ‘‘අම්බපල්ලවසඞ්කාසං, අංසෙ කත්වාන චීවරං;
නිසින්නො හත්ථිගීවායං, ගාමං පිණ්ඩාය පාවිසිං.

198. ‘‘හත්ථික්ඛන්ධතො ඔරුය්හ, සංවෙගං අලභිං තදා;
සොහං දිත්තො තදා සන්තො, පත්තො මෙ ආසවක්ඛයො’’ති. – ගාථාද්වයමාහ;

තත්ථ **අම්බපල්ලවසඞ්කාසං, අංසෙ කත්වාන චීවර**න්ති අම්බපල්ලවාකාරං පවාළවණ්ණං චීවරං ඛන්ධෙ කරිත්වා උත්තරාසඞ්ගං කරිත්වා. **ගාම**න්ති අත්තනො රාජධානිං හත්ථික්ඛන්ධෙ **නිසින්නො පිණ්ඩාය පාවිසිං,** පවිට්ඨමත්තොව මහාජනෙන ඔලොකියමානො **හත්ථික්ඛන්ධතො ඔරුය්හ** යීතො පටිබුජ්ඣිං, පබුද්ධොව **සංවෙගං අලභිං තදා** ''මුට්ඨස්සති අසම්පජානො භුත්වා නිද්දායොක්කමනෙන එතං ජාත''න්ති. අපරෙ පන ''රාජාව භුත්වා රත්තිභාගෙ එවරූපං සුපිනං දිස්වා විභාතාය රත්තියා හත්ථික්ඛන්ධං ආරුය්හ නගරවීථියං චරන්තො තං සුපිනං සරිත්වා හත්ථික්ඛන්ධතො ඔරුය්හ සංවෙගං ලභිත්වා සත්ථු සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා අරහත්තං පත්වා උදානං උදානෙන්තො ඉමා ගාථා අභාසී''ති වදන්ති. **දිත්තො**ති තස්මිං රාජකාලෙ ජාතිමදභොගමදාදිපරිදප්පිතො සමානො සංවෙගමලභින්ති යොජනා.

උසභත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. කප්පටකුරත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අයමිති කප්පටොති ආයස්මතො කප්පටකුරත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති. අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං භගවන්තං විනතාය නාම නදියා තීරෙ අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ නිසින්නං දිස්වා පසන්නමානසො කෙතකපුප්ඵෙහි පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං දුග්ගතකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා යාව වයප්පත්ති, තාව අඤ්ඤං උපායං අජානන්තො කප්පටඛණ්ඩනිවාසනො සරාවහත්ථො තත්ථ තත්ථ කුරං පරියෙසන්තො විචරි, තෙන **කප්පටකුරො**ත්වෙව පඤ්ඤායිත්ථ. සො වයප්පත්තො තිණං වික්කිණිත්වා ජීවිකං කප්පෙන්තො එකදිවසං තිණලාවනත්ථං අරඤ්ඤං ගතො තත්ථ අඤ්ඤතරං ඛීණාසවත්ථෙරං දිස්වා තං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා නිසීදි. තස්ස ථෙරො ධම්මං කථෙසි. සො ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො ''කිං මෙ ඉමාය කිච්ඡජීවිකාය''ති පබ්බජිත්වා අත්තනො නිවත්ථකප්පටචොළං එකස්මිං ඨානෙ නික්ඛිපි. යදා චස්ස අනභිරති උප්පජ්ජති, තදා තං කප්පටං ඔලොකෙන්තස්ස අනභිරති විගච්ඡති, සංවෙගං පටිලභි. එවං කරොන්තො සත්තක්ඛත්තුං උප්පබ්බජි. තස්ස තං කාරණං භික්ඛූ භගවතො ආරොචෙසුං. අථෙකදිවසං කප්පටකුරො භික්ඛු ධම්මසභායං පරිසපරියන්තෙ නිසින්නො නිද්දායති, තං භගවා චොදෙන්තො –

199. ''අයමිති කප්පටො කප්පටකුරො, අච්ඡාය අතිභරිතාය;
අමතඝටිකායං ධම්මකටමත්තො, කතපදං ඣානානි ඔචෙතුං.

200. ''මා ඛො ත්වං කප්පට පචාලෙසි, මා ත්වං උපකණ්ණම්හි තාළෙස්සං;
න හි ත්වං කප්පට මත්තමඤ්ඤාසි, සඞ්ඝමජ්ඣම්හි පචලායමානො''ති. –

ගාථාද්වයං අභාසි.

තත්ථ **අයමිති කප්පටො කප්පටකුරො**ති කප්පටකුරො භික්ඛු ''අයං මම කප්පටො, ඉමං පරිදහිත්වා යථා තථා ජීවාමී''ති එවං උප්පන්නමිච්ඡාවිතක්කො **අච්ඡාය අතිභරිතාය අමතඝටිකායං** මම අමතඝටෙ තහං තහං වස්සන්තෙ ''අමතමධිගතං අහමනුසාසාමි, අහං ධම්මං දෙසෙමී'' (මහාව. 12; ම. නි. 1.286; 2.342). ''අන්ධීභූතස්මිං ලොකස්මිං, ආහඤ්ඡං අමතදුන්දුභි''න්තිආදිනා (මහාව. 11; ම. නි. 1.285; 2.341) ඝොසෙත්වා මයා ධම්මාමතෙ පවස්සියමානෙ **කතපදං ඣානානි ඔචෙතුං** ලොකියලොකුත්තරජ්ඣානානි උපචෙතුං භාවෙතුං කතපදං කටමග්ගවිහිතභාවනාමග්ගං ඉදං මම සාසනං, තථාපි **ධම්මකටමත්තො** මම සාසනධම්මතො උක්කණ්ඨිතත්තො අපගතමානසො කප්පටකුරොති තං චොදෙත්වා පුනපිස්ස සහොඩ්ඪං චොරං ගණ්හන්තො විය පමාදවිහාරං දස්සෙන්තො **''මා ඛො ත්වං, කප්පට, පචාලෙසී''**ති ගාථමාහ.

තත්ථ **මා ඛො ත්වං, කප්පට, පචාලෙසී**ති ත්වං, කප්පටකුර, ''මම ධම්මං සුණිස්සාමී''ති නිසීදිත්වා මා ඛො පචාලෙසි මා පචලාහි මා නිද්දං උපගච්ඡි. **මා ත්වං උපකණ්ණම්හි තාළෙස්ස**න්ති තං නිද්දායමානං උපකණ්ණම්හි කණ්ණසමීපෙ දෙසනාහත්ථෙන අහං මා පතාළෙස්සං. යථා ඉතො පරං කිලෙසප්පහානාය අහං තං න ඔවදෙය්‍යං, තථා පටිපජ්ජාහීති අත්ථො. **න හි ත්වං, කප්පට, මත්තමඤ්ඤාසී**ති ත්වං, කප්පට, **සඞ්ඝමජ්ඣම්හි පචලායමානො** මත්තං පමාණං න වා මඤ්ඤසි, ''අයමතිදුල්ලභො ඛණො පටිලද්ධො, සො මා උපජ්ඣගා''ති එත්තකම්පි න ජානාසි, පස්ස යාව ච තෙ අපරද්ධන්ති චොදෙසි.

එවං භගවතා ද්වීහි ගාථාහි ගාළ්හං තං නිග්ගය්හ චොදනාය කතාය අට්ඨිවෙධවිද්ධො විය චණ්ඩගජො මග්ගං ඔතරන්තො විය ච සඤ්ජාතසංවෙගො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.52.17-22) –

''විනතානදියා තීරෙ, විහාසි පුරිසුත්තමො;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, එකග්ගං සුසමාහිතං.

‘‘මධුගන්ධස්ස පුප්ඵෙන, කෙතකස්ස අහං තදා;
පසන්නචිත්තො සුමනො, බුද්ධසෙට්ඨමපූජයිං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා සත්ථාරා වුත්තගාථාද්වයමෙව අත්තනො අරහත්තාධිගමනස්ස අඞ්කුසභූතන්ති පච්චුදාහාසි. තෙනස්ස තදෙව අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසීති.

කප්පටකුරත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඤ්චමවග්ගො

1. කුමාරකස්සපත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අහො බුද්ධා අහො ධම්මාති ආයස්මතො කුමාරකස්සපත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පාපුණි. ‘‘කුලගෙහෙ’’ති පන අඞ්ගුත්තරට්ඨකථායං (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.217) වුත්තං. සො සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුණන්තො සත්ථාරං එකං භික්ඛුං චිත්තකථිකානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙන්තං දිස්වා සයම්පි තං ඨානන්තරං ආකඞ්ඛන්තො පණිධානං කත්වා තදනුරූපානි පුඤ්ඤානි කරොන්තො කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ සමණධම්මං කත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ සෙට්ඨිධීතාය කුච්ඡිම්හි පටිසන්ධිං ගණ්හි. සා කිර කුමාරිකාකාලෙයෙව පබ්බජිතුකාමා හුත්වා මාතාපිතරො යාචිත්වා පබ්බජ්ජං අලභමානා කුලඝරං ගතාපි ගබ්භසණ්ඨිතම්පි අජානන්තී සාමිකං ආරාධෙත්වා තෙන අනුඤ්ඤාතා භික්ඛුනීසු පබ්බජිතා. තස්සා ගබ්භිනිභාවං දිස්වා භික්ඛුනියො දෙවදත්තං පුච්ඡිංසු. සො ‘‘අස්සමණී’’ති ආහ. පුන දසබලං පුච්ඡිංසු. සත්ථා උපාලිත්ථෙරං පටිච්ඡාපෙසි. ථෙරො සාවත්ථිනගරවාසිනී කුලානි විසාඛඤ්ච උපාසිකං පක්කොසාපෙත්වා සරාජිකාය පරිසාය විනිච්ඡිනන්තො ‘‘පුරෙ ලද්ධො ගබ්භො, පබ්බජ්ජා අරොගා’’ති ආහ. සත්ථා ‘‘සුවිනිච්ඡිතං අධිකරණ’’න්ති ථෙරස්ස සාධුකාරං අදාසි.

සා භික්ඛුනී සුවණ්ණබිම්බසදිසං පුත්තං විජායි. තං රාජා පසෙනදිකොසලො පොසෙසි. ‘‘කස්සපො’’ති චස්ස නාමං අකංසු. අපරභාගෙ අලඞ්කරිත්වා සත්ථු සන්තිකං නෙත්වා පබ්බාජෙසි. කුමාරකාලෙ පබ්බජිතත්තා භගවතා ‘‘කස්සපං පක්කොසථ, ඉදං ඵලං වා ඛාදනීයං වා කස්සපස්ස දෙථා’’ති වුත්තෙ ‘‘කතරකස්සපස්සා’’ති. ‘‘කුමාරකස්සපස්සා’’ති. එවං ගහිතනාමත්තා රඤ්ඤො පොසාවනිකපුත්තත්තා ච වුඩ්ඪකාලෙපි **කුමාරකස්සපො**ත්වෙව පඤ්ඤායිත්ථ.

සො පබ්බජිතකාලතො පට්ඨාය විපස්සනාය චෙව කම්මං කරොති, බුද්ධවචනඤ්ච උග්ගණ්හාති. අථ තෙන සද්ධිං පබ්බතමත්ථකෙ සමණධම්මං කත්වා අනාගාමී හුත්වා සුද්ධාවාසෙ නිබ්බත්තො මහාබ්‍රහ්මා ‘‘විපස්සනාය මුඛං දස්සෙත්වා මග්ගඵලප්පත්තියා උපායං කරිස්සාමී’’ති පඤ්චදස පඤ්හෙ අභිසඞ්ඛරිත්වා අන්ධවනෙ වසන්තස්ස ථෙරස්ස ‘‘ඉමෙ පඤ්හෙ සත්ථාරං පුච්ඡෙය්‍යාසී’’ති ආචික්ඛිත්වා ගතො. සො තෙ පඤ්හෙ භගවන්තං පුච්ඡි. භගවාපිස්ස බ්‍යාකාසි. ථෙරො සත්ථාරා කථිතනියාමෙනෙව තෙ උග්ගණ්හිත්වා විපස්සනං ගබ්භං ගණ්හාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.54.150-177) –

‘‘ඉතො සතසහස්සම්හි, කප්පෙ උප්පජ්ජි නායකො;
සබ්බලොකහිතො වීරො, පදුමුත්තරනාමකො.

‘‘තදාහං බ්‍රාහ්මණො හුත්වා, විස්සුතො වෙදපාරගූ;
දිවාවිහාරං විචරං, අද්දසං ලොකනායකං.

‘‘චතුසච්චං පකාසෙන්තං, බොධයන්තං සදෙවකං;
විචිත්තකථිකානග්ගං, වණ්ණයන්තං මහාජනෙ.

‘‘තදා මුදිතචිත්තොහං, නිමන්තෙත්වා තථාගතං;
නානාරත්තෙහි වත්ථෙහි, අලඞ්කරිත්වාන මණ්ඩපං.

‘‘නානාරතනපජ්ජොතං, සසඞ්ඝං භොජයිං තහිං;

භොජයිත්වාන සත්තාහං, නානග්ගරසභොජනං.

‘‘නානාචිත්තෙහි පුප්ඵෙහි, පූජයිත්වා සසාවකං;
නිපච්ච පාදමූලම්හි, තං ඨාන පත්ථයිං අහං.

‘‘තදා මුනිවරො ආහ, කරුණෙකරසාසයො;
පස්සථෙතං දිජවරං, පදුමානනලොචනං.

‘‘පීතිපාමොජ්ජබහුලං , සමුග්ගතතනූරුහං;
හාසම්හිතවිසාලක්ඛං, මම සාසනලාලසං.

‘‘පතිතං පාදමූලෙ මෙ, එකාවත්ථසුමානසං;
එස පත්ථෙති තං ඨානං, විචිත්තකථිකත්තනං.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘තස්ස ධම්මෙසු දායාදො, ඔරසො ධම්මනිම්මිතො;
කුමාරකස්සපො නාම, හෙස්සති සත්ථු සාවකො.

‘‘විචිත්තපුප්ඵදුස්සානං, රතනානඤ්ච වාහසා;
විචිත්තකථිකානං සො, අග්ගතං පාපුණිස්සති.

‘‘තෙන කම්මෙන සුකතෙන, චෙතනාපණිධීහි ච;
ජහිත්වා මානුසං දෙහං, තාවතිංසමගච්ඡහං.

‘‘පරිබ්භමං භවාභවෙ, රඞ්ගමජ්ඣෙ යථා නටො;
සාඛමිගත්‍රජො හුත්වා, මිගියා කුච්ඡිමොක්කමිං.

‘‘තදා මයි කුච්ඡිගතෙ, වජ්ඣවාරො උපට්ඨිතො;
සාඛෙන චත්තා මෙ මාතා, නිග්‍රොධං සරණං ගතා.

‘‘තෙන සා මිගරාජෙන, මරණා පරිමොචිතා;
පරිච්චජිත්වා සපාණං, මමෙවං ඔවදී තදා.

‘‘නිග්‍රොධමෙව සෙවෙය්‍ය, න සාඛමුපසංවසෙ;
නිග්‍රොධස්මිං මතං සෙය්‍යො, යඤ්චෙ සාඛම්හි ජීවිතං.

‘‘තෙනානුසිට්ඨා මිගයූථපෙන, අහඤ්ච මාතා ච තථෙතරෙ ච;
ආගම්ම රම්මං තුසිතාධිවාසං, ගතා පවාසං සඝරං යථෙව.

‘‘පුනො කස්සපවීරස්ස, අත්ථමෙන්තම්හි සාසනෙ;
ආරුය්හ සෙලසිඛරං, යුඤ්ජිත්වා ජිනසාසනං.

‘‘ඉදානාහං රාජගහෙ, ජාතො සෙට්ඨිකුලෙ අහුං;
ආපන්නසත්තා මෙ මාතා, පබ්බජි අනගාරියං.

‘‘සගබ්භං තං විදිත්වාන, දෙවදත්තමුපානයුං;
සො අවොච විනාසෙථ, පාපිකං භික්ඛුනිං ඉමං.

‘‘ඉදානිපි මුනින්දෙන, ජිනෙන අනුකම්පිතා;
සුඛිනී අජනී මය්හං, මාතා භික්ඛුනුපස්සයෙ.

‘‘තං විදිත්වා මහීපාලො, කොසලො මං අපොසයි;
කුමාරපරිහානෙන, නාමෙනාහඤ්ච කස්සපො.

‘‘මහාකස්සපමාගම්ම, අහං කුමාරකස්සපො;

වම්මිකසදිසං කායං, සුත්වා බුද්ධෙන දෙසිතං.

‘‘තතො චිත්තං විමුච්චි මෙ, අනුපාදාය සබ්බසො;
පායාසිං දමයිත්වාහං, එතදග්ගමපාපුණිං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා චිත්තකථිකභාවෙන සත්ථාරා එතදග්ගෙ ඨපිතො අත්තනො පටිපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා රතනත්තයගුණවිභාවනමුඛෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

201. ‘‘අහො බුද්ධා අහො ධම්මා, අහො නො සත්ථු සම්පදා;
යත්ථ එතාදිසං ධම්මං, සාවකො සච්ඡිකාහිති.

202. ‘‘අසඞ්ඛෙය්‍යෙසු කප්පෙසු, සක්කායාධිගතා අහූ;
තෙසමයං පච්ඡිමකො, චරිමොයං සමුස්සයො;
ජාතිමරණසංසාරො, නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’ති. – ගාථාද්වයං අභාසි;

තත්ථ **අහොති** අච්ඡරියත්ථෙ නිපාතො. **බුද්ධාති** සබ්බඤ්ඤුබුද්ධා, ගාරවවසෙන බහුවචනං, අහො අච්ඡරියා සම්බුද්ධාති අත්ථො. **ධම්මාති** පරියත්තිධම්මෙන සද්ධිං නව ලොකුත්තරධම්මා. **අහො නො සත්ථු සම්පදාති** අම්හාකං සත්ථු දසබලස්ස අහො සම්පත්තියො. **යත්ථාති** යස්මිං සත්ථරි බ්‍රහ්මචරියවාසෙන. **එතාදිසං ධම්මං, සාවකො සච්ඡිකාහිතීති** එතාදිසං එවරූපං සුවිසුද්ධජ්ඣානාභිඤ්ඤාපරිවාරං අනවසෙසකිලෙසක්ඛයාවහං සන්තං පණීතං අනුත්තරං ධම්මං සාවකොපි නාම සච්ඡිකරිස්සති, තස්මා එවංවිධගුණවිසෙසාධිගමහෙතුභූතා අහො අච්ඡරියා බුද්ධා භගවන්තො, අච්ඡරියා ධම්මගුණා, අච්ඡරියා අම්හාකං සත්ථු සම්පත්තියොති රතනත්තයස්ස ගුණාධිමුත්තිං පවෙදෙසීති. ධම්මසම්පත්තිකිත්තනෙනෙව හි සඞ්ඝසුප්පටිපත්ති කිත්තිතා හොතීති.

එවං සාධාරණවසෙන දස්සිතං ධම්මස්ස සච්ඡිකිරියං ඉදානි අත්තුපනායිකං කත්වා දස්සෙන්තො **‘‘අසඞ්ඛෙය්‍යෙසූ’’**ති ගාථමාහ. තත්ථ **අසඞ්ඛෙය්‍යෙසූති** ගණනපථං වීතිවත්තෙසු මහාකප්පෙසු. **සක්කායාති** පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. තෙ හි පරමත්ථතො විජ්ජමානධම්මසමූහතාය ‘‘සක්කායා’’ති වුච්චන්ති. **අහූති** නිවත්තනූපායස්ස අනධිගතත්තා අනපගතා අහෙසුං. **තෙසමයං පච්ඡිමකො චරිමොයං සමුස්සයොති** යස්මා අයං සබ්බපච්ඡිමකො, තතො එව චරිමො, තස්මා **ජාතිමරණ**සහිතො ඛන්ධාදිපටිපාටිසඤ්ඤිතො **සංසාරො** ඉදානි ආයතිං පුනබ්භවාභාවතො **පුනබ්භවො නත්ථි,** අයමන්තිමා ජාතීති අත්ථො.

කුමාරකස්සපත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ධම්මපාලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යො හවෙ දහරො භික්ඛූති ආයස්මතො ධම්මපාලත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො අත්ථදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො කෙනචිදෙව කරණීයෙන වනන්තං උපගතො සත්ථාරං දිස්වා පසන්නමානසො පිලක්ඛඵලමදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ අවන්තිරට්ඨෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **ධම්මපාලොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො තක්කසිලං ගන්ත්වා සිප්පං උග්ගහෙත්වා පටිනිවත්තෙන්තො අන්තරාමග්ගෙ එකස්මිං විහාරෙ අඤ්ඤතරං ථෙරං දිස්වා තස්ස සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.39.21-25) –

‘‘වනන්තරෙ බුද්ධං දිස්වා, අත්ථදස්සිං මහායසං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, පිලක්ඛස්සාදදිං ඵලං.

‘‘අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, යං ඵලමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා සමාපත්තිසුඛෙන වීතිනාමෙන්තො එකදිවසං තස්මිං විහාරෙ ද්වෙ සාමණෙරෙ රුක්ඛග්ගෙ පුප්ඵානි ඔචිනන්තෙ ආරුළ්හසාඛාය භග්ගාය පතන්තෙ දිස්වා ථෙරො ඉද්ධානුභාවෙන හත්ථෙන ගහෙත්වා අරොගෙයෙව භූමියං ඨපෙත්වා තෙසං සාමණෙරානං ධම්මං දෙසෙන්තො –

203. ‘‘යො හවෙ දහරො භික්ඛු, යුඤ්ජති බුද්ධසාසනෙ;
ජාගරො ස හි සුත්තෙසු, අමොඝං තස්ස ජීවිතං.

204. ‘‘තස්මා සද්ධඤ්ච සීලඤ්ච, පසාදං ධම්මදස්සනං;
අනුයුඤ්ජෙථ මෙධාවී, සරං බුද්ධාන සාසන’’න්ති. – ඉමා ද්වෙ ගාථා අභාසි;

තත්ථ **යො**ති අනියමවචනං. **හවෙ**ති දළ්හත්ථෙ නිපාතො. **දහරො**ති තරුණො. භික්ඛතීති **භික්ඛු. යුඤ්ජතී**ති සටති වායමති. **ජාගරෙ**ති ජාගරණධම්මසමන්නාගතො. **සුත්තෙසූ**ති සුපන්තෙසු. ඉදං වුත්තං හොති **යො භික්ඛු දහරො**ව සමානො තරුණො ‘‘තථාහං පච්ඡා වුඩ්ඪකාලෙ ජානිස්සාමී’’ති අචින්තෙත්වා බුද්ධානං **සාසනෙ** අප්පමාදපටිපත්තියං **යුඤ්ජති** සමථවිපස්සනාභාවනාය යොගං කරොති, සො **සුත්තෙසු** අවිජ්ජානිද්දාය සුත්තෙසු පමත්තෙසු සද්ධාදිජාගරධම්මසමන්නාගමෙන **ජාගරො,** තතො එව අත්තහිතපරහිතපාරිපූරියා **අමොඝං** අවඤ්ඣං **තස්ස ජීවිතං,** යස්මා ච එතදෙවං, **තස්මා සද්ධඤ්ච** ‘‘අත්ථි කම්මං අත්ථි කම්මවිපාකො’’තිආදිනයප්පවත්තං කම්මඵලසද්ධඤ්ච, සද්ධූපනිබන්ධත්තා සීලස්ස තදුපනිස්සයං චතුපාරිසුද්ධි**සීලඤ්ච** , ‘‘සම්මාසම්බුද්ධො භගවා, ස්වාඛාතො ධම්මො, සුප්පටිපන්නො සඞ්ඝො’’ති එවං පවත්තරතනත්තය**ප්පසාදඤ්ච** , විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය පරිඤ්ඤාදිවසෙන චතුසච්ච**ධම්මදස්සනඤ්ච මෙධාවී** ධම්මොජපඤ්ඤාය සමන්නාගතො භික්ඛු **බුද්ධානං සාසනං** ඔවාදං අනුසිට්ඨිං අනුස්සරන්තො ආදිත්තම්පි අත්තනො සීසං අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා **අනුයුඤ්ජෙථ,** තත්ථ අනුයොගං ආතප්පං කරෙය්‍යාති අත්ථො.

ධම්මපාලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. බ්‍රහ්මාලිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

කස්සින්ද්‍රියානි සමථඞ්ගතානීති ආයස්මතො බ්‍රහ්මාලිත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං පිණ්ඩාය චරන්තං දිස්වා පසන්නමානසො වන්දිත්වා පාදඵලං අදාසි. සත්ථා අනුමොදනං වත්වා පක්කාමි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කොසලරට්ඨෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **බ්‍රහ්මාලී**ති ලද්ධනාමො විඤ්ඤුතං පත්තො හෙතුසම්පත්තියා චොදියමානො සංසාරෙ සඤ්ජාතසංවෙගො තාදිසෙන කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සයෙන බුද්ධසාසනෙ පබ්බජිත්වා පතිරූපකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා අරඤ්ඤෙ විහරන්තො ඤාණස්ස පරිපාකගතත්තා නචිරස්සෙව විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.51.63-67) –

‘‘සුවණ්ණවණ්ණං සම්බුද්ධං, ආහුතීනං පටිග්ගහං;
රථියං පටිපජ්ජන්තං, පාදඵලං අදාසහං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා මග්ගසුඛෙන ඵලසුඛෙන වීතිනාමෙන්තො එකදිවසං පධානපරිග්ගාහකෙන ථෙරෙන තස්මිං අරඤ්ඤායතනෙ භික්ඛූ උද්දිස්ස වුත්තං පධානානුයොගං පරිග්ගණ්හන්තො –

205. ‘‘කස්සින්ද්‍රියානි සමථඞ්ගතානි, අස්සා යථා සාරථිනා සුදන්තා;
පහීනමානස්ස අනාසවස්ස, දෙවාපි කස්ස පිහයන්ති තාදිනො.

206. ‘‘මය්හින්ද්‍රියානි සමථඞ්ගතානි, අස්සා යථා සාරථිනා සුදන්තා;
පහීනමානස්ස අනාසවස්ස, දෙවාපි මය්හං පිහයන්ති තාදිනො’’ති. –

ගාථාද්වයං අභාසි.

තස්සත්ථො – ඉමස්මිං අරඤ්ඤායතනෙ වසන්තෙසු භික්ඛූසු **කස්ස** භික්ඛුනො ථෙරස්ස වා නවස්ස වා මජ්ඣිමස්ස වා ඡෙකෙන **සාරථිනා සුදන්තා අස්සා** විය මනච්ඡට්ඨානි **ඉන්ද්‍රියානි සමථං** දන්තභාවං නිබ්බිසෙවනභාවං **ගතානි**. කස්ස නවවිධම්පි මානං පහාය ඨිතත්තා **පහීනමානස්ස** චතුන්නම්පි ආසවානං අභාවෙන **අනාසවස්ස** ඉට්ඨාදීසු තාදිලක්ඛණප්පත්තියා **තාදිනො දෙවාපි පිහයන්ති** මනුස්සාපි සම්මාපටිපත්තිදස්සනාදිනා ච ආදරෙන පත්ථෙන්තීති.

තත්ථ ච ගාථායං පුරිමඞ්ගෙන අනාගාමිමග්ගාධිගමො පුට්ඨො, අනාගාමිනොපි හි ඉන්ද්‍රියානි පහීනකාමරාගබ්‍යාපාදතාය සමථං නිබ්බිසෙවනතං ගතානි හොන්ති. ඉතරෙන අරහත්තමග්ගපටිලාභො, අරහා හි ‘‘පහීනමානො අනාසවො තාදී’’ති ච වුච්චති.

අථායස්මා බ්‍රහ්මාලි පධානපරිග්ගාහකෙන වුත්තං **‘‘කස්සින්ද්‍රියානී’’**ති ගාථං පච්චනුභාසි. තදත්ථං අත්තූපනායිකවසෙන විස්සජ්ජෙන්තො **‘‘මය්හින්ද්‍රියානී’’**තිආදිකාය දුතියගාථාය අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි, තත්ථ

මය්හින්ද්‍රියානීති මම චක්ඛාදීනි ඉන්ද්‍රියානි. සෙසං වුත්තනයමෙව.

බ්‍රහ්මාලිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මොසරාජත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

ඡවිපාපක චිත්තභද්දකාති ආයස්මතො මොසරාජත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුණන්තො සත්ථාරං එකං භික්ඛුං ලූඛචීවරධරානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙන්තං දිස්වා තං ඨානන්තරං ආකඞ්ඛන්තො පණිධානං කත්වා තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි කරොන්තො අත්ථදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා බ්‍රාහ්මණානං විජ්ජාසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගතො බ්‍රාහ්මණමාණවෙ විජ්ජාසිප්පානි සික්ඛාපෙන්තො එකදිවසං අත්ථදස්සිං භගවන්තං භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතං ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා සිරසි අඤ්ජලිං කත්වා ‘‘යාවතා රූපිනො සත්තා’’තිආදිනා ඡහි ගාථාහි අභිත්ථවිත්වා භාජනං පූරෙත්වා මධුං උපනාමෙසි. සත්ථා මධුං පටිග්ගහෙත්වා අනුමොදනං අකාසි.

සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ කට්ඨවාහනස්ස නාම රඤ්ඤො අමච්චො හුත්වා තෙන සත්ථු ආනයනත්ථං පුරිසසහස්සෙන පෙසිතො සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා වීසතිවස්සසහස්සානි සමණධම්මං කත්වා තතො චුතො එකං බුද්ධන්තරං සුගතීසුයෙව පරිවත්තෙන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **මොසරාජාති** ලද්ධනාමො බාවරිබ්‍රාහ්මණස්ස සන්තිකෙ උග්ගහිතසිප්පො සංවෙගජාතො තාපසපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා තාපසසහස්සපරිවාරො අජිතාදීහි සද්ධිං සත්ථු සන්තිකං පෙසිතො තෙසං පන්නරසමො හුත්වා පඤ්හෙ පුච්ඡිත්වා පඤ්හවිස්සජ්ජනපරියොසානෙ අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.4.64-83) –

‘‘අත්ථදස්සී තු භගවා, සයම්භූ අපරාජිතො;
භික්ඛුසඞ්ඝපරිබ්‍යූළ්හො, රථියං පටිපජ්ජථ.

‘‘සිස්සෙහි සම්පරිවුතො, ඝරම්හා අභිනික්ඛමිං;
නික්ඛමිත්වානහං තත්ථ, අද්දසං ලොකනායකං.

‘‘අභිවාදිය සම්බුද්ධං, සිරෙ කත්වාන අඤ්ජලිං;
සකං චිත්තං පසාදෙත්වා, සන්ථවිං ලොකනායකං.

‘‘යාවතා රූපිනො සත්තා, අරූපී වා අසඤ්ඤිනො;
සබ්බෙ තෙ තව ඤාණම්හි, අන්තො හොන්ති සමොගධා.

‘‘සුඛුමච්ඡිකජාලෙන, උදකං යො පරික්ඛිපෙ;
යෙ කෙචි උදකෙ පාණා, අන්තොජාලෙ භවන්ති තෙ.

‘‘යෙසඤ්ච චෙතනා අත්ථි, රූපිනො ච අරූපිනො;
සබ්බෙ තෙ තව ඤාණම්හි, අන්තො හොන්ති සමොගධා.

‘‘සමුද්ධරසිමං ලොකං, අන්ධකාරසමාකුලං;
තව ධම්මං සුණිත්වාන, කඞ්ඛාසොතං තරන්ති තෙ.

‘‘අවිජ්ජානිවුතෙ ලොකෙ, අන්ධකාරෙන ඔත්ථටෙ;
තව ඤාණම්හි ජොතන්තෙ, අන්ධකාරා පධංසිතා.

‘‘තුවං චක්ඛූසි සබ්බෙසං, මහාතමපනූදනො;
තව ධම්මං සුණිත්වාන, නිබ්බායති බහුජ්ජනො.

‘‘පුටකං පූරයිත්වාන, මධුඛුද්දමනෙළකං;
උභො හත්ථෙහි පග්ගය්හ, උපනෙසිං මහෙසිනො.

‘‘පටිග්ගණ්හි මහාවීරො, සහත්ථෙන මහා ඉසි;
භුඤ්ජිත්වා තඤ්ච සබ්බඤ්ඤූ, වෙහාසං නභමුග්ගමි.

‘‘අන්තලික්ඛෙ ඨිතො සත්ථා, අත්ථදස්සී නරාසභො;

මම චිත්තං පසාදෙන්තො, ඉමා ගාථා අභාසථ.

''යෙනිදං ථවිතං ඤාණං, බුද්ධසෙට්ඨො ච ථොමිතො;
තෙන චිත්තප්පසාදෙන, දුග්ගතිං සො න ගච්ඡති.

''චතුද්දසඤ්ච ඛත්තුං සො, දෙවරජ්ජං කරිස්සති;
පථබ්‍යා රජ්ජං අට්ඨසතං, වසුධං ආවසිස්සති.

''පඤ්චෙව සතක්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්තී භවිස්සති;
පදෙසරජ්ජං අසඞ්ඛෙය්‍යං, මහියා කාරයිස්සති.

''අජ්ඣායකො මන්තධරො, තිණ්ණං වෙදාන පාරගූ;
ගොතමස්ස භගවතො, සාසනෙ පබ්බජිස්සති.

''ගම්භීරං නිපුණං අත්ථං, ඤාණෙන විචිනිස්සති;
මොඝරාජාති නාමෙන, හෙස්සති සත්ථු සාවකො.

''තීහි විජ්ජාහි සම්පන්නං, කතකිච්චමනාසවං;
ගොතමො සත්ථවාහග්ගො, එතදග්ගෙ ඨපෙස්සති.

''හිත්වා මානුසකං යොගං, ඡෙත්වාන භවබන්ධනං;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, විහරාමි අනාසවො.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා සත්ථලූඛං සුත්තලූඛං රජනලූඛන්ති විසෙසෙන තිවිධෙනපි ලූඛෙන සමන්නාගතං පංසුකූලං ධාරෙසි. තෙන නං සත්ථා ලූඛචීවරධරානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි. අපරභාගෙ පුරිමකම්මප්පච්චයා පරිහාරස්ස අකරණතො ථෙරස්ස සරීරෙ දද්දුපීළකාදීනි උප්පජ්ජිත්වා වඩ්ඪිංසු. සො ''සෙනාසනං දුස්සතී''ති හෙමන්තෙපි මගධක්ඛෙත්තෙසු පලාලසන්ථාරානි අත්ථරිත්වා සෙති. තං එකදිවසං උපට්ඨානං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා එකමන්තං නිසින්නං සත්ථා පටිසන්ථාරවසෙන **''ඡවිපාපකා''**තිආදිනා පඨමගාථාය පුච්ඡි.

207. තත්ථ **ඡවිපාපකාති** දද්දුකච්ඡුපීළකාහි භින්නච්ඡවිභාවතො හීනච්ඡවික දුට්ඨච්ඡවික . **චිත්තභද්දකාති** අනවසෙසකිලෙසප්පහානෙන බ්‍රහ්මවිහාරසෙවනාය ච භද්දචිත්ත සුන්දරචිත්ත. **මොඝරාජාති** තස්ස ආලපනං. **සතතං සමාහිතොති** අග්ගඵලසමාධිනා නිච්චකාලං අභිණ්හං සමාහිතමානසො. **හෙමන්තිකසීතකාලරත්තියොති** හෙමන්තසමයෙ සීතකාලරත්තියො. අච්චන්තසංයොගෙ චෙතං උපයොගවචනං. ''හෙමන්තිකා සීතකාලරත්තියො''තිපි පාළි. තත්ථ **හෙමන්තිකාති** හෙමන්තොගධා හෙමන්තපරියාපන්නාති අත්ථො. **භික්ඛු ත්වං සීති** භික්ඛු කො ත්වං අසි, එවංභූතො පරෙසු තව සෙනාසනං කත්වා අදෙන්තෙසු සඞ්ඝිකඤ්ච සෙනාසනං අපවිසන්තො. **කථං කරිස්සසීති** යථාවුත්තෙ සීතකාලෙ කථං අත්තභාවං පවත්තෙසීති සත්ථා පුච්ඡි. එවං පන පුට්ඨො ථෙරො සත්ථු තමත්ථං කථෙන්තො –

208. ''සම්පන්නසස්සා මගධා, කෙවලා ඉති මෙ සුතං;
පලාලච්ඡන්නකො සෙය්‍යං, යථඤ්ඤෙ සුඛජීවිනො''ති. – ගාථමාහ;

තත්ථ **සම්පන්නසස්සාති** නිප්ඵන්නසස්සා. **මගධාති** මගධරට්ඨං වදති. මගධා නාම ජානපදිනො රාජකුමාරා, තෙසං නිවාසො එකොපි ජනපදො රුළ්හීවසෙන ''මගධා''ත්වෙව බහුවචනෙන වුච්චති. **කෙවලාති** අනවසෙසා. **ඉති මෙ සුතන්ති** එවං මයා සුතං. තත්ථ යො අදිට්ඨො පදෙසො, තස්ස වසෙන සුතන්ති වුත්තං. තෙන එදිසෙ කාලෙ මගධෙසු යත්ථ කත්ථචි මයා වසිතුං සක්කාති දස්සෙති. **පලාලච්ඡන්නකො සෙය්‍යං, යථඤ්ඤෙ සුඛජීවිනොති** යථා අඤ්ඤෙ සුඛජීවිනො භික්ඛූ සෙනාසනසප්පායං ලද්ධා සුන්දරෙහි අත්ථරණපාවුරණෙහි සුඛෙන සයන්ති, එවං අහම්පි පලාලසන්ථාරමෙව හෙට්ඨා සන්ථරිත්වා උපරි තිරියඤ්ච පලාලච්ඡදනෙනෙව ඡාදිතසරීරතාය පලාලච්ඡන්නකො සෙය්‍යං සයිං, සෙය්‍යං කප්පෙසින්ති අත්තනො යථාලාභසන්තොසං විභාවෙති.

මොඝරාජත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. විසාඛපඤ්චාලපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

න උක්ඛිපෙ නො ච පරික්ඛිපෙ පරෙති ආයස්මතො විසාඛස්ස පඤ්චාලපුත්තස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො ඉතො චුද්දසෙ කප්පෙ පච්චන්තගාමෙ දලිද්දකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං ඵලපරියෙසනං චරන්තෙහි තස්මිං ගාමෙ

මනුස්සෙහි සද්ධිං අරඤ්ඤං ගතො තත්ථ එකං පච්චෙකබුද්ධං දිස්වා පසන්නමානසො වල්ලිඵලං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ මගධරට්ඨෙ මණ්ඩලිකරාජකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **විසාඛොති** ලද්ධනාමො පඤ්චාලරාජධීතුයා පුත්තභාවතො පච්ඡා **පඤ්චාලපුත්තොති** පඤ්ඤායිත්ථ. සො පිතරි මතෙ රජ්ජං කාරෙන්තො සත්ථරි අත්තනො ගාමසමීපගතෙ සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා සත්ථාරා සද්ධිං සාවත්ථිං ගතො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.39.31-36) –

> ‘‘සබ්බෙ ජනා සමාගම්ම, අගමිංසු වනං තදා;
> ඵලමන්වෙසමානා තෙ, අලභිංසු ඵලං තදා.
>
> ‘‘තත්ථද්දසාසිං සම්බුද්ධං, සයම්භුං අපරාජිතං;
> පසන්නචිත්තො සුමනො, වල්ලිඵලමදාසහං.
>
> ‘‘චතුද්දසෙ ඉතො කප්පෙ, යං ඵලමදදිං තදා;
> දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.
>
> ‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා ථෙරො ඤාතීනං අනුකම්පාය ජාතිභූමිං අගමාසි. තත්ථ මනුස්සා ථෙරං උපසඞ්කමිත්වා කාලෙන කාලං ධම්මං සුණන්තා එකදිවසං ‘‘කතිහි නු ඛො, භන්තෙ, අඞ්ගෙහි සමන්නාගතො ධම්මකථිකො හොතී’’ති ධම්මකථිකලක්ඛණං පුච්ඡිංසු. ථෙරො තෙසං ධම්මකථිකලක්ඛණං කථෙන්තො –

209. ‘‘න උක්ඛිපෙ නො ච පරික්ඛිපෙ පරෙ, න ඔක්ඛිපෙ පාරගතං න එරයෙ;
න චත්තවණ්ණං පරිසාසු බ්‍යාහරෙ, අනුද්ධතො සම්මිතභාණි සුබ්බතො.

210. ‘‘සුසුඛුමනිපුණත්ථදස්සිනා, මතිකුසලෙන නිවාතවුත්තිනා;
සංසෙවිතබුද්ධසීලිනා, නිබ්බානං න හි තෙන දුල්ලභ’’න්ති. –

ගාථාද්වයං අභාසි.

තත්ථ **න උක්ඛිපෙති** අත්තානං න උක්ඛිපෙය්‍ය, ජාතිආදීහි බාහුසච්චාදීහි ච අත්තුක්කංසනං න කරෙය්‍ය. **නො ච පරික්ඛිපෙ පරෙති** පරෙ පරපුග්ගලෙ තෙහෙව ජාතිආදීහි නො පරික්ඛිපෙ පරිච්ඡින්දිත්වා න ඛිපෙය්‍ය ගුණපරිධංසනවසෙන වා න ඛිපෙය්‍ය. න ඔක්ඛිපෙ පරෙ ඉච්චෙවං සම්බන්ධො. පරෙ ඔජ්ඣාපනවසෙන **න ඔක්ඛිපෙ** හෙට්ඨතො කත්වා පරෙ න ඔලොකාපෙය්‍ය, න ඔජ්ඣාපෙය්‍යාති අත්ථො. ‘‘න උක්ඛිපෙ’’ති කෙචි පඨන්ති, සො එවත්ථො. **පාරගතන්ති** සංසාරපාරං විය විජ්ජාය පාරං ගතං ඛීණාසවං තෙවිජ්ජං ඡළභිඤ්ඤං වා **න එරයෙ** න ඝට්ටයෙ න ආසාදෙය්‍ය. **න චත්තවණ්ණං පරිසාසු බ්‍යාහරෙති** අත්තනො වණ්ණං ගුණං ලාභසක්කාරසිලොකං නිකාමයමානො ඛත්තියපරිසාදීසු න භාසෙය්‍ය. **අනුද්ධතොති** උද්ධච්චරහිතො. උද්ධතස්ස හි වචනං නාදියන්ති. **සම්මිතභාණීති** සම්මදෙව මිතභාණී, කාලෙන සාපදෙසං පරියන්තවතිං අත්ථසඤ්හිතමෙව වාචං භාසනසීලොති අත්ථො. ඉතො අඤ්ඤථා වදන්තස්ස වචනං අගහණීයං හොති. **සුබ්බතොති** සුන්දරවතො සීලසම්පන්නො. ‘‘සියා’’ති කිරියාපදං ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං.

එවං ථෙරො සඞ්ඛෙපෙනෙව ධම්මකථිකලක්ඛණං වත්වා තෙසං ගුණානං අත්තනි ලබ්භමානතං අධිමුච්චිත්වා භිය්‍යොසොමත්තාය අභිප්පසන්නං මහාජනං ඤත්වා ‘‘එවංවිධස්ස ධම්මකථිකස්ස විමුත්තායතනසන්නිස්සිතස්ස න නිබ්බානං දුල්ලභං, අථ ඛො සුලභමෙවා’’ති දස්සෙන්තො **‘‘සුසුඛුමනිපුණත්ථදස්සිනා’’**ති දුතියගාථමාහ. තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව.

විසාඛපඤ්චාලපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. චූළකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

නදන්ති මොරා සුසිඛා සුපෙඛුණාති ආයස්මතො චූළකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං කුසලං උපචිනන්තො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නමානසො ඡත්තපණ්ණිඵලං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **චූළකොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො ධනපාලදමනෙ සත්ථරි ලද්ධප්පසාදො පබ්බජිත්වා සමණධම්මං කරොන්තො ඉන්දසාලගුහායං වසති, සො එකදිවසං ගුහාද්වාරෙ නිසින්නො මගධක්ඛෙත්තං ඔලොකෙසි. තස්මිං ඛණෙ පාවුසකාලමෙඝො ගම්භීරමධුරනිග්ඝොසො සතපටලසහස්සපටලො අඤ්ජන සිඛරසන්නිකාසො නභං පූරෙත්වා පවස්සති, මයූරසඞ්ඝා ච මෙඝගජ්ජිතං සුත්වා හට්ඨතුට්ඨා කෙකාසද්දං මුඤ්චිත්වා තත්ථ තත්ථ පදෙසෙ නච්චන්තා

විචරන්ති. ථෙරස්සපි ආවාසගබ්භෙ මෙඝවාතඵස්සෙහි අපගතධම්මත්තා පස්සද්ධකරජකායෙ කල්ලතං පත්තෙ උතුසප්පායලාභෙන චිත්තං එකග්ගං අහොසි, කම්මට්ඨානවීථිං ඔතරි, සො තං ඤත්වා කාලසම්පදාදිකිත්තනමුඛෙන අත්තානං භාවනාය උස්සාහෙන්තො –

211. ‘‘නදන්ති මොරා සුසිඛා සුපෙඛුණා, සුනීලගීවා සුමුඛා සුගජ්ජිනො;
සුසද්දලා චාපි මහාමහී අයං, සුබ්‍යාපිතම්බු සුවලාහකං නභං.

212. ‘‘සුකල්ලරූපො සුමනස්ස ඣායතං, සුනික්කමො සාධු සුබුද්ධසාසනෙ;
සුසුක්කසුක්කං නිපුණං සුදුද්දසං, ඵුසාහි තං උත්තමමච්චුතං පද’’න්ති. –

ද්වෙ ගාථා අභාසි.

තත්ථ **නදන්ති මොරා සුසිඛා සුපෙඛුණා, සුනීලගීවා සුමුඛා සුගජ්ජිනොති** එතෙ මත්ථකෙ උට්ඨිතාහි සුන්දරාහි සිඛාහි සමන්නාගතත්තා **සුසිඛා,** නානාවණ්ණෙහි අනෙකෙහි සොභනෙහි භද්දකපිඤ්ඡෙහි සමන්නාගතත්තා **සුපෙඛුණා,** රාජිවවණ්ණසඞ්කාසාය සුන්දරාය නීලවණ්ණාය ගීවාය සමන්නාගතත්තා **සුනීලගීවා,** සුන්දරමුඛතාය **සුමුඛා,** මනුඤ්ඤවාදිතාය **සුගජ්ජිනො, මොරා** සිඛණ්ඩිනො ඡජ්ජසංවාදී කෙකාසද්දං මුඤ්චන්තා **නදන්ති** රවන්ති. **සුසද්දලා චාපි මහාමහී අයන්ති** අයඤ්ච මහාපථවී සුසද්දලා සුන්දරහරිතතිණා. **සුබ්‍යාපිතම්බූති** අභිනවවුට්ඨියා තහං තහං විස්සන්දමානසලිලතාය සුට්ඨු බ්‍යාපිතජලා විතතජලා. ‘‘සුසුක්කතම්බූ’’තිපි පාඨො, සුවිසුද්ධජලාති අත්ථො. **සුවලාහකං නභන්ති** ඉදඤ්ච නභං ආකාසං නීලුප්පලදලසන්නිභෙහි සමන්තතො පූරෙත්වා ඨිතෙහි සුන්දරෙහි වලාහකෙහි මෙඝෙහි සුවලාහකං.

සුකල්ලරූපො සුමනස්ස ඣායතන්ති ඉදානි උතුසප්පායලාභෙන සුට්ඨු කල්ලරූපො කම්මනියසභාවො ත්වං, නීවරණෙහි අනජ්ඣාරූළ්හචිත්තතාය සුන්දරමනස්ස යොගාවචරස්ස යං ආරම්මණූපනිජ්ඣානවසෙන ලක්ඛණූපනිජ්ඣානවසෙන ච ඣායතං. **සුනික්කමො…පෙ.… අච්චුතං පදන්ති** එවං ඣායන්තො ච **සාධු සුබුද්ධස්ස** සම්මාසම්බුද්ධස්ස **සාසනෙ** සුන්දරනික්කමො හුත්වා සුපරිසුද්ධසීලතාය **සුසුක්කං,** විසුද්ධසභාවතාය සබ්බස්සපි සංකිලෙසස්ස ගොචරභාවානුපගමනතො **සුක්කං,** නිපුණඤාණගොචරතාය **නිපුණං,** පරමගම්භීරතාය **සුදුද්දසං,** පණීතභාවෙන සෙට්ඨභාවෙන ච **උත්තමං,** නිච්චසභාවතාය **අච්චුතං පදං තං** නිබ්බානං **ඵුසාහි** අත්තපච්චක්ඛකරණෙන සම්මාපටිපත්තියා සච්ඡිකරොහීති.

එවං ථෙරො අත්තානං ඔවදන්තොව උතුසප්පායලාභෙන සමාහිතචිත්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.39.37-42) –

‘‘කණිකාරංව ජලිතං, පුණ්ණමායෙව චන්දිමං;
ජලන්තං දීපරුක්ඛංව, අද්දසං ලොකනායකං.

‘‘කදලිඵලං පග්ගය්හ, අදාසිං සත්ථුනො අහං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, වන්දිත්වාන අපක්කමිං.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං ඵලමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා ථෙරො අත්තනො පටිපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා පීතිසොමනස්සජාතො **‘‘නදන්ති මොරා’’**තිආදිනා තායෙව ගාථා පච්චුදාහාසි. තෙනස්ස ඉදමෙව අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසීති.

චූළකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අනූපමත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

නන්දමානාගතං චිත්තාති ආයස්මතො අනූපමත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං පදුමං නාම පච්චෙකබුද්ධං පිණ්ඩාය චරන්තං රථියං දිස්වා පසන්නමානසො අඞ්කොලපුප්ඵෙහි පූජෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කොසලරට්ඨෙ ඉබ්භකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා රූපසම්පත්තියා **අනූපමොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො උපනිස්සයසම්පන්නතාය කාමෙ පහාය පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො අරඤ්ඤෙ විහරති. තස්ස චිත්තං බහිද්ධා රූපාදිආරම්මණෙසු විධාවති. කම්මට්ඨානං පරිවට්ටති. ථෙරො විධාවන්තං චිත්තං නිග්ගණ්හන්තො –

213. ‘‘නන්දමානාගතං චිත්තං, සූලමාරොපමානකං;
තෙන තෙනෙව වජසි, යෙන සූලං කලිඞ්ගරං.

214. ‘‘තාහං චිත්තකලිං බ්‍රූමි, තං බ්‍රූමි චිත්තදුබ්භකං;
සත්ථා තෙ දුල්ලභො ලද්ධො, මානත්ථෙ මං නියොජයී’’ති. –

ඉමාහි ද්වීහි ගාථාහි ඔවදි.

තත්ථ **නන්දමානාගතං චිත්තාති** නන්දමාන අභිනන්දමාන චිත්ත අභිනන්දමානං ආගතං උප්පන්නං . **සූලමාරොපමානකන්ති** දුක්ඛුප්පත්තිට්ඨානතාය සූලසදිසත්තා සූලං තං තං භවං කම්මකිලෙසෙහි එත්තකං කාලං ආරොපියමානං. **තෙන තෙනෙව වජසි, යෙන සූලං කලිඞ්ගරන්ති** යත්ථ යත්ථ සූලසඞ්ඛාතා භවා කලිඞ්ගරසඞ්ඛාතා අධිකුට්ටනකා කාමගුණා ච තෙන තෙනෙව, පාපචිත්ත, වජසි, තං තදෙව ඨානං උපගච්ඡසි, අත්තනො අනත්ථං න සල්ලක්ඛෙසි.

තාහං චිත්තකලිං බ්‍රූමීති තං තස්මා පමත්තභාවතො චිත්තකලිං චිත්තකාලකණ්ණිං අහං කථයාමි. පුනපි **තං බ්‍රූමි** කථෙමි **චිත්තදුබ්භකං** චිත්තසඞ්ඛාතස්ස අත්තනො බහුපකාරස්ස සන්තානස්ස අනත්ථාවහනතො චිත්තදුබ්භිං. ‘‘චිත්තදුබ්භගා’’තිපි පඨන්ති. චිත්තසඞ්ඛාතඅලක්ඛිකඅප්පපුඤ්ඤාති අත්ථො. කින්ති බ්‍රූහීති චෙ? ආහ **‘‘සත්ථා තෙ දුල්ලභො ලද්ධො, මානත්ථෙ මං නියොජයී’’**ති. කප්පානං අසඞ්ඛෙය්‍යම්පි නාම බුද්ධසුඤ්ඤො ලොකො හොති, සත්ථරි උප්පන්නෙපි මනුස්සත්තසද්ධාපටිලාභාදයො දුල්ලභා එව, ලද්ධෙසු ච තෙසු සත්ථාපි දුල්ලභොයෙව හොති. එවං දුල්ලභො සත්ථා ඉදානි තයා ලද්ධො, තස්මිං ලද්ධෙ සම්පතිපි අනත්ථෙ අහිතෙ ආයතිඤ්ච අනත්ථාවහෙ දුක්ඛාවහෙ අකුසලෙ මං මා නියොජෙසීති. එවං ථෙරො අත්තනො චිත්තං ඔවදන්තො එව විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.37.16-19) –

‘‘පදුමො නාම සම්බුද්ධො, චිත්තකූටෙ වසී තදා;
දිස්වාන තං අහං බුද්ධං, සයම්භුං අපරාජිතං.

‘‘අඞ්කොලං පුප්ඵිතං දිස්වා, ඔචිනිත්වානහං තදා;
උපගන්ත්වාන සම්බුද්ධං, පූජයිං පදුමං ජිනං.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
අනූපමත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. වජ්ජිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සංසරං දීඝමද්ධානන්ති ආයස්මතො වජ්ජිතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො ඉතො පඤ්චසට්ඨිමෙ කප්පෙ එකස්මිං පච්චන්තගාමෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො වනචරකො හුත්වා විචරන්තො එකදිවසං උපසන්තං නාම පච්චෙකබුද්ධං පබ්බතගුහායං විහරන්තං අද්දස. සො තස්ස උපසමං දිස්වා පසන්නමානසො චම්පකපුප්ඵෙන පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කොසලරට්ඨෙ ඉබ්භකුලෙ නිබ්බත්තො ජාතදිවසතො පට්ඨාය මාතුගාමහත්ථං ගතො රොදති. බ්‍රහ්මලොකතො කිර චවිත්වා ඉධාගතො යස්මා මාතුගාමසම්ඵස්සං න සහති, තස්මා මාතුගාමසම්ඵස්සවජ්ජනතො **වජ්ජිතොත්වෙව** නාමං ජාතං. සො වයප්පත්තො සත්ථු යමකපාටිහාරියං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා තදහෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.37.27-30) –

‘‘උපසන්තො ච සම්බුද්ධො, වසතී පබ්බතන්තරෙ;
එකචම්පකමාදාය, උපගච්ඡිං නරුත්තමං.

‘‘පසන්නචිත්තො සුමනො, පච්චෙකමුනිමුත්තමං;
උභො හත්ථෙහි පග්ගය්හ, පූජයිං අපරාජිතං.

‘‘පඤ්චසට්ඨිම්හිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා අත්තනො පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරිත්වා ධම්මසංවෙගෙන –

215. ‘‘සංසරං දීඝමද්ධානං, ගතීසු පරිවත්තිසං;
අපස්සං අරියසච්චානි, අන්ධභූතො පුථුජ්ජනො.

216. ‘‘තස්ස මෙ අප්පමත්තස්ස, සංසාරා විනළීකතා;
සබ්බා ගතී සමුච්ඡින්නා, නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’ති. – ද්වෙ ගාථා අභාසි;

තත්ථ **සංසරන්ති** සංසරන්තො, තස්මිං තස්මිං භවෙ ආදානනික්ඛෙපවසෙන අපරාපරං සන්ධාවන්තො. **දීඝමද්ධානන්ති** චිරකාලං අනාදිමති සංසාරෙ අපරිමාණකාලං. **ගතීසූති** සුකතදුක්කටානං කම්මානං වසෙන සුගතිදුග්ගතීසු. **පරිවත්තිසන්ති** ඝටීයන්තං විය පරිබ්භමන්තො චවනුපපජ්ජනවසෙන අපරාපරං පරිවත්තිං. තස්ස පන පරිවත්තනස්ස කාරණමාහ **‘‘අපස්සං අරියසච්චානි, අන්ධභූතො පුථුජ්ජනො’’**ති. දුක්ඛාදීනි චත්තාරි අරියසච්චානි ඤාණචක්ඛුනා අපස්සන්තො අප්පටිවිජ්ඣන්තො, තතො එව අවිජ්ජන්ධතාය අන්ධභූතො පුථූනං ජනනාදීහි කාරණෙහි පුථුජ්ජනො හොන්තො ගතීසු පරිවත්තිසන්ති යොජනා, තෙනෙවාහ භගවා –

‘‘චතුන්නං , භික්ඛවෙ, අරියසච්චානං අනනුබොධා අප්පටිවෙධා එවමිදං දීඝමද්ධානං සන්ධාවිතං සංසරිතං මමඤ්චෙව තුම්හාකඤ්චා’’ති (මහාව. 287; දී. නි. 2.155; සං. නි. 5.1091; නෙත්ති. 114).

තස්ස මය්හං වුත්තනයෙන පුබ්බෙ පුථුජ්ජනස්සෙව සතො ඉදානි සත්ථාරා දින්නනයෙන **අප්පමත්තස්ස** අප්පමාදපටිපත්තියා සමථවිපස්සනාභාවනං මත්ථකං පාපෙත්වා ඨිතස්ස. **සංසාරා විනළීකතාති** සංසරන්ති සත්තා එතෙහීති ‘‘සංසාරා’’ති ලද්ධනාමා කම්මකිලෙසා අග්ගමග්ගෙන සමුච්ඡින්නත්තා විගතනළා නිම්මූලා කතා. **සබ්බා ගතී සමුච්ඡින්නාති** එවං කම්මකිලෙසවට්ටානං විනළීකතත්තා නිරයාදිකා සබ්බාපි ගතියො සම්මදෙව උච්ඡින්නා විද්ධංසිතා, තතො එව **නත්ථි දානි** ආයතිං **පුනබ්භවොති** ඉදමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසීති.

වජ්ජිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සන්ධිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අස්සත්ථෙ හරිතොභාසෙති ආයස්මතො සන්ධිතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ එකො ගොපාලකො අහොසි. සො සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ අඤ්ඤතරං ථෙරං උපසඞ්කමිත්වා තස්ස සන්තිකෙ බුද්ධගුණපටිසංයුත්තං ධම්මං සුත්වා පසන්නමානසො ‘‘කුහිං භගවා’’ති පුච්ඡිත්වා පරිනිබ්බුතභාවං සුත්වා ‘‘එවං මහානුභාවා බුද්ධාපි නාම අනිච්චතාවසං ගච්ඡන්ති, අහො සඞ්ඛාරා අද්ධුවා’’ති අනිච්චසඤ්ඤං පටිලභි. තං ථෙරො බොධිපූජාය උස්සාහෙසි. සො කාලෙන කාලං බොධිරුක්ඛසමීපං ගන්ත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා බුද්ධගුණෙ අනුස්සරන්තො බොධිං වන්දති. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කොසලරට්ඨෙ ඉබ්භකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **සන්ධිතොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො අනිච්චතාපටිසංයුත්තං ධම්මකථං සුත්වා සංවෙගජාතො පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා ඤාණස්ස පරිපාකං ගතත්තා නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. සො අත්තනො පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්තො සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ බොධිවන්දනං බුද්ධානුස්සතිං අනිච්චසඤ්ඤාපටිලාභඤ්ච අනුස්සරිත්වා තදුපනිස්සයෙන අත්තනො විසෙසාධිගමං පකාසෙන්තො –

217. ‘‘අස්සත්ථෙ හරිතොභාසෙ, සංවිරුළ්හම්හි පාදපෙ;
එකං බුද්ධගතං සඤ්ඤං, අලභිත්ථං පතිස්සතො.

218. ‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං සඤ්ඤමලභිං තදා;
තස්සා සඤ්ඤාය වාහසා, පත්තො මෙ ආසවක්ඛයො’’ති. –

ද්වෙ ගාථා අභාසි.

තත්ථ **අස්සත්ථෙති** අස්සත්ථට්ඨානීයෙ, ය්වායං එතරහි අම්හාකං භගවතො බොධිරුක්ඛො අස්සත්ථො, එතස්ස ඨානෙ තදා සිඛිස්ස භගවතො බොධිරුක්ඛො පුණ්ඩරීකො ඨිතොති සො අස්සත්ථට්ඨානීයතාය ‘‘අස්සත්ථෙ’’ති වුත්තං. සත්තානං අස්සාසජනනතො වා. අපරෙ පන ‘‘අස්සත්ථරුක්ඛමූලෙ නිසීදිත්වා තදා බුද්ධානුස්සතියා භාවිතත්තා ථෙරො ‘අස්සත්ථෙ’ති අවොචා’’ති වදන්ති. **හරිතොභාසෙති** හරිතෙහි සාරමණිවණ්ණෙහි ඔභාසමානෙ. **සංවිරුළ්හම්හීති** සුට්ඨු විරුළ්හෙ සුප්පතිට්ඨිතෙ, සුසනිචිතපත්තපලාසපල්ලවෙහි විරුළ්හසඤ්ජන්නෙති ච වදන්ති. **පාදපෙති** රුක්ඛෙ. **එකං බුද්ධගතං සඤ්ඤං, අලභිත්ථං පතිස්සතොති** බුද්ධාරම්මණං ආරම්මණස්ස එකජාතියත්තා එකං ‘‘ඉතිපි සො භගවා’’තිආදිනයප්පවත්තං බුද්ධානුස්සතිසහගතං සඤ්ඤං බුද්ධගුණානං පතිපතිසරණතො පතිස්සතො හුත්වා අලභිං.

කදා පන සා සඤ්ඤා ලද්ධා, කීවතාය සිද්ධාති ආහ **‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ’’**තිආදි. ඉතො භද්දකප්පතො උද්ධං ආරොහනවසෙන එකතිංසෙ කප්පෙ. **යං සඤ්ඤන්ති** යං බුද්ධානුස්සතිසහගතං සඤ්ඤං, යං වා බුද්ධානං

අනිච්චතං දිස්වා තදනුසාරෙන සබ්බාසඞ්ඛාරෙසු තදා අනිච්චසඤ්ඤං අලභිං. **තස්සා සඤ්ඤාය වාහසාති** තස්සා යථාවුත්තාය සඤ්ඤාය කාරණභාවෙන තං උපනිස්සයං කත්වා. **පත්තො මෙ ආසවක්ඛයොති** ඉදානි මයා ආසවානං ඛයො නිරොධො අධිගතොති ඉමායෙව ච ඉමස්ස ථෙරස්ස අපදානගාථාපි. යථාහ (අප. ථෙර 1.22.27-30) –

''අස්සත්ථෙ හරිතොභාසෙ…පෙ.… පත්තො මෙ ආසවක්ඛයො.
''ඉතො තෙරසකප්පම්හි, ධනිට්ඨො නාම ඛත්තියො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.
සන්ධිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ච දුකනිපාතවණ්ණනා.

3. තිකනිපාතො

1. අඞ්ගණිකභාරද්වාජත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

තිකනිපාතෙ **අයොනි සුද්ධිමන්වෙසන්ති** ආයස්මතො අඞ්ගණිකභාරද්වාජත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො ඉතො එකතිංසෙ කප්පෙ සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං පිණ්ඩාය චරන්තං දිස්වා පසන්නමානසො පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා අඤ්ජලිං පග්ගණ්හි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ හිමවන්තසමීපෙ උක්කට්ඨෙ නාම නගරෙ විභවසම්පන්නස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස ගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා **අඞ්ගණිකභාරද්වාජොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො විජ්ජාසිප්පෙසු නිප්ඵත්තිං ගතො නෙක්ඛම්මජ්ඣාසයතාය පරිබ්බාජකපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා අමරං තපං චරන්තො තත්ථ තත්ථ විචරන්තො සම්මාසම්බුද්ධං ජනපදචාරිකං චරන්තං දිස්වා පසන්නමානසො සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා තං මිච්ඡාතපං පහාය සාසනෙ පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.23.48-51) –

‘‘උසභං පවරං වීරං, වෙස්සභුං විජිතාවිනං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, බුද්ධසෙට්ඨමවන්දහං.

‘‘එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, වන්දනාය ඉදං ඵලං.

‘‘චතුවීසතිකප්පම්හි, විකතානන්දනාමකො;
සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා විමුත්තිසුඛෙන විහරන්තො ඤාතීනං අනුකම්පාය අත්තනො ජාතිභූමිං ගන්ත්වා බහූ ඤාතකෙ සරණෙසු ච සීලෙසු ච පතිට්ඨාපෙත්වා තතො නිවත්තිත්වා කුරුරට්ඨෙ කුණ්ඩියස්ස නාම නිගමස්ස අවිදූරෙ අරඤ්ඤෙ වසන්තො කෙනචිදෙව කරණීයෙන උග්ගාරාමං ගතො උත්තරාපථතො ආගතෙහි සන්දිට්ඨෙහි බ්‍රාහ්මණෙහි සමාගතො තෙහි, ‘‘භො භාරද්වාජ, කිං දිස්වා බ්‍රාහ්මණානං සමයං පහාය ඉමං සමයං ගණ්හී’’ති පුච්ඡිතො තෙසං ඉතො බුද්ධසාසනතො බහිද්ධා සුද්ධි නත්ථීති දස්සෙන්තො –

219. ‘‘අයොනි සුද්ධිමන්වෙසං, අග්ගිං පරිචරිං වනෙ;
සුද්ධිමග්ගං අජානන්තො, අකාසිං අමරං තප’’න්ති. – පඨමං ගාථමාහ;

තත්ථ **අයොනීති** අයොනිසො අනුපායෙන. **සුද්ධින්ති** සංසාරසුද්ධිං භවනිස්සරණං. **අන්වෙසන්ති** ගවෙසන්තො. **අග්ගිං පරිචරිං වනෙති** ‘‘අයං සුද්ධිමග්ගො’’ති අධිප්පායෙන අරඤ්ඤායතනෙ අග්ගිහුතසාලායං අග්‍යාගාරං කත්වා ආහුතිං පග්ගණ්හන්තො අග්ගිදෙවං පරිචරිං වෙදෙ වුත්තවිධිනා පූජෙසිං. **සුද්ධිමග්ගං අජානන්තො, අකාසිං අමරං තපන්ති** සුද්ධියා නිබ්බානස්ස මග්ගං අජානන්තො අග්ගිපරිචරණං විය පඤ්චතපතපප්පනාදිඅත්තකිලමථානුයොගං ‘‘සුද්ධිමග්ගො’’ති මඤ්ඤාය අකාසිං අචරිං පටිපජ්ජිං.

එවං ථෙරො අස්සමතො අස්සමං ගච්ඡන්තො විය වෙදෙ වුත්තවිධිනා අග්ගිපරිචරණාදිනා අනුට්ඨාය සුද්ධියා අප්පත්තභාවෙන බහිද්ධා සුද්ධියා අභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ සුද්ධි ච මයා අධිගතාති දස්සෙන්තො –

220. ‘‘තං සුඛෙන සුඛං ලද්ධං, පස්ස ධම්මසුධම්මතං;
තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති. – දුතියගාථමාහ;

තත්ථ **තන්ති** යස්සත්ථාය සුද්ධිං අන්වෙසන්තො තස්ස මග්ගං අජානන්තො අග්ගිං පරිචරිං අමරං තපං අචරිං, තං නිබ්බානසුඛං **සුඛෙන** සමථවිපස්සනාය සුඛාය පටිපදාය අත්තකිලමථානුයොගං අනුපගම්ම මයා **ලද්ධං** පත්තං අධිගතං. **පස්ස ධම්මසුධම්මතන්ති** සත්ථු සාසනධම්මස්ස සුධම්මතං අවිපරීතනියානිකධම්මසභාවං පස්ස ජානාහීති ධම්මාලපනවසෙන වදති, අත්තානං වා ආලපති. තස්ස ලද්ධභාවං පන දස්සෙන්තො –

‘‘තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති. –

ආහ , තං වුත්තත්ථමෙව. එවං සුද්ධියා අධිගතත්තා ‘‘ඉතො පට්ඨායාහං පරමත්ථතො බ්‍රාහ්මණො’’ති දස්සෙන්තො –

221. ‘‘බ්‍රහ්මබන්ධු පුරෙ ආසිං, ඉදානි ඛොම්හි බ්‍රාහ්මණො;
තෙවිජ්ජො න්හාතකොචම්හි, සොත්තියො චම්හි වෙදගූ’’ති. – තතියං ගාථමාහ;

තස්සත්ථො – ඉතො පුබ්බෙ ජාතිමත්තෙන බ්‍රාහ්මණභාවතො බ්‍රාහ්මණානං සමඤ්ඤාය **බ්‍රහ්මබන්ධු** නාම **ආසිං**. බාහිතපාපත්තා පන **ඉදානි ඛො** අරහත්තාධිගමෙන පරමත්ථතො **බ්‍රාහ්මණො ච අම්හි**. ඉතො පුබ්බෙ භවසඤ්චයකරානං තිස්සන්නං වෙදසඞ්ඛාතානං විජ්ජානං අජ්ඣයනෙන සමඤ්ඤාමත්තෙන තෙවිජ්ජො නාම හුත්වා ඉදානි භවක්ඛයකරාය විජ්ජාය වසෙන තිස්සන්නං විජ්ජානං අධිගතත්තා පරමත්ථතො **තෙවිජ්ජො ච අම්හි**. තථා ඉතො පුබ්බෙ භවස්සාදගධිතාය න්හාතකවතනිප්ඵත්තියා සමඤ්ඤාමත්තෙන න්හාතකො නාම හුත්වා ඉදානි අට්ඨඞ්ගිකමග්ගජලෙන සුවික්ඛාලිතකිලෙසමලතාය පරමත්ථතො **න්හාතකො චම්හි**. ඉතො පුබ්බෙ අවිමුත්තභවස්සාදමන්තජ්ඣානෙන වොහාරමත්තතො සොත්තියො නාම හුත්වා ඉදානි සුවිමුත්තභවස්සාදධම්මජ්ඣානෙන පරමත්ථතො **සොත්තියො චම්හි**. ඉතො පුබ්බෙ අප්පටිනිස්සට්ඨපාපධම්මානං වෙදානං ගතමත්තෙන වෙදගූ නාම හුත්වා ඉදානි වෙදසඞ්ඛාතෙන මග්ගඤාණෙන සංසාරමහොඝස්ස වෙදස්ස චතුසච්චස්ස ච පාරං ගතත්තා අධිගතත්තා ඤාතත්තා පරමත්ථතො **වෙදගූ** ජාතොති. තං සුත්වා බ්‍රාහ්මණා සාසනෙ උළාරං පසාදං පවෙදෙසුං.

අඞ්ගණිකභාරද්වාජත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පච්චයත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පඤ්චාහාහං පබ්බජිතොති ආයස්මතො පච්චයත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො ඉතො එකනවුතෙ කප්පෙ විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං විනතාය නාම නදියා තීරෙ ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො මනුඤ්ඤදස්සනානි මහන්තානි උදුම්බරඵලානි ඔචිනිත්වා උපනාමෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන සුගතීසුයෙව සංසරන්තො ඉමස්මිං භද්දකප්පෙ කස්සපෙ භගවති ලොකෙ උප්පජ්ජිත්වා පවත්තවරධම්මචක්කෙ වෙනෙය්‍යජනානුග්ගහං කරොන්තෙ තස්ස සාසනෙ පබ්බජිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා භාවනමනුයුඤ්ජන්තො එකදිවසං සංසාරදුක්ඛං චින්තෙත්වා

අතිවිය සඤ්ජාතසංවෙගො විහාරෙ නිසින්නො ‘‘අරහත්තං අප්පත්වා ඉතො න නික්ඛමිස්සාමී’’ති චිත්තං අධිට්ඨාය වායමන්තො ඤාණස්ස අපරිපක්කත්තා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙතුං නාසක්ඛි. සො කාලඞ්කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රොහිතනගරෙ ඛත්තියකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **පච්චයොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො පිතු අච්චයෙන රජ්ජෙ පතිට්ඨිතො එකදිවසං මහාරාජබලිං කාතුං ආරභි. තත්ථ මහාජනො සන්නිපති. තස්මිං සමාගමෙ තස්ස පසාදඤ්ජනනත්ථං සත්ථා මහාජනස්ස පෙක්ඛන්තස්සෙව ආකාසෙ වෙස්සවණෙන නිම්මිතෙ රතනමයකූටාගාරෙ රතනමයසීහාසනෙ නිසීදිත්වා ධම්මං දෙසෙසි. මහතො ජනකායස්ස ධම්මාභිසමයො අහොසි. තං ධම්මං සුත්වා පච්චයරාජාපි රජ්ජං පහාය පුරිමහෙතුසඤ්චොදිතො පබ්බජි. සො යථා කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ පටිඤ්ඤං අකාසි, එවං පටිඤ්ඤං කත්වා විහාරං පවිසිත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙන්තො ඤාණස්ස පරිපාකං ගතත්තා තාවදෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.39.15-20) –

‘‘විනතානදියා තීරෙ, විහාසි පුරිසුත්තමො;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, එකග්ගං සුසමාහිතං.

‘‘තස්මිං පසන්නමානසො, කිලෙසමලධොවනෙ;
උදුම්බරඵලං ගය්හ, බුද්ධසෙට්ඨස්සදාසහං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං ඵලමදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘ඉමම්හි භද්දකෙ කප්පෙ, සංවිග්ගමානමානසො;
කස්සපස්ස භගවතො, සාසනෙ පබ්බජිං අහං.

‘‘තථා පබ්බජිතො සන්තො, භාවනං අනුයුඤ්ජිසං;
න විහාරා නික්ඛමිස්සං, ඉති කත්වාන මානසං.

‘‘උත්තමත්ථං අසම්පත්තො, න ච පත්තොම්හි තාවදෙ;
ඉදානි පන ඤාණස්ස, පරිපාකෙන නිබ්බුතො;

පත්තොම්හි අචලං ඨානං, වුසිත්වා අච්චුතං පදං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො පටිපත්තිකිත්තනමුඛෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

222. ‘‘පඤ්චාහාහං පබ්බජිතො, සෙඛො අප්පත්තමානසො;
විහාරං මෙ පවිට්ඨස්ස, චෙතසො පණිධී අහු.

223. ‘‘නාසිස්සං න පිවිස්සාමි, විහාරතො න නික්ඛමෙ;
නපි පස්සං නිපාතෙස්සං, තණ්හාසල්ලෙ අනූහතෙ.

224. ‘‘තස්ස මෙවං විහරතො, පස්ස වීරියපරක්කමං;
තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති. –

ඉමා තිස්සො ගාථා අභාසි.

තත්ථ **පඤ්චාහාහං පබ්බජිතොති** පඤ්චාහො අහං, පබ්බජිතො හුත්වා පඤ්චාහො, පබ්බජිතදිවසතො පඤ්චමො අහො නිට්ඨිතොති අත්ථො. **සෙඛො අප්පත්තමානසොති** අධිසීලසික්ඛාදීනං සික්ඛනතො සෙඛො. අනවසෙසතො මානං සියති සමුච්ඡින්දතීති මානසො, අග්ගමග්ගො, තංනිබ්බත්තිතො මානසතො ආගතං මානසං, අරහත්තං, තං, සො වා අප්පත්තො එතෙනාති අප්පත්තමානසො. **විහාරං මෙ පවිට්ඨස්ස, චෙතසො පණිධී අහූති** එවං සෙඛස්ස මෙ වසනකවිහාරං ඔවරකං පවිට්ඨස්ස සතො එවරූපො ඉදානි වුච්චමානාකාරො චෙතොපණිධි අහොසි, එවං මයා චිත්තං පණිහිතන්ති අත්ථො.

නාසිස්සන්තිආදිනා චිත්තපණිධිං දස්සෙති. තත්ථ **නාසිස්සන්ති** යංකිඤ්චි භොජනං න භුඤ්ජිස්සං න භුඤ්ජිස්සාමි **තණ්හාසල්ලෙ** මම හදයගතෙ **අනූහතෙ** අනුද්ධතෙති එවං සබ්බපදෙසු යොජෙතබ්බං. **න පිවිස්සාමීති** යංකිඤ්චි පාතබ්බං න පිවිස්සාමි. **විහාරතො න නික්ඛමෙති** ඉමස්මා ඉදානි මයා නිසින්නගබ්භතො න නික්ඛමෙය්‍යං. **නපි පස්සං නිපාතෙස්සන්ති** මම සරීරස්ස ද්වීසු පස්සෙසු එකම්පි පස්සං කායකිලමථවිනොදනත්ථං න නිපාතෙස්සං, එකපස්සෙනපි න නිපජ්ජිස්සාමීති අත්ථො.

තස්ස මෙවං විහරතොති තස්ස මෙ එවං චිත්තං පණිධාය දළ්හවීරියාධිට්ඨානං කත්වා විපස්සනානුයොගවසෙන විහරතො. **පස්ස වීරියපරක්කමන්ති** විධිනා ඊරයිතබ්බතො ‘‘වීරියං’’ පරං ඨානං අක්කමනතො ‘‘පරක්කමො’’ති ච ලද්ධනාමං උස්සොළ්හීභූතං වායාමං පස්ස ජානාහි. යස්ස පනානුභාවෙන මයා **තිස්සො විජ්ජා අනුප්පත්තා, කතං බුද්ධස්ස සාසනන්ති** වුත්තත්ථමෙව.

පච්චයත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. බාකුලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යො පුබ්බෙ කරණීයානීති ආයස්මතො බාකුලත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි කිර අතීතෙ ඉතො කප්පසතසහස්සාධිකස්ස අසඞ්ඛෙය්‍යස්ස මත්ථකෙ අනොමදස්සිස්ස භගවතො උප්පත්තිතො පුරෙතරමෙව බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා වයප්පත්තො තයො වෙදෙ උග්ගහෙත්වා තත්ථ සාරං අපස්සන්තො ‘‘සම්පරායිකත්ථං ගවෙසිස්සාමී’’ති ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා පබ්බතපාදෙ විහරන්තො පඤ්චාභිඤ්ඤාඅට්ඨසමාපත්තිලාභී හුත්වා විහරන්තො බුද්ධුප්පාදං සුත්වා සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා සරණෙසු පතිට්ඨිතො සත්ථු උදරාබාධෙ උප්පන්නෙ අරඤ්ඤතො භෙසජ්ජානි ආහරිත්වා තං වූපසමෙත්වා තත්ථ පුඤ්ඤං ආරොග්‍යත්ථාය පරිණාමෙත්වා තතො චුතො බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා එකං අසඞ්ඛෙය්‍යං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො පදුමුත්තරබුද්ධකාලෙ හංසවතීනගරෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තො සත්ථාරං එකං භික්ඛුං අප්පාබාධානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙන්තං දිස්වා සයං තං ඨානන්තරං ආකඞ්ඛන්තො පණිධානං කත්වා යාවජීවං කුසලං උපචිනිත්වා සුගතීසුයෙව සංසරන්තො විපස්සිස්ස භගවතො නිබ්බත්තිතො පුරෙතරමෙව බන්ධුමතීනගරෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තො පුරිමනයෙනෙව ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා ඣානාභිඤ්ඤාලාභී හුත්වා පබ්බතපාදෙ වසන්තො බුද්ධුප්පාදං සුත්වා සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා සරණෙසු පතිට්ඨිතො භික්ඛූනං තිණපුප්ඵකරොගෙ උප්පන්නෙ තං වූපසමෙත්වා තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා තතො චුතො බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා එකනවුතිකප්පෙ දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො කස්සපස්ස භගවතො කාලෙ බාරාණසියං කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා ඝරාවාසං වසන්තො එකං ජිණ්ණං විනස්සමානං මහාවිහාරං දිස්වා තත්ථ උපොසථාගාරාදිකං සබ්බං ආවසථං කාරෙත්වා තත්ථ භික්ඛුසඞ්ඝස්ස සබ්බං භෙසජ්ජං පටියාදෙත්වා යාවජීවං කුසලං කත්වා එකං බුද්ධන්තරං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො අම්හාකං භගවතො උප්පත්තිතො පුරෙතරමෙව කොසම්බියං සෙට්ඨිගෙහෙ නිබ්බත්ති. සො අරොගභාවාය මහායමුනාය න්හාපියමානො ධාතියා හත්ථතො මච්ඡෙන ගිලිතො මච්ඡෙ කෙවට්ටහත්ථගතෙ බාරාණසිසෙට්ඨිභරියාය වික්කිණිත්වා ගහිතෙ ඵාලියමානෙපි පුඤ්ඤබලෙන අරොගොයෙව හුත්වා තාය පුත්තොති ගහෙත්වා පොසියමානො තං පවත්තිං සුත්වා ජනකෙහි මාතාපිතූහි ‘‘අයං අම්හාකං පුත්තො, දෙථ නො පුත්ත’’න්ති අනුයොගෙ කතෙ රඤ්ඤා ‘‘උභයෙසම්පි සාධාරණො හොතූ’’ති ද්වින්නං කුලානං දායාදභාවෙන විනිච්ඡයං කත්වා ඨපිතත්තා **බාකුලොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො හුත්වා මහතිං සම්පත්තිං

අනුභවන්තො ආසීතිකො හුත්වා සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා සත්තාහමෙව පුථුජ්ජනො අහොසි, අට්ඨමෙ අරුණෙ සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.40.386-411) –

‘‘හිමවන්තස්සාවිදූරෙ , සොභිතො නාම පබ්බතො;
අස්සමො සුකතො මය්හං, සකසිස්සෙහි මාපිතො.

‘‘මණ්ඩපා ච බහූ තත්ථ, පුප්ඵිතා සින්ධුවාරකා;
කපිත්ථා ච බහූ තත්ථ, පුප්ඵිතා ජීවජීවකා.

‘‘නිග්ගුණ්ඩියො බහූ තත්ථ, බදරාමලකානි ච;
ඵාරුසකා අලාබූ ච, පුණ්ඩරීකා ච පුප්ඵිතා.

‘‘ආළකා බෙලුවා තත්ථ, කදලී මාතුලුඞ්ගකා;
මහානාමා බහූ තත්ථ, අජ්ජුනා ච පියඞ්ගුකා.

‘‘කොසම්බා සළලා නිම්බා, නිග්‍රොධා ච කපිත්ථනා;
එදිසො අස්සමො මය්හං, සසිස්සොහං තහිං වසිං.

‘‘අනොමදස්සී භගවා, සයම්භූ ලොකනායකො;
ගවෙසං පටිසල්ලානං, මමස්සමමුපාගමි.

‘‘උපෙතම්හි මහාවීරෙ, අනොමදස්සිමහායසෙ;
ඛණෙන ලොකනාථස්ස, වාතාබාධො සමුට්ඨහි.

‘‘විචරන්තො අරඤ්ඤම්හි, අද්දසං ලොකනායකං;
උපගන්ත්වාන සම්බුද්ධං, චක්ඛුමන්තං මහායසං.

‘‘ඉරියඤ්චාපි දිස්වාන, උපලක්ඛෙසහං තදා;
අසංසයඤ්හි බුද්ධස්ස, බ්‍යාධි නො උදපජ්ජථ.

‘‘ඛිප්පං අස්සමමාගඤ්ඡිං, මම සිස්සාන සන්තිකෙ;
භෙසජ්ජං කත්තුකාමොහං, සිස්සෙ ආමන්තයිං තදා.

‘‘පටිස්සුණිත්වාන මෙ වාක්‍යං, සිස්සා සබ්බෙ සගාරවා;
එකජ්ඣං සන්නිපතිංසු, සත්ථුගාරවතා මම.

‘‘ඛිප්පං පබ්බතමාරුය්හ, සබ්බොසධමහාසහං;
පානීයයොගං කත්වාන, බුද්ධසෙට්ඨස්සදාසහං.

‘‘පරිභුත්තෙ මහාවීරෙ, සබ්බඤ්ඤුලොකනායකෙ;
ඛිප්පං වාතො වූපසමි, සුගතස්ස මහෙසිනො.

‘‘පස්සද්ධං දරථං දිස්වා, අනොමදස්සී මහායසො;
සකාසනෙ නිසීදිත්වා, ඉමා ගාථා අභාසථ.

‘‘යො මෙ පාදාසි භෙසජ්ජං, බ්‍යාධිඤ්ච සමයී මම;
තමහං කිත්තයිස්සාමි, සුණාථ මම භාසතො.

‘‘කප්පසතසහස්සානි, දෙවලොකෙ රමිස්සති;
වාදිතෙ තූරියෙ තත්ථ, මොදිස්සති සදා අයං.

‘‘මනුස්සලොකමාගන්ත්වා , සුක්කමූලෙන චොදිතො;
සහස්සක්ඛත්තුං රාජා ච, චක්කවත්තී භවිස්සති.

‘‘පඤ්චපඤ්ඤාසකප්පම්හි, අනොමො නාම ඛත්තියො;
චාතුරන්තො විජිතාවී, ජම්බුමණ්ඩස්ස ඉස්සරො.

‘‘සත්තරතනසම්පන්නො, චක්කවත්තී මහබ්බලො;
තාවතිංසෙපි බොහෙත්වා, ඉස්සරං කාරයිස්සති.

‘‘දෙවභූතො මනුස්සො වා, අප්පාබාධො භවිස්සති;
පරිග්ගහං විවජ්ජෙත්වා, බ්‍යාධිං ලොකෙ තරිස්සති.

‘‘අපරිමෙය්‍යො ඉතො කප්පෙ, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘තස්ස ධම්මෙසු දායාදො, ඔරසො ධම්මනිම්මිතො;
සබ්බාසවෙ පරිඤ්ඤාය, නිබ්බායිස්සතිනාසවො.

‘‘කිලෙසෙ ඣාපයිත්වාන, තණ්හාසොතං තරිස්සති;
බාකුලො නාම නාමෙන, හෙස්සති සත්ථු සාවකො.

‘‘ඉදං සබ්බං අභිඤ්ඤාය, ගොතමො සක්‍යපුඞ්ගවො;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වා, එතදග්ගෙ ඨපෙස්සති.

‘‘අනොමදස්සී භගවා, සයම්භූ ලොකනායකො;
විවෙකානුවිලොකෙන්තො, මමස්සමමුපාගමි.

‘‘උපාගතං මහාවීරං, සබ්බඤ්ඤුං ලොකනායකං;
සබ්බොසධෙන තප්පෙසිං, පසන්නො සෙහි පාණිභි.

‘‘තස්ස මෙ සුකතං කම්මං, සුඛෙත්තෙ බීජසම්පදා;
ඛෙපෙතුං නෙව සක්කොමි, තදා හි සුකතං මම.

‘‘ලාභා මම සුලද්ධං මෙ, යොහං අද්දක්ඛිං නායකං;
තෙන කම්මාවසෙසෙන, පත්තොම්හි අචලං පදං.

‘‘සබ්බමෙතං අභිඤ්ඤාය, ගොතමො සක්‍යපුඞ්ගවො;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වා, එතදග්ගෙ ඨපෙසි මං.

‘‘අපරිමෙය්‍යො ඉතො කප්පෙ, යං කම්මමකරිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, භෙසජ්ජස්ස ඉදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා එකදිවසං සත්ථාරා අත්තනො සාවකෙ පටිපාටියා ඨානන්තරෙ ඨපෙන්තෙන අප්පාබාධානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපිතො සො පරිනිබ්බානසමයෙ සඞ්ඝමජ්ඣෙ භික්ඛූනං ඔවාදමුඛෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

225. ‘‘යො පුබ්බෙ කරණීයානි, පච්ඡා සො කාතුමිච්ඡති;
සුඛා සො ධංසතෙ ඨානා, පච්ඡා ච මනුතප්පති.

226. ‘‘යඤ්හි කයිරා තඤ්හි වදෙ, යං න කයිරා න තං වදෙ;
අකරොන්තං භාසමානං, පරිජානන්ති පණ්ඩිතා.

227. ‘‘සුසුඛං වත නිබ්බානං, සම්මාසම්බුද්ධදෙසිතං;
අසොකං විරජං ඛෙමං, යත්ථ දුක්ඛං නිරුජ්ඣතී’’ති. – ගාථාත්තයමභාසි;

තත්ථ **යො පුබ්බෙ කරණීයානි, පච්ඡා සො කාතුමිච්ඡතීති** යො පුග්ගලො පුබ්බෙ පුරෙතරං ජරාරොගාදීහි අනභිභූතකාලෙයෙව කාතබ්බානි අත්තනො හිතසුඛාවහානි කම්මානි පමාදවසෙන අකත්වා පච්ඡා සො කාතබ්බකාලං අතික්කමිත්වා කාතුං ඉච්ඡති. **සොති** ච නිපාතමත්තං. තදා පන ජරාරොගාදීහි අභිභූතත්තා කාතුං න සක්කොති, අසක්කොන්තො ච **සුඛා සො ධංසතෙ ඨානා, පච්ඡා ච මනුතප්පතීති** සො පුග්ගලො සුඛා ඨානා සග්ගතො නිබ්බානතො ච තදුපායස්ස අනුප්පාදිතත්තා පරිහායන්තො ‘‘අකතං මෙ කල්‍යාණ’’න්තිආදිනා (ම. නි. 3.248; නෙත්ති. 120) පච්ඡා ච අනුතප්පති විප්පටිසාරං ආපජ්ජති. **ම-**කාරො පදසන්ධිකරො. අහං පන කරණීයං කත්වා එව තුම්හෙ එවං වදාමීති දස්සෙන්තො **‘‘යඤ්හි කයිරා’’**ති දුතියං ගාථමාහ.

තත්ථ **පරිජානන්තීති** ''එත්තකො අය''න්ති පරිච්ඡිජ්ජ ජානන්ති න බහුං මඤ්ඤන්තීති අත්ථො. සම්මාපටිපත්තිවසෙන හි යථාවාදී තථාකාරී එව සොභති, න තතො අඤ්ඤථා. කරණීයපරියායෙන සාධාරණතො වුත්තමත්ථං ඉදානි සරූපතො දස්සෙතුං **''සුසුඛං වත''**ත්ආදිනා තතියං ගාථමාහ. තස්සත්ථො – සම්මා සාමං සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා **සම්මාසම්බුද්ධෙන** භගවතා **දෙසිතං** සබ්බසො සොකහෙතූනං අභාවතො **අසොකං** විගතරාගාදිරජත්තා **විරජං** චතූහි යොගෙහි අනුපද්දුතත්තා **ඛෙමං** නිබ්බානං සුට්ඨු **සුඛං වත,** කස්මා? **යත්ථ** යස්මිං නිබ්බානෙ සකලං **වට්ටදුක්ඛං නිරුජ්ඣති** අච්චන්තමෙව වූපසමතීති.

බාකුලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ධනියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සුඛඤ්චෙ ජීවිතුං ඉච්ඡෙති ආයස්මතො ධනියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො සිඛිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නමානසො නළමාලාය පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ රාජගහෙ කුම්භකාරකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **ධනියොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො කුම්භකාරකම්මෙන ජීවති. තෙන ච සමයෙන සත්ථා ධනියස්ස කුම්භකාරස්ස සාලායං නිසීදිත්වා පුක්කුසාතිස්ස කුලපුත්තස්ස **ඡධාතුවිභඞ්ගසුත්තං** (ම. නි. 3.342 ආදයො) දෙසෙසි. සො තං සුත්වා කතකිච්චො අහොසි. ධනියො තස්ස පරිනිබ්බුතභාවං සුත්වා ''නියානිකං වත බුද්ධසාසනං, යත්ථ එකරත්තිපරිචයෙනාපි වට්ටදුක්ඛතො මුඤ්චිතුං සක්කා''ති පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා කුටිමණ්ඩනානුයුත්තො විහරන්තො කුටිකරණං පටිච්ච භගවතා ගරහිතො සඞ්ඝිකෙ සෙනාසනෙ වසන්තො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.48.1-7) –

''සුවණ්ණවණ්ණං සම්බුද්ධං, ආහුතීනං පටිග්ගහං;
විපිනග්ගෙන ගච්ඡන්තං, අද්දසං ලොකනායකං.

''නළමාලං ගහෙත්වාන, නික්ඛමන්තො ච තාවදෙ;
තත්ථද්දසාසිං සම්බුද්ධං, ඔඝතිණ්ණමනාසවං.

''පසන්නචිත්තො සුමනො, නළමාලමපූජයිං;
දක්ඛිණෙය්‍යං මහාවීරං, සබ්බලොකානුකම්පකං.

''එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං මාලමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බුද්ධපූජායිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා යෙ භික්ඛූ ධුතඞ්ගසමාධානෙන අත්තානං උක්කංසෙත්වා සඞ්ඝභත්තාදිං සාදියන්තෙ අඤ්ඤෙ භික්ඛූ අවජානන්ති, තෙසං ඔවාදදානමුඛෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකරොන්තො –

228. ''සුඛඤ්චෙ ජීවිතුං ඉච්ඡෙ, සාමඤ්ඤස්මිං අපෙක්ඛවා;
සඞ්ඝිකං නාතිමඤ්ඤෙය්‍ය, චීවරං පානභොජනං.

229. සුඛඤ්චෙ ජීවිතුං ඉච්ඡෙ, සාමඤ්ඤස්මිං අපෙක්ඛවා;
අහි මූසිකසොබ්භංව, සෙවෙථ සයනාසනං.

230. සුඛඤ්චෙ ජීවිතුං ඉච්ඡෙ, සාමඤ්ඤස්මිං අපෙක්ඛවා;
ඉතරීතරෙන තුස්සෙය්‍ය, එකධම්මඤ්ච භාවයෙ''ති. – තිස්සො ගාථා අභාසි;

තත්ථ **සුඛඤ්චෙ ජීවිතුං ඉච්ඡෙ, සාමඤ්ඤස්මිං අපෙක්ඛවාති** සාමඤ්ඤස්මිං සමණභාවෙ අපෙක්ඛවා සික්ඛාය තිබ්බගාරවො හුත්වා සුඛං ජීවිතුං ඉච්ඡෙය්‍ය චෙ, අනෙසනං පහාය සාමඤ්ඤසුඛෙන සචෙ ජීවිතුකාමොති අත්ථො . **සඞ්ඝිකං නාතිමඤ්ඤෙය්‍ය, චීවරං පානභොජනන්ති** සඞ්ඝතො ආභතං චීවරං ආහාරං න අවමඤ්ඤෙය්‍ය, සඞ්ඝස්ස උප්පජ්ජනකලාභො නාම පරිසුද්ධුප්පාදො හොතීති තං පරිභුඤ්ජන්තස්ස ආජීවපාරිසුද්ධිසම්භවෙන සාමඤ්ඤසුඛං හත්ථගතමෙවාති අධිප්පායො. **අහි මූසිකසොබ්භංවාති** අහි විය මූසිකාය ඛතබිලං **සෙවෙථ** සෙවෙය්‍ය සෙනාසනං. යථා නාම සප්පො සයමත්තනො ආසයං අකත්වා මූසිකාය අඤ්ඤෙන වා කතෙ ආසයෙ වසිත්වා යෙන කාමං පක්කමති, එවමෙවං භික්ඛු සයං සෙනාසනකරණා සංකිලෙසං අනාපජ්ජිත්වා යත්ථ කත්ථචි වසිත්වා පක්කමෙය්‍යාති අත්ථො.

ඉදානි වුත්තෙ අවුත්තෙ ච පච්චයෙ යථාලාභසන්තොසෙනෙව සාමඤ්ඤසුඛං හොති, න අඤ්ඤථාති දස්සෙන්තො ආහ **''ඉතරීතරෙන තුස්සෙය්‍යා''**ති, යෙන කෙනචි හීනෙන වා පණීතෙන වා යථාලද්ධෙන පච්චයෙන සන්තොසං ආපජ්ජෙය්‍යාති අත්ථො. **එකධම්මන්ති** අප්පමාදභාවං, තඤ්හි අනුයුඤ්ජන්තස්ස අනවජ්ජං සබ්බං ලොකියසුඛං

ලොකුත්තරසුඛඤ්ච හත්ථගතමෙව හොති. තෙනාහ භගවා – ‘‘අප්පමත්තො හි ඣායන්තො, පප්පොති විපුලං සුඛ’’න්ති (ම. නි. 2.352; ධ. ප. 27).

ධනියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මාතඞ්ගපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අතිසීතන්ති ආයස්මතො මාතඞ්ගපුත්තත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ හිමවන්තසමීපෙ මහතො ජාතස්සරස්ස හෙට්ඨා මහති නාගභවනෙ මහානුභාවො නාගරාජා හුත්වා නිබ්බත්තො එකදිවසං නාගභවනතො නික්ඛමිත්වා විචරන්තො සත්ථාරං ආකාසෙන ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො අත්තනො සීසමණිනා පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කොසලරට්ඨෙ මාතඞ්ගස්ස නාම කුටුම්බිකස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්තො **මාතඞ්ගපුත්තො**ත්වෙව පඤ්ඤායිත්ථ. සො විඤ්ඤුතං පත්තො අලසජාතිකො හුත්වා කිඤ්චි කම්මං අකරොන්තො ඤාතකෙහි අඤ්ඤෙහි ච ගරහිතො ‘‘සුඛජීවිනො ඉමෙ සමණා සක්‍යපුත්තියා’’ති සුඛජීවිතං ආකඞ්ඛන්තො භික්ඛූහි කතපරිචයො හුත්වා සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා අඤ්ඤෙ භික්ඛූ ඉද්ධිමන්තෙ දිස්වා ඉද්ධිබලං පත්ථෙත්වා සත්ථු සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා භාවනං අනුයුඤ්ජන්තො ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.48.8-29) –

‘‘පදුමුත්තරො නාම ජිනො, සබ්බධම්මාන පාරගූ;
විවෙකකාමො සම්බුද්ධො, ගච්ඡතෙ අනිලඤ්ජසෙ.

‘‘අවිදූරෙ හිමවන්තස්ස, මහාජාතස්සරො අහු;
තත්ථ මෙ භවනං ආසි, පුඤ්ඤකම්මෙන සංයුතං.

‘‘භවනා අභිනික්ඛම්ම, අද්දසං ලොකනායකං;
ඉන්දීවරංව ජලිතං, ආදිත්තංව හුතාසනං.

‘‘විචිනං නද්දසං පුප්ඵං, පූජයිස්සන්ති නායකං;
සකං චිත්තං පසාදෙත්වා, අවන්දිං සත්ථුනො අහං.

‘‘මම සීසෙ මණිං ගය්හ, පූජයිං ලොකනායකං;
ඉමාය මණිපූජාය, විපාකො හොතු භද්දකො.

‘‘පදුමුත්තරො ලොකවිදූ, ආහුතීනං පටිග්ගහො;
අන්තලික්ඛෙ ඨිතො සත්ථා, ඉමං ගාථං අභාසථ.

‘‘සො තෙ ඉජ්ඣතු සඞ්කප්පො, ලභස්සු විපුලං සුඛං;
ඉමාය මණිපූජාය, අනුභොහි මහායසං.

‘‘ඉදං වත්වාන භගවා, ජලජුත්තමනාමකො;
අගමාසි බුද්ධසෙට්ඨො, යත්ථ චිත්තං පණීහිතං.

‘‘සට්ඨිකප්පානි දෙවින්දො, දෙවරජ්ජමකාරයිං;
අනෙකසතක්ඛත්තුඤ්ච, චක්කවත්තී අහොසහං.

‘‘පුබ්බකම්මං සරන්තස්ස, දෙවභූතස්ස මෙ සතො;
මණි නිබ්බත්තතෙ මය්හං, ආලොකකරණො මමං.

‘‘ඡළසීතිසහස්සානි , නාරියො මෙ පරිග්ගහා;
විචිත්තවත්ථාභරණා, ආමුක්කමණිකුණ්ඩලා.

‘‘අළාරපම්හා හසුලා, සුසඤ්ඤා තනුමජ්ඣිමා;
පරිවාරෙන්ති මං නිච්චං, මණිපූජායිදං ඵලං.

‘‘සොණ්ණමයා මණිමයා, ලොහිතඞ්කමයා තථා;
භණ්ඩා මෙ සුකතා හොන්ති, යදිච්ඡසි පිළන්ධනා.

‘‘කූටාගාරා ගහා රම්මා, සයනඤ්ච මහාරහං;
මම සඞ්කප්පමඤ්ඤාය, නිබ්බත්තන්ති යදිච්ඡකං.

‘‘ලාභා තෙසං සුලද්ධඤ්ච, යෙ ලභන්ති උපස්සුතිං;
පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං මනුස්සානං, ඔසධං සබ්බපාණිනං.

‘‘මය්හම්පි සුකතං කම්මං, යොහං අදක්ඛිං නායකං;
විනිපාතා පමුත්තොම්හි, පත්තොම්හි අචලං පදං.

‘‘යං යං යොනුපපජ්ජාමි, දෙවත්තං අථ මානුසං;
දිවසඤ්චෙව රත්තිඤ්ච, ආලොකො හොති මෙ සදා.

‘‘තායෙව මණිපූජාය, අනුභොත්වාන සම්පදා;
ඤාණාලොකො මයා දිට්ඨො, පත්තොම්හි අචලං පදං.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, යං මණිං අභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, මණිපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා පුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන කොසජ්ජං ගරහන්තො අත්තනො ච වීරියාරම්භං කිත්තෙන්තො –

231. ‘‘අතිසීතං අතිඋණ්හං, අතිසායමිදං අහු;
ඉති විස්සට්ඨකම්මන්තෙ, ඛණා අච්චෙන්ති මාණවෙ.

232. ‘‘යො ච සීතඤ්ච උණ්හඤ්ච, තිණා භියොා න මඤ්ඤති;
කරං පුරිසකිච්චානි, සො සුඛා න විහායති.

233. ‘‘දබ්බං කුසං පොටකිලං, උසීරං මුඤ්ජපබ්බජං;
උරසා පනුදිස්සාමි, විවෙකමනුබ්‍රූහය’’න්ති. – ගාථාත්තයමාහ;

තත්ථ **අතිසීතන්ති** හිමපාතවද්දලාදිනා අතිවිය සීතං, **ඉදං අහූති** ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **අතිඋණ්හන්ති** ඝම්මපරිතාපාදිනා අතිවිය උණ්හං, උභයෙනපි උතුවසෙන කොසජ්ජවත්ථුමාහ. **අතිසායන්ති** දිවසස්ස පරිණතියා අතිසායං, සායග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ පාතොපි සඞ්ගය්හති , තදුභයෙන කාලවසෙන කොසජ්ජවත්ථුමාහ. **ඉතීති** ඉමිනා පකාරෙන. එතෙන ‘‘ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනා කම්මං කත්තබ්බං හොතී’’තිආදිනා (අ. නි. 8.80; දී. නි. 3.334) වුත්තං කොසජ්ජවත්ථුං සඞ්ගණ්හාති. **විස්සට්ඨකම්මන්තෙති** පරිච්චත්තයොගකම්මන්තෙ. **ඛණාති** බුද්ධුප්පාදාදයො බ්‍රහ්මචරියවාසස්ස ඔකාසා. **අච්චෙන්තීති** අතික්කමන්ති. **මාණවෙති** සත්තෙ. **තිණා භියොා න මඤ්ඤතීති** තිණතො උපරි න මඤ්ඤති, තිණං විය මඤ්ඤති, සීතුණ්හානි අභිභවිත්වා අත්තනො කත්තබ්බං කරොති. **කරන්ති** කරොන්තො. **පුරිසකිච්චානීති** වීරපුරිසෙන කත්තබ්බානි අත්තහිතපරහිතානි. **සුඛාති** සුඛතො, නිබ්බානසුඛතොති අධිප්පායො. තතියගාථාය අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව.

මාතඞ්ගපුත්තත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඛුජ්ජසොභිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යෙ චිත්තකථී බහුස්සුතාති ආයස්මතො ඛුජ්ජසොභිතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං භගවන්තං මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධිං ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො දසහි ගාථාහි අභිත්ථවි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ පාටලිපුත්තනගරෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්ති, ‘‘සොභිතො’’තිස්ස නාමං අහොසි. ථොකං ඛුජ්ජධාතුකතාය පන **ඛුජ්ජසොභිතොත්වෙව** පඤ්ඤායිත්ථ. සො වයප්පත්තො සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ ආනන්දත්ථෙරස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.47.49-58) –

‘‘කකුධං විලසන්තංව, දෙවදෙවං නරාසභං;
රථියං පටිපජ්ජන්තං, කො දිස්වා න පසීදති.

‘‘තමන්ධකාරං නාසෙත්වා, සන්තාරෙත්වා බහුං ජනං;
ඤාණාලොකෙන ජොතන්තං, කො දිස්වා න පසීදති.

‘‘වසීසතසහස්සෙහි, නීයන්තං ලොකනායකං;
උද්ධරන්තං බහූ සත්තෙ, කො දිස්වා න පසීදති.

‘‘ආහනන්තං ධම්මභෙරිං, මද්දන්තං තිත්ථියෙ ගණෙ;
සීහනාදං විනදන්තං, කො දිස්වා න පසීදති.

‘‘යාවතා බ්‍රහ්මලොකතො, ආගන්ත්වාන සබ්‍රහ්මකා;
පුච්ඡන්ති නිපුණෙ පඤ්හෙ, කො දිස්වා න පසීදති.

‘‘යස්සඤ්ජලිං කරිත්වාන, ආයාචන්ති සදෙවකා;
තෙන පුඤ්ඤං අනුභොන්ති, කො දිස්වා න පසීදති.

‘‘සබ්බෙ ජනා සමාගන්ත්වා, සම්පවාරෙන්ති චක්ඛුමං;
න විකම්පති අජ්ඣිට්ඨො, කො දිස්වා න පසීදති.

‘‘නගරං පවිසතො යස්ස, රවන්ති භෙරියො බහූ;
විනදන්ති ගජා මත්තා, කො දිස්වා න පසීදති.

‘‘වීථියා ගච්ඡතො යස්ස, සබ්බාභා ජොතතෙ සදා;
අබ්භුන්නතා සමා හොන්ති, කො දිස්වා න පසීදති.

‘‘බ්‍යාහරන්තස්ස බුද්ධස්ස, චක්කවාළම්පි සුයයති;
සබ්බෙ සත්තෙ විඤ්ඤාපෙති, කො දිස්වා න පසීදති.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, යං බුද්ධමභිකිත්තයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, කිත්තනාය ඉදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ළළභිඤ්ඤො පන හුත්වා පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ රාජගහෙ සත්තපණ්ණිගුහායං සන්නිපතිතෙන සඞ්ඝෙන ‘‘ආයස්මන්තං ආනන්දං ආමන්තෙහී’’ති ආණත්තො පථවියං නිමුජ්ජිත්වා ථෙරස්ස පුරතො උට්ඨහිත්වා සඞ්ඝස්ස සාසනං ආරොචෙත්වා සයං පුරෙතරං ආකාසෙන ගන්ත්වා සත්තපණ්ණිගුහාද්වාරං සම්පාපුණි. තෙන ච සමයෙන මාරස්ස මාරකායිකානඤ්ච පටිසෙධනත්ථං දෙවසඞ්ඝෙන පෙසිතා අඤ්ඤතරා දෙවතා සත්තපණ්ණිගුහාද්වාරෙ ඨිතා හොති, තස්සා බුජ්ජසොභිතො ථෙරො අත්තනො ආගමනං කථෙන්තො –

234. ‘‘යෙ චිත්තකථී බහුස්සුතා, සමණා පාටලිපුත්තවාසිනො;
තෙසඤ්ඤතරොයමායුවා, ද්වාරෙ තිට්ඨති බුජ්ජසොභිතො’’ති. – පඨමං ගාථමාහ;

තත්ථ **චිත්තකථීති** විචිත්තධම්මකථිකා, සඞ්ඛිපනං, විත්ථාරණං ගම්භීරකරණං උත්තානීකරණං කඞ්ඛාවිනොදනං ධම්මපතිට්ඨාපනන්ති එවමාදීහි නානානයෙහි පරෙසං අජ්ඣාසයානුරූපං ධම්මස්ස කථනසීලාති අත්ථො. **බහුස්සුතාති** පරියත්තිපටිවෙධබාහුසච්චපාරිපූරියා බහුස්සුතා. සබ්බසො සමිතපාපතාය **සමණා. පාටලිපුත්තවාසිනො, තෙසඤ්ඤතරොති** පාටලිපුත්තනගරවාසිතාය පාටලිපුත්තවාසිනො, තෙසං අඤ්ඤතරො, **අයං ආයුවා** දීඝායු ආයස්මා. **ද්වාරෙ තිට්ඨතීති** සත්තපණ්ණිගුහාය ද්වාරෙ තිට්ඨති, සඞ්ඝස්ස අනුමතියා පවිසිතුන්ති අත්ථො. තං සුත්වා සා දෙවතා ථෙරස්ස ආගමනං සඞ්ඝස්ස නිවෙදෙන්තී –

235. ‘‘යෙ චිත්තකථී…පෙ…. ද්වාරෙ තිට්ඨති මාලුතෙරිතො’’ති. – දුතියං ගාථමාහ;
තත්ථ **මාලුතෙරිතොති** ඉද්ධිවිත්තජනිතෙන වායුනා එරිතො, ඉද්ධිබලෙන ආගතොති අත්ථො.

එවං තාය දෙවතාය නිවෙදිතෙන සඞ්ඝෙන කතොකාසො ථෙරො සඞ්ඝස්ස සන්තිකං ගච්ඡන්තො –

236. ‘‘සුයුද්ධෙන සුයිට්ඨෙන, සඞ්ගාමවිජයෙන ච;
බ්‍රහ්මචරියානුචිණ්ණෙන, එවායං සුඛමෙධතී’’ති. –

ඉමාය තතියගාථාය අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි.

තත්ථ **සුයුද්ධෙනාති** පුබ්බභාගෙ තදඞ්ගවික්ඛම්භනප්පහානවසෙන කිලෙසෙහි සුට්ඨු යුජ්ඣනෙන. **සුයිට්ඨෙනාති** අන්තරන්තරා කල්‍යාණමිත්තෙහි දින්නසප්පායධම්මදානෙන. **සඞ්ගාමවිජයෙන චාති** සමුච්ඡෙදප්පහානවසෙන සබ්බසො කිලෙසාභිසඞ්ඛාරනිම්මථනෙන ලද්ධසඞ්ගාමවිජයෙන ච. **බ්‍රහ්මචරියානුචිණ්ණෙනාති** අනුචිණ්ණෙන

අග්ගමග්ගබ්‍රහ්මචරියෙන. **එවායං සුඛමෙධතීති** එවං වුත්තප්පකාරෙන අයං බුජ්ජසොභිතො නිබ්බානසුඛං ඵලසමාපත්තිසුඛඤ්ච එධති, අනුභවතීති අත්ථො.

බුජ්ජසොභිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. වාරණත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යොධ කොචි මනුස්සෙසූති ආයස්මතො වාරණත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි කරොන්තො ඉතො ද්වානවුතෙ කප්පෙ තිස්සස්ස භගවතො උප්පත්තිතො පුරෙතරමෙව බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා බ්‍රාහ්මණානං විජ්ජාසිප්පෙසු පාරගූ හුත්වා ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා චතුපණ්ණාසසහස්සානං අන්තෙවාසිකානං මන්තෙ වාචෙන්තො වසති. තෙන ච සමයෙන තිස්සස්ස භගවතො බොධිසත්තභූතස්ස තුසිතා කායා චවිත්වා චරිමභවෙ මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමනෙන මහාපථවිකම්පො අහොසි. තං දිස්වා මහාජනො භීතො සංවිග්ගො නං ඉසිං උපසඞ්කමිත්වා පථවිකම්පනකාරණං පුච්ඡි. සො ''මහාබොධිසත්තො මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමි, තෙනායං පථවිකම්පො, තස්මා මා භායථා''ති බුද්ධුප්පාදස්ස පුබ්බනිමිත්තභාවං කථෙත්වා සමස්සාසෙසි, බුද්ධාරම්මණඤ්ච පීතිං පටිවෙදෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කොසලරට්ඨෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **වාරණොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො අඤ්ඤතරස්ස ආරඤ්ඤකස්ස ථෙරස්ස සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා ලද්ධප්පසාදො පබ්බජිත්වා සමණධම්මං කරොති. සො එකදිවසං බුද්ධුපට්ඨානං ගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ අහිනකුලෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං කලහං කත්වා කාලඞ්කතෙ දිස්වා ''ඉමෙ සත්තා අඤ්ඤමඤ්ඤවිරොධෙන ජීවිතක්ඛයං පත්තා''ති සංවිග්ගමානසො හුත්වා භගවතො සන්තිකං ගතො, තස්ස භගවා චිත්තාචාරං ඤත්වා තදනුරූපමෙව ඔවාදං දෙන්තො –

237. ''යොධ කොචි මනුස්සෙසු, පරපාණානි හිංසති;
අස්මා ලොකා පරම්හා ච, උභයා ධංසතෙ නරො.

238. ''යො ච මෙත්තෙන චිත්තෙන, සබ්බපාණානුකම්පති;
බහුඤ්හි සො පසවති, පුඤ්ඤං තාදිසකො නරො.

239. ''සුභාසිතස්ස සික්ඛෙථ, සමණූපාසනස්ස ච;
එකාසනස්ස ච රහො, චිත්තවූපසමස්සා චා''ති. – තිස්සො ගාථා අභාසි;

තත්ථ **යොධ කොචි මනුස්සෙසූති** ඉධ මනුස්සෙසු යො කොචි ඛත්තියො වා බ්‍රාහ්මණො වා වෙස්සො වා සුද්දො වා ගහට්ඨො වා පබ්බජිතො වා. මනුස්සග්ගහණඤ්චෙත්ථ උක්කට්ඨසත්තනිදස්සනන්ති දට්ඨබ්බං. **පරපාණානි හිංසතීති** පරසත්තෙ මාරෙති විබාධති ච. **අස්මා ලොකාති** ඉධ ලොකතො. **පරම්හාති** පරලොකතො. **උභයා ධංසතෙති** උභයතො ධංසති, උභයලොකපරියාපන්නහිතසුඛතො පරිහායතීති අත්ථො. **නරොති** සත්තො.

එවං පරපීළාලක්ඛණං පාපධම්මං දස්සෙත්වා ඉදානි පරපීළානිවත්තිලක්ඛණං කුසලං ධම්මං දස්සෙන්තො **''යො ච මෙත්තෙනා''**තිආදිනා දුතියං ගාථමාහ. තත්ථ **මෙත්තෙන චිත්තෙනාති** මෙත්තාසම්පයුත්තෙන චිත්තෙන අප්පනාපත්තෙන ඉතරීතරෙන වා. **සබ්බපාණානුකම්පතීති** සබ්බෙ පාණෙ අත්තනො ඔරසපුත්තෙ විය මෙත්තායති. **බහුඤ්හි සො පසවති, පුඤ්ඤං තාදිසකො නරොති** සො තථාරූපො මෙත්තාවිහාරී පුග්ගලො බහුං මහන්තං අනප්පකං කුසලං පසවති පටිලභති අධිගච්ඡති.

ඉදානි තං සසම්භාරෙ සමථවිපස්සනාධම්මෙ නියොජෙන්තො **''සුභාසිතස්සා''**තිආදිනා තතියං ගාථමාහ. තත්ථ **සුභාසිතස්ස සික්ඛෙථාති** අප්පිච්ඡකථාදිභෙදං සුභාසිතං පරියත්තිධම්මං සවනධාරණපරිපුච්ඡාදිවසෙන සික්ඛෙය්‍ය. **සමණූපාසනස්ස චාති** සමිතපාපානං සමණානං කල්‍යාණමිත්තානං උපාසකානං කාලෙන කාලං උපසඞ්කමිත්වා පයිරුපාසනඤ්චෙව පටිපත්තියා තෙසං සම්පවරියඤ්ච සික්ඛෙය්‍ය. **එකාසනස්ස ච රහො චිත්තවූපසමස්ස චාති** එකස්ස අසහායස්ස කායවිවෙකං අනුබ්‍රූහන්තස්ස රහො කම්මට්ඨානානුයොගවසෙන ආසනං නිසජ්ජං සික්ඛෙය්‍ය. එවං කම්මට්ඨානං අනුයුඤ්ජන්තො භාවනඤ්ච මත්ථකං පාපෙන්තො සමුච්ඡෙදවසෙන කිලෙසානං චිත්තස්ස වූපසමඤ්ච සික්ඛෙය්‍ය. යාහි අධිසීලසික්ඛාදීහි කිලෙසා අච්චන්තමෙව වූපසන්තා පහීනා හොන්ති, තා මග්ගඵලසික්ඛා සික්ඛන්තස්ස අච්චන්තමෙව චිත්තං වූපසන්තං නාම හොතීති. ගාථාපරියොසානෙ විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.47.59-72) –

''අජ්ඣොගාහෙත්වා හිමවං, මන්තෙ වාචෙමහං තදා;
චතුපඤ්ඤාසසහස්සානි, සිස්සා මය්හං උපට්ඨහුං.

''අධිතා වෙදගූ සබ්බෙ, ඡළඞ්ගෙ පාරමිං ගතා;
සකවිජ්ජාහුපත්ථද්ධා, හිමවන්තෙ වසන්ති තෙ.

''චවිත්වා තුසිතා කායා, දෙවපුත්තො මහායසො;

උප්පජ්ජිං මාතුකුච්ඡිස්මිං, සම්පජානො පතිස්සතො.

‘‘සම්බුද්ධෙ උපපජ්ජන්තෙ, දසසහස්සි කම්පථ;
අන්ධා චක්ඛුං අලභිංසු, උප්පජ්ජන්තම්හි නායකෙ.

‘‘සබ්බාකාරං පකම්පිත්ථ, කෙවලා වසුධා අයං;
නිග්ඝොසසද්දං සුත්වාන, උබ්බිජ්ජිංසු මහාජනා.

‘‘සබ්බෙ ජනා සමාගම්ම, ආගච්ඡුං මම සන්තිකං;
වසුධායං පකම්පිත්ථ, කිං විපාකො භවිස්සති.

‘‘අවචාසිං තදා තෙසං, මා භෙථ නත්ථි වො භයං;
විසට්ඨා හොථ සබ්බෙපි, උප්පාදොයං සුවත්ථිකො.

‘‘අට්ඨහෙතූහි සම්ඵුස්ස, වසුධායං පකම්පති;
තථා නිමිත්තා දිස්සන්ති, ඔභාසො විපුලො මහා.

‘‘අසංසයං බුද්ධසෙට්ඨො, උප්පජ්ජිස්සති චක්ඛුමා;
සඤ්ඤාපෙත්වාන ජනතං, පඤ්චසීලෙ කථෙසහං.

‘‘සුත්වාන පඤ්චසීලානි, බුද්ධුප්පාදඤ්ච දුල්ලභං;
උබ්බෙගජාතා සුමනා, තුට්ඨහට්ඨා අහංසු තෙ.

‘‘ද්වෙනවුතෙ ඉතො කප්පෙ, යං නිමිත්තං වියාකරිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, බ්‍යාකරණස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.
වාරණත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. වස්සිකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

එකොපි සද්ධො මෙධාවීති ආයස්මතො වස්සිකත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි කරොන්තො අත්ථදස්සිස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නචිත්තො පිලක්ඛඵලානි අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කොසලරට්ඨෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **වස්සිකොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො සත්ථු යමකපාටිහාරියං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා සමණධම්මං කරොන්තො ආබාධිකො අහොසි. අථ නං ඤාතකා වෙජ්ජපරිදිට්ඨෙන භෙසජ්ජවිධිනා උපට්ඨහිත්වා අරොගමකංසු. සො තම්හා ආබාධා වුට්ඨිතො සංවෙගජාතො භාවනං උස්සුක්කාපෙත්වා ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.47.40-44) –

‘‘වනන්තරෙ බුද්ධං දිස්වා, අත්ථදස්සිං මහායසං;
පසන්නචිත්තො සුමනො, පිලක්ඛස්ස ඵලං අදා.

‘‘අට්ඨාරසෙ කප්පසතෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා ආකාසෙන ඤාතකානං සන්තිකෙ ගන්ත්වා ආකාසෙ ඨිතො ධම්මං දෙසෙත්වා තෙ සරණෙසු සීලෙසු ච පතිට්ඨාපෙසි. තෙසු කෙචි කාලඞ්කතා සරණෙසු සීලෙසු ච පතිට්ඨිතත්තා සග්ගෙ නිබ්බත්තිංසු. අථ නං සත්ථා බුද්ධුපට්ඨානං උපගතං ‘‘කිං තෙ, වස්සික, ඤාතීනං ආරොග්‍ය’’න්ති පුච්ඡි. සො ඤාතීනං අත්තනා කතං උපකාරං සත්ථු කථෙන්තො –

240. ‘‘එකොපි සද්ධො මෙධාවී, අස්සද්ධානීධ ඤාතිනං;
ධම්මට්ඨො සීලසම්පන්නො, හොති අත්ථාය බන්ධුනං.

241. ‘‘නිග්ගය්හ අනුකම්පාය, චොදිතා ඤාතයො මයා;
ඤාතිබන්ධවපෙමෙන, කාරං කත්වාන භික්ඛුසු.

242. ‘‘තෙ අබ්භතීතා කාලඞ්කතා, පත්තා තෙ තිදිවං සුඛං;
භාතරො මය්හං මාතා ච, මොදන්ති කාමකාමිනො’’ති. –

තිස්සො ගාථා අභාසි.

තත්ථායං පඨමගාථාය අත්ථො – යො කම්මඵලසද්ධාය ච රතනත්තයසද්ධාය ච වසෙන **සද්ධො,** තතො එව කම්මස්සකතඤාණාදියොගතො **මෙධාවී,** සත්ථු ඔවාදධම්මෙ නවලොකුත්තරධම්මෙ ච ඨිතත්තා **ධම්මට්ඨො,** ආචාරසීලස්ස මග්ගසීලස්ස ඵලසීලස්ස ච වසෙන **සීලසම්පන්නො,** සො **එකොපි** යථාවුත්තාය සද්ධාය අභාවෙන **අස්සද්ධානං ඉධ** ඉමස්මිං ලොකෙ ‘‘අම්හාකං ඉමෙ’’ති ඤාතබ්බට්ඨෙන **ඤාතීනං,** තථා පෙමබන්ධනෙන බන්ධනට්ඨෙන **‘‘බන්ධූ’’**ති ච ලද්ධනාමානං බන්ධවානං **අත්ථාය** හිතාය **හොතීති**.

එවං සාධාරණතො වුත්තමත්ථං අත්තූපනායිකං කත්වා දස්සෙතුං **‘‘නිග්ගය්හා’’**තිආදිනා ඉතරගාථා වුත්තා. තත්ථ **නිග්ගය්හ අනුකම්පාය, චොදිතා ඤාතයො මයා**ති ඉදානිපි දුග්ගතා කුසලං අකත්වා ආයතිං පරික්කිලෙසං පුන මානුභවිත්ථාති නිග්ගහෙත්වා ඤාතයො මයා ඔවදිතා. **ඤාතිබන්ධවපෙමෙන** ‘‘අම්හාකං අයං බන්ධවො’’ති එවං පවත්තෙන පෙමෙන මම ඔවාදං අතික්කමිතුං අසක්කොන්තා **කාරං කත්වාන භික්ඛුසු** පසන්නචිත්තා හුත්වා චීවරාදිපච්චයදානෙන චෙව උපට්ඨානෙන ච භික්ඛූසු සක්කාරසම්මානං කත්වා **තෙ අබ්භතීතා කාලඞ්කතා** හුත්වා ඉමං ලොකං අතික්කන්තා. පුන **තෙ**ති නිපාතමත්තං. **තිදිවං සුඛ**න්ති දෙවලොකපරියාපන්නසුඛං, සුඛං වා ඉට්ඨං තිදිවං අධිගතා. ‘‘කෙ පන තෙ’’ති ආහ. **‘‘භාතරො මය්හං මාතා ච, මොදන්ති කාමකාමිනො’’**ති. අත්තනා යථාකාමිතවත්ථුකාමසමඞ්ගිනො හුත්වා අභිරමන්තීති අත්ථො.

වස්සිකත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. යසොජත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

කාලපබ්බඞ්ගසඞ්කාසොති ආයස්මතො යසොජත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ ආරාමගොපකකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං විපස්සිං භගවන්තං ආකාසෙන ගච්ඡන්තං දිස්වා පසන්නමානසො ලබුජඵලං අදාසි.

සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථිනගරද්වාරෙ කෙවට්ටගාමෙ පඤ්චකුලසතජෙට්ඨකස්ස කෙවට්ටස්ස පුත්තො හුත්වා නිබ්බත්ති, **යසොජො**තිස්ස නාමං අකංසු. සො වයප්පත්තො අත්තනො සහායෙහි කෙවට්ටපුත්තෙහි සද්ධිං මච්ඡගහණත්ථං අචිරවතියං නදියං ජාලං ඛිපි. තත්ථෙකො සුවණ්ණවණ්ණො මහාමච්ඡො අන්තොජාලං පාවිසි. තං තෙ රඤ්ඤො පසෙනදිස්ස දස්සෙසුං . රාජා ‘‘ඉමස්ස සුවණ්ණවණ්ණස්ස මච්ඡස්ස වණ්ණකාරණං භගවා ජානාති’’ති මච්ඡං ගාහාපෙත්වා භගවතො දස්සෙසි. භගවා ‘‘අයං කස්සපස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස සාසනෙ ඔසක්කමානෙ පබ්බජිත්වා මිච්ඡා පටිපජ්ජන්තො සාසනං ඔසක්කාපෙත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තො එකං බුද්ධන්තරං නිරයෙ පච්චිත්වා තතො චුතො අචිරවතියං මච්ඡො හුත්වා නිබ්බත්තො’’ති වත්වා තස්ස භගිනීනඤ්ච නිරයෙ නිබ්බත්තභාවං, තස්ස භාතිකත්ථෙරස්ස පරිනිබ්බුතභාවඤ්ච තෙනෙව කථාපෙත්වා ඉමිස්සා අට්ඨුප්පත්තියා **කපිලසුත්තං** දෙසෙසි.

සත්ථු දෙසනං සුත්වා යසොජො සංවෙගජාතො සද්ධිං අත්තනො සහායෙහි භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා පතිරූපෙ ඨානෙ වසන්තො එකදිවසං සපරිසො භගවන්තං වන්දිතුං ජෙතවනං අගමාසි. තස්ස ආගමනෙ සෙනාසනපඤ්ඤාපනාදිනා විහාරෙ උච්චාසද්දමහාසද්දො අහොසි. තං සුත්වා ‘‘භගවා සපරිසං යසොජං පණාමෙසී’’ති (උදා. 23) සබ්බං උදානෙ ආගතනයෙන වෙදිතබ්බං. පණාමිතො පන ආයස්මා යසොජො කසාභිහතො භද්දො අස්සාජානීයො විය සංවිග්ගමානසො සද්ධිං පරිසාය වග්ගුමුදාය නදියා තීරෙ වසන්තො ඝටෙන්තො වායමන්තො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අන්තොවස්සෙයෙව ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.47.32-39) –

‘‘නගරෙ බන්ධුමතියා, ආරාමිකො අහං තදා;
අද්දසං විරජං බුද්ධං, ගච්ඡන්තං අනිලඤ්ජසෙ.

‘‘ලබුජං ඵලමාදාය, බුද්ධසෙට්ඨස්සදාසහං;
ආකාසෙව ඨිතො සන්තො, පටිග්ගණ්හි මහායසො.

‘‘විත්තිසඤ්ජනනො මය්හං, දිට්ඨධම්මසුඛාවහො;
ඵලං බුද්ධස්ස දත්වාන, විප්පසන්නෙන චෙතසා.

‘‘අධිගඤ්ඡිං තදා පීතිං, විපුලං සුඛමුත්තමං;

උප්පජ්ජතෙව රතනං, නිබ්බත්තස්ස තහිං තහිං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං ඵලං අදදිං තදා;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ඵලදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ඡළභිඤ්ඤං පන සමානං සපරිසං ආයස්මන්තං යසොජං සත්ථා පක්කොසිත්වා ආනෙඤ්ජසමාපත්තිනා පටිසන්ථාරමකාසි. සො සබ්බෙපි ධුතඞ්ගධම්මෙ සමාදාය වත්තති. තෙනස්ස සරීරං කිසං අහොසි ලූඛං දුබ්බණ්ණං, තං භගවා පරමප්පිච්ඡතාය පසංසන්තො –

243. ‘‘කාලපබ්බඞ්ගසඞ්කාසො , කිසො ධමනිසන්ථතො;
මත්තඤ්ඤූ අන්නපානම්හි, අදීනමානසො නරො’’ති. – පඨමං ගාථමාහ;

තත්ථ **කාලපබ්බඞ්ගසඞ්කාසොති** මංසූපචයවිගමෙන කිසදුසණ්ඨිතසරීරාවයවතාය දන්තිලතාපබ්බසදිසඞ්ගො, තෙනාහ **‘‘කිසො ධමනිසන්ථතො’’**ති. **කිසොති** මොනෙය්‍යපටිපදාපූරණෙන කිසසරීරො. **ධමනිසන්ථතොති** ධමනීහි සන්ථතගත්තො අප්පමංසලොහිතතාය පාකටීහි කණ්ඩරසිරාහි විතතසරීරො. **මත්තඤ්ඤූති** පරියෙසනපටිග්ගහණපරිභොගවිස්සජ්ජනෙසු පමාණඤ්ඤූ. **අදීනමානසොති** කොසජ්ජාදීහි අනභිභූතත්තා අලීනචිත්තො අකුසීතවුත්ති. **නරොති** පුරිසො, පොරිසස්ස ධුරස්ස වහනතො පොරිසලක්ඛණසම්පන්නො පුරිසධොරය්හොති අධිප්පායො.

එවං ථෙරො සත්ථාරා පසට්ඨො පසට්ඨභාවානුරූපං අත්තනො අධිවාසනඛන්තිවීරියාරම්භවිවෙකාභිරතිකිත්තනමුඛෙන භික්ඛූනං ධම්මං කථෙන්තො –

244. ‘‘ඵුට්ඨො ඩංසෙහි මකසෙහි, අරඤ්ඤස්මිං බ්‍රහාවනෙ;
නාගො සඞ්ගාමසීසෙව, සතො තත්‍රාධිවාසයෙ.

245. ‘‘යථා බ්‍රහ්මා තථා එකො, යථා දෙවො තථා දුවෙ;
යථා ගාමො තථා තයො, කොලාහලං තතුත්තරි’’න්ති. –

ඉමා ද්වෙ ගාථා අභාසි.

තත්ථ **නාගො සඞ්ගාමසීසෙවාති** යථා නාම ආජානෙය්‍යො හත්ථිනාගො යුද්ධමණ්ඩලෙ අසිසත්තිතොමරාදිප්පහාරෙ අධිවාසෙත්වා පරසෙනං විද්ධංසෙති, එවං භික්ඛු **අරඤ්ඤස්මිං බ්‍රහාවනෙ** අරඤ්ඤානියං ඩංසාදිපරිස්සයෙ **සතො** සම්පජානො අධිවාසෙය්‍ය, අධිවාසෙත්වා ච භාවනාබලෙන මාරබලං විධමෙය්‍ය.

යථා බ්‍රහ්මාති යථා බ්‍රහ්මා එකකො චිත්තප්පකොපරහිතො ඣානසුඛෙන නිච්චමෙව සුඛිතො විහරති **තථා එකොති** භික්ඛුපි එකො අදුතියො විවෙකසුඛමනුබ්‍රූහෙන්තො සුඛං විහරති. එකස්ස සාමඤ්ඤසුඛං පණීතන්ති හි වුත්තං. එතෙන එකවිහාරී භික්ඛු ‘‘බ්‍රහ්මසමො’’ති ඔවාදං දෙති. **යථා දෙවො තථා දුවෙති** යථා දෙවානං අන්තරන්තරා චිත්තප්පකොපොපි සියා, තථා ද්වින්නං භික්ඛූනං සහවාසෙ සට්ටනාපි භවෙය්‍යාති සදුතියවාසෙන භික්ඛු ‘‘දෙවසමො’’ති වුත්තො. **යථා ගාමො තථා තයොති** අස්මිමෙව පාඨෙ තිණ්ණං භික්ඛූනං සහවාසො ගාමවාසසදිසො විවෙකවාසො න හොතීති අධිප්පායො . **කොලාහලං තතුත්තරින්ති** තතො තයතො උපරි ච බහූනං සංවාසො කොලාහලං උච්චාසද්දමහාසද්දමහාජනසන්නිපාතසදිසො, තස්මා එකවිහාරිනා භවිතබ්බන්ති අධිප්පායොති.

යසොජත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සාටිමත්තියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

අහු තුය්හං පුරෙ සද්ධාති ආයස්මතො සාටිමත්තියත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො සිද්ධත්ථස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො එකදිවසං සත්ථාරං දිස්වා පසන්නමානසො තාලවණ්ටං අදාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ මගධරට්ඨෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **සාටිමත්තියොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො හෙතුසම්පන්නතාය ආරඤ්ඤකභික්ඛූනං සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.38.43-47) –

‘‘සිද්ධත්ථස්ස භගවතො, තාලවණ්ටමදාසහං;
සුමනෙහි පටිච්ඡන්නං, ධාරයාමි මහාරහං.

‘‘චතුන්නවුතිතො කප්පෙ, තාලවණ්ටමදාසහං;

දුග්ගතිං නාභිජානාමි, තාලවණ්ටස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

ජලහිණ්ඩො පන හුත්වා භික්ඛූ ඔවදති අනුසාසති බහූ ච සත්තෙ ධම්මං කථෙත්වා සරණෙසු ච සීලෙසු ච පතිට්ඨාපෙසි. අඤ්ඤතරඤ්ච කුලං අස්සද්ධං අප්පසන්නං සද්ධං පසන්නං අකාසි. තෙන තස්මිං කුලෙ මනුස්සා ථෙරෙ අභිප්පසන්නා අහෙසුං. තත්ථෙකා දාරිකා අභිරූපා දස්සනීයා ථෙරං පිණ්ඩාය පවිට්ඨං සක්කච්චං භොජනෙන පරිවිසති. අථෙකදිවසං මාරො ‘‘එවං ඉමස්ස අයසො වඩ්ඪිස්සති, අප්පතිට්ඨො භවිස්සතී’’ති චින්තෙත්වා ථෙරස්ස රූපෙන ගන්ත්වා තං දාරිකං හත්ථෙ අග්ගහෙසි. දාරිකා ‘‘නායං මනුස්සසම්ඵස්සො’’ති ච අඤ්ඤාසි, හත්ථඤ්ච මුඤ්චාපෙසි. තං දිස්වා ඝරජනො ථෙරෙ අප්පසාදං ජනෙසි. පුනදිවසෙ ථෙරො තං කාරණං අනාවජ්ජෙන්තො තං ඝරං අගමාසි. තත්ථ මනුස්සා අනාදරං අකංසු. ථෙරො තං කාරණං ආවජ්ජෙන්තො මාරස්ස කිරියං දිස්වා ‘‘තස්ස ගීවායං කුක්කුරකුණපං පටිමුඤ්චතූ’’ති අධිට්ඨහිත්වා තස්ස මොචනත්ථං උපගතෙන මාරෙන අතීතදිවසෙ කතකිරියං කථාපෙත්වා තං තජ්ජෙත්වා විස්සජ්ජෙසි. තං දිස්වා ඝරසාමිකො ‘‘ඛමථ, භන්තෙ, අච්චය’’න්ති ඛමාපෙත්වා ‘‘අජ්ජතග්ගෙ අහමෙව, භන්තෙ, තුම්හෙ උපට්ඨහාමී’’ති ආහ. ථෙරො තස්ස ධම්මං කථෙන්තො –

246. ‘‘අහු තුය්හං පුරෙ සද්ධා, සා තෙ අජ්ජ න විජ්ජති;
යං තුය්හං තුය්හමෙවෙතං, නත්ථි දුච්චරිතං මම.

247. ‘‘අනිච්චා හි චලා සද්ධා, එවං දිට්ඨා හි සා මයා;
රජ්ජන්තිපි විරජ්ජන්ති, තත්ථ කිං ජියතෙ මුනි.

248. ‘‘පච්චති මුනිනො භත්තං, ථොකං ථොකං කුලෙ කුලෙ;
පිණ්ඩිකාය චරිස්සාමි, අත්ථි ජඞ්ඝබලං මමා’’ති. –

තිස්සො ගාථා අභාසි.

තත්ථ **අහු තුය්හං පුරෙ සද්ධා, සා තෙ අජ්ජ න විජ්ජතීති**, උපාසක, ඉතො පුබ්බෙ තව මයි ‘‘අය්යො ධම්මචාරී සමචාරී’’තිආදිනා සද්ධා අහොසි, සා සද්ධා තෙ තව අජ්ජ ඉදානි න උපලබ්භති. තස්මා **යං තුය්හං තුය්හමෙවෙතන්ති** චතුපච්චයදානං, තුය්හමෙව එතං හොතු, න තෙන මය්හං අත්ථො, සම්මා පසන්නචිත්තෙන හි දානං නාම දාතබ්බන්ති අධිප්පායො. අථ වා **යං තුය්හං තුය්හමෙවෙතන්ති** යං තව මයි අජ්ජ අගාරවං පවත්තං, තං තුය්හමෙව, තස්ස ඵලං තයා එව පච්චනුභවිතබ්බං, න මයාති අත්ථො. **නත්ථි දුච්චරිතං මමාති** මම පන දුච්චරිතං නාම නත්ථි මග්ගෙනෙව දුච්චරිතහෙතූනං කිලෙසානං සමුච්ඡින්නත්තා.

අනිච්චා හි චලා සද්ධාති යස්මා පොථුජ්ජනිකා සද්ධා අනිච්චා එකන්තිකා න හොති, තතො එව චලා අස්සපිට්ඨෙ ඨපිතකුම්භණ්ඩං විය, ථුසරාසිම්හි නිඛාතඛාණුකං විය ච අනවට්ඨිතා. **එවං දිට්ඨා හි සා මයාති** එවං භූතා ච සා සද්ධා මයා තයි දිට්ඨා පච්චක්ඛතො විදිතා. **රජ්ජන්තිපි විරජ්ජන්තීති** එවං තස්සා අනවට්ඨිතත්තා එව ඉමෙ සත්තා කදාචි කත්ථචි මිත්තසන්ථවවසෙන රජ්ජන්ති සිනෙහම්පි කරොන්ති, කදාචි විරජ්ජන්ති විරත්තචිත්තා හොන්ති. **තත්ථ කිං ජියතෙ මුනීති** තස්මිං පුථුජ්ජනානං රජ්ජනෙ විරජ්ජනෙ ච මුනි පබ්බජිතො කිං ජියති, කා තස්ස හානීති අත්ථො.

‘‘සචෙ මම පච්චයෙ න ගණ්හථ, කථං තුම්හෙ යාපෙථා’’ති එවං මා චින්තයිත්ථ දස්සෙන්තො **‘‘පච්චතී’’**ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො **මුනිනො** පබ්බජිතස්ස **භත්තං** නාම **කුලෙ කුලෙ** අනුඝරං දිවසෙ දිවසෙ **ථොකං ථොකං** පච්චතෙ, න ච තුය්හං එව ගෙහෙ. **පිණ්ඩිකාය චරිස්සාමි, අත්ථි ජඞ්ඝබලං මමාති** අත්ථි මෙ ජඞ්ඝබලං, නාහං ඔභග්ගජඞ්ඝො න ඛඤ්ජො න ච පාදරොගී, තස්මා පිණ්ඩිකාය මිස්සකභික්ඛාය චරිස්සාමි, ‘‘යථාපි භමරො පුප්ඵ’’න්තිආදිනා (ධ. ප. 49; නෙත්ති. 123) සත්ථාරා වුත්තනයෙන පිණ්ඩාය චරිත්වා යාපෙස්සාමීති දස්සෙති.

සාටිමත්තියත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. උපාලිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සද්ධාය අභිනික්ඛම්මාති ආයස්මතො උපාලිත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ හංසවතීනගරෙ කුලඝරෙ නිබ්බත්තො එකදිවසං සත්ථු ධම්මං සුණන්තො සත්ථාරං එකං භික්ඛුං විනයධරානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙන්තං දිස්වා අධිකාරකම්මං කත්වා තං ඨානන්තරං පත්ථෙසි. සො යාවජීවං කුසලං කත්වා දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ කප්පකගෙහෙ පටිසන්ධිං ගණ්හි, **උපාලීති**ස්ස නාමං අකංසු. සො වයප්පත්තො අනුරුද්ධාදීනං ඡන්නං ඛත්තියානං පසාදකො හුත්වා තථාගතෙ අනුපියම්බවනෙ විහරන්තෙ පබ්බජනත්ථාය නික්ඛමන්තෙහි ඡහි ඛත්තියෙහි සද්ධිං නික්ඛමිත්වා පබ්බජි. තස්ස පබ්බජ්ජාවිධානං පාළියං ආගතමෙව (චූළව. 330).

සො පබ්බජිත්වා උපසම්පන්නො සත්ථු සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ‘‘මය්හං, භන්තෙ, අරඤ්ඤවාසං අනුජානාථා’’ති ආහ. භික්ඛු තව අරඤ්ඤෙ වසන්තස්ස එකමෙව ධුරං වඩ්ඪිස්සති, අම්හාකං පන සන්තිකෙ වසන්තස්ස

ගන්ථධුරඤ්ච විපස්සනාධුරඤ්ච පරිපූරෙස්සතීති. ථෙරො සත්ථු වචනං සම්පටිච්ඡිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 1.1.441-595) –

‘‘නගරෙ හංසවතියා, සුජාතො නාම බ්‍රාහ්මණො;
අසීතිකොටිනිචයො, පහූතධනධඤ්ඤවා.

‘‘අජ්ඣායකො මන්තධරො, තිණ්ණං වෙදාන පාරගූ;
ලක්ඛණෙ ඉතිහාසෙ ච, සධම්මෙ පාරමිං ගතො.

‘‘පරිබ්බාජා එකසිඛා, ගොතමා බුද්ධසාවකා;
චරකා තාපසා චෙව, චරන්ති මහියා තදා.

‘‘තෙපි මං පරිවාරෙන්ති, බ්‍රාහ්මණො විස්සුතො ඉති;
බහුජ්ජනො මං පූජෙති, නාහං පූජෙමි කිඤ්චනං.

‘‘පූජාරහං න පස්සාමි, මානත්ථද්ධො අහං තදා;
බුද්ධොති වචනං නත්ථි, තාව නුප්පජ්ජතෙ ජිනො.

‘‘අච්චයෙන අහොරත්තං, පදුමුත්තරනාමකො;
සබ්බං තමං විනොදෙත්වා, ලොකෙ උප්පජ්ජි චක්ඛුමා.

‘‘විත්ථාරිකෙ බාහුජඤ්ඤෙ, පුථුභූතෙ ච සාසනෙ;
උපාගමි තදා බුද්ධො, නගරං හංසසව්හයං.

‘‘පිතු අත්ථාය සො බුද්ධො, ධම්මං දෙසෙසි චක්ඛුමා;
තෙන කාලෙන පරිසා, සමන්තා යොජනං තදා.

‘‘සම්මතො මනුජානං සො, සුනන්දො නාම තාපසො;
යාවතා බුද්ධපරිසා, පුප්ඵෙහච්ඡාදයී තදා.

‘‘චතුසච්චං පකාසෙන්තෙ, සෙට්ඨෙ ච පුප්ඵමණ්ඩපෙ;
කොටිසතසහස්සානං, ධම්මාභිසමයො අහු.

‘‘සත්තරත්තින්දිවං බුද්ධො, වස්සෙත්වා ධම්මවුට්ඨියො;
අට්ඨමෙ දිවසෙ පත්තෙ, සුනන්දං කිත්තයී ජිනො.

‘‘දෙවලොකෙ මනුස්සෙ වා, සංසරන්තො අයං භවෙ;
සබ්බෙසං පවරො හුත්වා, භවෙසු සංසරිස්සති.

‘‘කප්පසතසහස්සම්හි, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘තස්ස ධම්මෙසු දායාදො, ඔරසො ධම්මනිම්මිතො;
මන්තාණිපුත්තො පුණ්ණොති, හෙස්සති සත්ථු සාවකො.

‘‘එවං කිත්තයි සම්බුද්ධො, සුනන්දං තාපසං තදා;
හාසයන්තො ජනං සබ්බං, දස්සයන්තො සකං බලං.

‘‘කතඤ්ජලී නමස්සන්ති, සුනන්දං තාපසං ජනා;
බුද්ධෙ කාරං කරිත්වාන, සොධෙසි ගතිමත්තනො.

‘‘තත්ථ මෙ අහු සඞ්කප්පො, සුත්වාන මුනිනො වචං;
අහම්පි කාරං කස්සාමි, යථා පස්සාමි ගොතමං.

‘‘එවාහං චින්තයිත්වාන, කිරියං චින්තයිං මම;
ක්‍යාහං කම්මං ආචරාමි, පුඤ්ඤක්ඛෙත්තෙ අනුත්තරෙ.

‘‘අයඤ්ච පායීකො භික්ඛු, සබ්බපායීස්ස සාසනෙ;
විනයෙ අග්ගනික්ඛිත්තො, තං ඨානං පත්ථයෙ අහං.

‘‘ඉදං මෙ අමිතං භොගං, අක්ඛොභං සාගරූපමං;
තෙන භොගෙන බුද්ධස්ස, ආරාමං මාපයෙ අහං.

‘‘සොභනං නාම ආරාමං, නගරස්ස පුරත්ථතො;
කිණිත්වා සතසහස්සෙන, සඞ්ඝාරාමං අමාපයිං.

‘‘කූටාගාරෙ ච පාසාදෙ, මණ්ඩපෙ හම්මියෙ ගුහා;
චඞ්කමෙ සුකතෙ කත්වා, සඞ්ඝාරාමං අමාපයිං.

‘‘ජන්තාඝරං අග්ගිසාලං, අථො උදකමාළකං;
න්හානඝරං මාපයිත්වා, භික්ඛුසඞ්ඝස්සදාසහං.

‘‘ආසන්දියො පීඨකෙ ච, පරිභොගෙ ච භාජනෙ;
ආරාමිකඤ්ච භෙසජ්ජං, සබ්බමෙතං අදාසහං.

‘‘ආරක්ඛං පට්ඨපෙත්වාන, පාකාරං කාරයිං දළ්හං;
මා නං කොචි විහෙඨෙසි, සන්තචිත්තාන තාදිනං.

‘‘සතසහස්සෙනාවාසං, සඞ්ඝාරාමෙ අමාපයිං;
වෙපුල්ලං තං මාපයිත්වා, සම්බුද්ධං උපනාමයිං.

‘‘නිට්ඨාපිතො මයාරාමො, සම්පටිච්ඡ තුවං මුනි;
නියාදෙස්සාමි තං වීර, අධිවාසෙහි චක්ඛුම.

‘‘පදුමුත්තරො ලොකවිදූ, ආහුතීනං පටිග්ගහො;
මම සඞ්කප්පමඤ්ඤාය, අධිවාසෙසි නායකො.

‘‘අධිවාසනමඤ්ඤාය, සබ්බඤ්ඤුස්ස මහෙසිනො;
භොජනං පටියාදෙත්වා, කාලමාරොචයිං අහං.

‘‘ආරොචිතම්හි කාලම්හි, පදුමුත්තරනායකො;
ඛීණාසවසහස්සෙහි, ආරාමං මෙ උපාගමි.

‘‘නිසින්නං කාලමඤ්ඤාය, අන්නපානෙන තප්පයිං;
භුත්තාවිං කාලමඤ්ඤාය, ඉදං වචනමබ්‍රවිං.

‘‘කීතො සතසහස්සෙන, තත්තකෙනෙව කාරිතො;
සොභනො නාම ආරාමො, සම්පටිච්ඡ තුවං මුනි.

‘‘ඉමිනාරාමදානෙන , චෙතනාපණිධීහි ච;
භවෙ නිබ්බත්තමානොහං, ලභාමි මම පත්ථිතං.

‘‘පටිග්ගහෙත්වා සම්බුද්ධො, සඞ්ඝාරාමං සුමාපිතං;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වා, ඉදං වචනමබ්‍රවි.

‘‘යො සො බුද්ධස්ස පාදාසි, සඞ්ඝාරාමං සුමාපිතං;
තමහං කිත්තයිස්සාමි, සුණාථ මම භාසතො.

‘‘හත්ථී අස්සා රථා පත්ති, සෙනා ච චතුරඞ්ගිනී;
පරිවාරෙස්සන්තිමං නිච්චං, සඞ්ඝාරාමස්සිදං ඵලං.

‘‘සට්ඨි තූරසහස්සානි, භෙරියො සමලඞ්කතා;
පරිවාරෙස්සන්තිමං නිච්චං, සඞ්ඝාරාමස්සිදං ඵලං.

‘‘ඡළසීතිසහස්සානි, නාරියො සමලඞ්කතා;
විචිත්තවත්ථාභරණා, ආමුත්තමණිකුණ්ඩලා.

‘‘අළාරපම්හා හසුලා, සුසඤ්ඤා තනුමජ්ඣිමා;
පරිවාරෙස්සන්තිමං නිච්චං, සඞ්ඝාරාමස්සිදං ඵලං.

‘‘තිංසකප්පසහස්සානි, දෙවලොකෙ රමිස්සති;
සහස්සක්ඛත්තුං දෙවින්දො, දෙවරජ්ජං කරිස්සති.

‘‘දෙවරාජෙන පත්තබ්බං, සබ්බං පටිලභිස්සති;
අනූනභොගො හුත්වාන, දෙවරජ්ජං කරිස්සති.

‘‘සහස්සක්ඛත්තුං චක්කවත්තී, රාජා රට්ඨෙ භවිස්සති.
පථබ්‍යා රජ්ජං විපුලං, ගණනාතො අසඞ්ඛියං.

‘‘කප්පසතසහස්සම්හි, ඔක්කාකකුලසම්භවො;
ගොතමො නාම ගොත්තෙන, සත්ථා ලොකෙ භවිස්සති.

‘‘තස්ස ධම්මෙසු දායාදො, ඔරසො ධම්මනිම්මිතො;
උපාලි නාම නාමෙන, හෙස්සති සත්ථු සාවකො.

‘‘විනයෙ පාරමිං පත්වා, ඨානාඨානෙ ච කොවිදො;
ජිනසාසනං ධාරෙන්තො, විහරිස්සතිනාසවො.

‘‘සබ්බමෙතං අභිඤ්ඤාය, ගොතමො සක්‍යපුඞ්ගවො;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වා, එතදග්ගෙ ඨපෙස්සති.

‘‘අපරිමෙය්‍යුපාදාය, පත්ථෙමි තව සාසනං;
සො මෙ අත්ථො අනුප්පත්තො, සබ්බසංයොජනක්ඛයො.

‘‘යථා සූලාවුතො පොසො, රාජදණ්ඩෙන තජ්ජිතො;
සූලෙ සාතං අවින්දන්තො, පරිමුත්තිංව ඉච්ඡති.

‘‘තථෙවාහං මහාවීර, භවදණ්ඩෙන තජ්ජිතො;
කම්මසූලාවුතො සන්තො, පිපාසාවෙදනට්ටිතො.

‘‘භවෙ සාතං න වින්දාමි, ඩය්හන්තො තීහි අග්ගිහි;
පරිමුත්තිං ගවෙසාමි, යථාපි රාජදණ්ඩිතො.

‘‘යථා විසාදො පුරිසො, විසෙන පරිපීළිතො;
අගදං සො ගවෙසෙය්‍ය, විසඝාතායුපාලනං.

‘‘ගවෙසමානො පස්සෙය්‍ය, අගදං විසඝාතකං;
තං පිවිත්වා සුඛී අස්ස, විසම්හා පරිමුත්තියා.

‘‘තථෙවාහං මහාවීර, යථා විසහතො නරො;
සම්පීළිතො අවිජ්ජාය, සද්ධම්මාගදමෙසහං.

‘‘ධම්මාගදං ගවෙසන්තො, අද්දක්ඛිං සක්‍යසාසනං;
අග්ගං සබ්බොසධානං තං, සබ්බසල්ලවිනොදනං.

‘‘ධම්මොසධං පිවිත්වාන, විසං සබ්බං සමූහනිං;
අජරාමරං සීතිභාවං, නිබ්බානං ඵස්සයිං අහං.

‘‘යථා භූතට්ටිතො පොසො, භූතග්ගාහෙන පීළිතො;
භූතවෙජ්ජං ගවෙසෙය්‍ය, භූතස්මා පරිමුත්තියා.

‘‘ගවෙසමානො පස්සෙය්‍ය, භූතවිජ්ජාසු කොවිදං;
තස්ස සො විහනෙ භූතං, සමූලඤ්ච විනාසයෙ.

‘‘තථෙවාහං මහාවීර, තමග්ගාහෙන පීළිතො;
ඤාණාලොකං ගවෙසාමි, තමතො පරිමුත්තියා.

‘‘අථද්දසං සක්‍යමුනිං, කිලෙසතමසොධනං;
සො මෙ තමං විනොදෙසි, භූතවෙජ්ජොව භූතකං.

‘‘සංසාරසොතං සඤ්ඡින්දිං, තණ්හාසොතං නිවාරයිං;
භවං උග්ඝාටයිං සබ්බං, භූතවෙජ්ජොව මූලතො.

‘‘ගරුළො යථා ඔපතති, පන්නගං භක්ඛමත්තනො;
සමන්තා යොජනසතං, වික්ඛොභෙති මහාසරං.

‘‘පන්නගං සො ගහෙත්වාන, අධොසීසං විහෙඨයං;
ආදාය සො පක්කමති, යෙනකාමං විහඞ්ගමො.

‘‘තථෙවාහං මහාවීර, යථාපි ගරුළො බලී;
අසඞ්ඛතං ගවෙසන්තො, දොසෙ වික්ඛාලයිං අහං.

‘‘දිට්ඨො අහං ධම්මවරං, සන්තිපදමනුත්තරං;
ආදාය විහරාමෙතං, ගරුළො පන්නගං යථා.

‘‘ආසාවතී නාම ලතා, ජාතා චිත්තලතාවනෙ;
තස්සා වස්සසහස්සෙන, එකං නිබ්බත්තතෙ ඵලං.

‘‘තං දෙවා පයිරුපාසන්ති, තාවදූරඵලෙ සති;
දෙවානං සා පියා එවං, ආසාවතී ලතුත්තමා.

‘‘සතසහස්සුපාදාය, තාහං පරිචරෙ මුනි;
සායං පාතං නමස්සාමි, දෙවා ආසාවතිං යථා.

‘‘අවඤ්ඣා පාරිචරියා, අමොඝා ච නමස්සනා;
දූරාගතම්පි මං සන්තං, ඛණොයං න විරාධයි.

‘‘පටිසන්ධිං න පස්සාමි, විචිනන්තො භවෙ අහං;
නිරූපධි විප්පමුත්තො, උපසන්තො චරාමහං.

‘‘යථාපි පදුමං නාම, සූරියරංසෙන පුප්ඵති;
තථෙවාහං මහාවීර, බුද්ධරංසෙන පුප්ඵිතො.

‘‘යථා බලාකයොනිම්හි, න විජ්ජති පුමො සදා;
මෙඝෙසු ගජ්ජමානෙසු, ගබ්භං ගණ්හන්ති තා සදා.

‘‘චිරම්පි ගබ්භං ධාරෙන්ති, යාව මෙඝො න ගජ්ජති;
භාරතො පරිමුච්චන්ති, යදා මෙඝො පවස්සති.

‘‘පදුමුත්තරබුද්ධස්ස, ධම්මමෙඝෙන ගජ්ජතො;
සද්දෙන ධම්මමෙඝස්ස, ධම්මගබ්භං අගණ්හහං.

‘‘සතසහස්සුපාදාය, පුඤ්ඤගබ්භං ධරෙමහං;
නප්පමුච්චාමි භාරතො, ධම්මමෙඝො න ගජ්ජති.

‘‘යදා තුවං සක්‍යමුනි, රම්මෙ කපිලවත්ථවෙ;
ගජ්ජසි ධම්මමෙඝෙන, භාරතො පරිමුච්චහං.

‘‘සුඤ්ඤතං අනිමිත්තඤ්ච, තථාප්පණිහිතම්පි ච;
චතුරො ච ඵලෙ සබ්බෙ, ධම්මෙවං විජනයිං අහං.

‘‘අපරිමෙය්‍යුපාදාය, පත්ථෙමි තව සාසනං;
සො මෙ අත්ථො අනුප්පත්තො, සන්තිපදමනුත්තරං.

‘‘විනයෙ පාරමිං පත්තො, යථාපි පාඨිකො ඉසි;
න මෙ සමසමො අත්ථි, ධාරෙමි සාසනං අහං.

‘‘විනයෙ ඛන්ධකෙ චාපි, තිකච්ඡෙදෙ ච පඤ්චකෙ;
එත්ථ මෙ විමති නත්ථි, අක්ඛරෙ බ්‍යඤ්ජනෙපි වා.

‘‘නිග්ගහෙ පටිකම්මෙ ච, ඨානාඨානෙ ච කොවිදො;
ඔසාරණෙ වුට්ඨාපනෙ, සබ්බත්ථ පාරමිං ගතො.

‘‘විනයෙ ඛන්ධකෙ චාපි, නික්ඛිපිත්වා පදං අහං;
උභතො විනිවෙඨෙත්වා, රසතො ඔසරෙය්‍යහං.

‘‘නිරුත්තියා සුකුසලො, අත්ථානත්ථෙ ච කොවිදො;
අනඤ්ඤාතං මයා නත්ථි, එකග්ගො සත්ථු සාසනෙ.

‘‘රූපදක්ඛො අහං අජ්ජ, සක්‍යපුත්තස්ස සාසනෙ;
කඞ්ඛං සබ්බං විනොදෙමි, ඡින්දාමි සබ්බසංසයං.

‘‘පදං අනුපදඤ්චාපි, අක්ඛරඤ්චාපි බ්‍යඤ්ජනං;
නිදානෙ පරියොසානෙ, සබ්බත්ථ කොවිදො අහං.

‘‘යථාපි රාජා බලවා, නිග්ගණ්හිත්වා පරන්තපෙ;
විජිනිත්වාන සඞ්ගාමං, නගරං තත්ථ මාපයෙ.

‘‘පාකාරං පරිඛඤ්චාපි, එසිකං ද්වාරකොට්ඨකං;
අට්ටාලකෙ ච විවිධෙ, කාරයෙ නගරෙ බහූ.

‘‘සිඞ්ඝාටකං චච්චරඤ්ච, සුවිභත්තන්තරාපණං;
කාරයෙය්‍ය සභං තත්ථ, අත්ථානත්ථවිනිච්ඡයං.

‘‘නිග්ඝාතත්ථං අමිත්තානං, ඡිද්දාඡිද්දඤ්ච ජානිතුං;
බලකායස්ස රක්ඛාය, සෙනාපච්චං ඨපෙති සො.

‘‘ආරක්ඛත්ථාය භණ්ඩස්ස, නිධානකුසලං නරං;
මා මෙ භණ්ඩං විනස්සීති, භණ්ඩරක්ඛං ඨපෙති සො.

‘‘මමත්තො හොති යො රඤ්ඤො, වුද්ධිං යස්ස ච ඉච්ඡති;
තස්සාධිකරණං දෙති, මිත්තස්ස පටිපජ්ජිතුං.

‘‘උප්පාතෙසු නිමිත්තෙසු, ලක්ඛණෙසු ච කොවිදං;
අජ්ඣායකං මන්තධරං, පොරොහිච්චෙ ඨපෙති සො.

‘‘එතෙහඞ්ගෙහි සම්පන්නො, ඛත්තියොති පවුච්චති;
සදා රක්ඛන්ති රාජානං, චක්කවාකොව දුක්ඛිතං.

‘‘තථෙව ත්වං මහාවීර, හතාමිත්තොව ඛත්තියො;
සදෙවකස්ස ලොකස්ස, ධම්මරාජාති වුච්චති.

‘‘තිත්ථියෙ නිහනිත්වාන, මාරඤ්චාපි සසෙනකං;
තමන්ධකාරං විධමිත්වා, ධම්මනගරං අමාපයි.

‘‘සීලං පාකාරකං තත්ථ, ඤාණං තෙ ද්වාරකොට්ඨකං;
සද්ධා තෙ එසිකා වීර, ද්වාරපාලො ච සංවරො.

‘‘සතිපට්ඨානමට්ටාලං, පඤ්ඤා තෙ චච්චරං මුනෙ;
ඉද්ධිපාදඤ්ච සිඞ්ඝාටං, ධම්මවීථි සුමාපිතා.

‘‘සුත්තන්තං අභිධම්මඤ්ච, විනයඤ්චාපි කෙවලං;
නවඞ්ගං බුද්ධවචනං, එසා ධම්මසභා තව.

‘‘සුඤ්ඤතං අනිමිත්තඤ්ච, විහාරඤ්චප්පණීහිතං;
ආනෙඤ්ජඤ්ච නිරොධො ච, එසා ධම්මකුටී තව.

‘‘පඤ්ඤාය අග්ගො නික්ඛිත්තො, පටිභානෙ ච කොවිදො;
සාරිපුත්තොති නාමෙන, ධම්මසෙනාපතී තව.

‘‘චුතූපපාතකුසලො , ඉද්ධියා පාරමිං ගතො;
කොලිතො නාම නාමෙන, පොරොහිච්චො තවං මුනෙ.

‘‘පොරාණකවංසධරො, උග්ගතෙජො දුරාසදො;
ධුතවාදීගුණෙනග්ගො, අක්ඛදස්සො තවං මුනෙ.

‘‘බහුස්සුතො ධම්මධරො, සබ්බපාඨී ච සාසනෙ;
ආනන්දො නාම නාමෙන, ධම්මාරක්ඛො තවං මුනෙ.

‘‘එතෙ සබ්බෙ අතික්කම්ම, පමෙසි භගවා මමං;
විනිච්ඡයං මෙ පාදාසි, විනයෙ විඤ්ඤුදෙසිතං.

‘‘යො කොචි විනයෙ පඤ්හං, පුච්ඡති බුද්ධසාවකො;
තත්ථ මෙ චින්තනා නත්ථි, තඤ්ඤෙවත්ථං කථෙමහං.

‘‘යාවතා බුද්ධඛෙත්තම්හි, ඨපෙත්වා තං මහාමුනිං;
විනයෙ මාදිසො නත්ථි, කුතො භියෙයා භවිස්සති.

‘‘භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වා, එවං ගජ්ජති ගොතමො;
උපාලිස්ස සමො නත්ථි, විනයෙ ඛන්ධකෙසු ච.

‘‘යාවතා බුද්ධභණිතං, නවඞ්ගං සත්ථුසාසනං;
විනයොගධං තං සබ්බං, විනයමූලපස්සිනො.

‘‘මම කම්මං සරිත්වාන, ගොතමො සක්‍යපුඞ්ගවො;
භික්ඛුසඞ්ඝෙ නිසීදිත්වා, එතදග්ගෙ ඨපෙසි මං.

‘‘සතසහස්සුපාදාය, ඉමං ඨානං අපත්ථයිං;
සො මෙ අත්ථො අනුප්පත්තො, විනයෙ පාරමිං ගතො.

‘‘සක්‍යානං නන්දිජනනො, කප්පකො ආසහං පුරෙ;
විජහිත්වාන තං ජාතිං, පුත්තො ජාතො මහෙසිනො.

‘‘ඉතො දුතියකෙ කප්පෙ, අඤ්ජසො නාම ඛත්තියො;
අනන්තතෙජො අමිතයසො, භූමිපාලො මහද්ධනො.

‘‘තස්ස රඤ්ඤො අහං පුත්තො, චන්දනො නාම ඛත්තියො;
ජාතිමදෙනුපත්ථද්ධො, යසභොගමදෙන ච.

‘‘නාගසතසහස්සානි, සබ්බාලඞ්කාරභූසිතා;
තිධාපභින්නා මාතඞ්ගා, පරිවාරෙන්ති මං සදා.

‘‘සබලෙහි පරෙතොහං, උය්‍යානං ගන්තුකාමකො;
ආරුය්හ සිරිකං නාගං, නගරා නික්ඛමිං තදා.

‘‘චරණෙන ච සම්පන්නො, ගුත්තද්වාරො සුසංවුතො;
දෙවලො නාම සම්බුද්ධො, ආගච්ඡි පුරතො මම.

‘‘පෙසෙත්වා සිරිකං නාගං, බුද්ධං ආසාදයිං තදා;
තතො සඤ්ජාතකොපො සො, නාගො නුද්ධරතෙ පදං.

‘‘නාගං රුණ්ණමනං දිස්වා, බුද්ධෙ කොධං අකාසහං;
විහෙසයිත්වා සම්බුද්ධං, උය්‍යානං අගමාසහං.

‘‘සාතං තත්ථ න වින්දාමි, සිරො පජ්ජලිතො යථා;
පරිළාහෙන ඩය්හාමි, මච්ඡොව බළිසාදකො.

‘‘සසාගරන්තා පථවී, ආදිත්තා විය හොති මෙ;
පිතු සන්තිකුපාගම්ම, ඉදං වචනමබ්‍රවිං.

‘‘ආසීවිසංව කුපිතං, අග්ගික්ඛන්ධංව ආගතං;
මත්තංව කුඤ්ජරං දන්තිං, යං සයම්භුමසාදයිං.

‘‘ආසාදිතො මයා බුද්ධො, ඝොරො උග්ගතපො ජිනො;
පුරා සබ්බෙ විනස්සාම, ඛමාපෙස්සාම තං මුනිං.

‘‘නො චෙ තං නිජ්ඣාපෙස්සාම, අත්තදන්තං සමාහිතං;
ඔරෙන සත්තදිවසා, රට්ඨං මෙ විධමිස්සති.

‘‘සුමෙඛලො කොසියො ච, සිග්ගවො චාපි සත්තකො;
ආසාදයිත්වා ඉසයො, දුග්ගතා තෙ සරට්ඨකා.

‘‘යදා කුප්පන්ති ඉසයො, සඤ්ඤතා බ්‍රහ්මචාරිනො;
සදෙවකං විනාසෙන්ති, සසාගරං සපබ්බතං.

‘‘තියොජනසහස්සම්හි, පුරිසෙ සන්නිපාතයිං;
අච්චයං දෙසනත්ථාය, සයම්භුං උපසඞ්කමිං.

‘‘අල්ලවත්ථා අල්ලසිරා, සබ්බෙව පඤ්ජලීකතා;
බුද්ධස්ස පාදෙ නිපතිත්වා, ඉදං වචනමබ්‍රවුං.

‘‘ඛමස්සු ත්වං මහාවීර, අභියාචති තං ජනො;
පරිළාහං විනොදෙහි, මා නො රට්ඨං විනාසය.

‘‘සදෙවමානුසා සබ්බෙ, සදානවා සරක්ඛසා;
අයොමයෙන කූටෙන, සිරං භින්දෙය්‍යු මෙ සදා.

‘‘දකෙ අග්ගි න සණ්ඨාති, බීජං සෙලෙ න රූහති;
අගදෙ කිමි න සණ්ඨාති, කොපො බුද්ධෙ න ජායති.

‘‘යථා ච භූමි අචලා, අප්පමෙය්‍යො ච සාගරො;
අනන්තකො ච ආකාසො, එවං බුද්ධා අඛොභියා.

‘‘සදා ඛන්තා මහාවීරා, ඛමිතා ච තපස්සිනො;
ඛන්තානං ඛමිතානඤ්ච, ගමනං තං න විජ්ජති.

‘‘ඉදං වත්වාන සම්බුද්ධො, පරිළාහං විනොදයං;
මහාජනස්ස පුරතො, නභං අබ්භුග්ගමී තදා.

‘‘තෙන කම්මෙනහං වීර, හීනත්තං අජ්ඣුපාගතො;
සමතික්කම්ම තං ජාතිං, පාවිසිං අභයං පුරං.

‘‘තදාපි මං මහාවීර, ඩය්හමානං සුසණ්ඨිතං;
පරිළාහං විනොදෙසි, සයම්භුඤ්ච ඛමාපයිං.

‘‘අජ්ජාපි මං මහාවීර, ඩය්හමානං තිහග්ගිහි;
නිබ්බාපෙසි තයො අග්ගී, සීතිභාවඤ්ච පාපයිං.

‘‘යෙසං සොතාවධානත්ථි, සුණාථ මම භාසතො;
අත්ථං තුය්හං පවක්ඛාමි, යථා දිට්ඨං පදං මම.

‘‘සයම්භුං තං විමානෙත්වා, සන්තචිත්තං සමාහිතං;
තෙන කම්මෙනහං අජ්ජ, ජාතොම්හි නීචයොනියං.

‘‘මා වො ඛණං විරාධෙථ, ඛණාතීතා හි සොචරෙ;
සදත්ථෙ වායමෙය්‍යාථ, ඛණො වො පටිපාදිතො.

‘‘එකච්චානඤ්ච වමනං, එකච්චානං විරෙචනං;
විසං හලාහලං එකෙ, එකච්චානඤ්ච ඔසධං.

‘‘වමනං පටිපන්නානං, ඵලට්ඨානං විරෙචනං;
ඔසධං ඵලලාභීනං, පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං ගවෙසිනං.

‘‘සාසනෙන විරුද්ධානං, විසං හලාහලං යථා;
ආසීවිසො දිට්ඨවිසො, එවං ඣාපෙති තං නරං.

‘‘සකිං පීතං හලාහලං, උපරුන්ධති ජීවිතං;
සාසනෙන විරුජ්ඣිත්වා, කප්පකොටිම්හි ඩය්හති.

‘‘ඛන්තියා අවිහිංසාය, මෙත්තචිත්තවතාය ච;
සදෙවකං සො තාරෙති, තස්මා තෙ අවිරාධියා.

‘‘ලාභාලාභෙ න සජ්ජන්ති, සම්මානනවිමානනෙ;
පථවීසදිසා බුද්ධා, තස්මා තෙ න විරාධියා.

‘‘දෙවදත්තෙ ච වධකෙ, චොරෙ අඞ්ගුලිමාලකෙ;
රාහුලෙ ධනපාලෙ ච, සබ්බෙසං සමකො මුනි.

‘‘එතෙසං පටිඝො නත්ථි, රාගොමෙසං න විජ්ජති;
සබ්බෙසං සමකො බුද්ධො, වධකස්සොරසස්ස ච.

‘‘පන්ථෙ දිස්වාන කාසාවං, ඡඩ්ඩිතං මීළ්හමක්ඛිතං;
සිරස්මිං අඤ්ජලිං කත්වා, වන්දිතබ්බං ඉසිද්ධජං.

‘‘අබ්භතීතා ච යෙ බුද්ධා, වත්තමානා අනාගතා;
ධජෙනානෙන සුජ්ඣන්ති, තස්මා එතෙ නමස්සියා.

‘‘සත්ථුකප්පං සුවිනයං, ධාරෙමි හදයෙනහං;
නමස්සමානො විනයං, විහරිස්සාමි සබ්බදා.

‘‘විනයො ආසයො මය්හං, විනයො ඨානචඞ්කමං;
කප්පෙමි විනයෙ වාසං, විනයො මම ගොචරො.

‘‘විනයෙ පාරමිප්පත්තො, සමථෙ චාපි කොවිදො;
උපාලි තං මහාවීර, පාදෙ වන්දති සත්ථුනො.

‘‘සො අහං විචරිස්සාමි, ගාමා ගාමං පුරා පුරං;
නමස්සමානො සම්බුද්ධං, ධම්මස්ස ච සුධම්මතං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

තත්ථ හි නං සත්ථා සයමෙව සකලං විනයපිටකං උග්ගණ්හාපෙසි. සො අපරභාගෙ භාරුකච්ඡකවත්ථුං (පාරා. 78) අජ්ජුකවත්ථුං (පාරා. 158) කුමාරකස්සපවත්ථුන්ති ඉමානි තීණි වත්ථූනි විනිච්ඡයි. සත්ථා එකෙකස්මිං විනිච්ඡිතෙ සාධුකාරං දත්වා තයොපි විනිච්ඡයෙ අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා ථෙරං විනයධරානං අග්ගට්ඨානෙ ඨපෙසි. සො අපරභාගෙ එකස්මිං උපොසථදිවසෙ පාතිමොක්ඛුද්දෙසසමයෙ භික්ඛූ ඔවදන්තො –

249. ‘‘සද්ධාය අභිනික්ඛම්ම, නවපබ්බජිතො නවො;
මිත්තෙ භජෙය්‍ය කල්‍යාණෙ, සුද්ධාජීවෙ අතන්දිතෙ.

250. ‘‘සද්ධාය අභිනික්ඛම්ම, නවපබ්බජිතො නවො;
සඞ්ඝස්මිං විහරං භික්ඛු, සික්ඛෙථ විනයං බුධො.

251. ‘‘සද්ධාය අභිනික්ඛම්ම, නවපබ්බජිතො නවො;
කප්පාකප්පෙසු කුසලො, චරෙය්‍ය අපුරක්ඛතො’’ති. – තිස්සො ගාථා අභාසි;

තත්ථ **සද්ධායාති** සද්ධානිමිත්තං, න ජීවිකත්ථන්ති අත්ථො. **සද්ධායාති** වා කම්මඵලානි රතනත්තයගුණඤ්ච සද්දහිත්වා. **අභිනික්ඛම්මාති** ඝරාවාසතො නික්ඛමිත්වා. **නවපබ්බජිතොති** නවො හුත්වා පබ්බජිතො, පඨමවයෙ එව පබ්බජිතො. **නවොති** සාසනෙ සික්ඛාය අභිනවො දහරො. **මිත්තෙ භජෙය්‍ය කල්‍යාණෙ සුද්ධාජීවෙ අතන්දිතෙති** ‘‘පියො ගරු භාවනීයො’’තිආදිනා (අ. නි. 7.37) වුත්තලක්ඛණෙ කල්‍යාණමිත්තෙ, මිච්ඡාජීවවිවජ්ජනෙන සුද්ධාජීවෙ , ආරද්ධවීරියතාය අතන්දිතෙ භජෙය්‍ය උපසඞ්කමෙය්‍ය, තෙසං ඔවාදානුසාසනීපටිග්ගහණවසෙන සෙවෙය්‍ය. **සඞ්ඝස්මිං විහරන්ති** සඞ්ඝෙ භික්ඛුසමූහෙ වත්තපටිවත්තපූරණවසෙන විහරන්තො. **සික්ඛෙථ විනයං බුධොති** බොධඤාණතාසුකුසලො හුත්වා විනයපරියත්තිං සික්ඛෙය්‍ය. විනයො හි සාසනස්ස ආයු, තස්මිං ඨිතෙ සාසනං ඨිතං හොති. ‘‘බුද්ධො’’ති ච පඨන්ති, සො එවත්ථො. **කප්පාකප්පෙසූති** කප්පියාකප්පියෙසු කුසලො සුත්තවසෙන සුත්තානුලොමවසෙන ච නිපුණො ඡෙකො. **අපුරක්ඛතොති** න පුරක්ඛතො තණ්හාදීහි කුතොචි පුරෙක්ඛාරං අපච්චාසීසන්තො හුත්වා විහරෙය්‍ය.

උපාලිත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. උත්තරපාලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පණ්ඩිතං වත මං සන්තන්ති ආයස්මතො උත්තරපාලත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො විපස්සිස්ස භගවතො ගමනමග්ගෙ සෙතුං කාරාපෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **උත්තරපාලොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො යමකපාටිහාරියං දිස්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා සමණධම්මං කරොති. තස්ස එකදිවසං අයොනිසොමනසිකාරවසෙන අනුභූතාරම්මණං අනුස්සරන්තස්ස කාමරාගො උප්පජ්ජි. සො තාවදෙව සහොඩ්ඪං චොරං ගණ්හන්තො විය අත්තනො චිත්තං නිග්ගහෙත්වා සංවෙගජාතො පටිපක්ඛමනසිකාරෙන කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො භාවනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.47.16-20) –

‘‘විපස්සිනො භගවතො, චඞ්කමන්තස්ස සම්මුඛා;
පසන්නචිත්තො සුමනො, සෙතුං කාරාපයිං අහං.

‘‘එකනවුතිතො කප්පෙ, යං සෙතුං කාරයිං අහං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, සෙතුදානස්සිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො පටිපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා සීහනාදං නදන්තො –

252. ‘‘පණ්ඩිතං වත මං සන්තං, අලමත්ථවිචින්තකං;
පඤ්ච කාමගුණා ලොකෙ, සම්මොහා පාතයිංසු මං.

253. ‘‘පක්ඛන්දො මාරවිසයෙ, දළ්හසල්ලසමප්පිතො;
අසක්ඛිං මච්චුරාජස්ස, අහං පාසා පමුච්චිතුං.

254. ‘‘සබ්බෙ කාමා පහීනා මෙ, භවා සබ්බෙ පදාලිතා;
වික්ඛීණො ජාතිසංසාරො, නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’ති. –

තිස්සො ගාථා අභාසි.

තත්ථ **පණ්ඩිතං වත මං සන්තන්**ති සුතචින්තාමයාය පඤ්ඤාය වසෙන පඤ්ඤාසම්පන්නම්පි නාම මං සමානං. **අලමත්ථවිචින්තක**න්ති අත්තනො ච පරෙසඤ්ච අත්ථං හිතං විචින්තෙතුං සමත්ථං, අලං වා පරියත්තං අත්ථස්ස විචින්තකං, කිලෙසවිද්ධංසනසමත්ථං අත්ථදස්සිනං වා, සබ්බමෙතං අත්තනො අන්තිමභවිකතාය ථෙරො වදති. **පඤ්ච කාමගුණා**ති රූපාදයො පඤ්ච කාමකොට්ඨාසා. **ලොකෙ**ති තෙසං පවත්තිට්ඨානදස්සනං. **සම්මොහා**ති සම්මොහනිමිත්තං අයොනිසොමනසිකාරහෙතු. **සම්මොහා**ති වා සම්මොහනා සම්මොහකරා. **පාතයිංසූ**ති ධීරභාවතො පාතෙසුං, ලොකතො වා උත්තරිතුකාමං මං ලොකෙ පාතයිංසූති අත්ථො.

පක්ඛන්දොති අනුපවිට්ඨො. **මාරවිසයෙ**ති කිලෙසවිසයෙ කිලෙසමාරස්ස පවත්තිට්ඨානෙ, තස්ස වසං ගතොති අධිප්පායො. දෙවපුත්තමාරස්ස වා ඉස්සරියට්ඨානෙ තං අනුපවිසිත්වා ඨිතො. **දළ්හසල්ලසමප්පිතො**ති දළ්හං ථිරං, දළ්හෙන වා සල්ලෙන සමප්පිතො, රාගසල්ලෙන හදයං ආහච්ච විද්ධො. **අසක්ඛිං මච්චුරාජස්ස, අහං පාසා පමුච්චිතු**න්ති අග්ගමග්ගසණ්ඩාසෙන රාගාදිසල්ලං අනවසෙසතො උද්ධරන්තොයෙව රාගබන්ධනසඞ්ඛාතා මච්චුරාජස්ස පාසා අහං පරිමුච්චිතුං අසක්ඛිං, තතො අත්තානං පමොචෙසිං.

තතො එව ච **සබ්බෙ කාමා පහීනා මෙ, භවා සබ්බෙ පදාලිතා**ති වත්ථාරම්මණාදිභෙදෙන අනෙකභෙදභින්නා සබ්බෙ කිලෙසකාමා අරියමග්ගෙන සමුච්ඡෙදවසෙන මයා පහීනා. කිලෙසකාමෙසු හි පහීනෙසු වත්ථුකාමාපි පහීනා එව හොන්ති. තථා කාමභවකම්මභවාදයො භවා සබ්බෙ මග්ගඤාණාසිනා පදාලිතා විද්ධංසිතා. කම්මභවෙසු හි පදාලිතෙසු උපපත්තිභවා පදාලිතා එව හොන්ති. එවං කම්මභවානං පදාලිතත්තා එව **වික්ඛීණො ජාතිසංසාරො, නත්ථි දානි පුනබ්භවො**ති. තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. ඉදමෙව ච ථෙරස්ස අඤ්ඤාබ්‍යාකරණං අහොසි.

උත්තරපාලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. අභිභූතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සුණාථ ඤාතයො සබ්බෙති ආයස්මතො අභිභූතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි උපචිනන්තො වෙස්සභුස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො තාදිසෙන කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සයෙන සාසනෙ අභිප්පසන්නො අහොසි. සො සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ තස්ස ධාතුං ගහෙතුං මහාජනෙ උස්සාහං කරොන්තෙ සයං සබ්බපඨමං ගන්ධොදකෙන චිතකං නිබ්බාපෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ වෙඨපුරනගරෙ රාජකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **අභිභූතො**ති ලද්ධනාමො පිතු අච්චයෙන රජ්ජං කාරෙති. තස්මිඤ්ච සමයෙ භගවා ජනපදචාරිකං චරන්තො අනුපුබ්බෙන තං නගරං පාපුණි. තතො සො රාජා ''භගවා කිර මම නගරං අනුප්පත්තො''ති සුත්වා සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා දුතියදිවසෙ මහාදානං පවත්තෙසි. භගවා භුත්තාවී තස්ස රඤ්ඤො අජ්ඣාසයානුරූපං අනුමොදනං කරොන්තොයෙව විත්ථාරතො ධම්මං දෙසෙසි. සො ධම්මං සුත්වා ලද්ධප්පසාදො රජ්ජං පහාය පබ්බජිත්වා අරහත්තං සච්ඡාකාසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.47.11-15) –

''දය්හමානෙ සරීරම්හි, වෙස්සභුස්ස මහෙසිනො;
ගන්ධොදකං ගහෙත්වාන, චිතං නිබ්බාපයිං අහං.

''එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, චිතං නිබ්බාපයිං අහං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, ගන්ධොදකස්සිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා විමුත්තිසුඛෙන විහරන්තෙ තස්මිං තස්ස ඤාතකා අමච්චා පාරිසජ්ජා නාගරා ජානපදාති සබ්බෙ සමාගන්ත්වා, ''භන්තෙ, කස්මා ත්වං අම්හෙ අනාථෙ කත්වා පබ්බජිතො''ති පරිදෙවිංසු. ථෙරො තෙ ඤාතිපමුඛෙ මනුස්සෙ පරිදෙවන්තෙ දිස්වා තෙසං අත්තනො පබ්බජ්ජකාරණවිභාවනමුඛෙන ධම්මං කථෙන්තො –

255. ''සුණාථ ඤාතයො සබ්බෙ, යාවන්තෙත්ථ සමාගතා;
ධම්මං වො දෙසයිස්සාමි, දුක්ඛා ජාති පුනප්පුනං.

256. ''ආරම්භථ නික්කමථ, යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ;
ධුනාථ මච්චුනො සෙනං, නළාගාරංව කුඤ්ජරො.

257. ''යො ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ, අප්පමත්තො විහස්සති;
පහාය ජාතිසංසාරං, දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සතී''ති. – තිස්සො ගාථා අභාසි;

තත්ථ **සුණාථා**ති නිසාමෙථ, ඉදානි මයා වුච්චමානං ඔහිතසොතා සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරෙථාති අත්ථො. **ඤාතයො**ති ඤාතී පමුඛෙ කත්වා තෙසං සබ්බෙසං ආලපනං, තෙනාහ **''සබ්බෙ යාවන්තෙත්ථ සමාගතා''**ති, යාවන්තො

යත්තකා එත්ථ සමාගමෙ, එතිස්සං වා මම පබ්බජ්ජාය සමාගතාති අත්ථො.

ඉදානි යං සන්ධාය ''සුණාථා''ති සවනාණත්තිකවචනං කතං, තං **''ධම්මං වො දෙසයිස්සාමී''**ති පටිජානිත්වා **''දුක්ඛා ජාති පුනප්පුන''**න්තිආදිනා දෙසෙතුං ආරභි. තත්ථ **දුක්ඛා ජාති පුනප්පුනන්ති** ජාති නාමෙසා ගබ්භොක්කන්තිමූලකාදිභෙදස්ස ජරාදිභෙදස්ස ච අනෙකවිහිතස්ස දුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො දුක්ඛා. සා පුනප්පුනං පවත්තමානා අතිවිය දුක්ඛා.

තස්සා පන ජාතියා සමතික්කමනත්ථං උස්සාහො කරණීයොති දස්සෙන්තො ආහ **''ආරම්භථා''**තිආදි. තත්ථ **ආරම්භථාති** ආරම්භධාතුසඞ්ඛාතං වීරියං කරොථ. **නික්කමථාති** කොසජ්ජපක්ඛතො නික්ඛන්තත්තා නික්කමධාතුසඞ්ඛාතං තදුත්තරිං වීරියං කරොථ. **යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙති** යස්මා සීලසංවරො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා සතිසම්පජඤ්ඤන්ති ඉමෙසු ධම්මෙසු පතිට්ඨිතානං ජාගරියානුයොගවසෙන ආරම්භනික්කමධාතුයො සම්පජ්ජන්ති, තස්මා තථාභූතා සමථවිපස්සනාසඞ්ඛාතෙ අධිසීලසික්ඛාදිසඞ්ඛාතෙ වා භගවතො සාසනෙ යුත්තප්පයුත්තා හොථ. **ධුනාථ මච්චුනො සෙනං, නළාගාරංව කුඤ්ජරොති** එවං පටිපජ්ජන්තා ච තෙධාතුඉස්සරස්ස මච්චුරාජස්ස වසං සත්තෙ නෙතීති තස්ස සෙනාසඞ්ඛාතං අබලං දුබ්බලං යථා නාම ථාමබලූපපන්නො කුඤ්ජරො නළෙහි කතං අගාරං ඛණෙනෙව විද්ධංසෙති, එවමෙව කිලෙසගණං ධුනාථ විධමථ විද්ධංසෙථාති අත්ථො.

එවං පන බුද්ධසාසනෙ උස්සාහං කරොන්තස්ස එකංසිකො ජාතිදුක්ඛස්ස සමතික්කමොති දස්සෙන්තො **''යො ඉමස්මි''**න්තිආදිනා තතියං ගාථමාහ. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අභිභූතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. ගොතමත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

සංසරන්ති ආයස්මතො ගොතමත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයං කිර පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ පුඤ්ඤානි කරොන්තො සිඛිම්හි භගවති පරිනිබ්බුතෙ තස්ස චිතකං දෙවමනුස්සෙසු පූජෙන්තෙසු අට්ඨහි චම්පකපුප්ඵෙහි චිතකං පූජෙසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සක්‍යරාජකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **ගොතමොති** ගොත්තවසෙනෙව අභිලක්ඛිතනාමො වයප්පත්තො සත්ථු ඤාතිසමාගමෙ පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිත්වා විපස්සනාය කම්මං කරොන්තො ඡළභිඤ්ඤො අහොසි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.47.6-10) –

''ඣායමානස්ස භගවතො, සිඛිනො ලොකබන්ධුනො;
අට්ඨ චම්පකපුප්ඵානි, චිතකං අභිරොපයිං.

''එකතිංසෙ ඉතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිරොපයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, චිතපූජායිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ.… කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

ඡළභිඤ්ඤො පන හුත්වා විමුත්තිසුඛෙන විහරන්තො එකදිවසං ඤාතකෙහි ''කස්මා, භන්තෙ, අම්හෙ පහාය පබ්බජිතො''ති පුට්ඨො සංසාරෙ අත්තනා අනුභූතදුක්ඛඤ්චෙව ඉදානි අධිගතං නිබ්බානසුඛඤ්ච පකාසෙන්තො –

258\. ''සංසරඤ්හි නිරයං අගච්ඡිස්සං, පෙතලොකමගමං පුනප්පුනං;
දුක්ඛමම්හිපි තිරච්ඡානයොනියං, නෙකධා හි වුසිතං චිරං මයා.

259\. ''මානුසොපි ච භවොභිරාධිතො, සග්ගකායමගමං සකිං සකිං;
රූපධාතුසු අරූපධාතුසු, නෙවසඤ්ඤිසු අසඤ්ඤිසුට්ඨිතං.

260\. ''සම්භවා සුවිදිතා අසාරකා, සඞ්ඛතා පචලිතා සදෙරිතා;
තං විදිත්වා මහමත්තසම්භවං, සන්තිමෙව සතිමා සමජ්ඣග''න්ති. –

තීහි ගාථාහි තෙසං ධම්මං දෙසෙසි.

තත්ථ **සංසරන්ති** අනාදිමති සංසාරෙ සංසරන්තො කම්මකිලෙසෙහි පඤ්චසු ගතීසු චවනුපපාතවසෙන අපරාපරං සංසරන්තොති අත්ථො. **හීති** නිපාතමත්තං. **නිරයං අගච්ඡිස්සන්ති** සඤ්ජීවාදිකං අට්ඨවිධං මහානිරයං, කුක්කුළාදිකං සොළසවිධං උස්සදනිරයඤ්ච පටිසන්ධිවසෙන උපගච්ඡිං . **''පුනප්පුන''**න්ති ඉදං ඉධාපි ආනෙතබ්බං . **පෙතලොකන්ති** පෙත්තිවිසයං, ඛුප්පිපාසාදිභෙදං පෙතත්තභාවන්ති අත්ථො. **අගමන්ති** පටිසන්ධිවසෙන උපගච්ඡිං උපපජ්ජිං. **පුනප්පුනන්ති** අපරාපරං. **දුක්ඛමම්හිපීති** අඤ්ඤමඤ්ඤං තිඛිණකසාපතොදාභිඝාතාදිදුක්ඛෙහි දුස්සහායපි. ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන හෙතං වුත්තං ''දුක්ඛමම්හිපී''ති. **තිරච්ඡානයොනියන්ති** මිගපක්ඛිආදිභෙදාය තිරච්ඡානයොනියං.

නෙකධා භීති ඔට්ඨගොණගද්‍රභාදිවසෙන චෙව කාකබලාකකුලලාදිවසෙන ච අනෙකප්පකාරං අනෙකවාරඤ්ච **චිරං** දීඝමද්ධානං **මයා වුසිතං** නිච්චං උත්‍රස්තමානසතාදිවසෙන දුක්ඛං අනුභූතං. තිරච්ඡානයොනියං නිබ්බත්තසත්තො මහාමූළ්හතාය චිරතරං තත්ථෙව අපරාපරං පරිවත්තතීති දස්සනත්ථං ඉධ ‘‘චිර’’න්ති වුත්තං.

මානුසොපි ච භවොභිරාධිතොති මනුස්සත්තභාවොපි මයා තාදිසෙන කුසලකම්මුනා සමවායෙන අභිරාධිතො සාධිතො අධිගතො. කාණකච්ඡපොපමසුත්තමෙත්ථ (ම. නි. 3.252; සං. නි. 5.1117) උදාහරිතබ්බං. **සග්ගකායමගමං සකිං සකින්ති** සග්ගගතිසඞ්ඛාතං කාමාවචරදෙවකායං සකිං සකිං කදාචි කදාචි උපපජ්ජනවසෙන අගච්ඡිං. **රූපධාතුසූති** පුථුජ්ජනභවග්ගපරියොසානෙසු රූපභවෙසු **අරූපධාතුසූති** අරූපභවෙසු. **නෙවසඤ්ඤීසු අසඤ්ඤීසුට්ඨිතන්ති** රූපාරූපධාතූසු ච න කෙවලං සඤ්ඤීසු එව, අථ ඛො නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීසු අසඤ්ඤීසු ච උපපජ්ජ ඨිතං මයාති ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. නෙවසඤ්ඤීග්ගහණෙන හෙත්ථ නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීභවො ගහිතො. යදිපිමෙ ද්වෙ භවා රූපාරූපධාතුග්ගහණෙනෙව ගය්හන්ති, යෙ පන ඉතො බාහිරකා තත්ථ නිච්චසඤ්ඤිනො භවවිමොක්ඛසඤ්ඤිනො ච, තෙසං තස්සා සඤ්ඤාය මිච්ඡාභාවදස්සනත්ථං විසුං ගහිතාති දට්ඨබ්බං.

එවං ද්වීහි ගාථාහි භවමූලස්ස අනුපච්ඡින්නත්තා අනාදිමති සංසාරෙ අත්තනො වට්ටදුක්ඛානුභවං දස්සෙත්වා ඉදානි තදුපච්ඡෙදෙන විවට්ටසුඛානුභවං දස්සෙන්තො **‘‘සම්භවා’’**තිආදිනා තතියං ගාථමාහ. තත්ථ **සම්භවාති** භවා. කාමභවාදයො එව හි හෙතුපච්චයසමවායෙන භවන්තීති ඉධ සම්භවාති වුත්තා. **සුවිදිතාති** විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය සුට්ඨු විදිතා. **අසාරකාති**ආදි තෙසං විදිතාකාරදස්සනං. තත්ථ **අසාරකාති** නිච්චසාරාදිසාරරහිතා. **සඞ්ඛතාති** සමෙච්ච සම්භූයා පච්චයෙහි කතා. **පචලිතාති** සඞ්ඛතත්තා එව උප්පාදජරාදීහි පකාරතො චලිතා අනවට්ඨිතා. **සදෙරිතාති** සදා සබ්බකාලං භඞ්ගෙන එරිතා, ඉත්තරා භඞ්ගගාමිනො පභඞ්ගුනොති අත්ථො. **තං විදිත්වා මහමත්තසම්භවන්ති** තං යථාවුත්තං සඞ්ඛතසභාවං අත්තසම්භවං අත්තනි සම්භූතං අත්තායත්තං ඉස්සරාදිවසෙන අපරායත්තං පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන අහං විදිත්වා තප්පටිපක්ඛභූතං **සන්තිමෙව** නිබ්බානමෙව මග්ගපඤ්ඤාසතියා **සතිමා** හුත්වා **සමජ්ඣගං** අධිගච්ඡිං අරියමග්ගභාවනාය අනුප්පත්තොති. එවං ථෙරො ඤාතකානං ධම්මදෙසනාමුඛෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි.

ගොතමත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15. හාරිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

යො පුබ්බෙ කරණීයානීති ආයස්මතො හාරිතත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ තස්ස චිතකපූජාය කයිරමානාය ගන්ධෙන පූජං අකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ සාවත්ථියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **හාරිතොති** ලද්ධනාමො වයප්පත්තො ජාතිමානං නිස්සාය අඤ්ඤෙ වසලවාදෙන සමුදාචරති. සො භික්ඛූනං සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා පටිලද්ධසද්ධො පබ්බජිතොපි චිරපරිචිතත්තා වසලසමුදාචාරං න විස්සජ්ජි. අථෙකදිවසං සත්ථු සන්තිකෙ ධම්මං සුත්වා සඤ්ජාතසංවෙගො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අත්තනො චිත්තප්පවත්තිං උපපරික්ඛන්තො මානුද්ධච්චවිග්ගහිතතං දිස්වා තං පහාය විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.46.63-67) –

‘‘චිතාසු කුරුමානාසු, නානාගන්ධෙ සමාහටෙ;
පසන්නචිත්තො සුමනො, ගන්ධමුට්ඨිමපූජයිං.

‘‘සතසහස්සිතො කප්පෙ, චිතකං යමපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, චිතපූජායිදං ඵලං.

‘‘කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන’’න්ති.

අරහා පන හුත්වා විමුත්තිසුඛං අනුභවන්තො **‘‘යො පුබ්බෙ කරණීයානී’’**තිආදිනා තීහි ගාථාහි භික්ඛූනං ඔවාදදානමුඛෙන අඤ්ඤං බ්‍යාකාසි. තාසං අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව.

හාරිතත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

16. විමලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා

පාපමිත්තෙති ආයස්මතො විමලත්ථෙරස්ස ගාථා. කා උප්පත්ති? අයම්පි පුරිමබුද්ධෙසු කතාධිකාරො තත්ථ තත්ථ භවෙ විවට්ටූපනිස්සයං පුඤ්ඤං උපචිනන්තො පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ කුලගෙහෙ නිබ්බත්තිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො සත්ථරි පරිනිබ්බුතෙ සාධුකීළනදිවසෙසු වීථිචත්තෙසු සත්ථු සරීරං ගහෙත්වා උපාසකෙසු ඣාපනට්ඨානං ගච්ඡන්තෙසු සත්ථු ගුණෙ ආවජ්ජිත්වා පසන්නමානසො සුමනපුප්ඵෙහි පූජමකාසි. සො තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තො ඉමස්මිං බුද්ධුප්පාදෙ බාරාණසියං බ්‍රාහ්මණකුලෙ නිබ්බත්තිත්වා **විමලොති** ලද්ධනාමො

වයප්පත්තො සොමමිත්තත්ථෙරං නිස්සාය සාසනෙ පබ්බජිත්වා තෙනෙව උස්සාහිතො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා නචිරස්සෙව අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **අපදානෙ** (අප. ථෙර 2.46.58-62) –

''නීහරන්තෙ සරීරම්හි, වජ්ජමානාසු භෙරිසු;
පසන්නචිත්තො සුමනො, පට්ටිපුප්ඵමපූජයිං.

''සතසහස්සිතො කප්පෙ, යං පුප්ඵමභිපූජයිං;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, දෙහපූජායිදං ඵලං.

''කිලෙසා ඣාපිතා මය්හං…පෙ…. කතං බුද්ධස්ස සාසන''න්ති.

අරහත්තං පන පත්වා අත්තනො සහායස්ස භික්ඛුස්ස ඔවාදං දෙන්තො –

264. ''පාපමිත්තෙ විවජ්ජෙත්වා, භජෙය්‍යුත්තමපුග්ගලං;
ඔවාදෙ චස්ස තිට්ඨෙය්‍ය, පත්ථෙන්තො අචලං සුඛං.

265. ''පරිත්තං දාරුමාරුය්හ, යථා සීදෙ මහණ්ණවෙ;
එවං කුසීතමාගම්ම, සාධුජීවීපි සීදති;

තස්මා තං පරිවජ්ජෙය්‍ය, කුසීතං හීනවීරියං.

266. ''පවිවිත්තෙහි අරියෙහි, පහිතත්තෙහි ඣායිහි;
නිච්චං ආරද්ධවීරියෙහි, පණ්ඩිතෙහි සහාවසෙ''ති. –

තිස්සො ගාථා අභාසි.

තත්ථ **පාපමිත්තෙ**ති අකල්‍යාණමිත්තෙ අසප්පුරිසෙ හීනවීරියෙ. **විවජ්ජෙත්වා**ති තං අභජනවසෙන දූරතො වජ්ජෙත්වා. **භජෙය්‍යුත්තමපුග්ගල**න්ති සප්පුරිසං පණ්ඩිතං කල්‍යාණමිත්තං ඔවාදානුසාසනීගහණවසෙන සෙවෙය්‍ය. **ඔවාදෙ චස්ස තිට්ඨෙය්‍යා**ති අස්ස කල්‍යාණමිත්තස්ස ඔවාදෙ අනුසිට්ඨියං යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජනවසෙන තිට්ඨෙය්‍ය. **පත්ථෙන්තො**ති ආකඞ්ඛන්තො. **අචලං සුඛ**න්ති නිබ්බානසුඛං ඵලසුඛඤ්ච. තම්පි හි අකුප්පභාවතො ''අචල''න්ති වුච්චති. සෙසං වුත්තත්ථමෙව.

විමලත්ථෙරගාථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තිකනිපාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමො භාගො නිට්ඨිතො.